

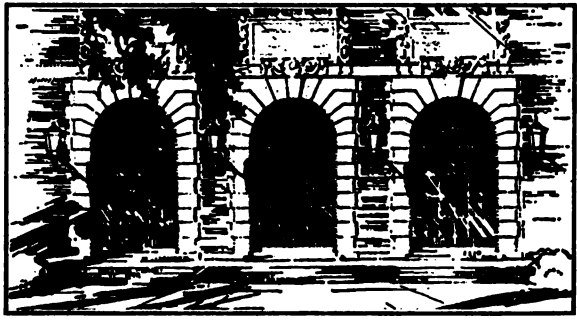

LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF ILLINOIS
AT URBANA-CHAMPAIGN

028.05

KNY

no. 5-15

The person charging this material is responsible for its return to the library from which it was withdrawn on or before the **Latest Date** stamped below.

Theft, mutilation, and underlining of books are reasons for disciplinary action and may result in dismissal from the University.

To renew call Telephone Center, 333-8400

UNIVERSITY OF ILLINOIS LIBRARY AT URBANA-CHAMPAIGN

<p>JUN 27 1988</p> <p>DEC 19 1989</p> <p>DEC 14 1990</p> <p>JUL 25 1991</p>	<p><u>NOTICE</u></p> <p>Return or renew all Library Materials!</p> <p>The Minimum Fee for each Lost Book is \$50.00</p>	<p>4</p> <p>7</p> <p>L161—O-1096</p>
<p>1978</p>	<p>JUN 27 1988</p>	<p>L161—O-1096</p>

Filmed 90-0365

This volume is bound without no. 11

---

which is/are unavailable.

КНИГАРЬ

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОГО
ПИСЬМЕНСТВА

ТОВАРИСТВО „ЧАС“ У КИЇВІ

1918.

Ч. П'ЯТЕ

Ц. 1 КАРБ. 10 КОП.

СІЧЕНЬ

Приймається передплата на 1918 р. на щоденну газету

НОВА РАДА.

Газета політична, економічна і літературна
виходить щодня, окрім переривів і днів, після великих свят.

Передплата на 3 міс.—10 р. 00 к. на 2 м.—6 р. 50 к. на 1 м.—3 р. 50 к.

Адреса редакції і контори: Київ, Інститутська, 22. телефон 64—80.

Редактор А. Ніковський.

Приймається передплата на 1918 рік на щоденну

РОБІТНИЧУ ГАЗЕТУ

Центральний орган Укр. Соц. Дем. Робіт. Партії.

Умови передплати:—на 1 міс.—5 карбованців.

Адреса редакції і контори: Київ, Михайлівський
пр. 35, кв. 1. Телеф. 65—10.

Приймається підписка на журнал

„Бібліографічний Ежемесячник“

Підписна ціна на 1918 годь—7 руб. з перес.
Адр. контори: Москва, Таганская площа, кн.
скл. „Обществ. Дѣло“, для „Б. В“.

Ред. П. В. Владиславлев.

Приймається передплата на 1918 р. на щоденну народню газету

„НАРОДНЯ ВОЛЯ“

Газета обслуговує інтереси трудового селянства та робітництва.

Умови передплати: місячно—5 карб. 50 к., на 2 місяці—11 карбованців, на 3 місяці—16 карбованців

Адреса Редакції Контори: Ріг. В.-Володимирської та Рильського пр. 18/2.

КРАМНИЦЯ

„ЧАС“

постачає всі українські видання

Київ. Володимирська 58.

Видавництво „ЧАС“ у Києві
випустило з друку збірник перший

„Б У Д Н І“

оповідання перекладені з чужих мов.

Ціна збірника 2 р. 25 к.

Склад видання—Крамля Комора Т-ва „Час“
(Володимирська 42).

Приймається передплата на тижневий журнал

„Б У Д Я К“

Орган вільної незалежної думки.

Тимчасова передплата—10 рубл.

Редакція і контора „Будяк“ міститься: Київ,
Бульварно-Кудрявська вул. № 10, м. 6.

і ст 5-го числа „Книгаря“. Передова стаття.—В. Мадзалевський. 3 історії книги на Україні.—Гр. Дмитренко. Ціна на книгу.—С. Паночіні. Книжкова українська продукція в 1917 р.—С. Бфремов. Про пошану до книги.—З преси.—Критика і бібліографія. Одділи: I. Історія.—II. Публіцистика.—III. Економіка.—IV. Інформаційні видання.—V. Календарі на р. 1918.—VI. Красне письменство.—VII. Педагогіка і школа.—VIII. Видання для дітей.—IX. Поезії.—X. Театр і пьєси.—XI. Музика.—Видавнича хроніка.—Літературне життя (звістки та чутки).—Листування редакції.—Покажчик зрецензованих в 1917 р. книжок.—Оповідання.

028.05
KNY
no.5-15

(30)

Книгарь

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОГО ПИСЬМЕНСТВА.

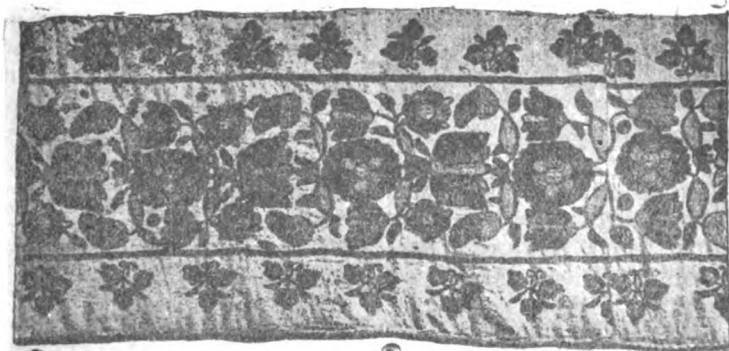
Київ.

Рік видання другий.

Січень, 1918 р.

Число 5-е.

Виходить щомісяця.

З великими труднощами, яких і частково уявити собі не можуть ті з наших читачів, що близько не стояли до видавничої справи, кінчаємо ми перший рік видання нашого часопису. Але-ж, не зважаючи на те, кінчаємо з почуттям деякого морального самозадоволення, бо нам пощастило одразу знайти свого читача-прихильника. Він переконав нас, що почато нами справу вчасно й вона в тій чи иншій мірі відповідає потребі.

Ми, звичайно, бачимо багато хиб в своїй роботі; знаємо, що перед нами ще довгий шлях до бажаного удосконалення; боліче відчуваємо брак потрібних поліпшень, можливих при інших умовах, яких тепера досягти не маємо змоги; нам хотілось би дати багато кращого за те, ніж можемо дати нині...

І тільки віра в можливість при кращій будучині, яка—ми щиро впевнені—швидкими кроками наближається до нас, ця віра бадьорить нас, відроджує силу і становить ґрунт до дальшої праці...

Тому, не дивлячись ні на які труднощі, а часто—майже непереможні пере-

пони,—ми хочемо й далі служити по мірі сил і снаги справі культури нашого народу, бо вважаємо культуру у всіх її проявах—найвищою цінністю, найбільшою потребою—*summum bonum*—нашого відродження й майбутнього щасливого життя.

Але-ж, вступаючи в новий рік нашого існування, ми змушені прохати у нашого читача-приятеля доброзичливості й неосудливості до тих технічних дефектів і можливих помилок, яких—ми знаємо—не обминути нам в часі, коли ревуть гармати, коли громадське життя досягає вищої точки боротьби, коли сполохані богині цивілізації, науки, мистецтва,—здрігаються, вчуваючи неустанний зойк і галас напів-божерільної землі...

Per aspera ad astra...

І ми хочемо провадити нашу мирну працю й в новому році, на прапорі якого так безмірно бажано всім нам побачити святі слова:

Мир і культура народів.

3 історії книги на Україні.

Стаття В. Модзалевського.

Тепер, коли при грабуванні поміщицьких садиб нищать бібліотеки, мимоволі пригадуються давні часи на Україні, коли книжку берегли й поважали. Хоча книжка й була досить великою рідкістю в домашньому побуті заможного українського панства за часів Гетьманщини, але рідкість ця викликала не маловаженням книги з боку людей того часу, але тим, що книжок виходило взагалі небагато і коштували вони дорого. Та вже коли книга попадала до господи, то її берегли, як річ дуже цінну.

Відомо, якою любовію оточував свої книги автор „Дневника“, генеральний підскарбій Яків Маркович (1696—1770), що оддавав їх в оправу і брав із собою навіть у походи. „Дневник“, пересипаний увагами що-до книжок і цитатами з них. Маркович мав доволі велику, як на свій час, бібліотеку¹⁾. 26 лютого 1725 р. він записує в своєму „Дневнику“: „Книги пересмотруемъ всѣ и вновь поскладаемъ; отобралемъ з собою 32, а оставилемъ въ скринѣ 69, в библиотекѣ суй сторонѣ 144, а въ другой 44; итого всѣхъ 289“.²⁾

В реєстрі рухомого майна Данила Апостола за 1724 р., зложеному підчас його арешту, зустрічаємо згадку за такі книги, що переховувались в м. Сорочинцях: „пять книгъ молитовниковъ“, „апостолъ“, ще „молитовникъ“ та ин.³⁾ Серед книжок Якова Марковича-ж зустрічаються богословські, медичні, історичні, географічні та ин. на руській, латинській, польській та ин. мовах.

Цікаві відомості про те, які книги читалися на Україні в половині XVIII в., дає одне „діло“, що дісталось до наших рук, з 1763 року, про правлення боргу з ріжних осіб Бреславльським крамарем Корном (guillaume Theophile Korn), який дістав торгівлю в спадщину від свого батька. Як видно з переписки, що збереглася в цьому ділі, Корн мав значні обороти, торгуючи сукном та книжками. Згодом його фірма називалась „Корн і Гамперт“.

¹⁾ За кілька день до того, як писано ці рядки, прийшла звістка, що селяне с. Сваркова захопили садибу, де зберігалась ця бібліотека...

²⁾ Дневник генерального підскарбія Якова Марковича (1717—1767 р.р.), ч. I, Київ, 1893, ст. 205.

³⁾ Архив Чернігівського Окружного суду д. № 6.

Так, лубенський полковник Петро Апостол⁴⁾ купив у Корна слідуєчі книжки: „французскій родословный календарь“ (20 грошей), „Реомюрову исторію о насѣкомыхъ“, в 6 томах (16 талерів), „Исторію церковную автора Флерія“ (Fleury Histoire eccles) в 36 томах (24 талери), заплативши, окрім того, за оправу всіх 36 томів 12 талерів; „Тиллотоновы предки“ (4 тал. 20 грош., і за оправу по 8 грошей кожен—1 тал. 26 грошей). Апостол купував книжки в Корна і раніше: по рахунку ще од 16 серпня 1753 р. за ним рахувалося боргу 262 талери, 29 грошей і 2 пфеніги, на виплату котрих „черезъ Грановскаго“ сплачено було потім 255 талерів.

Іван Скоропадський⁵⁾ почав купувати в Корна книжки в 1756 році, коли йому було вислано через Симоновського „Похождение Жилбласа“ (Avantures de Gilblas), які коштували 2 тал. 6 грошей. Пізніше, того ж таки року він одержав через Дмитра Білушенна⁶⁾: „Собрание всѣхъ путешествій“ (14 част., 46 тал. 20 грош.), „Житіе Христини“ (2 частини, 5 тал. 15 гр.), „Житіе адмираловъ“ (2 частини, 4 тал. 20 грош.), „Исторію Американскую“ (2 частини, 6 тал. 10 гр.), „Состояніе Россіи“ (Staat von Russland), (1 тал. 15 грош.), „Ганвеево путешествие“ в французській оправі (4 тал. 20 грош.), і „Кейслерово путешествие“ в такій же самій оправі (5 тал. 20 грош.). Крім того Корн мав боргу за Скоропадським: за 21 французьку оправу 14 талерів і за перевозку книжок 11 талерів.⁷⁾

Клим Шафаренко купував книжки філософського змісту переважно, і був одним з перших замовників Корну. Перші книжки було ним закуплено ще року 1747. Серед них ми надібуємо такі назви: „Муреть (авторъ латинской)“, „Денфлеровъ лексиконъ“, „Афтоніевы прогимнасматы (наставленія)“, „Книга, называемая Свѣтъ въ лицахъ, сочиненная авторомъ Коменіемъ“ (не-славнозвісна праця Амоса Коменського „Orbis pictus“), „Ципероновы рѣчи“, „Овидіевы сочиненія“, „Степень или руководство къ стихотворству (Градусъ Парнасскій)“ і „Штейнбаховъ лексиконъ“. Шафаренко мав зносити не тільки з Бреславлем, але і з

⁴⁾ Автор дневника французькою мовою надрукованого в уривках у „Київ. Старинѣ“, 1894 і 1895 р.р.

⁵⁾ Генеральний осаул, род. 1727, † 1782.

⁶⁾ Бунчуковий товариш, родився коло р. 1715, помер 1792 р., жив у Полтаві.

⁷⁾ Далі ціни на книжки ми проминаємо.

Віднем, звідки за доставку листа до його Корна правив 2 талери і 6 грошей.

Серед покупців книжок у Корна рахується і д. Симоновський⁸⁾, який однак замовляв книжки не для себе, а за-для других осіб, якими були: полковий лікар Фелькнер і аптекарь Беттігер, що жили в Глухові, і Гіршбергер, який жив у Батурині. Ці особи виписували переважно книжки медичного, природничо-історичного й технічного змісту, як ось, наприклад: 6-12 томи „Гофмана розсужденій медическихъ“, „Эллера Физіологію (разсужденіе физическое)“, Цвінгера „Важность ботаническую“, „Шлезской экономіи книгу“, „Левцолдовъ театръ машинъ“, „Ноннемахеръ, Архитектурной магазинъ“, „Штурмову машина мелница“. Але вони не чужі були інтересів і до інших галузів знання й літератури, бо Корна продав їм же такі книжки, як „Евангеліе и поганія автора Рамбеха“, „Шмолкеновы утренние и вечерніе молитвы“, „Азбуку“, „Сталія собраніе приключеній или случаевъ“ і т. п.

Великі заушки книжок в Бреславлі робив „Равичъ, кievской житель“. Починаючи з 1753 року, він в різні часи закупив у Корна книжок на 236 талерів 5 грошей і 6 пфенігів, при чому книжки були самого різного змісту: „Сочиненія Волтеровы“, „Вильнефовъ курсъ архитектуры воинской полной“, „Стихотворство автора Серсеана“, 3 і 4 томи „Архитектуры гидравлической, авторомъ Беллидоромъ сочиненной“, „Книга, называемая Видъ натуръ“, „Дѣла Скарроновыхъ“, „Полюская и Галльскаго изданія библия“, „Лексиконъ автора Троща“ і под. Він же купив у Корна компас.

Доволі багато книжок купував у Корна полковник лубенський Петро Кулябка⁹⁾ і „господинъ Бунхъ, в Кіевѣ находящійся“ („Робинсонъ Крjсое“, „Париского куховарства книга“, „25 проспектовъ г. Берлина“, 19 азбук і под.) і „Горгодій, въ Украинѣ находящійся“¹⁰⁾ купував книжок зде-

більшого богословського змісту, словники, „Вагнерову фразеологію (науку изображенія одной какой рѣчи иными словами тоже значащими)“, та інші.

З духовних осіб Корна постачав книжки Іоакінфу Карпінському, вчителю філософії в слобідських полках в Харкові („кой нынѣ архимандритомъ въ Великороссіи“), котрий купував книжки майже виключно богословського змісту, також кievський митрополит Тимофій Щербачький (дві книги такого ж характеру) і Давид Нащивський, що був спершу ректором кievських шкіл і архимандритом Братського, а потім Гамаліівського монастирів. Останнього цікавили книги з богословія, логіки й філософії. Між иншим, він закупив: 50 примірників „Бакмейстеровыхъ Элементов философіи“, „Будеево богословіе правоучательное“, „Будеева философія практическая“, 125 примірників „Эраема о стройности нравовъ“ та ин. Очевидно, книги закуплені в більшому числі примірників, служили за підручники в Кievській Академії.

Нарешті, в ділі згадуються ще такі покупці книжок: пастор Нейбауер у Глухові, підполковник Боскет, поручник артилерії Іван Эренадлер, який жив у Київі, і полковий лікар Генрих-Адольф Грінентат, який діставав книжки від Корна через Павла Остроградського.

Частина книжок продавалася без оправи, але більша частина—в оправі; в рисунках Корна згадуються оправи: французькі (найчастіше), паперові, англійські, з чорної шкіри, прости, кожані, з надписами і без них, пергамінові, з защипками й італійські.

Діставши суспільну Корна з проханням виправити борги з зазначених осіб, зроблені ще за життя Корна-батька, гетьман Розумовський доручив генеральному писарю Василю Туманському розглянути справедливість претензій книгаря. З переписки, яка оце в наших руках, виявилось, що боргів в дійсності не було, бо їх ліквідовано ще раніше.

На цьому закінчимо нашу замітку, вважаючи, що вона матиме якийсь інтерес для книголюбців, яко сторінка з історії книги на Україні.

8) З діла видно, що це ніхто инший, як Петро Ів. Симоновський, що вчився „въ иностранныхъ земляхъ“, автор „Краткаго описанія о козацкомъ Малороссійскомъ народѣ“, виданого О. Болдизьким в 1847 році; † 1809.

9) Автор цікавого проекту навчання козацьких дітей грамоти й военныхъ Экзерцицій; † 1773.

10) Мабуть—Савва Дементіевич Горгодій, родом з Ніжина. лікар, род. р. 1730.

Ціна на книгу.

Стаття Гр. Дмитренка.

Improbis innumeris librarius ante
 Quod dedit, exigua nunc stipe vendit
 Nullum opus, o nostri felicem temporis
 Celat in arcana bibliothecae situ,
 Quem modo rex, quem vix princeps
 Quisquis sibi librum pauper habere
 potest.
 Catholicon Rouen 1499*).

Наведені слова, сказані незабаром після винаходу друкарства в Європі, яскраво говорять про значіння пристрою І. Гутенберга за-для поширення по приступній ціні книги. Бо до того писані книги коштували надто дорого і хто їх мав, то беріг, як скарб—в смислі грошовому,—що називається під трьома замками і підчас якоїсь небезпеки (пожежі, ворожого нападу) книги вимосились, оберігались разом з „казною“

В перші часи й друкована книга коштувала не дешевше писаної, бо друкарська техніка ставала тільки на ноги, приладдя друкарське коштувало дорого. Мало не до кожної нової книги виготовлялись окремі черенки—шрифт, заставні літери, кінцівки й малюнки гравюри. Все це затиало друк і найдіяльніша з старих українських друкарень—друкарня Київської Печерської лаври за 13 років (1617—1630) видала всього 28 книг, тоб то пересічно по дві книги на рік.

Та вже те, що книжок хоч і дорогих стало через друкарство більше і що такі книги мали менше помилок, ніж писані—показало користь друку. А там швидко, особливо у Західній Європі, було поліпшено друкарські пристрої, було, нарешті, на початку XIX віку винайдено швидкопечатну машину, яка замінила попередній ручний прес і також винайдено спосіб роботи папір з більш дешевих продуктів, ніж ветощі, ганчірки—з дерев'яної і солом'яної тирси і целюлози. Все це сильно зменшило ціни на книгу і зробило її справді доступною й для незаможних людей.

*) „Те, що колишній непорядний книгари продавав за величезні гроші, тепер оддає за малу ціну. В наш щасливий час ні один твір не ховається (в одному примірнику) у тайниках книгозбірні. Те, що було рідкістю і для царя, і для князя,—книги—тепер усякий незаможний може купити. (Похвала друкарству).“

Часи пари й електричності поставили всю техніку взагалі й друкарську з'окрема просто на веймовірну коліс височинь. Коли найкращий ручний прес за цілий день міг одбити 1000 аркушів малого розміру, то печатна машина з барабаном уже давала таке ж число і більших аркушів у годину, а ротадійна велика машина XX віку з циліндровим стереотипом дає понад 200.000 аркушів за годину. Отже висока техніка початку XX віку, зменшивши ціни на всякі вироби, зменшила й ціну на книги.

Не кажучи вже про закордонні порядні й дешеві видання „Universal - Bibliothek“, „Sammlung Göschen“ й російські Павленкова і инш., а й українські видавництва, не вважаючи на незначні кошти, на малі наклади і на оту боротьбу з цензурою,—всеж змогли дати народові гарну, приступну по ціні книгу. Славнозвісне товариство, що на межі XIX і XX віків, в передрозвітньому тумані згуртувалось біля української „народної книги, мусіло прибрати для „недреманного ока“ оту всім відому назву: „Благодотворительное общество издания общепользних и дешевых книг“. В той же час розпочало свою діяльність не менш відоме коштовними по змісту і дешевими по ціні видавництво „Вік“. А за 1905 рік з'явилися ще й інші нові видавництва, що несли духовну страву нашому народові. За копійку можна було мати гарну книжечку (приклад серії „Час“), а за три, п'ять сарбованців можна було скласти цілу бібліотечку. „Благот. О-во“ видало в 1908 році повний „Кобзарь“ великого формату в 640 сторінок друку за 60 коп., а українські книгари те давали покупцям, знижку 10%. Отже більше 10 великих сторінок на копійку!

Та настала війна і все геть чисто змінилось. Брак робочих рук, сирівню, недостача закордонних матеріалів, машин одбилися на промисловості взагалі, а на папіровій і друкарській з'окрема, а значить і на діяльності наших видавництв.

Правда діяльність українських видавництв спинилась ще й з інших причин: російський уряд, оповістивши війну німцям з великим гаслом—воля недержавним національностям,—затулив рота цілому народові, московський чобіт наступив на українське слово, як в російській Україні, так і в „освобожденной“ Галичині. І коли в час війни з німцями у Росії друкувались книги на німецькій мові—українці німували.

Революція дала волю нашому слову тоді, коли промисловість була майже цілком

руйнована, коли курс російського рубля впав до 15—10 копійок, коли навіть найбільші російські видавництва через оті обставини мусіли зменшити свою діяльність. От в такий тяжкий час українські видавництва повинні були мобілізувати всі сили, добороти, чи якось обійти всі труднощі друкарської техніки, щоб надолужити те, що не дали за добу німування, і дати те і в потрібній кількості, якої вимагає мент. А цей мент, мент національного воскресіння вимагав дуже багато. Ніколи не було такої великої потреби на книгу, як тепер. Скоро було розхапано всі запаси колишніх видань, нові приходили через оті труднощі поволі і вже зовсім по иншій ціні, ціні значно вишій, ніж було раніше.

◆ Коли до війни число газети „Рада“ виходило три коп., то тепер дійшло до п'ятнадцяти двох коп. Книга М. Грушевського про старі часи на Україні, вид. 1907 р. виходила 20 коп., то теперішнє видання без малюнків і на гіршому папері 1 р. 60 к. Для докладнішого розуміння причини збільшення цін на книги, я дозволю собі навести кілька характерних цифр, взятих на 1 грудня, що впливають на розцінку видань.

Щоб вийти у світ, книга проходить як відомо такі етапи, що оплачується видавництвом: пишеться автором (а иноді цей перекладається з иншої мови); виготовляються чи збираються малюнки, а з їх робляться кліша, коли книга ілюстрована; виготовляється, — купується папір; складається (набирається); друкується; фальдується і брошурується (зшивається); і теж опрацьовується в палітурку. Авторський гонорар—плата за рукопис—до війни був у нас надто низький: в газеті—дві, три коп. (рядок біля 40 літер), а в журналі 25—30 р. аркуш; тільки деякі визначні письменники, що тільки й жили з цієї праці, одержували трохи більше, зате деякі автори не брали нічого за свою працю, хіба що скільки примірників gratis тієї книжки. Нині ж через загальну дорожнечу життя оплата збільшилась (хоч і не пропорціонально тій дорожнечі): за газетний рядок—7—10 коп., в журналі 100 і до 160 р. аркуш, а твори, видані окремою книгою, мають найрізноманітнішу розцінку чи то за все видання в залежності од числа аркушів (приблизно 100—300, а то до 2000 карб. аркуш), чи відсоток з ціни книги 10—15, чи просто скільки копійок з примірника виданої книги. Треба зауважити, що нині деякі наші автори, особливо так званих ходких книг, підручників то що, мають добрий гонорар

за свою працю. Найменше мають газетні співробітники, бо одержують за рядок менше, ніж наборщик.

Слідуючий пункт видавничої справи—малюнки, то тут грає ролю розцінка на кліші: до війни було 1½—3 коп. квадратний сантиметр цинку; а нині 20—30 коп. Отже, коли видавці не мають кліше з раніших видань, то теперішні складають чималий видаток у виданню, через те та ще через брак гарного паперу й доброї друкарської фарби—ілюстрованих видань виходить мало, а які і виходять, то мають сумний вигляд. Папір для друкування, що до війни коштував в залежності од якості: 8—20 коп. фунт, тепер—1 р. 50 к., 3 руб., а найкращих гатунків і нема. Так що тут різниця надто велика і яка чи не найсильніше впливає на ціну книги—мало не в 20 раз дорожче. Пояснюється це тим, що вироб паперу сильно зменшився по всій Росії, особливо після окупації Польщі і Литви, де було чимало папірових фабрик, а також заводів сирівцю, потрібного для паперу, і тепер де-що тільки доходить до нас з Білоруського району і, головним чином, з Фінляндії. Не малу ролю в розціні на папір грає ще так звана і всім відома спекуляція. Друкарні при купівлі за дорожче приладдя—черенки, фарбу і инш., збільшивши плату складачам, друкарям, брошуровщикам, в 8, а то і 10 раз проти плати до війни і до того ще зменшивши робочий день, теж збільшили і розцінку. Набор в залежності од труднощі характеру: був 20—35—50 коп. за тисячу літер корпусу, а тепер 3 р. 50 к.—5 руб. Друк, дивлячись на кількість і число клішів (трудности приправки) був—1 р. 50 к.—3 р. тисяча аркушів, а нині—15 р.—30 руб.

Ще значніше збільшення плати за брошуровку, бо тут ще дужче підвищена плата робітникам і потрібні матеріали теж надто подорожчали (зшивальний дріт коштував 12 р. пуд, нині 260 р., наметка була 50 р. тепер 800 руб. пуд), так, що за тисячу аркушів (16 ст.) брали 75 к.—1 р., а тепер: 15—20 руб.

Сподіваюсь, що наведені числа вплинули розцінку теперішніх видань. З цифр виходить, що видатки на видання збільшились по друкарні в 10 раз, а за папір навіть у 20 раз, але все ж таки ціна книги ще не збільшилась у стільки раз (не рахуючи деяких чисто „комерційних“ видавництв, які на жаль і у нас почали з'являтися). Причина не в тому, що тепер видавництва за-робляють більше, бо коли раніше явсь

книжка друкувалась, скажемо в 1000 прим., то тепер у 5, а то й десять раз більше, та й папір ставлять гірший. Через те єсть навіть книги, які коштують тільки у двоє, троє більше проти попередніх видань, як от історія укр. письменства С. Єфремова, друге вид. коштувало 2 карб., а тепер 5 карб., бо надруковано тепер в кілька раз більше і на трохи гіршому і купленому раніше папері. Ще легше пояснюється ціна на Історію України М. Грушевського, яка друкувалась на початку революції з стереотипу, (крім оставших аркушів). Констатуючи збільшення ціи на книгу, на цю духовну страву, все ж у меншій мірі, ніж на страву матеріяльну, чи одержу й инш., хочеться вірити, що й на-далі наші видавництва не будуть, вважаючи на велике число примірників видання і швидкий оборот капіталу, збільшувати непомірно ціни на книги ради патріотизма кешені.

Доводиться бажать це через те, що з'явилися, заснувалися нові українські видавництва, що мають сильний нахил до того патріотизму та навіть де-хто й з старих видавців проймається духом крамаря, звичайно вже на другий день, коли побачить, що книга має попит, переписує більшу ціну, видаючи віби за нове инше видання.

Хотілося б, щоб славі, дійсно патріотичні традиції наших старих видавництв не було знехтовано в наші історичні часи.

Книжкова українська продукція в 1917 році.

Стаття С. Паночіні.

Перші два місяці 1917-го року—точна копія тях, лихої пам'яті, 30-ти місяців „Другої Великої Руїни“, коли здавалося, що не тільки друковане слово, а й живе, устне, зникне з лиця землі й лишиться в самих тільки музеях на пластинках до грамофону...

Тому, звичайно, ми й не взяли їх під розвагу, складаючи цей короткий і, досить неповний огляд української книжкової продукції за 1917 рік.

На великий жаль, ми й не взяли своєї праці не могли покористуватися великим матеріалом і, майже всі ті цифрові данні, які наводимо нижче, взяті нами з офіційльних відомостей, зібраних в канцелярії комісара міста Києва і доведених з перших чисел місяця березня цього року по 4 грудня.

Багато видавництв не подавало про себе ніяких відомостей... Інші ж надсилали про себе неповні, випадкові звістия. На решті, треба зауважити, що майже всі ті книжки, що друкувалися на провінції або за межами України—також не були включені до офіційального списку, і ми нічого певного про них не могли дізнатись. Все це разом, звичайно, не могло сприяти докладности й повноті нашого огляду.

Але-ж і на підставі поданих нижче відомостей читач, хоч приближно, зможе побачити, яким темпом розвивалася наша книжкова продукція, як вона піднеслася після оголошення волі друку.

Щоб краще було оглядати добуті нам відомости, ми поділили їх на певні відділи.

Першим друкованим словом українським, яке з'явилось незабаром по революції були... ноги, а саме—„Ще не вмерла Україна“, яких було видруковано 3000 примірників.

Слідуючі випуски нот:

„Ще не вмерла Україна“	20.000
„Плач (!) запорозьців“	100
Я. Ярославенко. „Поклик і марш солдатів“	5.000
А. Кошиц.—„Ми гайдамаки“	1.200

Другим номером по порядку — вийшла мапа України під таким заголовком: „Карта земель, де живе український народ“ (в числі 3.000 примірників).

Після мапи великою хмарою полетіли всякі заклики та відозви:

„Товариші солдати“	36.000
(Коал. Ради Київ. студ.)	
„До селянства на Україні“	100.000
„До українців професорів і преподавателей вищих шкіл“	Невід.
„Од Державної Думи“	Невід.
„Брати українці, вільні громадяне Російської Держави“	Невід.
Постанова-Універсал Української Військової Ради, 11 березня 1917 р.	10.000
„До українського народу“	100.000
„Народе український“	25.000
„До українського студентства“	25.000
„Громадяне-селяне землевласники“	2.000
„Селяне!“	30.000
„Відозва до людей, що живуть на Київщині“	10.000

Крім перелічених відозв та заликів, в офіційнім списку занотовано ще 28 номерів, які вийшли в числі від 200 примірників до 65.000, а разом, приближно, дали суму в двісті з лишком тисяч примірників; з них цікаво виділити:

„День українського національного фонду“	3.000
„Українська земля та український народ“ (з мапою)	20.000

„Українська справа і Київські большевики“	40.000
Бережіть Українську Народню Республіку“	65.000

Потрібно також одмитити три відозви російською мовою, які безпосередньо стосуються української справи:

„Резолюція малороссовъ по українському вопросу“	1.200
„Противъ насильственной украинизации Южной Руси—статья Шульгина“	30.000
„Наше отношение к украинскому вопросу“ . Докл. Н. С. Сиркіна	500

Збірники пісень:

„Пісні волі“	5.000
„Пісні волі“ (др. вид)	2.000
„Пісні волі“ (инш. вид)	23.000
„Збірник українських колядок“ . Запис. А. Кошиц. Вип. 1-й	1.200

Четверте по порядку місце займає агітаційна література:

Соціально-економічні питання. Лад держави. Самоврядування.

Ф. Волковський. „Як попав мужик у ярмо“	10.000
В. Садовський. „Капіталізм і соціалізм“	8.000
Д-р Осип Назарук. „Суспільні класи, боротьба клас, буржуазія, пролетаріят, капіталізм і організація“	23.000
І. Чопівський. „Економічні справи України“	12.000
М. Міхновський. „Спадщина тиранів“	3.000
С. Єфремов. „Як люди прав собі добувають“	100.000
Його-ж. „Як визволитися робочим людям з бідности“	50.000
„Якого ладу нам треба“	50.000
В. Королів. „Про народне самоврядування“ (два видання)	50.000
Вл. Короленко. „Кінець царської власті“ . Пер. О. Волошина	15.000
М. Мандрика. Коротенька історія кредитової кооперації на Україні та на її околицях	3.000
М. Загірня. „Про державний лад у всяких народів“	25.000
Григорьев-Наш. „Якої республіки треба бідним людям“	11.000
В. Бойко. „Земство і народні управи“	27.500
В. Садовський. „Професіональні союзи“	15.000

Історичні брошури.

Б. Грінченко. „Як жив український народ“	100.000
А. Каценко. На руїнах січі	10.000
Д. Цегельський. „Історія Української Держави й боротьба за її відбудування“	5.000
Історія українського народу“	20.000
М. Грушевський. „Переяславська умова України з Московою 1654 року“	10.000
„ . . . . . друге видання	8.000
Б. Грінченко. „Як жив український народ“ (др. в)	25.000

Рідна мова. Рідна школа. Просвіти.

М. Левицький. „Рідна мова“	12.000
М. Грушевський. „Про українську мову і українську школу“	25.000
Б. Грінченко. „Якої нам треба школи“	50.000
„Просвітні Товариства на селі“	10.000
М. Возняк. „Наша рідна мова“	15.000
І. Стієнко. „Рідна мова в українській школі“	5.000
Його-ж. „Вчимося рідної мови“	5.000

Автономія. Федерація.

М. Грушевський. „Якої ми хочемо автономії і федерації“	20.000
Крижановський. „Автономія України і Всеросійські Установчі Збори“	10.000
С. Вікул. „Автономія України“	50.000
М. Грушевський. „Якої ми хочемо автономії і федерації“ (др. вид)	30.000
„Чи є в нас по закону автономія“	25.000
М. Порш. „Автономія України і соціально-демократія“	25.000
В. Леонтович. „Автономія, її наслідки й страхи перед нею“	4.300
С. Русова. „Що є автономно-федеративний лад“	3.000

Установчі Збори. Виборче право.

М. Загірня. „Про виборче право“	30.000
Й-ж. Друге видання	50.000
В. Бойко. „Як вибрати у повітові Народні Ради“	10.000
Д. Порхун. „Що таке установчі збори і кого до них вибрати“	10.000
„Як вибрати до установчих зборів“	30.000

Національне питання.

Ф. Матушевський. „Права національних меншостей“	12.000
Б. Грінченко. „Де ми і скільки нас“	25.000
М. Черкавський. „Національне питання в Росії“	12.000

Земельна справа.

„Земельна справа в Новій Зеландії“	50.000
М. Кушнір. „Земельна справа на Україні“	25.000
М. Дешевої. „Земельний вопросъ на Украинѣ“	30.000

Війна. Військо.

„Відносини до війни“—промова підп. М. Міхновського	20.000
С. Піменова. „Постійне військо та народня міліція“	50.000

Загальні огляди. З біжучої хвилі.

М. Грушевський. „Вільна Україна“ . Статті з останніх днів	30.000
Його-ж. „Хто такі українці і чого вони хочуть“	30.000
Його-ж. „Звідки пішло українство і до чого воно йде“	30.000
Його-ж. „Хто такі українці і чого вони хочуть“ (др. вид)	30.000
Його-ж. „Звідки пішло українство і до чого воно йде“ (др. вид)	30.000
С. Єфремов. „З нашого життя за рік 1913-й“	1.200

М. Грушевський. „Українська Центральна Рада й її універсали—перший і другий“	13.500
Його-ж. „Вільна Україна“ (вид. др.)	12.000
Григорьев-Наш. „Хто ми й що нам робить“	30.000
М. Грушевський. „Україна й Росія. Переговори в справі нового ладу“	11.000
О. Саліковський. „Чого домагаються українці та інші народности Росії“	4.300
М. Сріблянський. „З біжучої хвилі“	10.000
Варто до цього списку додати тако-ж дві брошурки на російській мові:	
І. Эльперинъ. „Что говорятъ великороссы объ украинцахъ“	10.000
„Протестъ Совѣта Университета Св. Владимира противъ насильственной украинизаціи Южной Россіи“	5.000
Далі стоять статuti різних організацій і програми партій:	
Статут Т-ва Укр. Клубу Військового ім. Гетьмана П. Подуботка у Києві	5.000
„ укр. техн.-агрон. Т-ва „Праця“	1.000
„ „ акц. Т-ва „Добробут“	1.200
„ „ Правничого Т-ва	500
„ Центр. Ком. охорони памяток старовини і мистецтва на Україні	1.200
„Збірник Адміністративно-громадських Статутів, виданих Київським губ. Вик. Комітетом“	9.000
Статутів „Просвіт“ і „Просвітних гуртків“ зареєстровано—три, в кількості 200—800 друкованих примірників.	
Книжечка „Борітеся—поборете! Хто такі соціалісти-революціонери і чого вони домагаються“—друковалася в 100.000 пр.; програми інших партій доходили до 10—15.000.	
Слідуюче по черезі місце займає— красне письменство :	
С. Черкасенко. „Вони перемогли“ (опов.)	1.500
М. Загірня. „Два горя. Через віщо не вподобав Максим у Харькові жита“ (опов.)	2.000
І. Федорченко. „Летюча зоря“	1.000
Т. Шевченко. Заборонени поезії	5.000
М. Шаповал. „Лісові ритми“	2.000
Л. Українка. „Озержима“	3.000
Б. Грінченко. „Брат на брата“	6.000
Т. Шевченко. „Сон“	23.000
Його-ж. „Царі. Саул. Юродивий. Молитви“	30.000
Його-ж. „Заповіт. Міні однаково. Я не нездужаю. Суботів. Розрита могила. Чигирин. Осія глава XIV. Бували войни“	50.000
Його-ж. „Заповіт“ (окр.)	10.000
І. Федорченко. „Коло смерті“	5.000
О. Кобилянська. „Юда“ (новеля)	10.000
О. Олесь. „Хвесько Андрибер“	19.000
Б. Грінченко. „Хома Макогін, убогий наймит“	40.000
Т. Шевченко. „Царі. Саул. Юродивий. Молитви“ (др. вид.)	5.000
Б. Грінченко. „Нова сем'я. Було, є, буде“	20.000

Його-ж. „Сам собі пан“	30.000
О. Олесь. „З журбою разість обнялась“	10.000
І. Печуй-Левицький. „Запорожці“. Легенда	5.500
І. Федорченко. „Напередодні. Пісні воді та неволі“	5.000
М. Коцюбинський. „Пятизлотник“	10.000
Його-ж. „Дорогою ціною“	8.000
І. Федорченко. „По закону і инші оповід.“	5.000
Б. Грінченко. „Нова сем'я. Було, є, буде“ (др. вид.)	16.000
Тристан Бернар. „Пригода 7 квітня. Ком. на 1 д.“	5.500
Дмитренко. „Кум мірошник, або сатана у боці“	10.000
Б. Грінченко. „Нахмарило“ (ком.)	8.000
І. Франко. „Панські жарти“, поема	30.000
Л. Старицька-Черняхівська. „Кайн та Авель“	5.000

Не забув обдарувати нас 1917 рік і преславною макулатурою, яка репрезентована двома „книжечками“:

Алексій Дзюбенко. „Київски видми и сороки“ (жарт в вь 3-хь діяхь) 300

Друга с, власне, макулатурний переклад:

„Пропаивная Грамота Гоголя. Пырывів на укр. мову Ів. Шереметович“ 1.000

Дуже бідно представлені в офіціальних відомостях книжки з обсягу **Закона Божого, Св. Письма** і т. д.

Є всього одна:

Прот. В. Гречулевичъ. „Проповѣди на украинскомъ языкѣ“ 3.000

Але немає недостачі в **постановах** числених українських з'їздів:

„Постанови першого українського військового з'їзду 5—8 мал 1917 р. у Києві“	5.000
„ першого Всеукраїнського селянського з'їзду“	30.000
„ другого Всеукраїнського з'їзду“	10.000
„ другої сесії Всеукр. Ради Сел. Деп.“	5.000
„ з'їзду представників земельних комітетів України“	500
„ третього Військового Всеукр. з'їзду в м. Києві“	10.000

Не швидко зъявляються на ривку підручники, але одразу виходять у поважній кількості:

Граматки й читанки.

Т. Дубенець. „Граматка“ (з мал.)	30.000
Б. Грінченко. „Українська граматка до науки читання й писання“	100.000
Т. Хуторний (Т. Дубенець) „Читанка. Перша книжка після граматки“	50.000
С. Черкасенко. „Початок“ Граматка до науки читання й письма“	130.000
Б. та М. Грінченки. „Рідне слово“. Читанка	100.000
С. Черкасенко. „Рідна школа“	100.000

Граматика.

О. Курило. „Початкова граматика укр. мови“. Ч. 1. 20,000

Підручники математичні.

М. Чепіга. „Задачник для початкових народніх шкіл“. Рік—1-й. 100,000
Його-ж. Рік—2-й. 100,000
В. Шарко. „Арифметика“. 30,000
„Проект Геометричної Темінології“. 5,000

Про *словники*, на жаль, не маємо віяких офіційальних відомостей. До певної міри до підручників можемо залічити й книжку В. Дубровського — „Московсько-українська фразеологія“, яка вийшла в числі 25.250 примірників.

Також зле зареєстровані книжки для дітей.

Так, маємо відомости лишень за такі твори:

Б. М. та Н. Грінченки. Оповідання про дітей 1,000
Б. М. та Н. Грінченки. Оповідання про хлопців 1,000
Б. М. та Н. Грінченки. Оповідання про дівчат 1,000
Б. Грінченко. Про хлопця, що боровся з морем 1,000
Н. Грінченко. Про „Мопса“ 1,000
„ Про малого Якова Коннора. 1,000
„ Про італійського хлопця 1,000
М. Грінченко. Малий писарь 1,000
„ Про Настю шкоду 5,000
Н. Грінченко. Про Dossi 5,000
„ Едіта й злодій 5,000
І. Франко. „Лисичка кума. Вовк старшиною“. 50,000
С. Васильченко. „Княженко. Осетинська казка“. 6,000
Мамин-Сібірjak. „Лісова казка“. 6,000
Його-ж. „Упертий цап“. 11,500
О. Кошпор-Вілінська. „Марусіна ялинка“. 3,000
С. Черкасенко. „Гараськів великдень“. 25,000
Його ж. „Маленький горбань“. 25,000
М. Загірня. „Загадки віршовані“. 10,000
Дзедень-Вом! Збірник віршів 10,000
Малюйте діти! Книжечка для розмальовування 15,000

Останні книжки, подані в офіційальних відомостях, можна розбити по таких відділах.

Історія. Історіографія.

М. Грушевський. „Ілюстрована історія України“. 38,000
Його-ж. „Всесвітня історія в короткім огляді“, в. II. 14,000
Його-ж. „Всесвітня історія в короткім огляді“, в. I. 15,000
Його-ж. „Всесвітня історія в короткім огляді“, в. III. 10,000
С. Русова. Чехія та її національне відродження 2,000
В. Розовь. „Южно-русскія грамоти“. 400

Історичні оповідання.

О. Островський. „Руйнування Батурина“. 10,000
М. Комарь. „Запорожські вольності“. 6,000
І. Федорченко. „Погробоєць Запорожської Січі“. 10,000

Педагогіка.

С. Русова. „Нова школа“. 20,000
В. Чередниченко. Захистки для селянських діток у літку. 10,000
С. Черкасенко. „Шевченко й діти. II—Шевченко педагогом“. 20,000
Чепіга, Я. „Самовиховання вчителя“. 20,000
Його-ж. „Методичні замітки до навчання грамоти по звуковому методу“. 20,000
Папасенко. „В сучасній школі“. 20,000

Історія літератури.

С. Єфремов. „Історія українського письменства“. 20,000

Ветеринарія.

В. Королів. „Як вибрати коня“. 15,000

Біографія. Спомини. Автобіографія.

М. Коцюбинський. „Іван Франко“. 50,000
М. Садовський. „Спомини з Російсько-Турецької війни 1877—1878 рр“. 5,000
М. Драгоманов. Автобіографія. 7,000

Інформаційний Відділ.

К. Шероцький. „Київ“. Путев. 2,500
Доклад Укр. Центр. Кооперативни Ком. 1,500
Про півд. Укр. Коопер. банк. . . . . Невід.
Одрийний календарь „Час“ на р. 1918. 87,000

Уже на підставі цих неповних відомостей можна бути певним, що ми, нарешті, переступили между „зачарованого кола“, между ганебного *восьмого місяця*, на якому перебували до війни серед народів Російської держави по своїй книжковій продукції. Яке тепер місце займемо—сказати не можна, не маючи даних про продукцію інших націй, але більш-менш догадуватися можемо. Це особливо легко зробити, коли прирівняти цифри нашого огляду до цифр, які мали до війни. Треба згадати, що тоді тільки ілюстрований листок з біографією Т. Шевченка (вид. „Час“) мав тираж 100.000 пр. та ще нарівні з ним йшов „Чорний пар“ Е. Чикаленка (Петербург. вид.), але ж в 7—8-ми виданнях. Навіть одрийний календарь „Час“ в 1914 р. було друковано тільки в 25.000 примірників, а „Кобзарь“ Т. Шевченка, під ред. В. Доманицького не піднімався по-над 10.000 для одного видання. Для інших книжок нормальним накладом були цифри: 1.000, 3.000 і не більше 5.000.

Коли ще додати, що на Україні виходять нині десятки журналів і газет, ми можемо своє завдання показати на яку ви-

сочінь піднялася продукція нашого друкованого слова—вважати виконаним.

Кінчаючи наш короткий огляд, мусимо зауважити те, що українська книжка не втратила з розвитком продукції і попиту на неї—однієї доброї старої рясн, а саме—лишилася, як і була, дешевшою від російської*).

Про пошану до книги.

Стаття С. Єфремова.

Що наш книгарський ринок переживає тяжкі часи—про це річ зайва й говорити, бо це стало вже звичайною фразою. Звідусюди чуємо скарги та нарікання, а то й просто крик розпачу—книжки, книжки давайте! І на ці крики книгарський ринок відповідає повною безпорадністю: задовольнити величезний попит на книжку він просто не може. Вичерпаний ще за часів попереднього лихоліття, ринок тепер не впоряється з тими вимаганнями, що ставить йому розбурканий од вікового сну край і що-дня поліці напих книгарень порожніють, а натомість нового матеріалу не прибуває такою мірою, щоб ті порожні місця закрити.

Але є в нашій теперішній книжковій продукції ще одна ганч, яка теж не мало може завважити в розвитку нашої культури. Вперше тепер українська книжка широко хвилею пішла по Україні, вперше зазирнула до таких куточків та суточок, до яких не було передніше ходу книжці. Вперше книжка зробилась продуктом масового споживання. І зовсім не байдуже, якою та перша книжка завітас в нові місця й до нових людей, у якому образі й яким виглядом лишиться вона по собі перші вражіння. Адже ці перші вражіння часто зафіксуються на-віки, з них складатиметься розуміння про книжку взагалі, на них виховуватиметься, кажучи загально, смак тієї публіки, що вперше задовольняє з теперішніх видань свій інтелектуальний голод. З перших вражіннів складається звичайно непереможний образ річі й тому психологічно вони величезну вагу мають. Якби ж будуть ці перші вражіння од книги, найперше од її зверхнього вигляду?

Надзвичайно вбогий, безнадійно сірий образ уявляє з себе наша теперішня книга своїм зверхнім виглядом. Сірий, часто в

одній-клизі неоднаковий папір, брудний друк збитим шрифтом, нечепурний вигляд—ганчірка ганчіркою—такою являється здебільшого теперішня книжка, нечепурна, періста, зайловена. Веселенькі більшові обгортки так само одходять в область минулого і це ще побільшує оте сіре вражіння од теперішньої сірої книжки. Тавро поспіху й неохайності міцно лежить на книжковій продукції, немов не духову поживу для розбужених мас готують люде, а нудну й нецікаву повинність одбувають. Про цю неохайність особливо свідчить коректа—часто така недбала й потворна, що читати таку книжку суцзя мука навіть для людини, що звикла добре до книги. Сама титулова, зверхня картка—ота сорочка книжки—показує здебільшого про повний занепад смаку: наліплено заголовків—і потрібних, і непотрібних, немов на плакаті, а то ще й ні до ладу, ні до прикладу який-небудь популярний лозунг додано, на зразок отого немінучого: „Нехай живе (sic!) федеративна демократична республіка!!!“ І це не тільки на агітаційних брошурах буває, а й, напр., на творах Шевченка, які видаються звичайно не за-ради федеративної республіки, а самі по собі вартість мають. Вулиця базар втислися і в книжкову продукцію й наліпили на неї виразну ознаку крамарства, перекупного духу, наживи й тієї житейської суєти, що становить неодмінну й немінучу позначку всякого базара.

Звичайно з технікою друкарською тепер річ занадто важка, але не самий занепад техніки тут винен,—треба на рахунок чимало поставити й занепадові смаку до гарної чепурної книги. Старі наші видання, напр., XVII віку, не мали й тієї техніки, якою ми тепер орудуємо, але глиняте, з якою любовістю їх роблено, як друкарь силкувався прикрасити свої видання, як дбав про зверхній вигляд їх! Можна б і з нашими вбогими засобами привнаймі задрукованих ганчірок не плодити, аби охота була! Можна з простотою зверхнього вигляду єднати й художність видання, або хоч не ображати елементарних вимаганнів гарного. В охоті, в смакові вся сила. Коли ми не можемо олімпіти, напр., паперу, бо за теперішніх часів доводиться брати, який єсть, то можемо—бо це од нас залежить—на данному папері друкувати по своїй уподобі, надавати зверхність книжці таку, щоб вона не кричала про своє вбожество, не підкреслювала його немов умисне, щоб не виховувала в читачеві байдужості до зверхнього вигляду книжки, не привчала його

* В дальших числах „Кн.“ редакція має подати відомости про книжкову укр. продукцію за кордоном.

дивитись на книжку, як на якусь ганчірку, яку тільки викинути, коли потреба минеться. Книжка, коли вона має широкий збут, служить найрацим провідником смаку і культури навіть своїм зверхнім виглядом, і не треба цього забувати. Любов до книги, що виявляється в піклуванні й про її зверхність, переходить також на читача і його теж виховує в такій же любові та пошані до книжки. Цього потужного фактора культурності не треба нехтувати, а надто за нашого часу, коли книжка робиться річчю масової потреби і споживання. Більше дбання, більше охайності, більше пошани до книги—то й ця пошана переходить і в масу і сама книжка більш культурної роботи зробиць.

З преси.

Книжковий голод в Московщині.

В кількох числах „Бібліографического Ежемесячника“, що видається в Москві під редакцією І. В. Владиславева, раз-у-раз одмічається те без-

порадне становище, в якому тепер пробуєє справа видавнича у Великої Росії.

„Нема книг!.. Книжкова криза переходить в гострий книжковий голод.—пише часопис.—Не насувається тільки, а вже вщерт насунулась величезна погроза культурі, погроза революції, бо без пізнання політичної свідомості народу не можна зміцнити захоплених позицій... Село в буквальному розумінні духово голодує... Становище справи настільки безпорадне, що як би вже не напружувалась громадська та приватна ініціатива,—вона не зможе управитись з грандіозністю стоячого перед нею завдання!..“

Часопис вважає, що для такого вняткового часу треба як найскорше взяти й виняткових заходів. Він гадає, що негайно потрібна поміч цієї справі з боку держави і в масштабі державному. Поділяючи ці думки, думаємо, що й у нас державній владі треба було-би звернути свою увагу на цю справу, бо ж поки московська книжка мала й час і засоби для того, щоб дійти до нас, то перед нашою стоїть іще й завдання протоптати до народу стежку. І коли ті стежки тепер скрізь намічаються, то треба, щоб вони не залишалися порожніми шляхами...

Критика і бібліографія.

І. Історія.

241, 242, 243 *М. Грушевський*. Всесвітня історія в короткій огляді. Частина перша, Петроград, 1917, 221 стор., ціна 1 руб. 75 коп. Частина друга, Київ, 1917, 176 стор., ціна 2 карб. 50 коп. Частина третя, Київ, 1917, 143 стор., ціна 2 карб. 50 коп.

З вступу до „Всесвітньої історії“, ми бачимо, що автор хотів „в короткій і приступній формі дати перегляд історії людства від початків культури до нинішніх часів, так, щоби він годився і на те, щоби дати перші відомості людині, яка тільки починає знайомитися з минувиною, і на те, щоби людина, яка вже не одне прочитала з історії, дати суцільний погляд на історію розвитку культурного і політичного життя народів.“

Таким чином, автор не претендує ні на те, щоби його книжки могли бути підручником за для шкіл середніх, або вищих, ні на те, щоби вони давали читачеві повні відомості про історичні факти. Його завдання значно вузше: він хоче дати тільки „огляд“ в повному значінні цього слова, огляд, який для одних з'являвся би тим фундаментом,

на якому б вони могли будувати дальше студіювання науки, а для інших—засобом привести до системи розрізнені знання історичних подій.

Можемо сказати, що автор досягнув обох, поставлених собі завдань. Його огляд, написаний надзвичайно цікаво, передає остатні висновки історичної науки що до зв'язку між собою життя цілого світу. З величезним умінням автор злучує в одну спільну картину історію Азії, Європи, Африки і навіть Америки, при чім останню вводять в загальну систему не з тих часів, коли вона була відкрита Колумбом, а з часів перших початків історичного життя.—спосіб, ще не уживаний в популярних книжках, але—треба визнати—надзвичайно влучний: у читача залишається в голові не купа якихсь, нічим не з'язаних між собою фактів, а послідовна система розвитку людського роду од самих початків. Перед очима читача проходять один за другим перші геологічні періоди життя земної кулі: третичний, з якого не залишилось слідів людського життя; діловіальний, коли ми знаходимо перші сліди

людини; алювіяльний; доби палеолітична, неолітична і металічна. В коротких рисах, але дуже яскраво використано автором для цих періодів всі здобутки археології і філології, а тому, коли читач переходить до так званої „історичної“ доби, вона з'являється перед ним не як щось особне, а як логічний наслідок усього попереднього життя людскости.

В першій книжці автор описує нам історію сходу, старої Америки, античної Греції і Риму і так званих „середніх віків“ до половини XIII віку після Р. Хр.; в другій—історію світа з XIII до XVI віку, в третій—історію XVII і XVIII віків—до французької революції. Як бачимо, в такому розкладі є велика нерівномірність, бо мало не стільки ж присвячено двом-трьом вікам, скільки цілій історії людскости за кілька тисяч років історичного і десятки тисяч років доісторичного життя. З одного боку такий план є цілком зрозумілий, бо взагалі ближчі часи дають нам багато більш певного матеріалу, ніж часи дальші, про які ми часто не маємо нічого, крім матеріалів археологічних та де-яких легенд. Але все ж таки присвячення історії античної Греції і Риму всього 50 сторінок треба визнати хибною автором. Автор в своєму вступі роз'яснює цей факт тим, що він хотів, „щоби читач можливо легко і скоро перебіг, не застрявши, через старші періоди і ширше, з розумінням, придбаним од уважного прочитання перших частин, розчитався в часах новітніх“ і обіцяє в короткім часі видати шерший перегляд історії старших часів. Таким чином, автор дивлявся на свою першу книжку, лишень як на вступ до історії „нових часів“. Але тоді було б більш зручно й назвати історію не всесвітньою, а „історією людства від XIII віку після Р. Хр. з пояснюючим вступом“.

Власне через короткість першої книжки історії в ній є де-які хиби, які можна закинути авторові. Так, на стор. 62-64 автор каже, що культура геленська розвинулася на руїнах культури егейської, але про зміст цієї останньої майже нічого не оповідає, хоча археологічна наука недавніх десятиліть дала нам для того величезний матеріал. Там же автор каже, що за егейською пішли „хвилі“ геленські-ахейська, еолійська, іонійська і дорійська, але не пояснює, що це були особні геленські племена. На ст. 205 автор з'ясовує дуже докладно позитивні прикмети середньовічного лицарства, і тільки двома словами згадує про його негативні сторони, чому в читача повинно за-

лишитись однобоке вражіння про це історичне з'явницє.

Де-які думки автора можуть викликати суперечки. Так, наприклад, думка, висловлена на стор. 114 першої книжки про те, що „гадка Константина опертиса на помочи християнства була заслива і дала імперії (Західній Римській) можливість продержатися ще ціле століття“, зовсім не може бути визнана безспірною; історична наука взагалі має навіть цілком протилежний погляд на християнство, визнає його з його традиціями, цілком протилежними римській державній ідеї, одною з головнищих причин загибелі римської держави. Та й сам автор (стор. 123-124 першої книжки) в значній мірі поділяє погляд на християнство, як на релігію шкідливу для римського державного укладу. Оповідаючи про секту богомилів в Болгарії (кн. перша, стор. 190), автор каже коротко, що так там називались Маніхеї. Це не зовсім так: богомили з'явились в X віці і були тільки відгуком секти маніхеїв, яка існувала в Персії і була знищена в VI столітті; в тих сектах спільне—це так званий „дуалізм“, себ то признание двох божеских сил—доброї і лихого, які борються між собою, але в подробицях між обома сектами є велика різниця.

Не можна погодитись ще з автором і в тому, що він, коли ділить історію на періоди, залишає поділ на „середні віки“ і „нові часи“. Правда, він вказує на те, що цей поділ стосується лишень Європи, однак власне в ті самі періоди вкладає й історію всього світа, для якої цей поділ цілком штучний і не характерний.

Ми вважали за обов'язок одмітити вище згадані хиби, але повинні визнати їх настільки дрібними і незначними, що вони цілком не псують того гарного вражіння, яке робить взагалі історія М. Грушевського. Де-які місця в цій історії варті того, щоб їх окремо одмітити. Взяти хоча короткий, але надзвичайно яскравий опис розповсюдження християнства (в формі несторіянства) від III до XIV віку в Азії (Туркестані, Сибіру, Індії, Тибеті, Китаї),—річ, про яку в популярних книгах по загальній історії рідко де можна прочитати. Дуже влучно характеризовані причини появи цивільної влади пап римських, боротьби папства з імперією, появи реформації, розвитку „просвіщеного абсолютизму“, і т. и. Історію політичну умію з'язано з історією культури матеріальної і духовної (мистецтва, науки, церкви).

Через все вище-згадане видання „Все-світньої історії“ можна вітати, як безумовно

цінну владку в нашу популярно-наукову літературу.

К. Лоський.

244 *Козаччина*. Видання Полт. Спілки споживчих Товариств. Полтава, 1917, 46 сторінок, ціна 20 коп.

Невідомий автор цієї книжечки хотів, видно, зложити коротеньку історію України, а втяв таке, що москалі звивають: „Не люблю, не слухай“. На його думку теперішній стан України такий: „всі 35 мільонів нашого люду тяжко працюють, а пани Московські та Польські гуляють по всій Україні, радіючи, що зграбували нас“. Відкіля взялась отся дивна Україна, автор не каже, а розпочинає її історію з того, коли „весь наш край складає укуді з Литвою одну державу, якою правив князь, що сидів у Литві, але був нашого роду“. Вся держава управлялася Лит. Статутом, по силі якого „селянам вільно було посідати землю, скільки кому шотрібно“. Була й Січ, „а ті воаки що мали зброю та воювали з Татарами, називались гетьманами(!)“. Трохи не найпоганішим з цих гетьманів був Петро Сагайдачний, бо завіз козацький реєстр „тільки в 40000“ та „домагався, щоб пани українські з старшиною та Київським митрополитом мали однакове право на сеймах з польськими магнатами“, а на те „не зважав, що для народу однаково, чи буде його визнакувати пан та під український, чи польський“. Не крапці були і всі інші гетьмани, що бажали зробити Україну самостійною державою та змагались ширити на Україні просвіту“, а того „не домагались, щоб вся земля належала вільним хліборобам“. Оповідуючи про козацькі повстання, автор з якоюсь особливою осолодою малює сцени, як „пани катували людеі, рубали їм руки й ноги, живцем жарили на легкому огні з живих здирали шкуру, різали на шматки, дітей у казанах варили, жінкам груди деревом витискали“, а люде в свою чергу: „панів, пань, панянок старих і малих різали, вшали, роздирали пополам, виривали шматками мясо, сверлили очі“ і т. и. Хмельницький був такий же недбайливий до народу гетьман, як і Сагайдачний. Тільки й відпочила Україна на короткий час, як прилучилася до Московського царства у 1654 р. Та ще був користний для українців Гадяцький договір Виговського, бо „після Гадяцьких умов на Україні не повинно бути ніякого кріпацтва. А після того настала руїна, що „тягнулася підих півтораєта років (?) і тоді „до нащадку України зруйновано і обернено у пустиню, де лиш хижі звірі блукали“.

Тут би й кінець книжечці; так ні, вона ще тягнеться довгенько, бо виявляється, що пустиня якимсь дивом знову ожила... Але ми вже не хочемо продовжувати отсі теревені. Жалься, Боже, тих людеі, яким, замість правдивої історії, вбивають в голови таку нісенітницю!

Ор. Левинський.

II. Публіцистика.

245 *В Левинській*. Царская Россія и украинский вопрос. Стор. VII+104. Женева, 1917.

Книжка д. Левинського, як видно з передмови, написана ще перед революцією й призначена для чужої, російської публіки, щоб дати їй інформаційний матеріал про українську справу в певному освітленні.

Але в більшості заснована на історичному матеріалі й переважно виразною ідеологією, вона й тепер ще не застарілась і залюбки її прочитає й український читач, якому здебільшого факти з нашого давнішого й недавнього минулого відомі. З цього погляду найцікавіший, певне, буде, остягній розділ книжки, — як-раз той, що чужому читачеві його автор радить проминути. Аналізом подій з світової війни д. Левинський руйнує ті ілюзії, якими жило досі українське громадянство, всі оті чужі „орієнтації“, й установляє останніми рядами ту єдину „орієнтацію“ — українську, якої держались і раніше більш вдумливі українські публіцисти й яка тепер зробилась загальною серед українських мас. Народ „кує сучасне во ім'я кращої будуччини“ — ці кінецьці слова з книжки д. Левинського дуже добре характеризують ту орієнтацію, а разом і запопадливу роботу, що твориться тепер на Україні. І це добрий висновок з усієї книжки.

Книжка користна, але тим прикріще вражають деякі фактичні помилки автора. „Самъ ученый Милуковъ въ 70 г.г. въ своей статьѣ“ „Вопросъ о малороссійской литературѣ договаривался“ і т. д. — полемизує д. Левинський, додаючи зараз же: „правда, теперь онъ совершенно измѣнилъ свою точку зрѣнія“ (стор. 49). Павло Милуков у 70-х роках був певне ще гімназистом і ніяких статтів не писав, а названа праця належить Милукову ж, та не тому, і через це, очевидно Павло Милуков не міг своїх поглядів змінити. На стор 66-тій д. Левинський пише, що Костомаров, вернувшись з заслання, занехаяв ідеї Кирило-Мефодієвського братства й ніколи більш про них не згадував. Це неправда, та й сам д. Левинський не знає, бо на стор. 69 цитус з відомого Костомаровського листа до Герцена уривки яскраво федералістичного змісту, додаючи, що в основу листа „легли идеи Кирилло-Мефодіевскаго братства“. Двічі д. Левинський згадує працю Драгоманова „Пропаший час“, називаючи її „писанной имъ передъ самою смертью и потому не оконченой“ (стор. 76 й 86). Це теж неправда. „Пропаший час“ написано ще на початку 80-х років і навіть надруковано, як частину VI тому женевської „Громади“ тільки не випущено в світ, бо „Громада“ припинилась і надруковані аркуші VI тому так і залежались нікому невідомі, аж поки витяг їх і передрукував Павлюк. Отже еволюція поглядів Драгоманова була не зовсім така, як хоче довести д. Левинський

на підставі зовсім не останньої його праці. Дрібніших помилок тут не торкатимусь.

Сергій Єфремов.

246 *П. Масевський. Федералізм.* Видавництво „Конфедераліст“. Лубні. 1917 р. Стор. 16. Ціна 25 коп.

Авторові, як він і сам признається (стор. 15), подобається одна державна форма, форма, котра, до речі сказати, ніде не прищепилася, форма не життєва, переходова: конфедералізм. За що саме він її вполював—нам тут не каже, але через те, що має свою вибранку, йому не подобається не тільки автономія краю, а навіть і сама федерація. Правда, т. Масевський так не висловлювався, а говорить: „в Росії федеративний лад не можливий“. І позаяк цього він в своїй книжці не довів, то негативне відношення до федерації доводиться з'ясувати його симпатією до конфедерації, та її більш нічим.

Зате автор пробує з'ясувати, що таке суверенітет і кому він належить за конфедерації та федерації, а також подати різниці цих двох форм. Загалом це йому більш-менш удається, але для такої короткої брошури немало все таки й неточностей. Так, він революційному соціалізму приписує ідею належності суверенітета народів, тоді як така ідея, почавшись од Русо, істнувала вже тоді, коли слова соціалізм ще не істнувало. „Найцікавішою із сучасних конфедерацій“ є державна група, ніше далі автор, що складається з Великобританії та Канади, Австралії та південної Африки. Це дуже й дуже спірна річ, але знаємо на свідка, котрий об'єктивно сенсиус всі форми державного життя, в даним разі на проф. Лазаревського, який (на стор. 219 „Русское гусуд. право“, Том I. Изд. III. 1913. СПб.) говорить далеко не те, а саме: „Найбільше грандіозним прикладом примінення начал автономії являється современная Британская Имперія“. Основ автономії, навіть не федерації,—хоч по Еллінеку Англія де далі, тим виразніше стає на шлях федерування, чого не одмовляє й Лазаревський.

Ще одно. На стор. 10 читаємо: „Необхідно добре пам'ятати, що в федерації суверенітет з'являється за союзними державами... Знов ризиковане, знов хистке та спірне твердження: лише при конфедерації суверенітет безперечно з'являється за державами союзу, бо конфедерація є міжнародна згода. В федерації ж і федеральна держава (напр. Сполуч. Штати) є державою і окремі держави, що входять в склад її (штати, а для Германії—Прусія, Баварія і т. д.) суть теж держави. Перша, федеральна держава, є суверенною. Про це ніхто не сперечається. Щоб же її складові її частини мали суверенітет, це мало ким визначається, більшість же вчених публіцистів такі держави вважають несуверенними.

О. Мицюк.

247 *Проф. Н. А. Липницько. Малорусский вопрос и автономія Малороссии. Открытое письмо М. С. Грушевскому.* Стор. 40. Петроград—Одеса. 1917 р. Ц. 50 коп.

Не знаю—навіщо і кому знадобиться оця брошура одеського професора, випущена під голосною й претензійною фірмою „Энциклопедической библиотеки обществѣдѣнія“. Маємо тут трохи історії, трохи публіцистики і дуже багато чистого обивательського філософствування на тему „веревка что такое?“. Видко з його, що проф.

Липницько не задоволений з сучасних форм українського руху й своє незадоволення виливає а la Петро Струве. Ті-ж самі страхи перед роздвоюванням того, що ніколи єдиним не було, та сама аргументація, ті самі суперечності—і все це нудно, довго, тягуче й не без фактичних та логічних помилок. Людам, знайомим з справою, брошура проф. Липницько нічого не дасть, людям незнайомим—так само. Отже питання—про кого давав автор, видаючи свою балаканину—так і лишиться без відповіді.

С. Єфремов.

248 *М. Драгоманов.—Автобіографія.* Видавниче т-во „Криниця“. Стор. 59. Київ, 1917 р. Ц. 60 к.

Автобіографія Драгоманова,—власна автобіографія з р. 1883-го й додаток до неї з р. 1884-го,—в оригіналі, російською мовою, надрукована була вже двічі. Вперше подав її небіжчик Павлюк у своїй книзі про Драгоманова р. 1896, втругер передрукував її журнал „Былое“ р. 1906. Тепер маємо цю інтересну річ і в українському перекладі.

Для біографії її характеристики великого українця ці автобіографічні замітки мають вагу першорядну. І це не тільки через те, що вони вийшли з-під пера його ж таки самого, а й через свій, скажу так, метод. Бувши скрізь і всюди надзвичайно точним і по спроможі об'єктивним, Драгоманов і в автобіографічних замітках додержує цієї точності й спокійного об'єктивного тону, і разом подає генезу як своїх поглядів, так і більшості визначніших своїх праць. Тому-то в автобіографії, доведній до останніх літ автора, маємо ніби канву для його докладної біографії,—таке щастя не часто трапляється в літературі про визначних людей.

Переклад (якогось І. Ланового)—середній,—для Драгоманова не гріх би позбати було й прокращий. Трапляється густо помилок, що мають не індивідуальну, а загальну тепер у нашій літературній мові природу („нехтування російською літературою“ „опанував нею“, „опинялись“, „абияк зам.“ „щоб“ „по поради“, „чернигівці“ зам. „чернігівці“, форми на „ший“—запанувавший, „ні скільки“ зам. „ні трохи“, систематичне плутання і та й, то-що). Коректа убійча, надто в чужих словах. Є сторінки що буквально таки рябують од помилок.

С. Єфремов.

III. Економіка.

249 *Агроном А. П. Хамардюк. Що треба знати всім, а особаю хліборобам і агрономам про земельне питання.* Миргород. 1917 р. 53 ст. ціна 1 р.

Автор так уявляє собі завдання своєї розвідки: „в часи революції не можна зустрінути літературної роботи, котра б освітила хоть потрохи і в популярній формі всі головні ті питання земельні і вяснила б їх звязки“. Маючи на увазі, що тепер, коли земельне питання стало, як саме гостре питання часу, що потреба в такому творі є і серед хліборобських інституцій і серед окремих діячів, він наваживсь своєю книжкою поповнити проріху сучасної народньої літератури.

Завдання почесне і, як бачимо, справді відповідає сучасним вимогам громадського життя і виконується вже автором взагалі досить ґрунтовно і з розумінням тієї справи, за яку він береться.

В роботі тов. Хамардюка даються: 1) Загальні відомости про аграрне питання, де виясняються типи сільського господарства—капіталістичне, трудове і соціалістичне; 2) обговорюється питання земельної власности і вивірюються його прикрі сторони; 3) подаються критичні розвідки про різні умови користування землею—общинне, подворне і хutorне; 4) вивірюються різні типи земельної реформи по плану соціалізації, муніципалізації, націоналізації і обмеженої власности і 5) на прикінці складається програма необхідних заходів державного і громадського характеру, які повинні підвищити с.-г. культуру.

З цього огляду роботи видно, що автор справу зачепив широко і позаяк в більшості він уживав методу об'єктивно наукового відношення до всіх майже питань, то вона може лічитися відповідною своєму завданню.

Але в ній є чимало і деяких хиб, котрі значно поменчують вартість і коштовність роботи автора.

Коли він змагається вивірити зміст „аграрного питання“, то бере тільки його елементи, його механічні частини (стор. 47) і забуває зовсім про провідну ідею—*аграрної еволюції*, яка тільки і надає зміст і з'єднує їх всі до купи. Взагалі аграрний процес—і розвиток, яко керовниче розуміння, не найшов собі місця в роботі автора. Все уявляється так, що можна зробити все, що тільки захоче людність і громадянство. Певне, що це відбиток нашого революційного періоду, коли здається усе можливим, але тим, хто хоче спиратися на науку, так уявляти собі справу не годиться. Не вірно трактується та теза, що умовою капіталістичного господарства з'являється „темне і густе“ населення (стор. 5). Вона не відповідає ні фактичному становищу, ні теорії господарства, бо саме густе і темне населення в Китаї, та деяких частинах Індії, але там ніколи не було капіталізму, і не буде, поки населення зостанеться „темним“. Навпаки, в Америці, де населення теж густе і де воно найбільш освічене,—панує капіталізм в сільському господарстві.

З причин того, що автор зовсім усунув ідею еволюції, йому не пощастило дати скільки-небудь соціологічно обґрунтоване розв'язання розуміння земельної власности. Тут

він зовсім заплутався і через це його запитання:—„І невже чим більш прикладати роботи і капіталу, тим більш зростає власність на землю“ (стор. 13)—уявляється занадто наївним. Воно справді так і є, як простежити це з Сібиру, що тільки тепер колонізується, потім степів Заволжя, потім центру, потім нашого краю і на прикінці Польщі і Литвії, то приклад Росії про це свідчить дуже яскраво.

Не справився автор і з теорією ренти, (стор. 43—44), не уявивши собі, що це категорія національного господарства, а не індивідуального, і як про таку категорію в межах індивідуальних або групових інтересів, про неї можна говорити тільки що до її розподілення. Через те рента добувається і в трудовому господарстві, але достається вона не власникові господарства, який нею не цікавиться, а комусь іншому, і тут велика економічна свля трудового господарства.

Здається мені, що зовсім зайвими і навіть мало тактовними з'являються полемичні закиди автора з приводу проф. Косінського. Його кадетизму, підпираемого інтересами власної дачи, ну а порада Чаянову прочитати про ренту у Косінського після того, як сам автор зовсім заплутався в цьому питанні, виходить дуже комічною. Ні, це автору треба познайомитись з цією теорією, хоча б у проф. Туган-Барановського, а ще краще у Маршала.

В своїй передмові автор обіцяє друге видання. Ми можемо побажати тільки, щоб він здійснив свою обіцянку, але разом з цим звернув увагу на ті помилки і хиби, які він ужив в першому. І коли це він зробить, то його праця буде ще більш коштовною для селянського читача.

Маючи на увазі те, що автор показує ясно і своє знання питання і знайомість з літературою його і хист до наукового трактування справи,—сподіваємось, що це йому не трудно буде зробити.

Кость Мацієвич.

250 *М. В. Рклицкий*, статистикъ Полтавскаго Губ. Земства. *Земля и земельныя отношенія в Полтавщинѣ*. Статистическія замѣтки по земельному вопросу. Изданіе четвертое. Полтава. 1917. Ст. 56. ц. 40 коп.

Автор цієї брошури докладно розглядає питання, яке має таку велику вагу у нас на Україні. Він користується за-для цього з статистичних матеріалів й історичних відомостей про міське володіння землею. В кінці своєї роботи автор справедливо вказує на необхідність як найширшого розповсюдження трьох основних тез серед сільської людности Полтавщини, а саме: 1) при передачі всієї землі в користування трудової

хліборобської людності безземельні дістануть тільки по 4 дес. і що земельна реформа має полішити становити тільки тих малоземельних, які мають менше як 4 десятини землі; 2) що реформа на перші роки безумовно погіршить життя хазяїнів, які мають більше 4-х дес. землі, і 3) що земельний фонд не може бути власністю кожного окремого повіту, а мусить становити власність краю, звідки випливає, що ті повіти, де будуть лишки земельного фонду, муситимуть приймати до себе переселенців з інших повітів. „Як що ця думка, каже автор про останній пункт, не досить закріпиться в народній свідомості, то при перепеденні земельної реформи буде багато лиха“. В історичній частині брошури єсть деякі прогріхи, які свідчать, що д. Рклицький не досить знайомий з загальною історією краю. Так, наприклад, автор каже, що, мовляв, „полкова й сотенна“ старшина володіла, своєю чергою, подібними ж маєтками, які називалися „ратушними“ (ст. 20), — тим часом як ратушними називалися маєтності, що належали міським самоуправам. Не зовсім вірно д. Рклицький розуміє й термін „рангової маєтності“. Але в цілому брошура д. Рклицького варта поширення, як серйозна спроба конкретно освітити можливі перспективи аграрної реформи на Полтавщині.

В. Модзалевський.

251 *А. Терницько. Криви Україниського хлібороба.* Видання т-ва „Український Агроном“. Серія соціально-економічна, № 18. Ціна 20 коп. Стор. 22. Лубні. 1917 р.

Автору прийшла щаслива думка в простій, зрозумілій розмові уяснити питання про те, як скривджувала інтереси нашого селянина загально-російська економічна політика. Для цього він спиняється перш за все на критичні вульгарних думок про те, що окраїни багатіють за кошт центру, фактами розподілення податкового тягла він доводить неправдивість цього. Одночасно він показує, яку ваду для нас мала політика уряду, що цілком штучно оттягала наш хліб од чорноморських портів, як несприятливо взагалі і шкодливо для нас було вирішено справу з елеваторами, збутованими не у нас, де хліб є, а там, де його нема, або є мало.

Потім вясное планяне про переселення і земледустроїння, яке власне для нас було улаштовано для того, щоб захистити наших панів від селян. На прикінці автор зазначає зразки обрусительської політики і її вплив на нашу хліборобську культуру і вясное, скільки лиха вона заподіяла нашому хліборобові.

І по плану і по вичерпанню питання, а також по фактичному обгрунтуванню його, книжечка уявляється дуже коштовною. А гарна легка і зрозуміла мова, та особливо щире спочуття нашому хліборобові і його гіркій долі, любов до рідного краю, що відчувається в кождому слові автора, роблять те, що вона повинна зустрінати найкраще відношення у селянського читача, якого вона наведе на користні і важливі думки.

Тільки в двох місцях автор, на наш погляд, дає невірне освітлення справи. Коли він каже (стор. 8) про політику захисту російських фірм будування с-г. знаряддя і машин і про його шкодливість для нашого хлібороба, то він повинен уявляти, що тут діло ходить на 75% про наші українські фірми. Це наша промисловість і в тому, що уряд її підтримував, був і наш інтерес і нашого хлібороба, який повинен мати своє машин-

не будівництво. Те саме будемо робити і ми в своїй народній республіці. Невірно освітлено справу і з цукром. Шкідливість політики російського уряду була не в справах експорту, а в справі підтримування одсталих заводів і обдирання нашої людності через високий акциз і ціни цукру, які він давав нашим цукроварам. А взагалі і тут його політика мала і позитивне, а не тільки шкодливе значіння для розвитку нашої української найбільш важливої промисловости.

Бажаємо, щоб ці помилки було виправлено, бо коли хто-небудь з читачів ці справи знає і прочитас таке тенденційне їх освітлення, то у нього легко зявиться недовіря і до інших питань, а це шкода, бо книжечка справді дуже коштовна і користна.

Гость Мацієвич.

IV. Інформаційні видання.

252 *Борис Грінченко. Братства і просвітна справа на Україні за польського панування до Б. Хмельницького.* 34 стр. Ціна 50 коп. Видало т-во „Сіач“. Видання друге. № 5.

„Горе мені бідолашній, горе нещасливій, з усіх боків обдираній... Була я колись прекрасна й багата, тепер я покалічена й убога“—немов би сама Україна промовляє так у автора XVII віку, надзвичайної доби в нашій історії, коли мобілізовані сили католицької Польщі йшли походом на Україну, під прапором унії спочатку. Прозорою, чистою мовою оповідає Б. Грінченко про культурний народній рух на Україні XVI-XVII в. на фоні загального державного безладдя Речі Посполитої, звертаючи особливу увагу на діяльність церковних братських товариств. Тоді од православної віри і од свого народу одступилося було панство вельможне, архиереї схилялися до унії, а нижче духовенство було неосвічене і упереджене, що „порядному, путящому чоловікові сором було вступити в таке духовенство і тільки сміття людське, голодні неукки до його пхалися“. Очевидно ці суспільні елементи нездатні були обороняти свій народ. В оборону самотності українського народу стали братські товариства, що з давніх часів існували на Україні при церквах, а тепер почали виявляти особливу енергію. Автор докладно оповідає про організацію братських товариств, про їх культурно-просвітну діяльність, про братські друкарні, школи та бібліотеки, дає відповідну характеристику книжкам, що виходили з братських друкарень,—з'окрема спиняючись над видатнішими письменниками того часу—Мелетієм Смотрицьким та Іваном Вишневським. Історією Петра Могили і заснуванням Київської Академії кіпчається цікава популярно-наукова брошура Б. Грінченка. із

діяльності братств на Україні багато при-
датного знайдеться і для наших „Просвіт“.
Цю книжку особливо їм радимо прочитати.
Друге видання зверхнім виглядом гірше
д першого. Ну, і ціна, звичайно, як по те-
перішніх умовах друку, не могла не вий-
ти більшою.

В. Страшкевич.

253. Про державний лад у всяких народів.—Пере-
казав М. Загірня. Видавниче Т-во „Криниця“, у
Київі, 1917 р. Стор. 62. Ц. 50 коп.

Книжечка М. Загірньої „Про державний лад
у всяких народів“ складається з восьми розділів,
а саме: 1) Про самодержавство та про інші дер-
жавні порядки; 2) Відкіля взявся сьогочасний лад
у державах; 3) Про конституційний лад; 4) Про
голосування й вибори; 5) Про дві ради: народну
і вищу; 6) Про республіки; 7) Що буває, як у
державі не один народ, і 8) Чого нам треба?

За часів самодержавства знайомити широкі
народні маси з існуючими формами державного
устрою вважалося злочинним і тому писати й вида-
вати популярні книжки на цю тему було забороне-
но. Царське правительство старанно приховувало
того, щоб населення держави Російської нічого
не знало про державний лад в чужих країнах,
щоб воно не могло прирівнювати наш державний
лад до державного ладу чужих країн, бо висновок
з того прирівнювання неминуче мав бути таким:
самодержавство є найгіршою формою державного
ладу, бо тільки самодержавство є монархоні з
його правительством повну волю дбати лише про
свої власні інтереси, нехтуючи добробутом народа,
кридуючи й зневажаючи його на кожному кроці;
тільки при самодержавстві можна досягти того,
щоб народ лишався убогим і темним, повернути
його на „рабів німців“, над котрими царь з його
правительством можуть коверзувати й знущатися.
Як їм вхитно.

От же з книжечки М. Загірньої „Про держав-
ний лад у всяких народів“ читачі довідаються, що
крім самодержавства існують на світі й інші
форми державного ладу й яка між ними різниця.
Ще тепер обов'язково потрібно знати всім і кож-
ному, бо зараз на Україні, що так несподівано
визволилася з ганебних кайданів московського
самодержавства, будеється нова форма державно-
го ладу—народна республіка, і в цьому будівництві
народні маси мають приймати найдіяльнішу
участь. От-же треба, щоб народ наш свідомо ста-
вився до того будівництва, до тої нової форми
державного й громадського життя, яку він має
утворити.

Написано книжечку гарно: виклад популяр-
ний, мовна хороша, чиста, народна, і тому треба
пожарати їй як найбільшого росповсюдження.

О. Волошин.

154. *П. Масвський. Загально-російські Установ-
чі Збори.* Вид. „Конфедераліст“. Лубні. 1917. Стор.
5. Ціна 10 коп.

Автор зацікавився здободневним питанням:
скільки представників майбутнього загально-ро-
сійського Установчого Зібрання тягтиме руку за
федерацію, а скільки проти неї. Його статистика
вчисляє 307 представників за, а 438 (всі москви-
ни, всі жиди і всі німці) проти федерації. Підра-
хунок досить непевний, бо 52 депутати Сібири і 17
депутатів з „тихого“ Дону, що мають бути в Уста-

новчих Зборах, хоча і великороси, але явні феде-
ралісти..... Як ці 69 голосів кинути на тереза ва-
ги, то хто зна ще куди перекине?..

На підставі цього цифрового матеріалу т.
Масвський трівожно запитує: „чи маємо взагалі
право... питання федерації... ставити в залежності
від... настрою московсько-жидівсько-німецької біль-
шости?“ І на адресу „недоброго північного бра-
та“ відповідає: „Ні, на Загально-рос. Устан. Збори
ми не підемо! Наші обранці зберуться у своїй сто-
лиці—Київі, щоб викувати державну волю свого
народу“.

Брошура має агітаційний характер, написа-
на з темпераментом і хорошою мовою.

О. Мицюк.

255. *В. Гришинський. Пролетаріат пануючих та
пригночених націй.* Кат-лав. 1917. ц. 10 к. 8 стор.
ін 32^о

Метелик в шість сторінок друку ціпав тему
не тільки цікаву, але й життєву. Український чи-
тач має тут коротенько викладений доказ тому,
через що саме пролетаріат, маючи одні класові
інтереси, розходиться в своїх національних інте-
ресах в націях пануючих і пригночених. Стисло
і переконуючо, хоча й не досить пристульно, ви-
кладено цю брошурку, що, як видко з ціни і роз-
міру, певне, мала на увазі читача з народу. Тим
часом вона все-таки допоможе йому розібратись в
питанні, котро поставлено життям перед самі очі.

П. Богацький.

V. Календарі на р. 1918.

256. *Одривний календарь „Час“ на 1918 рік.* 9-їй
рік видання. Т-во „Час“, К. 1917. *Зложив С.
Черкаський, зредагував В. Старий.* Ціна 3 карб.

За старих часів, воля цензурний гніт вели-
ким тягарем валила особливо на ті видання
українські, що признавалися для широкого грома-
дянства, та мали тіраж більший, як звичайна
книжка, видавати календарі було занатло трудно і
небезпечно, бо доводилося сподіватися конфі-
скації всього видання. Тим то ці видання вихо-
дили здебільшого блідими,—так мовити—двічі цен-
зурованими. І тільки видання дев'ятого року
календаря „Часу“, що заслужив на широченну по-
пулярність, але нашому громадянству змогу, чи-
таючи що-денні сторінки календаря, що-разу від-
чувати вільність рідного слова, думки широкого
розмаху життя далекої й близької минувшини.
Звичайно, трудно, і навіть неможливо, щоб один і
той же календарь зовсім задовольняв потреби
(як календарь) разом всіх код громадянства. То-
му-то, очевидно, календарь „Час“ і подавав по-
разу матеріал на різний смак. В календарі-ж
цього року, що вперше виходить одверто автори-
зованим, бачимо певну систему, хоча й знаходи-
мо в ньому не тільки силу уривків з літератури,
історії та різних галузів науки, але ж багато і
всяких практичних порад, приказок, гуморесок,
то що. Можна думати, у менш освіченої людини
увесь цей матеріал запалить любов до ширшого й
глибшого ознайомлення з культурним придбанням
рідного народу, але ж і інтелігент знайде в
календарі чимало цікавого матеріалу й для себе.
Взагалі думасмо, що значіння календаря та ще
одривного—величезне: він висить навіть в тій ха-
ті, де часто немає жодної іншої книги, читається
зо-дня в день, тоб-то привчає до механізму чи-
тання українського друку; заціпає найрізкоші од-

ніці справи та питання і тут-же зазначає книжки, з яких можна про кожне питання довідатися докладно. Тобто ніби приносить в собі розум і знання інтелігента в селянську хату...

З книжок, що дало Товариство до сьогорічного календаря, найбільшу увагу звертають на себе повні художньо-красні—співки з малюнками художника А. Ждахи та прекрасний старовинний орнамент худ. О. С. З технічного боку календарь видано, по цих часах, зовсім чепурно, дарма що не видруковано чисел зветь червоними фарбами.

Варто зазначити ще й те, що все-таки Україна в цій році має свій справжній календарь, тим часом, як на Московщині, здається, не спромоглися видати ні одного путнього, а поляки видруковали з порожніми задніми сторінками.

Олекса Діхтярь.

257 Товариш імігранта на рік 1918. Календар руського народного союзу. Scranton, Pa. 1917 р. Стор. I.XII+169+9, ц. 50 центів.

Примітно подержати в руках американське видання після тих ганчірок, що здебільшого маємо нині у нас замість колишньої справжньої книги. Добрий папір, чіткий друк, ясні і найдрібнішими деталями малюнок, яких уміщено більш піснотні в книгу обширем в 14 аркушів друку, що коштують по старому курсу коло 80 коп. Просто задрієть бере, коли бачиш наочно, що десь є така країна, де люде можуть творити культуру без муки, без страждання.

Виданий нашими американськими земляками календарь уявляє з себе цікаву книгу й по своєму внутрішньому змісту: то є альманах, в якому американський робітник зможе найти й потрібний в його щоденному житті справочний матеріал, і користну пораду, й короткий огляд видатніщих подій минулого року на всім світі, і багато чисто літературного матеріалу і, нарешті, чимало гумористички. В цій же книзі він бачить портрети видатних людей світу, про яких найбільш говорилося в минулому році: починаючи од проф. М. Грушевського, В. Винниченка, Керенського, Джека Лондона і кінчаючи групою першого засідання ради робітничих депутатів у Петербурзі, бачить краєвиди Києва, Львова, Чернівців, видатні моменти світової культури, війни, російської революції.

Як звичайно в американських виданнях—овдєдено чимало місця статтям на сенсаційні теми (напр. про дім Романових, про життя Г. Раєвської, правду про напад на Миколу II-го в Польщі, де бушуй нарць мав власний дім роспусти і т. п.). З літературного матеріалу—маємо оповідання Аверченка, Гюї-де-Мопасана, Альфонса Доде, Бена і ехта, Гр. О. Толстого, Ч. Вуда, З. Доті, В. Гаршина, Ф. Гюґоляка і т. д. Дуже хорощі статті дали др. С. Рудницький („Огляд і історія укр. території“) та М. Цегляський („Галицькі погроми“); і тільки вірші Саламандр та популярний начерк д-ра Бережницького (про зуби) треба визнати нічого не вартим матеріалом.

Думається, що коли б була змога транспортувати американські видання на Україну,—то календар „Товариш Імігранта“ мав би чимало покупців і у нас, бо, за винятком першої—місцеві частини, він в значній більшості містить добірний і загально цікавий літературний матеріал.

В. Д.—київ.

258 „Товариш“—кооперативний календарь на рік 1918. Київ. Вид. Дніпровського Союзу Співачів Т-в. ст. 32, ц. 35 к.

Маємо перший приклад чисто народнього призначеного виключно для вжитку селянського календаря в типі тих московських, що звичайно продавалися за пятак по ярмарках та у цитинників. Правда, це порівняння треба віднести виключно до обширу та системи, що ж до літературного матеріалу, то з цього боку календарик „Товариш“ цілком заслуговує уваги.

Після календарних відомостей в ньому уміщено коротеньку замітку про Центральну Раду та Ген. Секретаріат; потім про оголошення Укр. Нар. Республіки, далі в „Укр. літопису за р. 1917“ зазначено видатніші дати історичних подій; потім ідуть статистичні відомости про Україну, про культурно-просвітну справу (Університет, „Прогресивіт“, театр). Далі йдуть замітки: про земство, ріжні інформації в справі кооперативній. Закінчується календарик коротеньким каталогом книжок, які товариство радить читати селянам (видано 55 назв).

Брошурку видано чистенько. Ціна за 32 сторінки петитного друку—35 к.—не висока.

В. Король.

259 Календарь на рік 1918. (Рік видання другий) Редакція К. Широцького. Вид. Благодійного Товариства. Київ. 1918. Ст. 111, ц. 1 р. 50 к.

Примітно зовнішнє вражіння, досить багати літературний матеріал, чимало нового, що раніше в часи мовчання не доводилось бачити в календарях, робить це видання відомого всім українцям „Благодійного Товариства“, що довгий час провадило з Петербургу культурну роботу в Україні,—дуже цінним і потрібним для села.

На превеликий жаль ця коштовна книжка вийшла в момент, коли по технічних умовах часопису не можна уже улітати їй стільки місця, як вона заслуговує. Доводиться відзначити, що її складання брали участь такі письменники українські, як К. Широцький, А. Каченко, К. Левицький, П. Зайцев, М. Левницький, В. Коваль, О. Кісіль, М. Корчинецький, Ф. Слюсаренко. Книжка видано не дуже дорого.

В. Король.

VI. Красне письменство.

260 Борис Грінченко. Брат на браті оповідання, друге видання. Стор. 3. Ціна 50 к. Київ. 1917 р.

Сюжетом за для цього оповідання послужили сумні події 1905 року, коли після майже суцільного мороку виглянуло буре сонце волі („куца конституція“), а потім знов ще з віршою лютістю занувала тяжка неволя і безнадійна темрява. Сам свідок і активний учасник цього болючого минулого, Б. Грінченко в своїм оповіданні дає інтересну і мало не протокольну правдиву картину одного з трагічних епізодів того часу. Перед нами давній, гарячий, широкі переконаний борець за волю і правду вродю—вчитель Коренський. Його винуватою в'язниці,—він, повний найкращих надій, сподіванок і віри в добре майбутнє, їде в село. Але не встиг він ще оглянутись на себе дома, як страєлася біда: темні селяни

підбурені ворогами волі, мало не вбили Корецького, свого оборонця, борця і страдника за інтереси народні. Тяжко побитий, змучений фізично і ще більше морально, Корецький знов втікає в місто. Та всі ці бої і муки не вбили в ньому віри в краще будуче, не загасили в його серці живої, непереможної надії і віри, що правда кінцем подолає кривду, що світ поборе темряву. Цей постійний оптимизм і віра в правду такі характерні за-для самого незабутнього автора цього оповідання Б. Грінченка: як і його герой Корецький, він ніколи не падав духом. Цілком правдиве, гаряче, з захопленням написане, це оповідання може бути цікавою і дуже пожиточною лектурою за-для самих широких верств нашого громадянства. Як і всі твори Грінченка, „Брат на брата“ визначається своєю прекрасною мовою. Як і в багатьох інших творах Грінченка, особливо з життя інтелігенції, в цьому оповіданні дуже виразно зазначена головна ідея, можна б сказати, тенденція автора. Та це не зменшує його літературної і ідейної вартості.

В. Дурдуковський.

261 Будні. Оповідання з чужих мов. Збірник перший. Видання Товариства „Час“. Стор. 160. Київ. 1917 р. ц. 2 р. 25 к.

Збірник цей складено з оповідань, що вже раніш були видані т-вом „Час“ окремими, маленькими брошурками. Тепер т-во „Час“, очевидно, маючи на меті видати щось більшого за ті брошури, зєднало їх кілька в збірник, під окремою назвою, — відповідно їх змістові. — До першого збірника увійшли такі, перекладені з чужих мов, оповідання: 1) „Сільська вчителька“ (з італійської мови) — Джованні Чамполі; 2) „Мотлох“ (з польської) — Марії Родзевичової; 3) „Остання лекція“ (з французької) — Альфонса Доде; 4) „Помета“ (з норвезької) — Арне Гарборга; 5) „Батько Мілон“ (з французької) — Гюї-де-Мопасана; 6) „Син чи пасинок“ (з угорської) — Коломана Міксата; 7) „Мендель Гданський“ (з польської) — Марії Конопницької; 8) „Лихо“ (з російської) — Антона Чехова; 9) „Марійка“ (з німецької) — Гаяса Бегге; 10) „Дві матері“ (з норвезької) — Іонаса Лі.

Оповідання ці в більшості, належать перу видатніших письменників європейських і сказати, яке з них краще. — не так легко: всі вони гарні, бо надзвичайно майстерно і разом з тим дуже просто малюють життя людське з різноманітними переживаннями, з гарними й поганими вчинками. Всі вони життєві, реальні; тому певне, збірник цей і названо „Буднями“. Хоча є в ньому й оповідання, що зачіпають і не тільки звичайне, щоденне життя. В часи, коли людина схоче одпочинути душею — збірник може стати в пригоді, тим більше, що всі оповідання збірника можуть бути прочитані з інтересом людьми самих різних станів.

Редакцію переведено над збірником ретельну і старану: мова оповідань чиста й хороша. До речі й коротенькі життєписи кожного з авторів, яких оповідання увійшли в збірник.

Взагалі. — книжка, беручи на увагу сучасні умови, як з зовнішнього боку, так і по змісту видана бездоганно, коли не зважати на дві-три коректурних та стільки ж редакційних помилок.

В. Корінь.

262 М. Шаповал (М. Сріблянський). Аистин з лісу. (Сімфонія). Видавництво „Рух“. М. Вовча на Слобожанщині. 1917. Стор. 56. Ц. 2 р. 10 коп.

В суміні імпресіонізму, символізму, і всяких інших „измів“, в докшній різноманітних впливів — трюшки від Гамсуна, трюшки від Л. Андреева, трюшки від Коцюбинського, навіть від Сергеева Ценского — все ж таки проглядає душа чудого і непом'янутого кращих можливостей художника, який, на жаль, бредє якось помацки в своїх шуканнях і шкодить собі зайвою і неприємною претензійністю.

Кого з поетів не захоплювала краса лісу? Скільки яскравих переживань, скільки глибоких дум родилося в ньому! І д. Шаповал склав в його честь цілу сімфонію. В ній багато мотивів і сильних і красивих звуків. А все таки читач врешті крім утоми нічого не почувася. Єсть якесь надужиття його увагою, в безлічі варіацій на одну й ту ж тему, яке ускладниться ще й тим, що окремі образи невитримані, а іноді й цілком штучні й невдалі.

Веру перший — ліпший приклад. Автор каже:

Вдуматись в тишину глибини недосяжних, розплитись в жилах каменю і відчувати вагу над собою віковичну, роздавити тіло і душу на найдрібніші атоми, задавити їх вагою космічною, роздавити в душі сліди великого міста і тоді забути їх. Роздавити спомирн про жовто-зелені обличчя, розпорозити звуки великого міста на такі частини, щоб кожної звуковою хвилююкою можна було світ оповити. І так зорібшити, щоб уява навіть не могла уявити дрібності моєї...

Або:

Підеш, скутий жалем, як обручаним.

А через три рядки вже —

Ти невізник... прикутий, як раб до тачки ланцюгами...

Художня безпорадність автора — в невмінні розпоряджати безліччю образів, що на його, так мовити, наслідують.

Д. Шаповал намалював картину геніальної творчості самої природи — великого майстра: матеріал у його аби-якій — туман собі невеличкий та холод вночі з вітерем та й годі“.

А проте

...все повітря повне художніх образів, насичене безліччю різних естетичних елементів — вірочок, кружалець, ниток, палочок і всякої всячини, а ти бери порядкуй, розкладай, комбінуй, щоб все таки щось вийшло. Але в кожній дрібничці відбився все світ Божий, всі можливості творчості, всі фарби: тут тільки бери хоч лопатою, тавай, метушися і кидай, а воно все само вкладається в самі найвигідливіші малюнки.

І автор сам береться за лопату, хапається, метушиться і кидає, теряючи в своїх химерно-кучерявих комбінаціях, „різних естетичних елементів“, в найвигідливіших малюнках основну умову естетичного впливу — його простоту й чистоту.

ніші справи та питання і тут-же зазначає книжки, з яких можна про кожне питання довідатися докладно. Тоб-то ніби приносить в собі розум і знання інтелігента в селянську хату...

З синопсиса, що дало Товариство до сьогорічного календаря, найбільшу увагу звертають на себе повні художньої краси—співки з малюнками художника А. Ждахи та прекрасний старовинний орнамент худ. О. С. З технічного боку календар видано, по цих часах, зовсім чепурно, дарма що не видруковано чисел свят червоними фарбами.

Варто зазначити ще й те, що все-таки Україна в цій році має свій справжній календар, тим часом, як на Московщині, здається, не спромоглися видати ні одного путнього, а поляки видрукували з порожніми задніми сторінками.

Олекса Діхтярь.

257 Товариш імігранта на рік 1918. Календар руського паротного союзу. Scanton, Pa. 1917 р. Стор. I.XII+169+9. ц. 50 центів.

Присмно подержати в руках американське видання після тих ганчірок, що здебільшого маємо вийти у нас замість колишньої справжньої книги. Добрий шпир, чіткий друк, ясні з найдрібнішими деталями малюнки, яких уміщено більш півсотні в книгу обширом в 14 аркушів друку, що коштують по старому курсу коло 80 коп. Просто задріть бере, коли бачиш наочно, що деє е така країна, де люде можуть творити культуру без муки, без страждання.

Виданий нашими американськими земляками календар уявляє з себе цікаву книгу й по своєму внутрішньому змісту: то є альманах, в якому американський робітник зможе найти й потрібний в його щоденному житті справочний матеріал, і користну пораду, й короткий огляд видатніших подій минулого року на всім світі, і багато чисто літературного матеріалу і навірні, чимало гумористички. В цій же книзі він бачить портрети видатних людей світу, про яких найбільш говорилось в минулому році: починаючи од проф. М. Грушевського, В. Винниченка, Керенського, Джека Лондона і кінчаючи групою першого засідання ради робітничих депутатів у Петербурзі, бачить краєвиди Києва, Львова, Чернівців, видатні моменти світової культури, війни, російської революції.

Як звичайно в американських виданнях—оведено чимало місця статтям на сенсаційні теми (напр. про дім Романових, про життя Г. Распутина, правду про напад на Миколу II-го в Ноккамі, де бувший царь мав власний дім розпусити і т. п.). З літературного матеріалу—маємо оповідання Аверченка, Гюї-де-Монсана, Альфонса Додде, Бена Гехта, Гр. О. Толстого, Ч. Вуда, З. Доті, В. Гаршина, Ф. Гуцуляка і т. д. Дуже хороші статті дали др. С. Рудницький („Огляд і історія укр. території“) та М. Цеглиський („Галицькі погроми“; і тільки вірші Баламантри та популярний начерк д-ра Бережницького (про зуби) треба визнати нічого не вартим матеріалом.

Думанься, що коли б була змога транспортувати американські видання на Україну,—то календар „Товариш Імігранта“ мав би чимало покупців і у нас, бо, за винятком мав си чимало частини, він в значній більшості містить добрий і загалом цікавий літературний матеріал.

В. Д.—київ.

258 „Товариш“—кооперативний календар на рік 1918. Київ. Вид. Дніпровського Союзу Співачів Т-ва. ст. 32, ц. 35 к.

Маємо перший приклад чисто народнього призначеного виключно для вжитку селянського календарика в типі тих московських, що звичайно продавалися за пятак по ярмарках та у щитинників. Правда, це порівняння треба віднести виключно до обшину та системи, що ж до літературного матеріалу, то з цього боку календарик „Товариш“ цілком заслуговує уваги.

Після календарних відомостей в ньому уміщено коротеньку замітку про Центральну Раду та Ген. Секретаріат; потім про оголошення Укр. Нар. Республіки, далі в „Укр. літопису за р. 1917“ зазначено видатніші діли історичних подій, потім ідуть статистичні відомости про Україну, про культурно-просвітну справу (Університет, „Прогреси“ театр). Далі йдуть замітки: про зємство, різні інформації в справі кооперативній. Закінчується календарик коротеньким каталогом книжок, які товариство радить читати селянам (по дано 55 назв).

Брошулку видано чистенько. Ціна за 32 сторінки петітного друку—35 к.—не висока.

В Король.

259 Календар на рік 1918. (Рік видання другий) Редакція К. Широцького. Вид. Благодійного Товариства. Київ. 1918. Ст. 111, ц. 1 р. 50 к.

Прямне зовнішне вражіння, досить багатий літературний матеріал, чимало нового, що раніше в часи мовчання не доводилось бачити в календарях, робить це видання відомого всім українцям „Благодійного Товариства“, що довгий час провадило з Петербургу культурну роботу на Україні,—дуже цінним і потрібним для села.

На превеликий жаль ця коштовна книжка вийшла в момент, коли по технічних умовах часопису не можна уже уявити її стільки місяців, як вона заслуговує. Доводиться обозначити, що її складанні брали участь такі письменники українські, як К. Широцький, А. Кащенко, К. Левицький, П. Зайцев, М. Левицький, В. Коваль, Ф. Кісіль, М. Корчинський, Ф. Слюсаренко. Книжка видано не дуже дорого.

В. Король.

VI. Красне письменство.

260 Борис Грінченко. Брат на брата оповідання, друге видання. Стор. 3. Ціна 50 к. Київ. 1917 р.

Сюжетом за для цього оповідання послужили сумні події 1905 року, коли підмайже суцільного мороку виглянуло бунт на сонце волі („куца конституція“), а потім знов ще з віршою лютистю занавула тяжка неволя і безнадійна темрява. Сам свід і активний учасник цього болючого минулого, В. Грінченко в своїм оповіданні дає інтересну і мало не протокольну правду картини одного з трагічних епізодів того часу. Перед нами давній, гарячий, першопереконований борець за волю і правду на родню—вчитель Горещький. Його винуватою звязницю,—він, повний пайкрашних надій, сидіванок і віри в добре майбутнє, їде в село. Але не встиг він ще оглянутися на себе дома, як страелася біда: темні селяни

підбурені ворогами волі, мало не вбили Корецького, свого оборонця, борця і страдника за інтереси народні. Тяжко побитий, змучений фізично і ще більше морально, Корецький знов втікає в місто. Та всі ці болі і мука не вбили в ньому віри в краще будуче, не загасили в його серці живої, непереможної надії і віри, що правда кінцем подолеє кривду, що світ поборе темряву. Цей постійний оптимізм і віра в правду такі характерні за-для самого незабутнього автора цього оповідання Б. Грінченка: як і його герой Корецький, він ніколи не падав духом. Цілком правдиве, горяче, з захопленням написане, це оповідання може бути цікавою і дуже пожиточною лектурою за-для самих широких верств нашого громадянства. Як і всі твори Грінченка, „Брат на брата“ визначається своєю прекрасною мовою. Як і в багатьох інших творах Грінченка, особливо з життя інтелігенції, в цьому оповіданні дуже виразно зазначена головна ідея, можна б сказати, тенденція автора. Та це не зменшує його літературної і ідейної вартості.

В. Дурдуковський.

261 Будні. Оповідання з чужих мов. Збірник перший. Видання Товариства „Час“. Стор. 160. Київ. 1917 р. ц. 2 р. 25 к.

Збірник цей складено з оповідань, що вже раніш були видані т-вом „Час“ окремими, маленькими брошурками. Тепер т-во „Час“, очевидно, маючи на меті видати щось більшого за ті брошури, зєднало їх кілька в збірник, під окремою назвою, — відповідно їх змістові. — До першого збірника увійшли такі, перекладені з чужих мов, оповідання: 1) „Сільська вчителька“ (з італійської мови) — Джованні Чамполі; 2) „Мотдох“ (з польської) — Марії Родзевичової; 3) „Остання лекція“ (з французької) — Альфонса Доде; 4) „Помета“ (з норвезької) — Арне Гарборга; 5) „Батько Мілон“ (з французької) — Гюї-де-Мопасана; 6) „Син чи пасинок“ (з угорської) — Коломана Міксата; 7) „Мендель Іданський“ (з польської) — Марії Колюшницької; 8) „Лихо“ (з російської) — Антона Чехова; 9) „Марійка“ (з німецької) — Гаяса Бетге; 10) „Дві матері“ (з норвезької) — Юнаса Лі.

Оповідання ці в більшість, належать перу видатніших письменників європейських і сказати, яке з них краще. — не так легко: всі вони гарні, бо надзвичайно майстерно і разом з тим дуже просто малюють життя людське з різнomanітними переживаннями, з гарними й поганими вчинками. Всі вони життєві, реальні; тому певне, збірник цей і названо „Будням“. Хоча є в ньому й оповідання, що зачіпають і не тільки звичайне, шоденне життя. В часи, коли людина схоче відпочинутися душою — збірник може стати в пригоді, тим більше, що всі оповідання збірника можуть бути прочитані з інтересом людьми самих різних станів.

Редакцію переведено над збірником ретельну й старану: мова оповідань чиста й хороша. До речі й коротенькі життєписи кожного з авторів, яких оповідання увійшли в збірник.

Взагалі. — книжка, беручи на увагу сучасні умови, як з зовнішнього боку, так і по змісту видана бездоганно, коли не зважати на дві-три коректурних та стільки ж редакційних помилочок.

В. Корінь.

262 М. Шаповал (М. Сріблянський). Листин з лісу. (Сімфонія). Видавництво „Рух“. М. Вовча на Слобожанщині. 1917. Стор. 56. Ц. 2 р. 10 коп.

В суміші імпресіонізму, символізму, і всяких інших „лізмів“, в лоскотині різнomanітних впливів — трошки від Гамсуна, трошки від Л. Андреева, трошки від Коцюбинського, навіть від Сергеева Ценского — все ж таки проглядає душа чудого і неопозабленого кращих можливостей художника, який, на жаль, бредє якось помоздки в своїх шуканнях і шкодить собі зайвою і неперіменною претензією.

Кого з поетів не захоплювала краса лісу? Скільки яскравих переживань, скільки глибоких дум розлилося в ньому! І д. Шаповал склав в його честь цілу сімфонію. В ній багато мотивів і сильних і красивих згуків. А все таки читає врешті крім утоми нічого не почувася. Єсть якесь надужиття його увагою, в безлічі варіацій на одну й ту ж тему, яке ускладнюється ще й тим, що окремі образи невтримані, а впадіння цілком штучні й невдалі.

Беру перший — ліпший приклад. Автор каже:

Вдуматись в тишину глибин недосяжних, розшпавтись в жилах каменю і відчувати вагу над собою віковичну, роздавити тіло і душу на найдрібніші атоми, задавити їх вагою космічною, роздавити в душі сліди великого міста і тоді забути їх. Роздавити спомин про жовто-зелені обличчя, розпорошити звуки великого міста на такі частини, щоб кожною звуковою хвилююкою можна було світ оповити. І так зорібнитися, щоб уява навіть не могла уявити дрібності мого...

Або:

Підеш, скутий жалем, як обручами.

А через три рядки вже —

Ти невізник... прикутий, як раб до тачки ланцюгами...

Художня безпорадність автора — в невмінні розпоряджати безліччю образів, що на його, так мовити, наслідують.

Д. Шаповал намалював картину гопіальної творчості самої природи — великого майстра: матеріал у його аби-який — „туман собі невеликий та холод вночі з вітерцем та й годі“.

А проте

...все повітря повне художніх образів, насичене безліччю різних естетичних елементів — зрочок, кружалець, ниток, палочок і всякої всячини, а ти бери порятунок, розкладай, комбінуй, щоб все таки щось вийшло. Але в кожній дрібниці відбився во-в світ Божий, всі можливості творчості, всі фарби: тут тільки бери хоч лопатою, хапай, метушись і кидай, а воно все само владеться в самі найвигодніші малюнки.

І автор сам береться за лопату, хапається, метується і кидає, теряючи в своїх химерно-кучерявих комбінатіях, дрібних естетичних елементів, в найвигодніших малюнках основну умову естетичного впливу — його простоту й чистість.

А рядом з ним ніби розчарування в можливості поетичної творчості:

Навіщо переростати художника (природу), коли на це нема і не буде сили... І навіщо ж первостовну красу замикати в слово?

І все це — здається мені — від того, що автор, як намальований ним дуб, який „тягся в гору з по-між ворогів, що оступили і перехоплювали проміння“, напружившись і випроставшись „всетаки напився світла до слоху і почав рости з середини“.

Відсутність суцільності й послідовності в його естетичним розвиненні тільки й можуть пояснити такі його творчості.

Безперечно Шаловад володіє гарною мовою — це з боку лексики; з боку морфології ми могли б зазначити багато діалектичних форм; що ж до синтаксиса, то тут доводиться рішучо заявити, що мова — не українська: перекладчику на рос. мову не довелося би переставити жадного слова. (Як приклад цілком неможливий: „я почав тікати. говеній переляком“). Неприємно вражає неоднаковість правопису: з одного боку здибуємо такі написання, як *зориғаесся, ніжисся, боїсся* і рядом поправне *здригәесся*; або *з'єднанне, істнуваннем, щастем* і тут же *он'яинням, корінням* і т. д. Дуже часто — *е* замість *є*, мабуть, як результат коректурного недогляду.

Паперу й шрифту могли б позаздрити всі видавництва, і все таки ціна — дуже висока.

П. Зайцев.

VII. Педагогіка і школа.

263-264. Ю. Грох-Грохольський. *Коротенька початкова граматики української мови. Випуск перший: частина етимологічна. (З завачами для письма і з граматичною термінологією для поширених етимологій та синтаксису)*. Видання автора. Стор. 66, in 8°, ціна 1 карб. 50 коп. м. Козятин, 1917 р.

Так виглядає титулова картка, отже титул книжки, крім якого читаємо зверху motto дрібним складом з 8 рядків віршу Г. Чулая: „Учися, мій брате, гарненько читай, що написано в книжці, то все замічай: там їжа для тебе, там щастя твоє... Учися ж, мій брате, — ще час тобі є“.

Я навмисне так довго затримався над титуловою карткою, бо вона дає ніби квінтесенцію всієї книжки — III, 67 ст. малої чвертки. Від титулу віє давніми, добрими часами, коли всі свято вірили в те „чорне на білому“, як в закон букви. Вірять в нього і автор, бо всю книжечку зложив він — як один великий закон українського правопису і „граматичної“ термінології. На скільки одначе його „граматичний правопис — тільки злегчений та спрощений“, бо автор не вживас „ні протинок (пір'я), ні деяких подвоєнів (життя, бажання)“, то з цим ще можна би помиритися, а навіть поставити йому в заслугу це „дерзаніє“. Зате, навпаки, ніяк не можна

вбачити йому тої сміливості, яку він „взяв на себе“, коли „де-котрі терміни — які маємо в галиційських, чи інших граматиках, виданих в попередні роки. — Його не задовольняли“, та він їх став „злегчати і спрощати — словами народної мови, *авт. словами до них близько рідними*.“

Читачі краще за всякого критика осядять цю „близьку рідню“, коли заглянуть в його ж *Ю. Грох-Грохольського: Російсько-український словничок граматичних термінів. (Додаток до „Коротенької початкової граматики), м. Козятин 1917 р. 15 ст. 16 коп.* Тут вони найдуть таку „перлину“ народно-грохольської граматичної термінології, як: „ударник“ — (не думайте, що воєнка з ударного батальону!) тоб-то наголос; словоскладень — словотвір; кінчення — зміна, відміна (флексія); гуртовний — збірний; ласкальний — пестливий; одинчий — одиничний (singularis), двойчений — двійний (dualis); ряд — рід (genus), жіньський — жіночий (genus femininum); змінок — відмінок; починаючий — початок слова; велебний, велітний — приказуючий, приказовий, вольовий (спосіб „діяльничка“, „орудничка“ і „вертальна“ дії означають діяльну, страдальну і зворотню дії, тоб-то activum, passivum, deponens); Серед часів маємо: минулий складчастий — давноминулий, будучий складчастий — будучий незавершений (буду писати), та дієсловні лицевні — особові і безлицевні — неособові: дієприслівник — причасник (participium), вживаний — прислівник (adverbium), прислівник — приіменник (praenomen), зв'язник — лунчик, союз.

Від Грох-Грохольського *єри* вже нема речення, тільки виклад (ок) і викладень підсудками — підсуднями і присудками — присуднями, цеб то підметом і присудком, та дійменком — придатком (attributum), кличний зоваща і зовні — оклики. В „доладности слів“ автор говорить про „керування, старшування“, а там далше про „крапки, запинки, покрапки, черки, черкочки, пятки — пяточкі примірки“.

Вже цих термінів вистарчило би, щоб зложити собі цювний образ граматичної методи автора, та його граматику зовсім не займатись, як річчю невадатною, навіть цілком шкодливою. Але саме це накладає на критика обов'язок можливо найясніше з'ясувати основи граматики. Отже: 1) граматики не є наукою доброго читання і писання; 2) не є наукою живої мови; 3) ніяк і ніколи не може стати наукою правопису і термінології — тільки, 4) граматики єсть систематичним розглядом жито-

мови; 5) живої народної по наріччях, говірях і говірках; 6) прийнятій письмений (книжкової) до авторів—оскільки вони не користуються одною загальною мовою і 7) вивченої колись, по памятках письменства, меншомовою родиною і місцевою (прізвиська людей і назви географічні), та по данних історичних джерел. Всі ці дослідження мусять спиратись на спільних основах всякої філологічної праці, зібраних в порівняній граматиці.

Автор на жаль ставить вище свій авторитет від найвизначніших дослідників граматичної науки і тому, не вважаючи на те, що дійсно добре ухило для діалектичних відмін і явищ звучні,—він не дав нам доброї граматики, тільки лише повторення давніх, наукою і життям непризнаних „етимологій“, що стільки лиха накоїли в російській школі, та дали Росії 85% неграмотних—сліпих, незрячих, темних „братів-граждан товаришів“. Невже й українській школі не дасть доля иншого русла, тільки потягне її силоміць через дебри „правопису“ і яруги „термінології“ у ботота і безвісти давньої схоластичної систематики, та пустої балакучої діалектики і риторики? Невже й українська школа не навчить українського сліпця читати і писати, та не воскресить давно бажаного духа—не дасть йому змоги читати ясним і блискучим зором в книзі буття неба і землі? Невже учитель в українській школі і для українців учеників лишиться тим-же проводителем стихійного аналіфбетизму—як він був ним до-тепер в російській школі?

Ні, ні! Цього мабуть ніхто не хоче, а тим часом автор граматики Ю. Грох-Грохольський, який певне не прогнівиться, коли його граматику буде служити зразком—як граматику не належить складати, а тим часом, як не слід її вчити в школі.

Щоби було все ясно, скажемо: в народній школі, вищій і нижчій, ніякої граматики не потрібно, а потрібно як найбільше читати, писати, оповідати і розказувати як найкращі твори самих найкращих письменників взагалі про самі найцікавіші і найінтересніші речі.

На основі прочитаного і написаного учителю слід вести розмови з учнями так, щоби вони призивали до ясного, точного і швидкого думання і такоїж передачі отих своїх думок. В часи таких розмов можна і слід вивчити основи логіки з „граматикою“ і в роботі дійсно присвоїти їм чи там граматичні науки про мову рідну, чи про чужу взагалі. Український педагог мусять

зрозуміти, що його учень-українець знає дуже добре свою мову місцеву—отже тільки через цю мову він може дійти до знання мови загально-української, але ніколи дорогою насильства і навчання хочби й найкоротшої і найпочатковішої граматики.

Неграмотика навчить його розумної й смислової мови чоловіка, тільки розумний вчитель-приятель дітвори, що захопить її своїм словом та живим приміром.

Граматику, систематичним оглядом української мови на всьому просторі її історичного, та у всьому обширові її наріччя розвинути можна з користю зайнятися тільки у вищих класах гімназії, коли учень пізнав первістки граматичної науки на мовах чужих і класичних, та пізнав вже й основи старослов'янської мови, отже раніше 6 го класа дати йому звучну і словозміну, а тільки рівнорядно з логікою і психологією може учень знайомитися зі складною, а там теорією про походження мови і її зв'язок з внутрішнім світом людського духа.

Не місце тут доводити і обґрунтовувати цю гадку. Вертаємось до граматики української. Автор починає її з „Азбуки“: „всі звуки, які вживаються в нашій розмові, перечитуються в своєму порядку, і той порядок ми називаємо азбукою“. Нехай це так; звідки ж береться слідуєчий § 2. Самозвуки та півзвуки. „Самозвуків єсть 11: а, я, о, с, е, у, ю, і, ї, и, йо (або ю)“.

Невже між звуками та азбукою заходить зв'язь генетична? Правда, для автора дуже важно навчити своїх учнів правопису, але це ніяк не може бути метою самою в собі. Можливо, що про це належить сказати не одному авторові, а саме: немає на світі широкому ці одного самого найкультурнішого народу, який би в мові своїй, будучи письменним, писав правильно по правопису. Навпаки, поправно по прийнятому правописові пишуть тільки вповні освічені люди, що працюють в інтелігентських професіях, які придбали собі знання правопису шляхом механічної вправи, але рідко коли систематики та теорії. З такого боку граматики Грох-Грохольського безперечно вповні видержана, але ні для одної української школи не годиться—хвиба як підручник для вчителів, в яких зараз немає нічого в руках, та без чого вони здебільшого не вміють вчити.

По суті в граматиці Грохольського немає ніяких важніших неправильностей, тільки в ній зовсім не вірна основа, вроді більшо-

на на солодженій воді. Як на будуче автор всмак насолить воду—отже візьме в основу свого досліду звуки і внутрішні зміни живої мови своєї округи, порівняно з загальнолітературною, та приправить це вміру особливостями словаря, складні і образности місцевих говорів і наріччів, то певно дасть, дуже інтересну, цінну і користну книжку перш усього для місцевих педагогів, а там і для своїх земляків, та їх дітвори.

Але в новому переробленому виданні автор нехай не вважає вже „ошибкою против правопису“ „пішут, кажут, несут“ (ст. 14), та нехай пояснить різницю між „залежать, належаться (bis)“ та „належатися, частини“ (29 ст.), „держаться“, „качаточка“ (ст. 30), „належаться“, „бляшани“ (40). Може б таки пригодилося-би йому згадати про „шепка, жеба, жідати—жедати“. Не знаю таки, звідки після вправ на е—и на 5—7 ст. автор говорить: „Куди залетів, там опенявся“.

Не тільки не вдала книжка Ю. Грох-Грохольського не примушує нас змінити свій принципіальний погляд на цю справу, але-ж і 3-є видання „Короткої української граматики для школи Грицька Шерстюка“ та дуже інтересна і безперечно перша гарна на Україні „Початкова граMATИКА української мови. ч. I, Олени Курило“. А саме тому, що в граматиці Шерстюка видавці не рішилися ввести належних поправок, та залишили плутанину звучні і словозміни з „законами правопису“; О. Курило знов не зійшла зі становища загально „філологічної аксіоми“ про єдиноспасенність схоластичної граматики, що п'як не вмів вийти в царство життя мови. Дуже жаль, що Курило уподобилася тому нерозважному евангельській притчи, що нове вино влив в міхи в'єтшані з новими латками.

Доц. І. Сесницький.

165. Курило, Олена. Початкова граMATИКА української мови. Частина I. Вид. „Криниця“. Київ. 1917. 8. 1-46, Ц. 70 к.

Потреби нашої школи, бодай початкової, починають потроху заспокоюватись. Можливість поправної постанови найважливішого предмету шкільної науки—рідної мови, стає реальним фактом. Опріч перших поступів у цім напрямку—граматок (абеток), що вже ми маємо кілька, починають виходити й елементарні граматики до шкільного вжитку. Першою новою ластівкою є О. Курило.

Ми рідко відасмо цей новий здобуток нашої, поки-що небагатої, педагогічної лі-

тератури. „Новий“ не тільки фактом своєї появи, а й своїм методом, змістом і формою. Автор—перший у нас педагог, що майже увільнився з-під впливу російських підручників з їх (здебільшого) науковою застоюлістю, з їх плутанною та схоластикою, і дав нам книжку типу найновіших англійських підручників, написану виборно, стисло і стильово. Автор зумів в надзвичайно приступній формі, з тонким педагогічним тактом, уникаючи всього зайвого, викласти основні граматичні поняття і дати їм окреслення, згідно з останніми висновками в науці, з строго переведеним граматичним принципом (див., напр., класифікацію заіменників, причасників). Ми вже тут не здибуємо так ще звичайного в підручниках плутання літери з звуком, Ахиллесової п'ятки російських підручників, не здибуємо застарілих схоластичних дефініцій морфологічних складників слова, не здибуємо й роблених прикладів,—навіпаки, кожне правило обмислено в прикладі з людської поетичної творчости (загадки, прислів'я то-що) і з творчости кращих майстрів нашого слова.

Визнаючи високі прикмети „початкової граматики“, не можемо поминути мовчки де-яких хиб, чи краще сказати недоглядів, що з рештою легко усунути при новім виданні. Так, напр., на стор. 5 надруковано „по одному складі“ замість „по одному складові“, адже тут мусить буди датний, а не місцевий відмінок. На стор. 6 надруковано, що слово „ість“ має три звуки, треба чотирі. На стор. 7: „Одна літера иноді означає два звуки. Такі є звуки: е (й+е,) і (й+і),“ і т. д. Замість „звуки“ тут треба сказати „літери“. На стор. 15 автор ділить речивни на власні і рядові. Терміну „рядові“ вжито замість „загальні“ дуже нещасливо, бо він не дає тої ідеї протилежності індивідуального і неіндивідуального, що так добре віділяють терміни „власний“ і „загальний“. Терміну „рядовий“ треба було вжити до числівників, що автор зве „порядковими“ (вплив рос.—Який у ряду? Перший, другий і т. д.). На стор. 22, § 29: „закінчення на приголосний твердий і м'який“,—треба „на шелестовий“. На жаль теж і помилок друкарських чимало залишилось.

Само собою, що ці незначні дефекти, певно, буде усунено в найближчій владній. У всякім разі це дрібниці, що не можуть умалити вартости нового підручника. Радіємо за нашу школу, що вона має таке цінне придбання.

Мова автора взагалі поправна, майже звірцева. Де не-де тільки подибуються зво-

роти, яких краще уникати, напр., „вживаємо азбуку“ замість азбуки, бо вживають „чо-го“, а не „що“.

Проф. Е. Тимченко.

266 В школі наша будучність. Видання української громади міста Трьойцька. Стор. 20, ц. 35 к. Трьойцьк, 1917 р.

Брошурка—гарний популярний доказ того, через що нам потрібна рідна школа. Для мешканців Української Республіки ця думка вже являється до певної міри трюїзмом, бо політичні події найкраще довели потребу рідної школи, і ті зємства, що годували дітей Вахтеровим або навіть Барановим, тепер спільно шукають Черкасенка і Грінченка. Але автор пише для наших переселенців в далеку Оренбурцину, де українці, пороскидані невеликими купками серед чужомовної людности, потроху забувають свою рідну мову, а з нею—і рідний край. Ось через що з цікавістю барешся за невеличку брошурку, видану „там“, за кордоном, за тисячі верстов від нас.

Що до змісту брошурки, то він цілком прилашний для агітаційної мети; автор користується відомою книгою Б. Грінченка—„На безпросвітном вути“, де-що додає від себе, компоує цей матеріал по певному плану і дуже ґрунтовно доводить пекучу потребу для своїх братів-переселенців завести рідну школу. Щоб його добре зрозуміти, він користується російським шрифтом, й хоча додержується фонетичних законів: „окремий університэт для सबѣ“, але на нас—туземних українців це робить дуже непримне вражіння. Мова брошури не рівна і не цілком нас задовольняє.

О. Дорощевич.

VIII. Видання для дітей.

267 Трьомсин Богатирь. Назва Іван Манджура. З малюнками худ. Г. Стеценко. Катеринослав. 1917. Стор. 78, ц. 80 к.

Взята з героїчного епосу, ця казка без сумніву впадає дітям, бо вони завжди кохаються в таких героїчних подіях і постатях. Але з другого боку—цей твір друкується по рукописах небіжчика-автора і має в собі щось необорбане, недокінчене. Так, деякі місця трохи незрозумілі, як, напр., епізод з пісковим морем, що засинало бурями старого лева, але дало змогу козакові на своєму коневі проскочити геть; друге—епізод з царівною і її синами (пісня VI)—дуже зобґавний нерозроблений і для дітей цілком не зрозумілий.

Може це через гріхи друкарні, яка попередіувала так аркуші і сторінки книжки, що неможливо в деяких місцях добратися зміслу. Взяти-ж зміст Трьомсина Богатиря дуже привабливий, бо весь він проїнятий простим, але великим почуттям безмежної ласки сина до лихої матері. Починається казка цілком епічним малюнком, як три Січовики чатуючи на татар, знайшли в ординному кублі на високому дереві маленьке пельмятко; взяли його чубаті і побивалися за ним, наче найлакшавіща мати, здобули в степу кобилу і її молоком дитя годували. Вигодували молодця козака і коли настав їм час на Січ повертати, вони порадили своєму вихованцю їхати в світ bliй здобувати слави, а самі утирали кралькома сліву з очей: так шкода їм було розлучатися із своїм вихованцем. Оті поїхав Трьомсин в далекі світ, наділав країну, де лютував страшний змії, поборов того змія і начепив його на гак, а сам

почав знищувати усяку нечисть, що порозводилася за час царювання змія. Не знаючи того, що його мати кохає змія, Трьомсин припадає до веньки, що вона йому не загалає,—усе робить, усе здобуває, чого та вимагає, аж поки мати не заподіє йому смерти.

Тоді кінь йде шугати ту царівну, яку вони з паном своїм визволили, щоб вона помогла вирятувати його від смерти. Спільним зусиллям здобувають вони живучої води і Трьомсин оживає, жениться на царівні і сам стає царем.

Такий зміст казки. Він цікавить дітей і героїчна постать Трьомсина і його коня захоплює дитячу чуду душу. Але форма й мова не скрізь сприяють цьому гарному вражінню: вірші нескрізь ритмовані, не досить музичні; мова багато має місцевих архаїчних виразів, що потрібують перекладу, а це вже шкодить суцільному розумінню. Деякі слова не мають пояснення, а тим часом вони неясні і дорослому читачеві (напр. бакаї (стр. 4), зпотинову (9), триншуль (20), тімаха (33) та інші.

Певно, казка „Трьомсин Богатирь“ буде цікавою для дітей старшого віку (літ 8—12), але через мову потребує пояснень від керівника дитячого читання.

Годяться казка і для класового читання II групи початкової школи. Шкода, що видано її там кепсько.

С. Русова.

268 Мамин-Сібір'як. „Сирінька Шийна“, переклад С. Титаренка. Стор. 24 (ціни не зазначено). 1917 р. Київ. Видавниче Т-во „Волошки“.

Добре розуміючи психологічний склад душі дитини, М.—Сібір'як тим захоплює читача, що дає йому дивної краси малюнки з життя природи та людей. Фабула цього невеличкого оповідання, написаного за-для малого читача-школяря,—проста й досить нескладна. Дикі качки збираються летіти у вирій, бо надходить осінь. В однім табуні є качена з поломаним крильцем, що переґриз йому лис. Вся родина каченятки засмучена, бо доведеться їй кидати на поталу хижому звірю—зімі свою рідну калітку. Найбільше-ж сумує-побивається мати. Останнє її прощання і відліт від помірної калітки-дитини з таким сумом-відчаєм передається автором, що мимохіть напливають слези на очі. Родина полетіла; надходить зима; вода замерзає; лис що-ночі приходить до каченяти і глумливо надсміхається, що вже швидко бідна калітка стане його поживою. Та ось мисливць вибиває лиса, а качена забірає „онукам на втіху“.

Переклад зроблено хорошою, барвистою мовою. Тільки малюнки занадто кепські. З технічного боку книжечку видаво охайно. Книжечку цю залюбки прочитають діткв.

Олександра Діхляр.

269 С. Черкасенко. Ян вродилася пісня. Казка. Вид. 2. Черкаси. „Січ“. Стор. 11. Ц. 25 к.

Цю казку д. Черкасенка можна краще назвати ісеєю, аніж просто казкою. В ній заховаю глибоку філософську думку: пісня людська є відгук тих пісень, які істнують в природі навколо людини; тому цю думку треба визнати трошки „тучною і неправдивою, коли автор хоче довести, що істнує повна гармонія між грубою творчістю людини і „дикими петрями лісовими, країною холода“. Серед Фінляндських і Норвезьких пісень народних є теж багато віжних, чарівних. Загалом-ж думка цілком правдива. На пісні—цього щі

рому вияву народної творчості—дужеяскраво відбивається вплив природи. Свою думку Черкасенко виявив в гарній казці, висловив гарною виразною мовою. Книжка цілком придатна для дітей старшого віку.

С. Русова.

ІХ. Поезії.

270. Проф. М. Сумцов. „Вага і краса української народної поезії“. Черкаси, 1917 р. Видання друге. Видало Т-во „Сіач“. Стор. 64, in 16, ціна 85 коп.

Не можна не привітати наміру відомого фольклориста проф. Сумцова дати популярну характеристику української народної поезії з погляду на її художні і загальні значіння. Така характеристика з'являється дуже вчасною тепер, коли українська поезія повинна зайняти те місце, що їй по праву належить в житті широких кол нашої людности і в школі. Але „краса“ і „вага“ народної поезії настільки своєрідні і ріжноманітні, що обхопити їх у стислому нарисові—рідч дуже тяжка. Відбилися це й на праці проф. Сумцова.

В його книжечці підобрано чимало цікавого матеріалу, єсть і влучні приклади і здатні до них авторові пояснення, особливо що до тих способів, якими користується народна поезія, щоб надати пісні найбільше виразности. При всьому тому, навіть у найкращій частині нарису проф. Сумцова, що торкається виразности, яскравого кольору і особливо м'якого чуття українських пісень, можна помітити неповність, випадковість, на що почасти звертає увагу й сам автор (ст. 7 і 16). Тут „ириміри взято здебільша з одного тільки V-го тому Чубинського, без довгих заходів, мимохідь.“ Ще більше почувасться ця випадковість по інших міснях книги. Вага народної поезії, безумовно, захоувалася не в одній тільки художній вартості, але і в тому, що в цю поезію (як каже й сам п. Сумцов) „входять всі кращі події народа, кохання молодіжі, бойові поклики вояків, тихомовні співи матері над коліскою, гучне та бучне весілля, плач сироти, журливі та жалісливі старечі пісні“—одно слово—усе життя народне, і тому українська народна поезія з цього боку заслуговує не меншої уваги, ніж з боку художнього, як не підкреслює, наприклад, С. Єфремов в своїй „Історії українського письменства“. У проф. Сумцова історично- побутовий елемент української народної поезії зачеплено тільки побіжно, коли характеризує він її художні засоби, та ще, крім того, зроблено деякі вказівки на те, як одбивалася в ній давня старовина,

на, ще до того така старовина, сліди якої в українській поезії досить проблематичні.

Далі розгляд того, як одбивалася українська народна поезія у творах письменників, цікавий з погляду фахівців, занадто завалено подробицями, і уявляє він швидко звичайне нанизування творів, мотивів і образів української поезії, використаних письменниками, ніж справжнє з'ясування того, як відбилися вони на загальному складі і художній вартості творів останніх. Колиб шановний автор инакше підійшов до питання про вплив народної української поезії на письменство, то може б він не повторював і давнього закиду М. Гоголю, що той „здорово перелицьовував й перероблював“ українську народну поезію, „зацікавившись тільки фантастичними мотивами, найбільш казками про чортів, знахурів і відьом“, і що в його „Вечерах“, „окрім ріжної чортівщини, нічого нема“ (57—58 ст.) Художник—не етнограф, і вимогати від нього фотографування не можна. Гоголь того й не додержував, але проте, крім образів і окремих мотивів, як багато додав він народно-поетичної ідеалізації в загальне освітлення того, що змальовував в своїх „Вечерах“ та „Миргороді“!.. Малюнки природи, дівчата і парубки з їх коханням, малюнки широкого козацького життя і багацько дечого иншого тут, у Гоголя, обвіяно духом української народної поезії, а часто навіть виявлено прямо рисами її; вже самий тон більшої частини „малоросійських“ оповідань Гоголя, з його широчинню і своєрідним зєднанням веселощів і журливости—такий він близький українським пісням! Поширивши в значаєному вище наприкладку розгляд 2-3 письменників, напр., Котляревського, Шевченка, Гоголя, і залишивши инших, проф. Сумцов ясніше й скоріше розкрив би, яким живим джерелом для літератури була українська народна словесність.

Не менш і вокально-музичне значіння її. Проф. Сумцов торкається її з цього боку, зазначає нахил і здатність українців до співів, говорять про те вражіння, яке робить виконання українських пісень, але зовсім не згадує навіть про Лисенка і цілком обминає питання про те, як відбивається українська пісня в музиці. Проте, цій пісні належить виконати такуж саму роль, яку вже виконала великоруська пісня в розвитку російської музики, і—як знаємо,—не малий почин тому вже дано.

Думається, що і для малярства народна поезія дала більш, ніж це зазначив

автор, і, наприклад, всім відомий малюнок Ю. Рєпіна („Запорожці“) породили не тільки історія та побут, але й народньо-поетична ідеалізація козацтва; не дурно-ж на самому малюнку єсть у Рєпіна і кобза.

Таким чином, вагу і красу української поезії не зовсім розкрито в нарисові проф. Сумцова, але свою роль що до розвитку зацікавлення рідною поезією серед широкій публіки і учнів цей нарис, безумовно, матиме.

Проф. А. Лобода.

271 *Кузьма Котов*. На передодні війни, Війна I, Війна II, Війна III. (поема). Карло Карлович фон Єзельман (вірші), 31 стор. Ціна 50 коп.
272 *Микола Левитський*. „Туга України“. Дума-Видавня друге (виправлене і доповнене). 15 стор. Ціна 15 коп.

Кажуть, що в Індусів, в часи давно-минутих священні книги, і історію, і закони писано було віршами. Блаженна була сторона!

У нас у XVII та XVIII ст., хоч і не було такого блаженства, про те віршомазів було теж не мало і писалися вірші на різні випадки „розмаїтими часу потреби“. Один поет нахвалювався навіть „всіх зрадників овіршописати“. Отже вертаються блаженні часи: маємо і віршовану газету і віршовану популярну історію України, мабуть швидко надійдуть віршовані програми партій, віршовані справоздання. Воно весело.

Ось напр. д. Котов пише „про шкідливість милітаризму“.

Нейбутків більшая частина
Які з людей вони беруть,
Лиш за для армій йти повинна,
Котрі нарід-же потім бьють.

Це так,—загальні міркування, а далі іде докладно все про війну, починаючи з „Сараєвської Трагедії“: так як воно в газетах друковано, звісно, приздоблено поетичними метафорами, епітетами і т. и.

Франц-Йосиф дід старинний
Помститись трішки покарати
Мов за ерцгерцога він хтів..
Це прикли... Сербію забрати...
А сто болячок! Сто Чоргів!
А далі, звісно, як було:—
Оголосила війську враз
Мобілізацію Росія.

Війна I, Війна II, Війна III, на прикінці поеми звідомлення:

Ось Тимчасовий наш Уряд
Готує Установчі Збори.
Візьміть перш ворога у шори
Тоді і піде все на лад...

І це ще не все. „Кінець буде“ зазначає автор.

Та щей того мало:
Готуються до друку:
Несподівана кара, амністія, пьеса в 6 д.

В турні—сногади. І прочая, і прочая, і прочая. Цілих шість номерів... А папір же такий дорогий!

„Туга України“—теж річ серйозна, навчаюча: все, як слід, повідано, згідно з хронологією.

Петро мучив Україну,
А Катря душаида,
Катував той сиротину.

А ця вже добила.
А Петро, той кат преславний
Вже так неньку мучив,
Що Мазена аж до Карла
Приставать вже мусів.
Зрештою все буде добре:
Та й не буде ворожнеча
Народів, як нині,
Вже ж великий йде Предтеча,
То-ж право людини.

Правда, шановний автор ще не додав про земельні комітети, перехід землі без викупу до селянських мас, Установчі Збори на Україні. Домові Комітети ну та це ще не вада! Всього зразу ще доженеш. Це тільки видання друге „виправлене і доповнене“; буде ж і третє видання, і автор „доповнить“ поему одним новими фактами...

Велика справді річ: „опит і практика“. Яку еволюцію робить з ними поезія! Ці недокіпчені видання поем—„кінець буде“ (!) як у д. Котова, і доповнені (!) видання поем М. Левитського,—старі поети ще такого методу не відали, а тут,—на самому цікавому, напр., місці,—(як раз про Установчі Збори) поема вривається,—„кінець буде“. Чисто, як в романі: „продолженіє въ слѣдующемъ номерѣ“. Але й „доповнена“ поема має свою наукову вартість: праця солідна,—зібрано нові факти, нові постанови і поему „доповнено“. Еволюція поезії.

На обкладинці книжки зазначено „передрук заборонений“. Шкода, бо історик будучини доконтче захоче передрукунати такі дивовижні поезії.

Л. Старіцька-Черняхівська.

273 *Ів. Федорченко*. Летюча зоря. Сьпівомова про часи революції 1905-1908 років. Українсько-руське видавництво „Гасло“. № 5. Київ. 1917. Стор. 23. Ціна 40 коп.

Д. Ів. Федорченко типовий представник нашої провінційної графоманії: один з тих „непрізнаних геніїв“ та „таконовитих Матрь“, яких ще так багачко зосталося по наших повітових містах та містечках. Хисту в нього нема ніякого, техніка більш ніж примітивна: мова важка, неясна, кострубата, а проте автор, очевидночки, дуже високої думки про свій твір: він не побажав навіть рахуватись ні з дорожничєю шаперу, ні з дорожничою друку.

У вступі до своєї поеми він пише:
Є казки, а доправди не знає
Ні душа, яка сила в їх сяє.
От одну із казок, хоч недавню,
Що до нас дожила в переказах,
Роскажуть вам *чино отсе замах...*

Ця „недавня казка“—революція 1905 року. Герой автора—Сандрі всією душею відався роботі для добра народнього. Він попроцався з своєю сім'єю і пішов „боротися за всіх до скону“. Він левен, що „шлях до щастя йому одкрито“, бо він

Взнав... спосіб, з котрого мати
Народу можна нові палати.

Мрії і наміри Сандрі і процання його з родиною становлять зміст перших відділів поеми: „Мріяло“ (?) і „Передестник“ (?). Два слідуєчі відділи: „Будимир“ та „Бурило“ (?) розповідають нам про революційну діяльність Сандрі. Промови Сандрі, розуміється, знаходять величезний голосний відгомін в народі, бо в народі,

Такого ще ніхто не чув.

Не знав, в чім є добро.

Автор запевняє нас, що од тих промов

...Входив жах в саму п'яту
І в серці стукав млин (ст. 17).

Зразок промови Сандра (характеристика селянства) наведено трохи вище (стор. 12—13).

В ярмі живуть, лежать в багні
Без мислей, дум, бажань:
На шиї в них товстий аркан,
Подібні вічам лві.
Не діти ви, не звірі ви,
Живете ж чом, як скот?
Пора розбити ярмо робот (?)
І збуть ім'я мужви.

Геросві Федорченка, як бачимо, в експресії одмовити не можна! Передостання глава „Скон“ розповідає про розчарування героя, таке природне в тих, хто „вийшов рано, до зорі“.

Так: мій народ, говорить Сандро, сліпий народ,

Сплете із ключця шнур
Тому, хто вів у край вигід,
По сім не дуплять шкур.
Плети ж мені, мій батько й брат,
Скоріше шнур. Нехай
Із рук твоїх я буду мать
Дарунок. В яму пхай.

Остання глава „Слава во вишніх“ уявляє з себе так мовити б, апотеозу героя. В ній автор заявляє, що „образ Сандра в авреолі красоти“ буде для нас „знаменем мети“.

Бездарність автора надзвичайна, невидана й нечувана. Вона світиться у всьому—в недоладних фразах, неточних виразах, римах, в повній відсутності почуття мелодії і ритму.

Сандро замовк. Фильнувся люд,
Мов перший бурі крок
І вибух крик, як болби скок,
Мов голос всіх усюд.

І так написано всю поему. Дочитати її до кінця—річ неможлива. Невно, українське громадянство щось дуже погане зробило д. Федорченкові, що він так люто на нього помстився.

Мик. Зеров:

274 На передодні. Пісні волі та недолі. Ів. Федорченко. Українсько-руське книгарство „Гасло“ № 7. Київ, 1917 р., 48 стор., ціни не має.

Памятаючи євангельський категоричний імператив—„Не судить, то не судимі будете“, я наведу для читачів де-що з творів д. Федорченка: нехай краще вони судять. Осв вам:

Світоспоруда

„Спокон віку, з-за давен Являдо
Пробувало без роду-почину,
Без мня і без назви. Личину
Пому людство нездаре прибрало
І все світ наповнядо собою,
А само було мислями повно,
Що ясною вихрились юрбою,
Намагались явиль себе стройно“...

Єсть вірші, які мають цілком фельетонний характер, як от „Зліт чорних у Києві“, де брали участь

„Великий“ Грінмут, Пурішкевич,
Піхно і Крушеван,
Дорер, Дубровин і Туткевич,
Нан Юзефович, Сербин Шевич,
Владика Флавіан...—та інші.

Коректурних помилок—сила, москалізмів—не більше: „злоба, судьба, громоздив, вещество, мислей, блеск, шорох, пред, огромнящий“ та інші.

І написано і надруковано книжку неохайно, нечепурно, нашвидку, не дивлячись на те, що вірші ці появилсь на світ божий, як видно з дат, уже більше десяти літ і за цей час не тільки можна було б обробити, обшліфувати свої твори, але й „вислідити“ щось далеко краще за оте

...„Являдо не яло ще змоги
Мислі плідні пустить на дороги“.

П. Гай.

275 М. Мандрика. З книги гніву. Рік і місце видання не означені. Стор. 28. Ціна 45 коп.

На обкладинці значиться: „з другого тому поезій відбиток для т-ва „Просвіта“ у Радомишлі.“ Очевидно, „Книга Гніву“—це другий том поезій Мандрики, де зібрано його поезії на горожанські теми. Художнє значіння надрукованих уривків дуже невелике. Там, де автор дає малюнок з життя природи, він наслідуює Одеса („Морозно в лісі... Але ліс ще у листі: Біла береза в зеленім намісті“). Порівн. хоча б Олесевське: „Тихо у полі... Ні співи, ні шуму: думає поле глибокою думо“); а де дає зразки „гнівної“ громадянської лірики,—раз-у-раз збивається на ремінісценції з Шевченка:

І фіміам... свічки, олива
І дзвін церковний, рев ченців...
...Владикам щедрим тім земним
Співає хвалу і славу
І перед миром нелукавим...
...І копійки свої несуть
Облиги потом і сльозам...

Ці невлучні пародії на рядки з Шевченковського „Кавказу“ та „Царів“—ні в яким разі не свідчать про поетичний талант і оригінальність їх автора.

М. Зеров.

X. Театр і пьеси.

276 Грицько Коваленко. Ворожня. Комедія на 1 дію. Полтава, ст. 23, ц. 75 к.

Власне кажучи, зовсім не ясно, чого п'єсеску названо „Ворожка“ і, чого так само, написано, що це „комедія“.

Справді, ворожка в пьесі є, та хоча вона й ворожить, отже нічого не виворожує, бо справа кінчається без неї заїзним фаршалам. Комедією її назвати те-ж не можна, бо, власне, тут немає того комедійного клубочка, на який умілий драматург намотує комедійну ситуацію і тим цікавити глядача. І чим уміліше цей клубочок намотується, тим кращою буде комедія.

В пьесі Коваленка немає й цього клубочка. Попита вона білими витками й тому не викликає цікавості. „Ворожка“—с швидко оповідання в драматизованій формі про те, як темний народ вірить бабуванню та ворожінню.

Оповідання написано пристойно, літературною мовою, видано досить чепурно, хоча й дороженьке по ціні.

М. Садовський.

277 Кум-мірошник, або сатана в бочці. Укр. жарт-годевіль в 1-й дії Дмитренка. Вид. Є. Череповського. Київ, 1917, ст. 16, in 32, ціни не зазначено.

Хто з українців і „малоросів“ не знав „кума мірошника“—цієї найбільш типової „малоросійської кумедії“ з горілкою, недоречними куплетами, дурними „хахлами“ та іншими асесуарами, що

були коначно привабливістю архаїчної української драматичної творчості? І саме через те, що то всім добре відомо, в наш час, що поставив перед нами зовсім інші ідеали,—нема ніякої потреби в виданні таких творів та й ще до початку „Театральної Бібліотеки“, як це зробив Є. Череповський. Бо сенс такі речі можуть мати хіба що для істориків нашої драми, але ж пускати їх у людє для практичного вжитку, річ безумовно не бажана. Тим більше, коли пускати без жадної редакції, з усіякими помилками в типі владань Губанова та Соїкіна. Не може ж бути сумніву, що видавництво Череповського могло би з більшим успіхом прикласти праці до потрібних та поважних річей, які, певне, й з боку комерційного могли б бути не менш цікавими, як нікому не потрібний цей пасквиль на весь наш народ.

V. Старий.

278 П. Темченко. Сом. Драматичний малюнок на одну дію. м. Широке. 1917 р. Стор. 8. Ц. 15 коп.

Єдина цінність цієї пьески та, що вона міститья всього тільки на шести сторінках малесенького формату і не дуже збільшує, таким чином, кучу друкованого молтоху в формі „драм“, який вже на протязі довгих років викидається на полиці українських книгарень. Все-ж таки і на цих шести сторінках автор умістив і грубу лайку, і мору, і співи парубків та дівчат, і навіть бійку. Але все кінчається швидко й добре, на радість дієвими особами а також і випадковим читачам.

О. Кисіль.

XI. Музика.

279 „Слава Україні“ Гимн. Мішаний хор. Сл. Гр. Чупринки, муз. К. Стеценка. Музична бібліотека під ред. О. Кошиця. № 3. 1917. Київ.

Чи то тому, що в усіяких творах „на момент бракує щирости, що пишеться їх з обов'язку, якого ніби-то вимагає становище фаховця або артиста, що артистичне чуття, натхнення притягається тут раз-у-раз зв чуба,—кожному, що награтить їх, робиться ніяково за автора, за те насильство його над самим собою,—а твір його хочеться заховати як найдаі. щоб часом не навернувся на очі... Непотрібність такої творчості очевидна.

Тим часом життя зроджує настрої, які гупа людська намагається вилити в реальні форми і шукає... не каміня, а хліба.

Творчість К. Стеценка, хоча й не геть-то продуктивна, наскільки відомо, не мала того відтинку змушености. Тепер вийшла його „Слава Україні“ і не можна не визнати, що й тут автор себе не зрадив. Ця музична мініатюра примітними тонами, змінами темро добре гармонує з тріолетами тексту. Далі в ній згучать безсумнівні елементи української пісні: бадьорий вступ хору по теноровім solo характерно закінчується fermato на домінанті без традиційної топіки. Самий малюнок мелодії, що хвилями то збігається, то розкочується, дає певний настрій. А легкістю й простою згуквих комбінацій ця річ робить враження дотепного експренту. Одного тільки не хочеться обминути: це в 3-му такті зпочатку, як на мене, різко виділяється. наче разючо червона квітка на зеленій хвилі, оте сі малой октави в аккомпаніменті, що складає з співом велику секунду... Здавалось би, квітка на. га дієз тієї ж октави дала б м'ягший зворот і брєніла б більше в душі всієї речі.

В цьому таки виданні додано переклад гімна на 2 голоси для школярського або салдатського хору. Головну музичну думку передано добре.

Н. Дубровська-Трикулевська.

280 К. Стеценка. „Українська пісня в народній школі“. Вінниця, 1917 р. ст. 8. ц. 30 к.

Брошура К. Стеценка—доклад, прочитаний на З'їзді учителів народніх шкіл Імпільського повіту на Поділлі 25 квітня 1917 року.—підходить до одного з найгодовніших питань сучасного шкільного виховання. Не досить, каже автор, розвитку у наших дітей одного тільки розуму—потрібен розвиток характеру, виховання веді в напрямкові до добра, як до ідеї,—виховання художнього почуття. І те виховання почуття ми повинні цілком будувати на підвалинах народньої творчости. Співи—найпопулярніші і найдоступніші галузі мистецтва, особливо народні українські співи, які надзвичайно яскраво виявляють народній дух і які,—по думці Воденштедта,—не мають собі рівних у творчости інших народів. Тому повинні ми дати, яко мога більше, місця народній пісні в новій українській народній школі.

Ці думки автора можна тільки вітати, як найшпиріше. Нам доводиться тепера в дуже тяжких (з чисто технічного боку) умовах будувати нашу школу і збирати свою педагогічну скарбницю, куди попадає часом крам дуже нерівної вартости, але цього ніяк не можна сказати про той крам, яким до самого верху повна скарбниця нашої народньої поезії: це краці перлини народньої всесвітньої творчости, з чим погоджуються навіть і зовсім чужі для нас людє. Могутня сила і глибін народньої творчости, яка крізь віки гніту і заборони непорухеними пронесла всі свої якости—найцінніший педагог для наших учнів. Треба тільки частіш підводити дітей до сцілюючого джерела народньої творчости, треба навчати їх бачити її і чути!

Д. Ревуцький.

Видавничча хроніка.

● Товариство „Час“ ухвалило до друку працю проф. Є. Спекторського—„Держава“ (короткий курс державного права) в пер. А. Вечерницького.

● Товариство „Час“ у Києві цими днями випускає з друку 1-й том поезій Д. Затула.

● Те-ж товариство друкує книжку „Тарас Бульба“—М. Тоголя в перекладі Миколи Садовського.

● Воно-ж друкує і незабаром видасть серію дитячих розмальованих казок.

● Підручники для с.-г. шкіл. Генеральне Секретарство Земельних справ звернулося до суспільно-агрономичного товариства „Український Агроном“ з пропозицією заказати при товаристві комісію по складанню підручників для с.-г. шкіл, пошулярної с.-г. літератури і енциклопедії по сільському господарству. Така комісія вже організувалася і розпочала роботу. По всяких справах до комісії звертатися по адресі: Київ, Тургенівська, 6, пом. 3, товариство „Український Агроном“.

● „Благодійне Товариство“ перейшло із Петрограда в Київ і розпочало свою видавниччу діяльність. В першому чергу „В. Т.“ випустило великий

календарь, який має значну літературну частину з статтями на політичні та історично культурні теми. Незабаром накладом того-ж товариства вийде книжка *О. Киселя* „Український вертеп“—з малюнками і нотами до практичного виконання вертепу.

● Видавництво „Дзвін“ друкує III та IV випуск народніх казок.

● Видавництво „Криниця“ у Києві цими днями випускає пошпий „Кобзарь“ в редакції В. Доманського.

● Теж-видавництво має видати брошуру „проф. М. Грушевський, голова Центральної Ради“, з портретом.

● Воно-ж цими днями випускає 1-й том оповідань *М. Кобилянського*, розмір великої вісімки, стор. 160, і *Білушенко, О.*—Баю-баю. Читанка для дітей молодшого віку.

● Воно-ж видає дві пьєси *С. Васильченка*—„На перші гуді“ (четверте видання), „Чарівна коза“, „Циганка“, „Мужицька арифметика“. „З дитячих літ“, „Святкові зорі“ і новий етюд „Не співайте, пісні, не зменьшайте ночі!“ Цей етюд має три розділи.

● Воно-ж готує до друку „Історичні пісні з поясненнями“ *Гр. Нашого*.

● Видавництво „Вернігора“ у Києві друкує такі підручники для гімназій та вищих почат. шкіл: 1) *А. Хоми*: Загальна географія, ч. 1.—2) Географічний Атлас.—3) Загальна географія, ч. 2 (краєзнавство).—4) Геометрія.—5) Велика шкільна карта України у 5 фарбах.

● Видавництво Череповецького у Києві друкує такі крижки: 1) *Українська культура*. Коротка історія культурного життя українського народу (з малюнками і портретами); 2) *Українська мова*. Бібліографічний покажчик літератури до вивчення української мови; 3) *Граматикку української мови* прив.-доц. *І. Огієнка* і 4) твори *І. Котляревського*. Воно-ж готує до друку бесіди по природознавству „*Про світ Божий*“.

● *М. Грінченкова* в близькому часі має видати такі книжки *Б. Грінченка*: 1) Під тихими вербами, повість; 2) Чудова дівчина. Оповідання для дітей; 3) Книга казок віршом; 4) Українські народні казки—*Бабель та Пернерсторфер*. Національна та інтернаціональна ідея. Переклад і вступна стаття *Б. Грінченка*.—*Кібальнич, П.* 1) Малий Ніно; 2) Спогади kota Сивка (оповідання для дітей).

● Видавництво „Січ“ у Черкасах незабаром випускає такі книжки: *М. Левинського*. Ізук, нарв'че і говор.—*Кашенка, А.* Дрібні оповідання.

● Теж-видавництво готує до друку: *І. Франка*. Поєми. Похорони. Учител. Хрещення Володимира (з чеського).—*І. Нецук, Левинського*. Старосвітські батюшки та матушки. Микола Джеря.—*Проф. М. Сумцова*. Леонардо да Вінчи. Історичні зразки укр. літер. свднання. Слобідсько укр. історичні пісні.

● Воно-ж друкує такі книжки за-для дітей: 1) *О. Діхтярь*: „Убогий Гирей“ (башк. нар. казка); 2) *С. Черкасенко*: „Діткам“ (казки й вірші).

● Видавництво „Слово“ на Катеринославщині друкує арабську казку *І. Франка*—Коваль Вассїм.

● Новий часопис. З січня 1918 року у Києві має виходити двохтижневик „Кооперативна Зоря“, який буде видаватися коштом і заходами Дніпровського Союзу Споживч. Т-в. Мета журна-ла—поширення ідей кооперативних, розроблення

та освітлення всіх питань, які звязані з кооперативним рухом. („Р. Г.“)

● Друкується і незабаром вийде нова книжка *Петра Тенянки*: До раю златосяйного—поезії.

● Видавничча Секція Головної Української Ради на Сибіру незабаром випускає з друку книжку: „Перший з'їзд представників українських організацій на Сибіру 30 липня—6 серпня 1917 року“ (протоколи та інші матеріали з'їзду).

● Український часопис на Сибіру. В м. Омську в близькому часі має розпочатися видання тижневика: „Українець на Сибіру“. Часопис обслуговуватиме переважно інтереси українців-переселенців.

● В 1917 році в Північній Америці (С. Штатах) виходили такі українські часописи:

1) „Америка“—щоденна газета, орган „Провідниці“. Редактор *А. Пурковський* (Філадельфія).

2) „Гайдамаки“—тижневик, орган Українськ. Поступової Робітничої Організації. Ред. *Максим Хаврюк* (Трентон).

3) „Іскра“—гумористичний двохтижневик. (Нью-Йорк).

4) „Народ“—тижнь-вик, орган федерації Українців в Злучених Державах. Ред. *Мирослав Січинський*. (Нью-Йорк).

5) „Народна Воля“—тричі на тиждень, орган Руського Народного Союзу. Редакт. *Іван Ардан*. (Скрантон).

6) „Народне Слово“—тижневик, орган „Народньої Помочи“. Ред. *Дмитро Іванків*. (Роск).

7) „Нове Життя“—тижневик, орган „Згоди Братств“. Ред. *Петро Кирилюк* (Оліфант).

8) „Робітник“—щоденна газета, орган Української Федерації Соціалістичної Партії. Редактор *Е. Крук* (Клівеланд).

9) „Свобода“—тричі на тиждень, орган Українського Народного Союзу. Редакт. *Осип Штепкевич*. (Джерсей Сіті).

10) „Союз“—тижневик для піддержування пресвітеріянської секти. (Шітебург).

11) „Україна“—тижневик, без напруму. Ред. *Ю. Попіль*. (Чикаго).

● В Канаді в 1917 році виходили такі часописи:

12) „Канадійський Русин“, тижн. орган греко-католицької церкви. (Вінніпег).

13) „Канадійський Фармер“, тижневий орган канад. ліберальної парт., ред. *О. Гикавий*. (Вінніпег).

14) „Ранок“, тижн. орган пресвітеріянської секти. (Вінніпег).

15) „Робітниче Слово“, соціалістичний тижневик; ред. *І. Стефаніцький*. (Торонто).

16) „Робочий народ“,—тижн. орган канад. укр. с.-д. партії, ред. *М. Попович*. (Вінніпег).

17) „Український голос“,—безпартійний тижневик; ред. *В. Курик*. (Вінніпег).

● Видання полонених в Німеччині.

1) „Вістник Союзу визволення України“. Тижневик. (Відень). Ред. *Микола Троцький*.

2) „Рідне Слово“. Україн. нар. тижневий часопис. (Віла). Ред. *М. Соловейчук*.

3) „Розвага“. Тижневий часопис полонених Українців (Фрайштадт). Вид. Т-во ім. Франка.

4) „Вільне Слово“. Часоп. полон. Українців. Виходе двічі на тиждень у Зальцведелі. Вид. Т-во ім. Куліша.

5) „Громадська Дума“. Часопис полон. Укр. Виходе двічі на тиждень у Веллярі. Вид. Т-во ім. Грінченка.

6) „Розсвіт“. Часоп. полон. громади „Сама- стійна Україна“. Виходе двічі на тиждень. (Рош- тат). Ред. ком. Т-ва „Український Рух“.

Літературне життя.

(Звістки та чутки).

⟨⟩ З пропозиції Товариства „Час“ кілька письменників складають великий словник чужоземних слів та термінів, що вживаються в пресі та наших наукових творах. Редакцію словника доручено *Ан. Ніковському*.

⟨⟩ Товариство „Українська Школа“ оголосило конкурс на малюнки для школи на тему „Чотири доби року“. Перша премія 1500 карб

⟨⟩ „Вісти генерального секретаріату“ з нового року мають виходити щоденно і уявлятимуть собою офіційально-урядовий орган такого типу, як Петербурзький „Правительственный Вѣстник“.

⟨⟩ Товариство Київських лікарів має розпочати видання спеціального *медично-гро- мадського часопису*.

⟨⟩ Українське товариство ветеринарних лікарів ухвалило також розпочати видання *професійного часопису*, і організацію цієї справи запропонувало єдиний вищий ветеринарній школі на Україні Харківському ветеринарному інституті.

⟨⟩ На приватній нараді, що відбулася в Київській губерніяльній Народній Управі ухвалено з нового року реформувані теперішню „Київську Земську газету“, зробивши її органом культури й громадського життя з напрямом селянської спілки. Газета зватиметься „*Народня Справа*“.

⟨⟩ Товариство „Час“ замовило артистам-малюрам *Амеросю Ждасі та д. Івасюкові* виготовити ряд картин для народу історичного змісту, а також обкладинку до поезій Д. Загула відомому графіку *п. Нарбуту*.

⟨⟩ Професор Українського Народнього Університету в Києві *І.л. Свенцицкий* закінчує для друку курс університетських лекцій—„*Основи славянознавства*“. В цій великій науковій книзі найбільше місця автор одводить поступові культурно-національному в слов'янських пле- міні.

⟨⟩ *Він-же* закінчив працю про ідеологію давнього українського письменства, під назвою— „*Провідні думки в українському письменстві до XVIII століття*“. До книги буде додано зразки з творів старих укр. письменників (хрестоматія).

⟨⟩ Письменниця *Л. М. Старницька-Черня- тська* пристосовує для постановки в театрі М. Садовського старовинну пьесу Феофана Трофимовича під назвою „Милость божа, Україну від неудононосних обид людських чрез сот-

ника Чигиринського Богдана Хмельницького освободившая“. Пьеса має п'ять коротких дій і чотири інтермедії. Буде поставлена так, як виставлялась в часи написання (1728 року). Му- зики до пьеси пише композитор *К. Стівченко*.

⟨⟩ Видавництво „Сміх“ готує нову книжку гумористичних оповіданнів відомих українських письменників, а також перекладів творів світових гумористів.

⟨⟩ Відомий письменник-педагог *Д. І. Доро- шенко* готує для товариства „Час“ під- ручник по географії України в об'ємі гімназич- ного курсу.

⟨⟩ Видавниче товариство „Основа“, що з'організувалося в часи реакції і мало на думці розпочати широку діяльність, ухвалило тепер за всім своїм капіталом і персонально приєдна- тись до товариства „Час“.

⟨⟩ Український публіцист *Сергій Єфремов* за- кінчує велику працю про Галичину (політично- громадські відносини).

⟨⟩ Письменник *П. Зайцев* закінчує перший збірник документів, історичних спогадів та архивних матеріалів, що освітлюють життя нашого „минулого“ з боку громадсько-побуто- вого та літературного.

⟨⟩ Наукову малу України в недалекому часі має видати Генеральне Секретарство Освіти.

⟨⟩ Історико-філологічний факультет Українського Народнього Університету вибрав відомого українського письменника *С. О. Єфремова* професором по кафедрі нового українського письменства.

⟨⟩ Артист *М. Садовський* переробив для сце- ни популярне оповідання М. Гоголя—„Ссора Івана Івановича с Іваном Никифоровичем“. Ко- медія називається: „За масляні вишкварки“, на три дії.

⟨⟩ Учитель *В. Дога* закінчив велику чи- танку для гімназій. Книгу ухвалено товариств- ом шкільної освіти у Києві. Видання її має при- няти на себе товариство „Час“, яке почало переговори з відомим художником ілюстратором *І. Іжакевичем* що до виготовлення для неї ве- ликої числа відповідних малюнків.

⟨⟩ При Головній Українській Раді на Сибіру, згідно з постановами першого з'їзду представ- ників українських організацій, що відбувся в місті Омську, засновується видавництво, котре на перший час має видавати: а) підручники для українських початкових шкіл, б) агітацій- ну літературу, в) красне письменство, г) попу- лярні книжки по історії та географії України і д) популярні книжки по сільському господар- ству і природознавству взагалі.

⟨⟩ Виконавчому Комітетові Головної Україн- ської Ради на Сибіру доручено українськими ор- ганізаціями району ради прохати українських письменників, щоб вони дали згоду передруко- вати їх твори, які Виконавчий Комітет при- знає бажаним розповсюджувати поміж українсь- кою людністю Сибіру.

Листування редакції.

— **Переяслав. Поет—Спільчанину.** 1) Такі книги тільки готуються до видання, перша ж уже видрукована, і спроба в цій напрямі вийшла за надто невдалою В 4 ч. „Книгаря“ ви знайдете її опітку. 2) Про російську не знаємо; що ж до Української—то в цих днях має вийти дуже цінна книга проф. І. Свєницького „Основи науки про мову українську“.

— **Полтава. Спілка Спож. Т-в.** Такого повного реєстру видавництва, як ви бажаєте, редакція не має. Всі книжки, що виходять на Україні є в Гуртовій Книжній Коморі Т-ва „Час“.

— **Петербург. П. Смуткові.** Вашу пропозицію радо приймаємо. Подробиці листом.

— **Прилука. С. К-рі.** Дякуємо, статтю використаємо; не пішла раніш, бо надто велика. Цілком поділяючи ваші думки, не можемо технічно перевести їх в життя.

— **Тара на Тобольщині М. М-ко.** Ми певні, що наші читачі не тільки просять грамотні, але й освічені люде і вчити їх елементарної арифметики не можемо собі дозволити.

— **Тих, що скаржаться на неакуратність висилки часопису,** можемо запевнити, що контора редакції акуратно бандерлює її вчасно здає на пошту все, що належить до висилки.

Відповідати ж за безладдя на почті Видавництво ніяк не може.

Покажчик книжок, переглянутих в I-IV числах „Книгаря“ за 1917 рік.

(Числом праворуч зазначено № рецензії).

I. Історія літератури.

Єфремов, Сергій.—Історія Українського письменства. 174.

II. Історія.

- Вашенко В.**—Борці за волю. 122.
 Галичина під час російської окупації. 63.
Гатцук, С.—Архів Ворщових. 175.
Гетьман Іван Мазепа, борець за волю України. 8.
Гетьман Іван Мазепа. Перепіска з Мотрєм Кочубейною в Багурині. 123.
Грінченко, Б.—Як жив український народ. 7.
Грушевський, М.—Ілюстрована історія України. 5.
Грушевський, М.—Переяславська Умова України з Москвою 1654 року. 121.
Історія Українського народу. 176.
Максимович, Г. А.—Вибори й накази в Законодательну Комісію 1787 р. 125.
 Мученик за волю України—Гетьман Павло Полуботок. 61.
Пачовський, Вас.—Гетьман Петро Дорошенко. 62.
Різницький, Вас.—Як була знищена автономія України. 6.
Франчук, І.—Як воювали Запорозжці. 121.
Юрій Л.—Гетьман Іван Мазепа. 60.

III. Історичні оповідання.

- Кашенко, А.**—Борці за правду. 126.
Кашенко, А.—Запорозька „Слава“. 9.
Кашенко, А.—Зруйноване гніздо. 10.

291

Нібур.—Оповідання про давніх героїв. 177.
Садовський, Микола.—Спомини з Російсько-Турецької війни 1877—1878 р. 125.

IV. Публіцистика.

- Грінченко, Б.**—Листи з України Наддніпрянської. 127.
Драгоманов, М. П.—Историческая Польша и Велико-русская Демократія. 11.
Єфремов, С.—Як визводиться робочим людом з бідности. 64.
Зализняк, М.—Самостійна Україна—несоціалістичне гасло. 13.
Коломийченко, Х.—Революція і життябудівництво України. 12.
Леонтович, В.—Автономія, її наслідки й страхи перед нею. 129.
Масарський, П.—Червоний імперіалізм. 65.
Порш, М.—Автономія України і соціалдемократія. 128.
Стебницький, П. Я.—Україна и українці. 67.
Стебницький, П. Я. (П. Смуток)—Українська справа. 66.
Чернявський, А.—До рідного люду. 178.

V. Економіка.

- Коломийченко, Хв.**—„Економіка і Україна“. 15.
Мальків, П.—Україна в державному бюджеті Росії. 14.
Ренській, М.—Матеріали по історії табаководства в Малоросії. 179.

VI. Політично-агітаційні видання.

- „А на апостольським престолі чернець голованій сидити“. 18.
Білуусенко, О.—Селянська доля—земля і воля. 79.
Боян, А.—Інтереси робітництва та національнє питання. 75.
Бойер, Микола.—Земельна реформа і основи земельної політики на Україні. 31.
Вікул, С.—Автономія України. 27.
Волковський.—„Правдиве слово хлібороба“. 132.
Ганжа, Роман.—Автономія України. 73.
Грінченко, Б.—Де ми і скільки нас. 21.
Грушевський, М.—Про Українську мову і українську школу. 24.
Грушевський М.—Хто такі Українці і чого вони хочуть. 20.
Грушевський, Мих.—Україна і Росія. 182.
Грушевський, М.—Звістки пішло Українство і до чого воно йде. 68.
Грушевський, М.—Українська центр. Рада й її Універсал. 71.
Грушевський, М.—Якої ми хочемо автономії і федерації. 69.
Грушевський, М.—Вільна Україна. 70.
 „Десять заповітів для членів товариських крамниць“. Плакат. 183.
 До селян та міщан українців римо-католицької віри лист від українців-католиків з Києва. 133.
Єфремов, С.—„Як люде прав собі добудують“. 22.
Жорес, Ж.—Рідний край і робітництво. 77.
Злобниць, М.—Автономія України. 72.
Злобниць, М.—„Про землю“. 181.
Катехизм України. 16.
Бороленко, В.—Кінець царської власті. 186.
Королів, В.—Народне самоврядування. 19.

Крижановський.—Автономія України і Всеросійські Установчі збори. 26.

Левенко, Ш.—Якої нам треба самостійної України. 33.

Левенко, Ш.—Чому ми хочемо самостійної України. 180.

Левчицький, М.—Рідна мова. 76.

Лібкнехт, В.—Павуки та мухи. 81.

Лола, Оксен.—З історії українського соціалістичного руху. 184.

Маковей, О.—„Подорож до Києва“. 82.

Матушевський, Ф.—Права національних меншостей. 32.

Матушевський, Ф.—Царь чи республіка. 131.

Надежний, Мик.—До світла, до правди. 83.

Нащо нам Автономія. 17.

Про земельну справу. 30.

Сиротенко, П.—Де повинна вирішитись земельна справа. 29.

Слобідський, М.—Як жили українці і як хотять жити. 185.

Старицька-Черняхівська, Л.—Каїн та Авель. 187.

Толстой, Л. Н.—„Невже так треба“? 25.

Трактат України з Московщиною—1654 р. і Універсал Центральної Ради 1917 р. 78.

Федоренко, М.—До несвідомих громадян Українців. 34.

Хомик, А.—Всеросійські Установчі Збори, чи Всесвітній Міжнародний Конгрес? 130.

Черкавський, М.—До інтелігенції на Україні. 80.

Чи є у нас по закону автономія? 74.

Чикаленко, Є.—„Розмова про мову“. 28.

Як і для чого треба організуватися. 23.

VII. Красне письменство.

Бунін, Іван.—„Псалма“. 139.

Винниченко, В.—„Солдатики“. 135.

Грінченко, Б.—Сам собі пан. 136.

Додє, Альфонс.—„Старі“. 137.

Кащенко, А.—Зоряно. 85.

Кащенко, А.—Певеля Бусурманська в Українській народній поезії. 190.

Луца, Іван.—Казки про волю: I. Гомін по ліброві.—II. Чайка—Небога.—III. Юрасів сад. 194—196.

Мати. (З життя турецьких вірменів). 35.

Руданський, С.—„Наука“. 192.

Стефанік, В.—„Новина“ та інші оповідання. 188.

Темченко, П.—Мед. (Оповідання). 191.

Українка, Т.—В катакомбах. 134.

Федорченко, Ів.—„Кодо смерти“. 36.

Федорченко, Ів.—По закону і інші оповідання. 86.

Франко, Ів.—„Камонірі“. 193.

Хоткевич, Гнат.—„Авірон“. 189.

Черкасенко, Спиридон.—Маленький горбань. 84.

VIII. Педагогіка і школа.

Географічна термінологія. 2.

Граматична термінологія і правопис. 1.

Грінченко, Б.—Українська граматка. 198.

Грінченко, Б.—Якої нам треба школи. 41.

Грінченки, Б. та М.—„Рідне слово“. 140.

Дубняк, К.—Короткий російсько-український словничок термінів природознавства та географії. 88.

Надежний, М.—Українізація школи съ педагогической точки зрѣнія. 89.

Олійник, В.—Якої нам треба школи. 202.

Охріменко, З.—Збірник арифметичних задач для шкіл початкових (сільських і міських) і для низших клас шкіл середніх. 139.

Панасенко, С.—В сучасній школі. 87.

Програма систематичного курсу арифметики і термінології. 3.

Русова, С.—Нова школа. 141.

Русова, С.—Український букварь. 199

Термінологія і програма систематичного курсу арифметики. 4.

Український букварь.—Зложила Ком. „Куб. Укр. т ва Ш. О“. 200.

Ченіа, Я.—Задачник для початкових народних шкіл. Рік перший і рік другий. 37, 38.

Ченіа, Я.—Самовиховання вчителя. 40.

Чередниченко, В.—Захистки для селянських дітей у літку. 201.

Черкасенко, С.—„Початок“. 197.

Черкасенко, С.—Т. Шевченко й діти. II. Шевченко педагогом. 39.

Швець, С.—Українські шкільні підручники. 142.

IX. Видання для дітей.

Білоусенко, О.—Колобок. 144.

Гребінка, Є.—Приказки. 143.

Грінченко, Б.—Хазяйство (казка). 203.

Грінченки, Б. та П.—Оповідання про дітей. 90.

Дзель-Бом.—Збірник дитячих віршів. 146.

Кащенко, А.—Мандрівка на Дніпрові пороги. 42.

Лободовський, М.—Дітські пісні, казки й загадки. 145.

О. Кошир-Вілінська, В.—Маруся ялинка. 206.

Сіваничок.—Вип. I. 205.

Титаренко, С.—Дитяча розвага. 91.

Тодосів, В.—Півник та курочка. 92.

Франко, Ів.—Королік і ведмідь (казка). 204.

Франко, Ів.—Лисичка куца. Вовк старинною. 43.

X. Інформаційні видання.

Бойко, В.—Земство і народні управи. 95.

Верхола, Т.—Про Просвіти. 94.

Гавський, Ю.—Державний лад Швейцарії. 45.

Григорьев-Паши.—Хто ми й що нам робить. 190.

Заїрня, М.—Земельна справа в Новій Зеландії. 47.

Злобениць, М.—Найкращі здобутки Велик. Франц. Рев. (1792—1795 р.). 213.

Кащенко, А.—Великий луг запорожський. 147.

„Королівство Київське по проекту Бімарка“. 148.

Крекотень, І.—Що таке селянська спілка. 96.

Луца, Юрій.—Союз визволення України. 207.

Лозовик, В.—Що то таке вселюдське, рівне, просте та потайне виборче право. 46.

Матушевський, Ф.—Установче зібрання. 212.

Перший Український з'їзд у Чернігові. 149.

Піменов, С.—Постійне військо та народна милиція. 44.

Різниченко, В.—Герб України. 210.

Сасенко, М.—Як треба провадити збори. 99.

Сазіковський, О.—Чого домагаються українці та інші народности Росії. 150.

„Секретний донос“. 97.

Феденко, П.—Монархія і республіка. 209.

Феденко, П.—Установче зібрання. 208.

Черненко, М.—До чого приведуть нас спілки. 98.

Чернявський, М.—Україна, автономія, федерация. 211.
Що таке Товариство „Просвіта“ і як його заснувати. 93.

XI Біографії.

Магніт, Б.—І. Сучасні українські політики. II. Півсонний маєстат. 151.
Кащенко, А.—Кость Гордієнко-Головко, останній лицар Запорозжя. 104.
Коцюбинський, М.—Іван Франко. 101.
Христюк, П.—Борець за діло народне. Про Ів. Франка. 103.
Хто такий був Іван Франко. (Дві статті). 102.

XII. Критичні розвідки.

Мицюк, О.—М. Шановал як поет. 105.
„Т. Г. Шевченко и кн В. Н. Репнина“. 59.
Тарасові алмази. (Аналізи поезій Шевченка). 214.

XIII. Мовознавство.

Гладкий, М.—Український язикъ. 152.
Дубровський, В.—Московсько-Українська фразеологія. 215.

XIV. Мистецтво.

Виставка „Народное искусство Буковины и Галичины“. 49.
Козловская, В.—Свѣтлой пам'яті В. Хвойкп. 50.
Радлов, Н.—Современная русская графика. 107.
Schwalewik, E.—Zbiory Polskie. 158.
Широцький, К.—Кієвск. Путеводитель. 106.
Шмитъ, Ф. Н.—Замѣтки о поздновизантихскихъ храмовыхъ росписяхъ. 216.

XV. Сільське господарство та ветеринарія.

Прозьба коня. Плакат. 154.
„Українське пасіництво“—журнал. 153.

XVI. Медицина.

„Згода“.—Вістник Всеукраїнської фельдшерсько-акушерської спілки. 157.
Левицький, М.—Десять заповідів здоров'я. 155.
Левицький, М.—Десять заповідів матерям. 48.
Лешинський, Р.—Бережіться сифілісу. 156.

XVII. Періодичні видання.

„Літерат.-Науков. Вістник“. к. I.—III. 171
„Шлях“ кн. I—VII. 172.
„Шляхи“ кн. I—IV. 173.

XVIII. Поезії.

Борисович, М.—„Зойки“. 161.
Вільне слово (поезії і пісні). 51.
Вороний, М.—„Евшан—Зілля“. 229.
Грінченко, Б.—Хома Макогін, убогий наймит. 114.
Гулак-Артемовський, П.—Твори. 159.
Домонтович, М.—Українські революційні пісні 1905 р. і раніш. 163.
Львін, Д.—Хрустальні роси. 160.
Комарова, Г.—Роксолана. 219.
Кононенко, М.—Хвилі. 220.
Котов, К.—Настя-Московка. Страшний вогор горілка. 162.
Лоський, К.—З Гейне. (Збірничок поезій). 166.
Олесь, О.—„З журбою радість обнялась“. 217.
Олесь, О.—Поезії. кн. V. 108.
Пісні.—Вид. куб. „Просвіти“. 228.
Пісні волі. 53.
Пісні Вільної України. 52.

Процай, М. Збірка Українських національно революційних пісень. 164.
Робітничі пісні. 165.
Українські пісні волі. 54.
Франко, Ів.—„Панські жарти“. 109.
Шевченко, Т.—1) „Заборонені“ поезії. 110. 2) Царі, Саул, Юродовий, Молитви. 111. 3) Сон. 112. 4) Малецький кобзарь. 113.
Шевченко, Т.—1) Кавказ; 2) Саул; 3) Розрита могила; 4) Сон; 5) Царі; 6) Єретик. 221-226.
Шаповал, М.—Лісові ритми. 218.
„Ще не вмерла Україна“—збірочка патріотичних і революційних Пісень. 227.

XIX. Сатира та гумор.

„Будля“—ч. I. 230.
„Гедз“—ч. 1—III 231.
„Дома й на людях“. 300 гуморесок та афоризмів. 232.

XX. Театр і пьєси.

Азієнко, О.—Вільний театр. 167.
Грінченко, Б.—Пахмарило. 234.
Колесниченко, Т.—Новий закон. 236.
Кобець, О.—В Тарасову ніч. 116.
Олесь, О.—Хвесько Андябер. 168.
Старицька-Черняхівська, Л.—Останній Сніг (драматичний етюд). 55.
Театральні вісти. 115.
Товстонос, В.—Товариш Пролітайло. 235.
Тристан, Бернар.—Прягоца 7-го квітня. 233.
Юдита (Юдіф). Перекл. Гр. Сміленка. 56.

XXI. Музика.

Заповіт. 169.
Сеница, П.—Гей, свинота № 1. 117.
Ступницького.—Дві колядки. 237.
Ще не вмерла Україна. Пісні Українського народу на фортеп'яні і спів. 118.
Ярославенко, Я.—Поклик і марш соколів. 57

XXII. Художні видання.

Красицький, Ф.—Портрет Т. Шевченка. 119.
Листівки.—Вид. „Жук“. 239.
Листівки.—Вид. Укр. Літ.-Худ. Т-ва“. 238.

XXIII. Релігія та церква.

Азієнко, О.—Революція духа. 170.
Ванькевич, К., свящ.—Проповіді до Українського варола на його рідній мові. 240.
Про Українізацію церкви. Доклад. 58. *)

Видавець—Т-во „Час“.

Редактор—В. Старий.

*) Книжки по відділах в покажчикові зазначено так, як вони поділялися в минулому році в „Книгарі“.

Видавництво Книгарні Є. Череповського.

Київ, Фундукліївська, № 4.

Вийшли з друку:

Мелитовини мовою українською і церковно-словянською. Переклад і пояснення склад архієп. Олексія, доктор церк. іст. ц. 60 к.

Граматка (український букварь) з малюнками. Склад Норець (Т. Лубенець). Видання п'яте, поправлене, ц. 60 к.

Читання. Перша книжка після граматки, Т. Авторного (Т. Лубенця). Видання четверте з малюнками Іжакевича, Маневського, Пімоненка, Петровського, Шульги та инш. художн. ц. 2 кар.

Граматика української мови, ч. I (для початкових шкіл) Прив.-доц. І. Огієнка. Друкується, вийде 8 січня.

Історія України. Оповідання з історії України від найдавніших до нових часів. з вступним словом про всесвітню історію, а портретами, картами історичними й малюнками. Написав Гр. Коваленко. Видання четверте. ц. 2 кар. 50 к.

І. Огієнко. Пр.-доц. Вчімося рідної мови ц. 40. — Орфографічний словник. Порадник української мови (Друкується).

— Рідна мова в українській школі. ц. 40 к.

— Українська культура. Академічна промова 50 к.

— Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу. З малюнками і портретами.

— Українська мова. Бібліографічний покажчик літератури до вивчення української мови. Друкується.

Котляревський. І. Твори. (Друкується).

Левіцький, І. Твори Т. IV, ц. 2 кар.

Левіцький, Ів. Баба Параска та Палажка, оповідання, вид. 8-е, ц. 40 к.

— Кайдашева сім'я, пов. вид. 3-е, з малюнк.

худ. Красицького, ц. 1 кар. 20 к. (друкується).

— Невпня, Оповідання. ц. 30 к.

— Пропалі, повість, з мал. худ. І. Шульги, ц. 20 к.

— Прятелі, оповідання. ц. 40 к.

— Старі гультя, повість, вид. 2-е, з малюнк. Є. Маковського, ц. 15 к.

Квітка-Основаєнко, Г. Маруса, повість, з малюнк. художн. Шульги, ц. 20 к.

— Сьордешна Оксана, пов., з мал. худ. Шульги, ц. 15 к.

— Козирь-дівка, повість, з малюнк. худ. Шульги, ц. 15 к.

— Купований розум, опов., ц. 5 к.

Шевченко, Т. Кобзарь (повний). Незаб. вийде.

Романова, О. Івашко, оповідання, з малюнк. художн. Шульги, ц. 10 к.

Дмитренко. Кум-мірошник або сатана у бочці, водев. в 1 д., ц. 30 к.

Іродчук. Сіра кобила, опов., з мал. худ. Шульги, ц. 5 к.

Велісовський. Бувалячина, водевіль на 1 д., ц. 30 к.

Портрет Т. Г. Шевченка.

(у шапці) Фотогравюра 28+38. Ціна 75 к., з пересилкою 1 кар. 25 коп.

Нова книжка В-ва „СМІХ“

НА ВСЯКИЙ ВИПАДОК ЖИТТЯ

(звише 1500 добрих народніх приказок та прислів'їв); уперяджували В. С. та О. А.

Книжка має 128 сторінок мал. форм. ц. 1 р. Головний склад видання—Київ, Гуртова Книжка Коопера т-ва „Час“.

Другий рік видання.

Приймається передплата на 1918 рік на журнал

„ШЛЯХ“

орган незалежної думки місячник літератури, мистецтва та громадського життя.

Веруть участь кращі українські письменники.

Передплата—в копторі редакції: Київ, Маріине-Благовіщенська, 123. п. 20. Вартість: річне—20 карб. 1/2 р.—10 карб. 1/4 р. 5 карб.

Редактор-видавець

Хведір Коломийченко.

Всеукраїнська Спілка Лікарів у Києві видає

„Українські Медичні Вісти“

двохтижневий часопис медико-санітарних справ. який служитиме інтересам всіх медико-санітарних діячів України.

Перше число вийде з початком Січня 1918 р. Умови передплати: на 3 місяця 8 карб. на 2 місяця 5 карб., на 1 місяць 3 карб. Поодинокое число 1 карб. 75 коп.

Ціна за оповістки: перед змістом і на останній сторінці обкладинки—1 карб. за рядок петиту, після змісту—50 коп. за рядок.

Передплату та листування просимо присилати по адресі: Київ, Велика Васильківська № 104, доктору Є. К. Лукасевичу.

Видавець: Всеукраїнська Спілка Лікарів.

Редактор. Редакційна Комісія Спілки.

Приймається передплата на 1918 рік на двотижневий кооперативний журнал

„КООПЕРАТИВНА ЗОРЯ“

що видається коштом і заходами Дніпровського Союзу Споживчих Товариств, у КИЇВІ, мовою українською.

Журнал буде мати на меті обслуговування здебільшого споживчої кооперації на Україні.

ПЕРЕДПЛАТА: на рік—12 карбов.; на півроку—6 карб.; на чверть року—3 карб.; окреме число 50 коп.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І КОНТОРИ: Київ, Подол, Воздвиженська, 1 Дніпр. Союз Спож. Товариств.

Книгарня т-ва „ПРОСВІТА“

Кременець на Волині—постачає усякі українські видання, газети, листівки картки і матеріали до писання.

Приймається передплата на український Сатирично-Гумористичний двохижневик

„ГЕДЗ“

повіть ГЕДЗА скрізь, де ви будете.

Передплату (тимчасово п'ять карб.) прохаємо надсилати по адресі: М. Київ, Рейтерська вул., 20, пом. 14. Тел. 15—82.

Товариство „ЧАС“ у Київі
ПРОДОВЖУЄ НА 1918 РІК ВИДАННЯ
й приймає передплату на перші три місяці

НА МІСЯШНИЙ КРИТИКО-БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ЧАСОПИС

Книгарь

літопис українського письменства,
(РІК ВИДАННЯ ДРУГИЙ)

Часопис „Книгарь“ подає повні відомості про діяльність всіх українських видавництв; оповідає про всі наміри й плани кожного видавництва; про всі книжки, що вийшли або мають вийти.

„Книгарь“ при участі відомих українських письменників і знавців з різних спеціальностей дає оцінку кожного видання; оповідає про його зміст, зазначає його якості й хиби.

Ціна часопису „Книгарь“ з пересилкою на три місяці — 3 р., окрема книжка — 1 р. 10 коп. Перші чотири книжки „Книгаря“ досилаються новим передплатникам за додаткову платню в 3 рублі. Оповістки видавництв по 50 к. за рядок.

Гроші на передплату надсилати по адресі: Київ. Володимирська 42, „ЧАС“, редакція „Книгаря“.

Щоб не було задержки в висильці, треба поспішати з пердплатою.

„Книгарь“ — є необхідним справочником і порадиником для всіх осіб та інституцій, що купують або цікавляться книгами особливо він потрібен для бібліотек, книгозбірень, земств, „Просвіт“, учительства.

Року 1917 вийшло чотири числа „Книгаря“, в яких уміщено багато статей і розглянуто спеціалістами 240 книг та підручних видань.

ВЪ 1917 Р. В „КНИГАРІ“ ПИСАЛИ ТАКІ НАШІ ПИСЬМЕННИКИ:

О. Богацький, Л. Бурчак, М. Бурачек, А. Вечерницький, С. Волох, О. Волошинов, П. Гай, А. Грабенко, В. Гордієнко, О. Діхтярь, Г. Дмитренко, Д. Дорошенко, Б. Дорошкевич, О. Дорошкевич, Н. Дубровська-Трикулевська, В. Дубровський, В. Дурдуковський, В. Д—кий, С. Єфремов, М. Жученко, П. Зайцев, М. Зеров, Н. Ішунін, В. Корольов, В. Корінь, А. Кошиць, М. Левицький, О. Левицький, К. Лоський, О. Лотоцький, Є. Лукасевич, П. Михайлович, О. Мицюк, В. Модзалевський, А. Ніковський, О. Олесь, М. Павловський, С. Паночіні, В. Петрушевський, П. Погорілко, Пожарський, В. Порш, М. Ревуцький, С. Русова, М. Садовський, І. Свенціцький, Ю. Сірий, М. Сріблянський, В. Старий, Л. Старицька-Черняхівська, Є. Тимченко, Ю. Тищенко, В. Хоменко, С. Черкасенко, М. Шаповал, К. Широцький, О. Шульгін, Н. Шульгіна-Ішук, А. Яковлів, А. Яринович.

Видавць—Т-во „Час“.

Редактор—В. Старий.

КНИГАРЬ

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОГО
ПИСЬМЕНСТВА

ТОВАРИСТВО "ЧАС" У КНІВІ

1918

1120 1929

Всеукраїнський Центральний
Книжковий Музей
м. Київ, вулиця Червоноармійська 24.

ВІСНИК
6 ЛЮЛ 1918

Ч. ШОСТЕ

Ц. 1 КАРБ. 40 Коп.

АНТИЙ

*****
ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА НА 1918 р. НА ЩОДЕННУ ГАЗЕТУ

НОВА РАДА.

Газета політична, економічна і літературна
виходить щодня, окрім понеділків і днів, після великих свят.

Передп. ата на 3 міс. — 10 р. 00 к. на 2 м. — 6 р. 50 к. на 1 м. — 3 р. 50 к.

Адреса редакції і контори: Київ, Інститутська, 22. телефон 64—80.

Редактор А. Ніковський.

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА НА

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ВІСТНИК,

український місячник літератури, науки й громадського життя.

Редакція і контора: Київ, В.-Підвальна № 36, пом. 8. Телефон 60—27.

Передплата: від 1-го липня до кінця 1917 р. — 10 руб. Річні передплатники „Проміня“ доплачують 3 руб. Окрема книга накладною платою 2 р. 28 к.

КРАМНИЦЯ
„ЧАС“
постачає всі українські видання
Київ, Володимирська 58.

Видавництво „ЧАС“ у Києві
випустило з друку збірник перший
„ВУДНІ“
оповідання перекладені з чужих мов.
Ціна збірника 2 р. 25 к.
Склад видавця — Крамна Комора Т ва „Час“
(Володимирська 42).

Приймається підписка на журнал
„Бібліографіческій Ежемесячник“
Підписна ціна на 1918 годь — 7 руб. съ перес.
Адр. конторы: Москва, Таганская площадь, ки-
скл. „Обществ. Дѣло“, для „В. В.“
Ред. Н. В. Владиславлевъ.

Зміст 6-го числа „Книгара“. С. Єфремов. — Без „Кобзаря“. Гр. Тисяченко. — Історія Великої Книги. Іл. Свенцицький. — Бібліотека Національного музею у Львові. — Критика і бібліографія. Одділя: I. Історія. — II. Публіцистика. — III. Економіка. — IV. Агітаційні видання. — V. Краєне письменство. — VI. Педагогіка і школа. — VII. Видання для дітей. — VIII. Інформаційні видання. IX. Словники. — X. Мовознавство. — XI. Сільське господарство та ветеринарія. — XII. Мистецтво. — XIII. Поезія. — XIV. Музика. — XV. Театр і п'єси. — XVI. Релігія та церква. **Видавнича хроніка.** — Літературне життя (звістки та чутки). — Листування редакції. — Нові книжки (359—463) Огляди.

Книгарь

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОГО ПИСЬМЕНСТВА.

Київ.

Лютий, 1918 р.

Число 6-е.

Рік видання другий.

Виходить що-місяця.

Незвичайні події останнього часу рішучо вибивають з колії людей розумової праці і не дають їм змоги виконувати творчу роботу. З другого боку—часове припинення друкарства, безладдя у всіх інших закладах і сферах, що так чи инак торкаються видавництва—все це утворює надто несприятливі умови для літературної й видавничої діяльності. Тому й вихід, а навіть почасті і самий зміст цього числа „Книгаря“ не цілком відповідають бажанням і намірам редакції та видавців, що й просимо наших щитовних передплатників та покупців узяти до уваги.

Без „Кобзаря“.

Стаття Сергія Єфремова

Історії „Кобзаря“—цієї великої книги биття українського народу—її видавців, її цензурних митарств та хожденій по муках, її періодичних заборон і дозволів, її пригод під берлом двоголового орла—цієї історії ще не написано. Ми знаємо тільки, що книга ця періодично то пропадала, зникала з громадського обороту, то знов знаходилась; то клалась до схову під сім цензурних печаток, то виходила на люде й засівала чорну ниву народню волею ясною. Засівала, хоч сама була покалічена й багато-багато найкращих перлів нашого національного генія в собі не долічувала. Кожен пароксизм реакції насамперед позначався на „Кобзареві“ й заганяв його під землю, прибираючи з-перед очей людських, немов він містив у собі елементи страшніші за динаміт...

Року 1847-го вперше пропала була велика книга. Тією ж самою конфірмацією, якою завдано в неволю Шевченка, і „Кобзаря“ заборонено і вирвано перо

з рук у його автора. І треба було пережити-перетерпіти ті страшні роки самотності й неволі, які проковтнули, мовляв сам Шевченко, багато дечого з духового надбання великого страдника, щоб діждатися нового видання „Кобзаря“ р. 1860. Та й цьому виданню силу довелося митарств перейти, поки воно досталося нарешті до рук читачеві. За 60-ті роки й ще вишло було одне видання (Кожанчикова, р. 1867) і вже потім надовго, аж до самих 80-х років пропала знов книга: 70-ті роки, час перемоги Юзефовича та його божевільного „майського закону“,—ці роки звичайно не сприяли тому, щоб страшна для тиранів книга вільно ходила по світі. На початку 80-х років, коли сталася була на одну коротку мить одліга в нашому національному житті, з'явилися одно по другому аж два видання (р. 1881 і 1883). Потім знов реакція й знов антракт до 1894-го року, коли „Кобзаря“ ні за які гроші не можна було добути. Видання 90-х років (1894 і 1899) пощастило добитися тільки з великими заходами, труднощами й перепонами.

Знайшлася повна, ціла книга аж тоді, коли революція 1905 року скинула

Історія Великої Книги.

Стаття Гр. Тисяченка.

була пов'язку з уст вільного слова і за петербураським виданням 1906 року—першим повним і непопсованим—вийшло ще кілька таких само гарних виданнів працею й заходами небіжчика Василя Доманицького. Та вернулась реакція—і першим ділом знов пропала книга, пропала на саме ювілейне свято 50 літніх роковин смерті Шевченка, коли його велика спадщина ставала вже добром все-народнім, коли вона могла в мільйонах примірників розходитися поміж людьми. Року 1911-го петербураські видання (всі!) сконфісковано, видавців потягнуто до суду, а по натхненних сторінках пішла знов гуляти шалена цензорська рука... І в нове життя ми вступили без „Кобзаря“, без „Кобзаря“ верстаємо перші „вольні, широкі скрізь шляхи святії“. Бо хоч тепер нема вже заборон, та несила випускати велику книгу в такому числі й так поцінно, щоб вона в кожную хату на Україні знайшла собі стежку. Технічні обставини дужчі за найгарячіші бажання.

Без „Кобзаря“... Без „Кобзаря“ в минулому, без „Кобзаря“ й тепер. Бо за тх без малого 80 років, що минули од першого видання цієї підвалини нашого письменства, тільки lucida intervalla, тільки недовгі моменти були, коли Шевченкова спадщина вільно оберталась на книгарському ринкові, та й то здебільшого в уривках, пошматована. Кожне нове видання, дозвіл на яке доводилось виривати од цензури, зараз же розкодилося і нові кадри читачів лишалися без „Кобзаря“, надолужуючи переписуванням, тим „списанієм канжином“, яке здавалося б, повинно було одійти навіть в безвість минулого по геніяльному винаході Гутенберга.

І от тепер знову стоїмо перед старим завданням: подбати нарешті, щоб гарне, поцінне й повне видання геніяльної книги не сходило з книгарського ринку і щоб кожен міг задовольняти свою духову спрагу з цього живущого джерела великої любови до рідного краю та його безталанного народу. Коли минавшину переживали без „Кобзаря“, то нехай хоч майбутність стрінемо таки з „Кобзарем“.

Кому не доводилося у нижчій, середній, а то навіть і у вищій школі визубровати отой довгий-предовгий ряд імен і цифр всяких Людовиків, Фридрихів, Миколаїв—коли народився й помер, якого дня і від чого чхнув. Цей довгий ряд цифр ставила стара школа у голові юнака, як погребні хрести над самою суттю, самим змістом історії: за деревом—лісу не бачив.

Зате важливих дат та ще з історії „неістнуючого“ народу, та школа не давала, бо тут не вбачалась порфіра і вісон, не чувся приємний брязкіт орденів. Одною з таких дат поставлених непорфирородним українським народнім генієм, є—1840 рік. В цей рік сильною рукою було покладено міцний камінь, що навіки скріпив пошарпану днюдавніми північними вітрами і поточену своїми і чужими гробаклами будівлю—українське письменство,—яке не в силі були закріпити попередники: Котляревський, Гребінка, Квітка.

Року Божого 1840-го вийшло в Петербурзі перше видання книги, якій судилося бути отим „краєугольним“ камінем нашого письменства, нашої громадської думки. Невелика розміром (всього було там 8 поезій), звичайний папір, а на скромній сіренькій обкладинці автор і назва, які на вічні часи будуть у пам'яті нашого народу: Т. Г. Шевченко—Кобзарь.*)

Історію першого видання Кобзаря розповідає видавець П. Мартос так: прийшовши до Шевченка, який малював його портрет, він підняв з доду папірець, де стояли кілька рядків віршів „Тарасової Ночі“.

— Що це таке, Тарасе Григоровичу? запитав Мартос.

— Та це, добродію, не вам кажучи, як нападуть иноді злидні, то я й нівечу папір,—відповів Шевченко.

*) Дуже хотілося дати знімок цієї обкладинки, та на жаль в ці часи мігте у Києві не пошало знайти цієї дорогої книги, а з чернігівського музею Тарновського, де мені довелось бачити той примірник, по статуту нічого не можна позичати. Кажуть, що в 1914 р. Львівське наукове т-во видало копії фотографічні першого видання Кобзаря, але вони до Києва не дійшли.

- Так це ваші вірші?
- Еге-ж.
- Багацько у вас такого?
- Та є чималенько.
- Де-ж воно?
- Отам під ліжком у кошику...

Довгенько довелося Мартосові умо-
ляти Шевченка, щоб він згодився дати
о друку свої перші твори.

Поет ще не певний був у собі, мо-
лода муза його ніби соромилась, бояла-
ся чужого ока і через те він дав тільки
частину своїх творів, до того написаних:
„Думи мої“, „Перебендя“, „Тополя“,
„На що мені чорні брови“ (думка), „До
основаненка (до українського писака)“,
„Іван Підкова“, „Тарасова Ніч“ і „Ка-
серина“. Як бачимо, тут нема з відомих
нам творів отієї доби: „Причина“, „Віт-
че буйний“, „На вічну пам'ять Котля-
ревському“, „Тече вода в синє море“.

Та даремно боявся Шевченко за
свої твори:—старий Квітка писав моло-
дому поетові: „я його („Кобзаря“) при-
тудив до серця, бо дуже шаную вас, і
ваші думки кріпко лягають на душу“. Цими
словами ветеран українського
письменства яскраво висловив думку
всього українського громадянства, що
тепло, з запалом привітало нового поета.

В слідуєчому—1841 році Шевченко
наділяє Україну новою своєю поемою
„Гайдамаки“. Довго її цензура держа-
ла в своїх лабетах: „Було мені з ними
(з „Гайдамаками“) лиха,—писав поет до
Тарновського.—Насилу випустив цензур-
ний комітет. „Возмутительное“ та й годі!
Медве сяк да так впевнив їх (цен-
зорів), що я не бунтівник. Тепер хва-
таюся розіслати, щоб не схаменулися“,
Так почался знайомство поета з цен-
зурою, яка цілий вік його пересліду-
вала.

Перше видання „Кобзаря“ швидко
розійшлося і в 1844 році воно було по-
вторено з додатком „Гайдамаків“ і вся
книга мала таку назву: Чигиринській
Кобзарь и Гайдамаки—Т. Г. Шевченка.
Новое издание, Спб. 1844. (79+132 ст.)*
Того ж року було видано і чудову пое-
му „Гамалія“.

* В 1914 р. вийшов Кобзарь під ред. П. Зай-
цева (ввид. „Дѣятель“), де виділені поезії, що були
надруковані у „Чигиринському Кобзарі“. В це
видання редактор умістив цікаві варіанти деяких
поезій, яких у свій час не міг здобути В. Дома-
ницький.

А третього видання довго довелося
сподіватись. Лиха доля просто кепку-
вала з поета—викликала з його душі
найкращі твори (роки 1843—47), а коли
він у 1847 році почав збиратись на нове,
бодай неповне, видання своїх творів і
вже навіть 8 марта написав у Седневі
відому передмову до майбутнього ви-
дання,—то 5 квітня, був заарештований
за тіж свої твори при переїзді через
Дніпро у Київ. А там Петербурська
цігадель, Оренбург, Орська кріпость,
Аральське море, Новопетровський форт...
і про видання нема чого тоді й думати,
коли заборонено поетові й маляреві пи-
сать і малювати.

...Каламутними болотами
Між бур'янами, за годинами
Три годи сумно протекли;
Багато де-чого взяла
З моєї темної комори,
І в море нишком однесла:
І нишком проковтнула море
Моє не золото-серебро—
Мої літа, мої печалі—
Тії незримі скрижалі
Незримим писані пером...
І четвертий рік минає
Тихенько. поводі,—
І четверту починаю
Книжечку в неволі
Мережати. Змережати
Кров'ю та сльозами
Моє горе на чужині...

(Оренбург. 1850)

Так перші три рокі заслання
Шевченко міг, хоч ховаючись неначе
злодій, „мережати кров'ю та сльозами“,
а останні сім років зовсім викреслені
з Великої Книги—„Кобзаря“. Три рокі
напів-німування і сім років цілковитого
мовчання. Десять страшних років уби-
вання творчости, яка перед тим буйно
так розцвіла!..

Повертаючись з тяжкої неволі, поет
уже в дорозі—в Нижньому Новгороді
починає лаштувати свої твори до нового
видання. Прибувши ж до Петербургу,
Шевченко шукав видавця і клопочеться
про дозвіл цензури. А добути дозвіл
було не легко, бо на його творах ле-
жало миколаївське тавро 1847 року
„забороняю“. Сам поет і його приятелі
не мало оббили порогів у „власть иму-
щих“—звернулись до міністра освіти, а
він написав шефу жандарів, а цей
послав „члену главнога управління цен-
зури“. Цензор, прочитавши „Кобзаря“—
сказав, що поезію „Думи мої, думи“
краще не друкувати, бо у їй, мовляв, за-
гальна ідея ворожа „сліняго Малоросси-
сьь Великороссией“. Але цього було мало:

шеф жандарів ще раз послав на розгляд другому цензоріві, який замазував навіть самі що ні єсть безневинні вірші з поеми „Катерина“. Щоб уявити ту страшну цензуру, дозволю собі навести один приклад: уступ, викреслений з IV розділу тої поеми:

По-під горою яром-долом,
Мов ті діди висококолі.
Дуби з гетьманщини стоять:
В яру гребелька, верби в-ряд.
Ставок під кригою в неволі,
І ополонка—воду брать.
Мов покотьоло, червоніє
Крізь хмару сонце, занялось;
Надувся вітер,—як повіє!
Нема нічого, скрізь біліє.
Та тільки лісом загуло.

Правда, читачу, страшно політичне, так і руйнує „державні устої“! Так було б смішно, колиб не було так гірко, боляче за автора, що мусів терпіти таке знущання. „Сьогодні (28—XІ—1859) цензура випустила з своїх пазурів мої безталанні думи, та так проклята обчистила, що я ледве пізнав свої діточки“. Так пише поет через О. Храпала до Платона Смиренка, який згодився дати кошти на видання, бо від столичних видавців нічого доброго не сподівався Шевченко.

Так пройшовши через „ігольне ухо“ цензури, вийшло нове, повніше за попередні (третє) видання „пошматованої Великої книги: „Кобзарь“ Т. Шевченка. Коштом Платона Смиренка. Спб. 1860. 344. s^o. Ц. 1 р. З портретом автора. В друкарні П. Куліша“. І тоді ж вийшли окремими книжечками всі головні твори, що було надруковано в цьому виданні „Кобзаря“.

І цьому виданню судилося бути по смертним, бо незабаром після його виходу одійшов од нас його великий творець. Сум обгортає, коли переглядаєш оте останнє за життя поета покалічене видання екарбів його духа. Сумно і боляче, що очі його так і не бачили своїх найкращих творів надрукованими. Правда, ще в 1859 році за кордоном у Липську вийшла була книжечка: „Новія стихотворенія А. Пушкіна и Т. Шевченка“, де було надруковано вперше: „Кавказ“, „Холодний Яр“, „Посланіє до земляків“, „Заповіт“, „Розрита могила“ і „За думою дума“,—та біографи поета не говорять, що ця книжка дійшла до Шевченка, бо перевозити через кордон було дуже трудно. Але ніякі заборони

не могли вибити у громадянства того замилування, того захвату від заборонених творів великого поета. Коли не було друкованих, то ходили по руках численні списки і скоро в цензурному „Кобзарі“ замість крапок виростали цілі рядки, які від того ще дужче притягали увагу читача.

Зразу-ж після смерти геніяльного поета України, мученика за її долю, петербурзька громада ухвалила кілька пунктів на пошанування його пам'яті, з яких п'ятий говорить: видати в найдостойнішому вигляді його великі твори. Та, на превеликий жаль, виконати ту постанову не спромоглась ні та громада, ні все сучасне поетові покоління. Навіть і наше, наступне покоління не може похвалитись, що воно цілком сповнило те побажання. Найбільше гальмувало справу оте „недреманне око“, оті страшні подвійні й петрійні цензурні лабеті, через які мусило проходити кожне видання „Кобзаря“ в Росії. За кордоном, у Галичині, хоч і не було такої цензури, так було оте клерикальне низькопробне розуміння моралі, що межує з так званим ханжеством, коли не ханством, яке дозволяли собі видавці творів великого поета. Будучи сами культурними недоростками, вони піднімали руку на безсмертні твори, затуляючи любов'ю до поета, в своєму специфічному розумінні.

Але, крім цих цензур — казенної і „патріотичної“ обивательської, ще було оте нормальне, звичайне недбалство, яке виявляли не тільки окремі особи, а й цілі гурти, до реалізування всяких постанов, що так легко вносились на щорічних святкуваннях пам'яті поета.

До 1902 року налічувалось бібліографом М. Комаровим—тридцять два видання „Кобзаря“, а коли продовжити рахунок до наших днів, то буде не менше—45 видань. Але я не маю змоги, та й нема потреби спинятись на всіх виданнях. Досить буде показати головні, які стали етапними пунктами, як по числу заведених до них поезій, так по редакції їх. *)

*) Не спиняєсь також і на ілюстраціях до „Кобзаря“, що вимагає окремої статті. Ще в цікавий бік видавничої справи—це авторський гонорар за право видавати, який що до „Кобзаря“ мало вияснений.

Через шість років після смерти поета вийшло два цікавих видання „Кобзаря“. Одно в Росії: Кобзарь Т. Шевченка. Коштом Кожанчикова. СПб. 1867. 677 ст. 8^о. Ц. 1 р. 25 к. З портретом і автобіографією. 3000 пр. Це видання було значно повніше за попередні, сюди увійшло мало не все, що було відомо тоді з поезій Шевченка і що можна було надрукувати в Росії. Всього надруковано (цілком і в цензурних уривках) 184 поезії. Друге видання того ж року було випущено у Галичині: Поезія Т. Шевченка. У Львові. Накладом К. Сушкевича. 1867. т. I—270+6 ст. 8^о. т. II—344+4 ст. 8^о. Всього поезій в обох томах—207. Отже це видання ще повніше за Кожанчиківське, але все ж не повне, не по вині цензури, а по отому недомислю п. редактора, на яке хворіли більшість галицьких „патріотів“ і проти чого так різко висловлювався у свій час М. П. Драгоманов.

Нарешті в 1876 році за кордоном Росії і Галичини у Празі було видано повне на той час, або навіть переповнене, бо туди увійшли помилково і твори не шевченківські,—видання Кобзарь Т. Шевченка. Коштом і в друкарні д-ра Грейга. Прага 1876 р. т. I. З додатком споминок про Шевченка: І. С. Тургенева і Я. Полонського. XXII+444 ст. 8^о. Ц. 2 р. 5.000 пр. т. II. З додатком споминок про Т. Шевченка: Я. Костомарова і М. Микешина. XXIII+276 ст. 8^о. Ц. 2 р. 600 пр. Це видання було споружене київською громадою, яка в 1874—75 році жила інтенсивним життям, почувачи тимчасову полегкість од уряду російського. Завдання було, як говорять у своїх споминах О. Русов, *) який технічно перевів видання у Празі,—надрукувати все, що було на станку друкарському і головне те, що переходувалось у приватних особ у рукописах. Перший том складено з порадою цензора київського, щоб можна було продавати у Росії, а в другий увійшло все останнє.

Видання це краще, за попередні, але все ж у йому бракує пильної методичної редакції, через що є непевні не то що слова, рядки, а навіть заведені чужі поезії (напр. Чужбинського—Афанасьєва—„Гарно твоя кобза грає“). Тут у перше зъявились і ті твори, що викре-

слювали галицькі клерикали і за що потім і гримали на це видання. Другий том призначався для за-кордону, бо у Росії мали його тільки відважні й щасливі, що чудом добували через кордон.

Нічого особливо нового що до тексту, порівнюючи з пражським—не принесло й видання, яке претендувало бути ніби „академічним“. Кобзарь Т. Шевченка. Видання т-ва імені Шевченка у Львові, 1893 р. ч. I. CXVI+315 ст. 8^о. З додатком статті проф. О. Огоновського. Ч. II 405 ст. 8^о. Ц. 4 кр. Це видання тільки показало, як трудно укласти твори Шевченка не в хронологічному порядку, а по розділах, в залежності від змісту, напрямків; бо часто в одному і тому ж творі ми бачимо напрям і суспільно-національний і політично-національний...

Цікавіще,—як по кількості уміщених творів, так і з боку перегляду деяких поезій по рукописах (у той час найповніше) було видання Поезії Т. Шевченка. Вид. т ва „Просвіта“ у Львові. 1902 р. 698 ст. 12^о. З передмовою Ю. Романчука 5000 пр. Ц. 2 карб.

Так по-гроху, не поспішаючи, йшли за кордоном до справжнього повного видання Великої книги, а тим часом Російська Україна мусила житись недогризками всеяльної цензури. І народ радий був і малому, і швидко випродавалось кожне нове видання „Кобзаря“. Після першого тому пражського видання зъявились у продажу: Збірник творів Т. Шевченка. Т. I. Кобзарь. СПб. 1883. 660 пр. (трошки повніше за видання Кожанчикова). А обіцяний другий том, де мали бути повісті, дневник, листи так і не вийшов. Через рік все видання не вважаючи на чималу кількість, було випродане і знову надруковано 12.500 пр.

В 1894 році вийшло у Києві видання, як каже С. Єфремов, у кількості 20.000 прим., і через два роки розійшлося і в 1899—ред. журналу „Кієвская Старина“ випустила своє видання в кількості не чужаній до того—60.000 пр. (10.000 на кращому папері—дорожчих, і р. 50 к. і 50.000 дешевих, по 35 коп.) Сподівались, що редакція солідного журналу, який уділяв чимало місця статтям про поета, поставиться достойно до Великої Книги. І на превеликий жаль „помилки доводять,—як казав у свій час критик,—що видавці страшенно недбало

*) „Україна“, 1907 кн. II.

вели видання й не доклали своєї праці до того, щоб воно могло задовольнити коли не всі, то хоч найперші вимоги**).

Тільки воля 1905 р. дала змогу приступити і в Росії до повного видання Великої Книги, редакцію якої було доручено молодому вченому В. Доманицькому. Редактор приклав усіх сил, всього свого знання, віддав всю повагу до безсмертних творів і на початку 1907 року вийшло справді видання, достойне великого творця. На слідуючий рік вийшло друге, а в 1910 р. третє, повне видання під редакцією В. Доманицького. Тут тільки кілька поезій було не перевірено по оригіналу, а все ж останнє пильно проредаговано, про що свідчать статті редактора в журналі „Кієвск. Стар.“, що потім вийшли й окремою книгою: Критичний розвід над текстом „Кобзаря“. Заходами В. Доманицького і попередніх редакторів, що полегчили йому працю,—Україна знайшла Велику Книгу. Мало не через 50 літ переведено було в життя постанову петербурзької громади, і український народ міг з любов'ю книгою святкувати 50 років з дня смерті свого пророка.

Та не довго так було: в 1912 році, видерли у народа ту Велику книгу і вискубши з неї 1491 рядок (біля 6¹/₂%) віддали на свято других—100 річних роковин з дня народження поета. Так і святкували ювілей творця без творів його душі. Тогочасні ж видання „Кобзаря“ т-ва „Криниці“ і Катеринославське 1914 р.—твори Т. Шевченка, під редакцією Д. Дорошенка (поезія і повісті)—засіяні були красномовними крапками.

Така довга й сумна історія Великої Книги. Доля пророка України, геніального поета і його Великої Книги скидається на долю, чи недолю народу українського. І коли ми бачимо, являємось свідками і діячами національного і соціального визволення, і віримо в його, не вважаючи на прикрі моменти летючого дня, то мусять воскреснуть у всій своїй силі й дивні твори—поетичний програм того визволення. В. Доманицький зробив багато, але не все, теперішня хвиля вимагає нового видання, де б були виправлені дрібні помилки, де б були відповідні статті, коментарії. Стоїмо перед виданням академічним, якого бажає воскресла нація. І віримо, що таке ви-

дання національного скарбу незабаром з'явиться. Повинно з'явитись, поборюючи всі технічні перешкоди, це видання Великої Книги, Великого творця, сини Великого народу.

Бібліотека Національного музею у Львові.

(Стаття доц. І. Свенціцького).

Хоча Львів молодший за Київ на якийсь століть, та хоча він в історії незалежної України відігравав ролю політично-національного та культурного осередка на більше півстоліття, все ж, порівнюючи до Києва, його можна назвати великим князем української книжки. З давніх давен в ньому були такі багаті книгозбірні, як сзуїтської та Домініканської колегії, та кляштору Бернардинів—з боку поляків; Успенської церкви, Святоооуфрейського монастиря, та Львівської єпископії і катедрального Свято-Юрського собору—з боку русинів українців. Після прилучення Східної Галичини до Австрії 1772 р., всі ті бібліотеки дісталися на початку XIX в., дуже багату і організовану для громадського вжитку бібліотеку університетську, що доповняла всі згаламі вище більш спеціальні книгозбірні своїм універсальним змістом.

Приближно в тім самім часі починають свою культурно-національну діяльність у Львові історик української церкви каноник Гарасевич і історик галицького князівства Зубрицький, а в Перемишлі—каноник Лавровський та Могильницький, а також єпископ Левіцький. Всі вони були завзятими бібліофилами і добрими знавцями давньої літератури класичної—грецької й римської, та новітньої французької й німецької. Їхні бібліотеки, що дійшли до нас з реєстрами і підписами,—то живі цього свідки. В кожного з них була своя спеціальність, для якої він збірав переважну частину своєї книгозбірні. Отже, Гарасевич: по історії церкви з дуже численними виписами з актів і архівів, в оправних фоліянтах; Могильницький слідує за мовою і граматикую рідного народу; Лавровський дбайливо збірає стародруки й рукописи, має навіть галицький літопис XVI в., з якого дійшов до нас тільки відпис: єпископ,—пізніше митрополит і кардинал—Левіцький залюбки вишукує інтересні книги, друковані ріжними мовами, особливо

історичні, стародруки й рукописи. Він митрується й в зовнішньому вигляді книги, та добає про відповідний захист для цінних своїх надбань—в добрій оправі.

А всі ці бібліотеки не загинули: Гарасевичова книгозбірня дісталась Капітульній бібліотеці при Св. Юрі у Львові; Лавровського й Могильницького—перейшли до соборної капітульної бібліотеки в Перемишлі; Зубрицького книжки було придбано бібліотекою Банаровського у Львові, а книгозбірня митрополита Левичського увійшла в основу домашньої бібліотеки греко-католицької митрополії у Львові.

Завдяки цим книголюбам, Галицька Русь майже сучасно знакомилася з історичними і граматичними працями Москви, що тоді давали перші підвалини й українознавству. Отже історія Карамзина і Бантин-Камєнського, праці митрополита Євгенія, Востокова й Павловського, писання Греча і Полевого—все те, швидко пішло по яву на російському книжковому ринкові, діставалося й до книгозбірень галицьких книжників. Для ширших кірутів, особливо молоді, ці книгозбірні з їх рідкими новинками були однак недоступні не тільки тому, що вони були приватною власністю, але ще й через те, що їхні власники для тогочасної молоді стояли на не досяжній височині громадського поважання, та урядової ієрархії.

Про цю духову страву для молоді, та для широкого загалу подбав хтось вищий.

Після поділу Польщі, її вірний син—магнат, граф Юрій Оссолинський, що постійно пробував у Відні, став за свої великі гроші скуповувати книги та бібліотеки, що як небудь стосувались до Польщі та її історичних частин. Ця багата книгозбірня переходить в 20-тих роках до Львова, де вона—як публична бібліотека—відразу стає осередком наукової праці, як поляків, так і українців. Заняттями в цій бібліотеці ми завдячуємо появу таких діячів галицького відродження, як Вагилевич, Головацький і М. Шашкович, та згодом невтомимого книголюбів і збирачів слов'янських історико-філологічних матеріалів, каноніка Петрушевича.

Антін Петрушевич був в Галичині живим звязком між гуртом діячів 40-вих років і всіма новими поколіннями, аж до початку 20 століття. І весь час, своїм невпинним збиранням, своєю палкою любов'ю до книжки, що хоч трохи торкалась найсамперед до Галицької Русі, абож до України взагалі, та й всієї Русі—канонік Петрушевич, цей переконаний „общерус“,—являв собою для всієї Русі-України—високий при-

мір книголюбства. Ще за свого довгого життя він був свідком, як через його впливи, заклики та заходи, склалася велика і багата *українознавча* бібліотека староруського „Народного Дому“ у Львові. А до цієї бібліотеки, ніби до моря, збігалися зо всіх боків річки дрібних провінціальних книголюбів. Оті дрібні збірки з різних шематизмів, календарів, дрібних загумєнкових видань—сонників, пісенників, письменників, газеток, журнальчиків—зі своєрідної ниви, поруч з безліччю класиків всіх діб і надій, поважних історичних видань, великих рідких старовинних атласів і мап, рідкісних комплектів схоластичної і новішої філософії, історії релігій і т. п. Все те книголюбіві патріоти склали на вівтарь рідної освіти. Сам Петрушевич, ще в яких 20 літ до своєї смерті (він вмер на 95 році життя), віддав до публичного вжитку тому Народному Дому у Львові—свою дійсно величезну бібліотеку по історії, філології і слов'янознавству з 250 дуже цінними рукописами *) XV—XVIII стол., та окремим відділом слов'янських стародруків.

Крім Зубрицького і поляка Оссолинського, всі згадані книголюби були духовного стану; а в національній світогляді, крім Могильницького, Шашкевича і Вагилевича, староруськими-общерусами. Але всі вони разом зібрали дуже багаті, швидко світські бібліотеки—в основі своїй, перш за все українознавчі.

В шестидесятих роках починають й галицькі народовці—свідомі українці збирати свої книгозбірні в „Просвіті“, по студентських гуртках, а потім, в 70-тих—в Науковому Товаристві імені Шевченка. Бібліотеки одбивають на собі особливий характер доби, яка їх покликала до життя. Це раг excellence українські, народовецькі й народницькі книгозбірні, що проводили свою велику культурно-національну роботу серед щораз ширших кол суспільности, та проводили ідеї нового демократичного світогляду в глибину народню.

Таким чином, Львів стає справжнім осередком української книги в її минулому й сьогоднішньому. Мабуть, коли додати до всіх Львівських книгозбірень—бібліотеку Франка, що мала перейти таки до громадського вжитку через бібліотеку Наукового Товариства, то у Львові можна знайти всяку потрібну українську книжку. Мало того, всі Львівські бібліотеки—Університетсь-

*) З томів опису в Українсько-руському Архиві Науков. Т-ва ім. Шевченка у Львові.

ка, Осесолінського, Баворовського, Народного Дому, Петрушевича, Наукового Товариства, Просвіти—як пристосовані для публичного життя, вони приступні всякому без найменшої формалістики. Вони постійно доповнюються новими придбаннями і зберігаються на будучину відповідними оправами. Усе те, разом взяте, дає нам право назвати Львів великим князем української книги, та поставити його далеко спереду сорця України—Київа.

У Львові єсть міцна традиція бібліофілства та бібліотечної справи. Завдяки тому Львів вже давно став справжнім осередком української наукової творчості й певне, навіть при нових умовах політично-національного життя України, він—з огляду на великий творчий розмах та технічне виконання—не швидко уступиться цим першеством навіть столиці незалежної України. Львів бляже до Заходу, до творчої культури з її видосконаленням... Але не про те наша річ...

До цього великого багатства бібліотечного у Львові останніми роками (1905—1912) прилучається ще одна велика, дуже коштовна українська книгозбірня, а саме бібліотека і архів Національного Музею, засновані і здебільшого особисто зібрані галицьким грекокатолицьким митрополитом Андреем графом Шептицьким. Сьогодні це перша на всій Україні, а по за межами Росії з книжними багатствами Петрограду й Москви, це одинокі у всій Словянщині приблизно повна книгозбірня словянських королівських стародруків—від першого початку друкарського діла у словян з 1491 р. Маючи на меті зібрати всі кирилівські стародруки, які основоположники бібліотеки не тільки добре відомі з боку історичного, технічного і змісту, але які він щиро любить за їх простоту красу зовнішню і внутрішню,—він не пошкодував коштів на придбання навіть дуже дорогих екземплярів. Найсамперед, однак, він стежив за повністю видані українських друкарень—Галичини, Угорської Руси, Волині, Польщі, Правобережної України, Чернігівщини. Завдяки цьому бібліотека його має майже всі видання друкарень *) в: Дермані, 1604, Заблудові 1609, Київі 1619 і 1628, Крем'яниці 1638, Крилосі 1606, Кутейні 1631; Луцьку 1640, Львові 1573, 1636, 1642, 1687, 1767, Могильові 1695, 1736, Новгороді Сів. 1676, Острозі 1580, Почаєві 1618, Рохманові 1619, Супраслі 1695, Стратині 1604, Угорцях 1618, Уневі 1660, Черні-

гові 1648. З інших друкарень згадаємо: Краківську 1491, Венецьку 1525, Празьку 1517, Виленську 1525, Скадарську 1563, Московську 1564, 1594, 1647, Шембежську 1579, Римську 1583, Євську 1611, Бузею 1700, Галле 1735 і багато пізніших.

З поміччю такого матеріялу—зібраного, упорядкованого і приступного—можна вже починати досліди над походженням українського друкарства, граверства (штихарства), та переплетної справи. З другого боку можна досліджувати й редакційні відміни в поодиноких текстах, та успішно працювати в сфері порівняльного словянського мовознавства на протязі XVI—XVIII століть. Фундатор бібліотеки ще цим не задовольнявся, він звернув особливу увагу на бібліографію Кирилівського стародруку, бо бажав заложити міцні підвалини для праці над майбутнім книгописом українського друкарства.

Словянський стародрук, зв'язаний дуже тісно з давнім рукописом, його мініятюрами, заставками та бордюрами. Тим то в бібліотеці Національного Музею у Львові окремих відділ українських рукописів 1807 р.—XVIII століття. В цьому відділі більше за 600 №№ пам'яток нашого письменства, переважно за XVI і XVIII вв. з безліччю мініятур, заставок, всяких орнаментів, та дорогіших побутових записів. Повний поетапейний опис цього багатства жде тільки спокійного часу, щоби дати широким кругам дослідників старорусини та українства свіжого матеріялу на довгі літа праці.

Підчас систематичного збирання відділу стародруків і рукописів, як Фундатор, так і управа музею знаходили чимало актів і грамот XV—XVIII вв., з яких з часом уложився окремих архів, що обіймає коло 6000 назв з життя церкви, духовенства, козацтва, шляхти. Матеріал для історії нашої канцелярської мови, особливостей білоруської і козацько-української—незвичайно багатий і в Галичині просто безконечно цінний.

Зібравши таке добро, Митрополит доложив праці й на порівняльний матеріал—тобто на купівлю важніших західно-європейських інкунабулів (перводруків до 1500 р.) і первенців важніших друкарень, та опріч того тих оригіналів, з яких було взято тексти чи там зразки для словянських видань.

Усе це багатство з 1912 р., містилося в особному, дуже придатному для збірок і роботи будинку—палаці біля Львівського університету. Будинок цей придбав Митрополит для заснованого ним в 1905 р. Національного Музею.

*) Цифра коло місцевості означає рік видання першої книжки з данної друкарні.

Не диво ж, що так урядженому і веденому закладові довірили свої книжні скарби й Львівська Капітульна бібліотека, й „Промітль“, й визначні патріоти. А покійний Павлик передав в Національний Музей весь багатий архів початкової соціалістичної організації 70-тих років, української радикальної партії та свою багату кореспонденцію з Дратомановим і діячами міжнародного вільного поступового руху.

Критика і бібліографія.

I. Історія.

281 *Ів. Федорченко*. Погробовець Запорозької Січі. Історичний нарис професора краківського університету Марьяна Дубецького. (Переклад з польської мови з додатками і відмінами). Українсько-руське книгарство „Гасло“. № 8. Київ. 1917 р. Ст. 18, ціна 40 к.

Цей нарис польського історика М. Дубецького взято з його недавно виданої книги „Обrazy i studyi historyczni“ (Київ. 1916). Перекладчик каже в своїй примітці, що нарис цей „свідчить нам про ті певні симпатії, які відчуває автор до нашої національної справи“. Не знаємо, звідки в д. Федорченка склався погляд про симпатії польського історика до нашої національної справи: в усіх писаннях д. Дубецького яскраво проходить одна виразна тенденція: не визнавати зовсім української національності, української науки, письменства, а через те і національної справи для нього Україна—це лише спірна територія, за яку йде вікове змагання між Польщею та Московією; український народ це лиш „dzicz stepowa“, яка настільки входила в сферу культурного життя, наскільки опинилася під впливом Польщі. Не раз, зачіпаючи в своїх писаннях теми з історії української козаччини (напр. монографія „Kudak twierdza krezowa“, д. Дубецький скрізь хоче бачити тільки сліди й забутки польських впливів і ніде не хоче бачити ознак власного українського національного життя. І в цьому нарисі, який оце переклав д. Федорченко, польський учений так старано уникає самого слова „український“, що воліє означити українське походження певної людини цілою фразою „pochodzil z ziem naddnieprzanskich“, ніж просто сказати, що це був українець (мова йде про спіскопа Олександра Павловича, що спорудив надгробок Кахнішевського в Соловецькому монастирі). Проф. Еварницький у його „pisarz rosyjski“; П. Єфименко—„rusin z Zadnieprza“ і т. д.: які хочете варіації означень, аби тільки уникнути слова „українець“!

Але не в тому сила. Коли д. Федорченко вважав потрібним позмінювати в кількох місцях зміст нарису Дубецького, подавати чимало од себе та спростовувати думку автору про польське походження кошового Гордієнка та Петра Кахнішевського, то чи не простіше було б йому самому скласти книжечку про руйнування Січей Чортмилицької й Нової та про сумну долю запорозької старшини, замученої московським урядом? Тільки скласти таку книжечку слід би не тією покаліченою мовою з сілюю полонізмів та

Наскільки відомо авторові цих рядків, традиція бібліофільська й добре бажання збірати книжкове добро—серед поодиноких громадян-українців міста Львова, Черемини... живо піддержується з великим смаком і шпії.

Будемо сподіватись, що після війни в Національному Музеї зачнеться окремий відділ найкращих творів людського духа для занять серед особлившої обстановки,—вічно прекрасного й вічно правдивого.

москалізмів й не тією варварською орфографією, що бачимо в цьому „Погробовці“ (до речі: слова „погробовець“ в укр. мові нема, а в польській воно значить: те, що залишилося по чийсь смерті).

Д. Дорошенко.

282 *М. Троцький*. Як прийшло в Росії до революції. Видання Союзу Визволення України. Відень. 1917 р., 35 стор., ціна 60 сот.

Мета цієї книжки—показати, як політика старого Російського уряду довела до війни 1914 року і яка війна спричинилася до революції. Маючи окреслену мету, книжка, розуміється, не може мати характеру історично-наукового, бо наука історії вимагає безстороннього розслідування фактів і роблення висновків з цих фактів, а не притягування за волосся фактів для доведення якої будь окремої думки автора.

Але треба мати на увазі, що для історії як війни, так і революції час ще далеко не прийшов, бо вони самі ще не дійшли до свого кінця. Припам'ятаймо собі, що перша більшовицька об'єктивна історія французької революції (Токвіля) з'явилася більш як через півстоліття після скінчення цієї революції, а всі історії, що писались раніше суть лишень памфлети і в ліпшому разі мають значіння літописів, коли в них записано багато фактичних даних.

Як памфлет, книжка д. Троцького досягала би своєї мети, коли б автор влучно позначив ті факти, які йому потрібні, і оустав ті, що не доводять його думок. Але він так не зробив: він брав всякі факти і старався дати їм своє освітлення, часто зовсім не відповідаюче дійсності. Так, заборону продажу горілки автор пояснює думкою російського правительства, що „горілка робить сміливим і тому небезпечним навіть і темного пригнобленого російського селянина“. Не обороняючи зовсім російського правительства, ми думаємо все ж, що забороняючи горілку воно мало на меті успіх в війні, яка певною і не тягнулася б стільки років, коли б російська армія була пильною, а скінчилася б на російському фронті в три місяці повною перемогою Германії і Австрії. Те, що до війська російського не було покликано поліцаїв і жандармів, автор пояснює тим, що правительство боялося можливих розрухів в даній війні. Це зовсім не так: закон про те, що поліцаїв не тягнути до війська в часи війни, існував за кілька десятків років до останньої війни, істнує і в інших державах. Що мета правительств взагалі цим уникнути розрухів, це цілком ясно, але вважати це за щось нове в нинішній війні—помилка.

А такі помилки страшенно псують вражіння від книги і примушують читача з недовірр'ям ставитись і до тих частин книги, де автор бере факти дійсно обурюючи, як, наприклад, опас в книжці д. Троцького тих нелюдських утисків, які вживало російське правителство що до своїх Українців і до Галичини та Буковини, а також і до тих частин, де автор зазначає цілком правильно безпосередні причини вибуху революції.

Не досягаючи, таким чином, своєї мети, як памфлет, книжка д. Троцького, яко літопис,—теж не може задовольнити вимоги булущого історика, бо хоча вона дає мало не вичерпуючу низку фактів, однак вони накреслені занадто коротко і вим'ягають багатьох доповнень. Єдина гіаність книжки те, що факти зведені в деяку систему чому ля історика ця книжка може служити, як конспект при обсеідуванні інших матеріалів по історії нишньої війни і революції.

К. Лоський.

183 П. Нечипоренко. *Про Стародавню Русь. I. Короткий начерк соціально-економічного і державно-політичного життя Київської Русі України в період з VIII по XII століття. II. Історичне життя білої Русі в період з VIII по XIII століття.* Феодосія, 1917 р. 40 стор. ціна 1 карб. 50 коп.

Для кого видано цю брошуру? Для народа вона не годиться ні по мові, досить штучний слів. наприклад стор. 8: „лей другий центр переробив у круг стародавній елітис і розвинув централістичний російський процес“; ні по змістові, бо її наповнено цитатами з всяких наукових книг по українській і білоруській історії. Для людини освіченої вона не потрібна, бо являє собою коротку компіляцію з книг, що повинен прочитати в оригіналі кожний освічений Українець, або Білорус. Брошура могла би бути корисною лише для Москаля, бо показала б йому, що вироблений російською історичною школою погляд на історію України і Білорусії, як на частину історії „общее русской“, помилковий. Але тоді і брошуру треба було б вилати російською мовою і в такому разі заздало вітати книжку б не довелось, бо написано її способом зовсім не науковим: з різних поглядів істориків на яке-будь з'являє автор бере якийсь один, не порівнюючи його з іншими і не беручи його на критичний аналіз. Так, прочитавши в білоруського історика, що автор „Слова о полку Игореві“ був Білорус, автор приймає цей дуже спірний погляд за безперечний (стор. 34).

З вступу автора видно, що перша стаття його (про Україну) є реферат по історії, прочитаний в Учителськїм Інституті, друга (про Білорус) в курсове „сочинення“. Яко такі, вони мають свою вагу. Але друкувати їх, та видавати за таку дорогу ціну (1¹/₂ карб.) було зовсім не варт.

К. Лоський.

II. Публіцистика.

284 *Дорошенко. В.—Українство в Росії. Новіші часи.* Видання Союзу Визволення України. Стор. 114. Відень. 1917.

Перегляд подій останнього часу на Україні давно вже зробився дуже потрібно річю, а тепер, по революції, ця потреба ще виросла. Кошче треба було пока-

зати, що той розмах, якого набрав національний рух за революційних часів, не був чимсь несподіваним і надприродним, що він спирався на попередню роботу цілих поколінь і що вже перед війною ми бачимо заклад-ними всі головніші підвалини під домагання останніх днів. Такої історії громадського руху на Україні ми ще не мали, та не маємо й тепер. Проте з'являються вже деякі предтечі її, а з них найперший—праця В. Дорошенка, якої заголовок виписано вгорі.

Провідну думку свою д. Дорошенко поставив на початку своєї брошури в одних словах: „За наших часів українство в Росії стало вже на ноги. Український народ перетворюється тут мимо всіх перепон в новочасну націю“ (стор. 3). І зробивши перегляд здобутків українства, того фактичного надбання, з яким воно вступило в нове життя й рушає в невідому путь всебічного розвитку, автор мав право закінчити свою працю висновками, що наведені слова ще раз і ширше переказують. „І хоч яке коротке було наше оповідання,—так закінчує д. Дорошенко,—коли б про все докладно й широко оповідати, треба б було писати великий том—все ж таки, надіємся, і з такого побіжного начерку ясно видно цілу природність українського руху й повну життєвість його; видно, що українство шириться стихійно і нестримно, що український народ у Росії, не зважаючи на всі перешкоди для свого розвитку, таки розвивається, росте в своїй свідомості й перетворюється на наших очах—на перекір усім перепонам—у правдиву націю в сучаснім розумінні цього слова“ (стор. 114).

І в загальних рисах беручи, поставленої мети автор досягнув. Його короткий нарис дає справді досить повний огляд українського життя й еволюції українства од часів відродження. Коротенько переходить д. Дорошенко етапи й здобутки українства до початку XX віку, спиняючись ширше й докладніше вже на 900 х роках. Таким чином, історія XIX в., авторові служить ніби тільки за вступ до „новіших часів“ і, не зважаючи на деяку диспропорцію частин, це не вражає читача, бо він розуміє, що автор на цю останню частину кладе найбільший натиск і власне за-для неї всю працю й написано.

Що-до того, як завдання своє автор виконав, то тут можна чимало зробити закидів. Найперший з них це те, що характеристики бліді, а виклад взагалі досить сірий, тагучий і млявий для такої надзвичайно пі-

кавої й захоплюючої теми: де ж автор пробує розлучитися з своєю сухою манерою, там виходять просто вже невручності. Напр. оповідаючи про долю Кирило-Методієвського Братства, д. Дорошенко згадує про донос „одного надлюки“, студента Петрова, (стор. 10), — ледве чи була якась потреба такого крутенького виразу вживати хоча б і для донощика... Трапляється чимало й фактичних помилок, почасти від недогляду, почасти ж певне від того, що авторові доводилось мабуть писати без друкованих джерел, покладаючи єдиною на свою пам'ять. До перших можна зачислити, напр. те, що серед літературних борців проти кріпацтва (стор. 11) згадано першою Марковичку й забуто про... Шевченка. Рясніше помилок другої категорії, тих, мовляв, lapsus in memoria. Так, на стор. 12-тій сказано, що по українському вчили „навіть в урядовій Тимчасовій Педагогічній Школі у Київі“, — це не так: як знаємо з споминок Драгоманова в тій школі вчено таки по російському. На ст. 23-тій читаємо про оживлення української преси за кордоном, між яким часом пису *) „Буковина“ „за редакторства О. Маковея (рр. 1892—1893)“, — а насправді, то Маковей редагував названий часопис пізніше, а р. 1893 го саме кінчав університет. „Кієвская Старина“ почала виходити не з 1883, а з 1882 року (стор. 24). Відома програма „Profession de foi молодих українців“ ні Зіньківському, тоді вже небіжчиківі, ні навіть Грінченкові не належить, а вийшла вона з Київської Семінарської громади (стор. 27—28). Перший з'їзд Укр. Демократичної Партії відбувся не в 1905 р., а значно раніше, бо формування цієї партії почалося в 1903 р. і вже лютого 1904-го надрукований був (листом) і перший номер її програми (стор. 41). Зресстрі збірників (стор. 43) проминуто харківську „Складку“ 1896 р. Під відомими „Записками“ про українську пресу та школу, надрукованими р. 1905 в „Синіх Отечества“ зовсім не було „сотень тисяч підписів“, а під другою скільки пригадую, то й зовсім підписів не збиралося (стор. 47). Серед українських виступів на прикінці 90-х років проминуто святкування ювілею Котляревського р. 1898-го, що напр. у Київі відбулося досить, як на той час, імпозантно (ст. 47). „Громадська Думка“ почала виходити таки р. 1905, а не 1906-го

*) До речі — автор слідом за галичанами всюди вживає м'якої форми: часопись, допис і ин. Чи не краще було б брати нашу давню форму: часопис, допис, то-що?

(стор. 52). Першу „Просвіту“ на Україні було засновано не в Одесі, а в Катеринославі ще до 17 жовтня 1905 р. (стор. 56). Українська книгарня під фірмою „Київської Старини“ належала не Старій Громаді, а Всеукраїнській організації і згодом Товариству українських Поступовців (ст. 66). Не зовсім ясно й не зовсім правдиво переказано історію та розвиток цього останнього Товариства (стор. 110—111), і т. и.

Звичайно всі ці й деякі інші помилки великої ваги не мають, але все-таки бажано б не стрівати їх у книзі, що за браком інших могла б стати поки що в пригоді, як справочник. Та їх і легко буде виправити в новому виданні, яке хотілося б до того ще бачити докладнішим та поширеним завбільшки на „великий том“.

С. Єфремов.

255 *Огієнко Ів., пр. доцент.* — Українська культура. Академічна промова на одкрытті Українського Народного Університету в Києві. Стор. 31, Київ, 1917 року.

„В день великого нашого національного свята, в той день, коли в старому столичному місті закладається наукове огнище, те огнище, що освітить нове наше життя — в цей великий день мені хочеться озирнутися назад, кинути оком на той довгий шлях, який ми перейшли“.

Так починає і так кінчає д. Огієнко свою промову, що вийшла й окремою книжечкою. І справді коротенькою, але досить докладно переказав він довгий шлях нашого культурного надбання, що стоїть за нами, як спадщина минулих віків. Промовець зазначає серед того надбання українську пісню, орнамент, будівництво, право, церковне життя, мову, письменство та науку, подводячи такий загальний висновок: „Який би бік життя ми не взяли, ми скрізь побачимо, що народ наш виявляє себе окремим, своєрідним народом, народом з самостійною культурою“ (стор. 8). Щоб це своєрідність краще виявити, в підсумку він дає кілька докладніших спливів на дотуретних і важких висновках наших виводів з М. Зіньківною, справедливо зазначаючи, що остання бачила від нас черпала, що ми були тим мостом, який євразійський захід з темним тоді сходом Європи.

Книжечка д. Огієнка — це немов конспект ширшої праці на тему про зміст і стосунки української культури до інших. „Кули б ми не глянули, — кінчає автор, — скрізь побачимо, як багато утворив наш народ. Культура наша велика, оригінальна, самостійна і серед слов'янських народів займає почесне місце, бере одне з верхніх місць“ (стор. 30). Як коротенький та компактний виклад відомостей про українську культуру, що працю д. Огієнка кожен залюбки прочитає — чи на те, щоб знайти в ній нові для себе звістки, чи щоб відоме пригадати в певній системі. З дрібних огривів можу на стор. 28-ій зазначити одні: серед „українців-професорів“ знайдемо там Нильчикова, Чубинського, Житенького, Франка та Мордовія, які професорами не були, і Петрова — професора, та не українця. Але не, певно, просто недогля.

286 *К. Кротевич*. Суд на Україні і його завдання в сучасний момент (доклад на нараді правників України 17 грудня 1917 р. в м. Київі). Видання Подільського Українського Правничого Товариства. Кременчук, 1918 р., 11 стор., ціна 30 коп.

Автор розвиває і радить для переведення в життя такі пропозиції: 1) судова влада на Україні повинна провадитись на Українській мові; 2) в склад суду мають увійти українці і особи, бажачі працювати на користь українському народові, знайомі з умовами місцевого життя; 3) всі добрі діла з окружних судів повинні перейти до мирових; 4) камера віддання під суд кастується при судовій Палаті і засилюється при окружних судах; 5) присяжні судді беруть участь не тільки в признанні вини, але й в призначенні кари; 6) закладається інститут умовного засудження.

В своєму коротенькому докладі автор торкається тільки кримінального процесу, а цивільного процесу, як можна було б сподіватись з назви книжки, зовсім не обговорює. Та й в тому, що він пропонує, є багато такого, що вже відкинута життям і не підходить до сучасного моменту. Наприклад, камера обвинувачення завжди страшенно затягувала і затягуватиме кримінальний процес і тепер, на наш погляд, ця камера просто зайва річ, бо раніш вона хоч гарантувала проти самовільних обвинувачень і веда деякий контроль за діяльністю обвинувачувачів і попереднім слідством, а тепер цього не потрібно, бо кожен повинен мати право скаржитись безпосередньо на всякі злочинства чи помилки слідчих і прокурорів.

Також і самі установи Окружних Судів та судових палат, з якими автор, видимо, згоджується, не відповідають по своїй конструкції теперішньому життю і потребують повної зміни відповідно до нових умов соціалістичного устрою життя, а не тільки поширення компетенції присяжних суддів та заведення умовного засудження, які безумовно пройдуть при всякій реформі судів.

Нового, власне кажучи, ця брошура нічого не дає, але має вартість, позаяк здіймає і ставить не чергу дуже важко питання про реформу в судах і рідше зазначає необхідність народньої української мови в судах, щоб не було старого порядку, коли наші судді не розуміли підсудних, а підсудні своїх суддів.

Петро Ситицький.

III. Економіка.

287. *П. Коробчанський*. Що таке кооперація і що вона може дати трудящому люду. Катеринослав, 1917 р., 24 стр., ц. 25 к.

По назві та по формату—це повинна б бути популярно написана книжечка агітаційного змісту, для тих, хто починає знайомитись з кооперацією. Зміст і особливо виклад цілком протилежні назві. Написано книжечку непопулярною мовою і ставить вона чимало питань, які являються спірними певчо навіть і для самого автора, а не тільки для читача.

Є коректурні помилки (стр. 4 „ланджи“ і инш.), є русизми („нашли“, стр. 5). Що до прикладів непопулярних слів та виразів, то до їх належать: „структура“ (стр. 6), „продукційна організація“ (5), „трудова продукція“ (9), „Зміцнення капитализму в період після демобілізаційний буде йти за цот зконцентрованою“ і. т. н. (14).

В книжці є чимало проблематичного, напр.: в кооперації „кожен робітник, будучи і хазяїном

і робітником в один і той же час, ні в якому разі не одержує прибутків од підприємства“ (стр. 10) або: „Кооперація може визволити робітництво од старого капіталістичного ладу“ (стр. 10).

Багата брошура П. Коробчанського і на кооперативні ідеї. Напр., „тільки кооперація... утворить дійсне взаємовідношення реальних сил в боротьбі праці з капиталом, тільки вона дасть свободу над ним і приведе в царство соціалізму“ (15) або: „фактично вже кооперація у нас на Україні витиснула посередника капіталу—дрібного крамаря“ (21). Поруч з цим автор порушує цікаві питання, напр.: „Єдиним засобом боротьби з кризою капіталістичної продукції і з самим капиталом а також з безробіттям і зубожінням є-д-н-а-м-і-л-і-ч-е-м-о-б-є-д-н-а-н-н-я-в-і-л-ь-н-и-х-з-а-р-а-д-н-ародніх капіталів в кооперації для організації громадських кооперативних фабрик, млинів, заводів“ і. т. н. (15) або: „Єдина сила, яка в даний момент зможе і повинна об'єднати трудове сільське господарство, зривши його міцним і громадським, провести земельну реформу в життя і поліпшити продукцію сільського господарства—це кооперація“ (21).

Взагалі кажучи, в брошурі багато дефектів. Але є в ній один великий, на наш погляд, плюс—це велика віра в кооперацію, глибоке захоплення нею. Коли б брошура було написана більш популярно, то можна було б вибачити авторові за його щирі любов до кооперативної справи усі ті дефекти. Нам однак здається, що і справжній кооператор може прочитати брошуру з задоволенням і особливо в такий момент, коли усі цінності втрачають ніякого значіння, а автор так вірить в кооперацію.

П. Пожарський

288 „Що треба знати організаторам споживчих товариств“. В-во „Зерно“. Стор. 12, ціна 35 коп.

Книжечка починається відомими „заповідями“ перших на світі кооператорів, роцельських. Зміст книжечки—тлумачення цих кооперативних заповідей. Хоча ні місце, ні рік видання книжечки не зазначено, але видно, що написано її після революції, а видано—в Винниці, на Поділля. Книжечка являється першою ластівкою видань по кооперації, намічених Т-вом „Зерно“ в числі 17-ти. На обгорті книжечки є малюнок, який часто трапляється бачити в маленьких брошурах по споживчій кооперації, а саме—як на споживчій сидять верхи крамаря, комісіонер, гуртовик та фабрикант. В книжечці говориться про те, як, на підставі нового кооперативного закону, зареєструвати споживче товариство через окружний суд. Далі додано коротенький список українських кооперативних часописів та кооперативних союзів.

Брошуру написано знавцем кооперативної справи. Шкодить їй місцями галицька мова а також коректурні помилки. Але—це дрібниці.

П. Пожарський.

IV. Агітаційні видання.

289 Якого ладу нам треба. *Книжка пам'яті П. Грінченко*. Видавниче Товариство „Кривци“ у Київі, 1917 р., стор. 32, ціна 25 коп.

Політично-агітаційна книжечка „Якого ладу нам треба“ складається з п'ятих розділів. В першому мова мовиться про землю та хліборобів, або, як тепер кажуть, про аграрне питання.

Міркуючи про те, як зробити користування землею справедливим, автор приходив до висновку, що це станеться тоді, коли „власної землі ні в кого не буде, а вся земля буде громадська, народна і хлібороби братимуть її, скільки хто зможе впорати своєю сім'єю“. Але як досягти такого користування землею, „як саме зробити, щоб земля перейшла на власність всенародну“ — це треба добре та гаразд обміркувати, бо „діло це нове, нікого ще віде на світі не заведено, то і зразка взяти нема з кого, а треба своїм розумом доходити“. Отже справа з земельним питанням спочатку буде обмірковуватися на Всеросійській Установчій Раді, але остаточно її напевне вирішуватимуть уже Народні Ради в автономних країнах Російської Республіки.

В другому розділі — про робітників на фабриках та заводах — коротенько розказано про висмикування робітників хазіями-капіталістами та як цьому лихої можна запобігти.

В третьому розділі — про податки — пояснено, що таке *посередині і безпосередині* податок та який податок називають безпосереднім поступовим податком на прибуток і спадщину.

В четвертому розділі — про *державний лад* — розказано, який державний лад ми називаємо самодержавним, який конституційно-монархічним і який республіканським і зроблено висновок, що нам треба завести найкращий державний лад, до якого дійшла сучасна людність, — республіканський і що „в Росії кожен народ на своїй землі мусить мати автономію і в кожному краї мусить бути своя Краєва Народна Рада“, а всі ці автономні краї мусять об'єднатися в одну спілку — в федеральну республіку.

В п'ятому розділі — про лад на Україні — пояснено, який край зветься Україною, коли й на яких умовах Україна приєдналася до Московського царства та як московські царі по малу-малу децентру ті умови поламали й поневолили наш народ. Далі розказано про те, який державний та громадський лад треба завести на Україні тепер, коли вона спекалася нарешті тої московської неволі. „Треба дбати про те, щоб Україна мала автономію в російській демократичній федеративній республіці“; треба установити такий порядок, щоб у своєму краї український народ сам порядував усіма справами. Цим тільки способом український народ може назавжди забезпечити собі політичну незалежність і національну волю та визволитися з неволі економічної.

І зміст, і популярний виклад цієї книжечки дають нам право, не вагаючись, побажати їй як найширшого розповсюдження поміж селянами, хліборобами та фабричними й заводськими робітниками.

О. Волошин.

290 В. Грицинський. I. Космополітизм і космополіти. II. Децентралізація сучасної держави. Катеринівськ, 1917 р., ціна 30 коп., стор. 32, in 32°.

Ті форми, в які виливається нове державне життя України, не є новими і незнайомими обличчями людям. Їх передбачала теорія, думка людська. Через те вони і носять вже чувані, певні назви. Тим часом ширший загаль не зовсім орієнтується в тих складних назвах, правно-політичних термінах, і тому брошури на зразок зазначених вгорі краще потрібні і необхідні.

Автор вже виступав з цими своїми працями раніше на сторінках журналу (I — „Укр. Х.“ 1910, № 10, стор. 628 і II — „Укр. Х.“ 1911, № 7-8, стор.

331), а тепер лише передрукував їх брошурою. Доброю, ясно-зрозумілою, народною мовою викладено цікаві і життєві для нас питання. „Космополітизм“, „космополіт“, „децентралізація“ — це все розуміння, які ми не тільки дебатували, але й реально відчували, і школа, що автор не потрупився переглянути перед передруком своїх праць і не ілюстрував своїх тверджень фактами моменту, більш яскравими, а тому й більш зрозумілими і переконуючими. Єсть також деякі деталі, але на яких все-таки базуються певні висновки автора, що віддають анахронізмом. Шкодуємо, що це трапилось, але все-таки рекомендуємо книжку. — Бо в головному вона цікава і коштовна.

II. Босацький.

V. Красне письменство.

291 В. Винниченко. Боротьба. (3 листів студента, засланого в салдати). Видавництво „Дзвін“. Видання четверте. Стор. 75. Київ, 1917 р. ц. 1 р. 50 к.

Книжку цю написано року 1903, у Львові. І, хоч виходить вона тепер четвертим виданням, зміст її, певне, широкому загальному незнайомий, бо через відомі всім причини прочитати її в старій „Російській Імперії“ можна було тільки нелегально.

В старорежимній, царській казармі, з якої автор, засланий в салдати студент, пише своїм приятелям листи, протягом усіх 75 сторінок цього оповідання йде уперта, жорстока боротьба. „З одного боку, — пише автор, — дисципліна, „кнути“, карцер, голод, холод і командир роти; з другого — дух народу, сила віри, сила вистражданих народним життям ідеалів і „рядовий“ салдат Микита Кравчук“. Командир роти і салдат цієї роти мальованець Микита Кравчук — це центральні постаті в оповіданні, од яких увага читача не одривається ні на одну хвилину. Перша з цих постатей, — капитан „Статуя“, — бездушний, жорстокий кар'єрист, що звик швидко й радикально перетворювати людей своєї роти в машини для убивання людей, зустрів в особі тихого й лагідного, але щиро-переконаного сектанта — мальованця, „хахла“ Кравчука, непереможну силу, на яку всі звичайні, вироблені казарменою практикою прийоми „гвинцоу“ не впливали і відштовхували від якої душі в кабітане не було змоги. Всі знущання, лайку та біжку мальованець переносив покірливо й терпляче, з молитвою на устах, хоч в серці його закіпала часто зненависть до гнобителя.

Кінчається боротьба трагічно для капітана, якого Кравчук, вугупереч своїм релігійним переконанням, убиває і після цього тікає, і об'ється „дезентером“.

Серед маси написаних за останні роки автором книжок на теми про улюблені ним „полові проблеми“,—„Боротьба“ різко виділяється своїми здоровими й цілком природними ідеями протесту проти насилля, та сили кулака і зброї.

Особливо цікаво читати цю книгу те пер, по знищенні салдатської дисципліни і „салдатчини“, взагалі. Стає цілком зрозумілою та дика зненависть до офіцера, те нечувано жорстоке поведження з ними, яке почалося з часу видання відомого всім „приказа № 1“ і тягнеться до останніх днів. Це—розплата за віки знущання над „скотинкою москалем“.

Написано книгу з звичайним для В. Винниченка умінням держати увагу читача весь час в надзвичайному напруженні.

В. Корінь.

292 *Грінченко, Борис—На розпутьті. Повість. Видання третє. Київ. 1917 р. Стор. 242. Ціна 2 карб.*

В повісті „На розпутьті“ Грінченко змалював те тяжке, сумне становище, в якому пробувало українське громадянство в 80 і 90 рр. минулого сторіччя. Перед нами молода українська, переважно студентська, громада. Придивляючись і прислухаючись до її різних представників, ми помічаємо, що всі вони ідуть якимось врозтіч, навмання, не мають певної мети і віри в свою національну культурну справу. Більші говорять, ніж роблять, часто збиваються з правдивого шляху на певну дорогу, гублять реальний ґрунт під собою. Це—правдиве, страшне, трагічне „розпутьтя“, яке так багато визначних сил і талантів поглинуло, не давши їм змоги розвинути-сь, як слід, виявити себе користною, позитивною працею на добро рідного народу й краю. Ось і визначніші представники цього „розпутьтя“: палкий, талановитий мрійник Раденко, який ніяк не вміє прикласти своїх сил до роботи, все шукає якогось надзвичайного щастя, боїться загубитись серед сірих, звичайних робітників і падає жертвою своїх недосяжних мрій; вічний скептик Квітковський, що ніяк не може ні на чому зупинитись, переходить од теорії до теорії, не знаходить собі місця в практичній роботі і, немов безводна хмара, проноситься над рідним краєм і народом; хитрий, вузько практичний Давиденко, який уміє скрізь примазатись, де пахне добрим заробітком, і крок за кроком спускається аж до співробітництва в „Новому Времени“; безпринципний зовсім Келешинський, що проповідує: „бери

од життя все, що можеш од нього взяти“; непевний революціонер-терорист Пачинський, який з призирством дивиться на всю працю і заміри народівців і націоналістів... Серед цих негативних постатей автор з особливою увагою і прихильністю зупиняється на симпатичній фігурі Гайденка, справжнього, щирого, глибоко-переконаного українського патріота і практичного, розумного діяча на широкому культурно-освітньому національному полі. Поруч з Гайденком також стоїть і його жінка Ганна... Повість „На розпутьті“ в свій час (90 рр.) дуже зацікавила українське громадянство, її з захватом, залюбки читали, особливо молодь,—думками й поглядами автора її захоплювались, —ними перевіряли себе,—після них утворювали свій національно-громадський світогляд діячі останніх десятиліттів минулого сторіччя. Таке історичне значіння повісті Грінченка. Але, на нашу думку, вона має не одно лише історичне значіння.—вона, не вважаючи на деяку свою програмовість, зберегла щеї досі художню вагність і свіжість, про що між иншим ясно свічить великий попит на неї серед сучасних читачів. Чи не варт було б і сучасному читачеві, уважно перечитавши „На розпутьті“, критично поставитись до того певного становища, в якому тепер перебуває чимала частина нашого громадянства? Чи й тепер не стоїмо часом ми на дуже певному „розпутьті“? Чи не час вже виїти на правдиву широку путь?..

В. Дурдуковський.

293 *Кашенко. А.—За що? Оповідання з часів визвольного руху. Видавиштво „Січ“, № 10. Стор. 43, Ц. 40 к. Черкаси, 1917 р.*

Визвольні часи певне довго не притягатимуть увагу художників. Багато вичного матеріалу черпатимуть вони з тогочасних подій, чимало знайдуть там і героїчних постатей і просто людей повинности, що ставали над часом, як і багато психологічних ситуацій, поставлених суперечностями між людими вимогами обставин та силою людського духа. І справжньому художникові буде це за невичерпане джерело для художніх екскурсій.

Д. Кашенко—не художник. І оповідання його нічого не дасть ні для характеристики, ні для зрозуміння моменту. Це зразок того, як не треба братися за розрішення поставленого завдання. Замість художнього документа, ми маємо сентиментальну мелодраму, в якій навіть фактична сторона—оті побутові аксесуари—куляє на всі боки. Справді—вбіто молодого революціонера, що тікав з турми. І от як автор на це описується:

„За що?“...—ледве почувся останнє його питання і з цим питанням одлетіла безвишна душа од молодого тіла, якому б ще тільки треба було починати втішатися життям і звеселяти родину.

Не захистили молоду Львовину душу від людської неправди і лютої ні благаючи матері, ні моління (!) маленької сестрички Соми.

Скрикнула у-ві сві нещасна Львовина мати, почувши серцем свою недолу... Тяжке буде горе братів і сестричок...

І так далі по всіх степенях рідства! І Читачи цю зайву сентиментальну балаканину без жадного різкого, але щирого штриха, ясно бачили мову безпорадності автора. Так можна було писати — ну років з п'ятдесят тому, але тепер, після Коцюбинського, Л. Українки, Стефаника та Винниченка, навіть не художникові, а просто белетристів така манера — річ непрощена.

Побутові аксесуари ще збільшують це почуття перед безпорадністю автора в обравій темі. Тюрму він бачив, вилито, тільки знадвору та й то адалека і через те, напр., примушусь вьязнів по-тай, крадькома світити вночі в камері, тоді як навпаки—заборонялося гасити світло. Або ще: вьязень за-для конспірації боїться писати потрібну адресу і не боїться з третього поверху її вигукувати... Все це і инше таке—фантазія, і зовсім недоладна фантазія.

Мова, як раз-у-раз буває у Л. Кащенка, досить гарна. Але треба уникати таких зворотів, як напр. „два студенти *радли втекти* за кордон“: це не по-українському, а хіба по одеському. Так само вираз—„прибув до Відню“ (з.м. „до Відня“) — чи не занадто вже по-українському. Коректа, як поведось тепер по-українських виданнях, виблизкує недбалством.

С. Єфремов.

294 *Іван Нечуй-Левицький. Баба Параска та баба Палажя.* Оповідання. 7-е. Видавництво Є. Череповського. К. 1917 р. Сільська бібліотека № 1. Стор. 32, ціна 40 коп.

Видавництво Є. Череповського одновило свою діяльність і що-далі, то ширше розвиває книжкову продукцію, випускаючи в світ чимало книжок, що мають на меті широкі кола деревенського читача. „Бабю Параскою“ широко-відомого нашого повістяря Ів. Нечуя-Левицького видавництво розпочало окремих виділ „Сільської Бібліотеки“, і це.— треба визнати.— зроблено вдало. Майстерно написані чисто народною, барвистою, соковитою мовою, дуже весело й членистою скомпоновані ці два монолози сварливих, злощасних деревенських баб Палажки та Параски, виблискують великим гумором і безперечно можуть викликати у простого читача інтерес до української книжки. Написане в аналогічних тонах гоголівській „Сорь Івана Івановича съ Іваномъ Никифоровичемъ“,—маленьке оповідання про Палажку та Параску має чимало й літературну вартість, як художній відбиток певної сторони дійсного життя села.

Зовнішній вигляд книжечки не першорядний і є чимало й коректурних недоглядів. Думається, що видаючи спеціальну сільську бібліотеку, яка складатиметься з творів вилатних наших письменників, не тільки не зашкодило-б, а було дуже корисно подавати хоч кілька рядків про самого письменника: біографічні відомости та коротеньку характеристику його літературної творчості. Це, якупі з легкою лектурою, одночасно давало-би читачеві елементи знайомства з історією літератури нашої і напрям, в якому міг би він йти, шукаючи для себе дальшого читання.

В. Старий.

295 *Т. Гордуняк. Дай, Боже, здоров'я корові!* Оповідання. Видавництво „Українська школа“ № 3. Ціна 25 коп., стор. 11. Київ, 1917 р.

Сюжет цього оповідання надзвичайно простий: селянин заробив грошей, купив на ярмарку корову і привів її додому, от і все. Але скільки утіх та радощів принесли корова бідній селянській родині! Тільки той, хто добре знає психологію селянства і щиро любить життя селянина, може написати таке правдиве з художнього боку оповідання.

Книжечка прочитається всяким залюбки.

П. Гай.

296 *Борис Грінченко. Павло хлібороб, легенда.* Р-во „Сіяч“. № 4, четверте видання. М. Черкаси. 1917 р. 24 стор. ін 32°. Ціна 40 коп.

З іменем Б. Грінченка зв'язано синоніми— „поет праці“—і в белетристичних роботах він часто проявляє себе не яко художник, а іменно, як письменник-робітник. Писав він оповідання, як і все, що тільки пишуть люди, починаючи з вірша і кінчаючи словником, тому, що треба було писати і писати все, щоби збагатити бідну українську літературу. Отая твереза свідомість і щире бажання його не зовсім доходили мети, хоча написаного ним бачимо чимало.

Всюди і завжди він в більшій чи меншій мірі тенденційний, бо завжди ставить перед собою певну мету і слідкує за нею крок за кроком. Правда, і тенденція—не вата, коли б була вона нова та оригінальна, але того майже не було у Грінченка-белетриста. Вертний і добросовісний реаліст старого складу, він, як письменник, досить білий змістом і фабула його сповідань не хвилює читача і не присилає пережити полію, бо вона є тільки переказ, а не уривок живого життя.

„Павло хлібороб“ як раз характерний приклад до вище згаданого. Оповідання це не пишеться змістом, не чінає психології персонажу, а звичайною мовою переказує сюжет, запозичений чи не з Четі-Мінеї, наче стилізований життєпис якогось святого, чи преподобного. І вражіння воно не робить на сучасного читача ні як художній твір, ні як поезія. Бо для першого немає в нім елементу творчості, а для останньої—гостроти і інтересу сучасності.

Видавництву варто би звернути увагу на вибір матеріалу до видання. Видавати класиків—це ідея, але ж треба держатись певної системи і видавати повне зібрання їх творів. Коли ж не сила, то бажано би витрачувати засоби на речі більш потрібні і варті того. Я запитаю: кому і що дасть такий матеріал? І сміло відповім—нікому... і нічого.

II. *Богацький.*

297 *Грінченко, Борис. Без хліба.* Оповідання. Видання четверте. 24 стор., ціна 40 коп.

298 *Грінченко, Борис. Хата.* Оповідання. Вид. 6-е. Стор. 32, ціна 45 коп. Вид. Т-во „Сіяч“, Черкаси, 1917 р.

В оповіданні „Без хліба“ Грінченко маює велику трагедію простого селянина Петра, одного з маленьких, непомітних героїв звичайного, буденного життя.

Голодний рік. У Петра не стало хліба, і заробити його ніяк неможна. Тяжко мучиться бідний Петро, дивлючись на свою молоду змарнілу жінку Горшину і маленьку дитину, що їм в очі вже заглядає голодна смерть. Втерпявши всяку надію заробити чесний шматок хліба, він зрачується

забути звичайний сором і краде три мішки зерна з громадського магазину. Врятував Петро свою сім'ю од голоду, та не перестав мучитись: тяжко йому почувати себе злодієм, ще тяжче бачити поетійний докір в очах жінки. Тільки щире покуття перед громадою врятує його...

Бажаємо як найширшого розповсюдження цьому гарному, тепло, з великою любов'ю до людини написаному оповіданню,—віримо, що воно дасть певну користь кожному читачеві.

„Хата“—популярне оповідання Грінченка, що переносить нас на село і торкається одного з найбільш болючих питань нашого минулого і сучасного—судової справи на селі. Перед нами яскравий, живий, вихоплений з щоденного життя зразок тієї злочинної пародії на правий суд, що звадала селянським водосним судом. Добре підмогоричені глитаєм Цупченком сільські судді одбірають хату у бідої вдови Шоломійки,—замість суду творять акт найбільшої неправди,—вигапують нещасну жінку серед зими з хати, роблять її голодною й холодною старичкою...—Генер, коли у нас на Україні перебудовується на нових підвалинах життя, коли має втворитись новий, справедливий суд, такі живі малюнки, промовисті ілюстрації дефектів нашого судівництва, мають безперечно чимале значіння, яко певний матеріал за-для майбутньої реформи. Вітаємо нове видання цієї цікавої й корисної книжечки. На жаль видано її якось недбало і дорого.

В. Дурдуківський.

299 *Гі де Мопасан. Чабанський скік.* Переклад проф. Є. Тимченка. В-во „Шлях“. Київ. 1918 р. 8 стор. ін. 16, ціна 30 коп.

Перед нами книжечка в п'ять неповних сторінок, тим часом великає вона в уважного читача серйозний інтерес. Невелика новелка відомого французького письменника, незвичайного майстра стиліста цікава сама по собі і кожний з рідко перчитає її та пожакує, що в збірничку немає ще й ще подібних новелок. Але тут більшу увагу звертає на себе сам переклад. Переказати чийсь твір—це значить виконати не лише певну механічну роботу, але й посяхаччу. Перекладач, особливо художнього твору, є співробітником автора, бо обов'язково вносить певні риси своєї індивідуальності. Тому то навіть ці неповні п'ять сторінок друку мають на собі відбиток індивідуальності автора—Гі де Мопасана і перекладача—проф. філолога Є. Тимченка. В данному разі перекладач цікавить більш автора. Бо дійсно це так характерним є для його, яко філолога, який й тут дав чималу роботу читачеві своїм цікавим лексіконом, своїм стилем. Це одна з цікавих філологічних вирав: один з добрих прикладів його науки, його теорії... Тим часом все-таки на останку стає шкода, що перекладач заступив собою автора.

П. Богачківський.

300 *П. Темченко. Після муштри (малюнок).* Ціна 25 коп., стор. 16, м. Широке. 1917 р.

Довго ще д. Темченкові доведеться муштруватися самому, щоб з його писання що-небудь вийшло. Очевидно, автор бажав з'ясувати колоритний малюнок казарменного життя салдатів, але замість яскравої картини—дав читачеві протокольний збірничок салдатової лайки та соромітьчих пісень:

„Гон-чипи-чипи-чипи,
Пігг до мене, панички.

В мене брови чорненькі,
В мене . . . . . повненькі“...
Однакова користь: чи читати на парканах „літературу“ зіпсованих школярів, чи „Після муштри“ д. Темченка. Вважiamo потрібним занотувати першу справжню українською мовою порнографію.

П. Гай.

VI. Педагогіка і школа.

301 *Стирідон Черкасенько. Рідна школа.* Читання перша. Накладом Т-ва „Час“ у Києві, 1917 р. Ціна 1 р. 30 к. Видавництво „Українська Школа“ під орудою С. Русової. Ю. Сірого, Я. Чошги і С. Черкасенка.

302 *Початкова читання. Стожма додому.* Смадана і пристосована для українських початкових народніх шкіл Катеринославською спілкою вчителів під редакцією і орудою (!) *І. М. Труби.* Ухвалена для розповсюрення в початкових школах Комисарями (повітовими і губерніяльними) Генерального Секретаріату Центральної Ради по народній освіті. *Частина перша.* Видання Шкільного Відділу Катеринославського Губерніяльного Земства. Ціна 1 руб. 80 коп. Катеринослав. 1917 р.

Обидві ці читанки призначені для першого року навчання і будуть, певно, використовані в початкових школах зараз же після букваря. І коли розглядати їхній зміст з боку того, чи будуть вони зрозумілими для малих дітей, які тільки-що почали розбіратись у друкованому письмі, то треба зазначити, що обидві вони цілком придатні для першого року навчання й відрізняються одна від другої більш системою, яку покладено в основу кожної, ніж змістом, бо в обох є багато спільного матеріалу, використованого відповідно до тієї мети, з якою вони склалися.

Читанка д. С. Черкасенка хоч і не поділена на окремі частини, та все ж таки зміст її пристосовано так, що кождий може сам поділити її, (коли не брати на увагу кінця читанки, починаючи з 70 сторіжки), на чотири відділи: зима, весна, літо й осінь. Читанка ж Катеринославської Спілки вчителів самими авторами поділена на 6 відділів: „Сімья та рідня“, „Без рідних та близьких“, „Хата і двір“, „Село“, „Гей, хто в лісі, озовися!“ і „Батьківщина“,—і до цих відділів пристосовано більш чи менш відповідно весь матеріал. Крім того, в читанці д. Черкасенка більшу частину матеріалу взято з поезій видатних українських поетів і з перетворів казок і народніх приповідок, а так званого „ділового“ матеріалу, який в старі часи вважався потрібним старими педагогами, майже зовсім немає. В читанці ж Катеринославської Спілки вчителів і цього матеріалу є багато. Через

а д. Черкасенко тільки подекуди ставить оротепнікі запитання („Розкажіть про свою школу“, „які ви ще знаєте хвойні дерева“, що тепер робиться на вулиці“? і т. ін.) бо примушує школярів намаляувать те, про що прочитали вони в книжці, і тим приває їх до самостійної праці. В читанні ж *Співки* такі запитання складніші, особливо в першому розділі, і торкаються вони переважно самого змісту прочитаної статті, та малювання-ж звернуто дуже мало уваги, а там, де це зроблено, даються дітям завдання дуже трудні для виконання (наприклад: „напишіть оповідання: сад зімою і весною, намалюйте до оповідання малюнок“,—ст. 41).

Яка система буде протіщою для нашої молоді школи, сказати тепер досить трудно. На мою думку, це залежатиме від того, які будуть учителі, котрих тепер дуже мало, і які вони візьмуться до роботи. Мені б здавалося тільки, що учителі, що користуються читанкою *Співки*, повинні звернути особливо увагу на малювання й починають його з перших кроків навчання, даючи дітям найпростіші теми й пошалу привчаючи їх до складніших. Бо, малюючи, діти привчаються й до самостійної праці, й, особливо, до найкращого ознайомлення з тим, що в їх перед очима.

Повинен також зазначити про безумовну потребу подбати про те, щоб у підручниках не було таких друкарських помилок, які є в читанці *Співки*. Одну з цих помилок (на обгортці) я зазначив вище. Тут же хочу зазначити ще: *разумний, до ного* (ст. 53), *Гигирині* (ст. 104), *бунчуками* (105). Знов кажу, що *ніяких помилок не повинно бути в підручниках для початкових шкіл, особливо ж в передруках з „Кобзаря“* (останні дві помилки).

Маю ще зробити дві уваги, одну й другу до обох читанок. Перша: Ні в одній з читанок не зазначено нігде (ні в тексті, ні в оглавах), чії поезії передруковано. Зважаючи на те, що не кождий учитель знає, чії поезії він читає з дітьми, мені здавалося б потрібним зазначити це у оглавах. Це дало б нагоду самому вчителеві додати ще познайомитись з письменником, вірш якого передруковано, і розказати про його й дітям, які, в часи мого вчителювання, дуже цікавились знати, хто написав такий чудовий вірш.

Друга: На мою думку, характер нашої рідної мови не дозволяє скупчення голосних звуків і цього не треба вживати вза-

галі, а в підручниках особливо, коли того не потребують які спеціальні умови, і коли можна вжити форми, більш відповідної музичному характерові мови. Приклад цього беру з 53 сторінки „Стежки додому“. Надруковано: „про усляку услячину“. По моему, краще було б: „про всляку вслячину“.

А. Грабенко.

303 Граматка (Український Бунзар) з малюнками. Склад *Порця* (Т. Лубенець). Видання четверте, поправлене. Видавництво книжарні Є. Череповського. Київ, 1917. Ціна 60 к.

Зважаючи на зазначену в попередньому 4 числі „Книгаря“ потребу в граматках на Україні, можна гадати, що й цю граматку буде використано в початкових школах українських. Складено її по тому ж таки принципові, як і граматки Черкасенка, Гринченка, Русової й комісії „Кубанського Українського товариства Шкільної Освіти“. Матеріал дає в ній більш-менш відповідний, малюнки гарні, шрифт ясний, прикладів для читання багато як в самому букварі, так і в невеличкій читанці (розділи II—XII, сторінки 27—44).

На превеликий жаль, однак поправки, що д. Порець зробив в цьому четвертому (чи п'ятому? На останній сторінці обгортки зазначено: „Видання п'яте, поправлене, ціна 60 к.“) виданні, не можна визнати відповідними тій меті, з якою вони, певно, зроблені. Мені не довелось бачити попереднє, третє видання й через те я не можу сказати, чим воно відрізняється від цього; четвертого. Порівнюючи його з виданням, на якому не стояло олісане: „Дозволено цензурою. Київ, 24 го Марта 1906 г.“, треба зазначити, що ці поправки зроблені зовсім не до речі. Так, в старому виданні згук *ж*, *и* виявлявся малюнками „жу-жа“, „оси“, а в четвертому виявляються малюнками „хлопчик“ і „літвичина“, котрих діти-школярі чому сь повинні назвати „Лоси“ й „Лисичи“. Тим же малюнком „оси“ в старому виданні виявлявся й згук *с*, а в четвертому для його дано окремий малюнок (сторінка 10: дитина спить), котрий діти повинні назвати: „сон“. Малючі ж на увазі, що навчання в школі буде йти найкраще, коли діти самі, без допомоги учителя, будуть читати назви малюнками і тим виявляти потрібні згуки, треба зазначити, що ці „поправки“ дуже невдачі.

Не відповідають так само меті й малюнки на сторінках: 18 („Моя село“), 20 („матю ба молоді“; в старому виданні для згуків *и* і *и* був малюнок „ластухи“ на ст. 19), 21 („моя мейя“; в старому виданні, стор. 22, „Ярмо“), 22 („Кора у люлі“; в старому—„галюка“) і 23 („Старенький про грав“; в старому—теж саме). Бо виявити згук з таких фраз діти майже не матимуть змоги.

Треба ще зазначити, що матеріалу для читання скоротили (курсив) в граматці д. Порця дуже мало, а зразки письма (стор. 45—48) непридатні для першого року навчання. Бо вони тяжкі для виконання, навіть дорослому добре грамотному писареві, і краще було б дати зразки звичайного, так званого „англійського“ письма.

А. Грабенко.

304 Т. Хуторній. (Т. Лубенець). Читання. (Перша читавка після граматки, з малюнками; видання третє, поповнене. 1917 р. Стор. 128, ін. 169, ціна 1 р. 40 к. Київ. В-во Є. Череповського.

З великою приємністю мусимо зазначити, що, коли ми порівняємо більшість читанок українських з подібними підручниками на московській мові, то майже всі вони ліпші й дотепніше скомпоновані, як московські, що мають за собою багато літ шкільного життя.

Ото ж і слід би тям педагогам, що ім московське ярмо неводі так відося в шию й навіть вже не муляє,—краше ніж вишукувати якусь ганьбу в наших рідних читанках,—уважно порівняти їх з московськими. Та тоді й вирішити, що переважало в російських читанках—чи здоровий розум педагогів, чи гнівль затхлого централістичного „патріотизму“.

„Виховуй у згоді з природою“—кладає, як підвалуню усякого виховання, німецький педагог Дістервег. „Пя засада,—каже він,—ме два завдання: негативне й позитивне; бо, по-перше, виховуючи дітей треба ухилитися від усього, що природі противне, по-друге,—йти спільно з природою, розвивати ту основу, яка у дитини від природи заложена“. Тому то, ми вчителі, й здивувались завжди в житті з цілковито протилежними явищами: в серці ми виносила з школи величюсвяті ідеали кращих світочів педагогії, а коли ставали до практичної роботи, то, або „карьеріраля“ молилися тому, кому нам було велено, або з розбитими мріями-надіями рушали, як ті, „принди“—кудись „йнде“...

Читанка д. Хуторного перш за все має ту вагіть, що впорядковано її відповідно майже всім вимогам педагогії, бо головне, матеріал їде від найкращого до вагшого, од відомого,—до невідомого. Відривається вона від читанок інших авторів тільки методами упорядкування. У всьому видно досить досвідчену руку і знайомство з шкільною справою не тільки теоретично, але й практично.

Через усю книжку червоною ниткою проходить звичайність, чемність, загідність, пошана й любов до всякого прояву людности, до малечі-діток, а також до всіх живих істот і природи.

Домоді глянути на перелік всіх 28-ми відділів книжки, щоб побачити, якої раціональної методі додержувався автор.

В книзі дається спочатку матеріал з обсягу життя сім'ї, потім захоплюється все ширший і ширший світ живих істот, чотвероногих тварин, пт хів, риб, гадів, комарів, павуків; далі говориться про людину, оточення її життя, про громаду, рідний край, світ Божий, науки і, нарешті, подається відділ про моральне й розумове життя.

Майже увесь матеріал цікавий, подано його коротенькими оповіданнячками, віршами, байками, в більшості з творів відомих українських письменників, а иноді в перекладі з інших мов. Оживляє увесь цей матеріал чимало влучних і дотепних, цілком зрозумілих дітям загадок, приказок та скоромовок.

Але ж е в ній книжці й чимало хиб. Найсамперед у алфавит не заведено літер „Г“ та „І“, а тим часом в статтях цієї ж читанки вони вживаються. В деяких запитаннях, що подано для самостійного письма учням,—поряд стоять і відповіді (25 ст.); казки, що взято з збірника Лободовського треба б було зредагувати, бо з боку їх запису, вони мають багато літературних хиб (ст. 26—39 див. рец. № 145); відажки треба б було помістити в кінці книжки, бо ж, інакше, вони будуть з'являтися школярам хоч трохи подумати над загадками. Хоч малюнки й поділено по відділах, але ж нащо було так робити, що мова йде навколо малюнка зовсім не про те, що саме від-

бивас малюнок (ст. 22, 26, 33, 50)? Яка радця й шати двічі одні і той же матеріал, або приказ (ст. 54—90, 55—90)? Стаття „Літо“ (92 ст.) занадто баїда; з педагогічного погляду зовсім не треба було містити статей—„Чоловік, вовк, дикий бан і ведмідь“ „Щедрий“ „Ліба та лев“. Зокрема, „Царь в голові“—за для дітей зовсім незрозуміла та й не підходить до моменту. Шовкопряд тільки тоді приятель хлібороба, коли він працює, а в загалі на воді—це його ворог.

Невідомо чому не зазначено джерел, або прізвищ авторів статей (ст. 34, 111, 109, 99, 92, 57, 58, 59)? На сторінці 94 (випису) надруковано: „мишють дві, минають ночі“... Шевченка всуміш з двох рідних віршів, датованих 1845 р. та 1840, туди ще д. Лубенець вставив свої власні варіанти. Через те, що не поставлено відповідних приписок по-між уривками деяких оповідань, віршів, байок, скоромовок і т. н. (стор. 4, 9, 26, 32, 33, 34, 72, 73, 79 і т. д.) часто не можна зовсім зрозуміти, що до чого причеплено, а тому за для дітей такі місця будуть тільки зайвими „крутицями докма“.

Що до технічного боку видання й редакції, то, колиб не сила зазначених хиб та москалізму (мука—(борошно), палюка (палюга), мірка овса, вилянка дров, подоша, ячмень, журавлі хрукають, багато інших) то її можна б було визнати цілком доброю. Взагалі ж мусимо визнати, що ця читалка можна з успіхом вживати в сільських початкових школах: вона притягне до себе увагу школярів, звяже школу з сім'єю в одне ціле, рідне й близьке.

Олександра Діхтярь.

305 Ілюстрована коротка географія України 1-а частина. З Рудницького переробив Р. М. III видання з малюнками. В-во „Вернигора“ Стор. 36, ціни не зазначено.

Ця невеличка книга хоча дає дуже небагато відомостей за наші українські землі, але поки не виробиться у нас справжня географічна наука, відповідні підручники до неї, треба зазначити й цю маленьку географію нашого рідного краю. Вабаче в ній особливий метод викладу,—постійне єднання викладу наукового з художнім. Майже до кожного характерного опису гір, річок, степів України додано уривок поезії, яка відтіняє більш-менш яскраво коротке наукове пояснення. Крім того численні малюнки, хоч і не дуже гарно виконані, доповнюють зручності викладу. Через те ці знання приймаються дуже легко, але по деяких місцях занадто короткий, стриманий виклад може навести невідготовленого читача на сумніви. Та на стор. 9-й в описі Чорногори коротко сказано: „Половини, водопадки, озера, скелі, праліс, гуцульські оселі—спільно прикрасили Чорногорське пасмо. Цвіт папороті на верху „Діл“, закамелі кози на Гнітесі лісові дівчата та дику Чугайстир—се чарівні казки тасмноі Чорногори“. Тут так перемішані фізичні прикмети країни з такими казковими вигадками, якими обвіяла її творча фантазія народу, що для того, хто не знає, ніщо с Чугайстир,—буде трошки незрозуміле єднання реальних фактів з казкою. Є також деякі неточності: в межах України не можуть бути зазначені ані Кримські гори, ані Каспійська Запаліна, бо вони ні етнографічно, ні географічно не належать до української землі.

Не бажано також в такій коротенькій географії давати стільки назвиць усіх найдрібніших притоків, яких і на карті немає. В елемен-

арному курсі географії бажано, щоб карта цілком підтримувала зміст і давала певний вигляд країни. Цього ні в якому разі не можна забувати в тій справі, що додано до короткої географії. Так, наприклад, варію відділено від Криму якоюсь невідомою країною, що носить назвисько Чорноморії. Межі України вже занадто поширено і доведено аж до Каспія далекого. Звісно, патріотизм дуже високе почуття, але географія є наука і мапа є наукова справа, тому бажано було б щоб яка-небудь наукова картографічна комісія, користуючись статистичними і етнографічними вказівками, вияснила певні межі нашого рідного краю. Що ж до наших колоній, що вкраплені по-за межами справжньої України, то їх дуже бажано занести на карту, не як частину цілої України, а як острови на ґрунті і Російської, і козацької, і білорусько-польської землі (Берест, Пінск, Ростов, (Таврополь). Карта йде до школи, а школа вимагає самої правди од усіх наукових викладів.

Зазначаючи хиби карти, ми усеж таки зазначаємо і певну вартість „Короткої Географії України“, і на перший час вважаємо її за придатний до життя підручник, який залюбки прочитає і школяр, і зоросла людина, що хоче дізнатися про землю Українську. І навіть, коли ми вже розживемось на більш великий і науково складений підручник, „Географія“ вид. Вернигори буде робити свою художню обробку матеріала.

С. Русова.

VII. Видання для дітей.

306 Пригоди Робінзона Крузо. Частина перша. На підставі оригінального тексту *Даниеля Дефо* скомпонував В. Н. Gausseron. З 21 малюнком. Переклад Валентина Отамановського. К. 1917. В-во „Вернигора“. Юнацька Секція. Стор. 45, in. 8^о, ціна один копивець.

Вже давно дозвано тьмуцими людьми, що дитина на протязі свого життя переживає ті самі ступні і періоди, які траплялися на життєвому шляху стародавньої людини. Біологія ясно вам доводить, що дитина переживає періоди полювання, скотарства, хліборобства і т. ин. Справді, хто з нас не удавав з себе якогось дикуна, не будував курні в лісі і не стежив за своїми „ворогами“? Це те, що німці звуть Kulturstufen, тоб-то культурно історичні ступні. І кожний педагог, знаючи це, мусить задовольнити ті бажання дитини, що виривають у неї, коли вона переживає один з вгаданих періодів. До цього слід би пристосувати і розклад класного матеріалу; що ж до програму позашкільного читання, то воно повинно стежити за розвитком інтересів дитини, подаючи що-разу відповідну струву. В цьому причина успіху Майн-Ріда, Купера, Жюль-Верна, Марка Твена, Даниеля Дефо і, коли хочете... Ната Пінкертонна.

Невмируща книга англійського письменника Даниеля Дефо—„Робінзон Крузо“ має величезне виховуюче значіння. Дитина

переживає тяжкі пригоди Робінзона, дивується з його хитрощів і розуму і бачить на власні очі, як людина зможе вирятуватись з найтяжчого становища, коли вона добре знає умови справжнього життя. Мало того. Дитина, що викохується в буржуазній обстанові міста, знайомиться з чужими дияні формами життя, переживується, як можна прожити виключно з роботи власних рук. Недурно ж Русо в своєму творі „Еміль“ (Emile ou de l'Education—1762 p.) дає до рук своєму вихованцеві Емілеві, коли він переживає період від 12 до 15 років, одним одну книжку—„Робінзон“, і ця книга повинна творити всю бібліотеку хлопця. Русо добре розумів величезне значіння подібних книжок і він не помилюся в своєму виборі: твір Дан. Дефо обійшов без винятку всі світові літератури і зробився однією з самих популярних дитячих книжок.

Правда, є й педагоги, що дивляться на цю книгу инакше. Але-ж не можна все-ж таки не привітати наміру „Вернигори“. Правда, в-во дало не повний переклад „Робінзона“, який, приміром колись дав російський журнал „Вокруг Світа“, але переробку Gausseron'a. І за це спосіб. Переробка ця дуже влучна, хоча й занадто коротенька, і зберігає всі найголовніші епізоди оригінального тексту. Подано тільки першу частину, але я не радив би видавництву гаяти час на видання другої: вона менш цікава і цілком уже наближається до т. зв. авантюрних повістей, які мало придатні для розумного дитячого читання. Переклад д. Отамановського я б визнав безперечно гарним: заховуючи основні прикмети справжньої української мови, він проте цілком дається до зрозуміння дітей. Тільки деякі провінціалізм шкочать загальному вражінню. Так, подільське *ідне* ніяк не можна мішати в нашу літературну мову, в основу якої ліг, по слову Кудіша, подтасько-чигиринський діалект. *Балакати* („довго балакав про це“) не синонім *говорити*, як в російській мові, бо має характер легковажності (порівняй—*паякати*). Слід би вживати *кеб-то* (а не *себ-то*), бо його частіше чути в надніпрянській Україні, *фунт*, а не *хунт* (с. 7), бо раз те, що не чужомовне слово, а друге—тоді б треба вживати *калідор*, *якономія*, *яврей*, *хвилозонія* і *хвершал*... народність не тягне за собою обовязково вульгаризми. Я б вживув слово *завракло* (замість *не стало*) в популярній книжці, бо не теж не загально вживане слово, особливо в цій формі. Так само не годиться займенник *всенький* (або

всей), якого заживають в Уманщині та на Поділлі. Слова *простонадний* (с. 20) я не знайшов у Грінченка в „Словарі“. Слово *розривка* я б замінив *розвагою*. Прийменники *ві* та *зі* у нас теж не слід щепити: краще вживати у та *з*, *із*.

Ці дрібні уваги, повторюю, не заперечують попередній думці, що переклад д. Отамановського цілком придатний для читання дітей.

Ол. Дорошківич.

307 Зелений гай. Віршички й казки, з малюнками для дітей. Зложила *Олена Пчілка*. Друге видання. Катеринослав. Вид-во „Слово“, 1917 р. 32 стор. Ціна 50 к.

Книжечка містить в собі до-ладу вибраний матеріал з казок віршів і загадок. Зібрано в ній ті казочки, що з однаковою цікавістю слухають діти по десятку разів. Єсть тут і про „Котика і Шівника“, про „Лисичку і Журавля“, про „Зайчика“ і про „Коржика“. Єсть і про „Діда та бабу“,—але в такому варіанті, що губиться вся радість казки. В звичайному переказі курочка *несмодівано* знесла *золоте* яєчко, і от, ді і баба з цікавості пробують міць такого незвичайного яєчка, і коли мишка його розбіла,—то цілком зрозумілий одчай і жаль старих за розбитим золотим: другого не буде. А в цьому варіанті все перекручено. Спочатку курочка знесла *просте* яєчко. І цілком незрозуміло, чому старі пробують розбити цілком звичайне *просте*; і незрозумілим стає, чого вони так шкодують, коли це зробила мишка—аджеж таких можна скрізь дістати. І обілянка курочки знести чомусь *золоте*—цілком не сподівана, не логічна і не потрібна.

Вірші в книжечці—дуже цікавий матеріал для дітей тим, що більшість легко драматизувати—виконувати в діях, співати і легко вшучувати. Тільки перший вступний вірш ліричний, з задумою: „Стоїть гора високая“—ніяк не підходить до всього решного матеріалу і нічим не цікавий для дітей. Так само не підходить для дітей з відділу „Сміховинки“ оповіданнячко-анекдот з дядьком в кравчині.

Малюнки виконано недобре. Єсть такі, що все зливається в сірі плями, і нічого не можна розібрати. Друк добрий. Ціна не висока.

Н. Христо.

308 *Юр. Сірий*. Світова мандрівка краплина води. Видання друге. К. Видавництво „Українська Школа“. Стор. 16, ціна 30 коп.

„Світова мандрівка краплини води“—це коротеньке оповідання для малих дітей, з якого вони довідаються, що таке воляна пара, звідкіля береться роса, туман, хмара, дощ, сніг, град. Як для дітей малого віку, оповідання написано гарно, хорошою, зрозумілою для них мовою. Треба сподіватися, що діти залюбки його читатимуть, зрозуміють і затямлять ті первісні відомості про перетворення води, про які там розказано.

Видано книжечку як на нашій часі чепурно й без друкарських помилок. Трохи тільки поусу враження недотепний малюнок на 3-й сторінці та одно недоладне слово в реченні: „Пухирем *напиклася* (крапля води) і луснула“ (стор. 14). Замість *напиклася*, на мою думку, треба було б ужити слово *знялася*. Але це дрібниці, і тому ми не ва-

гаючись радимо мати цю книжечку в кожній бібліотеці початкової народньої школи.

О. Волошин.

309 *Іван Франко*—„Іван та заїць“. Ілюстрації П. Лапша. Видання „Вернигора“. Київ, 1917 р. 16 сторін. Ц. 30 к.

Казка оповідає, як Іжак перехитрував зайця і як панчик-заїць був покараний за те, що полузував з простого „норепаного“ Іжака. Дія в казці розвивається швидко темпом, майже вся діалогом,—так що не втомлює дитячу увагу. Тільки кінець дуже вже жорстокий для дитячої казки: Іжак з Іжачихою, вигравши заклад, веселенько йдуть пияти горілку, а заїць набігавшися помірає в полі.

Мова казки проста, ясна і стисла. Малюнки добрі, чіткі. Єсть настрої, рух, експресія. Тільки не зовсім витримана пропорція що до зайця і Іжака. Панір добрий, друк теж.

Коректа недбала: трапляються російські за половинки слів, пропущені слова. Ілюстрації розставлені теж недбало, похазцем, переплутані. На 8-й стор. уміщено малюнок, що по тексту повинен бути аж на 14 сторінці. Треба щоб під малюнками був підпис, або, щоб текст було відкрито розширеновано. А в цій книжечці з 8 малюнків під 5 текст відповідає малюнкові, а під 3-ма ні.

З таким гарним матеріалом,—як переробки Франка і гарні малюнки, треба поводитись уважно, а не так наспіх.

Обкладинку виконано з великим смаком і дуже чепурно. Ціна книжки невисока.

Н. Христо.

VIII. Інформаційні видання.

310 *В. Левинський*. Що таке соціалізм? Українське соц.-демократичне видавництво „Камейар“. 1917 р. Катеринослав. Стор. 46. Ціна 30 коп.

Можна бути добрим соціалістом і уникати демагогії, можна бути справжнім демократом і негативно ставитись до усього вульгарного, можі на стояти на ґрунті класової боротьби і бути противником хатньої різанини. Невідомо, чи зможеться з цими думками катеринославське видавництво „Камейар“, але книжечка п. В. Левинського, котру це видавництво випустило в світ, не дуже про це свідчить.

Взагалі це гарна, популярно написана брошура, і кілька років назад, коли автор її писав, вона була і вчасною, і відповідною своїм завданням. Але для нового її видання треба було б уважно переглянути її зміст і багато де-чого з брошури виключити, а де-що й змінити. Без таких змін та виключень брошура де-якими своїми місцями робить враження не те що большевицького, але просто-таки анархічного твору. Ось де-кілька рядків з першої такої сторінки, де намалювано становище *сучасного* робітника. Автор пише:— „Гляньте лише ви тепер на життя робітника! Робе він цілий день. Рук йому далі не стає, щоб заробити криваву копійчину, котрою треба й самому дихати таї диточкам хліба купити, аби з голоду не пухли, таї заткнути нею немаситне горло панам та урядові“ (sic!).

„А мужик?! ...Ні світла йому, ні відпочинку, ні доброго година! Але зате опекунів у нього по самі вуш! Як чорві гайворони обіля його шкуру і пан, і уряд, і піп, і дяхвар. Всі вони хочуть жити з мужика“...

Як би не брак місяця, то варт було-б випустити ще кілька рядків з 28, 29, 32, 34 та 38 сторінок, але я без того ясно, що так вилатати брошури для народу неможливо, щоб не сказати: досте гріх. І це тим сумніше, що брошура В. Левницького— „Що таке соціалізм?“ могла би бути зумовно корисною, бо вона просто і ясно викладає історію всевітньої культури і походження людей, з'ясовує суть соціалізму і шляхи до його здійснення. Коли цю брошуру буде розумно промагано і пристосовано більш до українських і російських умови життя, ніж до австрійських,—ми щиро будемо вітати її видання, але тепер, ніяк цього зробити не можемо.

Ол. Саліковський.

311 *Мод. Левницький*. Як писати службові папери Українською мовою. Видавництво „Січач“. Чернівці, 1917 р., 28 стор., ціна 50 коп.

В зазначеній книжечці відомий популяризатор д. Мод. Левницький подає 15 зразків відношень, посвідчень і т. н., тих паперів, що годяться чинно, доводиться писати по волостях та повітових народних управах. Правда, деякі зразки великим успіхом можна б викинути, напр. на 1 стор. про „забруження всякою поганню ставом, через що біля них страшений сморід“, але для нашого часу все ж книжечка може бути й корисною. Варто зазначити, що в предмові до зразків д. Левницький пропонує для оказу пошани писати слово „пан“, а українське „добродій“ (відповідно російському „господин“ в ділових відношеннях), пропонує аргументувати тільки до тих, хто робить „добро“. Це питання треба вважати важким.

В кінці додано чужеземні „круті“ слова з їх поясненнями, чого теж в такій книжечці могло б не бути. Треба також зазначити дуже велику ціну (50 коп.) за 28 сторінок, з яких тільки на 16х надруковано зразки. Брак зразків, як писати українською мовою службові папери, все-ж таки означає більш докладної роботи фахівця в цій справі.

Є. Шманківич.

312 *М. Драгоманов*. Швейцарська спілка. Видавцтво Товариство „Криниця“ у Києві. 1917 р., стор. 30. Ціна 25 к.

Пояснюючи, через що Швейцарія називається *федеральною республікою*, автор цієї брошури докладно розповідає про те, як швейцарці здобули собі волю, коли й як почала швейцарська спілка і як вона тепер урядкована.

Брошуру що написано 26 літ тому назад, багато з того часу води утекло, через те де-що з написаного в ті часі оджило вже свій вік, втрачає попередню свою вартість. Не до таких творів належить брошура нашого славного ученого й політичного діяча М. Драгоманова: його „Швейцарська спілка“ ще й досі зберігає свою вартість, як одна з найкращих популярно-наукових брошур для народу.

О. Волошин.

313 *С. Русова*. Що то є автономно-федеративний лад. Видання т-ва „Стара Громада“. № 1. Київ. 1917 р., стор. 40, ціна 60 коп.

314 *Прим.-доц. М. Гордієвський*. Федерация. Науково-популярний нарис. (З показчиком літератури). Одеса, 1917 р., стор. 24, ціна 35 коп.

По мові і змісту брошуру д. Русової наче б то призначено для простого люду, але тоді навіть

що було наводити цілий проєкт статуту автономії, що займав аж п'ять сторінок, зложеної князем Головані для першої державної думи? Для селян він не пристушний, інтелігентам нашим не є пожиточний... Діючи,—до речі не скрізь вдатно,—державно-правничі розуміння республіки, конституції, національності і т. н., авторка поволи приводить читача до розуміння федерального устрою Російської держави, виявляючи при тому досить поміркованої погляди на федерацію.

Брошура, загалом кажучи, годиться для народних бібліотек, хоч деякі погляди авторки для того історичного моменту, який нині переживає Україна, являються в значній мірі застарілими.

Молодий вчений *Гордієвський*, в невеликій по розміру брошурі про федерацію вкладає науковий зміст, що дабуває нині згодного характеру. В ній находимо відомости про існуючі форми сполучення держав—протекторат, суверенітет, унію, конфедерацію та федерацію. Автор належить до групи тої меншости вчених, які вважають, що окремі члени федерального цілого не утрачають права самостійних міжнародних зносин. Перевагу федерального устрою над унітарним д. Гордієвський обгрунтовує, посилаючись на такі, всіма визнані імена, як Аристотель, Елдінек, Вільдербанд, Новгородцев, Русо, Монтезьє, Токвіль та інші. Співнившись на федеральному рухові у повнішому періоді історії, автор безжальливо розвіє найвищі мрії про всевітню федерацію.

Брошуру д. Гордієвського написано для інтелігентів як по мові, так і по змістові. І справді, інтелігент в ній знайде для себе багачко користного. Побажаємо ж їй як найширшого розповсюдження.

О. Милюн.

315 *А. Кашенко*. Як і для чого ми урочасмо „Провітні“. Катеринослав. Друкарня Губернського Земства. 1917 р. Стор. 16. Ціни не зазначено.

316 *Інформаційне Бюро Київської Губернської Земської Управи*. Провітні товариства на селі. Стор. 4. Ціни не зазначено.

І брошурка А. Кашенка, і листівка інформаційного Бюро Київської губерніяльної земської управи—обидва ці видання заслуговують як найширшого розповсюдження. А. Кашенко в белетристичній формі досить докладно розповідає про різноманітну діяльність „Провітні“, прикладами доводячи несвідомому читачеві необхідність закладати в кожному селі провітні товариства, бо „лякуючи праці „Провітні“ дуже починають бачити те, чого раніше не помічали, розуміти те, чого раніше не розуміли, відкидають од себе погані звичаї, привчаються до громадянського життя... В листівці інформаційного Бюро теж докладно описано, яку велику культурну роботу мають провадити „Провітні“. До того ж в листівці уміщено ще й зразковий статут сільської „Провітні“—той, що був надрукований в Харківській газеті „Рідне Слово“.

О. Волошин.

ІХ. Словники.

317 *Прокій Адамченко*. Медичинський словничок. Матеріал для української медичинської термінології. В-во „Рідна Стріха“, Могилів на Под. 1917 р., стор. 40, ціна 45 коп.

В той час, коли з офіційно-урядового небуття, мов спенеллий фенікс, відроджується наша

мова, почувається величезна потреба в систематизації того лексичного матеріалу, що потрібен для тої чи иншої спеціальности. Тим-то чимало з наших письменних людей й поставило перед собою похвальне завдання систематизувати ті народні термини, які або ж ще зберігалися тільки по гучних вухах України, або й зовсім втиснулись з ужитку многодігним впливом московщини і востались лише в старих книгах. Але треба сказати, що більшість цих спроб, зроблених згачу найчастіш некомпетентними людьми, мало знайомими з філологією, треба визнати не вдалими. Не зовсім швидко здійснює і свій добрий намір д. Адамєнко, хоча в переломі до свого словничка, він справедливо зауважує, що „прислухавшись до живої народньої мови, можна вибрати крапчик (!) і більше спільних назв (!) частин тіла, симптомів різних хвороб, медичинських струментів (!) і др. і, таким чином, дотепно скласти, на основі народньої мови, свою термінологію“, одже тільки зауважи, але ж сам не справився з поставленим завданням. Не володіючи сам літературною мовою, що одразу кидається в вічі хоча б уже в наведеного уступу перелому чи й самого заголовку книжечки, автор не зміг і критично поставитись до того матеріалу, що зібрав він переважно з книжок, а не з уст народа. Уже такі слова, як „бокорвал“—карбункул, „відрух“—рефлекторний рух, „відхідник“—anus, „виліці“—щелепи (виключно нижні), „вілгість“—вохкість, „вітрогон“—вентиліатор—„дванадцятишала“—duodenum, „збігнення“—abortus, „класєнь“—кислород, „душільник“—ванна, „обсилювати“—згвалтувати (жіну), „стравохід“—„харчоварні соки“, „тіф черевний“—і т. п.—ясказво свідчать про те, що автор приймав на віру все, що трапляється в словниках та українській спеціальній літературі, цілком безкритично. Але ж за винятком зазначеного, що лвно в здебільшого невіданими новотворами, не звязаними з мовою народньою, за винятком деяких термінів неперевіренних, що їм надало не властиве значіння,—словничок може мати деяке практичне значіння іменно, як матеріал до медичної (а не—медичинської) термінології. І, як з таким, з прелею п. Адамєнка слід повноважитись всім спеціалістам, щоб потім на місцях, в буденній роботі перевірити од старих людей ті термини і здобути матеріал передати хоча-би до медичної секції наукового товариства у Києві, що вже давно працює, але, на жаль, ще не скінчила своєї роботи в справі систематизації народньої української медичної термінології.

В. Королюк.

318 *Короткий Російсько-Український правничий Словник.* Видаєня Полтавського Правничого Товариства. Кременчук. 1918 р., стор. 36, ц. 90 коп.

„Випускаючи в світ цей словник,—пишуть в передмові видавці.—Полтавське Правниче Товариство вважає потрібним зазначити, що ні воно, ні впорядчик (І. І. Зигалдо) не влажали його повним та вичерпуючим і не претендують на бездоганність чи науковість праці. Завданням товариства й упорядчика було дати як найшвидше той матеріал, який можна було зібрати порівнюючи в недовгий час“.

Нам здається, що впорядчкови вдалося зробити більш, чим було на меті. Словник містить більш 2000 слів виключно правничих термінів і виразів. Вартість практична цього словника така, що річкову словнику можна буде з ним рівнятися, бо кожний правник, діловод та писарь, вихова-

ний на російській мові, повинен буде мати й під руками на кожнім кроці своєї праці.

Ми не можемо сказати, що словник цей бездоганний. В ньому є такі чимале слів і виразів скопаних на скору або зовсім маловідомі як такі слова: „вільнонайменній“ (вольномосний), „вимушуючий“ (вимогатель), „звідіння“ (над ставка) та інші. Крім того є багато друкарських та коректурних помилок, наприклад: „беззвательное сестояніє“, „додетовать“ та інші. Особливий гандж словника бачимо в тому, що над словами не поставлено наголосів, але всі ціх дефектів, певне, трудно було запобігти в привілейному виданні та в провінціальному друкарні під цей тяжкий час.

До словничка додано ще короткий народній маленяр, бо в ньому буда потреба, позаяк наші селяне всякі строки звязують з видатними днями святими.

Маємо надію, що цей словник хутко розійдеться, бо потреба в ньому велика. Але-ж при цьому виданні слід подбати про три речі: більшу науковість, наголоси, та видання його не брошурою, а в формі кишенькової книжечки.

Петро Синицький.

X. Мовознавство.

319 *І. І. Огієнко.* Вчимося рідної мови! Нарис про мову українську. Видаєня книг. Е. Череповецького. 1917 р. Ст. 32, ц. 40 коп.

Брошулку, можна гадати, написано для „широкої публіки“. Зміст книжечки міг би бути і змістом цілком наукової праці: такі теми, як „Коротка історія української мови“, „найкращі джерела для вивчення нашої мови“, „чого нам бракує?“ (про брак наукових філологічних праць щодо української мови)—це все теми дуже серйозні, і, знадалося б, не про всіх писані. Але ж д. Огієнко показав, як можна в дуже простій, популярній формі викласти такі теми. В книжечці звучав голос душі науковості і популярності. Правда, що авторові довелося в деяких частинах книжечки бути трохи поверховим; напр., в відділі „Коротка історія укр. мови“ він оповідає тільки про ті зовнішні, історичні умови, в яких розвивалася мова, не подаючи хоч би самих типових зразків зміни форм мовних; в деяких частинах виклад занадто стислий, конспектовий: а проте книжечка багато даєть тому, хто тільки почав цікавитись питаннями про українську мову, у всякому разі дещо більш за ті неначе б то популярні книжечки, якими тепер завалено книгарні і в яких більш води, ніж діла. Перейнято книжечку таким ентузіазмом автора, такою щирістю і надзвичайною любов'ю до тих тем, які він викладає, що й справді, можна гадати, хто і не філолог в душі, прочитає книжечку, одізнється на заклики автора і почне вчитися рідної мови не так, як тепер звичайно вчиться, а як разить автор, то б то звернеться до наукового вивчення. В цій пропаганді наукового вивчення мови—важливість брошури д. Огієнка. Мова, якою написано книжечку, зразок тієї гарної, широко-української мови, якої нам так бракує, особливо тепер, коли „кожний, хто хоч як здіється до купи в писемі пару слів рідних,—вже, буває, вважає себе за письменника“.

Книжечку слід прочитати не тільки всім тим, хто почувас себе збитим з пантелику обшарпаними „теоріями“ про українську мову, а й тим, хто хоче її не абияк вивчитись.

В. Дог.

II. Сільське господарство та ветеринарія.

30 *Вет. лікар В. Король.* „Ям вибрати коня“. Книжка 2. виправлене автором, з 16-ма малюнками. Видавництво Київського Губерніяльн. Земля. Київ, 1917 року. Стор. 32. Ц. 15 коп.

Популярної української літератури по ветеринарії у нас дуже мало. З початку революції треба було-б сподіватися на її помноження, але це поки що не бачимо. Книжечка В. Корольова являється першою ластівкою і може бути гарним зразком для праці в цьому напрямі.

По змісту книжка поділяється на 3 частини: в першій замість передмови, автор оповідає про те, як значіння має коняки в хазайстві і як багато треба мати певного знання, щоб купити доброго коня. В другій розповідається, як робити огляд різних частин тіла коняки, і в третій—про спробу знайти, якою живою силою. Особливу увагу автор звертає на різні за давнини хвороби й хиби коней та на те, як хитрують цигани і дехеранти, щоб покупець не помітив ганджу у коня. Перераховано мало не всі позверхові хвороби і деякі внутрішні, а також пошести (залозування та сип).

З боку наукового на прогнззі всієї книжечки не помітили ми жодної хиби. Написано книжку простою, для всіх зрозумілою, гарною літературною мовою, тільки на останній сторінці два слова: „оплентати“ та „вимагачити“ ніби дсонують з серйозним науковим змістом та літературною народньою мовою.

Взяту тему розроблено досить повно і вгледно, тільки, на нашу думку, треба було-б хоч одну сторінку присвятити опису нормального екстер'єру робочої коняки, бо й значючі ганжі та хвороби, все ж таки може бути трудно уявити собі цікаком, який повинен бути склад дужого та доброго до роботи коня.

Дуже гарно показано на 16 малюнку шапку коня хворобами, а поруч з нею так і хочеться поставити поправну, здорову постать здорового коня, бо хоча це почасти зазначає малюнок перший, але його зроблено не з тією метою.

Практичність теми, науковість методу і літературність мови роблять цю книжку цікавою не тільки для простого селянина, а і для інтелектуального робітника на селі,—агронома, ветеринарного лікаря та фельдшера. Звертаємо особливу увагу на цю книжку лекторів сільсько-господарських курсів та вет.-фельдшерськ. шкіл.

Ветеринарний лікар М. Леонтович.

31 *Ол. Невинський.* Практичне пасішництво. Огляд за бжодами круглий рік. Ц. 70 коп. ст. 64 в. 8".

32 *Ного ж.* Про бжіл. Стор. 22, ціна 15 коша Видавництво „Українська Бжода“. Вайки в Арківщині. 1917 р.

В своїй передмові автор звертає увагу на важність нашої літератури в справі пасішництві, і просить себе обов'язок допомогти в цій справі нашим пасішникам.

Цей обов'язок автором виконано досить добре, не зважаючи навіть на те, що книжечку, по словах автора „написано наспіх“.

В книжці докладно розповідається про всі роботи на пасіці, починаючи з виставки вуликів та весняної ревізії.

Докладно розказано і про боротьбу з ворогами бжіл, і про засоби, якими можна уникнути та рятувати бжіл від хороб. Мову викладу можна вважати досить зрозумілою.

Особливу увагу треба звернути на зовнішній вигляд книжки дуже добрий напір, чіткий шрифот,—все це немов би вергає нас до старих часів, коли ще можливі були художні видання, хоча й видано її в цьому році.

Ціна книжки невелика. Взагалі, ця книжка займе почесне місце в нашій пасішництві літературі.

Зовсім инше вражіння робить друга брошура того-ж автора. Коли хотів написати популярну анатомію бжолі, він повинен був-би перш за все дати добрі, зрозумілі малюнки, а друге—повинен був би додержуватись хоча б примітивної науковості в викладі.

Одже, казати, що у „бжіл є й легкі“ це вже занадто велике „опрощення“ предмету, але просто можна рахувати науковою помилкою. Автор повинен знати, що принцип дихання трахейного одржнється від дихання легенями. Крім того, сказати, що „органом кровообращення у бжіл являється довга лудочка“ і не пояснити це малюнком, значить—нічого не сказати. Так само, ми не знаємо, як зрозуміють прості читачі слова автора, що „кров виробляється з бжі, а щоб стати доброю, повинна змішуватись з повітрям в легкіх“. От це майже все, що автор рахує потрібним сказати про дихання бжіл, про таку дуже складну річ, та ще в книжці, призначеній для простого пасішника!

Вся-ж книжка по своєму змісту в тільки не науково-зложений концепт анатомії та життя бжолі. Але всякому, хто хоч почасти мав діло з народньою освітою, відомо, що в популярних книжках треба найбільше уникати концептивного викладу. Зовнішній вигляд брошури дуже добрий, ціна дешева.

Агроном Б. Дорошківич.

III. Мистецтво.

33 *В. Л. Модзалевський.* Українське мистецтво. Черняговь. 1917. Ст. 68, in 64".

Мініатюрного формату чепуренька книжечка, прикрашена стильним везерунком на окладинці. Належить перу відомого українського архіведа й археолога Вадима Модзалевського. Автор в популярних, не обтяжених важним науковим апаратом, написах знайомить читальника з характерними прикметами українського мистецтва в архітектурі (церковній та світській), орнаментіці (вишиванки, килими, плахти та ин.), у виробах шкляних, глиняних, металевих, в горорізбі по дереву та малюванні. Говорить про українське мистецтво, д. Модзалевський має на увазі часи, починаючи з другої половини XVII століття. Не торкаючись раніших часів, через те, що „добою, коли українське мистецтво вповні себе виявило й подало найбільш яскраві зразки народньої творчості“,—як раз була друга половина XVII століття, коли й починається

розцівіт нашого мистецтва. Більш ранні часи автор проминає через те, що тут іще „так усе пейзаю, так темно, що рано ще робити узагальнюючі висновки“.

Характеризуючи головні риси кожної з галузей мистецтва, д. Модзалевський ілюструє свій виклад зразками міста Чернігова та його музеїв. До книжечки додано й два знімки — Введенської церкви й т. зв. „Дому Мазони“ у Чернігові. Книжечку дуже рекомендуємо всім, хто хотів би без великої затрати часу й напруженія дізнатися, в чому головні ознаки нашого мистецтва. Добре було б, як би шаповняй автор видав свою книжечку й по українському.

Д. Дорошенко.

XIII. Поезії.

324 „Думи Кобзарські“. „Січ“, № 3. Черкаси 1917 р. Стор. 100, ціна 75 коп.

В цей час, коли ми бачимо усюди надзвичайний попит на українську книгу взагалі, можна вжити намір Товариства „Січ“ видати збірку дум кобзарських, бо не всякий тепер може добути собі праці Івасенка, Куліша, Антоновича і Драгоманова або Колесси та інших, які являються головними збірками дум. Крім того, в українській школі дуже потрібним було-б яке-сь недороге видання дум, бо підручників й читанок у нас поки ще нема, й учні могли-б використати таку книжечку, яко піручник до частини курсу історії письменства. Але на жаль видана „Січчю“ без імені автора книжечка „Думи Кобзарські“ мало має задоволення і з того, і з другого боку.

Перш за все нею не можна користуватись для яко-небудь наукової мети, бо той, хто складав її, — дуже попереплутував варіанти дум. Заголовкище джерело має він „Записки о Южной Руси“ Куліша, заглядав і в „Историческія пѣсни мадорусскаго народа“ Антоновича і Драгоманова; бравоодин варіант, вставляв у нього то рядки, то цілі фрагменти, то поодинокі слова з других варіантів і більш усього шильнував про те, щоб думи виходили якомога довше. На це можна сказати, що кожен має право зводити варіанти, як йому здається найкращим, але все-ж таки автор повинен цю свою переробку усюди зазначати. Складач „Кобзарських Дум“ на жаль не завзяв влізти й найкращі з варіантів, або просто по своєму перероблює їх. Наприклад, у Куліша, яким на цей раз користується автор, дума „Про Козака Голоту“ починається так:

„Ой голем, п-дем Кидлиньським,

Та шляхом билим ординським,

Ой там гуляв Козак Голота... (Куліш „Записки о Южи. Русь“ 1, ст. 14, Антонович, Драгоманов „Ист. п. мал. народа“ 1, ст. 168). В „Думах Кобзарських“ читаємо:

„Ой на полі та й на Кидлиньським,

На шляху бітому гординським,

Ой там гуляв, гуляв, козак Голота... („Думи кобз.“ ст. 50—51).

Даті, в тій же думі (ст. 52) автор гикнув слова:

„Чоботи (татарин) обував,

243

Шлик бархатий на свою голову на тім не вважаючи на те, що далі буде у його-ж сказати:

„Тоді козак добре дбав.—

Чоботи татарські істгав“ (ст. 55) і втім для чого-сь в варіант Куліша з неоправданого кримоничеського варіанту (Ант. Др. I, ст. 1, два рядки:

„А козаченько оглядається

І карбачем одбивається“,

які прямо суперечать контекстові. Двама рядками нижче автор знову по своєму перекручує текст при чому порушується зовсім розуміння: замі-

Каже: „татарине, татарине!

На віщо-ж ти важкии—

Чи на мою ясельську зброю.

Чи на моего коня вороного,

Чи на мене, козака молодого?“

що ми знаходимо у Куліша (Ант. і Др. I, ст. 1, 170), дає:

Каже: (sic!) „Татарине, Татарине!

На віщо-ж ти важкии:

Чи на свою ясельскую зброю,

Чи на моего коня вороного,

Чи на себе, Татарину старого?“ (ст. 52).

І випадків такого перероблювання тексту читач може знайти чимало в „Думах Кобзарських“. Цілком зрозуміло, через що складач не наслідивно вказати під текстом думи „про Голоту“—він казав їй де її записав, як він робить це до других з яких дум, але на жаль не до всіх, що ще більш знижує наукову вартість його праці.

Що до другого, означеного імено вище завдання—педагогічного, то тут діло виходить зовсім неблагополучним. При такому виданні, бездумно, треба було дати яке-сь ввідне слово, щодум, їх змісту, утворення, виконання; при теорові теж повинні бути які-сь хоч елементарні пояснення чи-то філософічного, чи-то історичного змісту. Нічого цього немає. Крім того, можна було дати хоч трохи естетичніший вигляд введеному виданню, тим більше, що папір книжки не зовсім поганий.

Саме-ж неприємно в „Думах Кобзарських“—це бік коректурний. У книжці велика сила коректурних помилок („займе“ замість „займає“, „дичагуля“ замість одного разу) (ст. 51), сторіло (ст. 59), е Полтавської (ст. 6), то „лиде“ (ст. 3), „лиде“ (ст. 4), брак або невигірніще розміщення розділових знаків (ст. 3, 4, 5 та інші). Взагалі ж треба зазначити, що й по цій книжці, як і по інших виданнях „Січчя“ можна бачити, що видання техніка дуже ще не уосконалена в товаристві, і його видання поки що відгонять „провинилим“.

Д. Родуцький.

325 *М. Мандрика. Пѣни про Аномону.* Том перший поезій. Київ, 1917 р. Стор. 176, п. 2 кар. 40 к.

М. Мандрика цілком нове ім'я на обрії української поезії. Належить воно поезові, як свідчить про це і том, не стільки талановитого, скільки продуктивного, що, віддає перевагу естетичним мотивам. Причати поезії Мандрика й в якому разі не можна назвати оригінальними; наприклад і з поміж них (і в частині, єдині, які так чи інакше можна вчитати) сильно нагадують Олександрів часів перших його збірників.

І коли ви в „Піснях про Аномону“ читаете

„Гарно як в парку, Багряні кленки

В золоті й барвінці ввірають стежки.

Digitized by Google

344

„Прийдеш ти, мила, у царство не казки,
Ти принесеш мені сонце і ласки“.

або: „З любов'ю смерть іде об руку“; або: „В душі моїй давнять слова й пісні“;—вам здається, що ви маєте перед собою невідатну пародію на „Кримські образки“ Олеся (ч. I), або на широчестичне його „Що року“.

Мандрюха—поет химерний, що любить екзотизм і незвичайність. Недурно і свою кохану, якій присвячує вірші, він назвав Анемоною, а Дніпрові човни нагадують йому Венецію.

„Мандрують човни по Дніпрі
Близкучі, як годдола“.

Проте провінційальний нєсмак часто пробивається кріз всю ту вишуманість і пєє авторові всю справу. А нєсмак у нього дійсно великий. Ог кілька зразків. Автор говорить про своє прощання з коханою:

„О, як же тяжко відривати
Ці рученьки
Од уст з кривилою відривати
Ці губоньки“.

Або як вам подобається така авторова заява.
„...Убий мене у сні (краще: вні сні)
Але не знай мені (краще: склади мене)
Я гірш Отелло, гірш звіря страшного!“

Або такий розквішений устун:

„Чого ти вчора не прийшла?
Де ти була?
Тебе сюди не вваляло?“

Українська мова в поезіях Мандрюхи ні яснрвості, ні колоритності не має. В ній багацько неправильних форм („щовк косей твоєї“), багацько диких москалізмів, в ролі:

„Одні уста твої
Болючі во сто крат“.

Неточні ритми зустрічаються вельми часто. а подекуди нелегко приймати і розмір. Такі рядки, як:

„Твої уста я цідував,
А в серці ні мав віра“—

рідч доводі звичайна.

Під кожною поезією автор старанно ставить дату її написання. Виявляється, що першу поезію збірника складено 30. VIII 16 р., останню 27. III. 17. Це значить, що на весь збірник пішло трохи більше як півроку; 170 п'єс за 200 днів. Як бачимо, автор дуже далекий од мудрої ради Горация пильно обробляти кожну річ і держати її в портфелі до дев'ятого року. Вік п'єше похатцем, олівцем на коліні, і одразу ж пускає в друк, очевидно, неспий, що натхненія його вивезе.—На жаль, ми змушені розчарувати автора. За наших часів поетові самого бажання писати не досить. Йому повинно мати вироблений смак, технічну влучку, знання і культурну форму, одним словом, все те, чого бракує авторові „Анемони“.

Мик. Зерва.

326 М. С. Кононенко. Хвилі. Книжка друга. Податава, 1917 р. Ціна 2 карб. Стор. 159.

Об'єднанку продовжувати видавня своїх творів п Кононенко совісно виконує.

Про поетичну вартість першої книжки цих творів ми вже сказали, що могли, в 4 кн. „Книгаря“ (ред. № 220). II-й том наводить нас на ще сумні думки. Рішучо шкода паперу! Вульгарна мо-

ва, безграмотність! Герої поєм п. Кононенка „розпатакують“, „ревуть“, замість життя у них „жмичка“, Шенченко—„Лідуган“, на кожній кроці—„чулася“, і т. м.м. З усього, що знаходимо в цій книзі, зацікавить хіба редакторів будучого біографічного словника українських письменників призначення п. Кононенка, як він позбувся носа:

Марусина жартовлива

Коло мене скоком-боком
Позирнула гострим оком
І одразу, лаче біс,
Одкусила мені ніс!
І тепер з кривоносії,
Виглядаю, лаче косий...

І коли білий кривоносий поет з приводу творів Олеся констатує, що захопленнй ними.

Читаю не спотикається,
П'євнє, ушпається—

І зававшись питанням, в чому секрет,—відповідає:

А, серце осміхається,
Во всякий догадається—
Одесь—поет... поет!...

то всякий, хто почне „спотикатися“, читаючи поезій Кононенка, відразу догадається, що Кононенко—не поет. І читаючи його молитву:

Глаголюю, Боже, і мене слабого
Окрасою бути моїй Україні
І спочасту достойно у лоді її,—

мимоволі вимовлюєш здивування, чєсо рази для цього достойного спочинку добрий кооператор Кононенко нещасливо собі вибрав доно поет?

Пав. Зайив.

327 Катюль Манос. Поезії в прозі. Переклад і передмова Миколи Вороного. Видавництво „Шлях“. Київ. 1917 р. стор. 24, ціна 40 к.

„В інтересах поширення рямців нашого літературного обєму, розвитку і удосконалення художньої форми, в зв'язку з виробленням самої української мови, що ховає в собі великі можливості для малювання в тонких відтінках переживань і вражень творців вищої чужою мовою культури“, випускає Вороный цю невелику збірку своїх перекладів з виточеного і культурного Мансеса, одного із основоположників французького „шарнасламу“.

До збірника увійшло дев'ять прозаїчних уривків, вишуканих, гармонійних, як віршовані ронделі, котрі вони нагадують своєю схемою. Переклад зроблено влучно; читається він легко і з приємністю.

Людей, що знаються на поетичній формі, шанують її—серед українських поетів небагато. Культурні слова у нас ще нема, і книжка перекладів Вороного—одна із перших кроків на цьому шляху, що веде до удосконалення нашої літературної мови.

Д. Вороный добре зробив бл. кожн б переклав у всіх парадсців: Ередіа, Локонта де-Ліля, улюбленого свого Стеллі Прюдона—і склав би з них невелику перекладну антологію. Завдання це—для Вороного не важке, а між тим зрачки французької поезії, може, виховали хоча б трохи смак і вухо наших самодійних поетів.

328 *Ів. Франко. Semper tiro. Збірка поезій. Видання друге. В-во „Січ“.* Черкаси, 1917 р., стор. 133. ціна 1 р. 80 коп.

Івана Франка, яко поета та вченого, знає все культурне українське громадянство, яке ставиться до його почесного імені з певною поборністю. Про це, напевно, знає і видавництво „Січ“, що похашцем видало одну збірку поезій і пустило в люди.

І сираді: видання — неохайне. назва книжки *Semper tiro* (віничий юнак), галицизма та чужомовні слова — не пояснено. Хіба чатач — робітник чи селянин — розуміє що то таке „китора, плай, каня, конкістадор, реї, трибіти, которви, містичні візії, маскувати, повірник, трацька робота, шльма, виправдав свій кріс, троше, delirium, фовдали, ботсти, фікційний, портене; мисливський стрій, зблязоване, дітіромбічний“ і багато, багато інших! Це я виписав слова — і не всі — тільки на перших 32 сторінках!

Окрім цього, в збірку увійшли різноманітні твори — лрика, епос, сатира, публіцистика, речі особисті та редакційного змісту і т. ін., котрі мали ціну в свій час і були зрозумілими в зв'язку з місцевими політичними, соціальними та громадськими подіями і які нам, не галичанам, зовсім зараз незрозумілі, бо ми не знаємо ні причин, ні обставин, на які одгукнувся поет, а видавництво не подбало нам їх пояснити: простісінько скопіювало галицьке видання і розвезло по кавгаріях — нехай, мовляв, торгують!

Раємо „Січеві“ більш подбати про ідейний бік видавництва, а не висувати найсамперед „комерційного інтересу“.

П. Гай.

329 *Камил Поліщук. Співні в полях. В-во „Український Голос“.* м. Валка, 1917. Стор. 24, in 32. ціна 45 коп.

Імя Каміла Поліщука українському читачеві доводилось стрімати на сторінках нашої преси — яко дописувача з театру боєвих подій. І ось, коли порівняти його „дописи“ з „Співани в полях“, то безперечно сім'яті читача будуть на боці перших. Зміст всього його писання один: війна, смерть, муки й туга людини, що йде на смерть, розклад людської натури і понижження до звіря, а також і віра в весну, любов і спокій... Матеріал безумовно цікавий і талановитий письменник, цейолог дав би нам твір, котрий би залишив певний слід в душі читача. З прочитаного ж у К. Поліщука деяку приємність дають лише його дописи (у „Народній Волі“), але то не література і автор їх не письменник, а дописувач газетний.

Тим часом збірка його „Співні в полях“ вийшла у світ. Збірка віршів, але не поезій.. Це важкі рифмовані рядки з претензією навіть на оригінальність форми (епіфора — стор. 23), але в них поезії немає зовсім. Авторві бракує самого головного — фантазії і потреби внутрішньої — мислителі образами. І коли він спирається все-таки дати будь-який образ, то читач не відчуває його і, в силу вичерпані розібратись в тому, тратить навіть і зміст вірша. В наслідок того маємо якись рифмовані ребути, а не поезії. І тому ми не радимо К. Поліщуківі займатись тим, краще вже добувати собі славу газетними дописами і не засмічувати літератури.

П. Богачківський.

330 *Л. Козарь. Стенові зорі. Поезія. Книжка перша. Катеринослав, 1917 р., стор. 32, ц. 25 коп.*

Хто щиро любить поезію, тому дуже тяжко буде читати цю книжку. В ній нема ні одного вірша, в якому вилко було хоч маленьке зернятко оригінальності, ні одної нової рими, ні одного інтересного ритмічного ходу.

Примітливість така, що вражас і навіть зворушує:

Коли не любиш, — од'яжися
Лиши на замки, не муч мене
Нехай і думка та кохана
Як хвиля в морі проліне.

До примітливості прилучається подекуди і ливовижне нещучтво, що до поетичної форми.

Два свої вірші — „Я довго мучивсь хвилювавсь“ і „В хвилини мрій та поривальнь“ автор зве сонетами. Але чому він назвав їх сонетами, а не ронделями або тріолетами — невідомо. У всякім разі з формою сонета обидва ті вірші не мають нічого спільного крім того, що складаються з 14 рядків. Але ще Франко сказав: — „Голубчики, українські поети.“

Не вже вас досі нікому навчити,
Що не досить таких сажих відпінти
Рядків штирнадцять — і вже є сонети“.

Радимо авторові уважніше придивитись до цього віршу Франкового (з вершин і низин, Львів, 1893, стор. 183) і не грішити більш проти поетичної форми.

М. Зеров.

XIV. Музика.

331 „Не пора, не пора“ — *поезія І. Франка, гармонізація Д. Січинського на мішаний та чоловічий хор, видано накладом Видавничого Гурту імені М. Лисенка при Товаристві „Боян“ у Подтаві, року Божого 1917, № 1, ціна 60 коп.*

Недавно видало Товариство „Боян“ музику до „Заповіту“ Шевченкового, і ця річ робить багато краще вражіння, ніж „Не пора...“, яке вийшло услід за „Заповітом“.

П. Січинський дає всім відомий, дуже поширений усюди мотив, який бере початок, здається, від самого І. Франка. Але нам доводилося і в Києві поміж студентством чути не раз кращий варіант, трохи инакшого ритму, у якому було більш обширу й волі. Мотив п. Січинського якось дуже сухо, по-німецькому, оброблено. Гармонізовано його досить елементарно, без потрібної урочистості. Навряд-чи можна визнати вдатним ужитком до у тенора на протязі восьми перших тактів, яке надає виконанню що-сь завадно церковне.

Що до зовнішнього вигляду нового видання „Бояна“, то він теж робить не дуже приємне вражіння. Ноти пороблено через міру великими і дуже щільно утиснуто у вузькі рямці. Інтервали поміж нотами не рівні і не відповідні нотному ритмові (див., наприклад, одинадцятий такт супроводу, де після нот з крапками поставлено такий же інтервал, як і поміж рівнозначними в басках того-ж тажту). — Зовнішня обертка нот теж зовсім невдачна: автор перемішав різні елементи рукописних заставок і виявив більш претенпціозності, ніж смаку. Багато краще було-б, що до художнього стилю речі, — вжити цілком копію з якого-будь старого українського рукопису. Везерунок на останній сторінці видання, як дивитись на неї здалеку, дуже нагадує цейсовський бинокль.

Д. Ревуцький.

Театр і п'єси.

332 *Гр. Коваленко*. Колядинні. Різдвяна дія. Полтава, 1917, р. стор. 16. Ц. 60 коп.

На Україні коло різдвяних свят з давніх часів скупчувалося багато великих обрядів і розваг, як колядування, звізда, вертеп, діалоги і т. и. До наших часів дожили лише крихотки з цього багатства, та й їх старанно винищувало всяке сілське начальство. З відродження українського національного життя повинні відродитися і наші гарні звичаї, але вже в зміненому, відповідно часові, вигляді.

„Колядинки“ д. Коваленка і є спроба різдвяного діалога на теми з сучасного життя; збудовано діалог так, щоб його можна було виконати при мінімумі сценічних засобів. Замір автора треба тільки щиро прийняти, але що до здійснення його, то тут багато чого не можна ухвалити. Після трьох сцен—колядування, привітання—оразії і дивертисменту, досить добрих, ідуть три головних сцени—інтермедії, в яких виведено цяного паньча, що прийшов на вечірку, цигана, який украв селя, та урядника, що прибув з соціальними арештувати колядників, якого потім злякав запорожець. З цих сцен хіба тільки сцену з циганом можна визнати більш-менш прикладною,—решта ж ніяком неваді, як по змісту, так і по формі. Утрировка і карикатурні сть типів робить їх неісправдоподібними, а вульгарні сцени (напр. при ставанні паньча, а потім урядника до дівчини) і вирази (напр. „А, вот малоросочка! Роландчик, дучечки!“ на стор. 6, або „Та пойми ти, ольховал голова“... „Куди ж ти, дурак, став“... на стор. 12, і т. и.) хоча б і в устах негативних типів роблять неприємне враження, і ні в якому разі не можуть бути корисними ні для виховання смаку, ні для духовного розвитку глядачів. Незрозуміло, чому автор вупинився на таких сюжетах, які вже одійшли в минуле (напр. сцена з урядником); хіба же обробки їх не може виправдати той поспіх, про який говорить автор в передмові, бо краще б було не давати нічого, ніж давати некористяне, а почасти може й шкодявше народньому смакові: цього й так є доволі. Стати ж користним цей твір може тільки після ґрунтовної переробки головних його частин.

Ол. Кисіль.

XIX. Релігія та церква.

333 *Гречулевич, Вас., протоіерей*. Проповіді на українському языкі. Полтава, 1917 г. 36 випусков. Ц. 10 руб. Вып. 1—II. п. 30 коп. за выпуск.

Майже 70 літ минуло після того, як перше видання проповідей В. Я. Гречулевича побачило світ Божий: в 1857 році було видруковано в Петрограді другим виданням ці проповіді, виправлені П. О. Кулішем і його-ж правницею. Куліш надав їм більш радикального, більш гострого характеру і позбавив „слейности“; поправки його торкнулися й мови, якій він надав українського духу і позбавив славянщини. Тепер, після довгої перерви, ми маємо змогу читати знамениті проповіді в третьому виданню, яке розпочав внук автора, Арк. Вас. Гречулевич.

В перших двох зшитках уміщено 6 казань: в неділю про сляного, на Трійцю, в неділю всіх святих, до лукавих людей перед Богом, до молодого подружжя і над труною покійника. Але й по них проповідях можна вже гадати про характер усіх інших казань нашого проповідника.

Зміст кожної проповіді одзначається надзвичайною повнотью: розглядається тема з усіх боків, та до того-ж ще розмір проповіді пристосовується до вимог її потреби: проповідь до молодого подружжя, яка промовляється після вінчання, — коротка; проповіді, які можна казати під час загальної служби Божої в церкві,—довгі і навіть популярно-наукові. Думки течуть в логичній зграйності, ладу та правдивості від загального до приватного й дрібного: усі проповіді одзначаються судливистью, як у всій взагалі, так і в її розділах. Що-ж до мови, то вона ніяком народня, яскрава, точна, одзначається художнім, переконуючим, доброзлучним та урочистим характером. Ще Цицерон казав: красномовцю може бути тільки добросердця людина“: тільки щиросердця любов до правди та добра надасть святого завзяття красномовцеві; і така любов до людей, до правди та добра світяться у кожній проповіді; в них одбивається щире почуття промовця, яке єдине тільки може знайти шлях до серця слухачів, викликати сльози, переконатися, яке єдине тільки вичиче той „діалог“ у промовця що „палить серця людей“.

Але-ж внук знаменитого нашого красномовця не видаючи, що творить, подбав про те, щоб зменшити всю поетичність і валу найкращих українських проповідей тим, що передруковує їх не з другого виправленого Кулішівського видання, а з першого стародавнього. Як що за часів Куліша вже було необхідним виправити ці проповіді, то тепер вже ні в якому разі не можна було друкувати їх по першому виданню. Вдруге—проповіді видруковані „ярижкою“: це—страшенна, навіть обурююча помилка з боку видавця, якої вибачити йому неможливо. Шкода! що з якихсь причин видавець так небагато поставився до передруку знаменитих казань свого достойного діда, що зложив справді зразкові проповіді з церковної катедри. Видавцеві-ж рішучо слід надати передрукувати їх тільки з Кулішівського видання, інакше це буде злочинством що до українського письменства.

Селян. Вовос. Доменко.

334 Символ Віри з поясненнями. Видавництво „Промінь“. Лубні, 1917 р., стор. 12, ціна 15 коп.

Автор, що чогось не хотів виявити себе і підписатися під своїм твором, надав собі завдання з'ясувати православний символ віри українською мовою і, правду сказати, осягнув свої мети досить добре. Коротенько, але послідовно, зрозуміло і простою мовою викладає він пояснення кожної окремої частини символу віри.

Не досить гарне враження робить тільки переклад тексту символа з слов'янської мови на українську, що уміщено на початку книжечки. Тут перекладач вживає таких термінів, що коли й не можна їх вважати новими або штучними, то все ж таки вони мало відповідають тій думці, яку бажано було з'ясувати ними.

У третій частині, наприклад, так перекладено слов'янський текст: „коприй для нас людей, та для нашого спасіння зійшов з неба і *стїлився* від Духа Святого й Марії Діви“. Термін: „*стїлився, стїльний*“ майже на всій Україні вживається найчастіше в господарстві відносно корови, також і слово „*спасіння*“ з нагодомом на „а“ вказує, що художина слава трау, або ниву. Може було б краще сказати замість „*спасіння*“—*спасення*, а замість „*стїлився*“, просто—*приїхав*

тіло. Це було-б більш зрозумілим, бо проста сільська людина, що ледве читає, може подумати, ніби тут йде річ про якусь худобину, а не про найсвятішу і найголовнішу правду віри.

У четвертій частині автор пише: „*Котрий розлятий був за нас за Понтийського Штата*... Тут автор, на мою думку, пропустив після слів „нас за“ слово „часів“, бо без цього слова можна подумати, що Хресте постраждав за нас і особливо за Понтийського Штата. Ці помилки, як що вони свідомі, варто було б, хоч одзначити в кінці книжечки, а потім вже випустити її в світ.

Свідок К. Ванькович.

335 С. Рудиківскій. *На вересю в церковноі асто-номіи України.* (Схема лекцій, прочитанной на епархіальноі съѣздѣ духовенства и мірянъ. 6 го мая 1917 г. въ в. Подгавѣ, Кременчугъ, 1917 г. стор. 7. Ціна 30 коп.

Зміст перших двох частин лекцій: I. Загальний нарис культурного стану Москви й України в 16-17 в. в. II. З якого боку історик мусить розглядати подію 1654 року?—більш про них книжка нічого не каже; зате досить детально поданий зміст третьої частини лекцій: III. Православна Церква на Україні та її однаки тут з найдавніших часів.

Автор знерпу дав історичний нарис, як і через що релігійно-церковне життя на Україні виділося в свої особливі форми, і його одишло в порівнянні з Московією; далі одмічає детально, чим найбільше одріжниться українська церква од Московської тепер; нарешті вказує, чого вимагає автономна українська Церква.

Цейні ознаки нашої церкви; у нас усіди провадяться ідея св. Трійці і культ Византійських святих, особливо культ „Інокрови“ на Запосіжжі і арх. Михайла; у Москві—ідея єдництва і культ московських святих. Багато однак в церковних та релігійних звичаях—на літургій, у іст. на Вдатовіцкии, Паску, на „деребах“ і т. д. У нас доі існує „культ хліба“, „культ землі“ та інші, котрих Московщина не має, або одбувають вони там сухо, діловито, а на Україні художньо й велично радісно. Автономність церкви вимагає укладіваня як осіб, так і шкіл та всіх інституцій.

Книжка, писана московською мовою, звертає увагу громадянства на практичні одзнаки української церкви, як наслідкування нашої старовини, котрі ми мусимо підтримувати усікими засобами і котрі за останні десятиліття „обрусітели“ так старанно винищували. Багато хорошого, ідейного є в тих звичаях, на них відбилася наша культура, в них показуються найкращі риси характеру українського народу: до шаблоньової „обрядности“ ці звичаї надають багато художнього елементу, різнобарвного колориту, урочности, вони примушують самих парафіян брати участь в церковних одправах, і тим самим суха „дереба“ перетворюється в живе діло. Варто було-б мати цю книжку кожному священникові. Шкода тільки, що автор вяркував лише схому своїй лекції, а не і сам її ціком.

Свят. Влод. Коменто.

Видавнича хроніка.

● Товариство „Час“ цими днями випускає першу книжечку „Шкільних оповідань“ Е. Амичеса в перекладі О. Діхтяря.

● Те-ж товариство друкує ілюстровані казки „Горобець та бляна“ (ілюстрації в фарбах П. Лапина) та „Війна трибів з жуками“ (малюнки в фарбах О. Судомори).

● Товариством „Час“ виготовлено для друку серію народних дум в російському виданні з ілюстраціями в фарбах. Поки що виготовлено думи: „Про Саву Чалого“, та „Про Морозенка“.

● Те-ж Т-во цими днями випускає „Української правди“ Анорія Пшовського.

● Видавництво „Шкільної Освіти“ у Києві виготовило до друку сілкуючі підручники для початкових шкіл: 1) Арифметичний задач. частина I. П. Басараба, 2) Рідкі колоски. Читайка част. II. О. Станімової, 3) Початкова географія. С. Русової, 4) Географія України Кожухова.

● Вона-ж готує до друку: 1) Арифметика. Систематичний курс Ч. П. В. Шарпа, 2) Задачник до систем. курсу арифмет. Ч. П. Н. Шульгиної-Івук, 3) Хрестоматія по народній літературі і по письменству, 4) Курс геометрії.

● Видавництво „Дітей“ (Київ—Харків) в близькому часі має випустити в друку твори Д. Маркошича в двох томах. В. Вимиченка повне зібрання творів в 12 томах. Ю. Сірого українські казки, виш. III—X. Г. Мочасина новие зібрання творів (перекл. з франц.). Рабиноранат Тагор—Савловик (ліричні поез. в пер. Юр. Сірого).

● Видавництво „Криниці“ у Києві оповідає конкурс на такі підручки: 1) Букварь, 2) Підручник Української історії, 3) Підручник по всесвітній історії, 4) Підручки по географії, 5) Підручки по природознавству. Премія признається за кожду книжку 500 карб.

● Вид. Кмигзбірня у Києві цими днями випускає з друку четв. кн. оповідань Дітка Льонівна і ілюстровані казки—Дарунок Дітям. К. Макушинського і О. Тальда.

● Вона-ж готує до друку твори І. Ковчинна, Л. Толстого, А. Чехова, М. Коновницької, С. Кричака та инт.

● Вид. Вернигера у Києві готує до друку англійську легенду Чайльд Горна з 8 ілюстраціями і казки Шехерезади—Тисяча й одна ніч.

● Видавництво „Промінь“ у Ємлі друкує такі книжки: 1) Негазовського. Первинка.—2) Самійленко. Україні, (ісові в додаток північних творів).—3) Л. Толстой. „Для дітей“ (переклад „Русской книги для чтения“ I, II, III, IV). Готується до друку 10 ілюстрованих казок, книга ілюстрованих металіків про хвороби рослин та переклади з Гогода і Тургенева для шкіл.

● Видавництво „Січ“ у Чернаєх друкує шкільний підручник Гривька Коваленка від назвою: „Оповідання з української історії для початкових шкіл“.

● Друкуються і незабаром вийдуть такі книжки О. Микюна: 1) Роль общини в майбутній земельній реформі; 2) Вмівляємсть. Юридико-соціологічний досвід.

● Видавництво Ф. Гавриша в Лубнях готує і незабаром видасть Московсько-Український словяк.

Літературне життя

(Звістки та чутки).

† Лікар *Михайло Миколайович Орловський* — один з ініціаторів і фундаторів товариства „Час“, відомий український патріот і діяч помер своєю смертю під час обстрілу Києва. З великим сумом Редакція зазначає цю тяжку втрату для української національної справи. Докладний некролог покійного буде уміщено в дальшій часі. Пером йому земля!

† Під час бою у Києві загинув український письменник, один з найбільших співробітників „Народньої волі“ *І. М. Пузач*. Небіжчик почав свою українську літературну діяльність, сидючи в Лук'янівській в'язниці в 1906—1907 рр., звідки коли-не-коли надсилав невеличкі белетристичні нариси до „Рада“ під псевдонімом „Віленський“. Також співробітничав в Київських московських газетах. Був членом центральної ради і видатним діячем Селянської Спільки.

◁▷ З огляду на події, що пережили Київ з 16 по 28 січня, всі київські друкарні мусять припинити свою працю, яка потроху почала відживлятися.

◁▷ Проф. *М. Сумцов* виготовив для друку українською мовою дві наукових розвідки — одна під назвою „Сковорода і Ери“, де вперш докладно з'ясовано український ґрунт філософії Сковороди і її залежність від українського письменства XVII в., другу — під назвою „Нарис історичного розвитку української літературної мови“.

◁▷ Драматург *С. Черкасенко* переробив для сцени відому повість П. Куліша „Чорна Рада“. П'єсу передало театру М. К. Садовського.

◁▷ Артист *Л. Курбас* переклав з польської п'єсу Ю. Жулавського „Йоля“. П'єса має йти в Київському молодому театрі.

◁▷ Поет *Петро Гай* виготовив до видання перший том своїх поезій, що має називатись „Дитячі ірії“.

◁▷ Проф. *Дм. Багалій* готує для друку підручник по історії Слобожанщини.

Листування редакції.

— Євгена О. Б.—на, Загально-наукових журналів в цим році українською мовою ще не було. Є популярно-наукові спеціальні: е-госп., медичний, фельдш.-акуш., ветеринарний, пасічницький. Адреси їх знайдете в оповістках „Книгаря“.

— Тут. М. І. Б.—бу. Щоби бути „помішанком культури“, як Ви те собі уявляєте, — найсамперед треба подбати про самоосвіту. Має освіта перешикодувати впливати й хист, навіть коли він є.

На підставі закону 20 березня 1911 року про друку з „Книгаря“, без означення джерела, заборонено.

Видавць — Т-во „Час“.

Редактор — В. Старий.

Нові видання, надіслані до редакції „Книгаря“

(1917—1918 р.р.)

359 **Андерсен, — І.** Ялинка, П. Праведний суддя. Пер. І. Труби. Дитяча бібліотека № 7. Катеринослав, 1917 р. Ст. 31. Ц. 40 к.

360 **Біляшовський, М.** — Наші національні скарби. Вид. „Шлях“. Київ, 1918 р. Ст. 15. Ц. 55 коп.

Бордуляк, Т. — Дай, Боже, здоровля корові. Оповідання. Вид. „Українська Школа“. № 3. Ст. 11. Ц. 25 коп.

Будні. — Оповідання перекладені з чужих мов. Збірник перший. Т-во „Час“ у Києві. 1917 р. Ст. 160. Ц. 2 р. 25 к.

Ванькович, К. — Хто ми і від кого походим? Проскурів. 1917 р. Ст. 70. Ц. 60 к.

Винниченко, В. — Сліхий. (Оповідання). Вид. „Дзвін“, Київ-Харьків. 1917 р. Ст. 31. Ц. 40 коп.

365 **Й о г о - ж.** — Боротьба (з листів студента засланою в солдати). Видання четверте. Вид. „Дзвін“. Київ—Харьків. Ст. 75. Ц. 1 р. 50 к.

Герашенко, А., священик. — Молитовник. Вид. „Ворингора“ у Києві. 1917 р. Ст. 30. Ц. 50. коп.

Гі де-Мопасан. — Чабанський скіп. Пер. проф. С. Тимченка. Вид. „Шлях“, № 18. Київ. Ст. 7. Ц. 30 к.

Грищинський, В.—Пролетаріат пануючих та пригноблених націй. Катеринослав. 1917 р. Ст. 8, ц. 10 к.

Його-ж.—I. Космополітизм і Космополіти. II. Децентралізація сучасної держави. Катеринослав. 1917 р. Ст. 32, ц. 30 к.

370 **Григор'єв-Наш.**—Про навчання дітей рідній історії. Вид. Т-во „Кривниця“ у Києві. 1917 р. Ст. 38, ц. 50 к.

Гриченко, Б.—Серед темної ночі (повість). Видавня четверте. Київ. 1917 р. Ст. 234, ц. 2 р.

Його-ж.—Хата. Оповідання. Видання шосте. Видавництво „Січ“ у Черкасах. № 6. 1917 р. Ст. 32, ц. 45 коп.

Його-ж.—Братства і просвіта сиріва на Україні за польського панування до В. Хмельницького. Видання друге. Вид. „Січ“ у Черкасах. 1917 р. ст. 34, ц. 50 к.

Його-ж.—Без хліба. Оповідання. Видавня четверте. Вид. „Січ“ у Черкасах. № 8. 1917 р. Ст. 24, ц. 40 к.

375 **Його-ж.**—Іван Виговський, його життя й діла. Видання друге. Вид. „Січ“ у Черкасах. № 9. 1917 р. Ст. 132, ціна 1 р. 80 коп.

Його-ж.—Соняшний промінь. Повесть. Четверте вид. Київ. 1917 р. Ст. 211. Ц. 2 р. 30 коп.

Його-ж.—Про книгу. Видання друге. В-во „Січ“ у Черкасах. № 20. Ст. 48. Ц. 85 к.

Його-ж.—Про пустині. Вид. друге. Вид-во „Січ“ у Черкасах. № 17. Ст. 56. Ц. 1 р.

Грушевський, Мих.—Хмельницький в Переяславі, історичні образи. Київ. 1917 р. Ст. 79. Ц. 1 р. 50 к.

380 **Його-ж.**—Якої автономії і федерації хоче Україна. Вид. Союзу Визв. Укр. Відень, 1917 р. Ст. 22. Ц. 40 коп.

До нашого духовенства.—Гурток волинських священиків. м. Житомир. 1917 р. Ст. 37. Ц. 30 коп.

Драгоманов, М.—Про українських козаків татар та турків. Вид. четверте. Вид. „Просвіта“ у Києві. 1918 р. Ст. 50, ц. 70 к.

Єфремов, Сергій.—Тарас Шевченко, життя його та діла. Вид. третє. Т-ва „Просвіта“ у Києві 1917 р. ц. 75 к. Ст. 56.

Загул, Д.—З зелених гір. Вид. т-ва „Час“ у Києві. 1918 р. Ст. 104, ц. 1 р. 60 к.

385 **Закон про вибори до Уставовчих Зборів української народної республіки.**

Офіційне видання Головл. Ком. по справ. виб. до Укр. Уст. 36. Київ. 1917 р. Ст. 48. Ц. 1 р.

Зелений гай.—Віршки й казки, з малюнками для дітей. Зложива Олена Пчілка. Друге видання. Катеринослав. 1917 р. Ст. 32, ц. 50 к.

Зоранчук, Йосип.—Утічка. Ескіз. Вид. „Шлях“. Київ, 1917 р. Ст. 14. Ц. 55 к.

Казки І. Франка.—Іжак та зайць. Ілюст. П. Ланин. Т-во „Вернигора“. Київ. 1917 р. Ст. 16. Коштує 30 коп.

390 **Календарь на рік звичайний 1918.** Рік вид. другий. Ред. К. Широцький. Вида. „Благодійного Товариства.“ Київ. 1918 р. Ст. 110. Ц. 1 р. 50 к.

Кашенко, А.—За що? (Оповід. з часів визвольного руху). Вид. „Січ“ у Черкасах. № 10. 1917 р. Ст. 43, ц. 40 коп.

Його-ж.—Як і для чого ми урядомо „Просвіта“. Катеринослав. 1917 р. Ст. 16. Ціни не зазначено.

Кибальчич, Надія.—Дитячі оповідання. Бібліотека „Молодість“, № 11. 2-ге видання. Київ. 1917 р. Ст. 63. Ц. 80 коп.

Коваленко, Гр.—Людина і громада. Вид. друге. Вид. „Січ“. № 7. Черкаси. 1917 р. Ст. 48. Ц. 85 коп.

395 **Коротенька українська правопись.** Вид. „Рідного Слова“. Біла на Підляшшю. 1917 р. Ст. 16. Ц. 7 $\frac{1}{2}$ к.

Княженко.—Осетинська казка. Записав С. Васильченко. В-во „Кривниця“ у Києві. 1917 р. Ст. 30, ц. 50 к.

Коваленко, Гр.—Колядки. Різдвяна дія. Полтава. 1917 р. Ст. 16, ц. 60 к.

Коваленко, Грицько.—Ворожка. Комедія на 1 дію. Полтава. 1917 р. Ст. 23, ц. 75 к.

Коваленко, Г.—Жарти життя. Оповідання. Вид. „Січ“ у Черкасах. 1917 р. Ст. 219. Ц. 3 руб.

400 **Його-ж.**—Людина і громада. Вид. друге. Вид-во „Січ“ у Черкасах. 1917 р. № 7. Ст. 48. Ц. 85 коп.

Козарь, А.—Степові зорі. Поезії кн. черша. Катеринослав. 1917 р. Ст. 32, ц. 25 к.

Кононенко, М. С.—Хвилі. Книжка друга. Полтава. 1917 р. Ст. 159, ц. 2 р.

Колесниченко, Т.—Чад. П'єса на 5 дій. Київ. 1918 р. Ст. 64, ц. 95 коп.

Копеницька, Марія.—На дорозі. Пер. з польськ. мови Д. Сідлецького. К. 1918 р. Вид. „Книгозбірня“ № 6. Ст. 32. Ц. 65 к.

405 **Коробчанський, П.**—Що таке кооперація і що вона може дати трудящому люду. Катеринослав. 1917 р. Ст. 24. Ц. 25 коп.

Короткий Рос.-Укр. правничий словничок. Вид. Полт. Укр. Правн. Т-ва. Кременчук. 1918 р. Ст. 36. Ц. 90 к.

Кравцов, Я.—Полв'їка кооперативного движіння на Югъ Россіи. Изд. второе. Київ. 1916 р. Ст. 29. ц. 50 к.

Кротевич, К.—Суд на Україні і його завдання в сучасний момент. Вид. Полтавськ. Українськ. Правнич. Т-ва. Кременчук. 1918 р. Ст. 11. Ц. 30 к.

Кум Мірошник, або сатана у бочці. Український жарт-водевіль в одній дії *Дмитренка*. Вид. Череповського у Києві 1917 р. Ст. 16. ц. 30 к.

410 **Левицький, Мод.**—Як писати службові папери українською мовою. Вид. „Сіяч“ у Черкасах. № 18. Ст. 27. Ц. 50 коп.

Літ. Нест.—Україно-руський словничок до Кобзаря Т. Г. Шевченка. Херсон. 1917 р. Ст. 82. ц. 75 к.

Льондон, Джек.—На межі. Переклав Сава Криlach. Видавництво Книгозбірня. Київ. 1918 р. Ст. 35. Ц. 65 коп.

Його-ж.—А—Чо. Переклав Сава Криlach. Вид. „Книгозбірня“. № 4. Київ. 1917 р. Ст. 32. Ц. 65 коп.

Мамін-Сібіряк.—Упертий цап. Пер. С. Татаренко. Вид. „Криниця“ у Києві. 1917 р. Ст. 23. ц. 60 к.

415 **Мицюк, О.**—Община та земельна реформа. Лубні. 1917 р. Ст. 41. Ц. 65 коп.

Модзалевській, В. Л.—Украинское искусство. Чернівці. 1917 р. Ст. 68. Ціни не зазначено.

Молитовник мовою українською й церковно-славянською. Переклав і пояснення зложив Архієпископ Олексій, доктор церковної історії. Вид. книгарні Є. Череповського. Київ, 1917 р. Ст. 46. ц. незазн.

Невинський, Ол.—Справочна книжка про гарні книжки для селян. № 1. Валки на Харківщині. 1917 р. Ст. 76. ц. 40 к.

Його-ж.—Практичне пасішництво. Догляд за бжолами круглий рік. № 3. Вид. „Українська Бжола“. Валки на Харківщині. 1917 р. Ст. 64. ц. 70 к.

420 **Його-ж.**—Про бжіл. Вид. „Українська бжола“. № 2. Валки на Харківщині. 1917 р. Ст. 22. ц. 15 к.

Нечипоренко, П.—Про стародавню Русь. Феодосія. 1917 р. Ст. 40, ц. 1 р. 50 к. (прибуток піде на користь Укр. Пед. Акад. у Києві).

Нечуй Левицький, Ів—Баба Параска та баба Палажка. Оповідання. Вид. Череповського. Київ. 1917 р. Ст. 32, ц. 40 к.

Огієнкс, Ів, прив.-доц.—Українська Культура. Академ. промова на одкр. Укр. Нар. Унів. в Києві. Київ. Вид. Українського військов. Генер. Ком. 1917 р. Ст. 31. Ц. 50 коп.

Його-ж. Українська культура. Вид. Череповського. Київ. 1918 р. Ст. 272. Ц. 5 карб.

425 **Ожешко, Еліза.**—Хам. Переклад М. та З. Левицьких. Вид. друге. В-во „Сіяч“ у Черкасах. № 14. 1917 р. Ст. 248. Ц. 3 р.

О'Коннор-Вілінська, В.—1. У школі (сценка на 1 дію).—2. Подруги. (Сценка на 1 дію). Київ, 1918 р. Ст. 16. Ц. 35 к.

Пан Коцький.—Переказ І. М. Труби. (Нар. казка). Дитяча бібліотека № 3. Катеринослав, 1917 р. Ст. 14. Ц. 20 коп.

Рильський, Максим.—На узліссі. Цілія. Вид. „Шлях“. № 10. Київ. 1918 р. Ст. 16. Ц. 40 к.

Рідні Колоски.—Читанка для молодших класів гімназії. Част. перша. Зложила О. Стещенко. Вид. Т-ва Шкільної Освіти. Київ, 1917 р. Ст. 158. Ц. 2 р. 50 коп.

430 **Рялицький, С.**—Правда о языкѣ Украины. Градіжськ. 1917 р. Ст. 42. Ц. 75 к.

Саликовскій, А. Ф.—Русская революція и украинское движіеніе. Изд. жур. „Украинск. Жизнь“. Москва. 1917 р. Ст. 16. ц. 30 к.

Його-ж.—О національнихъ правахъ. Москва, 1917 р. Ст. 15. Ц. 30 к.

Самійленко, В.—Дбайте про фонетичну красу мови. Вид. „Шлях“. № 15. Київ. Ст. 8. Ц. 30 к.

Самостійна Україна.—Видання Союзу Визволення України. Вецляр, 1917 р. Ст. 43. Ц. 20 сот.

435 **Сеттон, Томпсон.**—Зайцеві пригоди (оповідання для дітей). Переклав Михайло Кривенюк. Видавництво „Слово“. Катеринослав, 1917 р. Ст. 20. ц. 45 к.

Символ віри з поясненнями. Вид. „Промінь“. Лубні. 1917 р. Ст. 12. Ц. 15 к.

Сірий, Ю.—Світова мандрівка краплими води. Вид. друге. Вид. „Українська школа“. № 7. Київ. 1917 р. Ст. 16. Ц. 30 к.

„Слава Україні“. Слова Гр. Чупринки, муз. К. Стеценка. Вид. „Криниця“. ц. 50 к.

Стежка додому—початкова читанка. Ч. 1. Вид. шкільного Відділу Катерви. Губ. Зем. Катер. 1917 р. Ст. 110, ц. 1 р. 80 к.

440 **Сумцов, М., проф.**—Вага і краса української народної поезії. Видання друге. Вид. „Сіяч“ у Черкасах. № 16. 1917 р. Ст. 64. ц. 85 к.

Темченко, Павло.—Після муштри (малюнок). на Херсон. м. Широке. 1917 р. Ст. 16. ц. 25 к.

Його-ж.—Сон. Драматичний малюнок на одну дію. М. Широке на Херсон. 1917 р. Ст. 8. п. 15 к.

Тетмайер, К.—За скляною стіною. Поезії в прозі. Видавництво „Шлях“. Київ. 1917 р. Ст. 24. ц. 65 к.

Тищенко, Юр.—Хто такий В. Влянчепко. (Біографічний нарис). Київ. 1917 р. Ст. 16. Ц. 30 коп.

445 **Товариш імігранта на рік 1918.** Ціна 50 центів. Календар руського народного союзу. Ст. 170. Амервка. Scranton.

„**Товариш**“—кооперативний календар на рік 1918. Вид. Дніпр. С. С. Тов. Київ. Ст. 32. Ц. 35 коп.

Троцький, М.—Як прийшло в Росії до революції. Вид. Союз Визв. Укр. Відень. 1917 р. Ст. 35. Ц. 60 сот.

Труба, І.—Хто пануватиме на Україні. Вид. Укр. Нар. Соц. Парт. Катеринослав, 1917 р. Ст. 19. ц. 15 к.

Українські колядки: 1) Ой, видить Бог—65 к.; 2) Небо і земля—70 к.; 3) Мир і радість—65 к.; 4) В Різдво у півночі—60 к.; 5) З днем Родження—70 к.; 6) Пане Господарю—60 к. Зібрав і записав Д. Курницький. Вл. Укр. Вид. Спілки. Київ. 1917 р.

450 **Українська школа. Перший рік. Граматка.** Склали Г. Неводовський. Вид. друге перероблене. В-во „Промінь“. Сміла. 1918 р. Ст. 48. Ц. 85 коп.

Хамардюк, А.—Перед зірницею. (Вірші). Миргород. 1917 р. Ст. 16. Ц. 25. коп.

Хоткевич, Гнат.—Гельман Іван Мазепа. Історічно-популярна Бібліотека. № 1. Харків. 1917 р. Ст. 46. Ц. 40 коп.

Черкасенко, Спиридон.—Рідна школа. Читанка друга. Вид. „Українська школа“. Київ. 1917 р. Ст. 142. Ц. 2 р. 10 коп.

Його-ж.—Рідна школа. Читанка перша. Київ. Видавн. „Українська Школа“. 1917 р. Ст. 92. ц. 1 р. 30 к.

455 **Черкасенко, С.**—Як вродилася пісня. Казки. Вид. друге. Видавн. „Сіяч“ у Черкасах. № 13. 1917 р. Ст. 11. ц. 25 к.

Його-ж.—Убогий Жид. Казка. Видання друге. Видавництво „Сіяч“ у Черкасах. № 14. 1917 р. Ст. 8. ц. 20 к.

Чижикове весілля. Скл. В. С. Олександрів. Мал. М. Погрібняка. Дитяча бібліотека № 1. Катеринослав, 1917 р. Ст. 14. Ц. 20 к.

Чопівський, І.—Економічні нариси. Вид. „Праця“. Київ. 1918 р. Ст. 96. Ціна 1 р. 50 к.

Шаповал, М. (М. Сріблянський). Листки з лісу. (Сімфонія). Вид. „Рух“. М. Вовча на Слобожанщині. 1917 р. Ст. 56. ц. 2 р. 10 к.

460 **Шарко, В.**—Арифметика. — Систематичний курс. Частина перша. (Цілі числа). Вид. Т-ва „Шкільної Освіти“. Київ. 1917 р. Ст. 76. ціна 1 р. 10 к.

Шніцлер, Артур.—„Зелена Папуга“. Мал. на 1 дію. Пер. М. Вороний. Вид. „Шлях“. № 9. Київ. 1917 р. Ст. 53. Ціна 1 карб.

Що треба знати організаторам Співживчих Товариств. Збір. П. Бунт. Бібліотека кооператора. Книжка перша. Вид. „Зерно“. Ст. 12. Ц. 35 к.

463 **Як гриби збиралися воювати з жуками.** Нап. І. Труба і М. Кузьменко. Мал. М. Погрібняка. Дитяча бібліотека № 2. Катеринослав. 1917 р. Ст. 15. Ц. 20 коп.

ТОВАРИСТВО „ЧАС“ у Київі. НОВІ КНИГІ:

Грищенко, Б.—Нова сім'я	30 к.	— Як вибрати коня	45 к.
— Серед темної ночі	2 р. 25 к.	Садовський, М.—Спогади з російсько-ту-	
— На роспутті	2 р. — к.	рецької війни 1877—1878	1 р. 50 к.
— Соняшний промінь	2 р. 30 к.	Будні.—Оповідання з чужих мов	2 р. 25 к.
— Хома Макогін	16 к.	Тищенко, Ю.—Хто такий В. Винниченко	30 к.
— Нахмарило	65 к.	Кушнір, М.—Земельна справа на Україні	30 к.
— Оповідання про дітей	1 р. 50 к.	Чепіга, Я.—Задачник для початкових	
Грушевський, М.—Хмельницький в Пере-		шкіл, ч. I	65 к.
яславі, історичні образи	1 р. 50 к.	— Задачник для початкових шкіл,	
Бордуляк—Дай, Боже, здоровля корові	25 к.	ч. II	65 к.
Сірий, Ю.—Світова подорож краплини води	30 к.	— Методичні замітки до навчання	
Винниченко, В.—Сліпий	40 к.	грамоти по згуковому методу	40 к.
— Боротьба	1 р. 50 к.	Панасенко, С.—В сучасній школі	25 к.
— Солдатики	25 к.	Русова, С.—Нова школа	20 к.
— Федько Халамидник	35 к.	Науменко, В.—Загальні принципи україн-	
Мицюк, О.—Община та земельна реформа	65 к.	ського правосисусу	25 к.
Олесь, О.—Хвесько Андрибер. Дума-песа	40 к.	Русова, С.—Про колективне та групопе-	
— З журбою радість обнялась	2 р. 40 к.	читання	30 к.
Кыбальчич, Н.—Малий Німі	80 к.	Матушевський, Ф.—Установче зібрання	07 к.
В. С.—Дома і на людях. Збірка гуморесок	1 р. —	Клиновецька, З.—Страви і напитки на	
Піменово.—Поетично-військова та народна		Україні	1 р. 20 к.
міліція	15 к.	Прозьба коня	10 к.
Бойер, М.—Земельна реформа	25 к.	Десять заповідей матерям	10 к.
Чернасонок, С.—Малецький горбаль	25 к.	Десять заповідей для членів товар. крам-	
— Гараськів великдень	25 к.	ниць	5 к.
— Шевченко педагогом—Шевченко і		Десять заповідей здоров'я	10 к.
діти	25 к.	Бережіться сифілісу	10 к.
О'Монор-Вілієвська. У школі. Подруги. Стен-		Одривний календарь на 1918 р., (старий	
ки на 1 дію	35 к.	і новий стиль). ц. 3 р.—з спивкою	
Сфрешов, С.—Тарас Шевченко	75 к.	3 р. 50 к., і 3 р. 75 к.	
Арагоманів, М.—Про українських козаків		Склад видань в Книжній Гуртовій Коморі, Т-ва	
татар та турків	70 к.	„Час“. Київ, Володимирська, 42.	
Королів, В.—Про народне самоврядування	35 к.		

Товариство „ЧАС“ у Київі
випустило з друку поезії Д. Загула
„3 ЗЕЛЕНИХ ГІР“
Ціна 1 руб. 60 коп.
Головний Склад Крамна Комора Т-ва „ЧАС“
Київ, Володимирська, 42.

Вийшла з друку всім і кождому потрібна книга
доц. Свенціцького
ОСНОВИ НАУКИ про МОВУ УКРАїнську
Ціна 1 р. 60 к.
Головн. скл. вид.—Крамна Комора Т-ва „ЧАС“
Київ, Володимирська, 42.

Открыта подписка на первые три месяца 1918 г
на еженедельное издание Черниговскаго Губерн-
скаго Земства
ЧЕРНИГОВСКАЯ ЗЕМСКАЯ ГАЗЕТА
Газета печатается на русском и украинскомъ
языкѣ.
Подписная плата 1 р. на мѣсяць и 3 рубля на
три мѣсяца.
Адресъ: г. Черниговъ.

Нова книжка В-ва „СМІХ“
НА ВСЯКИЙ ВИПАДОК ЖИТТЯ
(завже 1500 добрих народних приказов та
вясолівів; упорядкували В. С. та О. А.
Книжка має 128 сторінок мал. форм. ц. 1 р.
Головний склад видання—Київ, Гуртова Кни-
жна Комора Т-ва „Час“.

Другий рік видання.
Приймається передплата на 1918 рік
на журнал

„ТРИ ДЯХ“

орган незалежної думки
місячник літератури, мистецтва та гро-
мадського життя.

Беруть участь країні українські пьсь-
меники.

Переплата—в кояторі редакції: Київ,
Маріна-Благовіщенська, 123. п. 20. Вар-
тість: річно—20 карб., $\frac{1}{2}$ р.—10 карб., $\frac{1}{4}$ р.
5 карб.

Редактор-видавець
Хведір Коломийченко.

КРАМНА КОМОРА Т-ва „ЧАС“
має:
ОДРИВНИЙ КАЛЕНДАРЬ НА 1918 р.
В календарі прозначено числа старого і нового
стилю.
Ціна 3 р. з спивкою 3 р. 50 к. і 3 р. 75 к.
Київ, Володимирська 42.

З КЛИНОВЕЦЬКА
Страви і напитки на Україні
Ст. 160. Ціна 1 р. 20 к.
Головний склад—Крамна Комора Т-ва „ЧАС“
Київ, Володимирська, 42.

Товариство „ЧАС“ у Київі
ПРОДОВЖУЄ НА 1918 РІК ВИДАННЯ
й приймає передплату на перші три місяці

НА МІСЯСНИЙ КРИТИКО-БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ЧАСОПИС

Книгарь

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОГО ПИСЬМЕНСТВА,
(РІК ВИДАННЯ ДРУГИЙ)

Часопис „Книгарь“ подає повні відомости про діяльність всіх українських видавництв; оповіщає про всі наміри й плани кожного видавництва; про всі книжки, що вийшли або мають вийти.

„Книгарь“ при участі відомих українських письменників і знавців з різних спеціальностей дає оцінку кожного видання; оповідає про його зміст, зазначає його якості й хиби.

Ціна часопису „Книгарь“ з пересилкою на три місяці — 3 р, окрема книжка — 1 р. 40 коп. Перші чотири книжки „Книгаря“ досилаються новим передплатникам за додаткову платню в 3 рублі. Оповістки видавництв по 50 к. за рядок.

Гроші на передплату надсилати по адресі: Київ. Володимирська 42, „ЧАС“, редакція „Книгаря“.

Щоб не було задержки в висильці, треба поспішати з передплатою.

„Книгарь“ — необхідним справочником і порадищем для всіх осіб та інституцій, що купують або цікавляться книгами *особливо він потрібен для бібліотек, книгозбірень, земств, „Просвіти“, учительства.*

Року 1917 вийшло чотири числа „Книгаря“, в яких уміщено багато статей і розглянуто спеціалістами 240 книг та підручних видань.

ВЪ 1917 Р. В „КНИГАРІ“ ПИСАЛИ ТАКІ НАШІ ПИСЬМЕННИКИ:

О. Богачький, Л. Бурчак, М. Бурачек, А. Вечерницький, С. Волох, О. Волошинов, П. Гай, А. Грабенко, В. Гордієнко, О. Діхтярь, Г. Дмитренко, Д. Дорощенко, В. Дорошків, О. Дорошків, Н. Дубровська-Тригубівська, В. Дубровський, В. Дурдуковський, В. Д—кий, С. Єфремов, М. Жученко, П. Зайцев, М. Зеров, Н. Ішунін, В. Корольов, В. Корінь, А. Кошиць, М. Левицький, О. Левицький, К. Лоський, О. Лотоцький, Є. Лукасевич, П. Михайлович, О. Мицюк, В. Модзалевський, А. Ніковський, О. Олесь, М. Павловський, С. Паночіні, В. Петрушевський, П. Погорілко, Пожарський, В. Порш, М. Ревуцький, С. Русова, М. Садовський, І. Свенціцький, Ю. Сірий, М. Сріблянський, В. Старий, Л. Старичка-Черняхівська, Є. Тимченко, Ю. Тищенко, В. Хоменко, С. Черкасенко, М. Шаповал, К. Широцький, О. Шульгін, Н. Шульгіна-Ішук, А. Яковлів, А. Яринович.

26974
Сер. "Літописець". Зод. 2

КНИГАРЬ

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОГО
ПИСЬМЕНСТВА

ТОВАРИСТВО "ЧАС" У КИЇВІ

1918.

Ч. СЬОЖЕ

Ц. 1 КАРБ. 40 КОП.

БЕРДІВ

Приймається передплата на 1918 р. на щоденну газету

НОВА РАДА.

Газета політична, економічна і літературна

виходить щодня, окрім понеділів і днів, після великих свят.

Передплата на 3 міс.—18 руб. на 2 міс.—12 руб. на 1 міс.—6 руб.

Адреса редакції і контори: Київ, Інститутська, 22. телефон 64—80.

Редактор А. Ніковський.

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА НА

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ВІСТНИК,

український місячник літератури, науки й громадського життя.

Редакція і контора: Київ, В.-Підвальна № 36, пом. 8. Телефон 60—27.

Передплата: від 1-го липня до кінця 1917 р.—10 руб. Річні передплатники „Проміня“ доплачують 3 руб. Окрема книга накладною платою 2 р. 28 к.

КРАМНИЦЯ

„ЧАС“

постачає всі українські видання
Київ, Володимирська 53.

„БИБЛИОГРАФИЧЕСКИЙ ЕЖЕМЕСЯЧНИК“

(В помощь читателю и библиотекарю). Под ред. И. В. Владиславлева.

Постоянные отделы: I. Стат и, обзори и рецензии. II. Систематические списки новых книг по всем областям знания. III. Новая периодическая печать. IV. Детская литература и детское чтение. V. Из литературной и книжной хроники. VI. Переписка с читателями.

Подписная цена: На год (с января 1918 по январь 1919 г.)—7 р. с пересылкой; за 1917 г. (май-дек.) 3 руб. 50 коп. Деньги направляются по адресу: Москва, Таганская площадь, книжн. склад „Общественное Дело“, для Библиографического Ежемесячника“.

Городам, земствам, культурно-просветительным и общественным организациям, выписывающим не менее 25 экземпляров—уступка в 10%.

Зміст 7-го числа „Книгаря“. П. Шенченко.—† Михайло Орловський (некролог). П. Кушченко.—Десятиліття. С. Кондра.—Бібліографічна класифікація по десяти-мальної системі. С. Петлюра.—Потреба військової літератури.—Критика і бібліографія.

Одділи: I. Історія.—II. Публіцистика.—III. Економіка.—IV. Агітаційні видання.—V. Красне письменство.—VI. Педагогіка і школа.—VII. Видання для дітей.—VIII. Інформаційні видання.—IX. Часописи.—X. Біографії.—XI. Критичні розвідки.—XII. Етнографія.—XIII. Мистецтво.—XIV. Поезія.—XV. Театр і п'єси.—XVI.—Художні видання.—XVII. Релігія та церква. **Видавнична хроніка.**—Літературне життя (звістки та чутки).—Нові книжки (464—496). Оповідки.

Жизгарь

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОГО ПИСЬМЕНСТВА.

Київ.
Рік видання другий.

Березіль, 1918 р.

Число 7-е.
Виходить що-місяця.

† Михайло Орловський.

Серед тих втрат, що потерпіло Українське Громадянство від большевицького панування у Києві в Січні—Лютому біжучого року, з великою тугою слід зазначити одну тяжку втрату як для всього нашого громадянства взагалі, так з окрема для товариства „Час“. Нагло й передчасно загинув 27-го Січня 1917 р. від руки большевика київський санітарно-військовий інспектор, лікарь Михайло Миколаєвич Орловський.

Покійний з своєю сім'єю жив в передмісті Києва—на Демієвці. 24-го Січня в родині Орловських повіяло духом смерті: упокоївся старший син—Борис, 12 літ. В ці дні большевики, не дійшовши до середини міста Києва, вже запанували на Демієвці. І от, коли Михайло Миколаєвич пішов 24-го замовляти труну для своєї дитини, то по дорозі його було заарештовано большевицьким патрулем і відведено до якогось коменданта. Той, докладно розпитавшись, зробив надпис й приклав свою печатку на українськім свідоцтві небіжчика, після чого відпустив його на волю. Після похорону сина, Михайло Миколаєвич вийшов з дому тільки 27-го Січня ранком, коли вже большевики запанували по всьому Києву. Покійник мав замір піти до санітарного військового Управління, але туди не дійшов і додому більше вже не вернувся. Дружина покійного два дні шукала свого чоловіка поміж всіх незлічимох трупів тих бідолашних страдників, що були забиті большевиками, й тільки 29-го знайшла тіло мужа роздягнене й пограбоване, з простреленою головою серед трупів в Олександрівській лікарні.

З близьких людей нікому не пощастило дізнатись докладно, в подробицях, як саме загинув покійник, але невідомий офіцер розповідав такі деталі смерті лікаря Орловського. Він бачив, як вели по Діловій вулиці покійного красногвардійці, а з-заду йшов матрос, який чогось сварився з красногвардійцями, а потім підвів рушницю й вистрелив в спину Орловському. Як тільки покійник упав

нерухомо, красногвардійці, а з ними й матрос враз кинулись його грабувати, скинули чоботи, одержу, забрали вінчального перстня, гроші, зняли хреста з шиї то що, а потім пішли далі... Так передчасно од руки безглузких, засліплених зненавистю зрадників загинула чиста душа...

М. М. Орловський народився 1-го Жовтня 1873 року в Кам'янці Подільському, в сім'ї бідного сільського священика. Вчився М. М. в духовних школах (в бурсі та семінарії) у Кам'янці. По скінченню семінарії, вступив на медичний факультет Томського Університету, а звідти перевівся (1896 року) на 4-й курс медичного факультету до Києва, де й скінчив науку та одібрав свідоцтво лікаря в 1898 році. Після того недовго служив військовим лікарем, а потім—інтерном хірургічного відділу Олександрівської лікарні у Києві. Наприкінці року 1902-го перейшов на посаду земського лікаря в с. Медведівку, Чигиринського повіту на Київщині. 1904 року в часи Японської війни його було закликано до війська, і ту війну він і відбув лікарем санітарного військового потягу. Року 1906-го оселився у Києві, де проживав до Грудня 1908-го року, працюючи в різних лікарнях та медичних установах. З Києва переїхав на посаду громадського лікаря до м. Ваньківцець на Поділля, де служив до Листопаду 1910-го року, а потім переїхав в м. Муровані Курилівці, на Поділля-ж, на посаду завідувача лікарня, де його запросили ще й на посаду земського лікаря. З початком цієї війни його знов покликано до військової служби, війну-ж увесь час служив на фронті. В Жовтні 1907 року на військовій лікарській з'їзді в Києві, куди п. Орловський прибув, яко делегат від 8-ої армії, його обрано членом військової Санітарної Управи, а з Грудня 1917 року йому доручено бути київським санітарним військовим інспектором.

Покійний визначався, як людина великої духовної краси. Це був громадянин-патріот з душею чистою, як кришталі. Ніколи він не покривив душею, ніколи не відрікся своїх переконань. В породженні з людьми М. М. був людиною незвичайно ласковою та приємною вдачі й завше помагав всім, чим міг. Все своє життя працював він для народу, яко лікар та громадський діяч. Брав участь в революційних гуртках, а тако-ж багато працював на ниві національно-громадській, а з-особно-на полі кооперації. На Чигиринщині він zorganizував українське вчительство. В Мурованих Курилівцях заснував споживче товариство й товариство гуртових закупок й був головою обох цих товариств. За життя ще в Києві, був фундатором товариства „Час“—брав діяльну участь в його про-світній діяльності*). Все своє життя віддав він рідній Україні, за котру й пролив свою кров. Ворожа куля на цей раз влучила в одного з кращих та найщиріших синів України.

Поховали Михайла Миколаєвича 1-го Лютого (ст. ст.) на Байковому цвинтарі у Києві.

Sit tibi terra levis!...

Лікарь П. Шепченко.

Десятиліття.

Стаття П. Кущенка.

„Не може бути минувшини,
поки існують книги“.

Е. Бульвер.

Для літопису українського письменства має певний інтерес дата 23-го березня 1908 року. В цей день, десять літ тому, на українському книжковому ринку з'явилася десять маленьких книжечок — перша серія оповідань, виданих товариством „Час“. Всі ті десять книжечок, розміром од 8 до 32 сторінок, видані чепуренько, доброю, чистою мовою зложені, з гарно підібраними оповіданнями різних авторів — своїх і чужоземних, одразу звернули на себе увагу нашого громадянства і поклали початок видавничій діяльності товариства, що до цього дня ні на хвилину не переривало своєї роботи на користь нашому народові.

І от, з огляду того першого десятиліття, так би мовити, скромного маленького видавця, й хотілося б в коротких рисах розповісти про життя того закладу, що в тій чи иншій мірі прислужився до розвитку української культури.

Якось увечері, в січні 1908 року, в лікарні на Тарасівській вулиці (ч. 9) зібрався невеликий гурт українських лікарів, щоб обміркувати термінологію, потрібну для ветеринарного лічебника. Були там покійний письменник і щирій український патріот лікар Осип Юркевич; забігав в лютому місяці цього року в Київ лікар Михайло Орловський, ветеринарний лікар Василь Королів, здається, лікар і письменник Модест Левницький та ще два-три письменники.

Виходячи з хати, коли скінчилася нарада, Орловський та Королів зняли питання про потребу збільшення українських видань, які могли би дійти до села, зацікавити й широкі селянські маси, були би користні та цікаві і для сільської інтелігенції, а також почасти могли би служити й за дитячу лектуру. І так зародилася думка заложити маленьке видавництво, яке мало нагадувати собою популярну в той час московську „Донскую Річ“.

Через два-три дні знову таки у лікаря Орловського, зійшлися В. Королів та М. Сяницький, і обміркували план видавництва, а приблизно на Водохрища відбулася перша нарада фундаторів того видавництва, на яку прибули В. Королів, М. Ор-

ловський, М. Левницький, студент М. Сяницький і студент В. Дубровський. Ухвалено було запросити до гурту ще кількох осіб, зложити по 50 рублів членського внеску й, не гаючись, розпочати підготовлення матеріялів для видання перших книжечок.

Дальші збори було призначено через тиждень. На ці збори прибуло ще троє нових людей: Учителька співу — Н. Г. Дубровська, прозектор університета лікар Ф. Лукьянов та дружина лікаря Н. Каковська. З цих вісьми душ і було засноване перше зерно видавництва, яке, після довгого обміркування, було названо „Часом“. Більшість фундаторів були людьми „неблагонадійними“, не що-давно випущеними з „романівських дач“, не мали сталих посад і, хоча були повні добрих намірів, але ж зовсім „безгрішні“, бо жили виключно з того заробітку, що одбирали за свою працю. Не зайвим буде зазначити, що д. Сяницький був за управителя контори газети „Рада“ й відбрав 50 рублів жалування на місяць, д. Королів був секретарем тієї ж газети й мав 40 рублів на місяць, д. Орловський, як консультант лікарні брав 50 рублів, лікар Лукьянов за своє прозекторство одбрав так само 50 рублів. Мало чим краще стояв матеріяльний добробут і инших членів молодого товариства. Тим-то, коли довелося робити внески, то всі фундатори на початку спромоглися зложити замість сподіваних 400 — тільки 350 карбованців, та й з тих половину було ними позичено у знайомих людей.

Але ж в ті часи то вже був „губрий гріш“! На ці гроші з невеликим боргом друкарні (коло 150 карбованців) почасти випустити першій десяток книжок в кількості 50.000 примірників. Перший десяток коштував в продажу 25 коп., при чому 5 відсотків з прибутку було ще призначено на пам'ятник Т. Шевченкові у Києві! Звичайно, ні за яку працю, — ні за переклади, ні авторського гонорару, ні за видавничі клопоти нікому нічого не платилось. Навпаки, на одних з перших зборах було ухвалено, що, позаяк розпочата справа була справою національного обов'язку, то кожен з фундаторів повинен зробити для товариства роботи принаймні на 50 чи 100 карбованців по тодішніх розцінках.

Успіх першої серії дуже підбадьорив товариство, і того ж року було випущено ще дві серії, тобто разом в році 1908 вийшло 30 книжечок по 5.000 кожної, а всього 150.000 примірників.

Того ж таки року до товариства пристало ще двоє нових членів: В. П. Цимбал та О. В. Корольова. Тим часом в товаристві починало збиратись чимало вже виданого матеріалу й йому довелося думати про заснування своєї експедиції. Справу цю було доручено студентові Петрові Синицькому, який і явився першим платним співробітником товариства і одбирав у нього за свою працю і склад (в своїй студентській кімнаті) видань товариства ... 10 рублів на місяць. Правда, через якийсь час його за той склад було вигнано з квартири і товариство перенесло свої видання до нової книгарні „Літературно-Наукового Вістника“.

1906 року, з огляду на страшенні прицепки з боку цензури, на чолі якої стояли ганебної пам'яті п. п. Сидоров і Никольський з секретарем Опатовським,—Київська „Просвіта“ не зважачась на видання одривного календаря. До речі тут згадати, що перші видання товариства редагувались всім складом товаришів і кожна книжка приймалась до друку тільки по спільній ухвалі. Але ж крім своєї редакції, як і для більшості українських видань того часу, була ще друга, „казенна“ редакція: попереднє читання одним з членів цензурного комітету. Звичайно те робилось не „за прекрасные глаза“ „Часу“. І хоча „Час“ не платив місячного жалування цензурному комітетові, як те мусіли робити наші часописи, але за кожне видання, в залежності від його розміру, посилав встановленого по мовчазній згоді кабаря в конвертику. На честь зазначеного комітета, що працював для охорони Московії од маженинської крамоли, треба сказати, що свої обовязки до українських видавництва він виконував більш сумлінно, ніж обовязка до Царського Уряду, і брав за те дуже скромну, навіть по тих часах, „мзду“. Досить сказати, що за „редакцію“ одного видання було заплачено двома квитками до театру М. Садовського, тай то в день, коли йшов спектакль „по зменчених цінах“. Тоб то—карбованців два—два з половиною!

І от, товариство „Час“ дозволило собі сміливий замір: видання по тих часах такої капітальної речі, як календарь. Цю справу на власний ризик узяли В. Корольов та М. Синицький, які зложили календаря й у борг видрукували його 5.000 примірників. Календарь мав успіх, розійшовся увесь майже до нового року і дав товариству величезний прибуток коло—550 карбованців.

Одбиравши такі гроші, „Час“ почу під собою міцний ґрунт і почав вже ширше провадити свою діяльність. Тоді ж з нього приєдналося ще троє членів: Д. М. Осипович, лікарь Чижнакова та письменник Юрій Сірий.

1910 рік в житті товариства був од значення великими для нього подіями. Ініціативи лікаря М. Орловського „Час“ випустив плакат-біографію Т. Шевченка малюнками в фарбах (в тій роботі брав участь художник Ф. Красицький та І. Іжакевич, а редагували зміст покойний Б. Грінченко, С. О. Єфремов та Ф. П. Матушевський). Цей листок враз розійшовся в 100.000 примірниках. Весь прибуток цього видання товариством було призначено на фонд пам'ятника Шевченкові і це дало змогу „Часові“ послати свого представника (М. С. Синицького) в комітет по збудуванню пам'ятника. Другою визначною подією в житті товариства—було заснування (теж з ініціативи покойного М. Орловського) власної книгарні, під назвою „Крамниця Час“, що спочатку містилася в манісенькій кімнатці проти Мійського театру на Театральній Площі, за яку т-во платило 45 руб. на місяць, і разом з книжковим завело ще продаж капелярського приладу та кустарного краму. Першим завідуючим цією крамницею був В. Г. Дубровський, який через те мусів зятягти своє пробування в університеті. Не зайвим буде ще зазначити, що одібрати дозвіл на одкриття української книгарні було не легким ділом. Багато змарнували товариші своїх підшош, поки виходили той дозвіл на таку неблагонадійну й підозрілу справу. І виграла її тільки, дякуючи тому, що член т-ва Н. Н. Каковська, дружина дуже популярного тоді Київського лікаря (тепер проф. Університету), зважачась заявити себе власником книгарні і навідавала силу всяких підписок та обовязательств. А при всякій конфіскації якоїсь книжки чи трусуха в крамниці мусила бігати по різних урядових закладах, а иноді—то й терпіти всякі образи од ріжких перунів Никольських, Флорянських та Щогольових, знайомість з якими завше загрожувала довести до біди. Маючи вже не тільки видавничий, але й експедиційний апарат, Товариство почало жвавіше провадити свою справу й од видання дрібних метеликів потроху перейшло до видання більших поважних книжок—переважно історичної белетристики.

В 1911-му році справи товариства настільки поширились, що воно почало ставати

ростосунки не тільки з місцевими фірмами, але й з закордонними (найбільше з приводу вигнання листовних карток з малюнками художника А. Ждахи, що друкувалися в кількості 100.000 в один наклад в Лейпцігу та Празі).—Йому з'явилась потреба перевести Товариство в нову, юридично-обґрунтовану форму. І от „Час“, після довгих міркувань, перетворюється на товариство в акції, при чому його основний капітал вже зростає до надто поважної на ті часи суми—двадцять з лишком тисяч карбованців.

Тепер уже до нього пристає все більше й більше людей, що жваво беруться до національної культурної праці, і, не шкодуючи сил, тям сприяють дальшому розвитку справи. З таких нових невтомних робітників треба зазначити д. І. Кречотня, помік Н. І. Лукьянову і нарешті ветеринарного лікаря В. Д. Петрушевського та М. С. Постолаку. Тяжкі обставини життя українських закладів, що особливо відчувалися з початком війни, яка почалася під часом знищення до пня всього українства, —далися в знаки й товариству „Час“. Видавництво його завмерло і навіть один рік (1915) їм не було видано традиційного одривного календаря. Але все ж таки пішигарня, пі заснований при пій кустарний відділ не спиняли своєї діяльності ні на один день...

Нарешті в лютому минулого року впали кайдани з українського слова. Знову емить у „Часі“ стали до праці старі робітники, знову закипіла жвава робота. Товариство, поставивши руба останнього карбованця, вже 9 березоля засновує першу українську друкарню у Києві, купивши ту, що належала відомому чорносотенному змізду „Двуглавого Орла“; з неї ж виходять і перші числа оновленої української газети „Нова Рада“. Враз товариство відновляє свою видавничу діяльність, засновує першу на Україні гуртову книжну комору (24-го липця) і розпочинає видання періодичного часопису—літопису українського письменства „Книгарь“ (25 серпня). Але ж найсамперед воно береться до видання найбільших потрібних для моменту шкільних підручників, виготовлених Товариством „Українська Школа“, більших книжок для шкільних книгозбірень, книжок для дитячого читання.

За цією роботою й переходить воно в нове десятиліття своєї діяльності, маючи вже значні кошти і коло 125 членів, переважно українських письменників та громадських діячів.

За цей минулий період свого існування товариство „Час“ видавало книжки з красною письменства українських і чужосторонніх авторів; історичні повісті, романи, оповідання; мемуари, біографії видатних українських діячів, підручники шкільні, наукові книжки, агітаційні видання, дитячу літературу, художні твори (картки і портрети), календарі одривні й настільні, періодичний часопис.

Коли підраховували наслідки роботи товариства за перше десятиліття, то вони не складають такої поважної картини, яка б могла дорівнюватись до видавництва хоча би московських. Надто в скрутних і тяжких умовах проходила культурна українська праця, надто мала була інтелігентна маса, що потрібувала української лектури...

Всього за десять літ видавництво „Час“ випустило книжок та всяких картин в загальній кількості 1.781.500 примірників, що складає 219.238.000 сторінок. Коли розложити по землі листок за листочком, видрукованих „Часом“ видань, то папірова стьожка займе 18.111.375 кілометрів, тоб то обхопить тільки майже половину землі по екватору.

Загальна ціна всього випущеного в продаж матеріялу доходить до 1.116.925 карбованців.

Бібліографічна класифікація по децимальній системі.

Стаття С. Кондри.

Дуже багато було запропоновано й уживано ріжноманітних систем бібліографічної класифікації, але всі вони не задовольняли справжнім вимогам. Нарешті практичні американці знайшли найкращий засіб вирішити цю проблему. Бібліотекар Мельвіль Дьюї (Melvil Dewey) у 1873 році запропонував децимальну бібліографічну класифікацію, сконструйовану по тому ж десятичному принципі, по якому лічать в більшій частині світу. Року 1859-го Міжнародній Бібліографічний Інститут у Брюсселі, постановивши собі на меті утворити бібліографічний покажчик всіх тих творів письменства, що були, чи колись будуть на світі, ухвалив використувати для цього грандіозного діла децимальну класифікацію Дьюї. Фаховці докладно розробили окремі галузі науки та мистецтва, а для повноти й ви-

разности бібліографічних індексів було додано ще таблиці т. зв. детермінантів. В такому складі ця децимальна класифікація може задовольнити найширші вимоги. Вона також безмежна, як десятична лічба.

По суті вона має такий уклад: увесь обсяг людської духової творчості поділяється (звичайно більш-менш умовно, бо ця система не філософська, а суто-практична) на 10 частин, кожна частина—знов на 10 і т. д. Можна, скільки потрібно, поділяти все даліше відділи, аби не більш, як на 10 часток. Таким чином, і найдрібніший відділ і найдетальніший індекс мають вигляд легко зрозумілого рядка цифр.

Головні поділи такі:

0—твори загальною й мішаного змісту, 1—філософія, 2—релігія, 3—соціологія (громадські науки, право), 4—філологія, мовознавство, 5—природознавство (точні науки), 6—умілість та техніка, 7—мистецтво, 8—красне письменство, 9—історія та географія.

Ці головні поділи, коли треба, поділяються знов, але не більше, як теж на 10 частин. Так нулевий відділ, куди увиходить все, що по своєму мішаному змісту не підходить ні до якого з дев'яток означених основних відділів, поділяється так:

01—бібліографія, 02—визначення (бібліотекономія), 03—енциклопедії, 05—періодичні видання, журнали, календарі, 06—видання товариств (взагалі), 07—газети (і взагалі про пресу), 08—збірники творів, 09—рабітетети (старовинні книги та рукописи).

Минаючи відділи 2 та 3, що вимагають поділів тільки в спеціальних або дуже великих репертуарах, переходимо до 3:

31—статистика, 32—політика, 3231—національна проблема, 33—політична економія, 34—право, 35—адміністрація, 36—громадські установи, 37—освіта, 38—торгівля, 39—фольклор (народні звичаї, пісні, вбрання і т. и.)

З 4-го відділу цікаво означити мови—російську—4917, українську—49179, польську—49185.

Природознавство поділяється так: 51—математика, 52—астрономія, 53—фізика, 54—хімія, 55—геологія, 56—палеонтологія, 57—біологія (взагалі), 58—ботаніка, 59—зоологія.

Історія, 9, поділяється по окремих країнах через географічні детермінанти, напр.: 9(4)—історія Європи, 9(477)—історія України. Всесвітня історія 9(∞) (знак безконечності). Також по періодах, через хронологічні детермінанти, напр.: 9„18“ історія 19-го віку (цеб-то—після 18-ти віків).

Географія, 91, також поділяється, звичайно, по географічних детермінантах, на п. 91(477)—географія України, 91(7)—географія Північної Америки. Крім того маємо: 911—історична географія, 912—картографія (а фізичну географію розміщено у відділі геології а саме—5514).

Згадані вище детермінанти допомагають більш докладно, зрозуміло зазначити зміст і форму творів. Головні розділи їх такі: детермінанти форми, що одзначаються числами з нулем попередю у скобках, а саме: (0) теорія данного питання; (92) підручники, їх (021) наукові, (023) народні, (0247) дитячі, (03) енциклопедія; (04) стаття; (05) журнал; (07) педагогіка; (08) збірники. (084) іконографія; (085) комерц. каталог; (09) історія.

Таким чином, книжка, напр. і по історії може бути чи суто теоретичною 9(01), чи науковим підручником 9(021), чи статтською 9(04), чи журналом 9(05), чи збірником 9(08).

Географічних детермінантів вживається не тільки у відділах історії та географії (як вже було зазначено), а і по інших. Таблицю їх дуже досконало розроблено аж до окремих губерній. Зазначаються вони також числами у скобках, але без нуля.

Детермінанти хронологічні, одзначаються просто відповідною датою в лапках, напр.: 9(477) „1775“ історія України у 1775 році. Століття одзначаються гринними датами, напр.: середні віки „04: 15“, цеб-то з п'ятого до шіснадцятного віку. Нові століття „15: 18“ (з шіснадцятного до дев'ятнадцятного). Сучасна доба „18: 19“.

Детермінанти мови одзначаються числами без скобок, з'єднаними з ґрунтовним індексом знаком косого хреста, X. Отже маємо: X2 англійська мова; X3 німецька; X4 французька; X7 латинська; X917 російська; X9179 українська; X9185 польська і т. д.

Ці детермінанти переважно вживаються у відділах філології та красеного письменства, або у великих репертуарах, де багато творів на різних мовах. Напр.: 4-2X9179 етимологія української мови; 809X9179 історія українського письменства.

Дуже зручні і потрібні також детермінанти відносно: коли якийсь твір торкається двох чи більше взаємозв'язаних питань, то й індекс такого твору буде—індекси цих питань, зв'язані знаком відношення—двома п'яточками, напр.—9179:378 українська мова у вищій школі; 331:3231 робітництво та національне питання.

Як бачимо, десятичну систему дуже докладно розроблено, й вона передбачає найширший розвій, найдрібніші поділи. Але разом з тим вона цілком зручна і для класифікації невеличких збірок; а коли ці збірки збільшуються, то можна легко, без усякої переробки, утворити нові відділи.

Взякий бібліограф добре знає, яка трудність іншим разом класифікувати твори дуже спеціального змісту, або такі, що торкаються одночасно різнманітних питань: такі твори, здебільшого, звалюють в одну купу під якоюсь назвою „мішанина“, або „все остатнє“, або, що ще гірше, вигадують що разу нові відділи для всякої такої книжки.

Тим часом єдність і постійність системи—це неодмінна умова доброї класифікації, бо тільки тоді можна розшукати потрібний матеріал. З цього боку десятична класифікація має надзвичайну перевагу перед іншими. Таким чином, вся книжка, хоч найвужчого спеціального змісту—чи то по хмії, чи про музику, чи якась розвідка про пещері, або про церковне право—може бути уміщена на своє місце, відповідно до таблиць. Твори ж, що торкаються одночасно різних питань, можуть уміститись (декілька разів) по всіх відповідних відділах.

Треба зазначити, що й десятична система, хоч і менш од других, не уникнула деяких хиб. Хиб ці, здебільшого, з'являються наслідком штучності системи, але тієї самої штучності, що дає їй надзвичайну, безмежну гнучкість,—а саме принцип поділу тільки на 10 часток. Коли треба поділити на більше частин, то всі останні частини скупчуються під дев'ятим номером, що зовов може поділитись на 10. Таким чином, наприклад, виходе показчик для української мови аж з 4-х цифр, 9179, тоді як інші мови мають показчиків з двох цифр. *)

Є також деякі хибі і в самій конструкції системи, напр. не дуже влучно географію зроблено ніби підвідділом історії; це вже наслідок неминучого розвитку наук, а разом і нашого розуміння їх взаємовідносин. Цього ніяк не можна уникнути, коли утворювати бібліографічну класифікацію на довгий час. Міняти ж часто систему класифікації, звичайно, цілком неможливо, а особливо, коли робота провадиться періодично, довгий час, як от у великих книгозбірнях або у журналах.

*) Хіба її ще й в тому, що вона надто націоналістично-американська, а не всесвітня.

Детальна розробленість системи найбільше потрібна при індексації творів у бібліографічних покажчиках. У каталогах розділів взагалі небагато, бо при дуже дрібній деталізації матеріалу (коли дуже багато відділів) незручно шукати потрібну літературу. Але скільки не було б відділів, хоч би обмежувались тільки самими першими, ґрунтовними, все ж таки потрібно зазначити кожний твір самим повним бібліографічним індексом. Потрібно це й для характеристики твору і щоб у межах кожного відділу розмістити твори послідовно, і щоби при дальшому роздробленні відділів не переставляти заголовки. Особливо це має значіння, коли треба зводити декілька покажчиків у один. Кожний точно індексований твір одразу стає тоді на своє місце, не завдаючи ніякого клопоту.

Для індексації треба вживати „Manuel du repertoire bibliographique universel“, виданий Міжнародним Бібліографічним Інститутом у Брюсселі, у якому містяться усі таблиці й абетковий показчик. Але тепер його неможна дістати. Російською мовою є „Краткое изложение десятичной библиографической классификации“ Б. С. Боднарского (Москва, 1911, 2-ге вид. крамниці „Труд“). Ця книжка теж досить детальна для практичного вжитку навіть для чималих репертуарів. Є ще коротчі „Сокращенныя таблицы“ того ж автора, видані раніше.

Десятичну систему дуже поширено в Америці. В Європі вона також поширюється, але переважно у нових великих книгозбірнях (напр. академічних) та у видавництвах (бо в старих великих книгозбірнях міняти систему—дуже трудна річ).

Тепер, коли Українські видавництва виходять на широкий шлях, варто було б й Українську бібліографію одразу поставити на твердий, певний ґрунт.

У нас, з розвитком книжної продукції, з'явиться багато бібліографічних покажчиків; коли всі вони будуть скомпановані по різних системах, (або й без усякої системи, як попало)—чого, на жаль можна чекати,—то користуватись з таких покажчиків буде дуже трудно й неприємно. Скільки втрати часу, поки добереш, куди у таких покажчиках позастроєлювано потрібні книжки! А тим часом по десятичній системі, керуючись таблицями, підшукати матеріал не трудніше, як знайти потрібну сторінку в книжці.

Потреба військової літератури.

Стаття С. Петлюри.

Серед вашої книжкової продукції за минулий рік тай за перші місяці року біжучого дивно вражає повний брак книжок на військовій темі. С. Паночіні в своєму огляді „Книжкова українська продукція в 1917 р.“ (Книгарь ч. 5. 1918, стр. 244—252) під рубрикою „Війна. Військо“ міг умістити тільки дві назви книжок на військову тему, що вийшли друком в минулому році. До згаданого огляду не увійшли ч.ч. „Вістника Українського Військового Генерального Комітету“ і невеличка брошура—Ю. Капкана—„Коротка муштрова наука“. (Київ, 1917 р.) Коли не рахувати статутів різних військових громад та комітетів, а тако-ж відозв, що зрештою в досить великому числі примірників видавались з різних причин цими комітетами та радами, то переліченими вище виданнями і вичерпати можна всю книжкову нашу продукцію з обсягу військового.

Були, видно, свої причини для пояснення такого безвідрадного становища нашої військової літератури. Ми не будемо тут спинятись над ними, маючи на увазі підністи думку про необхідність створення цієї літератури в нових обставинах вільного державного життя України. Гостра потреба її, невідкладна konieczність відчувається вже й тепер. Виборовши державну самостійність, ми повинні її втримати і зміцнити. Одною з тих сил, на які може опертися наша держава в нашому дальшому житті-бутті, є організована військова сила. Отже на створення цієї сили повинно вже нині покласти як найбільше енергії і творчих-організаторських зусилів. Той досвід практичний, та наука теоретична, ті придбання, що їх мають в цій справі держави, старші за нас, і які не раз перевірили цінність та позиточність цих придбань, все це ми мусимо взяті під розвагу і найкращими з них скористатися. Яку б армію не творила наша влада, які б форми військового життя не створювала,—і засади організації військової, і ці форми не будуть зрозумілі нашому громадянству, коли справа ця провалитись буде тільки одними циркулярами та роспорядженнями. Без спеціальної військової літератури тут обійтись неможна.

Я маю на увазі не тільки періодичну пресу—якісь щоденники чи тижневики—офіційні чи не офіційні, присвячені обговоренню біжучих явищ та питань військо-

вого життя. Річ не тільки в них. Потрібно вже тепер видання цілої низки підручників як от муштровий, польовий, залогової служби, підручників що до вивчення та вираження рушницею, кулеметом, гарматою та іншими родами зброї. Не менш потрібно видання перекладів кращих наукових розпраць та праць світових військових авторитетів.

Ми не маємо ще своєї Академії Генерального Штабу, яка б була не тільки школою вищою для військової старшини, але й огнищем військової науки, і тому нам треба тим часом звернути велику увагу на переклади на нашу мову всього, що є кращого в світовій літературі.

Поруч з цим негайно треба звернути велику увагу на військово-наукове вивчення границь України і подбати про видання належних мап України різного масштабу. Це справа українських топографів та геодезистів разом з офіцерами генерального штабу. І чим швидче ця справа наладиться, тим краще, бо ми живемо в дні непевні, в дні можливих ще конфліктів і про пам'ятку—„береженого бог береже“ нам ніколи не треба забувати.

Справа створення української військової літератури—це, ще і не з'оране і не засіяне поле. Але вже тепер, коли доля нам присудила бути і орачами і сіячами цієї ниви, треба негайно приступати до праці і захожуватись біля неї поважно й завзято. Одним із відповідних засобів для цього є популяризація військової науки, створення зрозумілих для пересічного козака війська українського книжок та видань з різних галузів військового життя і науки. Така література підніме на вищу ступінь свідомість козака, дасть йому належну суму фахового знання, так потрібного для розумного виконання ним своїх обов'язків перед відчиною. Така література потрібна при тому ладі, коли замість війська постійного буде вародня миліція і тоді, як існуватиме регулярне військо—чи то охочекомонне, чи з примусу набране.

В цей час трудно бути пророком, в яких формах українська військова сила буде існувати. Але як би не було там, нам треба організувати реальну збройну силу для оборони нашої молоді держави. Одним із необхідних елементів цієї організації, одним із цементів, що може скріпити її,—є та велика праця в справі створення фахової військової літератури, потреба в якій вже відчувається сьогодні і задовольнити яку є святим обов'язком і нашого Генерального Штабу і наших військових фаховців.

Критика і бібліографія.

I. Історія.

336 *Іван Огієнко, приват-доцент Київського Університету. Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу. Курс, читаний в Українськiм Народнiм Університетi. З малюнками і портретами українських культурних діячів. Видвицтво книгарні Є. Череповського. Київ. 1918. ст. 272 in 32^о, ціна 5 рублів.*

Од книги, яка має назву історії української культури, ми мусили сподіватись дійсно така історія розвитку культурного українського життя із зазначенням зміни форм тієї культури, різних сторонніх на неї впливів, а також характерних рис сучасної культури українського народу, яко суми її підрахунку усього попереднього її розвитку. Але цього книга д. Огієнка як раз і не дає. Автор не виробив собі певного плану роботи, не вибрав ніякої системи, і через те його книга й не дає суцільного образу української культури в її історичному розвитку.

Д. Огієнко поділив свою книгу на чотирі розділи: 1—„Українська культура за давні віки“, 2—„Впливи української культури на московську“, 3—„Українська культура XIX віку“ і 4—„Тернистим шляхом (про кривди народів українському)“. В першому розділі дуже коротенько розповідається про своєрідні форми української культури, наскільки вона виявляється в словесности народній, в побуті, у місцеві. Дуже побіжно згадавши за початки письменства на Україні за княжих часів, автор переходить зразу до XVI—XVII століть і тут зупиняється лише виключно на літературі й науці, огнищем яких була Київська Академія. Згадуючи за цілий ряд зъявищ і ознак культурного життя, автор дуже мало звертає уваги на зміст, на саму суть тих зъявищ, через те у читальника не застається певної думки, не лишається ясного уявлення про ті форми культури, що про них розповідає автор. Ось зразок його викладу: „...Український народ витворив і своє оригінальне право, те право, що його не змогли знести ніякою російською нівеліровкою. Ще в XI віці народ наш склав уже і перший писаний збір законів під назвою „Руська Правда“. До нашого права колись добре прислухались і за царя Олексія Михайловича, обіруч скористали з його і до „Кормчої“ 1650 р. і до „Уложевія“ 1649 р. Сотні тисяч актів по архивах в Варшаві, Львові, Вільні та Києві свідчать про оригінальність нашого права, а

також і про те, що за старі віки суд був у нас своєю рідною мовою“ (ст. 16—17). Промінаючи неточність вислову, якої не личило б допускати автору з ученим титулом, мусимо визнати, що з цього уступу не видно, в чому ж були характерні ознаки, властиві як раз українському праву, під якими сторонніми впливами воно складалося і які ж саме форми мав суд на старій Україні. Такими ж загальними фразами збуває автор і більшість інших моментів у розвитку української культури. Блискучий розвиток культури київської Русі в домонгольську добу залишено автором в тіні; дуже довго і спеціально спинаючись на пізнішому впливі української культури на Московщину, автор нічого не говорить про вплив нашої давньої культури на Литву, на утворену її князями литовсько-руську державу. Вже не кажу про те, що зміни форм державного й громадського життя, еволюції соціальних відносин автором слівом зовсім не зачеплено, хоча власне в цьому й виявляється цевна культура народу, поруч з письменством і наукою.

Другий розділ, про вплив української культури на московську, трактує переважно про літературні українські впливи на Московщині в другій половині XVII і першій половині XVIII віку. Здається нам, що доводити культурність певного народу малою культурністю одного з його сусідів—метод не дуже науковий, бо як пішло вже на докази через порівняння, то слід було би рівняти нашу культуру XVII в. до польської і взагалі до західно-європейської; а ще краще було б, якби автор більше та докладніше зупинився на характеристаці форм нашої культури XVII—XVIII вв. у всіх об'єктах народного життя. Для цього можна знайти багатий матеріал в літературі, хоча б і в мемуарах чужеземних мандрівників по Україні—попа Лукьянова, Павла Алепського, Юста Юля та інших. Д. Огієнко цитує в одному місці Павла Алепського,—можна було б використати його й більше. А вже що зовсім майже проминуло у д. Огієнка, так-де культура Гетьманщини XVIII століття, дуже цікава й характерна тим, що тут український народ мав змогу творити життя в умовах певної політичної автономії. Д-ій Огієнко уривково й спорадично розкладає уваги про стан культури на Гетьманщині, про просвітні заходи козацької старшини, тимчасом історична наука дає багатий матеріал для харак-

теристки культури Гетьманщини (і звязаної з нею Слобідської України): доволі переглянучи „Кіевську Старину“ за її двадцять п'ять років, перечитати дневника Миколи Ханенка, Якова Марковича, Петра Апостола, щоб на їх підставі дати суцільний образ культурного життя козацької України.

Третій розділ—„Українська культура XIX віку“ (ст. 111—129), найкоротчий в книзі,—дає побіжний і дуже стислий перегляд розвитку нового українського письменства, генези котрого, до речі, зовсім не з'ясовано, хоч це було б не важко зробити на підставі відомої праці Житецького. Але ж автор дає сухий переказ важлих іменнів і літературних напрямків і поглядів. В останньому розділі він знову вертається назад, до XVII—XVIII віків і переказує головні моменти політичної й культурно-національної боротьби, яку доводилось вести українцям з Московщиною. Парешті подається історія утисків над українським словом в XIX столітті й історія суперечок про українську мову. Галичина й її культурне життя весь час зостаються по-за обсягом авторового викладу, і він тільки згадує в деяких місцях галицько-українських письменників та вчених.

Резюмуючи наше вражіння од книги д. Огієнка, мусимо визнати, що її назва не одповідає змістові: ми маємо перед собою не історію української культури, а ряд цікаво й легко написаних нарисів про давнє письменство українське, про українську мову, про взаємини між українством та московщиною. Цю лехкість викладу, поруч з популярністю мови, треба особливо підкреслити, як позитивну прикмету книги. Але разом із тим не можна не зазначити якоїсь наче б то поспішности, з якою укладалась книга (це властиво, як свідчить і сам автор—курс лекцій, читаний в народньому університеті). Нічим иншим не можемо пояснити цілою рядом фактичних помилок і неточностей, допущених ученим автором. Наведемо тільки декотрі з них. Д-ій Огієнко каже, ніби Литовський Статут писано нашою мовою (ст. 17). Йому, як спеціалісту-філологуві повинно бути відомо, що Литов. Статут писано мовою білоруською, або принаймні тією спільною українцям і білорусам книжною мовою, ідея котрої, як каже проф. В. Перетц, носилась перед духовними очима письменників XVI віку на Білій Русі й Україні. Так само безпотрібно анектує автор на нашу користь білоруські друкарні у Вільні, Евлю (між Вільною та Ковном), Могилеві (ст. 37 і 56) й перекладчика Євангелія на білоруську мову Василя Тяпинського (ст. 41).

Сказати, що „все краще з світової літератури вже перекладено на нашу мову“ і покликатись при цьому на „Покажчик“ Комарова 1883 р.—розуміється, трохи сміливо.

Під портретами україн. письменників здебільшого автор подає й коротенькі їх характеристики, що ніби замінюють собою відповідні місця в тексті книги. Одже в цих увагах під портретами зустрічаємо також різні неточності: про Стефаніка (ст. 119) сказано, що це „видатний український мініатюрист“—і тільки. Певна річ, що це не дає поняття про справжній характер творчости письменника. Про Драгоманова сказано (ст. 216), ніби він „професорував у Сербії“ замість—у Софії (в Болгарії). За Руданського сказано: „з-за цензурних утисків не бачив своїх творів друкованими“ (ст. 234). Неточно: бачив свої вірші в „Основі“ й початок „Ліяди“ в „Правді“ 1872 р. У Львові 1873 р. засновано не „Українське Наукове Товариство“, а „Товариство імені Шевченка“, яке тільки в 1892 році перемінилось в наукове товариство. Але що давно, так це жалі д. Огієнка з того приводу, що, мовляв, із заснуванням цього товариства „попливли тоді за кордон наші сили, наші найкращі сили, що їм було тісно й небезпечно в себе вдома; попливли тоді туди і наші гроші і збогашали Австрію...“ (ст. 234). Чи дуже збагатилася тими українськими грішми Австрія, чи ні, але ж збагатилася духовне життя галицької України, й знаючи причини й обставини часоного перевесення центра українського культурного життя з Кієва до Львова, ледве можна вболівати за тим в тій формі, як це робить д. Огієнко.

Автор скрізь дає бібліографічні вказівки літератури і під текстом, і в кінці розділів. Цей бік його праці поставлено добре. От тільки, показуючи літературу народнього українського мистецтва, автор проминув цілий ряд важних виданнів, між иншим не зазначив і недавніх праць К. Широцького. Добре поставлена ілюстраційна частина книги: багато портретів, багато знімків; особливо цікаві знімки з старих рукописів та друків. Але ж портрети новітніх письменників взято надто давні, невизначні й нецікаві. Зверхній вигляд книги—друк, папір,—дуже непоганий, несе вражіння тільки незграбний і нехудожній малюнок на обгортці. Ціну—5 рублів—вважаючи навіть на теперішні умови друку, не можна не визнати за дуже високу. Це робить книгу мало доступною для широкого кола покупців, для читальника книжок популярних, на якого власне й вираховано працю д. Огієнка.

337 *Михайло Грушевський. Про старі часи на Україні. Коротка історія України* (для першого початку). Видання друге, Київ, 1917 р., стор. 162, ціна 1 карб. 60 коп.

Від широго серця можемо вітати друге видання цієї праці нашого найбільшого знавця рідної історії і невтомного робітника на полі поширення знання цієї історії серед усіх верств Українського громадянства. Як велика „Історія України Русі“ призначена для тих, хто ґрунтовно і науково студіює цю справу, а „Дюстрована історія України“—взагалі для інтелігенції, яка бажає познайомитись з рідною старовиною, так книгу, що ми нині розглядаємо, призначено для народу, а найбільше—для селянства.

І, треба визнати, що ця книга цілком відповідає своїм завданням: написано її надзвичайно цікаво, й дуже зрозуміло, хоча й примішано слів, що не часто трапляються у нас на селі. Дає вона читачеві коротке, але повне розуміння минулих рідної країни. Треба також одмітити, що ніде в книзі немає національного самохвальства, яким гримать часто популярні книжки інших авторів: всі відомости засновано на наукових даних, добре провіреніх.

Можемо побажати їй як найширшого розповсюдження посеред нашого народу і можливості в будучині вітати не друге, а двадцять друге видання цієї книжки, бо кожне нове її видання є новий крок вперед в розвиткові національної свідомости українського народу.

К. Лосккий.

II. Публіцистика.

338 *Коваленко, Грицько.—Людина і громада. Думки про добро і правду.* Видання друге. Видавництво „Січ“. Стор. 48 in 16°. Черкаси, 1917. Ціна 85 коп.

„У сій малій книжці, у кількох нарисах, виложив я коротко думки свої про поважні питання нашого часу і—всіх часів. І не мої це власні думки; не виклад думок усіх тих, хто щиро шукав стежки, хто не втратив ідеалу, надії“. Так пише автор про свою працю в передмові, і пише зовсім справедливо. Автора займають питання соціального життя, особистої й громадської моралі, права, боротьби за існування і т. п., і відповіддю на них і стала ця книжечка. Звичайно її не можна вважати за щось оригінальне, як не можна знайти у автора і певної навіть системи думання і викладу. Це—тільки „думки“, але вилежено їх популярно, досить цікаво, хоч і неґлибоко і, коли читачеві книжечка д. Коваленка не дасть відповіді на прокляті питання часу, то замислитись над ними вона напевне присяєє й зробить може почин до шукання своєї „стежки в світі“. З цього погляду книжка д. Коваленка напевне свого читача знайде, який подякує авторові за збудження цікавості.

Одна увага що-до видання. Книжку передруковано з попереднього видання (1913 року) без жодних одмін. Тим часом в ній, а надто в передмові, дуже одбились ті часи темної реакції, коли її написано. І тепер чудно вже читати про „холод безнадійності і смерті“, про „великий занепад громадського життя“, як чудно й спивитись над питаннями: „Для чого жити? Як жити?“ Хоча автор справедливо гадає, що тема книжки цікава для всіх часів, але виклад її безперечно повинен мінятися в залежності од часу. Коли б автор переглянув був свою книжку перед друком, то напевне найшов, би що в ній одміняти відповідно до подій останнього часу і механічним передруком не обмежився б.

С. Сіфремов.

III. Економіка.

339 *Я. Красовй. „Полівна кооперативнаго движенія на Югъ Россіи“.* Изданіе 2-ое. Київ, 1916 г. 32 стр., ціна 50 коп.

Брошурка д. Красового має певний інтерес для людей, що цікавляться українським кооперативним рухом, як перша спроба дати огляд розвитку кооперативних ідей на Україні за 50 літ (з 1866 до 1916 р.р.).

Бувши одним з піонерів в цьому власне напрямку, автор для своєї праці мав не багато матеріалів і тому зупинився головним чином на характеристиках найвидатніших діячів нашої кооперації. Не маючи під руками фактичних даних, на підставі яких можна було-б робити певні висновки, д. Красовий надолужує иноді цей брак власною інтуїцією, старанно використовує кожний, що попадеться йому цікавий натяк, і на цій підставі робить свої висновки, які звичайно можуть бути і не зовсім правдиві. Так, напр., збудовано висновки автора що до світогляду д. д. Баліна та Галагана.

В брошурі д. Красового маємо характеристику трьох старших діячів кооперації на Україні—П. П. Баліна, В. С. Козлова і Г. П. Галагана та чотирьох молодших—В. М. Доманицького, О. В. Юркевича (обидва вже небіжчики), М. В. Левитського і І. А. Волошинівського. Нам здається, що з таким же правом, як про Волошинівського (поляка), можна було б згадати і про багатьох сучасних широко-українських кооперативних діячів, які багато зробили для розвитку української кооперації, хоч би на самій тільки Київщині.

В діяльності перших українських кооператорів автор бачить більше впливу

англійської кооперації з ясно виявленим громадянським, ідейним характером, ніж німецької, яка, на думку автора, має більш угілітарний, практичний зміст. В діяльності українських кооператорів молодшої генерації автор особливо і цілком справедливо підкреслює їхню боротьбу з московським централізмом та змагання до самостійного розвитку української кооперації.

З кооперативів, що з'явилися на Україні в 60-х і 70-х роках, в брошурі згадується тільки про Харківське споживче товариство, Гадяцьке і Сокиринське опадно-позичкові товариства. Матеріалу для характеристики роботи цих т-в, на жаль, авторів добути не пощастило.

Заслуга автора, головним чином, полягає в тому, що він своєю брошурою трохи розбурхав інтерес до збирання матеріалів по історії Української Кооперації; вона не проминула без сліду; так, уже після надрукування брошури, появилися де-які матеріали в журналі „Муравейник — Комашия“ — про Гадяцьке опадно-позичкове товариство та інші.

Про діяльність Харківського споживчого т-ва міг би був дати чимало відомостей покійний О. О. Береті, з котрим нам не раз доводилося балакати про організацію громадських „столовок“ у Харкові та інші кооперативні заходи. Може бути, що між паперами покійного О. О. Береті знайшлися-б які-небудь матеріали до історії кооперативного руху на Харківщині, — на це слід було б звернути увагу тому, хто розглядатиме папери покійного Береті.

М. Павловський.

340 *М. Кушнір. Земельна справа на Україні.* Видання Центр. Ком. У. П. С. Ф. ч. II. 1917. Стор. 32. Ціна 30 коп.

Брошура д. Кушніра є програмою для партії соціалістів-федералістів і з цього погляду, як по змісту, так і по формі викладу, вповні одповідає наміченим агітаційним цілям. Як такий, можна вибачати категоричність статистичних цифр про земельні запаси, але все ж таки мусимо зазначити, що розполога на душу всієї площі є простою арифметикою. Краще роблять ті, як д. Рклицький, що прикидають на душу одну пахать, після чого стає ясним, що хлібороб наш не абсолютно, а відносно, якуючи якості ґрунтів та їх врожайності, ліпше забезпечений землею, ніж великоруський. На цій основі можна б більш чітко провести ідею свого самостійного українського земельного фонду, ніж те зробив автор. Але ж, щоб зробити це, так мовити, економічне самоопреділення, авторові стала на перешкоді, як нам здається, його хибна думка, що будим то в Сибіру не тільки є чимало вільних земель, а навіть він знає там заготовлені придатні для хліборобства участки (29). Подібного міде немає і в програмовій брошурі партійній — це стосується в

рівній мірі до всіх українських партій. — треба поставити хрест над переселенням за Урал, а навіяки відкрити дорогу для повороту звіти наших людей, „обратників“, додому, на Україну.

Соціалізм д. Кушнір змальовує дуже туманно. На 31 сторінці він приписує йому більш ніж утопісти: „всі люде будуть... рівними та „по можливости однаково (sic!) щасливими“. На 26 стор. він соціалізм мислить, як державний соціалізм, то б то як саму консервативну його форму: державним соціалізмом, наприклад, в Германії був, як відомо, Бісмарк і є нинішній Вільгельм. На стор. 26 українському соймові рекомендується *здавати ліси в аренду промисловцям*. Не хочеться вірити, аби автор серйозно так думав, це певне треба віднести на випадкову неясність вислову. За всіма відповідними поправками слідує видання брошури буде значно краще виглядати, ніж це перше...

О. Мицюк.

IV. Агітаційні видання.

341 „Самостійна Україна.“ Р. У. II. Видання Союзу Визволення України. № 1. Велдляр. 1917. Стор. 43 in 32. ц. 10 пфен.

Маленька книжечка, видана вперше в Велдлярі, а потім передрукована у Львові, для нашого часу має величезну цікавість. Не тим, що в першій своїй частині, яка є промовою невідомого оратора, обґрунтовує політичні домагання українських самостійників, бо ці домагання більш докладно і більш приступною мовою було вже не раз видруковано за останні часи, — але ж особливо цікава вона тим „післясловом“ видавців, яке розміщено за промовою.

В цім слові, підписанім „за видавців“ видатнішим представником президії „Союзу Визволення України“ — д. Скорописом, дається докладне пояснення, для чого видано цю брошуру, а потім в коротких словах розповідається про Р. У. II., про головні підвалини Р. У.-івської програми і той ґрунт, на якому повстала і провадила свою діяльність закордонна організація „Союзу Визволення України“, що, завдяки своїй енергії зумів в короткий час спопуляризувати не тільки своє ім'я, а й ті ідеї, які уперто і успішно він провадив в життя протягом ще не скінченної війни. І, з огляду на те, що інтерес до праці „Союзу“ зростає все більше, особливо в самі останні часи, коли український уряд змушений був стати на позиції „Союзу“ уже фактично. Познайомитись з тим матеріалом, який дає зазначена брошура, безперечно не тільки цікаво, але й просто потрібно кожному, хто визнає себе свідомим українцем, або помічас в своїй душі відживлене національне почуття. Для перших — вона дасть більш систематизовані, більш різко

ореслені форми думки, а для других—одкріє й нові, не знаві до того, обрїї.

Одже, на жалє, коли для перших вона буде цілком зрозумілою, то для останніх, тоб то твх саме кому більш потрібна,— вона навряд чи зможе бути цілком приступною через свою незграбну мову, переспану незвичними нам зворотами і непотрібною силою чужоземних слів. А це при тїй малокультурности дезертирів від українства, при їхнім повнім незнанні своєї літературної мови і при несвідомім жасї перед кожним галицьким зворотом,—зъявиться безперечним гальмом що до її більшого поширення.

В. Королів.

342 *Григорьев-Наш.* Якої республіки треба бідним людям. Київ, 1917 р., сторін. 14, ціна 15 коп.

Зміст цієї брошури не зовсім відповідає титульній картці: вона говорить не взагалї про форму республіки для бідних людей, а лишень про ту форму, яку бажано для України в межах Росїї, і доводить, що для бідних людей бувшої Росїїської держави найкраща форма—це республіка демократично-федеративна. Брошура не передбачає іншої федерації для України, як тільки з усіма складовими частинами бувшої Росїї: цей факт приймається як аксіома, що не викликає жодних сумнївочок. Така вихідна точка безумовно хибна, бо перше треба було б довести, що в Україні більш спільного з Грузїєю, ніж наприклад з Румунїєю, або Німеччиною; а довести це, на наш погляд, було б дуже не легко, як не зовсім неможливо, бо спільних з Грузїєю інтересів в Україні напевно менш, чим з західними сусїдами.

Хибний основний погляд веде за собою і інші похибки і ціла брошура має характер цілком дитячий. Користність федеративної форми для бідних людей, згїдно брошурї, в тому, що їм легше взяти в свої руки складання законів і легше вдержати його на завжди. Легше взяти їм це в свої руки через те, що в централїстичній республіці Росїї буде 500—600 законодавців, а в федеративній їх буде в 12 законодавчих установах по 50—100, цебто 6—8 тисяч, і законодавцїв, щоби бути вибраним, доведеться зібрати замість 100 тисяч—всього 10 тисяч голосів, що легше для бідного. Чому легше,—не відомо. Логично міркуючи, здавалося-б, що це краще для багатого, бо на підкуп 10 тисяч виборців йому треба менш витратити, ніж на 100 тисяч. Вдержати ж бідним людям владу в своїх руках при федерації легше через те, наприклад, що монархисти, захопивши одну частину федерації, не зможуть утримати владу в своїх руках, бо інші частини, маючи свої влади, допоможуть вигнати непроханих гостей. Це, розуміється, було б правильно, як-би історія народів і зміна їх урядів залежала лишень від одного бажання цих урядів, а не від тисяч причин політичних, соціальних і економічних.

Як приклад федеративної республіки, виставлено Америку; але ж кому не відомо, що як раз в Америці не бідні, а багаті люди тримають в руках владу, що відє немає таких підкупів, такого величезного гнїту капіталу, як там?

Цікаво, що автор брошури, давши купу таких, шитих білими нитками, мотивів бажаности федерації для України в межах Росїї, забув один—найголовніший—волю національного розвитку. Це і зрозуміло, бо ця воля потрібна не для самих лишень бідних, а взагалї для всіх, а автор хоче стояти на виключно класовій точці. А позаяк, виходячи з такої точки, жодним способом не можна довести бажаности федерації, автор і був змушений верзти ка-зна-що; тим більш, що і самий клас „бідних людей“—є щось зовсім темне і невразне.

К. Лоскїий.

343 *В. Бойко.*—Ян вибрати у Повітові Народні Ради. Видання Ц. Комітету партїї соціалїстів-федералїстів, 1917 р. Київ, 16 стор., ціна 15 коп.

Брошура д. Бойко, видана була з агітаційною метою під час самої гарячки вських виборів, що впали були на наше громадянство в осени минутого року. Як написана з спеціальною метою, брошура ця має свої певні плюси. Вона, безперечно, в значній мірі розвіяла ту темряву, в якій опинилося наше селянство перед виборами до волосного земства. Але, як відомо, вибори ці пройшли дуже нещасливо, при великому абсентеїзмові виборців, і фактично волосні самоврядування існують поки-що здебільшого тільки на паперї.

Отже нашим урядовим діячам доведеться, майбуть, ще не раз переробляти закони про волосне самоврядування, а популяризаторам—ці закони тлумачити. Таким чином, і д. Бойкові свою брошурку для нового видання доведеться значно переробити.

М. Павловський.

V. Красне письменство.

344 *Єлиза Ожсикова.* Хам. Переклад М. та З. Левицьких. Вид. „Сїяч“. Черкаси 1917. Стр. 248, in 32, ц. 3 карб.

Не сьогодні-завтра минуть ці божевільні часи, коли наші селяне, під проводом якогось одурілого дезертира „спіють протокола“, щоби заарештувати або забавати всіх тих „буржуків“ з гурту своїх же односельців, що знають грамоти та читають газети і книги. Минається ці ганєбні часи божевїлля, й село, прийшовши до тями, вчє справжній подих волї й зрозуміє, що перша підвільна частина—в освіті, з сонї знання, в добрій книжцї, а не в нагробованих кулеметах та закопаних по-під грушками папірових карбованцях. І нам, що не засліплені ще тим божевїллям, що масмо трохи цілих нервів, ще не виснажились до щенту,—треба прикласти тепер аж всєї сили, не покладаючи й на хвилину рук,—готувати для того темного, одурілого від агітаторів-дезертирів, самогонки та слїпої жадоби до чужого добра, хоча би добутого червоною кровью безневинних жертв, нам треба як найдажче готувати для того села розумні й хороші книги. Не ті агітаційні метелки, що вже гудять од їх чер-

воних обкладок і що здебільшого, опріч ясної обкладинки, не мають нічого ясного, жодної ясної думки, а тільки отруюють своїм чадом темний народ, — а справжні благородні й людяві книги.

І от, коли в цей час бачим перед собою таку книжку, — забуваються дикі газетні звістки про згадані вище „протоколи“, не доходять до стрівоженого вуха гарматні постріли братовбивчого розбишадства й душею опановує спокій. До таких книжок належитьсь й та, що виписаво вгорі її назву.

Спокійно й рівно з глибоким знанням психології простих темних людей й зрозуміло для тих же простих людей писала Е. Ожешкова свої повісті й романи з такого близького до нашого життя, що, читаючи їх тепера в перекладі на нашу мову, забуваш, що їх писала не рука українця. Правда, цьому ще допомагає дійсно майстерній переклад М. Левницького, доброго знавця народньої мови.

Нема чого говорити про творчість Ожешкової: вона давно вже оцінена й знайшла своє відповідне місце в історії польського письменства, а почасти — всесвітнього. Власві їй речі відомі кожній грамотній людині, яка мала змогу й раніш познайомитись з ними в українських навіть перекладах, — але ж не можна не сказати, що для сільського читача її щирі, задушевні, пройняті благородством, вірою в людські почуття, трошки сентиментальні оповідання, — можуть бути найкращою лектурою.

І тому так радімо всім сільським бібліотекам доконче придати цю, хоча й нечепурно й дорого видану, книжку, бо вона безперечно й зацікавить, і хороше стрівожить читачів, і кине в їхній мозок кілька вищих, гуманних думок, а може й викличе благородні слези.

В. Старий.

345 *Віст.* Смертельна справа. стр. 30. Ціна 20 к.

Интересні оповідання з життя Галицьких селян малюють нам невтішну картину виборчої боротьби в Галичині, темноти селянства і зловживаннів старост. Художня форма оповідань оригінальна й майстерні: автор додержує повної об'єктивності, психологія і мова дієвих осіб суттєво селянські; написано оповідання стисло з силою драматичного твору; деталі типові; в невеличких поетичних зворотах, напр. в описі ранку, автор додержує стилю народньої поезії.

„Збудила ся зозуля, дивить ся: аж світає. Сама своїм очам не повірила. „Аби соловій сьогодні заспав? — думала: се не може бути.“ Алеж мізори поринають у голубім небі, тихий вітрець погягає, дерева скрипають зрошеними листочками: настає божа днинка?“

Ця стислість і гармоничність оповідання справляють вражіння, і переносять читача в атмосферу селянського громадського життя. Оповідання ці могли-б в значній мірі збуджувати свідомість нашого селянства, коли-б не суто галицька селянська мова, така характерна для дієвих осіб, і мабуть мало зрозуміла нашою читачеві, а тако-ж незнайомі форми політично-громадських відносин, чужі терміни і т. и. Що-б усунути це, видавцям треба було-б долати до оповідань де-які пояснення, переклад чужих термінів і незрозумілих слів.

Л. Старицька-Черняхівська.

346 *В. Козлов.* Неволя. Оповідання. Переклад Гр. Т-ка. Стор. 32. Клів, 1918 р. ц. 45 коп.

З примітки п. перекладчика до цього оповідання довідуємось, що його було надруковано р. 1909 в № 14 часопису „Новий журнал для всіх“, який за це в свій час і було конфісковано.

В цій-же примітці перекладчик знайомить читачів і з змістом книжки.

„Автор, — каже перекладчик, — дає надзвичайно яскраву картину з недавнього минулого життя на одному з крейсерів, що мала колісь Росія у далекому Владивостоці; показує як соціальну, так і національну ворожнечу, отой бруд душі, що накінає у всіх мешканцях, волею царського уряду одірваних од рідних, ніби прикутих на сім страшних років до шовучої сталєвої торми — крейсеру“.

До цього треба додати, що оповідання цілком літературне і, не зважаючи на те, що тема його не дуже розроблена й по деяких місцях складається більш на схему, — читається воно з інтересом, особливо тепер, під час цього колосального перебудування усіх гадзів життя.

Мова перекладчика, при повній своїй літературності, надзвичайно популярна.

Прикро вражає в цій книзі лише два зовнішні дефекти: занадто неуважно переведена коректа і недбале видання книжки, а не тим більше шкода, що книжка вийшла з української друкарні Акц. Т-ва „Петро Барський“.

В. Корінь.

347 *Віст.* Зоранчук. Утічна, ескіз. Видавництво „Шлях“, К. 1918 р. стор. 14, ціна 55 коп.

Твори, подібні до згаданого, завжди бідні фабулою, акцією і інтригою, тому то читати їх при різних настроях неможливо. Це — імпресії автора, що знаходять відгук лиш в созвучній душі читача, як молитва, як гімн, як голосіння. Тим часом вони не можуть бути без згаданих атрибутів, коли претендують на літературний твір, лише все те концентрується в людській іскітці, а не з'юкола. Чим тонша, глибша і складніша душа автора, тим цікавіші й переживання, і твори такого автора багатчі змістом і силою.

Те, що дав нам автор „Утічна“, свідчить про чутливу його душу, але не про її глибину і зміст. Наїтра Зоранчукова не бідна, але знання мови української потрібує удосконалення. Загалом сказати — данні у автора є, але він якось не опанував своїми силами і своїм матеріалом. Все це носить характер якоїсь піни, яка хоч і свідчить, що життя відбувалось, але самого життя. Його пузьсу не чути, тому і твори такі дають вражіння мертворожених. Анемія волі, психічна хвороба персонажів не повинна заражати автора, бо творчість є найвища акція душі, найдужча сила

П. Отакої сили і бракує тут, тому то ескіз не дає радості читачеві і насолоди. А завдання автора, як художника, полягало саме в тім, коли він береться утворити нову естетичну цінність—написати новий художній твір.

П. *Богацький.*

348—351. *Джек Лондон.* 1) На межі. 2) А-Чо. 3) Велике чудо. *Переклав Сава Крилац; Конопницька, М.—На дорозі.* Видавництво „Книгозбірня.“ Ціна кожної книжки 65 коп. Київ р. 1918.

Недавно засноване в Києві видавництво „Видавнича спілка-Книгозбірня“ встало між иншим видати вже скільки перекладів з творів покійного вже улюбленого американського письменника Джека Лондона. Хоча й ці переклади з перекладів, вони про те зроблені досить уважно творці Лондона підбрано для українського видання одні з кращих, переважно з цією так званих „клондайкських оповідань;“ перекладач, очевидно, старався надати своїй праці найбільш характерні стилеві риси письменника і це йому в значній мірі вдалося. Правда в вирази і навіть цілі звороти пазло виковані, але в цілому вигляді переклад старанний і Лондонове обличчя не втрачено нігде. Найкращий переклад оповідання—„На межі“. Видавництво обіцяє систематично видавати оригінальні твори українських видатних письменників, а також перекладні всесвітньої слави письменників чужих: оповідання, подорожі, пригоди мандрівників, казки і т. ин. Думка дуже добра і коли видавництво підбере гарних перекладачів, та як би вони ще перекладали з оригіналів, а не з перекладів, то свого успіху воно безумовно досягне. Потребі в обіраних перекладах у нас дуже велика, особливо для шкільного юнацтва. Вибір перших перекладів, що вивав на Джека Лондона, вважасмо дуже вдалим. Було-б добре, як би видавництво ще подбало принаймні про коротенькі життєписи цього надзвичайно оригінального і цікавого письменника. Такий життєпис варто було-б додати до другого видання зібраних разом в одну книжку кращих перекладів з Лондона.

Досить гарний переклад кількох оповідань відомої польської письменниці Марії Конопницької д. А. Сідельської, виданих „Книгозбірянєю“ під загальною назвою—„На дорозі“.

Книжечки видано на гарному папері і доють чепурно.

А. *Вечерницький.*

352 *С. Васильченко.* — Циганка. оповідання з шкільного життя. Видавн. Тво „Криниця“. Київ. 1917 р. Стр. 48, Ц. 55 к.

Талановите, цікаве оповідання С. Васильченка дає нам ряд живих, інтересних, художньо, з великим знанням дитячої душі і любов'ю до дитини написаних сцен з життя народної школи. Автор сміливо торкається важливого і складного питання про відносини між хлопцями і дівчатами в школі, малює щось подібного до дитячого роману між школяром другого класу і його товаришкою школяркою („Циганкою“). Велика заслуга автора, що він зміг глибоко, з властивою справжнім художником (напр., Толстой в „Детство і отрочество“) об'єктивністю глянути на цей невинний роман і надзвичайно правдиво описати його і змалювати досить складну психологію своїх малювальних героїв. В наш час, коли на чергу дня поставлено питання про спільне навчання дітей, оповідання Васильченка набуває особливого значіння. Його треба вдумливо читати і батькам, і педагогам,—цікаве воно і за-для дітей.

В. *Дурдуковський.*

VI. Педагогіка і школа.

353 *Матеріали по вопросу о преподавании предметовъ украиновѣдѣнія въ учебныхъ заведеніяхъ.* Изданіе Киевскаго Учебнаго Округа. Киевъ. 1918. Ст. 66. Ціна 1 р. 30 коп.

Видана Київського шкільного округою брошура в тій своїй частині, де подано програми викладання в середній (російській) школі предметів української історії, мова, література й географії, на наш погляд, має тепер для шкіл на Україні тільки історичний інтерес: вони бо, ці програми, укладались ще з весни 1917 р., коли, як шахішш в справі заведення науки про Україну, вважалося впровадження курсів українознавства, яко предметів додаткових. Тепер, коли встановилася українська державність, само собою розуміється, науці українознавства навіть в школах з неукраїнською викладовою мовою повинно бути одведено далеко поважніше місце, і перш за все коштом відповідного скорочення курсів російської історії, географії й навіть письменства. Одже, відповідно до того, мають бути змінені програми, до певної міри—характер викладу, число годин і обсяг курсів. Однак, зроблена вже праця, предложена в оцій брошурі, мусить бути використана як основа для дальшого розроблення й поширення.

Значну частину брошури займає покажчик літератури українознавства, уложенний дуже добре і докладно. Він здається не тільки для вчителів середньої школи, за-для яких його складено, але й взагалі для самоосвіти. Як певний технічний дефект покажчика треба зазначити те, що в йому не показано ціл на книжки і не сказано, які видання можна добути в продажю, а які належать вже до бібліографічної рідкості.—це має вагу для людей на провінції.

М. *Жученко.*

354 *Шкільна мапа України.* Складена і виконана Картографічн. Бюро „Учебна Карта“ по Шейкеру, Гауслабу, Тілло та инш., під загальною науковою редакцією проф. фізичної географії Павла Тутковського. Межі утворені географічною Комісією при Генер. Секр. Осв. по принципі етнографічному на підставі Діалектологічної мапи Московськ. Діалектол. Ком., ред. Ушакова та инш., видання 1914 р. Номенклатуру складав Т. Петрівський. Київ, 1918 р., ціна не зазначена.

Доводить необхідність видання мапи України нема жодної потреби: це ясно кожному. Тим більш необхідна шкільна мапа, бо вивчення рідної географії в школі без мапи цілком неможливе, а вживання для цього мап колишньої Російської держави дуже небажане, як через те, що вони в більшості наскрізь пройшли „обітерусским духом“, це-то мають в собі багато брехні що до українського народу, так і через те, що російська номенклатура цих мап плутатиме завжди голови учнів.

Тому треба б було вітати першу застівку картографічного діла на Україні. Як би, на жаль, вона не мала в собі багатьох хиб, які роблять її мало корисною за для її мети допомагати в школі вивченню географії.

Мапа ця є мала філічна з зазначенням на ній загальної етнографічної межі України. Ні політичного поділення України, ні дорог, ні залізниць на ній не показано. Зазначені міста губерніальні і деякі повітові з розділенням їх на 1) столицю, 2) міста, які мають від 50 до 100 тисяч людности, 3) міста, які мають від 5 до 50 тисяч людности. Масштаб 40 верстов в англійському дюймі.

При такому великому масштабі було б цілком можливо визначити і межі повітів, і дороги, без жодної шкоди для вигідності читання мапи; а без визначення всього цього мапа не може дати учневі необхідного мінімуму знання. Згадане вище поділення міст зовсім не вичерпує, бо такі міста, як Одеса, або Харків, які не зьявляються столицями, мають однак дадеко більш, ніж 100.000 людности; між тим на мапі вони показані так, ніби то в них не більш від 100.000 мешканців. Пояснення принципів, по якому проводилася етнографічна межа України, на мапі немає: тому невідомо, чому значної частини Холмищини (на схід від Томашова), де багато української людности, не включено в Україну.

З чисто фізичного боку на мапі є досить теж незрозумілого: показана межа, до якої шириться льод, інших же ґрунтів зовсім не зазначено. Взагалі всі данні на мапі свідчать, що складено її похашцем, аби-як, без певної системи.

Номенклатура складена добре, але в написках є граматичні помилки (напр. „вид“ замість „від“, і т. п.). Взагалі було б дуже бажано, щоби при новому виданні мапи видавці поставились уважніше до справи, бо в нинішньому виді, повторям, мапа дуже мало придатна для школи.

К. Лосккий.

VII. Видання для дітей.

355 Загадки віршовані. *Посклала М. Загірня.* (ціни не зазначено). стор. 16, Київ, 1917 р.

Переглядаючи різні читанки та граматики за для шкіл, ми спостерігаємо в них безліч народніх загадок, що своєю кольоритетною мовою, влучністю виразів та зваявою думкою так оживляють, баляють кожную дитячу книжку. І справді, вміло підібрані загадки дадуть багато втіхи школярам й меншим дітям.

І в цій книжечці ми маємо двадцять віршованих загадок, складених хоч і не самим народом, та все-ж змілою, лагідною рукою такого знавця духу й мови народної, як М. Загірня. Кожну з цих загадок М. Загірня,—з великим хистом художника слова та досвідом педагога,—зуміла зоеитизувати в таких формах, які цілком зрозумілі і близькі дитині; в них йде річ про ті події, чи то природи, чи то живих істот, які відбуваються в повсякчаснім житті. До більш дотепних треба віднести такі загадки, як: Мороз, Ластівка, Сова, Зіма, Бжолі та мед, Соняшник, Комарі, Горобець, Пальці, Муха,—що ж до решти, то вони далеко слабші по художній конструкції віршу та влучності змісту. Книжечку видано чепуренько, помилок мало, бушний друк, мова проста, зрозуміла, барвиста.

Олекса Діхтярь.

356 Українські народні казки. Випуск 1. Зредагував В. Винниченко і Юр. Сірий. Видавництво „Дзвін“. Київ—Харків, 1917 р. стор. 24, ц. 40 коп.

Українська народня казкова скарбниця має великі, ще жевичерпані, багатства, хоч вже чимало друкованого матеріалу було досі випущено на продаж ріжними видавництвами.

Першу збірку українських народніх казок для дітей було складено покійним Б. Грінченком. Багато працюючи над збиранням фольклорного матеріалу і щільно студіюючи його, Б. Грінченко, як педагог, знав, які казки найбільш цікаві і корисні будуть для малих читачів. Тому-то й цей випуск українських казок (всіх їх тут маємо 7), що взяті з Грінченкового збірника, ми так щиро вітаємо, як перший дарунок, за яким, гадаємо, полине піда низка доброго намиста не тільки з чималого зразка, якого так лагідно називав Грінченко, а ще й з величезного народнього запасу, що чекає своїх записувачів.

Казочки „Котик“, що її взято не з зазначеного збірника,—переказано чудовою мовою і вона цілком заслуговує призначеною їй місця в цій книжці. Мова переказу всіх казочок помітно виправлена д.д. Винниченко та Сірим, через що, з боку їх літературної вартости, вони набрали ще більшої ваги.

Але ж мусимо зауважити, що не слід би було так дуже скорочувати казочки, бо ж треба мати на увазі переважно того маленького читача—школяра, який, радіючи над читанням, заразом буде заглиблювати не тільки нові для нього слова, а й цілі вирази, які він чув з уст своєї матері або бабусі.

В книжці уміщено сім малюнків і з технічного боку видано її досить чепурно.

Але час-би вже нашим видавництвам прийти до якоїсь згоди, щодо вживання апострофів, а то поряд друкується „пирячко“ і „пїрячко“, „мясо“ і „мясо“; коректурних же помилок то й зовсім би не треба було допускати в дитячих книжечках та ще в казочках за для малечі. Прикро ж бачити відсутність розділових знаків (стор. 4, 6, 19, 20) і такі слова, як: „трошу орішки“ (трощу?), „дівчина“ (дівчина), „тесаному“ (тесаному), „десинули“ (замість „полинули“), „побігла“ (побігла), „лисиччиной“ („ведьмідь“, „каба“ (кабан) і т. ін.

Крім того, можна б було зовсім обійтись без таких виразів, як „коржик заїві“, „проїїтала про півника“, „убрався вовк у саночки“ (може зліз на саночки) і т. п.

Кінець казочки „Рукавичка“,—з педагогічного погляду,—дадеко крапичи у Грінченковому збірникові, а ніж той варіант, якого ми маємо в цій книжечці.

Олекса Діхтярь.

VIII. Інформаційні видання.

357—358 „Про виборче право“—М. Загірня. Видання „Кривниц“ у Києві, 1917, 32 стор. Ц. 25 к. Те-ж саме—у виданню Кубанської „Просвіти“—29 стор. ціна 15 коп., Катеринодар, 1917 року.

Установчі Російські Збори, на які покладалося стільки надій, розігнано, але сама ідея виборів на підставі чотирьохчленної формули (загальних, рівних, прямих і тайних) не порушена. Бо такий порядок виборів стоїть без порівняння вище од того порядку, який практикується тепер при виборах до „Совітів усіаких депутатів“. Отже

поки раціональність чотирьохчленної формули не дискредитовано, треба її як найширше популяризувати і проводити в життя, треба вітати кожний масивний ступінь в цьому напрямку.

Масмо перед собою книжечку, скомпановану М. Загірною і видану одночасно в двох протилежних краях України—у Києві та Катеринограді.

Вже один цей факт свідчить про те, що книжечка ця є дуже корисна для данного моменту, коли обивателіві нашому доводиться мало не щодня брати участь у всяких виборах. Цінна ж ця книжечка саме тим, що в ній д-ка Загірня в стислій формі, прекрасною, зрозумілою для кожного селянина мовою зуміла розказати про те, що то є виборче право, як вибрати послів до парламенту чи до якої іншої установи вселюдним, рівним, примим і таємним голосуванням, яке значіння мають при виборах і для роботи послів справжня воля слова, друкування, віри, зібрань, організацій, забезпечення незайманості особи, оселі та листування.

При відповідній нагоді д-ка Загірня наводить приклади з життя тих країн, де уряд бореться з виборцями, намагається повернути виборці собі на користь і, фальшуючи всякими способами, хитрими махінаціями свободу виборів, досягає бажаних йому наслідків.

Завданням своїм автор брошури, очевидно, має дати читачеві загальне поняття про значіння виборів. І мети цієї він безсередно досягнув; що ж до таких деталей самої техніки виборів, як підрахування записок того-ж дня, коли відбуваються вибори, та інше, то на них к, аще було-б авторові і не зупинитися, тим більше, що, напр., на виборах до Російських Установчих Зборів як раз виявлялося підрахування записки не того ж дня, а на другий день після виборів. Зате не згадує автор нічого про так звану пропорційну систему виборів за допомогою партійних списків, хоч ця система у нас тепер найбільш практикується, а для широкого загалу вона мало зрозуміла.

Взагалі помітно, що написано цю книжечку ще до революції і при новому виданні слід було-б авторці поробити в ній деякі невеличкі зміни, відповідно тим умовинам, в які поставлено тепер наше політичне життя. Після цих поправок брошура мала-б ще більшу цінність.

М. Павловський.

359 В. Садовський. Капіталізм і Соціалізм. Видавництво „Дзвін“. Рік незначено. Київ—Харків. Стор. 27. Ціна 40 коп.

Не як економіст, а як соціаліст і власно як соціально-демократ пише д. В. Садовський про соціальні антитези нашого часу, про капіталізм і соціалізм. Ніде не признається автор про те, але весь виклад його остільки по Марксу, що не заввадило б навіть те вказати в підзаголовку брошури. То ж за адресу Маркса і мусимо напирязити основні свої уваги.

Заввадило примітливо ділити суспільство тільки на два класи: капіталістів та пролетарів. Коли йти за сенсмоністами і тим же таки Марксом і класи в основу поділу соціального антагонізму груп, то можна малічити, як те робить, наприклад, Туган-Барановський, підля п'ять класів. Потім, трудова теорія цінності Рікардо (стор. 5), яку Маркс зробив основою для своєї теорії, давала лише одну половину визнаного наукою критерія цінності. Ії одної було не досить, через що вже по смерті Маркса її й поповнено теорією Менгера

про кінцеву користність (предільную полезность). Зрештою, закон концентрації зовсім не має такого універсального значіння, як те здавалося Марксу. Коли він вірний відносно більшої індустрії, то він уже не оправдується відносно дрібної промисловості і цілком протилежне явище поспірається в хліборобстві: там шалде, так би мовити, закон деконцентрації (розпорошування) хазяйств. Це одмічено, як нео-марксистами, так всіма видатними вченими (Шарль Жид, Туган-Барановський etc) і стало загальним місцем політичної економії. Мимоволі запитуеш себе: неже не можна бути с.-д., одкинувши устарілі міся з доктрини великого соціаліста?

Де-що мусимо сказати й на адресу самого д. В. Садовського. Бажаючи довести існування концентрації, він наводить на стор. 8 нічого не ілюструючі цифри, марно називаючи такий спосіб статистикою. Коли вже треба було ходити за прикладом в Америку, то як же не помітити для такої мети слонів-постатів „нової породи людей“, постатів мільядерів? На стор. 23 находимо фактичну неточність: соціально-демократичні робітничі партії зовсім не виникли в усіх капіталістичних державах світу, як здається авторові в Англії тільки й є, що тред-юніони, не можна серйозно говорити і про с.-д. у Франції... Не виправдуючи жалких підлець у „меншого брата“—селянина, солдата чи робітника—ми помічаємо такі міся у автора, як от на стор. 20: „робітничому класу призначила історія почесну роллю бути борцем за цей (соціалістичний) лад і утвердити його“. Такі компліменти не вірні по суті, бо наш менший брат вмє бездоганно тільки руйнувати, одначе так „ласкаві слова“ можуть викликати у робітників зневагу до творчої групи суспільства, до інтелігенції, яка дійсно й являється творцем кращих форм будучини. Ця інтелігенція під видом буржуа на виборах в Германії в 1903, наприклад, році подала за с.-д. значить за соціалізм, півмільйона голосів! До такого ж типу фразеології відноситься й той лозунг Маркса, який по звичці всіх агітаторів кидає д. В. Садовський в кінці своєї брошури—„Справа визволення робітників може бути справою тільки самих робітників“—і який веде до анти-інтелігентського соціалізму, імя котрому у Франції є „революційний сіндікалізм“.

„В цій книжечці має бути розказано про те,—заявляє автор на 3 стор.,—що потрібно знати кожному робітникові“. Справді, його книжка по своєму наміру (стор. 24 і 27) агітаційна, але вона все ж таки не для робітника, бо не популярно написана; особливо ж вбиває своєю непонятністю довжелзна цитата з Маркса (стор. 4), яку слід було розшифрувати. Вийшла книжка власне для інтелігента і через те, що уложена досить добре, можливо, прочитається ним з інтересом.

О. Мицюк.

360 Два збіди „Просвіт“ Васильківського повіту 4-го і 25 червня 1917 р. ст. 20. Біла-Церква. 1917.

Брошура узявє собою звідомлення про два збіди представників „Просвіт“ Васильківського повіту, що відбулися 4-го та 25 червня 1917 року в Білій Церкві. З того звідомлення довідуємося, що в Васильківському повіті на протязі місяців Березоля, Київля, Травля та Червня заснувалося 42 „Просвіти“. Звичайно, за короткий час свого існування значна частина „Просвіт“ не встигла ще більш-менш помітно розвинути свою просвітню діяльність. А проте з коротеньких справоздань

представників 22-х „Просвіт“ довідуємось, що 6 „Просвіт“ мають вже власні бібліотечки, 11 передплачують українські газети, 5 купують книжечки для продажу, 3 улаштували навчання дорослих грамоти, 4 впорядкують театральні вистави і т. п. В справозданні знаходимо також відомості й про те, що де-які „Просвіти“ жаліються на „недостачу інтелігентних сил“, на недостачу здатних до культурно-просвітньої роботи людей.

Бажано, щоб усі просвітні товариства друкували справоздання про свою діяльність,—такі справоздання дуже потрібні як для будучого історика нашого культурно-просвітнього руху й національного відродження, так і для тих інтелігентних робітників, що працюють в сучасних „Просвітах“.

О. Волошин.

IX. Часописи.

361 „Вільна Українська Школа“. Орган Всеукраїнської Учительської Спілки. Рік перший. № 1, 2, 3—4 (вересень, жовтень і листопад—грудень 1917 р.). Ціна на рік (з 1 вересня 1917 по 31 серпня 1918) 12 карб. на півроку 7 карб.

„Вільна Українська Школа“ по меті редакційного комітету, повинна бути загально-педагогічним журналом. Програма його має такі відділи: 1) Офіційний (накази Генерального Секретаріату, міністерства то-що); 2) новітні течії в Європейській педагогіці, як підвалини нової школи; 3) організація нової школи (вчитель, учні, батьки, оточення, дисципліна і т. п.); 4) дошкільне виховання; 5) вища школа: а) її програма і розподіл предметів; б) методичні вказівки що до викладових предметів; 6) середня школа: методика предметів у українській гімназії, українознавство в російських середніх школах; 7) вища школа; 8) позашкільна освіта; 9) питання професійної організації вчителів; 10) хроніка освіти; 11) бібліографія.

Таким чином журнал має своєю метою давати статті як загального, так і спеціального змісту по всіх галузях народньої освіти, обговорюють всі складні питання організації всіх типів шкіл, освітлювати становище їх і давати вказівки до найкращого керування ними. І зміст уже виданих чисел журналу цілком відповідає цим завданням: в числах 1—4 в статті майже по всіх розділах програми, і взагалі в журналі поставлено на чергу найпекучіші питання нашої нової, вільної школи.

Не буду переказувати змісту окремих статтів, бо для цього треба було б місяць більше, ніж це дозволяє зміст звичайної бібліографічної замітки. Скажу тільки, що всі статті, навіть тих авторів, з котрими погодитись цілком не можна, мають велике значіння і для публіки, й особливо ж для

вчительства: вони будять думку, дають бадьорий настрій і певні вказівки на те, як треба повести нашу школу, чого треба вимагати від неї. І коли журнал стане справжнім органом Всеукраїнського вчительства,—їх звичайним „підручником“ для розв'язання що-денних питань шкільної практики, то він буде тоді тим „загально-педагогічним“ органом, яким хоче зробити його редакційний комітет.

Звертаю ще тільки увагу на безперечну потребу пильнувати за коректором („пахітат“ на 2 сторінці в числі 1) і за правописом: ми, звичайні читачі, ще не занадто „грамотні“ й учительський журнал повинен подбати про те, щоб ми, читаючи його, вчилися й мови, й правопису.

Кінчаю випискою в статті д. Івана Соколянского: „Квалітась з витворенням наукової термінології, як це радять деякотрі з наших діячів, не слід, бо краще повільніше витворювати, ніж потім перетворювати, а що термінологія буде витворена, то це річ безперечна“ (На педагогічні теми, ч. 1, ст. 9—10). На мій погляд, ця думка д. Соколянского повинна стати провідною в справі наукової термінології, і тоді не буде тих црикрях термінів, з яких часто-густо глузують наші вороги, не буде помилок і непорозуміння у цій справі.

А. Грабенко.

362 „Українські Медичні Вісті“, двошпальцевий часопис наукової, практичної та громадсько-побутової медицини, видавце Всеукраїнської спілки лікарів у Києві. Число 1. 15 Січня 1918 року. 33 сторінки. Ц. 1карб.

Перше число „Українських Медичних Вістей“, яке має дату 15 Січня 1918 року, вийшло в кінці лютого біжучого року. Як пояснює редакція, таке запізнення явилось наслідком заколоту, що був у Києві через большевицьке повстання.

Всеукраїнська спілка лікарів виданням свого часопису задовольнила просто таки імперативну потребу в такому органі на Україні. Чепурно видана перша книжечка нового часопису складена добре й цікаво. В статті „Наші завдання часу“ коротенько, бадьоро написаній лікарем *Корчак-Чепурківським* зазначено, якій меті на Україні має служити новий орган. Завдання ці полягають: 1) в утворенні української національної медицини, 2) в утворенні гармонійної системи наукового досліду що до санітарного стану здоров'я на Україні, 3) в утворенні національно-об'єднаної верстви лікарів—громадських діячів, 4) в допомозі дер-

нашим медично-санітарним установам—горо-
диським та військовим, 5) в роз'язанню
питання про ремобілізацію медичних сил та
медично-санітарних установ. При обгово-
ренню 3 пункта цієї програми порушуєть-
ся важливе питання про повернення на
Україну всіх розпоросених на далекій чу-
жнині українських лікарських сил. При на-
шій бідності освіченими людьми взагалі
таке питання має особливо велику вагу.

На дуже інтересну тему написано
статтю доктором *Нещадименком*: „Бакте-
ріальні м'ясні отруєння“. Але ж стаття
помітно шкунтилгає що до мови та термі-
нології.

Стаття д-ра *Черняхівського* „Про на-
укову і популярну літературу на Україні“
—це цікавий нарис нашої—на жаль досить
бідної—медичної літератури.

Дуже життєве питання підіймає д-р
Тяченко в своїй коротенькій статейці:
„Про перебудову фельдшерської освіти на
Україні“. Автор з'являється оборонцем пе-
реформування медичних шкіл в медичні
гімназії, по скінченню яких молоді люде
могли би переходити до університету, тоб
то мали спроможність одержувати повну
освіту. Кінчається 1-ша книжечка журналу
листом до селян про народне здоровля
проф. Заболотного, де шановний автор дає
підприємливі поради селянам. Бажано, щоб
цього листа було розповсюджено яко можна
ширше серед нашої людности.

Сучасні події, переважно відсутність
почтових зносин, не дали можливости новому
журналові дати відомости про стан медици-
ни на провінції, звідки нема ні одної ко-
респонденції. Взагалі 1-ше число журналу
робить добре вражіння, пишеться він доб-
рою мовою, має добрих співробітників, ви-
дається солідною організацією, — все це
дозволяє надіятися на найкращу будучину
нового часопису, якому широко бажаємо
успіху.

Лікарь П. Шепченко.

363 „Юнак“, часописо середнешкільної
молоді. Видає Переяславська „Учнева (?)
Спілка“. № 1, 20 стор., ц. 50 к., № 2—3-й
32 стор. ц. 1 карб. Виходить з 29 Листо-
паду 1917 р. в Переяславі.

Прямне вражіння робить цей орган
юнацтва, особливо друга книжка. Цілком
пристойний зовнішній вигляд, видання че-
пурне, майже без коректурних помилок,
мова взагалі гарна, проста, народня.

Свої завдання „Юнак“ гаразд розуміє—
„бути організаційним центром української
молоді, пробуджувати її зі сну, надавати

їй моральних сил в ідейній праці („Наші
завдання“). Часопис сподівається звайти
спочуття собі поміж учнями середніх шкіл,
бо знає, що „серед молоді української є
багато людей, хоча й гарних, але скаліче-
них, знівечених духом, людей, що забули,
запурали свій люд, свою мову, свою Украї-
ну“ („Що на часі“). Подаючи відомости в
життя організацій учнів середніх шкіл, до-
сить докладно поставивши одділи „Шкільна
Хроніка“, „З життя учневої спілки“ та „Ли-
стування“,—„Юнак“ прямує до своєї мети,
певний, що наша шкільна молодь повинна
стати „джерелом“, з якого на Україну ши-
рокою хвилею потече національна свідомість.
Може таке порівняння й не досить
слухне, одначе—правда, що й (д шкільної
молоді ми перш за все сподіваємсь одержати
ті кадри свідомої української інтелігенції,
яка утворить міцний ґрунт для куль-
турної роботи серед народу. І сучасні об-
єднання української шкільної молоді мають
дуже велике значіння не тільки для само-
освіти та самовиховання, а й для розвитку
національної свідомости серед нашого на-
роду („національне питання“). Це безпе-
речно так; тільки ж „Юнакові“, йдучи своєю
стежкою, не годиться збіватися на манівці
зведення особистих рахунків, як почасти
помітно те в № 1 му, бо так і заблукати-
ся можна.

В. Страшкевич.

364 „Перший Крок“, № 1-ий, 1917 р. (місяч-
ний) орган семінарстів Київської Учебної
Округи. Вид. під редакцією Я. Нечитайлю-
ка. М. Ольгополь на Поділля. 52 стор.
ц. 2 карб.

Пишу опі рядки, а навісний невдатний
вірш не йде з голови:

„Щось так гостро смокче, смокче
Кров червону випивас,
Щось так хижо квокче, квокче
Серце хворе розривас“...

Огож нехай ласкаво вибачать мені
автори-юнаки, коли я може ненароком
прикре слово скажу, беручись застеретти
од дальших можливих помилок, як що во-
ни за першим кроком зроблять ще другі.
Звичайно папір усе стерпить, і коли орган
семінарстів стане місцем спроби пера й
чорнила, про нього писати не будуть; я ж,
уважаючи, що „Перший Крок“ „ставить
собі завданням розроблення всіх питань
що до педагогії, філософії, природознав-
ства, історії, землезнавства, кооперації,
юнацьких мрій, літератури та инш. і по-
кладає своєю метою поширення бажаної
освіти на Україні“,—дозволю собі дати п.

редакторові пораду—уважніше переглядати твори своїх юних співробітників і не віддавати їх до друку, як що вони написані тільки для власної втіхи і мають великі хиби що до форми і змісту. — Майже третину часопису зайняла розвідка д. Вихованця про шкільне виховання. Виходячи з загального розуміння—„виховання“, яке пояснюється латинським *educare*, що на нашій мові ніби-то значить: „існуючі в утробі (!) дитини інстинкти й потяги, зовнішнім впливом інших дорослих й стиглих людей треба вивести на світ“, „бо тільки тоді дитина зможе існувати в обличчі (!) чоловіка“,—автор запевняє, що окремий „наш російсько (?) - український ідеал виховання — братолюб'є на християнських підставинах і демократичній настрій“. Тут шукали й знаходили ідеали виховання „наші батьки“, то-б-то, по автору, —Володимир Мономах, Св. Дмитро Ростовський та Писошков з Новиковим (!?). Обстоюючи свої думки з юнацьким запалом, автор воює з видатнішими педагогами, побиваючи їх заявою, що кожен філософ, кожен педагог діло виховання розуміє по своєму. З Л. Толстим чисте горе у автора виходить: не морочивши собі голови над педагогічними поглядами Толстого, д. Вихованець по широти говорить, що йому „здається, ніби Толстой силесно ошибався (!), коли писав таку висенітницю“. Далі автор „самовідцуранно“ веде боротьбу з педагогами сенсуалістами-матеріалістами, з раціоналістами-гуманістами і з тими педагогами, що нетямучими руками ведуть вихованців до „непослухняності або навпаки до духовної неволі й понихацтва (!)“ і відхиляють од того, хто був „найпершим й самим завзятим соціалістом, самим ширим демократом з загартованим характером, справжнім анархистом“... од Христа. Справді! так на 33 стор. чорним по білому й написано. І от, уявляючи собі Христа, ніби якогось сучасного партійного ватажка, д. Вихованець береється „широ захищати істину“ Христову. Та чи розуміє ж він Христа? *Зрозумійте істину і „істина визволить вас,“* скажу я авторові словами свангелія,—визволить од туману, що голову юнацьку чьмарить. Пане Я. Нечитайло! прочитуючи рукописи, що вам, як редакторів, складають, подбайте крихотку, щоб пристоїнішу мову часописе мав. Адже-ж у вас єсть співробітники, що гарною літературною мовою писати можуть. Єсть у вас Яків Новак, його передмова до щоденника з юнацькими мріями хвиць що до мови лише деякими вульгаризмами. Єсть

у вас і д-ій В. С., громадянські почуття якого знайшли враз в зовсім та гарних віршах—„Людовість“ і „Не буде ми йта“...

Часопис, що одбивав би в собі настрій молоді і був би для неї ідейним провідником в наш часи надзвичайно інтенсивного життя, очевидно дуже потрібний.

Спробу утворити такий орган ми втаємо, вважаючи одначе, що „Черговий Крок“ ві формою а ні змістом цілком відповідати, в теперішньому своєму вигляді тій потребі не може.

В. Поточний.

Х. Біографії.

365 Тарас Шевченко. життя його та діла. *Писав Сергій Сфремов.* Видання престо. Товариство „Просвіта“ у Києві. Серія життєписів № 25. Ціна 75 коп. Київ, 1917. Стор. 56.

Ця третє, доповнене видання популярної біографії Шевченка, випущене у світ своєчасно, треба вітати, як оди з небагатьох зразків дійсно популярної літератури.

Життя і діла Шевченка повні яскравих і надзвичайно „агітаційних“ моментів, які, зважаючи б, повинні так багато промовляти серцю народньому, проте не мають і досі належного популярного освітлення. Книжка ж С. Сфремова має всі позитивні прикмети, що дають нам право віднести її до класично-популярних видань. Простота і ясність викладу, незвичайно педагогічний вибір найгодовніших і найрозуміліших фактів, усунення зайвих подробиць — все це без перешкоди цілпості й повноті літературного й громадського портрета поета—робить книжку цінним подарунком для пробудженого від національного сну народу. І з цього боку вона навіть сягає далі безпосередньої своєї мети—вона єсть найкращим агітаційним знаряддям пробудження національної свідомості, розвій якої умілою рукою вплетено по-між рядками біографії Кобзаря. Стясло викладена історія Кирило-Мефодієвського братства звертає на себе особливу увагу, яко зразок сполучення популярності і історизму.

А мова, та мова, якою уміє володіти лише Сфремов, і той природній і глибокий ліризм, що проймає весь зміст невеликої книжки, роблять її недосяжним шедевром, який—ми віримо—всі діячі, шкільної і позашкільної освіти поширять яко-мога серед народа. Як у фокусі, сконцентрував

ній автор ма�тецькою рукою все, що характеризує високий гуманізм Шевченка, в справі відживлення гуманності серед дичавілих нині мас, вона дасть свої евні наслідки.

Пав. Зайцев.

366 *Юр. Тищенко.* Хто такий В. Винниченко біографічний нарис. Київ, 1918. Стор. 16. Ц. 30 к.

З'явилася ця брошура в трівожні часи большевицької пропаганди проти „буржуазної“ Рад і уявляє з себе популярну апологію Винниченка, як щиро-демократичного діяча.

Перші сторінки її присвячено подеміції з большевиками (вказується їхній централізм і нерестійкий спосіб боротьби, як обкидання болотою політичних противників),—середина розповідає життя Винниченково до початку війни і показує дійсну вартість большевицьких нападів на „буржуазний“ характер його діяльності; останні дві сторінки характеризують роботу Винниченка, як голови Генерального Секретаріату. Ця найважливіша частина брошури, на жаль—найкраща, не дає читачеві ніяких фактів, а тому і позбавлена переконуючої сили. Взагалі д. Тищенко надто багато говорить від себе і говорить в такому наївно-панегіричному тоні, що читачеві стає часом ніяково. Без сумніву було-б краще, коли б автор поступився цим своїм тоном, а за те навів би більше промовистих фактів.

М. Зерова.

367 *Михайло Грушевський.* Голова Української Центральної Ради. Київ, 1917 р., стор. 30. ц. 40 к.

На проф. М. С. Грушевського не справилися відомий афоризм, що „талан оцінюють тільки після смерті“. Навпаки—рідний йому народ, за для розумного розвитку і державного відродження якого М. С. Грушевський працює ціле життя, оцінив цю працю в часи самого розвітту діяльності шкільного професора. Імя його знайоме кожному Українцеві: його можуть любити і не любити, але ніхто не відважиться сказати про нього, що це звичайна людина, рядовий обиватель. А є чимало й таких людей, які вважають, що М. С. Грушевський—і українська історія, українська воля, українська держава—це синоніми.

Тому можна бути певним, що винищена товариством „Криниця“ біографія М. С. Грушевського зацікавить все українське громадянство, читатиметься і в міській камениці, і в сільській хаті. І треба визнати, що багато де-чого дізнаються читачі з цієї біографії, багато де-чого навчаться. Вони знають, що за порівнянню короткий час можна зрештати одній людині стільки, скільки не зрештати ніоді і десяток інших людей; ціле життя—праця невтомна з блискучими наслідками на наукову поді.

Біографію написано коротко, але з фактичного боку досить повно. Описані й батьки М. С. Грушевського, де-що з його особистого життя, історію появи його творів і його громадянсько-політична діяльність; єсть і невелика характеристика професора, але це навіть і зайве, бо самі факти яскраво характеризують його особу. До книжки додано портрет М. С. Грушевського, але не теперішній, а за тих часів, коли йому не довелося ще покуштувати Московської неволі і по-світі.

Написано біографію ясною, зрозумілою мовою; помилок небагато, ми зашримітили тільки одну: на стор. 14-ій непотрібно повторення в одній фразі слів „кріпнути духом“.

К. Лоський.

XI. Критичні розвідки.

368 *А. Луначарський.* — Великий Народний Поет (Тарас Шевченко). Переклад з рукопису Микола Чудінов (М. Богун). Накладом Чудінова. Полтава. 1917 р. 31 ст., без ціни.

Не можна не висловити задоволення, що цю цікаву брошуру-промову талановитого критика, видану у Львові вже п'ять років тому, видруковано й у нас. І видруковано саме тоді, коли в звязку з сучасними переживаннями України, зріс і інтерес, як до її культурно-національних цінностей, так і до тієї ідеології, представнику якої належить ця невеличка, але цікава робота.

Знавець Європейських літератур, Луначарський і до творчости Шевченка підійшов озброєним цим знанням і совісним вистудіюванням як творчости Шевченка, так і критичної літератури про неї, чого так часто бракує гасстрьольорам-критикам Шевченковської поезії та авторам його літературних портретів. *)

Вірпа оцінка „народности“ поезії Кобзаря, без тенденції обмежити нею її велике значіння, піднесення її з цього боку в порівнянні з творчістю Пушкіна, Миккевича і Містрала, спростовання спроб зрівняти Шевченка з Кольцовим, коротенька, але глибока характеристика „Марії“ і розуміння її великої символіки, цікаві порівняючі паралелі, влучні приклади,—все це робить її вартою уваги всіх, хто хоче і повинен розуміти Шевченка. Але центром ваги розвідки Луначарського єсть аналіз націоналізму Шевченка, який справедливо привів автора до висновку, що „демократичний націоналізм Шевченка зовсім не суперечить з новішим соціалістичним світоглядом“.

Цей висновок д. Луначарського і дальші його міркування на цю тему віддаляють нас від безпосереднього питання про Шевченка і примушують спинитись на моменті, що прірвою ділить ідеологію автора від фактичних експериментів її здійснення на

*) Як найвиразніший приклад укажемо високошановного Ө. Корша, який без всякої тенденції при всіх своїх українських симпатіях до Шевченка допустився самих грубих фактичних помилок в своїх міркуваннях про його. II. 3.

живому тілі України—дорогої як Шевченкові, так і всім представникам сучасного демократичного українського націоналізму, здобутки якого партія Луначарського на „поток і розграбування“ віддала своїм клевретам.

Спливаючись на розумінні національної проблеми „революційними соціаль-демократами“, Луначарський заявляє, що „тричі неправі ті, хто говорить про соціалістичне нівелювання та про торжество, — в разі побіди пролетаріату, — якогось безбарвного, наївного космополітизму“.

Події останніх днів показали нам правдивість цього твердження. Централістичний „космополітизм“ „революційних соціаль-демократів“ з Півночі — дійсно позбавлений „безбарвності“ і „наївності“ — прикмет, з якими він нічим би не загрожував Україні — показав хижацькі пазури „революціонерів“, жорстоких — по словам Луначарського — як раз через свою гуманність.

І коли тепер ми читасмо афоризм автора: „жорстокість революціонера — єдина жорстокість, яка може йти в парі з найглибшою ніжністю серця“, — афоризм, прив'язаний до міркувань про революційність Шевченка і оспівування ним оружною боротьби проти насильства, — то почувасмо глибоку національну образу. Чи ж нашому великому мученикові, борцеві проти насильства, яке знищує революція, його найглибшому ніжністю серцю — свилося коли, щоби ідеологи „ніжної жорстокості“ послали своїх наймитів плюндрувати „нашу“ і всеж таки, як і за царських держиморд, так і за часів „інтернаціоналу“ — „не свою“ землю?!

Цікаво було б, п. Луначарський, як би Ви подумали, — що би Вам сказав Шевченко, націоналізм якого, по Вашому ж справедливому признанню, „сам по собі має соціалістичну цінність“?...

Шкода, що д. Чудінов зробив свій переклад на суто-галицьким діалекті, до того ж — повним русизмів. Передмову ж в цілому не можна зрозуміти, бо в один уступ її вкралася синтактична помилка, що зіпсувала розуміння контексту.

Пав. Зайцев.

369 *Пав. Зайцев. Оксана. Перше кохання Шевченка. В-во „Друкарь“.* Київ, 1918. Ст. 32 in 32. Ціна 50 коп.

Тарас Шевченко давно вже став сімволом українського відродження. Давно вже з великої книги його — „Кабзаря“ — почерпують славні й могутні дозунги для нового

життя країни. Давно вже провадиться ріжко-стороннє, серйозно-критичне й наукове вивчення всіх моментів складного життя поета; вглиблюються у творчість його щоби вивести деякі загальні ідеї його дешифрують його рукописи, встановлюють дійсний їхній текст; збирають його малюнки і все, що торкається цієї єдино-великої людини України, нової України. Тим часом наслідки того всього ще бідні, неповні, в розроблені, не освітлені. І тому ми й досі не маємо й не можемо мати біографію Ш-ка гідної великого поета. Все те робиться в нас досі якоюсь випадковою дорогою, по аматорському, а не науково. Наука — Шевченкознавства — ще чужа нам, а брак її ніяк відчувастся у великій мірі. І в наш часи дійсного політичного будування треба було би може навіть законодавчою дорожкою заснувати наукову інституцію, що мала б своїм завданням вивчення Т. Шевченка в цілому.

Тим часом ми повинні бути вдячними кожному, хто тою чи іншою дорогою дає нам пізнати більше й глибше Т. Г. Ш-ка. допомагає заглянути у інтимну глибину його надзвичайного серця і освітлює той чи інший бік і момент в його житті. Значена вгорі книжечка і додає кілька штрихів до неповної ще картини інтимного життя поета — до історії його кохання. Помалу матеріал цей збільшується і розробляється. Ми маємо вже матеріали до пізнання його відносно до дівчини Лякерії (Полусмаківна), до княжни Варвари Мик. Рєпніної (хоча цінні матеріали й досі не опубліковані в укр. мові), до артистки Катрі Піунівни, і до інших менш впливових жінок в житті Т. Г. Ш-ка. Досить велика література є про Оксану, перше і найбільш глибоке та витривале кохання поета. До цієї літератури прилучається і цікавий нарис д. Зайцева, згаданий вгорі цієї замітки.

Авторові довелось знайти і опублікувати новий варіант поезії Т. Г. Ш-ка, що, як тепер з'ясувалося, була посвятою незакінченої його поеми „Черниця Марьяна“. Він видрукував цю поезію 1914 року в російському журналі „Вєстникъ Европы“ ч. 2, і тут же подав свій нарис під заголовком: „Перше кохання Шевченка“. Брошура ця є передруком з додатками й змінами цієї статті, поезії Ш-ка під заголовком — „Оксані К...ко“ і короткого вступу автора. Нарис д. Зайцева яскраво і послідовно малює перед читачем чарівний образ першої коханої Ш-ка, сусідки — кучерявої Оксани, і надзвичайну силу і вірність

пам'яті її впродовж цілого життя. Скільки би жінок не зустрів Ш-ко в житті своїм, але образ Оксани завжди не тьмарився і завжди стояв перед ним живим й чаруючим, і йому не враджував Ш-ко ніколи. Мало того, він був і поетом її,—образ безгалавної вріпачки Оксани знаходимо у багатьох поезіях Ш-ка, хоча під різними іменами. І тепер можна впевнено сказати, що це в поетова Беатріче, та велика і свята любов Ш-ка, якій мусимо завдячити, що охоронила поета в його скорбнім житті...

Славна тема нариса, його змістовний текст знайшли собі і зовнішне хороше втілення. Маленька, дуже чепурна книжечка оздоблена стильовими заставками й кінцівками з гарною обгорткою в наш час оглядної макулатури робить приємне враження.

П. Богацький.

XII. Етнографія.

370 На всякий випадок життя. (Народні приказки та прислів'я). Упорядкували В. С. та О. Д. Видавництво „Сміх“, книжка друга. К. 1917 р. Стр. 128, 32^о, ціна 1 карб.

Даремно упорядники цієї книжки похвалилися за ініціали своїх імен і прізвиськ, адже робота їхня була не тільки пристойною, але й по суті справи така, що потребує показати обличчя упорядників. Скоріше чистий етнограф може себе не називати, ніж ті, хто з готового об'єктивного, яскравого й білого, розумного й ніякого етнографічного матеріалу вибірають на свій смак, по своїй уподобі, навіть несвідомо по своїй владі, вибірають те, що їм здається кращим, дотепнішим, розумнішим. Упорядники зробили свою книжку досить цінною та осягли деякої міри об'єктивності двома способами. Перше: приказок вибрано в них не так уже й мало,—їх мабуть єсть більше як півтори тисячі, а це значить, що значна частина загального і типового матеріалу увійшла в цю збірку. Друге, і особливо позитивне,—це систематизація матеріалу, річ для багатьох етнографів, навіть учених, дуже трудна, а іноді й фатальна. Систематизація, а власне своєрідна для цього своєрідного випадку, класифікація численних приказок полегчує користування цією книжкою і робить її користною й приємною. Класифікація для цієї книжки типу „підручників“ така:

Народний календарь: Зима. Весна. Літо. Осінь. Свята взагалі. Господарський календарь. Природа. Доля: Доля. Бог. Правда. Шастя. Багатство. Гроші. Торг та борги. Бідкування. Голода. Розум та дубість: Розум. Наука. Знання. Розумна мова. Хитрощі. Дурість. Недотепність. Балаканина. Праця: Всяка праця. Господарська робота. В полі. В оборі. Лінощі та ледарство. Панування. Існування людини: Дитинство. Дівчата. Краса та врода. Жіноцтво. Весілля і шлюб. Родинні відносини. Хвороба. Старість. Смерть.

Почуття: Кохання. Радощі. Сум та журба. Жак та полохливість. Гнів. Скупощі. Заздрощі. Голод. *Вдача людини:* Добрість. Досвідченість. Сила. Жвавість. Млявість. Неохайність. Глузування. Пиха. Нахабство. Брехня. Поговір та плітки. Сварка та лайка. Пияцтво. Злодійство та шахрайство. *Громадські відносини:* Патріотизм. Воля. Товариство. Приятелі. Вороги. Сусіди. Гість. *Духовенство:* Попи. Ченці. Дяки. *Національністю:* Козаки. Москалі. Ляхи. Цигани. *Сентенції:* Мораль. Побажання. Всякі.

Вдатно чи не вдатно, але—це система, яка надає рації користування книжкою. В передмові упорядники вяснили, який інтерес і цінність мають народні приказки, справедливо підкресливши також явкове значіння цих стислих, економних, образних формул, які з себе уявляють наші (та й всякі) приказки. Дуже боюся, що вираз Карлейля—„Освіта людей повинна починатись з приказки, а кінчатись ідеями“,—який так побожно навели упорядники, може дістати хибоного толкування. Це вірно, коли під приказками будемо розуміти поетичні, конкретні, образні формули, а під ідеями—абстрактні, загальні, теоретичні формули людської думки. Але приказки взагалі повинні складати тільки малу та незначну частину навчання.

Видання чепурне. Шрифті дрібний, але читкий. Папір добрий. Коректурних помилок нема, окрім одної, а зате вельми досадної: „прислужитися Вітчизні“. І хто це „д“ туди всадив,—упорядники чи коректор? Може бути, або—отчизна (хороше, стародавнє слово), або з-галицька—вітчина.

Ан. Ніковський.

XIII. Мистецтво.

371 М. Біляшевський. Наші національні скарби. Видавництво „Шлях“. Київ. 1918. Ст. 15. ціна 35 коп.

Національні скарби наші, яким присвятив свою брошуру д. Біляшевський, це—музейні колекції і взагалі збірки старовини, що переховуються по різних громадських інституціях і на руках у людей приватних. Д-ій Біляшевський вважає за чудо те, що на Україні, не дивлячись на систематичну політику винищення всього національного, ведену московським урядом, все-таки „і по більших центрах, і по різних закутках заховалося ще чимало пам'яток старовини, особливо мистецьких, що лишилися від тієї доби, коли свідомість української нації не була так пригнічена“.

Може це й не таке вже чудо, бо сам автор признається трохи далі, що „обслідування пам'яток старовини й народньої словесности зоставалося для українців майже що не єдиною сферою, де російський уряд не наважувся свого veto, хоч і дивився на

роботу в цім вапрямі досить підозріло". Справедливість вимагає додати до цього, що серед помосковленого нашого панства,—потомків козацької старшини, завжди знаходились освічені, культурні люде, які цинили предмети старовини не тільки, як пам'ятки фамільні,—такі, що стосуються родинних споминів, але взагалі, яко зразки національної культури в минулому. Заходами цих людей, от як В. Тарновський, А. Поль та ин. і повстали музейні колекції, які в наші часи вже ледве чи й можна було б зібрати.

Та як би там ни було, не можна не згодитись з д. Біляшевським, що справа збирання й зберігання національних скарбів стояла й стоїть у нас далеко не на висоті. Д-ій Біляшевський хоче нагадати громадянству про цю справу й познайомити в загальних рисах із тям, що у нас єсть, які саме музейні збірки існують на Україні (й по-за межами її—в Петербурзі, у Москві). Він розповідає про важкі обставини, в яких перебувала музейна справа у нас досі, перелічує важніші музеї на українській території, занадто може скупенько й коротко подаючи відомости про зміст їх колекцій, принаймає що стосується важніших з тих музеїв. Між иншим, перелічуючи малі провінціальні музеї й приватні колекції, автор забув згадати за історичний музей у Глухові, зложений переважно з колекцій неб. М. Шугурова. В цілому брошура д. Біляшевського подає загальний і дуже інтересний образ становища музейної справи на Україні.

Треба сподіватися, що тепер, коли маємо власну національну державу,—справа ця стане на певний ґрунт, що уряд наш сам за це подбає. Але треба, щоб виявлялась тут також неослабно й громадська ініціатива, щоб розуміння культурної ваги збирання й охорони „національних скарбів“ перейшло в широкі народні маси, щоб не було того варварського нищення цих скарбів (особливо під-час соціально-економічних і політичних розрухів), яке, на великий жаль, відбувається у нас перед очима.

Д. Дорошенко.

XIV. Поезіі.

- 372 *Дмитро Загала. З зелених гір. Поезіі.* Видання т-ва „Час“. Київ. 1918. Стор. 104. Ц. 1 карб. 60 к.

Дмитро Загала, як пишуть в передмові його видавці, „молодий поет Зеленої Бу-

ковини, закинутий не з власної волі на Україну“.

Нашому читачеві він невідомий зонсім, коли не рахувати кількох поезій, підписаних його ім'ям в останніх числах „Л.Н.В.“ та „Київської Земської газети“. Складений ним і вищущений нині „Часом“ збірник—не носить печаті виразної індивідуальности і не дає ще змоги скласти певну думку про талант його автора. Але одного в усякому разі не можна одмовити поетові—це дару легкого музичного ві, шу: на його мелодійних рядках мимоволі одпочиває вухо після важкої, незграбної версіфікації деяких инших „поетів“ українських.

Збірник „З зелених гір“, що лежить опе перед нами, складається з трьох великих відділів: I—інтимна лірика поетова, II—переклади з Бальмонта, III—наслідування та переспіви з Святого Прьсма.

Інтимна лірика Загула не визначається особливою оригінальністю, чи ріжнотинітністю тем; загальний тон її—це той традиційний сум (вподі безпричинний), якому віддають повинність мало не всі починаючі українські поети. З 56 поезій 3 х ціклів лірики не менш волозний говорять про „спомини щастя колишнього“, про „всесвітнє горе“ і „за згубленим расм одчай“, про душу „подібну до домовини“ і „безсилі зітханья“. Поетові здається часами, що він втратив „останню надію“.

і розвіялось світло химерне:
вже ніяка рожевая мрія
пережитого щастя не верне.

Весь цей „поблекший жизни цвѣтъ безъ малаго въ осьмнадцать лѣтъ“ справляв би вражіння страшенної одноманітності, коли б автор не догадався розрізати їх поезіями вишого світлішого настрою. Як зразок таких поезій наведемо один з початкових віршів одділу (на жаль, надрукований трохи непоправно):

З глибини руйни і пустелі,
з долини смутку і плачу,
в краї надзоряні, веселі
на крилах пісні я лечу.
Думками лину над землею—
мені так тісно на землі,
а разом з піснею мосю
летять у вирій журавлі.
Іх крик мою бентежить душу.—
та з ними враз не закричу:
я вище вилетіти мушу
від журавлиного плачу...

Кращі вірші одділу: „Я не знаю, де то було“ (стр. 12), „Серед маленького озера“ (стор. 14), „Коломійка“ (ст. 43), „Покотилися до заріночку“ (ст. 44). Почуваються подекуди впливи народної пісні Олеся, йноді Гейне і Бальмонта.

Друга частина збірника—переклади Бальмонта—є власне найслабше. Перекладати Бальмонта—річ надзвичайно важка: для цього, по-перше, треба бути самому віртуозом поетичної форми, як він, а по-друге, мати від руками такий складний і тонкий технічний апарат, яким українська поезія ще не володіє. Деякі переклади Загудові проте удаліся, але в більшості випадків він потерпів фіаско. Особливо помітно на таких зразках, як знаменитий „Челянь томленья“ (у Загула—„Човен утомля“), де всю поезію збудовано на таких франтовитих алітераціях.

Вечерь. Взморье. Вздохи вѣтра.
Величавый возгласъ волнъ.
Близко буря. Въ березѣ бьется
Чуждый чарамъ черный челянь.

У Загула алітерації значно ослаблені:

Вечір. Море. Подях вітру.
і величний поклик хвиль.
Близько буря. В беріг б'ється
чорний човен без вітрил.

Йноді переклад здається грубоватим. Так чудесно Бальмонтовське: „Смерть, убаюкай мене“, Загул перекладає: „Смерте, приборкай мене“. Багато москалізмів: чертог, хоровод, прилив, і т. п.

Найкраща частина збірника—переспіви з Біблії. З „Пісні пісень“ автор переклав 15 уривків і між ними—улюблене Пушкіним: „Вертоградъ моеї сестри, вертоградъ запечатлѣнный“.

Зачарований сад —
ти, вохана моя!
На кривиді печать,—
не дістануся я.
В тім са.у виноград,
пшні квіти лісів,
кварис і гранат
там роскішно росців...

Так само чудово перекладений і другий уривок: „Спля, але не спить мое серце“...

Переклад „Еклезіаста“, не вважаючи на деякі хиби з боку мови, можна поставити поруч з кращими українськими переспівами Біблії, як переспіви Рудаського, або

й Куліша. Вірш автора знаходить тут часами силу і виразність, набуває відповідного темі ритму:

На сході сонце рано встане—
то золото, то кров,—
суетний мир за дня огляде
і капе в море знов...

Поетична мова Загула досить чиста, близька до мови України Наддніпрянської. Пуск її тільки надуживання зменшених форм, оті „руки білесеньких рук“, сподіваннячка, зітханнячка і повні форми прикметників (незабуттвєс, майбуттвєс, облудтвєс), що часто виявляються на Буковині.

Є в збірнику прикрий погляд: енеїда, до 2 циклу лірики: *Improbe Amor, quid non mortalia pectora cogis* (Люте кохання, до чого ти не приневоляєш людські серця) автор приписав Овідієві, тим часом, як цей класичний рядок належить Вергілієві. (Енеїда, IV, 412).

Версифікаційна техніка Загула нехитра. Їй бракує певної закінченості, і це дуже шкода, бо вірш авторові дається легко. Захоплення Бальмонтом не минулось проте без наслідку, і в деяких поезіях ми зустрічаємо зручне користування внутрішньою римою:

Десь високо над землею носять
доля наше щастя, та ніколи нам
не вдасться опинитися там.

Загалом беручи, в авторові є „небжа Божа“, сесь де-що таке, що подас—при умові серйозної роботи над собою—налію на дальший розвій. І було б дуже прикро, коли б ця налія не справдилась.

З зовнішнього боку книжка виглядає чепурно.

Мик. Зеров.

373 Т. Шевченко. Малий Кобзарь. Видання Барнішпільської Учительської Спідки на спомин про Шевченкове свято. Стор. 32 in 16°. Барнішполе, 1918. Ціна 30 коп.

З утіхою доводиться зазначити отакі сільські видання, як ось і це, що лежить перед нами. Росте інтерес до книжки і центри вже не можуть його цілком задовольнити,—починається децентралізація культурна. один з найкращих і найкращіших може здобутків політичної волі.

„Кобзарик“, що видали барнішпільці, робить не але враження і своїм зверхнім виглядом. і виборам з „Кобзаря“ матеріалом. Масто тут зразки з найбільш популярних поезій Шевченка—історичних, політичних та ліричних. До поезій додано коротенький, до ладу складений життєпис поета.

374 *К. Тетмайер*. За осяяною стіною. Поезії в прозі *переклад А. Павлюка*. Видавництво „Шлях“. К. 1917. Стор. 24. Ціна 40 к.

Поезії в прозі одна з найбільш вишуканих поетичних форм, улюблених багатьма майстрами стилю, котрих не задовольняє елементарна гра ямбів та хоревів і котрі навіть прозі своїй уміють надати гармонійність віршу. Ставиться до цієї форми можна всно, можна визнавати її надто витонченою, манірною, але не можна заперечити, що деяким авторам вона удається надзвичайно.

Тетмайер належить іменно до таких віртуозів форми. Тому-то перекладати його—річ важка, яка потребує від перекладчика доброго знання мови і великої технічної влучки. А д. Павлюк не має ні того, ні другого. Стиліст він поганий, літературних новітків у нього нема ніяких. А тому закінчені, колоритні фрази Тетмайера стають під його пером сірими і незграбними. Зусудя виривають що, як, коли і неймовірно утруднюють читання.

Напр.: „Що ж робити чоловікові, коли відлітає від нього віра в найдоожче, відлітає, мов сі журавлі, про котрих я, Бог зна чого, думав, що вони не вернуться віколи“.

Як же мало Тетмайера відчувається в цій кострубатій фразі!

Д. Павлюк рішуче не вміє будувати речення, і прикладів, подібних до наведеного, можна б подати досить. Складня перекладчива взагалі недосконала. Він пише: „...печаль залягла в міс“, „доля... зраджувала мені“, „жіноче серце, яке слухняне мені“ і т. п. Зустрічаються помилки і в морфології: квіткив (зам. квіток), сльози радощи (зам. радості). Але що найбільше кидається в вічі, це лексика. Тут можна знайти надзвичайні курйози. Пережиті години пролітають перед перекладчиком „як отара чайок“, смереки „випростують рівномірно“, волосся „зіжачується на голові“, журавлі летять не „ключем“, як ми б сподівалися, а „якоюсь журливою отарою“, вогнище сонце „стоїть на сафїрно-золотному (може, сафїрово-золотому?) небі“. „Жалоба підрубаних дерев“, „лід замерших озір“, „чудовий сірий пінжак“ (чому вже в такому разі не „сіншак“?) та „спів достійний слави“ домальовують картину повної стилістичної безпорадності автора.

До свого збірника перекладів (всіх поезій перекладено 22) д. Павлюк придожив коротеньку характеристику Тетмайера, котра власне нічого не дає. Кому ж бо можуть промовити щось до розуму чи до серця такі загальні фрази: „Його мистецтво лежить по-за гранями добра і зла, в йому нема рис пророка чи апостола“.

Зустрічаються в книжечці часами і коректурні помилки.

Мик. Зеров.

XV. Театр і п'єси.

375 *Мих. Грушевський*.—Хмельницький в Переяславі, історичні образи. Київ. 1917. Стор. 79 in 8°, ц. 1 р. 50 к.

Цікава книжка! Не тим, що належить вона перу високоповажаного професора, і не тим, що зміст її, переказаний найбільшим знавцем нашої історії,—с, можливо, історична правда. А цікава вона, на жаль, як раз з протилежного боку, бо доводить, що не всякий, хоча би й талановитий історик, може бути драматургом, навіть зможе

писати історичні драми. Вперше цю аксіому було доведено М. Костомаровим, який після своїх славнозвісних історичних праць зробив невдалу спробу написати драму про „Саву Чалого“,—а тепер цю саму аксіому теж не менш виразно potwierдив проф. М. Грушевський, випустивши драматичні образи—„Хмельницький в Переяславі“. І як що це вже треба було доводити вдруге, то, може було б не зайвим, зробити хоча б так, як зробив М. Костомаров, приховавши своє авторство за скромним псевдонимом Ієремії Галки.

Правду кажучи, коли я тільки взяв в руки цю книжку,—мені оразу стало страшно, що станеться саме те, про що я сказав раніш. Бо її справді не можна ж вимагати од природи, щоби вона одному чоловікові видала всі таланти і уські види хисту, а історія каже, що навіть такий видатний і ріжносторонній геній, як Гете, й той не міг би написати ну, скажемо, опери...

Через те й нова праця проф. Грушевського, що уявляє собою цінну історичну розвідку в драматизованій формі, однак драми з себе не уявляє й, певне, ніколи не побачить світла рампи.

М. Садовський.

376 *Спиридон Черкасенко*. Повинен. Драматичний етюд. Вид. „Дзвін“. 1918. Ст. 16 in 32°, ц. 40 к.

Поді 1905 року, коли наша земля захвилювалася під першим подихом революції, дали Спиридонові Черкасенкові, який ще тільки починав свій письменницький шлях, багато матеріалу. І цей матеріал,—треба визнати,—Черкасенко використав дуже добре, перетворивши в горнілі своєї душі художника в прекрасні, сильні, часами могутні речі. Одною з таких „блискучих скалок“, що дає велике задоволення читачеві,—є й невеличкий драматичний етюд „Повинен“, випущений оце окремим виданням.

Повна глибоко-драматичних настроїв, викликаних розумінням обов'язку, що веде на бій робітника в оборону свободи й братерства,—ця невеличка річ робить сильні вражіння й у читанні. На сцені ж, в хорошому виконанні, цей етюд просто приголомшує глядачів. Він може бути добрим матеріалом як для звичайного театру, так і особливо для театрів інтимних.

Не потребуючи складної обстановки й реквізиту,—ця драма буде дуже бажаною й на провінційальній, аматорській сцені, якій дуже радимо звернути на етюд Черкасенка свою увагу.

В. Старий.

377 *Л. Ельський*. „Весняної ночі“. Малюнок на одну дію. Сміла. 1918. 8 ст. in 32°, ц. 20 к.

Просто диву даєшся, як можна на п'ятьох неповних сторінках маленького формату умістити стільки безглуздя, глупоти, бездарности, безграмотности, елементарного незнання мови, коректурних помилок самого неможливого гатунку (коханья „Хохання“) і т. д. і взагалі всього того, що не може бути ні в якому друкованому папері, окрім большевицьких декретів.

Безглузда сценка, для якої якийсь Смілянський сажотрус Ельський не пошкодував паперу, справить справжнє страждання на всякого, хто, навіть не витративши грошей на її купівлю, матиме нещастя проглянути цей „твір“. І певне словами з „твору“ Ельського й зможе тільки сказати той беззахистний од подібних експериментів

смілянських драморобів читач:—„Хоч я й не вдержу тебе, але жувайди в мій стан і залиши мене в супокій!“

В. Дик-ий.

378 *Т. Колесниченко. Ча́д.* П'єса на 5 дій. Київ. 1918. Ціна 95 коп. стор. 63.

Учадіш, прочитавши цей „Ча́д“. Учадіш—не бачучи й не чуючи—від одної яви того, як пьють безперестанку „недогон“, як наляжуться п'яні, базікають нелюдською мовою. танцюють, б'ються і, врешті, кінчають все пожежою, від якої навіть завалюється хата. Що до останнього моменту, то автор ласкаво згожується й на трохи нищий кінець: „коли нема відповідних декорацій для обваду хати, можна кінчати п'єсу так: за коном пожежа. Павло давить Віктора. Коли той вже лежить нерухомо, вбіга Ганна; жахається. Павло регоче“.

Здавалося, що сюжет п'єси, хоча й спірний, але не безглуздий, можна було-б обробити й пристойно. Що ж ми бачимо у Колесниченка? Горпина—тиче дулі. чоловік її—тиче дулі, Юхим—тиче дулі... В першій дії пьють недогон, в другій теж, в третій теж, в четвертій горілку. Чисто „клоунські“ номери на зразок такого, наприклад: Горпина хоче вдарити рогацем п'яницю чоловіка, а влучає в дочку і т. п.—заступають „комизм“, який підтримується ще і такими вступами:

Салхвон (крамарь) так дякує за запрошення на зєручини:—„Тронут вот по его время (показує на горлянку), не знаю, как і виразить свою субординацію. Честь імею кланяться, чтобы ввечеру прітарабаніться. Адьо!“

Божевілляний Павло веде такі речі:—„Сніг ішов... та як вхопить мене за ногу... я як закричу—цю-цю ня! Цю-цю ня! Хе-хе-хе. А він як припече“...

Серед гірких п'яниць, ошуканців ідеальна постать селянки Ганни, яка говорить такою мовою, що їй позвздять і інтелігентні українські панночки.

З такими художніми засобами і з таким прийняттям дійсности береться автор до „драматургії“...

І пече-пече драми, пече-пече комедії, кому треба—„з обвадом“, кому ні—без його... Але дулі і „денатур“ (дань часу)—для всіх обовязкові! Теж творчість!

Пав. Зайцев.

XVI. Художні видання.

379 *Т. Шевченко. 1) Плач Ярославни. 2) Бій з половцями.* Малюнки Павла Діленко. Видавниче Товариство „Сіверянська думка“. Чернігів, 1918 р.

Не знаю, як і дивитися на цю книжку: чи як на видання художнє, чи просто як на книжку, що пущено її в світ а propos?

Але з того, що кожну сторінку книжечки оздоблено то рисунком, то орнаментом, заставками, кінцівками, а самий текст є автограф художника—можна гадати, що видавництво мало намір видати щось художнє... Багато покладено на зсвішній артеістичний вигляд книжки і праці, і

упертости, а книжка все-ж таки не перейшла меж „дамського рукоделія“. Стільки дрібної сумлінности, вузенького помпелу та переспівів з чужого голосу. Правда, що репродукції дуже невдалі, розляпані, але і оригінали не повинні мати претензій на кращу долю.

От, напр., як художник трактує етичпу постать Ярославни, що плаче та й сумує „в Путивлі рано на валу“ (стор. 7):—де-сь під тинном „вранці-рано“ сидить (це ясно видно) жіноча постать, одягнена по Московсько-Васнецовсько-Нестеровському репету і що-сь робить—чи дивитися куди, чи ворон лічить, чи куляє. А навкруги квіточки, каланча (мабуть—вежа), сонце як на „оракулі, премудрому предсказате леві“.. А ні доби, а ні стилю, а ні настрою, а ні навіть влюстрації, котра б просто пояснювала, що Ярославна дійсно плаче. А на сторінці 11—страшний бій Ігоря з половцями: з одного боку—на білому коні „білий генерал“, а з другого—квгасць на гарному коні. Войовничий нахил дуже добре зазначено в позі „білого генерала“: так і чуєш його „богатирський“ оклик—„осади назад“!

Краще було-б видати просто й скюмно цей уривок з чудової поеми, так талановито перекладеної нашим великим художником слова і не пувати його твір невдалими роботами жіночих „рукоделій“.

Проф. М. Г. Бурачек.

XVII. Релігія та церква.

380 *Молитовник. Мовою українською й церковно-славянською. Переклав і пояснення зложив Архидієскоп Олексій.* Видання книгарні Є. Череповського. Київ, 1917 р., стор. 46+11, ціни не позначено.

381 *Молитовник. Ц.-славянський та український тексти (з поясненнями). Святи. А. Герашенко.* Вид. Т-во „Верингора“. Київ, 1917 р., стор. 31. ціна пів карбованця.

Перший молитовник призначено для шкільного вжитку, другий—для вжитку загального кожного християнина: через те й кількість і пояснення молитов у них різні.

В передмові обидва автори подляють загальні пояснення про Бога, молитву, хрестне знамено, то-що. В кінці-ж арх. Олексій подає „напутіння“ з „Книги Пріповісток Соломонових“ до Бога, дітям до батьків, до семьї, до громадян, як самим шануватися, а п.-о. Герашенко зазначає завдання свого перекладу і дає гарне пояснення, як треба читати словянський текст з українською мовою. Арх. Олексій подає молитви, які повинні знати діти в початкових класах середніх шкіл та початкових школах і до кожної молитви додає досить гарні пояснення, од чого книжечка набірає

великої вартості. Не вистачає в ній тільки „Заповідів блаженств“, а їх треба було-б надрукувати. Цей молитовник, як підручник, цілком вживатися не може, бо він не задовольняє основним вимогам педагогіки, та й зложено його на зразок звичайних московських молитовників, але взагалі учням треба його придбати, як „посібник“. Свящ. Герашенко дає звичайний скорочений молитовник з поясненням лише поодиноких слів. Шкода, що автор не поділив молитов на вранішні та вечірні, а друкує всі вряд, тим часом доконче треба було-б хоч в примітці позначити порядок вчитування молитов. Що-ж до перекладу самих молитов, то тоді як арх. Олексій більш наближається до народної мови, у п.-о. Герашенка більше слов'янізмів. А взагалі переклади у обох гарні. Тільки варт було-б „Вернигори“ зменшити розмір книжки і надати їй вигляд дійсно молитовника, а не звичайної книжки. Ціна не висока.

Свящ. Волод. Хоменко.

Видавництва хроніка.

● Товариство „Час“ замовило в Лейпцигу друк першої серії картин-ілюстрацій до Українських пісень артиста-малювача *А. Ждахи*. Видання буде в формі перешитих карток. Одночасно в Празі замовлено повторення другої серії карток-ілюстрацій до українських пісень *того-ж* художника.

● Теж товариство замовило за кордоном кілька ілюстрацій-казок для малих дітей.

● Теж Т-во друкує драматичну картину *О. Кобля* (в *Тарасову Ніч*). І пришло до друку збірник оповідань, американських авторів: Брет-Гарта, Едгара-Поє, Джека Лондона та Марка Твена.

● Товариство „Криниця“ у Києві друкує такі книжки: Повного зібрання творів *М. Коцюбинського* том III; *Григорьев-Наш*.—Українська історія в народних піснях: *О. Дорошкевич та Я. Біленький*—Хрестоматія по історії української літератури для середніх та вищих початкових шкіл, том I-й, випуск 1-й; *Білоусенко, О.*—„Весна“—читанка для малих дітей.

● Видавництво Череповського у Києві незабаром випускає з друку такі книжки: Граматика, ч. II. *І. Огієнка*.—*Пого-ж*. Орфографічний словник.—*Гр. Коваленка*. Небо і земля (оповідання про небо і землю і про світові фізичні сили).—*Пого-ж*. Анатомія фізіологія гігієна (короткий курс для сер. і вищ. початк. шкіл).

● Воно-ж випускає в „Сільській Бібліотеці“ такі книжки: *Нечуя-Левицького*: 1) Кайдашева сім'я, 2) Приятелі, 3) Невинна; *Шевченка*: 1) Катерина, 2) Кобзарь (в ред. В. Доманицького).

● Редакція журналу „Вільна Українська Школа“ розпочинає видання окремих брошур по питаннях методичних і загальноосвітніх під назвою „Бібліотека вчителя“.

● Видавниче Т-во „Вернигора“ у Києві цими днями випускає такі книги: Кіплінг — *В Джунолях*; Попович—*Граматика Української мови*; В. Тодосів—*Смерть на яблуні* (казка); Л. Глібів—*Будяк і васильки* (казка).

● Видавництво „Праця“ у Києві друкує крижку *Л. Чопівського*—*Цукрова промисловість на Україні*.

● Воно-ж готує до друку: 1) *С. П. Фридолин*.—Книжки по молочарству для селян та дрібних хазнів, 2) *Проф. С. Тимашенко*.—Скорочений курс будівничої механіки, 3) *Б. Дорошкевич*—Початкова хімія.

● Видавництво проф. Грушевського у Києві друкує статті, промови й замітки *того-ж* автора під назвою „З старого і нового“ і його книжку—„Під хмарою стоячою“ (з українського життя). Готується до друку книга *М. Грушевського*—„Розвідки й приписки до української історії“.

● Видавництво „Наш Театр“—друкує такі веспі *С. Черкасенка*: „Про що тирса шестестіла“ (присвячено М. К. Садовському); „Казка старого млина“, „Хуртовина“ (п'єса, що майже не попала в першому виданні до рук читачів через конфіскацію).

● Видавничий відділ Дніпровського Союзу готує до видання такі книжки: *Л. Бертран*—Кооперація та соціалізм; *Пого-ж*—Що повинен знати кожен споживач (шість декцій про кооперацію); *В. Тотомяниц*—Теорія і принципи кооперації; *Проф. Е. Воблій*—Популярний курс політичної економії (підручник для слухачів народнього університету і для самоосвіти).

● Теж видавництво замовило ріжним авторам серію книжок переважно по споживчій кооперації, які б склали більш-менш повну бібліотеку кооператора.

● Нові книгарні В близькому часі у Києві одчиняться три нові українські книгарні—Товариства „Час“ (на *Фундуклівській 24*), „Книгарня Української Школи“ і книг. „Воля“.

● Редакція провідницького журналу у Києві „Духовна Бесіда“ цими днями випускає з друку 1-у серію проповідей до українського народу—„Казання на сучасні події“.

● Видавництво І. Самоненка у Києві готує для друку кілька шкільних підручників для середніх шкіл. В першу чергу підуть: *арифметика, алгебра, геометрія*.

● У м. Чернігові відкрило свою діяльність Українське Видавниче Т-во—„*Сіверянська Думка*“. Т-во має на меті друкувати і видавати ріжвого роду видання культ.-просвіт. значіння, безпартійного характеру, переважно українською мовою, по українознавству, а також і інші видання того ж значіння і характеру. Нині т-во „С. Д.“ друкує працю *В. А. Модзалевського* „*Загальні риси Українського мистецтва*“ і готує до друку де-кілька видань по українознавству взагалі.

● В близькому часі в Одесі має вийти з друку „*Коротка граматика української мови для шкіл*“—В. Мурського.

● Кооперативний Союз у м. Умані з березня 1918 року розпочинає видання тижневої літературно-громадської і кооперативної газети, яка матиме назву „Союз“. Газета буде обслуговувати інтереси селян, робітників і трудової інтелігенції.

● Видавництво „День“ повторює видання альбома „*Київ в картинах місцевих художників*“, а також великий *портрет Т. Шевченка* в фарбах.

● Видавництво „Сміх“ цими днями випускає третю книжку веселої бібліотеки—Оповідання: *Джерома-К. Джерома, Брет-Гарта, Джакобса, Рода-Рода, Твена, Аверченка, Теффі, Дорошевича та инш. гумористів*.

● **Видавництво Українських січових стрільців у Владимирі-Волинському** цими днями випускає такі книжки. Атаманюк: *Сни коханця* (поезія); Пляницький: *Три жертви* (оповідання); Бобинський: *В припворох святині* (поезія); Бабюк: *Як сонце кохало...* (варіанти) Воно-ж готує до друку—„*Смерть краси*“ А. Бабюка.

● У Львові друкується 6-им виданням книга „*Що треба знати кожному Українцеві*“.

● Незабаром в Києві почне виходити велика щоденна інформаційна газета під назвою „*Від-родження*“, що має друкуватися на ротативній машині. Окрім відомостей офіційних, в газеті буде міститися багато ріжних звісток, телеграм, статей та иншого матеріалу. Редакція газети уже заручилась згодою закордонних кореспондентів— у Відні, Берліні, Софії та инш.—подавати відомости з державного життя.

● В „*Київських Унів. Извѣст.*“ з січня 1917 р. (книжки виходять з великим запізненням) друкується дисертація С. А. Щеглової—„*Богогласникъ. Історико-літературне досліджаніє*“. Тут розглядаються видання „*Богогласника*“. Його склад, автори листів, джерела останніх, відбиток в них історико побутових переживань України і доля пісень „*Богогласника*“ в народі. Друк закінчується незабаром і книга вийде окремим виданням.

● Незабаром у Києві почне виходити багатолітрований двоштанковий літературний, науки й громадянського життя—„*Полум'я*“. Окрім статей, звісток і розвіток з обсягу літератури, науки, мистецтва, громадського і політичного життя, журнал міститиме також ілюстрації з українського і неукраїнського життя (портрети видатних письменників, учених, громадських діячів, малюнки з української історії то що).

Літературне життя.

(Звістки та чутки).

◁▷ Департамент шкільної комісії при Народному Міністерстві Освіти просить всі видавництва на Україні і за межами її прислати їй список всіх шкільних видань надрукованих, а також і тих, що друкуються або лаштуються до друку і по два примірники готових вже підручників на оказ. Всіх п. п. авторів просять прислати свої укомпіє для шкільних підручників, які друкуютьтуться коштами цієї Комісії.

◁▷ Т-во „*Вернигора*“ на 7 *Квітня* призначає загальні збори. На цих зборах мають ухвалити, між иншим, новий статут Т-ва, який розробляється особливою комісією. По цьому статуту Т-во з видавничого перетворюється на культурно-просвітне. Відповідно цьому зміняється ціль і діяльність Т-ва. Відкриваються нові відділи, а саме: просвітний, скарбу, промисловий, технічний, транспорту, постачання, контрольний. Т-во має закладати школи ріжних типів, книгозбірні і рухомі читальні, кінема-

торгефа (рухомі), музеї, майстерні та всякі підприємства, які допомагатимуть матеріалами для тих інституцій. При відділу скарбу має бути шадниця, до якої всякій може складати гроші на відсотки як до товариської. Членські внески касуються. Члени почесні та дійсні обираються загальними зборами з поміж громадян, що присуджались нашому народу на полі культурної, політичної чи громадської діяльності. Членами співробітниками можуть бути служачі Т-ва та члени шадниці. Вироблюється особливий знак, який могуттуть носити члени. Що до внутрішньої організації відділів, як також і до взаємних стосунків поміж них, проводиться принцип децентралізації.

Цей статут, загально тут представлений, знаходить прихильність серед членів Т-ва і певно буде затвержений загальними зборами.

◁▷ З огляду на можливість в новому театральному сезоні організації справжньої оперної української антрепризи, артист *М. Садовський* підготовляє переклади лібрет деяких опер. Сам *М. Садовський* робить переклад „*Фауста*“, а деякі інші опери доручив перекласти кільком нашим поетам.

◁▷ Продаж українських книжок на залізничних станціях України має взяти в свої руки спілка залізничників, якою вже розпочато заходи що до здійснення цієї справи.

◁▷ Міністр народної освіти *В. Прокопович* виготовив для друку дві цікавих праці: 1) „*Під золотою короною*“—про скасування мадебурзького права в Києві і тогочасний побут міщанський; (з циклу лекцій, читаних в 1906 році в українському клубі в Києві); 2) „*Київ в минулому*“—лекції по історії Києва.

◁▷ Драматург *С. Черкаський* закінчує історичну трагедію на п'ять дій з XVI століття, яку має передати до вистави в театрі *М. Садовського*.

◁▷ Письменниця *Л. М. Старицька-Черняхівська* закінчує символічну п'єсу на 4 дії під назвою „*Право на життя*“. П'єса йтиме в будучому сезоні в театрі *М. Садовського*.

◁▷ Педолог *Д. Ревуцький* кінчає розвідку про українській народній епос (історичні пісні та думи).

На підставі закону 20 березня 1911 року передруки з „*Книгаря*“, без означення джерела, заборонено.

Видавець—Т-во „*Час*“.

Редактор—*В. Старий*.

Редакція „*Книгаря*“ просить всіх п.п. передплатників, що бажають одержувати часопис і на-далі, дослати в контору 9 рублів передплати за журнал до кінця року і три карбованці на пересилку, позаяк видатки на відсилку вельми збільшено,—а всього 12 карб.

Попередні сім чисел „*Книгаря*“ досилаються новим передплатникам за додаткову платню 6 карбованців.—Контора часопису.

Періодичні видання, що надійшли до редакції часопису „Книгарь“ за березиль.

7) „**Комашня**“ („Муравейник“). Ілюстрований кооперативний тижневик—видання Київськ. Союзу Уст. дрібн. кред. № 43—44. Ціна на рік 12 карб.

9) „**Шлях**“—орган незалежної думки—місяшний літературний, мистецтва та громадського життя. Ч. 1—1918 р. Виходить у Києві. Передплата на рік 15 карб.

30) „**Літерат.-Науц. Вістник**“. Український місячний літературний, науки й громадського життя. Кн. V—VI. 1918 р. Окрема книга 3 руб.

37) „**Вільна Українська Школа**“—орган Всеукраїнської Учительської спілки. Київ. № 5—6. 1918 р. Ціна окремого числа 1 кар. 50 коп.

45) „**Село**“—газета. Вид. учительської й селянської повітових спілок у Сквирі. Ціна окремого числа 10 коп.

48) „**Волошин**“—ілюстрований двохижневик для дітей. Виходить у Києві. Число 2. Передплата з першого числа до кінця року 4 р. 90 коп.

49) „**Вільна Думка**“—Вістник Української Військ. Ради Півд.-Зах. фр. Ціна окремого номера 15 коп.

50) „**Українські Медичні Вісти**“—двохижневий часопис наукової практичної та громадсько-побутової медицини. Ч. I. Січень. Київ. Передплата на три місяці 8 карб.

51) „**Народня Справа**“—політичний, економічний, літературний, сільсько-господарський та кооперативний тижневик. № 3, 4, 5, 6. Київ. Передплата на 4 місяці 4 карб.

52) „**Перший крок**“—місячний часопис. № 1. Орган семінар. Київ. Учбн. Окр. Ольгополь на Поділлі. Передплата на рік 20 карб.

53) „**Юнан**“—часопис середнешкільної молоді. № 2—3. Переяслав на Полтавц. Окрема книжка 1 карб.

54) „**Каменяр**“—двохижневий часопис Київської середнешкільної організації. № 3—4. Ціна окремого номера 60 коп.

Зміст літературних журналів.

Літерат. Науц. Вістник—місяшник, кн. 5—6. Київ. Зміст:

В. Винниченко. Записки Кирпатого Мефистофеля. (Кінець); П. Смуток. Осінь; Любов Яновська. Мій роман. (Кінець); Гр. Чупринка. I. Щастя й лихо; II. Божевілля; Н. Романович-Ткаченко. В країні горя й руїни. (Кінець); Моріс Метерлінк. I. Я тридцять літ шукала; II. Пісня Мадонни; Жан Рішпен. Як вхід замкнув; Поль Верлен. За вікном. (Переклад М. Вороного); М. Івченко. До землі; II. Тичина. Золо-

тий гоїн; В. Б. Етс. Ірландія; О. Олесь. Хай гниє світ; П. Полятенко. Перед новими шляхами; Юрій Тищенко. Потонули грати; Я. Мамонтов. Смуток переможця; Ол. Грушевський. Український народний університет; Дмитро Загул. Поезія. М. Жученко. По Галичині; Клим Полішук. Поезії; М. Мочульський. Український Національний Театр; А. Постолювський. Моя душа; Бібліографія; Оголошення.

„**Вільна Українська школа**“—місяшник, кн. 5—6. Київ. Зміст:

Замість передової; П. Клименко. Навчання історії у початковій школі; В. Родницька. Огляд української дитячої літератури; I. Маляр. Дитячий театр; С. Смолинський. Інструктування народних шкіл на Україні; I. Кияниця. Одгук; Ів. Крижановський. Де-кілька уваг до постановки позашкільної освіти на місцях; Бор. Дорошкєвич. Позашкільна сільсько-господарська освіта і місцеві музеї; Ів. Ющишин. Організація українського вчителства в Австрії; В. Дурдуковський. З шоденника вчителя; Ол. Дорошкєвич. Огляд життя середньої школи; Народа в справі організації народної освіти на Україні 15—20 грудня 1917 р.; Народа в справі позашкільної освіти 12—15 грудня; Хроніка; Критика (К. Аблямської, Ол. Левитської, Ів. Ющишина, Ол. Дорошкєвича, С. Богдановича, В. Романовського, С. Титаренка і Євг. Зерової); Бібліографія (Огляд галицьких підручників С. Дороша).

„**Шлях**“. Місяшник, кн. 1. 1918 р. Київ. Зміст

Від редакції.—Слово про незалежність думки; В. Некрас. Іду один. (Виправив Микола Вороний); О. Олесь. В твоїх очах сміється море; Іван Липа. З якого світу. Повість; Олекса Святогор. Поєст. Попілля; М. Рильський. З циклу „Висока келія“; О. Агієнко. Революція і церква; Проф. Ол. Грушевський. З етнографічних студій Ів. Франка; Проф. Є. Тимченко. З лінгвістичних заміток; М. Біляшевський. Справи українського мистецтва; Аргус. Наші шкільні справи; Хведір Коломийченко. Юліан Романчук і Кость Левицький; Бібліографія. М. Мандрика.—Пісні про Анемону, ред. О. Слісаренко; Sprawozdania o stanowi kolekcji instytutu kn. Bezborodko na 1-e січня 1918 р.; „Комашня“, кооперативний двохижневик, ред. Микола Левитський; Книжки, що надійшли до редакції.

„**Українські Медичні Вісти**“. Двохижневик ч. 1. Київ. Зміст:

Від редакції; О. В. Корчак-Чепурківський. Наші завдання часу; М. П. Нешадиженко. Бактеріяльні м'яси отруїння; О. Г. Черняхівський. Про наукову і популярну літературу на Україні; Є. И. Д'яченко. Про перебудову хвершальської шкільної освіти на Україні; Sprawozdania z'їздів. Хроніка; Оповідки. Додаток: Проф. Заболотний—Лист до селян про народнездоровля.

Нові видання, надіслані до редакції „Книгаря“ (1917—1918 р.р.)

464 Бабюк, Анд.—Сміх нірвани. (Повеля). Накл. Коміс. Укр. Січ. Стр. у Вол.-Волинському. Львів, 1918 р. Ст. 39. Ц. 80 коп.

Васильченко, С.—На перші гулі. Жарт. на 1 лю. Вид. 3-тв. Т-во „Криниця“ у Київі. 1917 р. Ст. 24. Ц. 40 коп.

Його-ж.—Чорний орел (осетинська казка). Вид. „Криниця“. Київ, 1918 року. Ст. 27. Ц. 30 коп.

Його-ж.—По співайте півні не зменшайте ночі. Вид. „Криниця“. Київ. 1917 р. Ст. 48. Ц. 60 коп.

Глібів, Л.—Вареники (байка з ілюстраціями П. Лапина). Вид. т-во „Вернигора“. № 5. Липовець на Київщині. 1918 р. Ст. 8. Ц. 25 коп.

Його-ж.—І. Лисця жалібниця. ІІ. Гадюка і ягня (байки з ілюстр. П. Лапина). Вид. т-во „Вернигора“ № 6. Липовець на Київщині. 1918 р. Ст. 8. Ц. 25 к.

470 Грінченко, Б.—Чудова дівчина та інші оповідання. Вид. друге. Бібл. „Молодість“. Кв. VII. Ст. 157. Ц. 1 р. 80 к.

Його-ж.—Під тихими вербами (повість). Видання четверте. Вид. М. Грінченкової. Київ. 1918 р. Ст. 276. Ц. 2 р. 75 к.

Його ж.—Серед темної ночі. (Повість). Вид. четверте. Київ. 1918 р. Ст. 234. Ц. 2 р.

Грушевський, М.—Ярослав Осомисл, історичні образи. Київ. 1917 р. Ст. 80. Ц. 1 р. 50 к.

Грушевський Михайло голова Української Центральної Ради. Вид. „Криниця“ у Київі. 1917 р. Ст. 30. Ц. 40 к.

475 Доманицький, В.—Життя Тараса Шевченка. Вид. „Криниця“ у Київі. 1917 р. Ст. 31. Ц. 30 коп.

Драгоманов, М.—Листи на Україну Наддніпрянську. Вид. т-во „Криниця“ у Київі. 1917 р. Ст. 121. Ц. 2 карб.

Життя Ісуса Христа. Уложив за євангелієм О. Білоусенко. Київ. 1918 р. Ст. 124. Ц. 3 карб.

Зайцев, П.—Оксана (перше кохання Шевченка). Вид. „Друкарь“. Київ. 1918 р. Ст. 32. Ц. 50 к.

Козлов, В.—Неволя (оповідання). Переклад Гр. Т-ка. Київ. 1918 р. Ст. 32. Ц. 45 к.

480 Коцюбинський, М.—Дорогою ціною. Вид. Т-во „Криниця“ у Київі. 1917 р. Ст. 34. Ц. 70 коп.

Його-ж.—Пятизлотник. Вид. Т-ва „Криниця“. 1917 р. Київ. Ст. 16. Ц. 20 к.

Його-ж.—„Харита“ та інші оповідання. Вид. т-ва „Криниця“. Київ. 1917 р. Ст. 32. Ц. 30 коп.

Його-ж.—Твора, том I. Вид. т-во „Криниця“ у Київі. 1917 р. Ст. 189. Ц. 2 р. 50 к.

Криlach, Сава.—Право на життя. Вид. „Шлях“ № 17. 1918 р. Київ. Ст. 8. Ц. 30 к.

485 Матеріали по вопросу о преподавані предметовъ украиновѣденія въ учебныхъ заведеніяхъ. Изд. Киев. Уч. Окp. Киевъ, 1918 р. Ст. 66. Ц. 1 р. 30 к.

Огієнко, Іван, доц.—Українська граматика. Ч. I. Основи українського правопису. Вид. Череповського. Київ. 1918 р. Ст. 48. Ц. 70 коп.

Поміч учителю в справі національного виховання учнів. Вип. I. Вид. Секрет. Справ Освітніх. Київ. 1918 р. Ст. 50. Ц. 60 коп.

Порш, М.—Україна і Росія на робіничому ринку. Вид. „Знаття—то сила“. 1918 р. Київ. Ст. 39. Ц. 75 к.

Товариські забавки та ігри. Вид. „Книжка для всіх“. Ч. 1, 2, 3. Львів. 1917 р. Ст. 55. Ц. 80 коп.

490 Українські народні казки для дітей. Зредагував Б. Грінченко. Библиотека „Молодість“. Кн. 2. Третє видання. Київ. 1917 р. Ст. 158. Ц. 3 карб. 50 коп.

Черкасенко, С.—Жах (драм. етюд). Вид. „Дзвін“. Київ—Харьків. 1918 р. Ст. 16. Ц. 40 коп.

Його ж.—Повинен (драм. етюд). Вид. „Дзвін“. Київ—Харьків. 1918 р. Ст. 16. Ц. 40 коп.

Шевченко, Т.—1. Плач Ярославни. 2. Бій з Половцями. 3. Мал. П. Діденко. Вид. т-во „Сіверянська думка“. Чернігів. 1918 р. Ст. 12. Ц. 60 коп.

Його-ж.—Кобзарь. (В редакції В. Доманицького). Вид. т-во „Криниця“ у Київі. 1917 р. Ст. 704. Ц. 3 р. 50 к.

Шкільна мапа України. Ухвал. Відділом дошк. Освіти при Генер. Секр. Освітв. Ц. 4 карб.

496 Яринович, А.—Буржуазна рада та інші фельєтони. Київ. 1918 року. Ст. 64. Ц. 1 карб.

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА НА 1917—18 ШКІЛЬНИЙ РІК
на загально-педагогічний журнал для школи і сем'ї

Вільна Українська Школа

Видає т-во „Українська Школа“ під спільною редакцією С. Русової, Ю. Сірого, Я. Чепіги і С. Чернасенка
Журнал виходить щомісяця, (крім двох літніх місяців), починаючи з вересня с. р.

Передплата на рік—12 руб., на пів-року—7 руб.

Тимчасова адреса: Київ, Володимирська 42, клуб „Родина“.

За Редакцію відповідає С. Чернасенко.

Приймається передплата на місячний часопис
„ПЕРШИЙ КРОК“

Орган семінаристів Київської Шкільної Округи.
Видає окружний виконавчий комітет семінаристів Київської Шкільної Округи.

Умови передплати: на рік—20 карб.; на півроку—12 карб.; на 3 міс.—6 карб.; окреме число—2 к. рб.
Адреса редакції: м. Ольгополь на Поділлях. Учительська. Семінарія Редакторів часопису „Перший Крок“ Я. Печигалюку.

Приймається передплата на 1918 рік на двотижневий часопис

„КАМЕНЯР“

Видає „Осередка Українських Середншкільних Організацій м. Київ“.

Умови передплати: Тимчасово надсилати 3 карб.
Зміна адреси—30 к.
Адреса редакції: Київ, В-Підвальна № 36, кв. 16.

Приймається передплата на щомісячний Український Ілюстрований Пасішницький часопис

УКРАЇНСЬКЕ ПАСІШНИЦТВО.

Передплата — на 3 міс. 3 руб. • пересилкою.
Адреса: Київ, Фундуклівська, 27.
Редактор—видавець Є. Архіпенко.

Передплачуєте журнал—тижневик
„НАРОДНЯ СПРАВА“.

Народня справа буде обслуговувати широкі верстви українського народу, буде дбати про інтереси українського селянства та робітництва, усім зрозумілою рідною мовою буде освітлювати питання політичного та громадського характеру, міститиме статті і даватиме багато чистого практичних порад по сільському господарству та кооперації.

Адреса редакції: Київ, Володимирська вул. 33.
Передплата оголошується поки що тільки на 4 міс.
Умови передплати: На 4 місяці 4 кар.
Передплачуєте селянський журнал Народня Справа.

Приймається передплата на 1918 рік на місячний часопис життя й освіти на Україні

„ПРОСВІТЯНИН“

Видає т-во „Просвіта імени Т. Г. Шевченка“ у Києві.
Ред. в пом. „Просвіта“. Київ, В. Володимирська, 42.
Редактор В. Страшківч.

Приймається передплата на 1918 рік на

ШЛЯХИ

Ілюстрований місячник літератури, мистецтва й громадського життя, що виходить зшитками по 4—6 аркушів друку з кінцем кожного місяця.

Рец. вид. Федь Федорців.

Передплата: річно К 36, піврічно К 18, чвертьрічно К 9. Окремий зшиток К 3.
Адреса редакції: Львів, ул. Руська 3.

Приймається передплата на 1918 рік на тижневий літературно-громадський і кооперативну газету

„СОЮЗ“

Видає Уманського Кооперативного Союзу.
Передплата до кінця року (з березня)—10 руб. на 3 міс.—3 р. на 1 міс.—1 р.
Адреса контори і редакції: Умань, Київськ. губ. Садова, 1. Пом. Уман. Коопер. Союзу.

Приймається передплата на часопис середньшкільної молоді

„ЮНАК“

Видає Переяславська Учнеча Спілка.
Умови передплати: Тимчасово 2 карб.—Окреме число—50 коп. Оповідки: за рядок петіту 40 к. за більші оповідки по змові.
Тимчасова адреса редакції: Переяслав на Подтавщині, Манастирська, 45. Г. Дорошкевичу.

Приймається передплата на 1918 рік на щоденну

РОБІТНИЧУ ГАЗЕТУ

Центральний орган Укр. Соц. Дем. Робіт. Партії.
Умови передплати:—на 1 міс.—5 карбованців.
Адреса редакції і контори: Київ, Михайлівський пр. 35, кв. 1. Телеф. 65—10.

Приймається передплата на український Сатирично-Гумористичний двотижневик

„ГЕДЗ“

Ілюстрований щотижневик „ГЕДЗ“ скрізь, де ви будете.
Передплату (тимчасово п'ять карб.) прохасмо надсилати по адресі: М. Київ, Рейтерська вул. 20, пом. 14. Тел. 15—82.

ТОВАРИСТВО „ЧАС“ у Київі. НОВІ КНИГІ:

Диченно, Б.—Нова сім'я	30 к.
— Серед темної ночі	2 р. 25 к.
— На роспутті	2 р. — к.
— Соняшній промінь	2 р. 30 к.
— Хома Макогін	16 к.
— Нахмарило	65 к.
— Оповідання про дітей	1 р. 50 к.
рушевський, М.—Хмельницький в Переяславі, історичні образи	1 р. 50 к.
ордулян—Дай, Боже, здоровля корові	25 к.
Грій, Ю.—Світова подорож краллини води	30 к.
Линиченко, В.—Сліпий	40 к.
— Боротьба	1 р. 50 к.
— Солдатики	25 к.
— Федько Халамидник	35 к.
Личко, О.—Община та земельна реформа	65 к.
Лесь, О.—Хвесько Андйбер. Дума-ггеса	40 к.
— З журбою радисть обнялась	2 р. 40 к.
Сабальчич, Н.—Малий Ніно	80 к.
З. С.—Дома і на людях. Збірка гуморесок	1 р. —
Тіменов, А.—Постійне військо та народня міліція	15 к.
Бойер, М.—Земельна реформа	25 к.
Черкасено, С.—Маленький го бань	25 к.
— Гараськів великдень	25 к.
— Шевченко педагогом—Шевченко і діти	25 к.
О'Конор-Віліньска. У школі. Подруги. Сценки на 1 дію	35 к.
Сфремов, С.—Тарас Шевченко	75 к.
Драгоманів, М.—Про українських козаків татар та турків	70 к.
Королів, В.—Про народне самоврядування	35 к.

— Як вибрати коня	45 к.
Садовський, М.—Спомина з російсько-турецької війни 1877—1878	1 р. 50 к.
Будні.—Оповідання з чужих мов	2 р. 25 к.
Тищенко, Ю.—Хто такий В. Винниченко	30 к.
Кушнір, М.—Земельна справа на Україні	30 к.
Чепіга, Я.—Задачник для початкових шкіл, ч. I	65 к.
— Задачник для початкових шкіл, ч. II	65 к.
— Методичні замітки до навчання грамоти по згуковому методу	40 к.
Панасенко, С.—В сучасній школі	25 к.
Русова, С.—Нова школа	20 к.
Науменко, В.—Загальні принципи українського правопису	25 к.
Русова, С.—Про колективне та групове читання	30 к.
Матушевський, Ф.—Установче зібрання	07 к.
Клиновецьки, З.—Страви і наптки на Україні	1 р. 20 к.
Прозьба коня	10 к.
Десять заповідів матерям	10 к.
Десять заповідів для членів товар. крамниць	5 к.
Десять заповідів здоровля	10 к.
Бережіться сіфілісу	10 к.
Одривний календарь на 1918 р., (старий і новий стиль), ц. 3 р.—з спинкою	3 р. 50 к., і 3 р. 75 к.
Склад видань в Книжній Гуртовій Коморі, Т-ва „Час“. Київ, Володимирська, 42.	

Товариство „ЧАС“ у Київі
випустило з друку поезії Д. Загула

„З ЗЕЛЕНИХ ГІР“

Ціна 1 руб. 60 коп.

Головний Склад Крамня Комора Т-ва „ЧАС“
Київ, Володимирська, 42.

Вийшла з друку всім і кождому потрібна книга
доц. Свенціцького

ОСНОВИ НАУКИ ПРО МОВУ УКРАїнСЬКУ

Ціна 1 р. 60 к.

Головн. скл. вид.—Крамня Комора Т-ва „ЧАС“
Київ, Володимирська, 42.

Продовжується передплата на 1918 рік
на ілюстрований кооперативний тижневик—видання Київського Союзу Уст. дріб. кредиту.

„КОМАНШЯ“ („МУРАВЕЙНИК“)

тижневик, видається на українській мові.
Ціна на рік 12 карб.

Адреса: Київ, Інститутська 3, С. У. Д. К.

Нова книжка В-ва „СМІХ“

НА ВСЯКИЙ ВИПАДОК ЖИТТЯ

(звише 1500 добрих народних приказок та прислів'їв); упорядкували В. С. та О. Д.

Книжка має 128 сторінок мал. форм. ц. 1 р.

Головний склад видання—Київ, Гуртова Книжна Комора Т-ва „Час“.

Другий рік видання.
Приймається передплата на 1918 рік на журнал

„ІІІ Л Я Х“

орган незалежної думки
місящик літератури, мистецтва та громадського життя.

Беруть участь країнні українські письменники.

Передплата—в конторі редакції: Київ, Маріїно-Благовіщенська, 123, п. 20. Вартість: річно—20 карб., $\frac{1}{2}$ р.—10 карб., $\frac{1}{4}$ р. 5 карб.

Редактор-видавець
Хведір Коломийченко.

НОВА КНИГА ВИДАВНИЦТВА „СМІХ“

НА ДОЗВІЛЛІ

Веселі оповідання Брет-Гарта, Марка Твена, Джерома-К-Джерома, А. Аврченка, Рода-Рода, О. Димова, Коклена та інших.

Стор. 128. Ціна 1 карб.

Склад видання—Книжна Комора „Час“. Київ, Володимирська, 42.

Товариство „ЧАС“ у Київі
ПРОДОВЖУЄ НА 1918 РІК ВИДАННЯ
й приймає передплату

НА МІСЯШНИЙ КРИТИКО-БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ЧАСОПИС

Книгарь

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОГО ПИСЬМЕНСТВА,
(РІК ВИДАННЯ ДРУГИЙ)

Часопис „Книгарь“ подає повні відомости про діяльність всіх українських видавництв; оповіщає про всі наміри й плани кожного видавництва; про всі книжки, що вийшли або мають вийти.

„Книгарь“ при участі відомих українських письменників і знавців з різних спеціальностей дає оцінку кожного видання; оповідає про його зміст, зазначає його якости й хиби.

Ціна часопису „Книгарь“ з пересилкою на рік—15 карб.; з першого квітня до кінця року 12 карб. Перші чотири книжки „Книгаря“ за 1917 р. досилаються новим передплатникам за додаткову платню в 3 рублі. Оповістки видавництв по 50 к. за рядок.

Гроші на передплату надсилати по адресі: Київ. Володимирська 42, „ЧАС“, редакція „Книгаря“.

Щоб не було задержки в висильці, треба поспішати з передплатою.

„Книгарь“—є необхідним справочником і порадиником для всіх особ та інституцій, що купують або цікавляться книгами; особливо він потрібен для бібліотек, книгозбірень, земств, „Просвіт“, учительства.

Року 1917 вийшло чотири числа „Книгаря“, в яких уміщено багато статей і розглянуто спеціалістами 240 книг та підручних видань.

ВЪ 1917 Р. В „КНИГАРІ“ ПИСАЛИ ТАКІ НАШІ ПИСЬМЕННИКИ:

П. Богацький, Л. Бурчак, М. Бурачек, А. Вечерницький, С. Волох, О. Волошин, Ш. Гай, А. Грабенко, В. Гордієнко, О. Діхтярь, Г. Дмитренко, Д. Дорошенко, Б. Дорошкевич, О. Дорошкевич, Н. Дубровська-Трикулевська, В. Дубровський, В. Дурдуковський, В. Д—кий, С. Єфремов, М. Жученко, П. Зайцев, М. Зеров, Н. Ішуніна, В. Корольов, В. Корінь, А. Кошиць, М. Левицький, О. Левицький, К. Лоський, О. Лотоцький, Є. Лукасевич, П. Михайлович, О. Мицюк, В. Модзалевський, А. Ніковський, О. Олесь, М. Павловський, С. Паночіні, В. Петрушевський, П. Погорілко, Пожарський, В. Порш, Д. Ревуцький, С. Русова, М. Садовський, І. Свенціцький, Ю. Сірий, М. Сріблянський, В. Старий, Л. Старицька-Черняхівська, Є. Тимченко, Ю. Тищенко, В. Хоменко, С. Черкасенко, М. Шаповал, К. Широцький, О. Шульгін, Н. Шульгіна-Іщук, А. Яковлів, А. Яринович.

Видавець—Т-во „Час“.

Редактор—В. Старий.

КНИГАРЬ

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОГО
ПИСЬМЕНСТВА

ТОВАРИСТВО „ЧАС” У КИЇВІ

1918.

Ч. ВОСЬМЕ

Ц. І КАРБ. 40 КОП.

КВІТЕНЬ

Приймається передплата на 1918 р. на щоденну газету

НОВА РАДА.

Газета політична, економічна і літературна

виходить щодня, окрім понеділків і днів, після великих свят.

Передплата на 3 міс.—18 руб. на 2 міс.—12 руб. на 1 міс.—6 руб.

Адреса редакції і контори: Київ, Інститутська, 22. телефон 64—80.

Редактор *А. Ніковський.*

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА НА

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ВІСТНИК,

український місячник літератури, науки й громадського життя.

Редакція і контора: Київ, В.-Підвальна № 36, пом. 8. Телефон 60—27.

Передплата: від 1-го липня до кінця 1917 р.—10 руб. Річні передплатники „Промінь“ доплачують 3 руб. Окрема книга накладною платою 2 р. 28 к.

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА НА 1917—18 ШКІЛЬНИЙ РІК

на загально-педагогічний журнал для школи і семі

Вільна Українська Школа

Видає т-во „Українська Школа“ під спільною редакцією С. Русової, Ю. Сірого, Я. Чепіги і С. Чернасенка.

Журнал виходитиме щомісяця, (крім двох літніх місяців), починаючи з вересня с. р.

Передплата на рік—12 руб., на пів-року—7 руб.

Тимчасова адреса: Київ, Володимирська 42, клуб „Родина“.

За Редакцію відповівас С. Чернасенко.

Зміст 8-го числа „Книгаря“. Д. Дорошенко. — Ів. Сем. Нечуй Левицький. С. Єфремов. — 3 доби шукання Проф. М. Бурачек. — „Малюйте діти!“ — Критика і бібліографія. Одділи: I. Історія. — II. Публіцистика. — III. Економіка. — IV. Агітаційні видання. — V. Красне письменство. — VI. Педагогіка і школа. — VII. Видання для дітей. — VIII. Інформаційні видання. — IX. Часописи. — X. Поезії. — XI. Музика. — Видавнича хроніка. — Літературне життя (звістки та чутки). — Нові книжки (497—610). Оповідки.

Жнигарь

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОГО ПИСЬМЕНСТВА.

Київ.

Квітень, 1918 р.

Число 8-е.

Рік видання другий.

Виходить що-місяця.

Ів. Сем. Жечуй-Левицький.

Стаття Д. Дорошенка.

Ім'я Нечуй-Левицького говорить теперішньому поколінню далеко менше, ніж поколінням 70, 80 і 90-х років, тих часів, коли його писання були кращими зразками художньої прози української, коли ними зачитувалися і по них училися любити український народ, українське слово, українське письменство. То були часи, коли для української молоді, для тієї, що доходила свідомости по невеличких шкільних гуртках і громадах, „Микола Джеря“ або „Хмари“ Левицького мали таке ж значіння, як для російської молоді „Накапунт“ або „Отцы и дѣти“ Тургенева. Для тих поколінь Левицький був непохитним літературним авторитетом, і не один з починаючих письменників звертався за порадю до ветерана української літератури, і той ніколи не одмовляв їм прихильній пораді, у теплому слові. Проф. М. Грушевський згадує в своїй автобіографії, як він у 1884 році, тоді ще учень Тифліської гімназії, вислав до Левицького „транспорт своїх пробер“, вичитавши адресу письменника в „Очеркахъ истории украинской литературы“ проф. Н. Петрова, і захочений письменником взявся до дальшої праці над виробленням своєї мови й белетристичної манери.

Бойове, актуально значіння писаннів Левицького, коли він одгукувався на питання життя й малював такі його сторони, які могли захоплювати й хвилювати, — ми-

нулося вже давно. Але їх художнє й культурно-історичне значіння лишиться на завжди. Ніхто бо пишій з українських письменників не дав у своїх творах такої широкї панорами українського життя з усім багатством побутового малюнку й типових фігур, на протязі кількох десятків літ, панорами, обвіяної теплою любовію, як це зробив покійний Левицький. Тому заслужено належить слава творця українського соціального роману й деякі історички літератури, користуючись з найбільш звичних і зрозумілих аналогій, люблять порівнювати його з славним російським романістом Іваном Тургенєвим.

В одній з перших своїх повістей Левицький, малюючи тяжку науку української дитини в казенній московській школі, говорить про шкідливий вплив чуже-національної школи на наш народ. „Московська школа на нашій Україні багато одрізняла кращих людей од свого народу, од свого племя, од сімї, од батька й матери. А знов народ дуже одрізнив сам себе од панів, од вчених українців, і косим оком споглядає на них. Межи ними викопана велика безодня! І потрібно великої, великої праці не одного генія, щоб засипати ту провалину, почату лихами, скінчену москалями, щоб звязати те, що порвала наша недбайливість та стидка українська байдушність, та смішна недобачливість.“¹⁾

¹⁾ „Причинами...“

Покійний письменник на протязі рівно півстоліття, як умів, скільки ставало в його снаги й хвсту, працював, щоб хоч трохи ту безодню засипати. Володіючи тільки одною зброєю—художнім словом, проте старався він уживати цю зброю на всіх ділянках культурного життя, звертаючись і до літературної полеміки в обороні прав рідної культури, і до популярного писання, і до складання граматики, роблячи це до останніх часів, коли вже тремтюча рука ледве вдержувала перо. Розуміється, літературна слава Левицького полягала в його художніх писаннях, бо тут виявився його справжній хист, тут тільки знайшла свій вияв його вдача поета-художника з серцем чуйним як до краси життя, так і до його аномалій. Одже тепер, коли ми над свіжою могилою цього чистого серцем письменника-патріота підводимо короткий підрахунок його півстолітньої праці, до-речи згадати ту формулу просвітньої місії покійного письменника, яку намалював більш тридцяти років тому проф. Петров, тоді, як Левицький був у розцвіті свого талану й творчости. Згадуючи ту велику безодню, котру викопали історичні обставини на Україні між народом і інтелігенцією, він приписує Левицькому таке завдання, таку ерограму праці: „Засипати ту безодню, що відділяє простий український народ від привелейованих станів, становить завдання нашого автора, котрий, бажаючи його сповнити, зображує сумні соціальні умови життя простого українського народу. Автор виставляє ті світлі риси морального обличчя народнього, котрі видко навіть з-під кори зовнішніх невідрадних обставин побуту, і віщим словом белетриста-поета карас інтелігентні верстви громадянства, зосопаві впливом московським і польським. Таким способом головне завдання письменника, що прямує до морального об'єднання всіх верств українців на народніх основах, поділяється на два окремих завдання, себ-то на репродукцію минулого в художніх картинах і на зображення шляхетсько польського й московського впливу на українське життя“.²⁾

Левицький виступив на літературному полі тоді, коли в нашому письменстві майже неподільно панували ще традиції основ'янської доби, характернішим зразком котрої були писання Марка-Вовчка з їх романтичним поглядом на народнє життя й ідеалізацією кріпацького люду. Рямні укра-

їнської повісти були дуже обмежені й формою й змістом: вона не виходила по-за межі оповідання з сільського побуту. Левицький дуже скоро поширив ці межі й почав малювати життя різних верств українського громадянства, торкаючись різних боків його національних і соціальних економічних відносин. Він, як вірно зауважив у свій час Куліш, „перший доторкнувся життя нашого товариського, та тим поклав засновок до романів соціальних.“ Малюючи переважно життя й побут правобережної України, Левицький звернув увагу насамперед на ті пережитки давньої дореформової доби, які залишилися там і по скасування кріпацтва. Перше його оповідання „Дві московки“, надруковане у львівській „Правді“ 1868 року, одкриває перед нами сторінку своєрідного кріпацтва, яким була довголітня служба в москалях і затріплення на їй салдатських синів, так званих кантоністів. З художнього й психологічного погляду ця повість одразу виявила значний хист молодого автора, що дуже швидко було визнано тодішньою критикою.

Другий твір, повість „Гориславський ніч (Рибалка Панас Круть)“, яка появилася того ж таки 1868 року в тій же „Правді“, малює долю містечкового люду, пригнобленого важкою чиншовою платою й безпомічного супроти жидаївського визиску й конкуренції; ця повість показала ще один бік талану Левицького—його уміння яскраво й пластично малювати красу української природи. Вступний розділ повісти, там де автор малює картини берегів Росії, належить безперечно до найкращих описів української природи.

Але найбільшої сили в змалюванні важких соціально-економічних відносин українського селянства, мало поліпшених після скасування кріпацтва, досяг Левицький в повісти „Микола Джеря“. Натуралістично, простолінійно, з стихійною оговою до всякої неволі й визиску, він не міг миритися з кріпацщиною, яка добре даласть йому в знаки за найкращих років його життя. Скоштувавши нагаїв після одного різкого протесту проти панського насильства й експлуатації його праці, Джеря, палаючи помстою, підпалює панську економіку а сам тікає спочатку на цукроварню, де стає за робітника, але підпадає знову під такі ж важкі умови визиску, як і на панщині. Тоді він тікає далі, аж на Дністровий лиман, де пристас до бурлацької ватаги рибалок. Та ось касується кріпащина і Джеря може вернутися до своєї рідної Вербівки, до

²⁾ Петров, очерки, ст. 396.

сім'ї, для якої він являється на-пів чужим, бо жінки вже немає в живих, а діти, вирісши без його, насилу звикли звати його батьком. Але й за нових віби-то вже вільних порядків, Джеря зустрічається з соціальною неправдою, з експлоатацією трудящого люду, тільки що тая експлоатація нові приберала форми. Джеря починає протестувати проти цих порядків з таким самим завзяттям, як колись боровся з панщиною, але його стрічає доля всіх подібних активних протестантів: його садовлять у тюрму за те, що він підбурює громаду проти пана, щоб не приставала на несправедливий угоді землі... „От тобі й воля, доводиться свазати Джері,—от тобі й вернувся до господи. І на що було вертатись у цей проклятий край! Будь він тричі проклят од Бога і од людей!“ Хоча Джерю й випустили скоро з тюрми, а прислана з столиці комісія наділила вербівських селян кращою землею, але Джеря зостався завзятым зорогом пана, обминяв панський двір десятою вулицею і зарікся навіть заробляти хліб на панському полі... До кінця свого віку Джеря йшов проти панів та жидів.

Ріжних соціальних болячок сільського життя, яко насліддя давньої кріпащина й ненормальних відносин навіть по її скасуванні, торкається Левіцький і в других своїх повістях та оповіданнях, серед яких талановитішою являється повість „Бурлачка“ (видана вперше у Київі в 1881 році). Автор малює в ній долю сільської дівчини Василини, спочатку робітниця в панській економії, а потім на фабриці. Ріжні форми економічної й моральної експлоатації сільської темпоти й безпорадності художньо зображує тут Левіцький: життя робітників на цукроварнях,—найбільшій галузі української промисловости, уперше в нашій літературі змалював тут Левіцький з справжнім реалізмом.

Поруч з малюванням наслідків пережитків кріпащини в ріжних формах, от як погане забезпечення селян землею й захищення трудящих од визиску, малює Левіцький ще й важкий культурний стан народу, яко результат певної державної системи, збудованої на пануванні привелейованої верстви над трудящою масою й насильному обрусінню українського народу. Цю систему живо зобразив автор у своїй повісті „Причена“ (про яку спеціально скажемо трохи далі), і хоча він пристосував її до часів іще кріпацьких, але система залишлася й надалі, і од наслідків її терпів український народ ще довгі десятки років.

„Хто з киян не памятає часу перед сева-стопольською війною? То був тяжкий час для України, то було її лихоліття. Простий народ стогнав у тяжкій неволі під панамп, мусів мовчати й терпіти, гірше як до Хмельницького. А за кожний стогін його московськвм звичаєм катовано. Україна забула історичні перекази і не могла наукою дійти до страчених думок. На обох боках Дніпра опинились у чужих порядках, в чужій шкурі, набиралися чужої мови, забували свою. Згнула наука, впала просвіта, зоставшиє тільки в схоластичних латинських школах духовних. Університецька наука була тільки азбукою європейської просвіти, обрізаної по казенній мірі. Та наука хотіла повиучувати собі людей на москалів, до війська, до уряду. З українських університетів і других шкіл повиходили ті хаптурники, хабарники-урядники, несправедні судді, що правого робили винним, а винноватого—правим, ті консерватори-вчителі й професори, що вертіли історією по московському наказу, ті офіцери—москалі, що забивали свій же народ на закуцях. А народ робив панщину, а поміщики — ляхи й москалі дерли останню шкуру з України, тимчасом, як наші щиро-українці за свою молоду українську ідею сиділи вже в неволі на далекій московській півночі. То був тяжкий час, бодай він не вертався!“³⁾

Духовна самотність наряду, як наслідок цієї системи, низький стан його культури, призвели до того, що на здоровій, здавалось би, основі народного життя процвітало всяке шкідливе зілля, яке вражає своєю потворністю. Класичні оповідання про двох бабів Параску та Палажку („Не можна бабі Палажці вдержатись на селі“ і „Благословіть бабі Парасці скоронстижно вмерти“) дають нам яскраві типи злощих сільських бабів, які втілюють в собі всю темноту й забобонність українського села, які з людини роблять карикатуру на „образ божий“. Такі ж типи жертв деморалізації сільського життя бачимо в оповіданнях „Два приятелі“, „Чортяча спокуса“, „Невіяна“. Найяскравіше змалював Левіцький тяжкий моральний стан українського села на ґрунті невпинної боротьби за існування в оповіданні „Кайдашева сімья“ (у перше друкованому в „Правді“ 1879 року). Оповідання це заслужило похвалу в такого компетентного знавця, як Куліш: в листі до одного з своїх приятелів він пише, що „з великим улодобанням читав Кайда-

³⁾ Причена, ст. 253—259.

шеву сімью. Що за свіже чуття краси природи і людського серця! Ні, ще наша Мати не вмірає!”.

Ми вже зазначили, що Левицький дуже рано вийшов по за вузькі межі, закреслені до того часу в українській повісті малюванням виключно селянського життя. Життя сільського духовенства на Україні знайшло собі в ньому справжнього художника. У великій повісті „Старосвітські батюшки й матушки“ (друкованій спочатку в „Кіев. Старині“ рос. мовою, а в оригіналі виданій доперва в 1900 році у Квіві) Левицький зобразив побут сільського духовенства на Україні в першій половині XIX віку, з любовію вимальовуючи образи своїх патріархальних героїв і характерні подробиці стародавнього життя. Критика в свій час зауважила, що в цій повісті автор дає скоріше фотографічну, ніж типову репродукцію життя. Цю увагу мусимо признати справедливою. Коли старосвітське духовенство при всіх своїх негативних рисах було близьке до народу мовою, побутом, то цього не можна сказати за духовенство нових часів, виховане в новій московській школі, одірване од народу, егоїстичне, віддане цілком інтересам матеріальної користі й кар'єри. Ці нові типи сільського духовенства змалював Левицький в другій великій повісті „По-між ворогами“ (друкувалася вперше в „Зорі“ 1893 року, у нас видана 1899 року).

Одірваність української інтелігенції від народу, як наслідок історичного процесу денационалізації її в польській і московській бік, малюють дві великі повісті Левицького, писані в першій — найкращій — період його письменницької творчості: „Причена“ (друкувалася вперше в „Правді“ 1869 року, в Квіві — у 1901 році) і „Хмари“ (друкувалася в „Правді“ 1873 року, в Квіві вийшли в 1875 року). В „Причені“ автор доторкнувся польсько-українських відносин. Перед нами два світа: польська шляхта й український парід в особі духовенства. Панство, горде своїм походженням, свідомістю вищої культури, погордою до всього непольського міцно держиться своїх ідеалів — підбити все під свій вплив, старається без перестанку одірвати у противного табору лучші сили, спольщивши їх. Серед цього панства виросло і зміцнилося цереконання про високу культурну „місію“ польської жінки. Щоб досягти мети уживалося всяких способів: братання з народом, протекцію, достачання всяких матеріальних вигод священникам за два-три

польських слова — щоб заохотити до польської мови, росповсюдження польських журналів, лєсть і похвали, вигравання на чутливій струні пихи й гордоців. Супроти цього всього стоїть польський елемент, він строго демократичний, але інертний і пасивний. Він пасе задніх перед поляками: що-до енергії й уміння провадити боротьбу, одірвані од народу вихованням і освітою українці уступають полякам і своєю меншою культурністю, а через те й програють завжди. 4) Повість визначається справжнім реалізмом й артистичною художністю в змалюванні характерів і побутової обстанови. Уже скоро по її надрукованню появилася в Познані переклад її на польську мову („Przybłęda“, powieść ukraińska Iana Neszaja. Poznań, 1878).

Паралель до „Причені“ в пристосованні до відносин російсько-українських уявляє повість „Хмари“, в якій введено життя української інтелігенції 60-х років. Осередком дії взято Київ, почасти малюється й українське село на Полтавщині. В повісті фігурують представники трьох поколінь: старого заможнього міщанства київського (Сидір Петрович Сухобрує), інтелігенції 40-х років, яка одержувала освіту в київській Академії (професора Дашкович і Воздвигженський) і університетської молоді 60-х років (Радюк, Кованько й їх товариші). Особливо докладно зупиняється Левицький на змалюванні Київської Академії з її професорами, студентами, що з'їздилися з усіх славянських країв, з її абстрактною наукою. Вихованець цієї Академії професор Дашкович почував свій органічний звязок з рідним народом, але не мав ясного почуття своєї національності, не почував обовязку до рідного народу. Завдавшись думкою створити національну філософію українську, він завзявся студіями над філософією західно-європейською, потім звернувся до азійських народів і так ніколи вже й не повернувся до української філософії. Свою дочку він оддав до інституту, де у вихованні не було й натяку на рідний український елемент і де його навпаки трактувало, яко щось вульгарне, мужиче. Представником третього покоління являється студент Радюк, син діда на Полтавщині. Він уже піддав під вплив українського руху 60-х років, під вплив поезії Шевченка, захоплювався пісню народною й етнографією українською. В його думках вставала Україна budouчого

часу гарна як рай, чудова як дівчина першої пори своєї краси, вся засажена садками, виноградом і лісами, вся облітаріками й каналами, з багатими городами й селами. Україна вставала перед ним з своїм гордим, поетичним і добрим народом, багатим і просвіченим, з вольним народом, без усякого ярма на шві, з своєю мовою в літературі, з своєю наукою й поезією“...⁵⁾ Але Радюк не був здібний до витревалі боротьби за те, щоб ці мрії зробити дійсністю. Він багато говорив, носився з ріжними проектами—то видавання книжок для народу, то заснування недільних шкіл, коли ж почув, що його палкі промови в панських салонах утворюють йому славу небезпечної людини, коли побачив, що вишвані сорочки й смушеві шапки стали лякати місцевих бюрократів, то недовго думаючи, зібравсь і переїхав на службу на Кавказ, де його принаймні ніхто не знав, і де йому не могли поставити на карб його українськість. Одже й такі „нові“ люди як Радюк, не здібні були до того, щоб засипати історично безодню між українським народом та його інтелігенцією. Вони виявили себе людьми слова, мрій, планів, але не людьми діла.

Давши в „Хмарах“ широку картину київського життя за старих часів, Левицький не раз іще залюбки вертався до побутових малюнків з життя київського міщанства, наприклад, в комедії „На кожумяках“, добре відомій нашій публіці по театральній переробці М. Старлицького під назвою „За двома зайцями“. Тут він дотепно висміяв нову псевдо-цивілізацію, до якої прийнявся йдучи за всевладною модою старе міщанство, відаючи дітей до гансіонів, звідки виходили покручі й піддаючись на гачок усяким пройдисвітам.

Немов утомившись на сумній прозі сучасного життя, спробував раз Левицький подивити фантазією в давньо-минулі часи й утворив поему-казку „Запорозці“, ніби апофеоз козацької України; в цій казці малює він сумну історичну долю України під чужим пануванням; проте основною думкою казки, як завважав один з критиків, є віра в луччу будущину рідного краю, віра в те, що „знов повіє теплий вітер з теплого краю, принесе з хмарами цілющої та живущої води й покропить тою водою землю та людей“⁶⁾.

⁵⁾ Нечуй-Левицький, повісті й оповідання, т. V, ст. 160.

⁶⁾ О. Огоновський. Історія літератури руської, т. III, ст. 613—14.

В нашому нарисі ми далеко не вичерпують багаті літературні спадщини цюкційного письменника. Ми не торкаємось його пізніших повістей з життя народнього й інтелігентського:⁷⁾ в них він оброблює давніші мотиви своїх творів, але вже без попередньої художности й експресії; фарби на його малюнках блідшають, виступає одноманітність і балакучість. Але треба згадати ще за інші форми літературної творчости цюкційного письменника, за його писання публіцистичні, етнографічні, філологічні й науково-популярні. В „Правді“ 1878 року надрукував він цікаву статтю „Сьогочасне літературне прямування“, в якій дає спробу з'ясувати теорію реалізму, національности й народности в літературі, тих саме принципів, якими кермувався й сам, у своїх белетристичних творах⁸⁾. У відповідь на статтю Шніпа „Особая русская народность“ у „Вістнику Європи“ 1890 р. написав Левицький під псевдонімом І. Баштового обширну розправу—„Українство на літературних позах з Московщиною“ в „Ділі“ 1891 року⁹⁾. Розповідаючи про національний рух серед недержавних народів, Європи, автор приходить до висновку, що „в Європі тільки латинська раса може прикласти до себе приказку: живи сам і другим давай життя! Про Австрію та про Прусію можна сказати, що там вже вишній девіз: живи сам і другим трошечки давай життя! В Росії ще панує такий девіз: живи сам—і нікому нічому не давай життя! Руйнування національностей, руйновання хаплення йде на сході Європи, а найбільше в Росії з великою хапльвістю і навіть з любовію, навіть з смаком, наче сам хочуть зробити якийсь історичний великий добровчинок инчим народам“. Національну нетерпимість Великоросів поясняє автор, як виявок расовий, дуже примітивний, схожий з релігійною нетерпимістю давніх народів. Левицький заперечує існування окремого самобутнього культурного типу, який ніби виробився у Великоросії і якого, мовляв, немає на Україні: „великоруська історія не утворила та й не могла утворити ніякого самостійного й самобутнього культурного типу. Великоросія виступила на історичну та культурну арену дуже пізно і приймала

⁷⁾ „Над Чорним морем“, „Зоря“ 1890 р.; „Навіжена“, „Не той став“, „Не однаковими стежками“, „Без пуття“, „Над Чорним морем“ та інші.

⁸⁾ С. Єфремов. Історія укр. письменства, ст. 375.

⁹⁾ Окремо вийшло у Львові, 1891 р., ст. 214.

в себе широкий вплив інших готових культур, котрі не дали сформуватись її культурній самобутності і надали її культурі готові чужі форми". Переглянувши основні риси такого старого й безперечно самобутнього культурного типу, як китайський, і порівнявши з ними те, що великоруси вважають за прикмети своєї самобутньої культури, Левицький знов вертається до свого заперечення оригінальності й самостійності великоруського історичного культурного типу.

Уже на схилі віку Левицький одгукнувся на полеміку між відомим Струве і українськими публіцистами і в журналі „Дніпрові Хвилі“ 1912 року надрукував статтю „Вигадки націоналістів про українців“. У тих же „Дніпрових Хвилях“ умістив він розвідку „Школа повинна бути національна“ (1911, №№ 12—17), угрунтовуючи свої погляди як культурно-історичними аргументами, так і законами психічних процесів. Цікавлючись дуже питаннями мови й особливо дбаючи за чистоту літературної української мови й осуджуючи всякі ухиляння в ній од народнього ґрунту, він виступив на прикінці вже свого віку з низкою статей і окремих публікацій („Сьогочасна часописна мова на Україні“, в 1—3 книгах „України“ 1907 р., „Криве дзеркало української мови“, Київ, 1912 р. та ин.). Одійшовши далеко од сучасного життя, вже мало розуміючи його характер і завдання, покійний письменник поруч цілком слушних і справедливих уваг умістив дуже багато дрібязкових і не завжди раціональних причіпок, а навіть і глузувань, що було використано ворожою українству стороною, яка в данному разі залюбки підхопила його уваги, здаючись на авторитет письменника в своїх інтересах.

Такий же характер мала й „Граматика українського язика“ (2 частини, Київ, 1914), застаріла що-до наукового методу й мало придатна для практичного вжитку.

Статті етнографічного й топографічного змісту, розкидані по старих галицьких виданнях, писані цікаво й змістовно, і варто було б тепер пригальати громадянству в нових виданнях¹⁰⁾.

Кінчаючи наш огляд письменницької праці Нечуй-Левицького, мусимо згадати ще його популярно-історичні книжечки, якими він зробив у свій час цінний вклад в нашу

популярну літературу¹¹⁾. Взагалі треба сказати, що покійний романіст широко розумів завдання українського письменника і як вірний вояк на варті, до кінця віку свого служив „народу темному, безбатченку в отчизні“, бажаючи допомогти йому прилучитись до сім'ї вільних освічених народів.

Біографія Івана Семеновича Левицького не вибляскує гучними фактами: не було скромне життя працівника, який увесь свій час, вільний од службової роботи, а в старощах—не зважаючи на слабе здоров'я, самотність і навіть злиді—одавав на служення рідному слову. Родився Левицький 13 листопада 1838 року в містечку Стеблеві, Канівського повіту, де його батько, дід і прадід були священниками. Освіту добув він в Богуславі в Духовній Школі, потім в Київській семінарії і в Київській же Духовній Академії, яку він скінчив 1865 року. У батьковій же хаті перечитав він історію України Маркевича й Бантиша-Каменського та Літопис Самовидця. В Академії ж прилучився до ґурту студентів українців, які вписували „Основу“ й горнулися до тодішнього молодого руху національного. Тоді вже зародилася в Левицького думка писати для „Основи“ оповідання українською мовою, але цей журнал швидко припинився. Вражіння українського побуту й природи, які оточували його змалку, давали матеріал для його художницького ока, для його вражливий й спостережливий вдачі. Яквісь час по скінченні академії Левицький учительював у Полтаві, де почав писати свою першу повість „Дві Московки“. Але скоро його переведено на службу в Польщу, до Калішської жіночої гімназії. Наука там одбувалася по польському і тільки мову, історію й географію російську викладали по російському; учителем цих предметів як раз і був Левицький. Спочатку все йшло гаразд. Аж ось прийшов наказ, щоб виклад усіх наук в гімназії завести мовою російською. На гімназичній раді директор прочитав цей приказ, і в нього руки дріжали, голос тремтів. Класні дами, вчительки й учителя сиділи, мов громом прибиті, похлившись голови. В декого в очах виступили сльози. Левицький був присутній при цій сцені, і вона назавжди зробила на його

¹¹⁾ Унія і Петро Могила, Київ, 1875; Перші кїївські князі, К. 1876; Татари і Литва на Україні, К. 1876; Український гетьман Богдан Хмельницький, Львів, 1878; Українські гетьмани Іван Виговський та Юрій Хмельницький, Л. 1879.

¹⁰⁾ „Мандрівка на українське Підлісся“, „В Карпатах“, „Дрогоичи та Острого“, „Світлогляд українського народу“, „Шевченкова могила“.

гнітуче вражіння. Він згадував потім: „ци подія лягла важким впечатком на мою душу. Я знав, що колись і Польща карала Україну такими бумагами, що й наші предки винесли од Польщі таку саму сумну моральну муку. Я бачив своїми очима, як історична Немезида повернула на саму Польщу їх же таки оружжя, але мені все-таки було сумно дивитись, як націю живцем кладуть в домовину“. Левіцький випрохав, щоб його перевели з Каліша десь инде. Спочатку йому дано посаду в Сідлеці в гімназії для учениць греко-уніток. Звідси він найзїв до Варшави, де зазнайомився з Кулішем і Білозерським, що тоді там перебували на службі. Підчас вокацій одбував він мандрівки по Росії й за кордоном, де у Відні знову стрівся з Кулішем, який тоді там працював над українським перекладом Євангелія. Року 1873 переведено Левіцького на службу до Кишинева, де він і пробув до кінця служби в 1885 році, коли вийшов на пенсію й оселився в Київі. Тут він і пробув решту свого віку, віддавшись цілком праці літературній.

Покійний стояв осторонь від політичного руху, мало розбірався в питаннях програмових; його тиха лагідна вдача чужа була гострим бойовим гаслом, він створений був для художньої обсервації життя й тихої кабінетної праці.

Року 1903 бучно одсвятковано в Київі його 35-ти літній ювілей; цей ювілей було обернено в українську національну маніфестацію. З того часу широка громада його забула. Він нагадив за себе, виступивши з полемікою в справі літературної мови й правописю, але це вийшло нещасливо для письменника, викликало велике незадоволення і навіть роздратування. А він, далекий од нових форм і умов життя, заглиблений думкою в часи давніші, не розумів навіть, за що на його сердяться. Треба було дивуватись енергії й завзяттю близько 80-ти літнього дідуся, з якою він оддавався всь справі видання своїх творів, оддаючи на це всі свої коптхи. Останні два роки покійний просто бідував: маленької пенсії не вистарчало на життя і ободилося сидіти не раз голодному й холодному. Тільки невеличкий гурт близьких знайомих знав про це і, як міг, допомагав йому. Свої дні закінчив Левіцький у шпиталю (богальні). Рівно за день до його смерті Центральна Рада визначила йому од себе пенсію. Ця поміч прийшла запізно...

3 доби шукачя.

Стаття Сергія Єфремова.

382, 383 М. Коцюбинський.—Твори. Том перший, ст. 189; том другий, стор. 165. Видавництво „Криниця“. Київ, 1917—1918. Ціна по 2 карб. 50 к. за том.

Популярність Коцюбинського не дорівнює його славі. Кожне на Україні знає цього великого й оригінального майстра слова, але—на диво—його читали мало, далеко менше, ніж, напр., Винниченка. Перший том творів Коцюбинського, що вийшов р. 1903-го, ще недавно можна було знайти в книгарнях, і до письменників „холодних“ Коцюбинський ніколи не належав. Він був вищий від тієї звичайної публіки, що звикла пити з криниці українського письменства; оцінити його по заслугі могла тільки невеличка купка тоді більш розвинених читачів,—загальна ж маса знала, що сесь такий письменник, але ставилась до його досить холодно і не у його шукала відповіді на свої печучі питання. І мені здається, що читач Коцюбинського ще прийде, що він тільки тепер починає народжуватись,—той читач, який зробить справжню популярність цьому іменю, який не тільки поставить на полицю його твори, а й читатиме їх та перечитуватиме, слідкуючи, як ріс та розгортався цей талант і які переходив він стани в своєму розвитку.

Путь Коцюбинського була трудна, і художник не одразу знайшов себе, не одразу потрапив на свою власну стежку й опанував свою позицію в письменстві. Писав він взагалі не багато, не часто нагадував про себе читачам, видимо обробляючи пильно кожну свою нову річ. Він немов сам почував ту свою самотність, що „болісним і гордим покрьком“ прорвалася була вже геть пізніше. І на початку своєї літературної діяльності, в тих творах, що увійшли і в перший, а почасти і в другий томи нового видання, він немов шукав того звичайного читача, запобігав його уваги, силкувався вийти на люде, принатурюючись до загального тону, який панував тоді в українському письменстві. На початку 90-х років, коли вийшов на літературну арену Коцюбинський, у нас ще цілком і неподільно панувала та етнографічно-реалістична манера, якої найкращими заступниками були небіжчик Левіцький та Мирний,—особливо перший, більш відомий серед українського громадянства. І Коцюбинський свою роботу починає під виразним впливом цієї манери

і так її засвоює, що подекуди навіть у дрібницях, аж до поодиноких виразів, видко наслідування повістям та оповіданням Левинського. Найвиразніше може пробивається це в найбільшому з творів першого тому, в повісті „На віру“ та в оповіданні „Ціпов'яз“; озивається і в пісніце написаному „Для загального добра“ та й у всіх дрібніших оповіданнях, написаних у 1890-х роках. Питання про народ та „мужницьку долю“, ота вічна „життєва загадка“, чому „для мужиків нема щастя на землі“—займає не тільки героїв Коцюбинського, а й самого автора цієї першої доби його діяльності. Робота тяжка, залежність од форм мизерного животіння, ота „власть землі“ та хазійства, скуні радощі, як що пощастить хоч знайти „другу половину свою“ в любому подружжі, але далеко частіш незлагодна навіть у семі, спарованій на підставі самих господарських потреб—ось що найдужче притягає увагу в Коцюбинського, якого представлено в перших двох томах його творів. Мало не все перше десятиліття письменницької діяльності Коцюбинського можна звести до його ж таки характеристики героя з повісті „На віру“: „Він глибоко пересвідчився, що Бог не дав долі мужикам, що для мужиків нема щастя на землі. *Ріс він—росло і дужчало з ним те пересвідчення*“. І воно, це пересвідчення росте й дужчас і переймає собою перші томи творів Коцюбинського, досягаючи вершка в оповіданні „Ціпов'яз“. „Чого ж це Бог сотворив одного чоловіка, а не двох: пана й мужика? чого сестак? чого?“—ці „дурні питання“ посіли тоді були і „ціпов'яза“, й самого автора. Він, ціпов'яз, „любив землю, як пташка повітря, риба—воду. Та й що варт селянин без землі? Усе одно, що пташка без повітря, риба без води“. І от „розпалена уява Семенова переносить його в пришлі часи, в ті часи, коли людям стане тісно на своїх ґрунтах, коли, з'убожілі, голодні, вони враз з усіх грудей скрикнуть: „смерти нам, або поля“. І сам автор лине з своїм героєм у ті майбутні часи, коли це прийшло вже,—прийшло і для його самого виявленося в ті чудові і разом жахливі картини, які Коцюбинський пізніше дав нам у нарисах „Fata morgana“. „Голодні зворохоблені лави, повні розпуки й зневірря ринуть на багатих, на тих, що мають ґрунта необмежні, що не знали досі голоду й холоду. Ламається всяка правда, розливається море крові людської... І не спинити тоді тієї колотнечі, як не спинити хуртовини, не спинити злива, що затоплює землю, кляскаче бурчаками, руйнує греблі й усе, що на дорозі“... Уява

художника часто попереджає міркування політика.

Але вже тоді до старої манери Коцюбинський починає нових красок докладати. Манера ця була занадто вузька й тісна для його, він у її не вміщався. Пізніше він і зовсім виросте з неї, скине її, як тісну одіж, тепер же пробує розтягти її на міру свого художнього зросту. Він, напр., перший,—далеко раніш од Горького,—змалював демоничного босяку („Поветився“), одного з категорії „колишніх людей“ з їхньою специфічною філософією, що щастя тут, у цій банці пикатенькій на дні спочиває“. Він узяв, під сумнів „те проблематичне загальне добро“, яке вагою своєю падає на темний люд і лишає в серцях у його саму зневасть („Для загального добра“). Він пробує увійти в глиб психики й настроїв людських і уложити їх у ясну гаму звуків („На крилах пісні“). Він обертається до людської нікчемності й аналізує її життєві прояви („Поєдинок“, „Лялечка“)... Сама навіть екзотичність сюжетів Коцюбинського, отой, напр., молдаванський побут, показує, що в звичній українській тільки сфері було б тісно художникові такої міри, як Коцюбинський. І вже в перших його творах блисне яке-небудь несподіване порівняння, осяйний образ, що нагадують справжнього Коцюбинського, того, яким він зробилося вже незабаром. Але поки що—він ще ввесь у майбутньому, він шукає. І шукаючи, росте на силах сам. І як перші ознаки того, що він знайшов і виріс, маємо прекрасний нарис. „В путях шайтана“, ясну й прозору „акварелю“—„На камені“ і незрівняний психологічний етюд „Цвіт яблука“. Надто останній. Він всядить нас живцем у лабораторію художника й показує, як талант „дивиться“ його очима, як „ненажерливою пам'яттю письменника“ вбирає в себе події, як шукає й становить поруч себе світло й тіні і укладає все те в душі—„як матеріял“... Доба шукання скінчилася. Великий художник народився...

* * *

Не хотілося б, але мушу сказати скільки слів про деякі непорозуміння, що викликає одне видання „Кривіці“. Ми не знаємо плану видання. Маємо том перший і другий,—значить, будуть і дальші,—отже це мабуть повне зібрання творів Коцюбинського. За його могли б ми тільки подякувати видавництву. Далі, видавництво укладає видання ніби хронологічно. Це знов же добре, бо щоб зрозуміти Коцюбинського, треба з ним разом перейти етапи його розвитку.

Але чому, в такому разі, в першому томі масмо „Для загального добра“ (написане р. 1895-го) і не маємо „Щипов'язя“ (датова по: січень 1893)? Два роки для Коцюбинського—великий час і перспективу вже порушено. Але єсть де що ще гірше. Видання це не повне, бо видавництво не подбало про текст творів Коцюбинського. Напр., наведеної у мене характеристики Гната з повісті „На віру“ читач у виданні „Криниці“ не знайде. Чому? Певне тому, що видавництво просто передрукувало цю повість з видання 1903 року, а коло того видання попоходила цензорська рука. Я не зв'язав усього тексту „Криниці“ з закордонними виданнями, але думаю, що це не єдиний пропуск, і треба, щоб хоч у дальших томах таких огріхів не було, щоб видавці не зв'язались на цензурні видання, а й доложили деякої, мінімальної правди, праці—поновити те, що вигриз з творів Коцюбинського справжній зуб лютото часу. Препарованого Коцюбинського давати не годиться.

„Малюйте діти“!

Стаття проф. М. Бурачека.

З приводу альбомчика „Малюйте діти“ видавництва в Катеринославі.*)

Навчання дітей рисунку стало тепер одним з необхідних і поважних засобів педагогії.

Ще до-недавпа в школах силою нав'язували рисунки дітям і робили з цього предмету нудну і нікому непотрібну панцину. Кубики, пірамідки, носі, ноги, маски, білі глинкові, — холодні та мертві, — вони заморожували всяку фантазію і одбивали надовго всяку охоту до рисунка... А по класі ходив блідий, довговолосий, обшарпаний „учитель рисованія“, з числа неудачників-художників і робив всі зусилля, аби переконати учнів в красі холодних, мертвих ліній кубиків та носів. І виходив з класу роздратований, ображений в найглибших своїх почуттях, а ватага учнів свистала йому вслід.

Перший крок в постанові шкільного рисунка на новий шлях зробила педагогія Америки, а за ними й педагогія цілого світу визнала, що рисунок повинен займати в школі таке-ж саме поважне місце, як і наука письма, бо рисунком дитина тако-ж висловлює свою думку, як грамотна людина—письмом.

Рисунок є той самий ієрогліф далекого і геніяльного варвара, що свої думки вирізував на скелях, та на стіпах печер, а потім—на пірамідах, на колонах храмів і т. ин. Той, хто перший на піску або на камені зарисовував зубра, чи мамонта, а на кам'яній сокирі—квітки та листя, — той і заклав першу підвалину письма й письменства. Так чоловік почав висловлювати свої думки.

А позаяк кожна дитина переживає в короткому часі свого розвію всі стадії тисячолітньої еволюції загально-людського розвою, то цілком натурально, що педагогія мусіла звернути увагу на такий засіб висловлення, який дитині підказують її атавістичні переживання. І немовлятко, що ледве пересовує ногами від стола до канапи, вже тягнеться до олівця і росписує стіни, вікна, книжки, батькові урядові паперки... І на теж бо й в школах Америки навчання рисунку поставлено дуже високо і з рисунка там корястаються—і учитель граматики, і учитель географії, і завзятий математик, і столяр, і швець і т. ин.

Крім того, рисунок дає в руки педагогові ключ до розуміння психології, індивідуальності його учнів, аби тільки педагог умів, розуміється, читати рисунок. Ні на чім так ясно не відбивається індивідуальність людини, як на рисунку, натурально, цілком щирому, безпосередньому. Як би взяти 5—6 портретів якої-сь знаної людини, але мальованих різними авторами, то можна зауважити, що, крім загальної для всіх портретів схожості, всі вони будуть не однакові, бо кожному автору оригінал портрета уявлявся тою чи іншою психологічною рисою і через те кожний з тих портретів буде мати і свою форму (в лінійх, в композиції) і свій колорит. Це не припадково той художник взяв для свого портрету тло ясне, а другий — темне; це не припадково, що один автор надає портрету загальний колір в фарбах гарячих, а другий—в теплих, чи зовсім зімних. Бо кожний з авторів-художників дивився на натуру своїми індивідуальними очима і брав з психології оригіналу такі рисочки, які давалися до розуміння його (автора) власній індивідуальності.

Так само і в рисунках дітей ми можемо побачити, що та дитина цікавиться такими з'явищами життя, а друга—іншими; та любить фарби веселі, яскраві, друга — вживає кольорів, темних, або сірих.

Книжка, яку ми тепер оглядаємо, мала на меті захопити дитину до кольорів,

та зрозумінню пропорцій і форм. Ми особисто, не поділяємо таких поглядів на дошкільне навчання рисуванню по чужих визерунках, де єсть вже готові і пропорції і форми.

Нам здавалося би кращим, аби дитина, під доглядом дорослої людини, сама шукала форму та пропорцію, сама розмальовувала-би свої власні малюнки, порівнюючи їх з натурою. Такі вказівки, такий шлях дають досить швидко гарні наслідки і дитина скоро починає розуміти пропорції і відношення одної речі до другої.

Але, позаяк закордонна педагогія не виключас з числа підручників дошкільного виховання і зшитки з готовими рисунками до розмальовування, то видання чогось подібного і у нас на Україні можна було-би зустріти прихильно.

Дитина легко втрачає уважність, бо вражливість її полохлива, як ластівка, і кожний новий факт перехоплює увагу на себе,—та й то не надовго. Значить, з дитячою увагою треба поводитись дуже обережно, а давши в руки дитині зшиток готових рисунків для малювання, треба вимагати від них ясних, твердих і схематичних контурів і найбільшого определения форм, без зайвих подробиць. Фарбові плями повинні бути широкими і в кольорах наближуватися до кольорів локальних. Одним словом такий малюнок повинен мати на меті не „живописний“ бік, а переважно більш декоративний.

І так—„Малюйте діти!“—скажемо ми разом з д. Погрібняком, але тут же і розій-

демося з ним, бо на нашу думку, хай діти малюють, але не так, як хоче д. Погрібняк.

Оглядаючи його книжку перш за все кидається в очі слабкий рисунок, обтяжений багатьма дрібницями. В рисунках немає простоти і наївної дитячої схематичности, багато подробиць і зайвих, і припадкових... Візьмемо, напр., перший малюнок—вузню. Це-ж цілий—interieur, та ще й з жанром, з світлотінню! Там дитина безумовно заплутається, бо не зрозуміє, що хлопець, напр., який стоїть на тлі одчинених дверей, повинен травуватися, як сіл'єт. До сіл'єта дитина сама не додумається, а на вказівку когось з старших, що хлопець в білій сорочці та білих штаних буде майже чорним, — тільки порушить плечима. А скільки там, на рисунку, пороскидано всякого ковальського знаряддя: підкова, молоток, обцецьки, лопата! А чи передасть дитина ту глибину вузні на фоні якої поставлено фігури людей? А як упорасься маленький художник з такими дрібницями, яких так багато насипав д. Погрібняк в малюнках до „ой найму я ведмедика за плугом ходити“: там і воли, і дівчинка, а у дівчинки чобітки, а в траві і реп'яхи і квіточки... Всі ці подробиці тільки стомлять дитину і вона покине малювання на половині.

На прикінці щиро побажасмо Українському видавництву в Катеринославі випустити другу книжку (бо як в перша книжка, то мабуть буде й друга) без таких очевидних педагогічних хиб, бо нове повторення їх може викликати такий ефект, що діти, котрим дадуть таку книжку, зовсім перестануть малювати.

Критика і бібліографія.

I. Історія.

385 Мих. Грушевський. Всесвітня історія в короткім огляді. Частина четверта. Київ, 1918 р., сторін. 167, ціна 2 карб. 80 коп.

Цією книгою проф. Грушевській закінчує свою „Всесвітню історію в короткім огляді“, перший твір з цієї галузі науки на українській мові. Книга обіймає собою так званий „революційний“ період європейської історії—від 1789 до 1849 року, на якому і обривається.

Згодитесь з тим, щоби революційний період закінчувався 1849 роком, не дово-

диться, бо—по суті—цей період не скінчився ще й тепер, але, розуміється, якусь границю істориків в своїй праці треба визначити, коли він хоче залишатись на позиції об'єктивного дослідувача, бо те, що занадто близько до сучасности, занадто з нею звязане, мимоволі захоплює дослідувача, як учасника, сліпить йому очі і не дає можливости аналізувати факти з потрібною зімнокровністю. Зважаючи на те, що автор не мав на меті дати підручник для школи, в якому в усякому разі не можна б було обминути хоча б чисто фактичного огляду подій до найблизчих часів, можна визнати,

що границю праці прийнято автором цілком влучно: в половині XIX століття кінчається перша частина революційного періоду, коли для людности ясні були тільки політичні цілі революції, цілі ж соціально-економічні, найтісніше звязані з першими і які по суті й являються справжньою метою революції, відчувались не тільки людським загалом, а й найкращими умами, лишень інстинктивно, не перетворюючись в конкретні форми.

Цікаво, що навіть історична наука ще недавніх часів твердила, що революції 1789 і навіть 1830 років були виключно політичні, соціална ж мала місце перше в 1848 році. Тільки знаменитий твір Тена „Початки сучасної Франції“, який виходив з середини 70-х аж до середини 90-х років XIX століття, вияснив до певної міри помилковість такого твердження.

В своїй історії революційного періоду проф. Грушевський не впавав в згадану помилку. Правда, дуже коротко—за браком місця, але він одмігив всі взагалі прикмети кожної революції, з чого видно, що автор по можливості ознайомився з усіма новітніми науковими творами що до історії даного періоду. Особливу увагу він звертає на розвиток революційних ідей, на, сказати-б, розумову підготовку революції в інтелігентських колах європейського громадянства. Так, розділ книги про радикальні і соціалістичні течії 1830—1840 років (стор. 106—118), де в коротких рисах згадані теорії перших гегеліянців, потім Маркса і Енгельса, сен-сімоністів, фуерерістів, Кабо, Люї Бжена, і т. в., може служити зразком уміння в небагатьох словах дати велику кількість наукових понять. Майстерно зумів автор намалювати і розвиток ідеї національності і її звязок з епохою Наполеона I, старання якого стерти національні різниці і нівелювати всі нації в одній всевітній монархії привели до цілком протилежних наслідків—пробудження національного самовизначення у багатьох народів, у яких здібність до цього самовизначення була приспана історичними обставинами, як, наприклад, у Німців.

З другого боку, однак, доводиться визнати, що чисто фактичний бік автором мало не зовсім занедбано, найбільш що до зовнішньої історії, історії міжнародніх зносин політичних і військових. В цьому нема нічого дивного, бо викласти на 167 сторінках таку багату подіями і розвитком політичних і соціально-економічних ідей епоху в досить великій повноті є річ цілком неможлива, і автор мимоволі повинен був ви-

брати одно з двох—або викладати факти і обмипати ідейний рух, або навпаки. Він вибрав останнє. Через те для людини, яка знає фактичний бік справи, книга проф. Грушевського дасть чималу користь, бо розяснить їй багато темного і неясного і приведе її знання в повну і гармонійну систему. Але людина, що схоче по кивзі проф. Грушевського вперше познайомитись з історією першої половини XIX віку, знайде багато незрозумілого.

Що-би не бути голословним, візьмемо кілька прикладів. Так, на стор. 24-ій автор каже, що одним з останніх відгомонів радикальних ідей був процес комуністів, прихильників ідей Бабефа; але хто такий був Бабеф, який був зміст його ідей, про це нема раніше ні слова. На стор. 30-ій автор каже, що „Піт, цей непримиримий ворог французької гегемонії, уступився з міністерства“, але про Піта раніше теж не було згадано.

Взагалі, книга проф. Грушевського, уявляючи собою цінне придбання для української популярно-наукової літератури, не виключає необхідности як найскоршого видання такої книги по історії революційного періоду Європи, яка могла-б дати читачеві перші фактичні знання цього періоду, а разом з тим могла би стати за підручник для середньої школи, бо поки такої книги не буде, доведеться мимоволі для першого навчання вживати книжок російських.

К. Лоський.

386 Д-р Іван Крип'якевич. Українське військо. Короткий історичний нарис з малюнками. Ч. 10 сот. стор. 22. Відень, 1916. Видання Союзу Визволення України.

Невеличка брошура д-ра Івана Крип'якевича написана на дуже потрібну нині тему: вона, здається, перша ластівка з обсягу військово-історичної літератури, яку нам слід створити. І як першу, власне, спробу подати коротенький огляд українського війська в його давньому минулому, працю Крип'якевича і слід вітати.

В *першому розділі* оновілає він про військо наше за княжих ще часів на Україні. Тут знаходимо звітки про військові походи наших князів, як сучодолом, так і морем. Подає автор деякі цифрові відомости про кількість нашого війська в різні моменти князівської доби, зупиняючись на окремих, більш яскравих явищах тодішньої військової історії нашої. *Другий одділ* присвячено початкам козаччини, *третій*—охоплює військові справи за часів Гетьманщини

та Січі Запорожської і, нарешті, *четвертий* оповідає про військові організації в Галичині 1818 р.

Брошуру написано западто схематично і без відповідних пояснень найважливіших моментів української військової справи в її минулому. Оповідаючи, прямиром, про заходи ки. Володимира в справі „великих фортифікаційних робіт“ (стр. 5) автор вважає зайвим дати хоч коротеньке пояснення основних рис української фортифікації за жияжих часів, тим часом стан української археології і досліди в цій справі дають чимало матеріалу для цього. Оповідає автор про „фортифікаційні роботи“ короля Данила, зауважує, „що розмірами (вони) може не дорівнюють Володимировим, але перевищують їх з технічного боку“.... „часи Данила мали бути епохою в фортифікаційній штуці у нас“,—і знову ніяких пояснень не дає, в чому ж полягає та перевага, що саме епохального війс король Данило в справу фортифікації. Далі. Зазначає автор „славний Запорозький спосіб оборони“ табором, як один із випробованих операційних способів, і знову ви даремне сподіваєтесь прочитати хоч невеличкі нотатки на цю тему, хоч коротенькі уваги знайти про характерні ознаки „випробованого способу оборони“. Залишає також автор без пояснень і організацію відділів сердюків або компанійців, обмежуючись тільки нотаткою, що то були „ласмі відділи“ (стр. 16). Коли ви читаете про Гетьмана Дорошенка, що „його походи з невеликою силою, а все побідні віщували в нім першопорядного полководця“, то бачите, що авторі тут скуний, і тут він не ділиться з читачем тим, що знає.

Зрештою автор даремне взагалі тримається методу скуности та мовчанки там, де треба пояснити і навести факти, і через це його книжка, така цікава темою, тільки програє і примушує побажати появилення на книжковому ринкові нашому більш відповідного нарису про українське військо в його історичному минулому.

С. Петлюра.

II. Публіцистика.

387 *Сергій Єфремов. Під обухом. Большевики у Києві.* Видавництво „Вік“, Київ, 1918. 64 стор. ціна 80 к.

З приємністю можна зазначити появу на книжковому ринкові цієї невеличкої брошури, що складається з статей відомого українського публіциста, друкованих в „Новій Раді“ переважно під час большевицького панування у Києві.

Таки й справді немов „під обухом“ доводилося жити тих три тижні, почавши з 26 січня, не тільки українцям, а і всім, хто хотів мислити і робити „інакше“, ніж це подобалося большевикам. Особливо ж тяжко доводилося порядній українській пресі. І читач, маючи повсякчас перед своїми очима докази „свободолюб'я“ большевиків, цілком розумів і спочував публіцистові, коли той писав: „В той час, коли панує фізична сила, як би вона себе не звала, не може бути певна річ, повного й усіма сторонами освітлення подій: у цих прогалинах ми наперед беремо свою частку вини на себе. Одно маємо тут сказати: де не зможемо по правді говорити—там велімо мовчати, бо сила може заціпити уста, може скувати вільне слово, але зневолити, щоб щире переконання проти совісті говорило—ще не вродилась така на світі сила“.

І слово письменника не розминулося з ділом. Брошурка ця—це немов щоденник під большевицьким обухом. Доводилося у поспіху, нервово озвнятися на події, на швидку ексладати їх оцінку, сподіваючись, що кожного дня обух той спується й припинить роботу. Але і в самій тій нервовості, якою характеризуються передруковані в брошурі статті, можна знайти свій плюс: вона безпосередній одбивала пережите і через те може краще змалювати той психичний стан, в якому перебували люде під обухом.

На початку большевицької тирації „Нова Рада“ була єдиним опозиційним органом, в якому що-дня читач знаходив блискучу і сміливу характеристику большевицького хамства, нещастя, цинізму і просто таки звірства. Читачі пригадають собі, якою громадянською мужністю і шляхетністю перейняті були такі статті нашого письменника, як знаменитий „Лист без конверта“, що через голову малого базаря промовляв до всього громадянства, „На вістрях штиків“, „Фельдфебель у Вольтерах“ з його класичним наказом про „поползновение на опьянение“, характеристика постаті „Муравйова“ і инш.

Повторяємо, що під час „обухівського“ животіння д. Єфремов був майже єдиним публіцистом, до голосу якого прислухалося все місцеве громадянство і не тільки друзі, а й вороги.

Отже автор добре зробив, що зібрав свої цінні статті і видрукував в окремій книжечці, не давши їм розгубитися по окремих числах коротковічного щоденного часопису.

М. Павловський.

388 *Др. Іван Шишманов*, проф. унів. в Софії. *Роль України в Болгарськiм відродженню. Вплив Шевченка на болгарських поетів передвизвольної доби.* Ціна 20 сот. Відень. 1916. Накладом „Союза Визволення України“. Стор. 14.

Пом'янувши коротенько про роль Юрія Венеліна і М. Драгоманова в ділі пробудження болгарської національної свідомості і відродження болгарської культури, проф. Шишманов в цій невеличкій, але цікавій брошури дає надзвичайно яскраву і інтересну для кожного українця розвідку про могутній вплив Шевченка на найкращих болгарських поетів передвизвольної доби: Жинзифова, Любека, Каравелова та Славейкова. Цей вплив відбився на їх поезії як у виборі мотивів, так і в зверхній формі їх творів. Жинзифов підпав під вплив нашого великого поета ще за його життя. Він же був перекладчиком багатьох його поезій. Поета боротьби Петка Славейкова звязувала з Шевченком спільність мрії про світлу будучність рідного народу. І мрія в цю світлу будучність найяскравіше висловлена їм як раз в тих творах, де він наслідує Шевченку або його перекладає.

Каравелов більше двох своїх видатних земляків підлягає формальному впливу поезії Шевченка.

Жинзифов, Каравелов, Славейков, яко „патріоти до шпiку костей, свий поневоленого народу, що відроджувався, як і український“, піде инде, як це стверджує проф. Шишманов, не могли найти собі конгеніального собрата, як тільки на Україні.

Крім гарячої любови до рідного краю, з Шевченком їх звязав і їх племейський демократизм і захоплення народньою поезією. Впливом Шевченка на зазначених поетів не обмежується вплив української літератури на болгарську.

Життя відкриває можливість тісних і щирих стосунків між двома народами і вплине на збливання їх культурних взаємовідносин. Цікава їх історія, коротко викладена проф. Сумцовим, коли він вітав у Харкові автора цієї брошури, яко болгарського міністра освіти*), чекає своїх наукових дослідувачів. Тепер же для української національної свідомості прясмо констатувати, що і ми, українці, внесли в скарбницю світової культури свою лепту, і що в відношенню до дружнього болгарського народу, ця лепта стала гаслом демократизма і гуманности.

Пав. Зайцев.

389 *І. Труба.*—*Хто понуватиме на Україні.* Вип. Укр. Народньої Соціалістичної Партії. Стор. 19 in 169. Катеринослав. 1917. Ціна 15 коп.

Книжечка ця, як на теперішній час вже анахронизм. Такі вже тепер часи: не ветхені книжку на теми дня до рук узяти, як уже не годиться: застаріла. Проте її все ж варто означити ради тих гарних прикмет, які виявив автор.

Хто пануватиме на Україні?—запитусь д. Труба й відповідає: а той, „хто з розумом, з освітою буде“. На доказ цього і написано брошуру. Автор доводить свої думки і прикладами з історії, й ілюстраціями з сучасного, власне вже тевер минулого, життя першого року російської революції. Д. Труба показав себе гарним популяризатором: просто, чотенно, добірною мовою викладає він свої думки. Треба тільки остерегатись невдівітного вживання деяких слів (напр: оте немасне „зараз“, з яким українці тепер собі ник ради не дадуть) та наглядати за цитатами (Шевченко ніколи не писав про долю: „По покосам (sic) іде“) — і з д. Труби зовсім буде добрий популяризатор.

С. Єфремов.

390 *А. Уринович.* *Буржуазна Рада та інші фельетони.* Київ, 1918. Ст. 63. Ціна 1 карб.

Це збірник фельетонів з „Нової Ради“ за часів еволюції Центральної Ради та українського громадянства від мрії про автономію України до твердого голоса про самостійність Рідного Краю. Автор захоплює різні моменти цих переживань і примушує читача замислитись над питаннями про самостійність України, про об'єднання рідких частин Рідної Землі, про дієсні наміри росіян, большевиків та інших приятелів з камінем за надухом, про те, хто кого подужає, хто з ким воєє, чого нам дуже треба, хто доведе справу до заду та таке инше.

Особливу увагу автора звернула на себе Центральноя Рада з бунівим за Винниченка секретаріатом. Скількома правдивими рисами автор назавжди покладає в душу читача переконання, що Центральноя Рада та Секретаріат так далеко від буржуазности, як сонце від місяця. — Іже майно?—запитусь він про одного члена з Ради і отримує відповіть:—Шестого душ дітей. Називить справки і виявляє, що на весь Секретаріат є тільки один чорний сурдут, підтвержує, що в жінки одного з генеральних секретарів є такі й земляки „в вагонах“.

Не можемо сказати щоб так владився авторові инші з його фельетонів, бо при цікавому змісті в деяких з них автор занадто користується з діалогичного методу висловлення думок („Дій Влаєса Дорошківича“) і робить часто важким читання (особливо при досить великій кількості друкарських помилок та при своєрідному погляді на розділові знаки). Візьmemo, наприклад, характеристику війська большевиків і читаємо:

„Настрій большевицького війська повинен бути—
 — Твердий.
 — Взагалі—
 — Русській солдатъ показавъ себя лучшимъ въ мирѣ солдатомъ...
 — В походах на захід.
 — Проти культури.
 ...Додайте, що в самій нашій фортеці, по Україні—
 — Роскидані большевицькі залози.“

*) Під час похорону проф. Дринова.

Кілька місяців тому ці фельстони могли мати великий успіх серед громадянства, бо відповідали менту громадського життя, тепер же вони вже трохи застарілись, але майбутній історик Центральної Ради леве чи забуде використати анекдотичні оповідання про „Гнило-бальсько-криворудсько-мало-решансько-право-бейкутський союз з широким місцевим самоврядуванням“, та оповіданням про позичені для параду штани Військового Секретаря Петлюри. Ц. З. І р. 50 к.

І. Новак.

III. Економика.

391 *І. Чопівський. Економічні нариси. Природні багатства та велика промисловість України. Видави. „Праця“. Київ, 1918 р. 95 стор. in 16. Ц. 1 р. 50 к.*

Молодій Українській Державі, що вперше стає на ноги самостійности та незалежности, необхідно підрахувати не тільки свої духові, культурно-політичні сили, але й матеріальні засоби, які дадуть можливість Україні існувати і розвиватися. Виховані у зросійщених школах, на централістичних принципах, що проняли всю російську науку, ми, часто-густо, не знаємо своїх сил або вважаємо своє за чуже. Найбільш це треба мати на увазі що до економічних сил і засобів нашої держави: тут мало, майже нічого ми не знаємо, бо мало було людей — фахівців, які працювали в цій сфері, які добували та розроблювали матеріали про нашу промисловість, про наші матеріальні, природні сили і засоби.

І от тепер, коли Україна ступила на новий шлях державного, самостійного життя, коли потрібно тепер-же, негайно вияснити і підрахувати, які засоби має молода держава для свого державного існування та розвитку, тепер ми змушені попередити ще добувати матеріали про ті засоби, а потім уже їх підраховувати. Становище тяжке і відповідальне. Через те все, що до цього часу було зроблено в цій справі поодинокими особами, набуває зараз особливої цінности і вимагає найбільшого поширення і студійовання.

І. А. Чопівський, наш молодий вчений, своїми „Економічними Нарисами“ заповнює одну з прогалин нашого знання України. В „Нарисах“ згруповано усі останні цифрові відомості про ті природні багатства, які є на Україні, яких мало і яких зовсім бракує. Залізні руди та залізо, марганцеві руди, кам'яний (чорний) вугілля, бурий вугілля, сірий вугілля (торф), білий та зелений вугілля (енергія великих і малих водоспадів), сіль, глини усякі, вапняний камінь, будівельні матеріали і багато дрібних мі-

нералів, — от що ми маємо. Мало на Україні лісів і зовсім немає на Україні: нафти, золота, срібла, міді, свинцю, цинку, нікелю, олова, живого срібла та алюмінію. Останні зазначені метали ми повинні добувати з інших країн; ліс ми повинні берегти, якомога, а не нищити, тим більш, що за часи війни значну кількість його винищено без розумного плану, навіть без негайної потреби. Наша промисловість повинна групуватися, головним чином, на залізничній та кам'яновугільній промисловості, розвій яких дасть спроможність закласти і розвинути всякі інші фабрично-заводські промисловості.

Автор „Нарисів“ цілком слушно і до речі сполучає цифрові відомості з короткими нарисами історії розвитку промисловості на Україні, підкреслює всі хиби російської, шкідливої для України, економічної політики, яка не тільки не сприяла розвитку промисловості у нас, але й робила неможливим такий розвиток, а також дає вказівки і малює плани майбутньої роботи в напрямі розвитку рідної промисловості. Закінчуються нариси висловком: „Ближча економічна політика України“, який, маючи ціну й сам по собі, набірає особливої ваги тепер, коли автор „Нарисів“ сам став на чолі тих сил, які будуть тепер проводити працю відродження і розвитку промисловості на Україні.

„Нариси“ написані жваво і популярно, цифрові матеріали розміщено так, що зовсім не утрудняється, як це звичайно буває, читання „Нарисів“. Побільше б таких книжок — і ми, справді, будемо знати про свою країну те, що повинні були давно вже знати.

А. Яковлів.

392 *Юліян Борхардт. Введення в національну економію. Популярно-Наукова Бібліотека „Праці“. Ч. 1. Переклад з німецького К. Нежова. 1917 р. Ціна 20 шф., 25 гел., 10 коп. Ст. 24.*

Праця німецького економіста Ю. Борхардта — „Вступ до національної економії“ це дуже стисло і коротко (на 11-ти сторінках) викладена майже вся політична економія. Автор подає тільки голі наукові формули, вище їх одну на одну і не подає ніяких пояснень. Через те праця автора читається трудно і від середньо-освіченого читача вимагає напруження думки. Такі стислі вирази, як, напр.: „Вимінна вартість се є спільність, яку подасмо все числом; вартість ужитку се є якість, якої числом ніколи не можна подати“, або: „Всяка вартість се працею, але не всяка праця є вартістю“ — для повного зрозуміння вимагають тлумачення і пояснення. Через те праця Борхардта ні в якому разі не може бути придатною для популяризації науки серед мало освічених читачів.

Не дивлячись на не, видавці (Видавництво „Правда“), як видно з передмови, вибрали цю працю іменно з метою вдовольнити потребу „продулярної літератури наукового характеру, брак якої відчуває дуже загальний працюючий люд“.

Книжку видано по-за межами України, (де саме—не зазначено), а переклад її зроблено українською мовою, але тою, яку вживають галичане в наукових працях. Тут ми маємо не тільки незвичку для нашого вуха збудовану фразу, але й багато наукових термінів, які не вживаються на Україні і для нас звучать пугучо і якимось негарно. „Накопичення капіталу“, „накопичена надвартість“, „при впрочи́м однакових обставинах“, „дальше стрепенує всяка акумуляція продуктивності праці“, „консументи“ (споживачі) і багато інших виразів і термінів роблять всю книжку нездатною для читача українця по цей бік кордону. Ціна книжки, як на наші сучасні умовини—дуже дешева.

А. Яковлів.

IV. Агітаційні видання.

Зрз *Іван Гілька. Війна. Завдання українського робітництва.* 1915. стр. 15. (без-означення місця).

Брошура має агітаційний зміст. Автор говорить про все, що хоче: про „війну війні через розвалене царизму“, про те, що революція в Росії неминуча (брошура помічена 1915 р.), про „національні змагання українського народу і українського пролетаріату“ і про те „куди йти?“—українському пролетаріату. Як і слід авторові соц.-демократові, що повторює непродумано катехизис соц.-демократа, свою брошуру закінчує він стереотипними закликами: „геть війну, нехай живе нова революція!“ і т. д. замість того, щоб пояснити трагедію війни, її причини і ті суперечности, яких довелося зазнати робітничому класу, та й не тільки йому одному, в зв'язку з своїм негативним відношенням до війни і примусом активної участі в ній.

Брошура швидко уявляє собою якусь агітаційну промову висловлену похапцем, промову, що одночасно торкається різних тем і ні одної не тільки не розв'язує, а й не пояснює як слід. Ось ілюстрація: автор, зупиняючись над „брехнею правительства (російського) і зльднями війни“ старається довести, що „починати боротьбу за права (народів) треба *тепер* же, не чекаючи кінця війни і що першим кроком сеї боротьби за власть народу мусить бути спивення непотрібного пролиття крови і поварання тих, хто викликав війну“ (стр. 91). Рецепт—рішучий, але його треба було прописувати не тільки тим, на адресу котрих шле його автор брошури. Друга ілюстрація. На думку автора політичне домагання віль-

ної і самостійної України український пролетаріат може прийняти „*лише* в імя економічних і політичних інтересів широких мас народу“ (стр. 12). Хай так, хай автор говорить аподиктично глупство, але ним правом жодній людині зловживати і не слід, бо воно може довести до таких наївних аргументів, як той, що наводить його автор: „та же треба думати, що заяви російської демократії і постанови програми соціально-демократичної партії Росії про самоозначення поневолених націй... не є лише пустими словами, а обов'язуючим наказом“. Хто такому аргументу може повірити і чи не показала дійсність, як ті формули залишаються справді „пустими словами“, коли йде річ про переведення їх в життя? Український пролетаріат і ціла українська демократія на собі відчула та й зараз ще відчуває, як далеко стоять справжні діла Російської соц.-демократії од її слів, дуже часто „пустих“, схожих на „кімвал бряцаючий“ і менше всього маючих в собі риси обов'язку. Не мало таких „пустих слів“ без жодного доказу, аргументів і переконуючих мотивів і в брошурі Гільки.

Український пролетаріат нічого не загубив би, як би її і не з'явилось на нашому книжковому ринку.

С. Петлюра.

394 *Д. Г. Ірландська Республіка.* Видавництво „Серп і Молот“. Київ, 1917 р., стор. 16, ц. 40 коп.

Ця невеличка брошура має цілком агітаційний характер. Мета її—довести право Ірландії на самостійне існування на підставі таких причин: 1) психічних вільні Ірландського народу, 2) фізичних прикмет ірландської землі, якою користуються виключно Англієць, 3) географічного положення країни і 4) умов її історичного розвитку. Брошуру написано безумовно ширим ірландським патріотом; вона вийшла на англійській мові, а потім її спеціально оброблено і доповнено автором для перекладу на мову українську.

Автор доводить, що Ірландія була, то завойована її Англією, країною високої культури, що природні багатства її величезні, але не йдуть на користь ірландського народу через висискування Англією, що географічно Ірландія є ключ до океану, що історичний розвиток Ірландії загальмовано було розбіжницькою політикою Англії, яка, винищивши в XVI і XVII ст. при завойованні Ірландії 9/10 всього її населення, закувала її в XVIII столітті в кайдани законодавства, яке „вигадале чортами, писане кривавими літерами та записане в печкі“. Далі автор каже, що коли-б Ірландія стала самостійною республікою, вона безумовно розбагатіла би, широко-б розвинула хліборобство, торгівлю і промисловість. В кінці автор коротко розповідає, як за часи випівської війни тричі ірландський народ підносив свій голос (свічі на з'їздах і один раз повстанням 1916 року). І висловлює надію, що на майбутній мировій конференції Ірландія разом з Україною і іншими поневоленими народами здійснить свої справедливі

домагання „самостійно порядкувати своєю долею і вже не буде зброєю в руках англійського імперіалізму, який немінуче сніткає такаж доля, як і російський“.

Написана в гарячому полемічному тоні, брошура з боку фактичного має багато помилкового, а ще більше недоговореного. Фактично Ірландія не має надто вже великих мінеральних багатств, які, в порівняючи незначній кількості, єсть тільки в південній її частині; земля її родюча, але великі простори лежать під болотами, що нездатні до хліборобства; ні видатної великої культури взагалі, ні розвиненого торгу або промисловости в Ірландії, як це можна дізнатись з історії, ніколи не було. Влада Англії в Ірландії з'явилася ще з 1171 року, а не з XVI століття, як каже автор; в XVI столітті почалася релігійні повстання Ірландців-католик в проти протестантської англійської влади, і т. и.

Але всі ті помилки не вадять основній ідеї автора—довести необхідність самостійности Ірландії, бо один опис тих тяжких утисків, які несе Ірландія через Англію, опис цілком правдивий, не залишає жодного сумніву в тім, що право Ірландії на волю є безперечно, незалежно від того, чи розвине вона багату культуру, торг і промисловість, чи ні.

Переклад брошури дуже добрий.

К. Лоскій.

395 А. Подуботок. **Дідова назва.** Вєдлярська бібліотека полонених, ч. IV. Ст. 12. ц. 10 шф.

396 А. Подуботок. **З минулого.** ч. V. Ст. 22. 10 шф. 1916. Вєдляр.

Дві маленькі брошури А. Подуботка—одні з перших номерів „бібліотеки для полонених“, що видавалися у Вєдлярі Союзом Визволення України.

В обох цих книжечках, що разом складають 34 маленькіх сторінки, маємо чи не повне зібрання творів А. Подуботка: з тут три вірші в прозі („За що?“ „Життя“ та „Мрії“), не то власна авторева фантазійка про Іраєя-багатиря, не то етнографічний запис народнього переказу і пренні, автобіографічний запис „з минулого“. Все це—матеріал невисокої літературної вартости, „проба пера“ такого гатунку, як звичайно можна зробити по всяких часописях середньшкільників. Все це не розроблено автором, не зредаговане й невиправлене видавництвом, викликає зморові запитання, яким чином воно могло з'явитись в світ під відомою маркою видань „Союза Визволення України“, коли йому в найшасливішому випадку могло би вийти місце хіба—що в якомсь захудалій газетці, або в авторськім виданні.

Певний інтерес особливо для полонених салдатів могло би уваяти обставина—стаття „з минулого“, де автор переказує пригоду з свого життя в Нижньому-Новгороді, де він, з постанови нелегального гурту, мусив найматись в околдочні надзирателі й служити в поліції, з метою викрасти з лікарні слабкого на сухоти заарештованого товариша-революціонера.

Але її ця річ написана неможливою мовою, в якій на кожному кроці здібуємо такі вирази, як „готовивдосє к торжєствам“, „по самим мізерним поводам“, „особих приміт не іміючого“, „битком набити“, „злоровенні вилєски по лїнях“, „мотивом вивазішим грозу, оказавдєся маленька згорблена старуха“, „люде, продавші себе“ і т. д.,

без кінця. Коли-ж додати до цього ще чимало й коректурних помилок, то можна думати, що „Прєсова секція просвітнього виділу Союза Визволення України у Вєдлярі“ не стоїла на висоті своїх завдань, що до вибору її до редакції тих книжечок, які вона пропонувала для вжитку полонених. І це—звичайно—дуже шкода, бо секція і мала змогу, і повинна була використувувати для своєї високої мети крапичі літературній матеріал, ніжтой, що застав її д. А. Подуботок—очевидно, щирій патріот, але, як судити по цих книжечках, ще—не письменник.

В. Лукий.

V. Красне письменство.

397 **Василь Стефаник. Дорога,** повість. Друге видання. З малюнками О. Кульчицької. Видання „Укр. Видавничої Спілки“. Львів, 1917. Стр. 100. Ціна 2.50 кор.

Гадає, що не тільки я з незвичайною радістю та прємністю перегортаю прекрасні сторінки Стефаникової „Дороги“, не сам я втішений її появою на книгарськму ринкові. Серед тих тисяч ефемеріт, якими завалено полиці, незвичайно родісно зустріти такі книги, як твори Коцюбинського і Стефаника—бо це ті перли української літератури, котрі дали їй зміст і цінність.

„Дорога“ виходить другим виданням, значить, книжка не нова для укр. читача, а тим часом вона мало знана і мало читана. Наш читач не вмє ще читати таких книжок та й мова її з певними локальними одмінами стоїть тому на перешкоді. Тим часом Стефаника треба не читати, а вчити. Бо тільки після щільної студії відчуєш красу й силу його стилю, глибину й пафос його змісту. Це письменник з незвичайно оригінальним творчим талантом, з глибоко проникливою інтуїцією, направленою в самий корінь буття, з патхненою жагою роз'язувати, або ставити перед очі саме ті питання, що так мучать вибрану, чулу душу. Його творчість—не література, а релігія. Це наче культ світової туги, це голгофа, це дійсна теургія і тому в ній криється певичерпанє джерело духових багатств.

В шємї своїм Стефаник є яскраво виявленим реалістом. Але, вирисовуючи багато образів, живих та рельєфних типів, він в дійстности розповідає складну історію своєї душі та своїх жагучих шукань. І цей суб'єктивізм не несе, а-навпаки—збільшує інтерес до його персонажів, бо тільки завдяки йому всі дієві особи стають символами духової трагедії автора, і в його особі—його народу *).

*) Він сам каже: „З їх губів зливав слова, з чолів вичитав мисли, а з серць виссав почування“.

В його новелах реальний фон не має центрального значіння. Тут діло не в зовнішньому, не в діалогах та монологіях, не в сюжеті і навіть не в тім житті, яке тут змальовано, а єдино лише в тій глибині святого суму й туги, що пронизує фон, обличчя, слова. В тих світових, вічних цінностях, котрі проходять перед читачем крізь призму суб'єктивної інтуїції автора, в тих глибоких і загадкових проблемах, які зачіпає він і які мають не стільки літературне, скільки філософське і суспільне значіння.

Книжка містить в собі 13 новел. Всі вони епічно-прості і величю-змістовні. Жодного грубого, театрального ефекту, ніякої рисовки і підмалювання. Проста мова сильна тут своєю безпосередністю та глибокою щирістю. Читаєш повелу за повелю, і здається, що випадково понав до автора під час його хатньої молитви, і чуєш тихий шопіт святих слів, і відчуваєш в них живу душу автора, його муку і страждання за свій народ.

Переказувать зміст тих новел немає радії, рівно й давати характеристику окремих персонажів, бо центр ваги не в фактах, не в інтригах, не в особах. Всі оті діли, баби, газди й газдині—вони є лише однією часткою многогранної, складної і чулої душі автора, лише окремим розділом однієї трагічної епопеї безмежних страждань бідного і безправного народу... Маленька книжка—ци „Дорога“, але стане вона великою книгою з безмежним змістом для кожного, хто захоче її простудіювати, і тільки простудіювати, а не перечитати. Це класичний твір, якому рівних є небагато в українській літературі.

Прекрасна книжка знайшла собі і не аби-якого ілюстратора. Олена Кульчицька, відома галицька художниця, дала сім малюнків гарних і змістовних. Малюнки є дійсною прикрасою книжки, рівно ж як і оригінальні віньети та кінцівки. Всі оті обличчя, змальовані її рукою, такі типові, і так відповідають змістові—всі вони цілком тонірують з настроєм і обстановою новел. І ті будяки з колосками—символи хліборобської радості й надії вкупи з вічною бідю та нещастем—вони дуже тут до речі. Все оце в цілому складає коштовний ларунок „Видавничої Спілки“ українському громадянству. І особливо в цей час, коли те громадянство наче зблудило, наче згубило своє провідне і головне завдання, самий сенс своєї боротьби.

П. Богачький.

398 В. Винниченко. Сліпий. Оповідання. Видавництво „Дзвін“. Київ—Харків, 1917 р. Стор. 32. Ціна 55 коп.

Це одне з найкращих „мандовічних“ оповідань В. Винниченка. Тільки він один, великий майстер, в силі, взявши в свої руки шматок брудного, огидливого життя, вишукати й там чудові і натхненні поетичні менти, знайти чутливу душу серед тих, серця кого в безпросвітній та споконвічній темряві заскорузли під брудом, а голови задурманені голодом і горілкою. В душю і парку пору, в брудному вагоні сліпий парубок Сидір їде за кілька станцій од свого села до своєї Настуньки. Обличчя її він ніколи не бачив, але його поетичне серце щось вчуло до цієї сільської повії. Він гадає собі її чистою, „красивою“. Його тигне до неї. Сидіра везе його поводитарь Ванька і п'яницькі „свати“—дядьки Микола і Семен. В хаті одного з них „сватів“ має бути зустріч Сидіра з Настунькою. Цього досить поводитарю, здоровому варубію, щоб позолитись „політично“ з господарем тієї хати і він частує обох сватів без кінця, п'є й сам і прямує бідного Сидіра п'яти теж. В вагоні їде п'яна оргія. Сидір не хоче п'яти, його думка оповиті мріями про Настуньку і сумом, гірким сумом, що він її ніколи не побачить своїми очима... Але Ванька настійливо вимагає: „Сидере, не балуйся, пий! Посердимось! Раз кажу посердимось, значить посердимось! І зараз же вертаємось додому. Понімаєш дело? Пий“.

І бідний Сидір памаує пляшку, цупко бере її і нахляє собі над ротом. Набравши теплої горілки, він ковтає її і видно, як вона згущує його огидю...

— „Ну що?—каже Ванька—бач, дурачок, тепер зовсім иначе діло. Туди без цього являться піззи. Надо, брат, понімати“.

Цей непомігний зразу при читанню оповідання малюночок—надзвичайно характерний, він так яскраво дає нам нарис з життя людей з цього сільського „дня“.

Це особливий, невідомий нам світ, ми так мало знаємо побут тих сліпців, лірників і Винниченко тут майстерно розповідає нам про нього. Тут, у цих сліпців та їх поводитарів своя політика, свої інтриги. Яке характерне о-те: „Понімаєш дело? Раз кажу посердимось, значить посердимось“!

Кінчилась подорож у поїзді і вся кумпанія, п'явенька, похитуючись пішла стежкою у село. По дорозі над бідним Сидіром Ванька вчиняє підлість: замість свіжої води з поетичної кринички дає бідному слі-

пому жовтої од жабування води. Це прелюдія до другої підлоти, коли бідному Сидорові так само підсовують замість його красуні дівчини „з чорним густим волоссям“ білясу і кирпату повію.

Після п'яної оргії. „В хаті настає тиша. Тільки чорненька собачка злодійкувато з підбраним під себе хвостом прокрадається під стіл і починає хрумкати голівки оселедців. Сидір сидить тихо, недвижно, дивлячись в вічну пітьму своїм щасливим лицем і щось бачить там своє, невидне видючим“.

Майстерно й цікаво, з великим знанням о того сільського „дня“ показує Вивиченко вам, видючим досі невидне...

О. Вечерницький.

399 *Б. Грінченко. Соняшний промінь.* повість. Вид. четверте. Київ. 1917 р. 211 стр. Ц. 2 р. 30 к

Повість Б. Грінченка „Соняшний промінь“, що була написана на початку 90 рр. минулого століття і різними нелегальними способами поширювалась серед тодішнього українського громадянства, мала дуже великий вплив на вироблення і формування певних національних і суспільних поглядів тогочасних українців, особливо молоді. Студенти і взагалі молодше покоління, що виростало за страшних часів реакції 80 рр., в повісті Грінченка бачило катехизис sui generis за-для себе, повну, художню, в художніх образах розроблену програму життя і діяльності. Тут знаходили широку, досвідчену, авторитетну відповідь на всі ті численні питання, які звичайно не можуть не прокинутись у розумного, вдумливого, вразливого, чистого серцем і душею юнацтва, які так мучать його, так вимагають негайного розрешення, так справедливо називаються „проклятими“ питаннями.

На тлі романа бідного студента Марка Кравченка і багатой, гордовитой і гоноровитой пані Катерини Городицької, який скіпчився повною перемогою демократа над аристократкою, Грінченко дав широку картину тяжкого, безвідрадного життя темного убогого, забитого, здичавілого морально селянства і багатого, освіченого, але цілком чужого, ворожого народові, позбавленого здорового національного і громадського почування панства, де-то інтелігенції на селі.

Кравченкові, молодому, палкому народолюбцеві, ентузіястові, свідомому українцеві тяжко бачити цю глибоку щірву між народом і інтелігенцією, між селянством і

панством. І він з властивим йому запалом зразу гарячим словом, а потім і широко поставленим ділом бореться з егоїстичною, антигромадською думкою і шкодливим за-для інтересів рідного народу напрямком життя інтелігенції. В своїх змаганнях з різними представниками тогочасного панства на селі (Городицькі, Голубов, Лирський...) Кравченко малює широку програму життя і діяльності за-для демократично настроєного свідомого українця. Тут ми знаходимо і на всю можливу на ті страшні часи широчінь поставлене і умотивоване національне питання, і шкільну справу, і обовязки інтелігенції до народу і високі загальнолюдські ідеали...

Мені, як одному з тих численних людей тоді (90 рр.) юнаків, що в значній мірі склали свої національно-суспільні погляди під впливом ідей і ідеалів, речником яких був Кравченко, досить важко цілком об'єктивно поставитись до „Соняшного проміня“: дуже дорога за-для мене ця повість по далеких, але чарівних споминках молодости. Я охоче згожуюся, що краще було б, як би в повісті було менше програмних розмов і більше художньої дії, але—тоді вона не відповідала б потребам часу і не мала б того великого впливу, який робила в свій час, але тоді не була б воно яскравим, живим документом за-для історії ідейного розвитку нашої інтелігенції. Певно, життя в своїм невстриманім рухові все вперед внесло вже не мало корективів в програму висловлену Грінченком устами Кравченка, але основні, головні точки цієї програми зостаються неперешкеними і за-для нас. Без сумніву, літературна техніка пішла вже значно вперед з того часу, як був написаний „Соняшний промінь“, і повість значно втратила свою художню свіжість, але й тепер ще її залюбля і з великою охотою і користю прочитає і налзий, ще не твердий в своїх переконаннях юнак, і літній вже чоловік з певним історичним поглядом на наше минуле: один знайде в ній за-для себе потрібну науку, а другий — цікавий історичний малюнок.

Тепер, коли наше національно-політичне життя пішло дуже прискореною ходю і очевидячки попережає в значній мірі наш національно-культурний розвиток, треба б можливо частіше згадувати мудру латинську приказку: „Festina lente“. „Поспішай помалу“, — оглядайся частіше назад, біжучи вперед! Такі висказки, як „Соняшний промінь“ в значній мірі допо-

можуть нам не втратити історичної перспективи, „не бігти на-осліп, куди неперевна течія, оглядаючись назад, не забувати, на якому непевному хисткому матеріалові ми будемо свою велику національну будівлю. А це ми мусимо робити, як що хочемо не втратити міцного, твердого ґрунту... Таким чином, на нашу думку, повість Грінченка в значеній мірі сберегла свою художню вартість, дає цікавий малюнок до історії нашого ідейного розвитку і має певне громадське значіння і за-для наших часів.

В. Дурдуковський.

400 *Орест Левницький. Несподіваний шлюб. (Бувальщина).* Літературно-наукова бібліотека Видавничої Спілки, ч. 161. Стр. 54, ц. 60 коп., Львів, 1917 р.

Бувальщину цю написано, як довідуюсь з цимітки автора, на підставі консисторських актів XVIII ст. Досконале знання стародавнього українського побуту, разом з цілком правдивим фактом-фабулою цієї книжки надають їй значного інтересу і вартості.

Короткий зміст цієї історії такий: Полтавська козачка Гапка Хвостичка, що вже сім років не має жодної звістки про свого чоловіка—Максима, який подався до Запорожжя, довідується, що останній помер. Недовго довелось їй сумувати: другого-ж дня (в понеділок на масниці, року 1769) гостюючи на іменинах „квартиранта“ міщаники Артемихи, зустрілася з дяком Андрієм Кандуристом, який вже потай кохав її й цілком несподівано, піддавшись умонянням гостей і головним чином полкового „капеляна“ о. Олексія Півницького, який досить уже покуштував того вечора варенухи, той-ж ночі й звінчалася з цим дяком.

Минуло після цього несподіваного шлюбу лише три щасливих дні для молодого подружжя тижня, як доля одвернула від них своє лице: виявилось, що перший чоловік Гапки—Максим—живий. Одряду-ж шлюб було розязано й дяк Андрій з очкою подався до Січі, де й помер. А по кількох місяцях з Кієва від митрополита прийшов для Гапки й присуд: 15 літ „енітемі“. Гапка не кориться такому присуду й виїздить з Полтави. На цьому й кінчається ця історія.

Як бачимо—фабула простенька. Але повторю знов всебічне знайомство з побутом та звичаями людей тої доби, яку описує шановний автор, й уміння надати сухому переказові консисторського запису живої форми оповідання, утворили цілком літературну річ, яка читається з задоволенням.

Видано книжечку, як і взагалі усі видання Української видавничої Спілки у Львові—чужиною.

В. Корінь.

VI. Педагогіка і школа.

401 Українська граматка для позашкільного навчання і недільних шкіл. Склад Гурток учителів та учителенок, членів Олександрівського т-ва „Прогімат“. Укр. в-во в Катеринославі. № 27. Олександрівськ. 1918 р. Ст. 41. Ціна 85 к.

402 Українська школа. Перший рік. Граматка. Склад Т. Неводовський. Мал. М. Тарловського. Вид. 2, переробл. Видавництво (?) „Промінь“. Сміль на Київщині. 1918 р. Ст. 48. Ціна—85 коп.

Всі, випущені до останнього часу, граматки українські розійшлися по Україні майже до останнього примірника, розійдуться й ці дві, особливо—перша.

Першу з них, власне, складено для неписьменних дорослех. Зважаючи на це, впорядчки пильнували „відкинути всі хитрі методи, котрі вживаються по школах і дати тільки ряд слів, по котрих можна було б навчитись читати й писати без даремної затрати часу і силкувань“. Завдання скромне й, як таке—досить добре виконано. Видає граматка простенько, але чепурненько; є в ній коло 30 рисунків досить доброго виконання. В кінці—приблизно невеличкий матеріал до читання.

Але не обійшлося й без „гріхів“. Є коректурні недогляди, як прим.—„навчить“ зам. „навчить“; мова не зовсім добра—„влітти... на скелю“, „вітер гоне хмари“, найбільше вражає звукова какофонія—„учора увечері“, „оса ужалила“, „у полі і у лісі“ і так далі, майже на кожній сторінці. Хоча граматка писалася „без хитрощів“, але познайомити учня з такою річчю як „апостроф“—було б варто.

Що ж до граматки д. Неводовського то це вже друге видання її, перероблене, але... не на краще.

Зложена граматка по системі одначасового навчання й писання й, навіть—писування. Автор знайомить учнів і з „апострофами“, і з наголосом, і з усікими нитайликами та протинками, навіть відомости про „дз“ та „дж“ подає... Матеріалу ж для самостійного читання обмаль.

Дуже прикрє вражіння робить зовнішній вигляд книжки. Деякі сторінки просто неможливо читати, напр. ст. 27, де друкарська фарба перейшла з 28 стор., і таких багато. Ще більше, як у попередній граматці, неможливих комбінацій звуків: „сорока заглядала у душло“, „несе солону і сіно“, багато чи то авторських чи то коректорських для нашого чхчу „дивоглядів“—„сухигорох“, „мед солодки“, „хомут старя“, „рябенкі вівці“, „Дніпро“.

З географічними іменами власними слабенько: автор пише, як той москаль, що повернувся додому з війська й „попанському“ кидає—Лубни, Ромни, Дон, Донець, або „город“ замість—Лубні, Ромен, Діп, Дінець, або „місто“. Адже автор

не пише „уїзд“, а „повіт“... Рисуноків є в книзі коло 200, досить гарні, але репродукція погана. Майже на кожній сторінці є по де-вілька цікавих зразків для самостійного рисування. Автор граматки чомусь уперто пропонує дітям „малювати“, а не „рисувати“.

С. Паночіні.

VII. Видання для дітей.

403 Чорний Орел. Осетинська казка. Записав С. Васильченко. Видання „Криниці“. К. 1918. Стор. 27. Ціна 30 коп.

З кульки дитячих книжок з насолодою витягаш маленькі книжечки — осетинські казки, переповідані С. Васильченком. Властиво осетинського колориту майже нема в казці—хіба що імення Акулян-дочки Сонця, а все останнє по-за побутом. Все фантастичні пригоди.

Хлопець рятує Чорного Орла від загибелі. І цей чарівний Чорний Орел допомагає хлопцеві у всіх випадках і пригодах життя. Перекидається він—в лицаря, в собаку, рушницю, золотий гребінчик, черевички, красуню, рятує юнака від смерті, дарує йому багатство і допомагає одружитися з Акулян-дочкою Сонця.

Веретенце казки весело гуде-співає не перестаючи. Події набагають одні за одними, прискоренням темном.

Мова чужова—єнична казкова, обточена. Ні слова зайвого, тільки те, що вимагається казкою,—і через це строго-лаконична.

„Де він іде, з дороги не звертає, коли так: стоїть мурована стіна і залізна брама. Дійшов хлопець до неї і промовляє:—Добрідень“.

Це коштовна книжечка для дітей: і цікава для читання і для чистоти мови користна. Видано книжку недбало. До художнього твору докладати бездарні ілюстрації, як в данім разі,—це згори цувати цілість художнього враження. Слід і про обгортку подбати, щоб форма і зміст відповідали один одному.

Н. Христо.

404 Княженко. (Осетинська казка). Записав С. Васильченко. Видання тов. „Криниці“, Київ, 1917 р., стор. 32, ціна 50 коп.

Щоб казка справді була цінним вихованим знаряддям.—вона повинна бути з моральним змістом, з яскравою і зрозумілою для дитини дією, не повинно в її бути шкодливих для психіки дитини прибільшених страхіттів.

Осетинська казка, записана С. Васильченком, і належить до таких творів. Три княженки,—дійшовши до парубочьких літ і забавляючись

різними пустуваннями, почали відіяти з рідниць в глек з водою, що несла на своїх плечах вбога дівчина. Глек розбито. Заливаючись гіркими слізьми, дівчина розказала про все це своїй матері, яка так відповіла їй:—„Коли вони й тебе стрілятимуть, то скажи їм так, „то не слава зирим, що вони глеку бьють у бідної дівчини. Є в світі три сестри, три довічні панни. Як ви побудете.—так то й буде ваша слава“.

Ці слова дівчинка й сказала княженкам, коли вони знову хотіли відіяти в її глек.

І от, зачувши цю просту, але вразливу мову княженки кинули свої дурниці і довго міркували, як знайти дійсну славу,—три довічні панни“.

З цього й починаються всі ті пригоди, які зазнали три княженки, шукаючи свою диявольську славу. Нарешті, довічних пань знайдено, знайдено і двох старших братів, що „з дурної влачі“ збідніли з дороги, шукаючи пань, і тут починається боротьба за ту справжню славу, що чекає княженків в їх рідному князівстві. Правда перемогла кривду і лицарська слава дісталася тому, хто дійсно заробив.

Такий, коротко переказаний, зміст цієї чудової казки. Він настільки цікавий, а художній і оброблення всієї фабули настільки захоплює, що „маленький читач“—школяр знаєє і радіє, втіхи над її читанням. Не раз його серце будуватися то з болю за лиходійство вільних чародійки, то з великою насолодою від героїстичних вчинків молодого юнака лицаря-княженка.

Що до технічного боку видання книжки, то коли б не зовсім кепські малюнки (3), та чимось кількістю помилок (наприклад „хулудій“ (хулудій), „кажний“, „чернішнями“, „поїхал“, „бархот“, „тільки“),—то книжечка б мала зовсім приємний вигляд.

Олександра Діхтара.

405 Олександрів. В. С.—Чижикове вєсілля. М. Погрібняка. Дитяча бібліот. № 1. Катер. 1917 р. Ст. 14. Ц. 15 коп.

406 Пан Ковький. Народна казка. Перек. Труби. Дит. бібліот. № 3. Катерин. 1917 р. Ст. 14. Ц. 20 коп.

407 Як гриби збиралися воювати з жунами. М. Погрібняка. Дитяч. бібліот. № 2. Катер. 1917 р. Ст. 15. Ц. 15.

408 Андерсен.—Ялинка. Переклад Труби. Дитяч. бібліот. № 7. Катер. 1917 р. Ст. 31. Ц. 40 коп.

Цю нову серію, видану в Катеринославі, призначено мабуть для дітей наймолодшого віку, вона може також йти, якщо перше позашкільне читання за для учнів першої групи початкової школи. Нічого нового в цій серії немає, але матеріал вибрано досить цікавий і простий для малих читачів чи слухачів.

Тільки варто зробити деякі уваги до кожної з цих книжок. Так, напр., „Ялинка“ Андерсена така відомо і улюблена дитими казка, надрукована тут не в відомому і дуже гарному перекладі Старицького, а в перекладі Труби. Бажано було, щоб перекладчики не брались би переробляти речі, як те зробив д. Труба. Пехай вже Андерсен заляпався і в перекладі на нашу мову Андерсеном, а в перекладі д. Труби багато додано нового, чого немає в оригіналі і воно вносить деякі напів в твір славетного данського письменника. Так напр., на стор. 5-й у Андерсена сказано, що ялинка так піднялась, що зайці не могли через неї перестрибувати, а Труба додав „а оббігали і оббігали“.

жасати ялинку осторонь." Андерсен не вліс цього нового мотиву, що зайці їздять по лісу, не і перекладач права додавати цього. Потім з сторінці 22 зовсім змінено характерні записи мишей у ялинки, і замінено своїм: не від Андерсена, а—від д. Труби. Маленькі читачі і слухачі не помітять усіх цих одмін, але з боку літературної вартості перекладу ми завше висловимося за точнісенький переклад класичного твору, а не за переробку його. Крім того, бажано було б менше помилок в мові перекладу; так, напр., змість московського слова кадучка, ми ж вємо діжку, замість бумаги—маємо папір, замість зірки—зірку. Але цих найхв слів перекладач не вживає. В коректі теж чимало неоглядів, напр. *распросторо, кажній*.

Разом з „Ялинкою“ Андерсена уміщено уже гарне і просте оповідання Л. Толстого „Праведний Суддя“.

В другій книжці „Пан Коцький“—відома народна казка, теж трохи перероблена д. Трубою, але гарно ним переказана. тільки знов бажано було б не вживати таких виразів, що не мають літературної краси, як напр. „дронатякалися“. Наказ в цьому виданні-неможливо негарні малюнки, несені, невизначені. Є чимало й коректного недогляду, а, як уже не раз зауважувалося, книжках для дітей і для школярів помилок не повинно бути.

Можна вітати, що твір Александрова—„Чинкове Весілля“ хоч тепер видано для дітей. Тема звично, цілком народна і найкраще оброблена в народній пісні з репертуару славетного кобзаря, що була надрукована в праці Георг. Товариства. Тепер ці праці бібліографічний раритет, можна на деякий час задовольнити дітей твором Александрова, але далі бажано видати безпосередній народний оригінал „Щиголево весілля“. Тут же видавці поробили деякі кушюри і коректурно-граматичні помилки.

Дуже гарно написано „Як гриби збиралися вквату з жуками“. І розмір віршів і слова підобрано дуже добре, навіть грибки дуже виразно намальовані в своїх ніжках, відповідно до характеру віршиків самої пісні.

Взагалі бажано, щоби Дитяча Бібліотека, яка видається, очевидно, для ширшого поміж класами перших класів, видавала свої книжечки з більшою увагою, розуміючи, що разом з користю, вони можуть наробити і шкоди.

С. Русова.

VIII. Інформаційні видання.

409 *Г. Шиянов*. Що таке державна власть. Видавництво „Воля“ у Вінниці. 1917 р. Стор. 35. Ціна 40 коп.

410 *М. С. Кононенко*. Про монархію та демократичну республіку. Видання Полт. союзу кр. т-в. 1917 р. Стор. 25. Ціна 50 коп.

Приступною мовою д. Шиянов викладає коротенько самі головні основи державного права, показуючи, що таке самотержавіе, конституційна монархія, республіка, установчі збори, центральна рада. Тому, що найниж собі місце в його брошурі, майже не можна зробити закидів, за винятком одного (стор. 16): він центральстичну Францію зве чомусь демократичною республікою. Як же тоді назвати федеративну Швейцарію з поширеним правом ініціативи та по деяких пи-

танях всенародного референдуму? Не згадуючи ж про ініціативу та референдум, він тим самим не показав читачеві самої суті демократичної республіки.

Є гріхи проти стилю (стор. 19: трохи „нагадуючий“), проти чистоти мови („власть“), але бракує зовсім коректурних помилок, а в книжці ж д. Кононенка, давнього українського письменника, такої поваги до слова, на жаль, ми не бачимо.

Коректа дуже недбала: до виборив (стор. 9), писеля, вигодада (замість вигадала), дивоваться, скідалася... Місцями дубова мова: на бакшах у його стоять буди (стор. 2), винахід він зве „поправкою“ (стор. 3). Цьому недбалому зовнішньому вигляду відповідає й внутрішній зміст. Скажемо просто: автор не знає державного права. У його (стор. 6) „монархія не значить воля однієї людини, поставлена вище всього“; читач згадає англійську і цілий ряд інших монархій і не повіре д. Кононенкові. На стор. 7-й, він пише: „абсолютний монарх. може переіменити долю цілого народу“... Ні, не тільки роцерки самодержавних монархів часто нічого не були варті, а навіть і цілі закони, що по своєму духові не одповідали праворозумінню народу. Вже на що був самодержець Петро I, а його закон про передачу всієї спадщини виключно старшому синові лишився тільки на папері. Далі парламентарній монарх у його не втручається в законодавство, він просто-на-просто (стор. 10) „прикладася своєю рукою до того закону, до якого йому скажуть“. У Кононенка в парламентарній державі монарх запрошує скласти кабінет не представника партії, що має більшість в парламенті, а „представників тієї партії, яка повлила попереднє міністерство“... (стор. 11); влада ж в такій державі як законодавча, так і „виповняюча(?)“ належить парламенту. Треба ж було, беручись за популяризацію державного права хоч краєм уха почути і про теорію Монтескьє, аби не нести подібної нісенітничі. І так на кожній майже сторінці стріваеш грубі помилки проти державного права, яких навіть не можна перелічити.

На перших сторінках своєї брошури, автор робить невдалий екскурс в область соціології, пояснюючи, відкіля взялися пані та царі. Наукою визнано, що капіталісти, як земельні так і індустріальні, з'явилися в результаті історичного наслідства з одного боку і прирвоєння додаткового продукту робітників—з другого; з бетристики ж д. Кононенка виходить, буцім-то пані з'явилися як наслідок, сказати би, громадського поділу праці.

Побажаємо ж, щоб д. Кононенко більше поважав українське слово, шанував читача і беріг своє письменницьке ім'я, яке можна зовсім згубити, коли братись за непосильні теми.

О. Мицюк.

411 *Іван Огієнко*, пр.-доц. Київ. Унів.—Українська мова. Бібліографічний покажчик літератури до вивчення української мови. Видав-во книгарні Є. Череповського. Київ. 1918 р. Стр. 88. Ціна 1 руб. 50 коп.

Появу покажчика п. Огієнка можемо тільки вітати, бо потреба в ньому відчувалась вже давно, особливо-ж тепер, коли мова наша завоювала, нарешті, належне їй місце. Покажчик „Українська мова“, як пише автор, складався поволі „за останні роки“ і вихід його в світ мав „заспокоїти нетайну потребу громадянства—знати

свою цінну скарбницю і показати все те, що вже зроблено по вивченню української мови, але трохи далі сам п. Огієнко констатує, що „показчик... повний тільки по можливості“ (?). Правда, п. Огієнко дає обіцянку, що він згодом побільшить його й „сам“, коли цього не зроблять „тямучі люди“. В покажчикові, поруч з творами „стовпів“ язикознавства (Пипіна, Ягича, Потебні, Шахматова й інші.) уміщено й такі популярні книжечки, як—*М. Плевко. Життя та праця Бориса Грінченка*. Харків, 1911 р. 81 ст. 12 к. Знаходимо серед літератури, навіть, „солідну працю“ п. Дубняка—*Словничок термінів природознавства та географії*; правда, п. Огієнко тут таки зауважує, що це „зовсім не корисна книжка“, але ж на ст. 4 він запевняє нас, що його „показчик“ має в собі все „головне й найцінніше“ (?).

На ст. 31, від. XIII, автор чомусь дає определение слова „етимологія“—чому ж тоді немає спреділень: „морфології“ (ст. 28), „синтаксису“ (ст. 29), „палеографії“ (ст. 66) і т. далі. При назвах багатьох книжок, перелічених в покажчикові, п. Огієнко подає цінні вказівки—де й чий вміщено рецензії на ту чи іншу працю. Між иншим треба зауважити, що автор самочинно ставить наголос на деяких прізвищах, як напр.: Требін А. А. замість „Требін А. А.“ (ст. 86). В покажчикові також збереглася утворена останніми часами мінца „традиція“ слабої корекції, аж „прикро“ стає, коли натрапиши у тексті на якусь „етимологію“ (ст. 87). По-за тим усім треба сказати, що бібліографічний покажчик п. Огієнка досить гарний подарунок „всім тим, хто бажає найкраще вивчитись української мови“—і справді багатим бібліографічним матеріалом своїм може стати в великій пригоді.

С. Паночні.

IX. Часописи.

412 „Просвітянин“ — *Часопис життя і освіти на Україні*. Книжка 1. Вип. Т-ва „Просвіта“ у Києві. 1918. Стор. 64 in 8°. Ц. 2 карб.

Багато часу минуло, як у „Ки.“ з'явилася звістка, що Київська „Просвіта“ ухвалила розпочати видання періодичного органа культури на Україні. Багато труднощів довелось зазнати почесному товариству, поки воно здійснило свій хоролий намір і дало в руки нашій людности, а переважно дітям молодих товариств „Просвіти“, свій перший збірник. Але ж всі ті труднощі переможено й перед нами лежить чепурна, благородного вигляду книжка і цікава своїм змістом, і безперечно користна своїми практичного характеру статтями для діячів позашкільної освіти народу нашого.

Зазначивши правдивість і слушність 12 літ тому сказаних першим головою Київської „Просвіти“ Б. Грінченком слів про роллю „Просвіти“ на Україні, редакція в передовій своїй статті каже: „Ми бажасмо бачити згодом нашого „Просвітянина“ осередком, що однатиме діяльність усіх українських Просвітних товариств. Щоб виконати

нашу повинність, нам, просвіт'янам, треба одностайно стати, гуртом і планомірно працюючи до своєї цілі. Гадаючи, що тільки планомірно працюючи, сполучені в одну переможну своїм культурним впливом громадянську силу, в одну „Просвіту“ імені Т. Г. Шевченка, наші Просвітні товариства понесуть хвилі розумового життя, світло науки й мистецтва в найдальші закутки нашої України, поширять і зроблять популярними надбання культури нашої української і світової.“ „Освіта народу повинна ширитись й міцніти, бо в ній заорука належного народові посеред инних культурних націй міста“.

І це святі слова. Поки не стане наш затурканий люд на міцний ґрунт широкій й всебічній культурі,—до того часу навіть всі щасливі придбання політичні, яких досягла Україна,—не матимуть належної опори. А щоб збудити той приспаний розум народний, щоб поставити нашу людність на відповідний культурний рівень,—треба багато праці, енергії й любови з боку більш освіченого елементу, що гуртується нині в осередках провінціальних „Просвіт“, діяльність яких повинна проходити в повній суголосности, без жодного небажаного хитання та значніших огрехів.

І, ставлючи перед собою таку вчасну мету, як об'єднання освічених українських робітників на полі відродження й розвитку культури,—новий часопис проводить планомірно свою діяльність вже з першого свого числа.

Почавши хорошою, докладною й цікавою статтею *В. Поточного* про братства на Україні, що були прототипом нинішніх „Просвіт“, журнал ніби тим вводить просвіт'ян в курс їхньої чергової роботи, зазначивши їм напрям і погляди їхніх попередників.

Дальшим, так би мовити, етапом в розвитку тої праці була діяльність вже тис „Просвіт“, що після першої російської революції повстали на Україні. Сумна історія їх переказана в стислій, але багатій фактичним матеріалом статті *М. Лушніної* („Підтягарем“).

Теплу і чулу статійку пам'яті невтомого робітника на просвіт'янській ниві І. Грінченка, людини, що була справжньою „душею просвіти“, присвятив *Сергій Єфремов*.

Статтями *Л. Чорноморського* (Історія заснування і діяльності Галицької „Просвіти“) та *В. К.*—короткою історією першого з'їзда представників „Просвіт“, закінчується історична частина збірника.

Дальша стаття В. С. „Освітній рух на Україні“—з біжучого життя—в стислій формі зазначає перші культурні здобутки українські. В ній коротко оповідається про рух і потреби на популярну книжку та підручники; про діяльність товариства шкільної освіти; про перші кроки на полі утворення початкових шкіл та гімназій; про народні університети; Київську академію мистецтва; національну бібліотеку та просвітні товариства, що повстали на Україні.

Всі ці статті однаково цікаві для всякого культурного читача, незалежно від того, чи має він якесь відношення до роботи тієї чи иншої просвітньої організації, чи ні.

Дальша (інформаційна) частинна часопису містить в собі *Постанови 1-го Всеукраїнського з'їзду „Просвіт“*, що відбувся 20—23 вересня 1917 року у Києві. Постанови ці згуртовано по відділах: загальні справи; шкільна й позашкільна освіта; видавнича справа; співочі гурти та музика; народний театр; бібліотечна й книгарська справа; шкільне будівництво; організація „Просвіт“; стосунки „Просвіт“ з „Селянською спілкою; пам'ятник Шевченка; центральне бюро „Просвіт“.

Далі від центрального бюро „Просвіт“ подано проект нормального Статуту Українського Т-ва „Просвіти“ і проект Статуту Спілки „Просвіт“ в повіті чи районі.

Це — матеріал, надзвичайно потрібний на селі, де, навіть при великому й широму бажанні щось зробити в цілях організації просвітнього товариства,—більш діяльні люде часто - густо бувають безпомічними, не маючи на-пóхвату нормального зразкового статуту.

Закінчується перша книжка „Просвітянину“ такими інформаціями: список книжок, які можна рекомендувати для читання в „Просвіті“, і реєстр товариств „Просвіта“ на Київщині та Поділлі.

Як видно з зазначеного плану й матеріалу, що було використано редакцією для першого збірника, нова праця Київської „Просвіти“ уявляє собою значну цінність, і тому треба широко побажати, щоби товариство продовжувало й на-далі так само успішно распочату роботу по виданню збірників „Просвітянина“.

Видання гарне, старанне. Ціна, як на наш час, зовсім невисока, особливо беручи на увагу почасти спеціальні завдання збірника.

В. Старий.

Х. Поезії.

413 Т. Шевченко. Кобзарь. В редакції В. Доманицького. Видавниче Товариство „Криниця“ Київ. 1917 р. XXXI+704 ст. Ціна 3 карб. 50 коп.

Минув цілий рік з того часу, як уперше впали кайдани з українського письменства. Після певної перерви ми знов маємо повний, невстигтий цензурою текст „Кобзаря“.

Цілий рік був, щоби приготуватися до гарного, пристойного і гідного пам'яті Шевченка видання. І от одно з більших українських видавництв—„Криниця“ винує як раз до роковин Шевченкових „Кобзаря“—книгу, якої прагнуть сотні тисяч людей, книгу, з якою не розлучатимуться, яку вивчатимуть на пам'ять. І що ж знов ми бачимо? „В редакції В. Доманицького“. Так, Україна в боргу у покійного. Його робота над текстом „Кобзаря“ в розвиненні Шевченкофілогів назавше лишиться тим, чого не зможе обминути ні один дослідувач творчості Шевченка, але метод видання тексту Кобзаря, вжитий небіжчиком, був цілком хибний. В одні і той же твір він вносив варіанти з різних автографів цього твору, замість брати текст одного автографа за основний, а до нього давати варіанти. Але праця Доманицького, при всіх її хибках все-таки дала нам повного „Кобзаря“ і нічого не-Шевченкового в текст його не було внесено. Далеко гіршим явищем були „критичні“ експерименти п. Ю. Романчука, котрий відважився на вандалізм. яких йому ніколи не простить українське громадянство: він викидав одні слова і заміняв їх иншими, викидав цілі рядки, від чого „поезійка—слова Романчука—і що до форми, і що до змісту краса“, виправляв рими, атестуючи окремі місця з поезій Шевченка, як „за-надто загальні і шаблонні“ і т. д.

Те, що робив Романчук свідомо,—результат нерозуміння того, на кого він „руку підіймав“, нерозуміння того, що всі помилки і хибки в поезіях Шевченка дорожчі нам в тисячу разів від поправок і підмальовувань Романчуків.

Тепер „Криниця“ зробила щось гіршого. Навіть Бонадурера „перенеголяла“. Не кажучи вже про *божсе* (*божее*), *бочу* (*бачу*), „убугі села“, всього замість всього, про такі написання: *смиий*, *дтячий*, *семикрате*—помилки, які знаходимо трохи не на кожній сторінці, видавництво допустилося і пропусків і перекручування тексту. Шевченкового тексту!

На ст. 112:

Зійшло сонце: Україна
Допалала, тліла
А де шляхта, запершилася,
У будинках мліла.

Це замість:

„де падала, тліла, а де... і т. д.

На ст. 657:

Тебе, о люту, зацькують

Замість:

Тебе, о люта...

На ст. 588 замість: „во віки віки похвала“—„во вік-віки похвала“; на ст. 592 цілком зайве повторення слова *взялась*; на ст. XVI:

..... роз ажаю

Дурную голову свою,

Як щі добродії дознають.

Тут випущено цілий передостанній рядок:

Та кайдани собі, кую.

Пропуски слів в тексті Шевченка знаходимо на стор. 615, XI-й XXX-й і инш.

Статистикою я не збираюся займатися! Досить і того, що я навів, щоби „Криниця“ почервошлася.

Вся біографічна замітка - передмова В. Доманицького—повна помилок.

Але повстає питання глибшої ваги і значіння. Через що видавництво, яке розпоряджася певними і, як ми бачимо з його діяльності, чималими засобами, пішло шляхом неохайного механічного передрукування, доручивши його виконати, очевидно, другорядному коректорові?

Після виходу у світ останніх видань, на які давав згоду сам Доманицький, де-що прибавилося до тексту поезій Шевченка. Нагадаю хоча би двічі в р. 1914-м видруковану мною посвяту до „Черниці-Марьяни“ і цілком новий текст її другої частини, надруковані мною в Кобзарі (Вид. Дягель Спб. 1914). Нагадаю, що д. Щурат давно вже зясував, що поезія, яка друкується під назвою „Подражаніє Едуарду Сові“—єсть „подражаніє“ одній поезії польського поета Чечота, а присвячена лише Сові, і її треба озаглавити: *Подражаніє*. Едуардові Сові.

Нагадає, що нема вже рації тепер друкувати: „У Версалі над злодієм на бор розпустила“, коли зясовано що тут „набор“—омофер, „покрывало“...

Сам Доманицький давно б це все подавав і повиправляв би, як би був живий. Правда, на неохайність видань Шевченкових Творів „Криницею“ вже звертали „увагу“ на сторінках „Книгаря“ (див. ч. 1-е, рец. № 110). Але суворі і справедливі уваги рецензента, очевидно, не явилися належною пересторогою для видавців.

І тому мимоволі згадуєш видавців „добраго, стараго времени“, згадуси Кожанчиковський Кобзарь 1867 р., за виданням якого доглядали Костомаров і Вашкевич і в передмові до якого були золоті слова: „Нам, шануючи Тарасове ім'я і пам'ять хотілось, щоб кожна йота з його писання, наскільки було можна, стала відомою без жадної одміни; бо хто ж одважиться Шевченка одмінити?“

Отже тепер одважуються!
Люде купуватимуть!

Пав. Зайцев.

414 *Яків Савченко. Поезії*. Книжка перша. Житомир. 1918. Стор. 104. Ціна 3 карб.

Серед великого числа нових поетичних збіряків маленька книжечка поезій Савченка безперечно звертає на себе увагу: так неподібна вона до инших своїм тоном, змістом, навіть своїми зовнішніми технічними прийомами.

Перша характеристична її риса — це страшний, безпросвітний песімізм, без порівняння темніший, ніж навіть песімізм Олесеєвських мініатюр. Перегортаючи збіряк, сторінку по сторінці, ми налибуємо цілу низку густо-песімістичних формул. Молодий автор, повний зневіри і розчарування, він не вірить в щастя; ніщо світле й ясне його не принаджує. Він певен, що в основі великої будівлі світу лежить зло: споконвіку, коли „із тьми отонь проявися“, весь світ „запалився стражданням“; страждання стало законом життя,—на світі нема нічого реального, крім нього. Завжди і всюди, на всіх стежках людних, на тій „Звіриній Землі“, де вона живе, вартує „безокая Злобність“. Всі путі життя здаються поетові темними без краю, і навіть животворне сонце, на його думку, лле отруту.

Двадцять весел білих-білих,

здвадцять келихів у-мерть...

Пив я *солянку отруту*

і в останнім вишив смерть.

Смерть для поета—радісне увільнення з юдолі смутку і сліз. Газ у раз про неї, про „нірвану“ пряде він „золотую мрію“:

Засну в пустелі на піску.

між сірих скель навік спочину.

і в смертних снах навік одлину

в бездонну огненну ріку.

І стане казкою життя.

як міф далекий і туманний...

Оставлю віри я злототканний

про вічну радість небуття...

Образи поетові строго відповідають його настроєві. Мало не на кожній сторінці збірячка знаходимо ми: Чорних звірів,

Біле Око, гномів і чортів, Сокиру (з великої літери), Білу Безодню, Дракона і Змія, білі привиди і кістяки, — а на чолі всієї зграї цих незвичайних образів і абстрактностей стоїть Мертвий Кінь, що кожної ночі уявляється поетові „з кістяком в сидлі“, — щось вроді знаменитого „всадника без голови“.

...О кінь страшний. І мрець із ночі,
З країн прокляття, із пустинь.
Несеться кінь, а мрець реточе...
В сидлі—кістяк. І Мертвий кінь.

Звідки автор взяв свій страшний символізм, де джерела його настроїв — сказати не трудно. Все це просте запозичення. З українською поезією д. Савченко проте зв'язаний мало. Єдиний, хто міг вплинути на нього, це—Олесь, як автор „Світла ватри“, „Огня“ і інших подібних пьес. Далеко виразніші впливи поетів російських, головним чином Бальмонта. Од Бальмонта взяв д. Савченко свою пристрасть до абстрактних іменників („пустельність“, „глибинність“, „повторність“, „злібність“), свою неприємну манеру писати звичайнісінькі слова з великої літери, свою манірність і позу. Але коли російська поезія давно вже пережяла *sturm und drang* символізма і нині знаходить інші настрої, культивує іншу маніру,—молоді українські поети, шукаючи нових тем, вибіваються на цю стежку тільки темер,—тоб-то свізняються, що найменше на 20 літ... Бідна українська поезія!

Впливом російських поетів до певної міри пояснюються і численні лексичні москалізми автора — жемчуг, грані, мідний (зам. мідяний), судьба і такі вирази, як „*тінь злорадно торжествує*“ або „*марилл сояшно на землі*“.

Хист до віршування у д. Савченка, здається, с. Але володіє віршом він ще не досить. В його рядках раз-у-раз приходиться робити насильства над наголосами, напр. „*рйном серця повні вщерть*“, „*стріли кидаютъ сонця*“, „*в дощах денних бляскавиць*“ і т. и. Не завше управляється автор і з рямом, дуже часто він римує лише парні рядки — 2 і 4. Проте ягоди йому удасться опанувати над формою і тоді рядки його набувають певної мелодійності.

Тихе царство, тихе царство,
тихе царство злого сна.
Я не знаю, не загаду,
ким закреслено Обличча,
ким затерто Імена (стор. 55).

Загальне вражіння од збірника скоріше прісмане, піж прякре. Там, де автор кидас свої ходулі, перестає, кажучи власними

його словами, „танцювати танець дикий“, у нього з'являються такі мрії, стримані вірші, — „Засну в пустелі...“, „Океан“, „В снігах“ і особливо — „Засвітим сьогодні вечірні огні“ (стор. 76). Сподіваємось, що в дальших збірниках д. Савченко заллшить свою загописту реторіку, перестане утворювати страхиття і віршовані ребуся, в роді „Мертвого коня“, і тим збільшить вартість своєї поезії.

М. Зеров.

415 О. Кобця. Пьсни пльбника. Библиотекa Пльбника. Серія 1. Образцы украинской литературы въ русскомъ переводѣ. Вѣдѣнь. 1917. Стор. 16, in 32°, ц. 20 гелерів.

Манісенька книжечка, чепурненько, як і всі закордонні, видана узявше собою друге чише видань, що мають в московських перекладах репрезентувати українське письменство поміж подонених в Австрії. Германії то що. Видимо там — в ворожій тої нам землі, де збралася беліт подонених з Росії, була потреба дати їм відповідну лектуру рідною мовою й видавничтво пішло на зустріч тій потребі, стараючись позайомити росіян з письменством українським. Теоретично міркуючи, здавалося-б, що маючи перед собою таку мету, видавничтво намагатиметься в тій чи іншій системі дати справжній ліній зразки нашої літератури, щоби, так мовити, „об'єднати прісмане з користним“, а з другого боку і з нашим письменством „не ударить лицомъ въ грязь“. А ж воно виходить і так, і не так: з одного боку „Монсей“ і „Франка“ і „Твни забытыхъ предковъ“ М. Конобинецького, — а з другого — кілька випусків „Пльбни пльбника“ О. Кобця, пісень, що друкувалися у вѣдѣнській „Неділі“ та берлінському „Русскомъ Вѣстникъ“.

І це було б тим більшим дісманом, принаймні для тих, хто раніш нічого не знавши про творчість О. Кобця — безперечно талановитого молодого поета, — надивав би спочатку на ці „Пьсни Пльбника“.

Опріч того, що це — тільки віршованій щоденник д. Кобця, в якому лише часами зустрічаються білий менч вдалі й поетичні речі, — самий переклад, хоча й авторизований, далеко не блискучий.

... Недобитый солдатъ.

Покинутий въ полѣ своимъ,
Кончался вблизи, затуманенный взглядъ
Вперивъ владъ простора... за ними."
Або: „Просторъ вездѣ, воля, веселье звуки
И птицы поютъ все про счастье безъ муки...“
Або: „Минали года, измѣнялися дни“,
Або: „Все строатъ, хотъ воронъ тотъ чорный
кричить

И почвой непрочной коритъ (?)“
Чи: „Дорогая, прости—я ж не зналъ!“ —
Все це — ні по-українському, ні по-російському. А, тим часом, майже вся книжечка повна таких „образцовъ украинской литературы въ русскомъ переводѣ“.

Ми певні, що видавці цієї бібліотеки та й перекладачки, що для неї працюють, не прислужилися не тільки до поширення слави нашого письменства, а навіть до того, щоб показати лице нашої літератури в пристойному вигляді.

В. Лисий.

416 А. П. Хамардюк. Перед зірницею. Вірші. Миргород. 1917 року. Ц. 25 коп. Стор. 16.

Уявіть собі пристойне товариство, де несподівано хто-небудь взяв би й роздаєся до-гола... Скандал...

Такі скандали, на жаль, стали пощестю на ниві Українського друкованого слова... Один з самих непристойних скандалістів—д. А. П. Хамардюк. Даємо йому перше слово:

На память другим „за спасібо“ від них
Вірші колись я писав;
Хоть гірко траплялось від заказів тих,
Всеж, я *мазюкав*, складав.

Не знаю, що таке робили „заказчики“ Хамардюку, але ясно одно, що психічно і морально в результаті їх „воздійствій“ Хамардюк захворів...

От що він видає, як вірші:
Вітаю ж тебе товарищу, Всевночку,—
Найкраще бажання вплітаю в віночок
Із чи тих і щирих квіток
Товариської приязні, дружби і щастя,—
Сповнення ідей, все вплітаю в віночок!...
Це зразок поетичної вартости всіх поезій,
що ввійшли в книжечку.

Коло могили Шевченка в Хамардюка:

Серце бється згучно в грудях, хоче виско-
чить зовсім,
Гукнуть пісеньку про волю память вічну
Йому

Так же гарно, як і він співав давно...

Хтів навіть Хамардюк кинутися в Дніпро, „по хтось ще держав“. Держала виявляється, „злая доленька“. Придержала, і давай над ним насміхатися. Штовхнувши його на видання цих „віршів“, вона предиктувала йому перемову, де він, розповівши про утиски над річним словом і про те, що його почуття любови до України через це „не могли побачити світу“, пише: „Отаких кілька ризок своїх почуттів в віршах прокладаю на розгляд вільних читачів громади українців. Ні *слава* поета, ні заробіток мене не примушують до видання. 5⁰/₀ від виання з номінальної ціни 25 коп., хай іде в національний фонд на просвітні справи.

За відсутністю свого капіталу випускаю в першій видаю 2 тис. примірників. По коли б хто захотів перевилати цю брошуру, я згожуюсь з охотою, по першому умовою поставлю 5⁰/₀ дати на просвітні справи національного українського фонду“...

Не маючи капіталу, Хамардюк ворог „капіталістичних“ душ:

„Замучений гуляє він по парку,
З палацу несуться звуки роая
... лунають в повітрі!
Рвуться геть з капіталістичної душі!“

Це його штовхає на протест проти соціального устрою і він в поезії під назвою „Ні, Ні!“ (Видив реєстратора по переносі хазяйств жіночок-салдаток в Київській губ., Чигиринського пов.) малює селянські злидні:

Нема в бідних селян „топлива“:
Терещенко всім обіцав
„І три фіршини хмизу давав
Пять золотих ось стокать вони,
Підвідчики ж брали за кожну
По два с половиной рублі!“

Було того щастя... Давав
І солону ма третім селі,
Бо в своїм для себе... а нам?
Найміт на півволу тесер!

475

Солома ще й досі зосталась...
Я й так заплатила буда
Не менш, як п'ятнадцять рублів!
—Муж ремесло яке знає?
—А ніякого же ні, ні!
Хатинку недавно кінчила,
І діток п'ятеро масм.
Недавно з солдатів вернувся.
І мусів шукати роботи:
Почав він служити в дворі... і т. т.

Чорт зна що!—скажете. І це додам. пише учений агроном. Ранені салдати, що, навчившись грамоті в лазареті, під впливом прочитаного, починають писати вірші—я спеціально зібрав таку літературу—геніяльні поети перед Хамардюком. І коли б це не освічена людина писала, не варто б було й звертати уваги на це, але коли освічений чоловік теряє самоповагу, сором'язливість і справді безчестить друковане слово, то цю Хамардюковщину треба залямувати.

„Слава поета“, „5⁰/₀ на просвітний фонд“, умови перевидання цих творів.—як що це не божевілля, то нахабство і паскудство.

П. Зайцев.

XI. Музика.

417—422 Українські колядки: 1) *Ой видит Бог*, 11. 65 к., 2) *Небо й земля*, 70 к., 3) *Мир і радість*, 65 коп., 4) *В Різдво з півночі*, 60 коп., 5) *З деси рождення*, 70 коп., 6) *Пане Господарю*, 60 коп. Зібрав і записав Л. Кудрицький. Власність Української видавничої Спільки. Київ, р. 1917.

Д-ій Кудрицький надумав збагатити укр. музичну літературу і випустив у світ українські колядки в розкладі для хору. Але він глибоко помилився в своїх намірах, бо ця продукція його музичного талану не внесла жодного позитивного владу в муз. укр. скарбницю, а лише збільшила і без того велику купу того музично-ділетанського мотлоху, який під гучними рекламними девізами, підчас з гарними обкладинками, випускають деякі спекулюючі на українстві видавничі фірми...

Українські колядки... Чи задумався д. Кудрицький, наскільки підходять під це поняття такі ним записані (?) „колядки“, як „Мир і радість“, „В рідво з півночі“, „З днем рождення“?—Підозрілай що до народнього походження зміст цих „колядок“ свідчить тільки про близьке знайомство записувача з благочестивими віршами, які містяться в журні „Странник“, „Духовная беседа“ і подібних виданнях, а музика... напевне скомпанована самим д-ем записувачем і то під впливом або „неаполітанських“ мелодій („Мир і радість“), або „вечерніх дзвонів“ („Різдво з півночі“)... Втім, що ці так звані колядки прозвані д. Кудрицьким українськими—велике непорозуміння...

Музична вартість українських колядок Л. Кудрицького зовсім не висока. Гармонія заля примітивна, місця зовсім немілозвучна і малограмотна (10, 11 і далі такти колядки № 2), а взагалі—суто дієтанська. Знамениту і всім відому мелодію колядки: „Ой, видить Бог“ д. Кудрицький в своїй гармоничній обробці нашою покалічив. Авторowi захтілось очевидно показати свою „ученість“ і вжити імітації (в басах) першої фрази: „Ой видить Бог“. А позаяк ця імітація контрапунктично не складала гармонії з головною мелодією, то автор розвязав „гордієв вузол“ в той спосіб, що просто змінив її і приткнув „від себе“ мелодію на протязі цілого другого такту. Через це перший період колядки згубив свою ритмову закінченність (5 тактів замість 4-х), а в тексті під нотами з'явилась потреба в повторенні аж двічі слова „Творець“, чого зовсім нема в тексті, окремо уміщеному на прикінці, після нот. В цій же колядці д. Кудрицький вжив провінціального дешевенького ефекту, примусивши басів—підчас співів тенорами слів: „Благовістуй в Пазарегі“—викукувати на протязі 4-х тактів слово: „колядка, колядка, колядка!“

Що до зовнішнього боку видання, особливо—корректи як нот так і тексту, то, видима річ, її зовсім не провадилось. Безліч помилок в нотах страшно; текст часами не під тими нотами, де потрібно, і тому, хто задумав би розписати партії хора з цього видання, прийдесть напевно звертатися за вказівками до самого д. Кудрицького.

К. Стеценко.

423 *Наша пісня. Вид. Союзу Визволення України.* Вендляр. 1916 р.

424 „Soldatenlieder“, видання Загально-Української Культурної Ради, *Жовнярські пісні* Осипа Юрія Федьковича, поручника у війні з Італією 1859 р. Тексти вибр. др. *Василь Щурат*, мелодії приспосібив і доповнив *Філярет Колесса*. Відень. 1915 р.

Як благойно впливає поділ праці на результати праці, так гарно диференціація в мистецтві діє на загальний розвій самого мистецтва. Вона сприяє популяризації мистецтва, дає змогу прикликати до творчості ширші кола людства, дає змогу культурно-естетичним постулатам засягати в дальші шари громадянства.

Тому в мистецтві в тих творах, що їх призначено для ширших мас, не повинно бути ні одної фальшивої риси, жодного ліцеюсансу, нічого такого, що могло би образити природне чуття гармонії в людині. Такі твори мусять бути зредатовані й вибрані найбільш освіченими спеціально людьми бо вони мають велике виховуюче значіння. В нашій молодій державі, де відбуваються тепер закладини всіх галузів соціального життя, кожен крок важить тричі більше, ніж звичайно. Ми будемо, ми кладем підвалини.—тож кож-

на непевно покладена цеглина може зіпсувати цілий мур. Кожну цеглину, кожен камінець мусямо класти з любов'ю, шануючи нашу самостійну державу. З погляду користі для держави мусямо дивитися на кожну появу нової речі і в музичній літературі.

І з такого погляду 2 збірки, привезені з-за кордону, лишають по собі досить сумне вражіння. Видана „Союзом Визволення України“ містить кілька правд, популярних пісень народніх (не розуміється, найкраще), а так само пісні вигадані ріжними авторами—і не саме той матеріал, який варто було б з збірки викнути, без жодної для неї шкоди. І демократично-патріотичного змісту слова не заступають убогости музичної думки, котру забє перший ліпший номер з репертуару „Гротеска“. (Такі, напр.—„Тюрма за неволю“, або ж марш „Україна“).

Деяких пісень подано далеко не котири ріжні варіанти, замість кращих, як напр. „Ой, на горі та жєні жнуть“. Пісня, котра звєтєся „До волі з неволю“ вже фігурувала перед нами один раз, але під назвою „Марш і Поклик соколів“. Котра ж назва й котрий текст дійсно їй належить?..

В „Марші гайдамаків“ помилки в записові мелодії, мабуть, коректурні, бо їх насіяно чимало всюди.

А взагалі вибір пісень такої, що навіть документальні посвідчення ріжних світил європейських навряд чи переконали б, що „Українська пісня є найкращою в світі“.

І справді, це не наша пісня, бо якась „Тюрма за волю“ нічим не краща напр. за „Обру“, котра згучить у сурмах наших січовиків досить завзято. Дайте їй патріотичного змісту слова і вище типової пісня на реперту вендлярської збірки.

Хто розгорне другу збірку „жовнярських пісень“, того зір на першій же сторінці буде приємно вражєний портретом австрійського імєаря Франца Йосипа.

В pendant до першої сторінки її давши, де відруковано: „австрійській гимн народний“, „кавалер-марш“ „Наш Цісарь“, „Наша фала“ і т. п.

Звісно, для наших днів це віє трохи політичним анахронізмом.

Шкода, що де котрі думки передані Колессою, перейняті невідроблєним ліризмом, зворушливою елегійністю, з хунавими українськими зворотами.—замішався між „ті діфрамби“ цєсарєві Австрійському.

Н. Дубровська-Трикулевська.

Видавнича хроніка.

● Товариство „Час“ у Києві розпочало видання драматичної серії до якої прийнято такі твори: М. Гоголь—„Ревизор“ в перекладі *Миколи Садовського*; „Богдан Хмельницький“—драма *М. Старицького* (повний текст); *М. М. Старицька-Черняхівська*—драма „Гетьман Петро Дорошенко“ (повний текст) та „Останній сніг“—етюд (друге видання).

● Те ж Т-во розпочало друкувати серію книжок під назвою „Шкільні Оповідання“, в число яких увійшли країні оповідання для молоді, ріжних європейських авторів.

● Воно-ж в близькому часі випускає з друку Московсько-український словник, який міститиме до 12 тисяч слів (портативне видання).

● Одночасно Товариством „Час“ відано до друку серію книжок перекладної белетристики: *В. Гаршина*, *Л. Андрєєва*, *А. Чехова*, *Васнера* та інших московських письменників.

● Те-ж Т-во замовило переклади книг-романів для шкільного читання: *Карелі* з англійської мови—„Історія дитячої душі“, *Дикенс*—„Олівер Твіст“, *Бернст*—„Маленький Лорд Фонтлерой“, та *Кіплінг*—„Сміливі Мореплавці“.

● Т-во „Час“ у Києві розпочинає видання тогочасного журналу двомісячника—„*Минулі дні*“ під редакцією *С. Єфремова*. Одержано згоду на участь в журналі багатьох відомих українських письменників.

● Видавництво „Вернігора“ у Києві друкує такі книжки: *О. Островський*.—Руйнування Батурина; *Кравчук*.—Геометрія для гімназій; *Калітвицький*.—Латинська граматика; *Стєпанко*—Співаник ч. I і З; *Кошич*, *А.*—Співаник; *Шерстюк*.—Українська граматика ч. II; *Русицький*, *С.*—Україна, земля та народ; *Бокачіо*.—Декамерон ч. I; *Шахрай і Кравчук*.—Початкова геометрія; *О. Островський*.—Атакування нової Смі.

● Воно-ж готує до друку: *А. Хомик*.—Географія України (курс гімназій); *С. Богач*.—Загальна географія, ч. II (красзнавство); *Стєпаній*.—Співаник, ч. I (для дітей дошкільного віку); *Бокачіо*.—Декамерон, ч. II; *Ф. Курт*.—Звіробоїтник; *Ж. Верн*.—Подорож довкола землі; Шкільна мапа Європи.

● Видавництво *С. Чеповського* у Києві цими днями випускає такі книги: *Проф. Груєвський*.—Українська граматика“ для практичного вивчення мови української росіянами. *Т. Лубенць*.—„Друга читанка“ для дітей старшого віку. Теж видавництво готує до друку словник московсько-український.

● „Стара Громада“ надумала випустити нові видання російсько-українського словника *М. Уманця і А. Стилки* та українсько-російського *В. Грінченка*. Словник *М. Уманця* (*М. Комарова*) мають доповнити тим матеріалом, який зібрав за життя небіжчик *М. Комаров* Словник *В. Грінченка* мають доповнити тим матеріалом, що єсть в багатьох старих учасників роботи над цим словником та в інших осіб. Редакцію й завідування технічною частиною видання словника *М. Уманця* запропоновано *А. Ніковському*; таку саму роботу по виданню словника *В. Грінченка* запропоновано взяти *Г. Голозєвичу*. (II. P.).

● Видавництво Споживчих Товариств цими днями має випустити такі книжки: „Наталка Подташка“, „По ревізії“, „Чорна Рада“, а також серію лекцій для народнього університету.

● З початком цього року у Києві основалось насьве видавництво „Серп і Молот“, що ставить собі метою видавати науково-популярну і науково-соціалістичну літературу без ріжничї течії та напрямків. Крім суспільно-політичної літератури, накладом видавництва „Серп і Молот“ виходитимуть повні збірники творів українських і світових письменників, учених, публіцистів і філософів. В цьому році вийде перний повний збірник творів *Є. Кобилянської* в десятих томах під ред. *Сріблянського*. Видавництво має відчинити власну книгарню, в якій будуть книжки на западно-європейських мовах.

● Видавництво „Серп і Молот“ друкує і готує до друку такі книжки: *Ю. Охримович*.—Короткий нарис розвитку української національно-політичної думки, ч. I; *С. Бабей*.—Соціалізм і етика; *С. Подолінський*.—Соціалістичний рух в Англії і Ірландії до 80-их років; *В. Бакє і Г. Квєлі*.—Соціалістичний катехізм; *Е. Рєнан*.—Що таке нація; *К. Каутський*.—Класова боротьба, та инш.

● Видавництво „Друкарь“ друкує книжку *Д. Дорошенка*—„*Про рідоному краю*“ (дорожні вражіння й замітки).

● Нова книжка. По наказу Начальника Генерального Штабу відділом закордонного звязку і представництва Генерального Штабу перекладено з французької мови і віддано до друку книжку: *Відомости про Французьку армію* (витяг із статута внутрішньої служби військових частин). В найближчому часі книжка вийде з друку.

„Боротьба“.

● Видавництво „Криниця“ видає книжку *О. Білоусєнка* „Вілок“ читанка з III частини, починаючи з букваря до чотирьох-класового курсу.

● Нові книгарні. Цими днями в Києві одчинилась нова книгарня „*Книга*“. Так само одчинено українську книгарню в передмісті Києва на Демівні.

● В-тво „Сіверянська Думка“ в Чернігові друкує книжку *Д. Дорошенка*.—*Коротка історія Чернігівщини*, книжка має бути з ілюстраціями.

● Видавництво „Сміх“ цими днями випускає 4-ту книжку веселої бібліотеки під назвою „Для дорослих казки та легенди“ (*Осєкара Уальда*, *В. Дорошєвича*, *А. Куприна*, *В. Еттисль*, *Чар. Вуда*, народні українські гуцульські та инші).

● Те-ж видавництво для 5-ої книжки, що буде уявляти з себе збірку гумористичних оповідань українських авторів одібрало згоду на участь письменників: *С. Васильченка*, *С. Черкаєєнка*, *Л. Старийської-Черняхівської*, *Тибєрія Горобія*, *П. Михайловича* та инших.

● В квітні, цього року, почне виходити новий двохтижневий часопис „Вістник Ветеринарної Медицини“.

Своїм завданням цей часопис має—освітлення ріжнومانітних питань наукової, практичної та побутової ветеринарії. Наукові твори, досліди, коміюанії, переклади, цікаві випадки з практики, а також примітки з корпоративної хроніки знайдуть собі місце на сторінках вище-зазначеного часопису.

Дуже бажано, щоб т.т. ветеринарні лікарі прийняли саму широку участь в цьому ділі.

● Українсьєне видавничє т-во в Катеринославі друкує „*Стародавню історію східних народів*“ *Лєєї* Українки. Книжка буде обємом 16 аркушів і вийде з друку в травні цього року.

● У Херсоні заснувалось кооперативне товариство „Українська Книгарня“, яке ставить собі метою видання українських брошур і книжок. В близькому часі Т-во має випустити з друку „*Кобзарь*“ Шевченка з примітками *Доманицького*. Окрім того т-во готує до друку українсьєє евангєліє і український декламатор.

● Полтавсьєє правничєє товариство виготовило новєє видання словника для правників та оєловодів. Для нового видання майже вдвоє збільшено словесний матеріал.

● Те-ж товариство цими днями випускає цікаву книгу—„*Вразки судових актів*“.

● Видавництво Островського у Золотоноші друкує такі книжки того-ж автора: *Шіраана*, п'єса на 5 дій і 6 одмін; *Петрик*, історична повість; *Книга смуту й жалоби*, опов. (1914—1915 р.р.).

● Учительське видавництво „Взаємна поміч“ у Львові друкує 2-гу збірку поезій Марійки Підгірянки.

● Культурна Рада у Рахаті в близькому часі випускає з друку *Букварь* А. Крушельницького з кольоровими малюнками.

● Комисаріат У. С. С. у Володимирі-Волинському ухвалив прийняти до друку *Український Букварь* вчителя Б. З.

● Товариство „Просвіта“—у Львові друкує історичну повість Осипа Назарука—*Ярослав Осмомисл*, що її наділено Михайловою премією.

● У Львові накладом Опанаса друкується *українсько-німецький розмовник*.

● В таборі полонених у Рахаті друкується „*Граматика української мови*“ В. Сімовича.

● В таборі У. С. С. у Ружниках готується до друку „*Антологія стрілецької творчості*“ (поезія, варси, оповідання, спомини, музика, малювання).

Літературне життя.

(Звістки та чулки).

⟨⟩ Бібліотечно-архівний відділ, поновлюючи свою діяльність після змушеної тимчасової перерви, знову звертається до українських видавництв і друкарень з закликом надіслати для бібліотечно-архівного відділу (Бібіковський бульвар № 14, м-во освіти, бібл.-арх. відділ) всі нові видання: як книжки так і дрібніші друки, для українських бібліотек. Відділ реєструє всі українські видання, складає їм бібліографічний показник і на окремі книжки складає рецензії поки що для часописів, а потім для проєктованого спеціального бібліографічного літопису.

⟨⟩ В близькому часі має вийти книжка „*Відроджена Україна*“, яка має на меті означити всі найголовніші риси відродження України.

В головній частині видання буде дано парис. малюнок історію відродження України, її сучасне правове, міжнародне і економічне становище та її духовну творчість.

Далі будуть зазначені головні моменти історичних подій відродження в законодавчих актах, документах та ілюстраціях.

Остання частина видання буде уявляти з себе галерею діячів відродження України.

Видання буде уявляти з себе том великого формату, виконано його буде в строго національному стилі, багато ілюстровано.

⟨⟩ Український часопис німецькою мовою. Під назвою „*Ukrainische Korrespondenz*“ виходить що-тижня в Відні часопис для освітлення чужинців про українські справи. Редактор посол Володимир Сингалевич. Адреса: Wien. XVIII Karl Ludwigstrasse 3 15.

⟨⟩ Письменниця *Любов Яновська* закінчує великий роман з епохи 1905 року. Роман буде йти під назвою „*Дідова онука*“.

⟨⟩ Закінчує вона так само комедію на 3 дії під назв. „*Серед овець*“ з інтелігентського життя.

⟨⟩ Письменник *К. В. Лоский* закінчує історію Рима (шкільний підручник), який має видати вид. „*Січ*“.

Листування редакції.

— М. Даденкові. Порадівка. З вашого листа не можна зрозуміти, що ви маєте на думці. Напшийте докладніше.

— Бар. Под. Свящ. І. Коваленку. На всякий смак не втрашши.

— Тальне. Ставницькому. Релакція ще раз зазначає, що деяких сторонніх доручень п. п. редакторів вова не може виконувати.

На підставі закону 20 березня 1911 року передруків з „*Книгари*“, без означення джерела, заборонено.

Видавець—Т-во „Час“.

Редактор—В. Старий.

Зміст літературних журналів.

„*Літерат. Наук. Вістник*“ — місячник, кн. 1. Кіев. 1918.

Зміст: Леся Українка. Прокляття Рехій; Орест Левинський. З розстріли сотник; Гр. Чувринка. І. Сніжки. П. В. Лорі; Н. Стеблицький. Немезида, Олена Журлива. Поезія; П. Романович-Ткаченко. Стефан з Синевіцька. Віжнього; Д. Писочиненя. Смутному хлопцеві; Микола Сумцов. Скворець і Ери; Я. Мамонтов. Приємерк в дивній алей; Олександр Катренко. Невольний ченц; О. Олександр. Поезія; Мих. Могиланський. Смерть; В. Даденко. Романтичність; Гр. Григоренко. Черниця; Ів. Свенцицький. Леся Мартович; Дмитро Загуд. Поезія; М. Іщенко. Зелене вино; Клим Поліщук. Поезія; М. Тимшевич. Деякі причини до української іконографії; Петро Тешяк. Поезія; Юр. Тименко. На кордоні; Г. Біриченко. Туман; А. Ностоловський. Поезія; М. Грушевський. В огні й бурі; Бібліографія; Оголошення.

„*Шлях*“. Місячник, кн. 2. 1918 р. Кіев.

Зміст: Микола Філіяєвський. Далекому; М. Рильський. Віска Келія; Октав Мірбо. Золоті. Поезія на 1 дію. Переклад Миколи Вороного; Х. Майстренко. Двіту зівязом, листу опалому; Проф. Ол. Грушевський. Пантелеймон Куліш; Павло Москаленко. Портрет П. Куліша. Артистичний малюнок; Леонид К. В справі герба України; Савва Крилач. Приво на життя; А. Арсенаєнко. Наші наукові справи; Проф. О. Грушевський. Український Народний Університет; Бібліографія; Український часопис.

Нові видання, надіслані до редакції „Книгаря“.

497 Антонович, В.—Хмельниччина в повісті г. Сакевича. Вид. С. В. У. Відень. 1917 р. Ст. 30. Ц. 40 сот.

Б. 3.—Життя українського народу. Відень. 1917 р. Ст. 23. Ц. 40 сот.

Бebelь та Пернерсторфер.—Національна та інтернаціональна ідея. Пер. з німецької мови Б. Грінченка. Вид. друге. 1917 р. Київ. Ст. 55. Ц. 65 коп.

500 Богданович, М.—Білоруське відродження. Вид. С. В. У. Відень, 1916 р. Ст. 30. Ціни не зазначено.

Борхардт, Юліан.—Введення в національну економію. Пер. з нім. К. Немова. Поп.-наук. бібл. „Праці“. 1917 р. Ст. 24. Ц. 10 коп.

Ванькевич, К.—Священна історія Старого Завіту. Проскурів, 1918 р. Ст. 40. Ц. 1 карб.

Васильченко, С.—Мужицька арифметика. Вид. т-во „Криниця“ у Києві. 1918 р. Ст. 31. Ц. 30 к.

Його-ж.—Чарівна коза (Осетинська казка). Вид. „Криниця“ у Києві. 1918 р. Ст. 31, ц. 30 к.

505 Відомости про Російську Україну.—Вид. Союзу Визв. Укр. 1915 р. Ст. 23. Ціни не зазначено.

Вовчок, М.—Народні оповідання. Том 1. Вид. п'яте. Львів. 1918 р. Ст. 260. Ціни не зазначено.

Гетьманець, Гр.—До страшних днів у Києві. Київ—Львів. 1918 р. Ст. 32, ц. 50 к.

Гилька, І.—Війна і завдання українського робітництва. 1915 р. Ст. 15, ц. 4 к.

Гонжук, Ф. С.—Боротьба кооперації з капитализмом. Проскурів. 1918 р. Ст. 16. Ціни не зазначено.

510 Гнатюк, Вол.—Національне відродження австро-угорських українців (1772—1880 рр.) Вид. С. В. У. Відень. 1916 р. Ст. 66. Ц. 80 сот.

Грушевський, Мих.—Всесвітня історія в короткім огляді. Ч. 4. 1918 р. Ст. 167. Ц. 2 р. 80 к.

Його-ж.—Якої автономії і федерації хоче Україна. Відень, 1917 р. Вид. С. В. У. Ст. 22. Ц. 40 сот.

Гуммерус, Г.—Самостійна Фінляндія. Вид. „Серп і Молот“. № 5. Київ, 1918 р. Ст. 22. Ц. 40 к.

Демущий, П.—Три українські пісні для народніх хорів. Вид. Череподського у Києві. 1918 р. Ц. 40 к.

515 Донцов, Д.—Енгельс, Маркс і Лясаць про неісторичні нації. Вид. „Серп і Молот“. № 6. 1918 р. Київ, Ст. 59. Ц. 70 к.

Дорошенко, Вол.—Українство в Росії Новіши часі. Вид. С. В. У. Відень, 1917 р. Ст. 114. Ц. 1 карб. 20 сот.

Драганець-Брояковський, П.—Під шелест листя. Вид. друге. Київ. 1917 р. Ст. 39. Ц. 1 р. 25 коп.

Д. Г.—Ірландська республіка. Вид. „Серп і Молот“. 1917 р. Київ. Ст. 16. Ц. 40 к.

єфремов, С.—Під обухом (Большевики в Києві). Вид. „Вік“. Київ, 1918 р. Ст. 64. Ц. 80 к.

520 Жовнярські пісні Осипа Юрія Федьковича. Відень, 1915 р. Ст. 15. Ціни не зазначено.

3 історії української літератури. Вид. С. В. У. Відень, 1915 р. Ст. 13. Ціни не зазначено.

Заклинський, Р.—Іван Франко як публіцист. Київ, Вид. „Серп і Молот“. № 3, 1918 р. Ст. 40. Ц. 60 к.

Захальна книжечка. Вид. полон. Укр. у Вецлярі, 1916 р. Ст. 62. Ц. 20 фен.

Збірка „вільного слова“. Бібліотека полонених у Зальцвелді. 1917 р. Ст. 31. Ц. 40 фен.

525 Кавтський, К.—Патріотизм, війна і соціал-демократія. Переклад з німецького. Вид. „Серп і Молот“. Київ, 1918 р. Ст. 30. Ц. 50 коп.

Календарик для Січовик Стрільців і жовнірів - Українців. 1918 р. Вид. „Укр. Жін. Коміт. помочи для ранених“ у Відні. Ст. 160. Ціни не зазначено.

Карафіят, Ян.—Про те, як один хлопець оповідав казку таї не скінчив її. Перекл. з чеськ. мови О. Кривинюк. Вид. „Слово“. 1918 р. Ст. 6. Ц. 10 к.

Кашенко, А.—Дрібні оповідання. Вид. друге. Вид-во „Сіяч“ у Черкасах, 1917 р. № 22. Ст. 87. Ц. 1 р. 10 коп.

Кириленко, Ор.—Українці в Америці. Вид. С. В. У. Відень, 1916 р. ст. 40. Ц. 50 сот.

530 Кіплінг, Р.—Той кіт, що ходив, де хотів. Слонення. (Казки). Пер. О. Кривинюк. Вид. „Слово“. Ст. 32. Ц. 50 к.

Cleinow, G.—Das problem der Ukraina. Відень, 1915 р. Вид. С. В. У. Ст. 24. Ціни не зазначено.

Книга казок віршом. Написав Б. Грінченко. Бібліотека „Молодість“. Кн. IX. Київ, 1917 р. Ст. 168. Ц. 1 карб. 80 к.

Кобець, О.—З великих днів. Відень, 1917 р. Ст. 22. Ціни не зазначено.

Кобзарик. (Малюв. казочка). Ст. 11. Ц. 10 коп.

535 Коротка українська правопись. Вид. „Рідного Слова“. Біла на Підляшшу, 1917 р. Ст. 16. Ц. 7½ к.

Кордуба, М.—Північно-західна Україна. Вид. С. В. У. Відень, 1917 р. Ст. 92. Ц. 2 корони.

Краснов.—Що тепер діється в Росії? Вид. С. В. У. Відень, 1916 р. Ст. 16. Ц. 10 сот.

Крипякевич, Ів.—Українське військо (корт. історичний парис). Вид. С. В. У. Відень, 1916 р. Ст. 22. Ц. 40 сот.

Кульчицький, Л.—Федералізм і соціалістична політика. Вид. „Серп і Молот“. Київ, 1917 р. Ст. 32. Ц. 50 к.

540 Курило, О.—Початкова граматики української мови. Ч. II. Вид. „Криниця“ у Києві. 1918 р. Ст. 42. Ц. 70 к.

Левицький, Мод.—Безпартійний. Жарт на 1 дію. Вид. друге. Вид-во „Сіяч“ у Черкасах, № 24. Ст. 21. Ц. 40 к.

Його-ж.—Языкъ, нарѣчіє или говоръ? Вид. „Сіяч“ у Черкасах, № 35. 1918 р. Ст. 32. ц. 40 коп.

Левицький, Єв.—Листи з німеччини. Відень, 1916 р. Вид. С. В. У. Ст. 49. Ц. 80 сот.

Левицький, Ор.—Несподіваний шлюб (бувальщина). Літер. наук. бібліотека, ч. 161. Львів. 1917 р. Ст. 54. Ц. 60 к.

545 Левицький, Е.—Листи з німеччини. Вид. С. В. У. Відень, 1916 р. Ст. 50. Ц. 80 сот.

Лозинський, М.—Галичина в життю України. Вид. С. В. У. Відень, 1916 р. Ст. 60. Ц. 60 сот.

Його-ж.—Михайло Павлик—Його життя і діяльність. Вид. С. В. У. Відень. 1917 р. Ст. 23. Ц. 40 сот.

Його-ж.—Іван Франко (з портретом). Відень. 1917 р. Вид. С. В. У. Ст. 52. Ц. 1 корона.

Мамин—Сібіряк.—Упертий цап. Вид. „Криниця“. Київ. 1917 р. Ст. 24. Ц. 60 к.

550 Його-ж.—Казка про ворону та маленького канарика. Вид. Т-во „Криниця“. Київ. 1918 р. Ст. 15. Ц. 20 к.

Мурський, В.—Коротка граматики української мови для шкіл та самонавчання. Етимологія—Синтаксис. Одеса. 1918 р. Ст. 93 IX. Ц. 2 р. 50 к.

Назарчук, О.—Слідами українських січових стрільців. Вид. С. В. У. Львів. 1916 р. Ст. 154. Ціни не зазначено.

Народні мелодії.—З голосу Лесі Українки записав і упорядив Климент Квітка. Ч. II. Київ. 1918 р. Ц. 3 кар. 50 к.

Наша пісня.—Вид. С. В. У. Вецляр. 1916 р. Ст. 33. Ціни не зазначено.

555 Нечуй-Левицький, Ів.—Микола Джеря. Повість. Вид. третє. Вид-во „Сіяч“ у Черкасах № 21. 1917 р. Ст. 162. Ц. 2 кар. 20 к.

Його-ж.—Біда бабі Палажці Солюв'їєї. Оповідання. Вид. друге. Вид-во „Сіяч“ у Черкасах. № 26. 1918 р. Ст. 51. Ц. 65 коп.

Його-ж.—Біда бабі Парасці Гришпєї. Оповідання. Вид. друге. Вид-во „Сіяч“ у Черкасах. 1917 р. № 25. Ст. 32. Ц. 45 к.

Його-ж.—Унія і Петро Могила Київський митрополіт. Вид. друге. Вид-во „Сіяч“ у Черкасах. № 33. 1918 р. Ст. 46. Ц. 60 к.

Огієнко, Ів., доц.—Українська мова. (Бібліографічний покажчик літератури до вивчення української мови). Вид. Череповського. Київ. 1918 р. Ст. 88. Ц. 1 р. 50 к.

560 Його-ж.—Українська граматики, ч. II. Вид. Є. Череповського. Київ. 1918 р. Ст. 128. Ц. 1 р. 80 к.

Островський, О.—Гетьман Іван Мазепа. Драма на 5 дій. Вид. „Вільна думка“ у Золотоноші № 4. 1918 р. Ст. 107. Ц. 1 р. 50 коп.

Його-ж.—Стрільці. Драма на 4 дії. Вид. „Вільна думка“ у Золотоноші. № 3. 1918 р. Ст. 72. Ц. 1 карб.

Його-ж.—Берестечко. Історич. оповід. Вид. „Вершнор“ Літер.-історич. секція, ч. 7. Київ. 1918 р.

Памяти Івана Франка.—(опис життя, діяльності й похорону). Зл. М. Возняк. Вид. С. В. У. Відень. 1916 р. Ст. 94. Ціни не зазначено.

565 Перший з'їзд представників українських організацій на Сибіру. 30 листня—6 серпня 1917 р. Омськ. 1917 р. Вид. Голови. Укр. Рада на Сибіру. Ст. 62. Ціни не зазначено.

Полуботок, А.—„З минулого“. Вецляр. 1916 року. Ст. 24. Ціни не зазначено.

Його-ж.—Дідова казна. Вецляр. 1916 р. Ст. 15. Ціни не зазначено.

Порш, М.—Україна в державному бюджеті Росії. Вид. „Каменяр.“ Катеринослав. 1918 р. Ст. 27. Ц. 50 коп.

Pulnj, I.—Україна. Вид. С. В. У. Відень. 1915 р. Ст. 42. Ц. 80 сот.

570 Ramón Cajal.—Формули редукційного методу імпрегнації нервової тканини азотнокислим сріблом. Переклад з еспанськ. мови О. Черняхівського. Вид. Укр. Наук. Тов. у Києві. 1918 р. Ст. 27. Ц. 2 карб. 50 коп.

Русь—Україна, а Московщина Россія. Іст.-пол. розвідка Л. Цегельського. Друге вид. Царгород. 1916 р. Вид. С. В. У. Ст. 123. Ц. 80 сот.

Савченко, Я.—Поезії. Книжка перша. Житомир. 1918 р. Ст. 104. Ц. 3 руб.

Свенціцький, Іл., доц.—Основи науки про мову українську. Вид. т-ва „Час.“ 1917 р. Київ. Ст. 70. Ц. 1 р. 60 коп.

Світогляд Івана Франка. Нап. Р. Залізняцький. Львів. 1916. Ст. 31. Ц. 20 сот.

575 Синявський, О.—Описання хліборобських товариств. Вид. Ген. Секр. зем. спр. Київ. 1917 р. Ст. 32. Ціни не зазначено.

Його-ж.—Хліборобські товариства (спілки). Вид. Ген. Секр. Зем. спр. Київ. 1917 р. Ст. 31. Ц. 35 к.

Скасків, Г.—Юда наших днів. Олександрівськ, 1918 р. Вид. Олександр. „Сел. Спілки“. Ст. 32. Ціна 35 коп.

Його-ж—Гайдамаки. (Істор. опов. з минулих і сучасних днів). Вид. Олександр. Сел. Спілки. Ст. 40. Ціни не зазначено.

Степовий, В.—Запорожський зімовник (історичні відомості). Вид. друге. Вид-во „Січ“ у Черкасах. 1918 р. Ст. 24. Ц. 35 к.

580 Стефанік, В.—Дорога (новелі). Друге видання. Львів, 1917 р. Ст. 100. Ц. 2 р. 50 к.

Струмок, М.—На війні та в неволі. Поезії. Зальцведель. 1917 р. Бібліот. полонених. Ст. 29. Ц. 30 фен.

Сумцов, М.—Українські співці й байкарі. Вид. „Січ“ у Черкасах. 1918 р. № 23. Ст. 42. Ц. 65 к.

Його-ж—Слобідсько-українські історичні пісні. Вид. „Січ“ у Черкасах. 1918 р. Ст. 21. Ц. 35 к.

Тарасови Шевченкові в 102 роковини його уродин. Полон. укр. Вещлярського табору. 1916 р. Ст. 48. Ціни не зазначено.

585 Теняно, П.—До раю злотосіяного (поезії). Черкаси. 1917 р. Ст. 158. Ц. 2 р.

Томашівський, С.—Церковний бік української справи. Вид. Союзу Визвол. України. Відень. 1916 р. Ст. 20. Ц. 30 сот.

Троцький, М.—Литовці. Вид. С. В. У. Відень. 1917 р. Ст. 19. Ц. 40 сот.

Його-ж.—Як прийшло в Росії до революції. Вид. С. В. У. Відень. 1917 р. Ст. 35. Ц. 60 сот.

Його ж.—Die ukrainische national-politische Bewegung. Відень. 1917 р. Вид. С. В. У. Ст. 32. Ц. 50 сот.

590 Франко, Ів.—Три міхи хігроців (казка з ілюстр. п. Лашина). Вид. Т-во „Вернігора“ № 3. Липовець на Київщині. 1918 р. Ст. 8. Ц. 25 коп.

Його-ж.—Земле моя! Відень, 1917 р. Ст. 15. Ціни не зазначено.

Його-ж.—Монсей. Перевод П. Дятлова, просмотрінный авторомъ. ВВна, 1917 г. Ст. 88. Ц. 1 крон.

Його-ж.—Коваль Бассім. (Арабська казка). Вид. друге. Вид-во „Слово“ у Камеринославі. 1918 р. Ст. 130. Ц. 2 р. 50 к.

Його-ж.—Похорон. Вид. „Січ“ у Черкасах, 1918 р. Ст. 49. Ц. 60 к.

595 Його ж.—Поеми. Вид. „Січ“ у Черкасах, 1917 р. Ст. 141. Ц. 1 карб. 75 к.

Хліборобські спілки.—(Що робити з землею). Нап. Маргоє і О. Синявський. Вид. Ген. Секр. Зем. спр. Київ, 1918 р. Ст. 34. Ц. 35 к.

Холмщина.—Вид. Союзу Визвол. України. Львів, 1915 р. Ст. 32. Ц. 30 сот.

Цехелски, Л.—Не освободителка, а потисниця на народитъ. (Какъ Русня „освобождава“ України). С. О. У. Софія, 1914 р. Ст. 44. Ц. 20 сот.

Червона хусточка. (Мальована казочка) № 11. Ст. 15. Ц. 10 коп. Київ. 1918 р.

600 Читанна. (Мальов. казочка) № 10. Ст. 15. Ц. 10 коп.

Ч. І.—Голос пробудженого Українця Зальцведель, 1916 р. Ст. 15. Ц. 8 фен.

Чайковський, Ан.—Петро Конашевич Сагайдачний (історичний нарис). Вид. С. В. У. Відень, 1917 р. Ст. 21. Ц. 40 сот.

Чеські оповідання для дітей.—Перекл. О. і М. Кривинюків. Вид. „Слово“. Катеринослав, 1918 р. Ст. 28. Ц. 50 к.

Чопівський, І.—Цукрова промисловість на Україні. Вид. „Праця“ у Києві, 1918 р. Ст. 36. Ц. 70 к.

605 Шевченко, Т.—Кобзар (вибір поезій). Вип. перший. Вид. „Союзу Визволення України“. Відень, 1915 р. Ст. 160. Ціни не зазначено.

Його-ж.—Кобзар (вибір поезій). Випуск другий. Вид. С. В. У. Львів, 1914 р. Ст. 232. Ц. 1 корона.

Його-ж.—Гайдамаки. Вид. т-ва „Криниця“. Київ. 1918 р. Ст. 92. Ц. 1 р.

Його ж.—Катерина. Вид. С. Череповського, 1918 р. Шевченк. бібліот. № 1. Ст. 32. Ц. 30 к.

Шишманов, Ів.—Роля України в Болгарському відродженню. Вид. С. В. У. Відень, 1916 р. Ст. 14. Ц. 20 сот.

610 Шульгина-Ішук, Н.—Задачник до систематичного курсу арифметики. Ч. І. Вид. Т-ва Шкільної Освіти. Київ, 1917 р. Ст. 88. Ц. 1 р. 50 к.

Тов-во „ЧАС“ у Київї.

Вийшли з друку перші книжки дитячої серії роз-
мальованих казок

„Прибадашки“ та „Дзедень-Бом“.

Малюнки художника О. Судомори.

Продається у всіх українських книгарнях.

Ц. 2 р. 50 к. за книжку.

Скл. вид. Гуртова Книжна Комора Т-ва „ЧАС“.
Київ, Володимирська, 42.

Товариство „ЧАС“ у Київї.

Незбаром випускає з друку книгу

Проф. Є. СПЕКТОРСЬКОГО

ОСНОВИ ПРАВА ДЕРЖАВНОГО

перекл. О. Вечерницького.

Скл. вид. Гуртова Книжна Комора Т-ва „ЧАС“.
Київ, Володимирська, 42.

ТОВАРИСТВО „ЧАС“ у Київї.

Випустило з друку книгу

С. КОБЦЯ

В ТАРАСОВУ НІЧ

(драматичні картини визволення України).

Ціна 35 коп.

Скл. вид. Гуртова Книжна Комора Т-ва „ЧАС“.
Київ, Володимирська, 42.

Товариство „ЧАС“ у Київї
випустило з друку поезії Д. Загула

„3 ЗЕЛЕНИХ ГІР“

Ціна 1 руб. 60 коп.

Головний Склад Крамна Комора Т-ва „ЧАС“.
Київ, Володимирська, 42.

Вийшла з друку всім і кождому потрібна книга

доц. Євєнціцького

ОСНОВИ НАУКИ про МОВУ УКРАЇНСЬКУ

Ціна 1 р. 60 к.

Головн. скл. вид.—Крамна Комора Т-ва „ЧАС“.
Київ, Володимирська, 42.

Продовжується передплата на 1918 рік
на ілюстрований кооперативний тижневик—ви-
дання Київського Союзу Уст. дріб. кредиту.

„КОМАНІЯ“ („МУРАВЕЙНИК“)

тижневик. видається на українській мові.

Ціна на рік 12 карб.

Адреса: Київ, Інститутська 3, С. Я. Д. К.

НОВА КНИГА ВИДАВНИЦТВА „СМІХ“

НА ДОЗВІЛЛІ

Веселі оповідання Брет-Гарта, Марка
Твена, Джерома-К-Джерома, А. Авер-
ченка, Рода-Рода, О. Димова, Коклена
та інших.

Стор. 128. Ціна 1 карб.

Склад видання—Книжна Комора „Час“. Київ,
Володимирська, 42.

Другий рік видання.

Приймається передплата на 1918 рік
на журнал

„ШЛЯХ“

орган незалежної думки
місящик літератури, мистецтва та гро-
мадського життя.

Беруть участь кращі українські пись-
менники.

Передплата—в конторі редакції: Київ,
Маріино-Благовіщенська, 123. п. 20. Вар-
тість: річно—20 карб. 1/2 р.—10 карб. 1/4 р.
5 карб.

Редактор-видавець

Хведір Коломийченко.

Т-во „ЧАС“ у Київї випустило з друку
В. ГОГОЛЯ

ТАРАС БУЛЬБА

в перекл. М. Садовського.

Ціна 2 руб.

Скл. вид. Гуртова Книжна Комора Т-ва „ЧАС“.
Київ, Володимирська, 42.

Товариство „ЧАС“ у Київї випустило з друку

Граматику проф. Є. Тимченка.

Ціна 2 руб. 25 коп.

Скл. вид. Гуртова Книжна Комора Т-ва „ЧАС“.
Київ, Володимирська, 42.

Приймається передплата на 1918 рік на щоденну

РОБІТНИЧУ ГАЗЕТУ

Центральний орган Укр. Соц. Дем. Робіт. Партії.

Умови передплати:—на 1 міс.—5 карбованців.

Адреса редакції і контори: Київ, Михайлівський
пр. 35, кв. 1. Телеф. 65—10.

Приймається передплата на 1918 рік на тижневу
літературно-громадську і кооперативну газету

„СОЮЗ“

Видання Уманського Кооперативного Союзу.

Передплата до кінця року (з березня)—10 руб.,
на 3 міс.—3 р. на 1 міс.—1 р.

Адреса контори і редакції: Умань, Київськ. губ.
Садова, 1. Пом. Уман. Коопер. Союзу.

Передплачують журнал—тижневик

„НАРОДНЯ СПРАВА“.

Народня справа буде обслуговувати широкі вер-
стви українського народу, буде дбати про інтереси
українського селянства та робітництва, усім зро-
зумілою рідною мовою буде освітлювати питання
політичного та громадського характеру, міститиме
статті і даватиме багато чисто практичних порад
по сільському господарству та кооперації.

Адреса редакції: Київ, Володимирська вул. 33.
Передплата оголошується поки що тільки на 4 міс.

Умови передплати: На 4 місяці 4 кар.
Передплачують селянський журнал Народня Справа.

Товариство „ЧАС“ у Києві
ПРОДОВЖУЄ НА 1918 РІК ВИДАННЯ

й приймає передплату
НА МІСЯШНИЙ КРИТИКО-БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ЧАСОПИС

Книгарь

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОГО ПИСЬМЕНСТВА.
(РІК ВИДАННЯ ДРУГИЙ)

Часопис „Книгарь“ подає повні відомости про діяльність всіх українських видавництв; оповіщає про всі наміри й плани кожного видавництва; про всі книжки, що вийшли або мають вийти.

„Книгарь“ при участі відомих українських письменників і знавців з різних спеціальностей дає оцінку кожного видання; оповідає про його зміст, зазначає його якості й хиби.

Ціна часопису „Книгарь“ з пересилкою на рік—15 карб.; з першого квітня до кінця року 12 карб. Перші чотири книжки „Книгаря“ за 1917 р. досилаються новим передплатникам за додаткову платню в 3 рублі. Оповістки видавництв по 50 к. за рядок.

Гроші на передплату надсилати по адресі: Київ. Володимирська 42, „ЧАС“, редакція „Книгаря“.

Видавець—Т-во „Час“.

Редактор—В. Старий.

**Браславська Повітова Народня Управа
на Поділлю**

заснувала в м. Браславі **КНИГАРНЮ**, де продаються книжки різного змісту і різних галузів наук, газети, портрети видатних українських діячів і письменників, листовні картки і ноти. В найближчій часі одчизняються відділи книгарні і по більших містечках Браславщини.

Приймається передплата на 1918 рік на
**„Вістник Ради Народніх Міністрів
Української Народньої Республіки“**

який поки що виходить 3 рази на тиждень.
Передплата приймається тільки на 3 місяці і коштує: на 1 місяць—3 карб., на 2 міс.—6 карб., на 3 міс.—9 карб.

Видавництво „Сміх“ випустило книжку четверту

**ДЛЯ ДОРОСЛИХ
КАЗКИ І ЛЕГЕНДИ**

(О. Уальд, Ч. Вуд, В. Дорошевич, С. Руданський, А. Купрін, В. Етгелъ: народні українські, індійські, перські, хинські і т. ин.)

Упорядкував В. Старий.

Ціна 1 руб. Ст. 128.

Скл. виз. Гуртова Книжна Комора Т-ва „ЧАС“, Київ. Володимирська, 42.

Приймається передплата на щоденну політично-громадську часопис

ВІЛЬНЕ ЖИТТЯ

Умови передплати: на 1 м. 5 карб., на 2 м.—10 карб., на 3 м.—15 карб.

Адреса редакції і контори: Одеса, Ніжинська вул. 67

КНИГАРЬ

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОГО
ПИСЬЦЕНСТВА

ТОВАРИСТВО „ЧАС“ У КИЇВІ

1918.

Ч. ДЕВЯТЕ

Ц. 1 КАРБ. 40 КОР.

ТРАВЕНЬ

Редакція часопису „Книгарь“ звертається з проханням до всіх видавництв, видавців і н.п. авторів надсилати до редакції нашого журналу всі нові видання для рецензії і одмітки в спискові нових книжок.

Приймається передплата на 1918 р. на щоденну газету

НОВА РАДА.

Газета політична, економічна і літературна
виходить щодня, окрім понеділів і днів, після великих свят.

Передплата на 3 міс.—18 руб. на 2 міс.—12 руб. на 1 міс.—6 руб.

Адреса редакції і контори: Київ, Інститутська, 22. телефон 64—80.

Редактор А. Ніковський.

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА НА

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ВІСНИК,

український місячник літератури, науки й громадського життя.

Редакція і контора: Київ, В-Підвальна № 36, пом. 8. Телефон 60—27.

Передплата: від 1-го липня до кінця 1917 р.—10 руб. Річні передплатники „Промінь“ доплачують 3 руб. Обреша книга накладною платою 2 р. 28 к.

ВСЕУКРАЇНСЬКА СПІЛКА ЛІКАРІВ У КИЇВІ

— ВИ Д А Є —

Українські Медичні Вісти

двохтижневий часопис

наукової, практичної та громадсько-побутової медицини.

Умови передплати: на 1 міс. 3 карб., до кінця року 20 карб. Поодиноке число 1 карб. 50 к.

Ціна за оповістки: перед змістом і на останній сторінці обкладинки 1 карб. за рядок петігу.

Передплату та кореспонденцію просимо надсилати:

Київ, Велика Васильківська 104, д-ру Є. К. Лукасевичу.

Зміст 9-го числа „Книгаря“. О. Білаусенко. — Північний вогник. С. Петлюра. — Січові стрільці в літературі. Святи. О. Ходзицький. — Шляхом старих помилок. А. Старицька-Черняхівська. — Драматичний мотлох. — Критика і бібліографія. Одділи: I. Історія. — II. Публіцистика. — III. Красне, письменство. — IV. Педагогіка і школа. — V. Видання для дітей. — VI. Справочники. — VII. Мистецтво. — VIII. Поезії. — IX. Інформаційні видання. — X. Музика. — XI. Театр і пьеси. — XII. Релігія та церква. — Видавнича хроніка. — Літературне життя (звістки та чутки). — Листування редакції. — Зміст літературних журналів. — Нові книжки (611—665). Оповістки.

Жнигарь

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОГО ПИСЬМЕНСТВА.

Київ.

Рік видання другий.

Травень, 1918 р.

Число 9-е.

Виходить що-місяця.

Північний вогник.

(1898—1918).

Стаття О. Білуценка.

Двадцять літ тому на північному петербурзькому болоті засяяв скромний вогник української просвіти: заснувалося „Благотворительное общество издания общепользных и дешевых книг“. Два десятки літ світив він, то розгоряючись в сприятливу годину, то пригасаючи, коли темні болотяні гази придушували його. А все ж горів він до самого світання нашого життя—цілий мафусаїлів вік, як на наші недовголітні національні установи, що вмірало звичайно дуже замолоду.

В чім же полягає секрет і походження українського просвітного товариства на далекій півночі і такого довголітнього життя його?

Це один з типових фактів нашого минулого пригнобленого життя. Україножерна правительствена політика на Україні не давала тут ґрунту для українського просвітного товариства. Коли яке товариство прибірало український характер, зараз настигала його доля хоча б Київського „Т-ва грамотности“. То ж треба було утворити просвітне товариство українське десь в нейтральній зоні, хоча б одалік України, щоб мати якийсь правовий притулок для просвітних змагань, якусь „страховку“ про чорний день. І от генерал в одязі Микола Федорович Федорівський, цілком чистий від підозрів в політичній неблагонадійности, шляхом особистих лагідних відносин здобувас дозвіл на

просвітно-видавниче товариство, прикрите мороком туманної назви і незених фраз про завдання. От як виразно виглядала українська конституція невого товариства в § 1 му його статута: „Общество имѣетъ цѣлью придти на помощь религіозно-нравственному развитію и экономическому благосостоянію малорусскаго народа. Съ этой цѣлью общество издаетъ одобренныя цензурою и доступныя по языку и изложенію книги какъ религіозно-нравственнаго содержания, такъ и по веѣмъ отраслямъ сельско-хозяйственнаго и вообще промышленнаго знанія, а равно и художественнаго содержания“. З такою виразною конституцією товариство могло додержувати українського характеру лише при тій умові, коли б українським був постійний склад його керівників. І ця умова весь час додержувалася твердо.

Так народилося з піни непевности, так і жило, непевне в завтрішньому дні, петербурзьке т-во, то в добру годину пишавою репутацією столичної „Просвіти“, то в негоді прикриваючи свою українську владу серпанком туманної назви—„Благотворительное Общество издания общепользных и дешевых книг“. На потворному ґрунті вирело т-во, і діяльність його проходила в обставинах ненормальних аж до трагізму. Територіяльно далеке від України, воно в нормальних умовах не могло виявляти широкої роботи, та робота мусіла провади-

тися і розвиватися на Україні. Чим кращі були зверхні обставини українського життя, в міру того гіршали умови діяльності петербурзького т-ва, і навпаки—в трудні моменти, коли громадське життя на Україні занепадало під тиском погроз та репресій, коли зверхні форми громадської роботи нашої звужувалися до видаччя народньо-просвітних книжечок,—до петербурзької „Просвіти“ зверталися думка і увага українського громадянства. Коли зростали перешкоди на Україні, земляки допомагали видавничій діяльності північного т-ва, а як ті перешкоди меншали,—увага, енергія і кешені українські, само собою розуміється, знаходили для себе більш відповідний ґрунт на Україні. І хіба це не характерно: коли, після революції, попередні чорні дні для українства вже минули, товариство перенеслося до Києва?

На київському ґрунті, вийшовши з попередніх ненормальних умов, т-во має провадити свою роботу инакше,—мабуть, доведеться йому реформуватися відповідно до нових умов. Це вже у всякому разі буде цілком новий період життя т-ва. Але яке б не було те життя, воно буде неподібне до попереднього, як неподібні нові обставини, в яких тепер провадиться його робота, до обставин старого часу. То ж на порозі нового життя заслуженого мафусаїла української просвіти слід оглянутися на його попередній вік, і в тому минулому єсть досить інтересного,—розуміється, в наших попередніх нешироких масштабах.

До „Благодійного Т-ва“ громадянство наше ставилося прихильно. За кілька перших років т-во придбало більше тисячі членів, а це немало, коли взяти на увагу, що в той час давні і відомі народньо-просвітні товариства налічували у себе значно менше членів,—харківське т-во грамотности біля 800, київське — 600, а число членів знаменитого петербурзького комітета грамотности не перевишало 222. Члени т-ва широко сіткою покривали усю Україну; до т-ва озвалися і ті земляки, що доля їх закинула у чужі сторони.—допомога т-ву була для них способом виявити свою поміч рідній справі. При своїх щорічних звітах т-во друкувало список своїх членів з дуже інтересним поділом їх по місцевостях—це був справжній на той час „адрес-календар“ українського громадянства,—і з того списку можна було вивістити у широкій популярности т-ва серед земляків, на Україні й поза нею еущих. Матеріальні засоби т-ва складалися не тільки з членських внес-

ків, але і з жертв, иноді досить значних. Українські автори почували своїм обов'язком допомагати новому т-ву переважно перед усіма иншими видавництвами. І от, в давничий потфель т-ва збагачується писаннями С. Чикаленка, М. Комаря, Б. Грінченка, М. Загірньої, С. Русової, В. Доманицького, Д. Дорошенка та инших наших відомих популяризаторів, що в першу чергу отдавали свої твори петербурзькій „Просвіті“. Не можу не згадати тут одного факта певної саможертви з боку видавництва „Вік“, що в той час те-ж почало широко розвивати свою діяльність. Це видавництво здобуло цензурний дозвіл на першу популярну біографію Шевченка,—то було відоме „Оповідання про Т. Шевченка“ О. Кониського. Розуміється, для молодого видавництва дуже звабливо було цуетити цю прекрасну книжку під своєю фірмою; але, хоч з немалим жалем, „Вік“ оддав її петербурзькій „Просвіті“, щоб піддержати цю свою єдину офіційну установу, поставивши лиш умовою—ілюстровати книжку багатю і ціну за неї призначити не більше двох копійок. Нинішні українські громадяне уявити собі не можуть, яку сенсацію робили, появившись на світ Божий, такі книжечки, як „оповідання“ про Шевченка, Антона Головатого, Б. Хмельницького і навіть про... Юрка Стефенсона!

Найбільша потреба відчувалася в популярній народній літературі,—красне письменство це так-сяк можна було провести через цензуру, а вже для популяризації закон 76-го року ставив просто, непереможні перешкоди. Кожна українська книжка мусіла пройти, крім рук місцевих цензорів, ще й через петербурзький цензурний комітет та через головне управління в справах друку. Ці дві установи, ставлячись до справи цілком формально, все, що не було белетристичною, без найменшого сумніву забороняли. Хитрість українських авторів та видавців, що до початку і кінця популяризації приточували белетристичні хвости спеціально для цензури, швидко було розгадано, і петербурзькі цензори зміцнювали власну кар'єру своєю далекоглядністю на цю справу по її „суті“. Змінити такий присуд або заобігти йому можна було лише шляхом особистих зносин, довгих доводів, настирливого умовляння, а це, розуміється, не далекою можна було робити, але тут, в Петербурзі.

Такий прикрий обов'язок зносин з цензорами відбували спеціально призначені для того члени Бл. т-ва, і—треба сказати—то

був обов'язок не легкий і не прismsний; скасування цензури р. 1905-го принесло їм, крім громадського, ще й особисте немале задоволення... Ті митарства цензурні хоч не дуже густо, а все ж мали деякі реальні наслідки, і Бл. т-во задовольняло гостру потребу в українській популярній літературі.

Для цього т-во мало способів більше, ніж приватні видавництва,—воно мало ту справу провадити цілком організовано. Воно видрукувало широку програму тем, на які бажано мати брошури, зверталось персонально до авторів з проханням написати ту чи иншу брошуру, оголошувало конкурси на популярні книжки. Правда, робота ця не могла провадитись без перешкод зверху. Напр., оголошення про один такий конкурс на хліборобську брошуру з зазначенням белетристичної її форми мало не викликало трагічного „кризису“ для т-ва,—де ж таки — прилюдно, під самим носом головного цензурного управління проносити таку контрабанду, як українська популярна брошура! Та все ж, хоч і не без неприємностей, можна було видавати українські популяризації, уживаючи певних профілактичних заходів.

Найбільше певним заходом було—засипати цензуру матеріалом. Установилася досить точна статистика, що дозволялася до друку третина усього матеріалу, який попадав в цензурну нашу. От-же т-во замовляло й замовляло брошури авторам, оплачуючи працю гонораром, незалежно од того, чи побачуть вони світ, розшукувало вже коли небудь заборонені цензурою брошури та, переписавши їх і змінивши назву, пускало знову в цензуру. Цензорі кривилися, лютовали (бо для дозволу чи заборони української книжки не досить було, як для всіх инших книжок, прочитати її та написати резолюцію,—а цензор ще киче повинен був написати цілий „доклад“, що розглядався в цензурному комітеті і звітти пересилався разом з журналом комітета в головний цензурний орган), та все ж через цензурне сито просівалася законна третина.

Це треба мати на увазі, щоб безсторонньо оцінити видавничу продукцію т-ва,—для якої в дійсності матеріал для видання заготовлявся значно ширше, з походом! До скасування цензури т-во щорічно видавало по 6—8 брошур. Не багато, але, крім вже згаданих обставин, треба взяти на увагу для порівняння, яку продукцію виявили инші народньо-просвітні т-ва: Петербурзький комітет грамотности за 14 літ надрукував 39 брошур, це б то на рік по 2—3 брошури,

Київське т-во грамотности за 7 літ видало 15 брошур, по 2 книжки на рік; Харківське т-во—68 книжок, по 6—7 книжок річно. Але ці т-ва, видаючи матеріал переважно російський, не знали найтяжчих перешкод, що гальмували продукцію українських видавництв. Що—до цих останніх, то навіть таке жваве видавництво, як „Вік“, випускало тоді по 4—5 книжок на рік, і тільки такий велетенський праці і енергії, як Б. Грінченко, умудрявся видавати в Чернігові по 7—8 брошур щорічно. Усього за весь час свого існування Бл. т-во видало 72 брошури в кількості більш мільйона примірників.

Цей актив Бл. т-ва блідне перед головним актом його видавничої роботи—перед першим повним виданням Шевченкового „Кобзаря“ в редакції В. Доманицького. „Кобзаря“ Бл. т-во видавало разом з другим українським т-вом в Петербурзі—т-вом імені Т. Шевченка.

Товариства ці надумали видати повного „Кобзаря“ ще до скасування цензури. В звичайних умовах це було неможливо, але за справу взявся голова Шевченкового т-ва, сенатор Маркович, людина в бюрократичних сферах дуже поважана і впливова, особисто відома самому цареві. Він вдався особисто до начальника головного управління друку Зверева, повідомив його про свій намір видати повного „Кобзаря“ і запитав чи той сам дасть дозвіл на те видання, чи доведеться йому, сенаторові, турбувати цією справою „августейшую особу государя.“ Немоżliве стало можливим,—Зверев зараз дав розпорядження, і того ж дня цензор пілпсав дозвід,—видимо, навіть не читавши текста. Обидва петербурзькі т-ва об'єдналися для видання „Кобзаря“, запросили для редакції його В. М. Доманицького і, нарешті, повний „Кобзарь“ побачив світ. Видання, що за кілька місяців розійшлося, було повторене. Відповідні особи і установи скромно опускали очі, не помічаючи такого порушення основ, аж поки не появилася чорна агітація проти „Кобзаря“, як можна гадати, на харківському ґрунті.

Виникла з цього приводу судова справа, що доходила до сенату (інтересна подробиця: докладчиком справи був сенатор Позен, автор пам'ятника Котляревському в Полтаві). Справу поясняв талаптовитищій з петербурзьких криміналістів О. О. Грузенберг. І через те, що був цензурний дозвіл на видання, видавці не понесли кари, але з „Кобзаря“ винищено немало огненних сто-рінок, що так вже й не бачили світ за

самодержавного ладу. Та для тих двох видань, що випустили петербурзькі т-ва, ця постанова мала лиш символічний характер: вони вже розійшлися шось в 30 тисячах примірників і зробили своє діло поглиблення української свідомости в широких колах громадянства. В цьому—найбільший громадянський актив петербурзьких товариств і зокрема—Бл. т-ва, що фактично ту справу переводило.

Територіяльна одірваність Бл. т-ва від України така шкодлива для його діяльности взагалі, мала, як вже згадувалося, і деякі добрі сторони: по-за „чертою оседлости“ української не так досягали його скоріюми місцевих сатрапів, що в себе вдома так запопадливо „упразднили“. Крім того, територіяльна близькість т-ва до вищих урядових сфер утворює для його становище якогось офіційного амбасадора української справи перед тими сферами. Справа з виданням „Кобзаря“—яскрава ілюстрація до того: лише столичні олімпійці могли зважуватися на такі відповідальні вчинки,—ні один провінційальний Угрюм-Бурчєєв ніколи не пустився б на таку непевність і справу „в корне прєсск“ би.

Близкість до бюрократичного Олімпу зобов'язувала т-во вживати заходів і більш широкого значіння. Т-во не раз вдавалося до уряду з докладно мотивованими „записками“ про необхідну потребу скасування слова. Записки ті безпосереднього значіння здебільшого не мали, мурів бюрократичної упертости не валили, але в певній мірі вплив свій на відповідні кола робили. Цензурні сфери, яким українська книжка завдавала багато мороки, ладні були б одмахуватися од неї найбезпечнішій для себе способом—просто забороняти. І справді, в історії української книжної (власне—видавничої) продукції були антракти, що пояснюються саме такою урядовою тактикою. Крім звичайного лінівства цензурних чиновників, що воліли б не морочити собі голови з українською книжкою, відіграла тут певну роль взагалі столична централістична тактика—„прєсскать“ український рух через заборону українського слова. Ті меморандуми, з якими Бл. т-во вдавалося до відповідальних урядових сфер, вияснявали їм справу ширше і доводили їм певну небезпеку тої руйнівної тактики—і для безпосередніх інтересів народної маси і для самих державних інтересів. Можна сказати з певністю, що після таких меморандумів, піддержаних особистими поясненнями, важка

атмосфера на якийсь час рідчала, і через цензурні цівки більше протискалося того матеріалу, яким користувалося тоді наше громадянство для разбудження української свідомости в широких масах.

Деякі записки Бл. т-ва мали і безпосереднє значіння. Такими були записки, подані голові Комітета Міністрів С. Ю. Вітте. Вітте досить добре розумів значіння української справи, вбачав майбутні наслідки безоглядної централізації, якої допускався уряд, і в Комітеті М-рів поставив цю справу широко. Постановою комітета і запрошено Академію наук (звідси — „Записка обь отмысь стьєсненій малорусскаго печатнаго слова“), Київський та Харківський Університети і Київського генерал-губернатора подати свої гадки про скасування цензури обмежень українського слова. Та справу цю так і не було доведено до краю—аж до визвольного руху.

Так само, завдячуючи участі в т-ві впливових урядовців, можна було здобувати ті чи інші шльги для української книжки. Напр., член ради т-ва С. Філіп'єв, учений секретарь м-ва хліборобства, дуже допоміг тому, що деякі видання т-ва було заведено до бібліотек хліборобських шкіл, а це мало особливе значіння через те, що ухвалені м-вом хліборобства книжки тим самим автоматично дозволялися для вжитку і в школах м-ва освіти.

Більш практичні результати вийшли з заходів т-ва що-до українського евангелія. На засідання Комітета М-рів, коли розглядалася ця справа, Вітте запросив президента Академії Наук великого князя Констянтина Констянтиновича та Петербурзького митрополита Антонія. Князь рішуче доводив, що видання евангелія українською мовою визнається культурними інтересами народної маси. Представник Синода, що тільки недавно дав Бл. т-ву одмовну відповіть, на цей раз, понавши в такі скруткі обставини, міг лиш святобливо заявити, що православна церква завше додержувала високого наказу Христового: „шедше убо научите вся язyki“... Зараз після того Синод доручив справу видання евангелія тодішньому подільському єпископі Парфенію, а для редакції перекладу евангелія, зробленому Морачевським, засновано при Академії Наук комісію на чолі з академіками Ф. Є. Коршем та О. О. Шахматовим і з участю петербурзьких земляків, здебільшого керманців Бл. т-ва.

Останній раз „ходатайство“ Бл. т-ва відбулося 1905-го року при досить урочч-

стих обставинах. Рада т-ва послала до Вітте депутацію, і авдієнцію ще зарані призначено було на 17 жовтня. Несподівано день той придбав надзвичайного значіння. Небіжик О. О. Русов та автор цих рядків почимчикували пішки—бо трамвай і візники застрайкували—з Кремльовського Острова на Камінний, де мешкав Вітте. Він прийняв нас о 12-ї годині,—ще не маючи відомостей про те, як в Царському Селі поставилися до його проекта маніфесту. Був він дуже схвилюваний, — це було помітно і по його быстрых, нервових рухах, що так не відповідали його велетенській постаті і по нервовому блиску очей при уривчастій розмові. Ми коротко розповіли йому про нашу місію,—і він, не даючи нам приступити до ширшого пояснення справи, заговорив якомсь рубаючи слова:—„Достаточно ознакомлень съ вашимъ дѣломъ. Да, вы терпѣли слишкомъ много и долго. Это продолжаться не можетъ. Вы получите то, что вамъ принадлежитъ по праву. Получите, — не можете не получить. Вы видите, что дѣлается? Вотъ къ чему привело насъ все прежнее! Получите вы, получаютъ и всѣ“.

В такому тоні провадилася вся розмова. На якісь конкретні заходи щодо скасування заборони навести розмову не можна було. Давалися найширші обіцянки загального змісту. Це, розуміється, цілком відповідало тим сподіванкам, які покладав Вітте на майбутній маніфест. Ми ще тоді не знали про той акт, але настрої Вітте передався й нам. Ми бачили, що він говорить не як на звичайній авдієнції, з великою ширістю, навіть з захопленням, і відчували, що настає якийсь переломовий момент в житті держави та й нашому. Але вийшли ми без повного задоволення. Конкретних наслідків нашої місії не було. Аж через півтора місяця „Правда“ 24 листопада формально змінила становище нашого слова.

Говорячи про Бл. т-во, якомсь мимоволі збочуєш від безпосереднього фактичного оповідання про його діяльність. Питаюся себе—„чому?“ і прихожу до думки, що нехай воно так і остається, бо це досить характерно для оцінки діяльності т-ва. Цей скромний „північний вогник“ силою ненормальних обставин нашого національного життя повинен був відігравати цілком невідповідну йому роль. Становище його було виключне. Таке собі просте видавниче товариство, що за нормальних обставин не зважилося б навіть пишатися назвою „Провісник“, на ділі виконувало дуже серйозні

функції національного представництва в той тяжкий час, коли всі шляхи до нормального життя нам було заказано і про відповідне національне представництво не було й мови. Це представницьке самозванство, що доводило його до зиршої участі в справі українській і дає йому певне право на якусь, хоч може й невеличку, сторінку в історії українського життя.

Січові стрільці в літературі.

Стаття С. Петлюри.

425 О. Назарук. Слідами українських січових стрільців. Видання Союзу Визволення України. Львів. 1916 р. стр. 156. Ціни немає.

Січове стрілецтво серед галицької частини громадянства українського ми знали до війни, як певну форму організації української людности на ґрунті національно-фізичного виховання. Українські „Січі“ ставили своєю метою, крім боротьби з пожежам, справу національної організації і боротьби за права української людности в Галичині. Під час війни стрілецтво поширило і поглибило свої завдання. Національні ідеали українського народу воно змагалося і змагається запровадити в життя і стати громадянству українському за ту фізичну опору, організовану і збройну, без якої всі ті ідеали висітимуть в повітрі і ніколи не втіляться в форми державно-суверенного життя українського народу. Від слів і кличів до діла, від декларацій до жертв, може кривавих, і напевне кривавих, во ім'я політичної волі українського народу,—ось той шлях, на який ступило січове стрілецтво в Галичині під час війни. На цьому шляху воно зазнало чимало високих хвилин національно-морального задоволення, але чи не більше горя і дисгармонійних переживань з обсягу національного трагізму. Той шлях—ще не скінчений: тим шляхом ще йде січове стрілецтво, а за ним, або разом з ним і народ український, творячи новітню історію свою та вписуючи до неї сторінки—незабутні і пріснопамятні,—що навіки залишаться в пам'яті наших і тих поколінь, що слідком за нами прийдуть.

Явище, сильне підйомом національного духу, організованої національної волі і енергії, січове стрілецтво породило вже цілу літературу, одбилося глибоко в свідомості народній, створивши народні пісні, легенди і інші об'яви фольклора. Крім газетного матеріялу, досить великого і об'ємом і різно-

маїтністю, друкованого по галицьких часописах українських з початку війни і аж до наших днів, маємо окремі брошури присвячені справі січового стрілецтва як от В. Темницького „Українські Січові Стрільці“ (Відень 1915 р.), літературні збірники — „Червона Калина“ (літературний збірник українського січового війська. Львів. 1918 р.), спеціальні органи преси — „Вістник Пресової Кватирі українських січових стрільців“ (виходив в 1916 р.), сатирично-гумористичних органів, як от „Новініада“, „Самохитник“, „Бомба“, „Самопал“, „Уеусу“ „Тифусова однодівка“, „Червона Калина“ (поважний та гумористично-сатиричний ілюстрований „січовий орган“). Деякі із згаданих „органів“ мали життя недовговічних метеликів і завмірали на перших числах*); інші виходили протягом двох-трьох років; одні виходили друком, інші — гектографічно і навіть в рукописах. Крім літератури, січове стрілецтво одбилося в численних виданнях ріжних карток — „стрілецьких видівок“, нотатків, нотесів, ріжних відзнак — металевих, алюмінієвих то-що.

Як бачимо, січове стрілецтво стало явищем не тільки одної військової історії нашого народу. Воно глибше зачепило уяву і стало об'єктом уваги літератури і народньої творчості. Січове стрілецтво, як факт, значний і цікавий, належить новітній історії України і з цього боку може і муєть бути предметом історичних студій.

Книжка Осипа Назарука — „Слідами українських січових стрільців“, написана ще в 1915 р., тільки тепер дійшла з-за кордону до українського читача і, як певне джерело для знайомства з цікавим для нас предметом, не може не притягти до себе уваги кожного, хто хотів би познайомитись з січовим стрілецтвом. Задумав автор свою книжку добре: в формі щоденника він мав намір занотувати свої безпосередні враження од спостережень над життям січових стрільців, вміщуючи довшою в тому щоденнику і зміст документів і записок з стрілецького життя, писаних іншими“ з хорошою метою: „не дати пропасти вашій (стрілецькій) справі, славі діл ваших, ваших походів, боїв і могил, заховати для покоління, що прийдуть по вас, пам'ять жертв, котрі ви склали для добра України здовж великого й широкого шляху, засіяного вашими кістьми“... Та тільки автор не ходив разом з стрільцями в похід, не брав участі в тих боях, не бачив наочно кривавих

жертв стрілецьких, не був свідком їх вчинків лицарських... І про бої, і про жертви, про лицарство духа, хоробрість, — про стрілецькі походи він пише або зі слів учасників походів, або на підставі документальних даних та посвідчень, уділених штабом Січового Стрілецького Коша далеко од боїв в Замковій Паланці (Мукачів на Угорській Україні), або позичених з „Головної книги Українських Січових Стрільців“, яка уявляє собою многотомний реєстр вписаних до Коша стрільців з коротенькими відомостями про кожного, часом з ширшими увагами про окремі бойові епізоди, з'язані з тим чи іншим стрільцем. Через те, що автор користувався матеріалом для своїх вражень та спостережень не безпосередньо, — в його книжці не відчуваеш того „аромату“ і „свіжости“, які так одріжняють аналогічні писання, створені в атмосфері безпосередніх вражень і під впливом бойової обстановки. О. Назарук, освічений письменник і добрий патріот, компенсує цю хибу своєї книжки частими міркуваннями, рефлексами то-що на патріотичні та психологічні теми. Ці міркування часом сумежать з резонерством і займають занадто багато місця в книжці в порівнянню з більш цікавим для нас матеріалом з обсягу документальних даних, характеризуючих ріжні моменти з життя січового стрілецтва. Часом в цих міркуваннях здібатись можна з оригінальною і глибокою думкою, з чуйним рефлексом болючого за свій край українця, але для визнання січового стрілецтва ці уступи книжки не дають нічого, а тому з більшим інтересом читається той матеріал, де автор перенює свої розмови з стрільцями або подає фактичні чи документальні відомости про них. Перш за все з цього матеріалу треба виділити опис Замкової Паланки, — табору Коша і окремих помешкань, по яких росташувались стрільці (розд. II стр. 6—16) в Паланці, нотатки про деякі моменти і настрої з життя стрільців (розд. XVII „Гумор і сатира в Січовим Коші стр. 129—132“) і розділ, де подаються досить цікаві відомости про „Головну Книгу У. С. С.“ (розд. XVIII стр. 138—146).

Точних цифрових даних про кількість січових стрільців автор, з причин військових, не подає, але деякі відомости „Про процентові відношення в ріжних напрямках“ наводить. З цих відомостей звертають на себе увагу дані про національність і релігію січових стрільців. Дані виглядають так: всі стрільці — українці і грекокатолики. Виймки: українців свангедіків 0.02, укра-

*) У Києві січові стрільці видали кілька чисел „Нашої Думки“.

їнців римокатоликів 0.27, неукраїнців 0,76, православних 0.78, *моїсеевого віроісповідни* *ня* 0.24, безконфесійних 0.15. Стрільці походять головним чином з галицьких українців, але певний відсоток падає і на інші частини України. Так,—Угорська Україна дає 0.15, Російська Україна 0.22, Буковина 2.37. Інші краї Австрії дають 0.55 стрільців, Фінляндія 0.03, інші держави також 0.03. Грамотних серед січових стрільців 82.783%, неграмотних—10.117%—про решту немає даних. Цікаві % відношення про заняття та фах стрільців: салинарних робітників 0.03, каменярів 0.03, музикантів 0.03, афішерів 0.03, візників 0.03, священиків 0.03, жандарів 0.03, при родичах 0.03, моряків 0.06, лікарів 0.09, гірників 0.12, дяків 0.12, інженерів 0.12, аптекарів 0.12, нафтярів 0.15, кельнерів 0.18, льокаїв 0.18, державних слуг 0.27, артистів 0.34, інших 0.36, залізничників 0.52, учнів реальних шкіл 0.55, учителів середніх шкіл 0.55, державних урядників 0.64, адвокатів 0.80, купців та промисловців 0.83, народніх учителів 1.56, учеників фахових шкіл 1.81, приватних урядників 1.97, учеників учительських семинарій 3.79, студентів вищих шкіл 6.95, робітників і зарібників 11.69, ремісників 13.68, учнів гімназій 17.49, хліборобів 26.47.

Отже з цих даних можна сконстатувати, що майже всі фахи взяли участь в січовому стрілецтві, кожен клас і навіть професія мали в ньому своїх представників.

Що до літ уродження січових стрільців, то тут статистика дає такі цифри: 1900 р.: 1.03, 1882 р.: 0.21, 1884 р.: 0.24, 1889 р.: 0.43, 1883 р.: 0.46, 1885 р.: 0.55, 1886 р.: 0.98, 1888 р.: 1.50, 1887 р.: 1.59, 1898 р.: 2.76, 1890 р.: 2.76, 1892 р.: 5.84, 1891 р.: 3.81, 1897 р.: 8.21, 1893 р.: 10.24, 1896 р.: 15.55, 1895 р.: 17.06, 1894 р.: 18.4. Статистичні відомості, наведені автором, не-вичерпуючі. Так, напр., нема відомостей про % відношення між старшинами і звичайними стрільцями; нема також відомостей про те, чи служив хто з стрільців у війську до війни, про жонатих і не жонатих і т. ин. Взагалі ця статистика вимагає певних корективів і добре було б, як би майбутній історик січового стрілецтва звернув на це особливу увагу в цілях більшої точности і повноти цифрових даних про справу.

Інший матеріал, уміщений в книжці О. Назарука, мав би власне бути ілюстрацією та фактичним доказом до тієї характеристики, яку дає автор нашим січовим

стрільцям: „Офіцери перворядних армій уважають наших хлопців рівними своїм, Московське військо найбільший респект має перед пруським військом і перед українськими стрільцями. Наші хлопці вирости в очах московських офіцерів, що зустрічалися з ними в боях, просто до легендарної величі“ (стр. 146). Що січові стрільці хорощі, організовані і дужі духом військового завзяття вояки, це справді так. Але в книжці ми знайдемо мало матеріялу, який би скріпив наведене запевнення автора. Він не подає оцінки удільної ваги од участі січових стрільців в тій чи іншій військовій операції, як не наведе ніде тої оцінки, яку давала стрільцям вища військова влада, що мала можливість спостерігати і оцінювати стрільців під час виконання ними певних бойових завдань.

Може це й не входило в плани автора, але нам здається, що як би автор використав належні „накази“ військової вищої влади, які безперечно мались в штабі Коша, то це би тільки ствердило і скріпило наведену вище високу оцінку стрілецтва, надавши їй більш об'єктивні, а через це і більш переконуючі риси. Не подає автор в своїй книжці відомостей і про окремих, більш визначних провадарів стрільців, їх ватажків або лідарів, що відзначились серед стрільців своїм лідарством та іншими військовими заслугами. Лише часом згадує він про окремі одиниці—популярні серед стрільців, як от сотник Вітовський (стр. 16). Це—дефект в книжці автора: війна творить своїх героїв і серед кожної військової частини визначаються окремі одиниці, що, наче губка, всмоктують в себе найбільш відважливі риси, якими одзначається решта вояків і дають типові зразки військового завзяття.

І все ж той матеріал, що подає його автор, про походи і бої січових стрільців викликає глибоку пошану і признання до цих оборонців ідеї української держави і політичної волі українського народу. З захопленням читаються сторінки, де оповідається про „Одного з тих, що боролися на горі Маківці“ (17—33 стр.). Цей „один“—„звичайний“ собі стрілець Олекса Садженія, безстрашний вояка, віртуоз своєї справи—і з цього боку не зовсім звичайний—що все хоче „до вогню“ і в огні почуває себе наче риба в воді, сказано винищує „москаля“, разом з тим на запитання, „що як війна мине і пройдуть літа“, то про що він найбільш буде пам'ятати?—одповідає: „В горах коло верха Цікут, побачив я

якось хату і увійшов до неї, застав там двоє дітей: дівчинку, могла мати лет 10 до 12 і ще меншу дитину, котру вона бавила. Питаю: „Де тато?“—„Пішов за треном.“—„Де мама?“—„Велика куля урвала мамі голову.“—„Ви самі?“—„Самі“. Мені дуже жаль зробилося тих дітей і я лишив їм свій хліб.“ *Non multum, sed multum!* Щось людяне, тепле і покораюче чується в признанні цього стрільця, що пролив кров і сам що-хвилині приносив свою кров в жертву України.

З неменчим інтересом читається оповідання про гуцула Звіра, що завзято бився під Синевидськом і в 11-денних боях, один пішов проти 5 москалів, трьох убив, а інших 2 взяв у полон і примусив їх, разом ще з двома захопленими полоненими, взяти себе до курінного „на машиновому крисі“ (кулеметі) (54—59); рівно ж оповідання про гуцула Зівинюка, що під час атаки на московській шанці, вибірає об'єктом свого нападу офіцера, деконує напад під світлом куль, і все те робить спокійно, не звертаючи уваги на небезпеку (стр. 60-62).

Бої на горі і за гору Маківку коштували чимало жертв обом сторонам. Чи мало полягло смертю хоробрих на тій Маківці і січових стрільців. Не дивно, що про бої за Маківку так часто оповідають автору книжки січові стрільці. Оповідання ці—безпосередні, епічні і епічні. Менче всього оповідачі схиляються на власних заслугах або хоробрих вчинках. Але по за тим епічним стилем і великою скупністю на слова відчувається, що в пам'яті стрільців Маківка надовго залишиться, як об'єкт спогадів, як місце де судилося випробувати військовоє завязання і силу любови активної січового стрілецтва до ідеї Вільної України.

Не схиляючись на вищих розділах книги О. Назарука, присвячених опису багатьох моментів з життя та боїв січових стрільців, мусимо одмітити, що вся вона пройнята такою ж любов'ю і прихильністю до ідеї Вільної України, як і до живих репрезентантів цієї ідеї січових стрільців. Автор любить їх, як кращей цвіт нації, як кращих представників її, він шанує їх, як людей, що в переломний момент історії рідного краю, з любови до нього, відчули всю історичну вагу моменту і *ділами* та готовністю жертвувати своїм життям дали доказ невмиручої ідеї Вільної України. Автор оточив стрільців січових певним містотетом, осяяв їх німбом пошани і слави.

Той метод, яким користувався в цій справі автор, має свої вади і хиби. Вони зазначені були нами в початку цієї замітки. Мимо того, книжка Ос. Назарчука — і потрібна і цікава. Кожен, хто хотів би докладніше познайомитись з січовим стрілецтвом, її обминути не може.

Книжку видано дбайливо: хорошиї папір, розбірливий шриффт, багато гарно виконаних ілюстрації з життя січових стрільців, портретів і красвидів, з'язаних з походами стрілецькими, справляють найкраще вражіня.

Шляхом старих помилок.

Стаття священика О. Ходзицького.

426 *К. Ванькович*. Свящ. Історія Старого Завіту. Для початкових шкіл і домового вживання по програмі міністерства народної освіти з поясненням прообразів і морального значіння старозавітних подій. Проскурів, 1938. 40 стор. ц. 1 карб.

Перед нас—спроба за наших часів першого, наскільки мені відомо, підручника по закону Божому, уложеного мовою українською. І ось саме через те, що ця невеличка книжечка на 40 стор.—перша ластівка, перший камінець шкільно-підручничкової літератури української по Зак. Бож. вона зачінає багато питань цілком принципового значіння.

Мимоволі спливають в пам'яті власні законовчительські спостереження і бажання... На протязі 18 років законовчительської праці мені доля одважляла бути сумним свідком того, як під сяводальною російською опікою майже кожного року робились спроби поладити нашій законовчительській злидні що до підручників і що до поліпшення релігійного впливу на шкільні покоління нашої молоді... І всі ці заходи ні до чого ліпшого не доводили, бо провадились під ненатуральною опікою, під зовнішніми-наданими завданнями і механічними засобами. Всі ті гнилі піклування над релігійною освітою й вихованням молоді довели кінець-кінцем лише до того, що майже вся вона ставилась байдуже, або й вороже до нашої церкви і віри, цього величезного й могутнього фактора культурно-духовного поступу людини, і зверталась за натхненням на працю життєву до інших джерел... Тай чи могло бути инакше? Спершу гадали поліпшити справу збільшенням учебного матеріалу, за-для чого роз-

горнули програми середньої школи до меж ледве що не богословського факультету. А коли це не тільки не допомогло, а ще більш погсувало справу, почали знову обмежувати і скорочувати програми, додаючи до них штучні завдання моралізування й апологетизму проти безлічі нових вільних напрямків релігійної думки й життя. Ніщо не помагало, бо сама провідна ідея, заложена як підвалина до підручників і до навчання, була випадкова й хибна.

Сумні то були часи, але вони вже минули. Стала доба можливостей серед обставин вільного життя збудувати як найкращі умови за-для релігійної освіти і виховання нашої шкільної молоді, щоб знову навернути її до старожитньої дідівської віри, цього занедбаного й забутого джерела невичерпного натхнення і засюювання самих величяних ідеалів для творчої праці у всіх галузях життя. Перед нас тепер встає на всю свою постать завдання величезної, може, історичної ваги.—це: релігійно передодити нашу шкільну молодь, будучих діячів на безмежному полі нового національного життя.

Багато тут залежить від особи законовчителя, але, може, це більш—від добрих підручників. Це завдання ми виконаємо тільки при умові рішучого розриву з казенною і мертвою минувиною. Але нині с небезпека задовольнити пекучу потребу в підручниках по Зак. Бож. простим перекладом з російського. Це було б історичним гріхом професійним!.. Отож застережемося від некорисної роботи перелицьовування російської спадщини що до підручників по Зак. Бож. на українську мову. Це перш за все. Хай краще на якийсь час ми зостанемося без підручників: будемо катехитувати (навчати зі слів), аби не робити першої невдалої спроби, бо, по-народньому прислів'ю, „лиха біда—початок“. Перш над усе необхідно обережно й різнобічно обміркувати, яку провідну ідею повинно положити за підвалину до шкільної законовчительської праці, як і які саме за-для цієї мети творити підручники.

Та „священна історія Старого завіта“, що лежить перед нами як раз і робить вражіння саме того відродження на українському ґрунті російської спадщини. В 20 услугах своєї книжечки автор містить всю старозавітну історію, що надто вже скупо, алеж діло не в кількості, а в якості. В її оповіданнях переказано досить доброю українською мовою, хоча мають й чималу кількість огріхів та хиб. Але всеж таки

ознаки перелицьовування російських взірців настільки значні, що враз кидаються в вічі. Що визначають, наприклад, оті хронологічні дати, що стоять в 4 місцях книжечки (створіння миру за 5508 р. до Христа; все-світній потоп за 3247 р.; призначення Аврама за 2040 р. і Синайське законодавство за 1615 р. до Христа)? Що вони повинні сказати хлопцеві 2-го року навчання в початковій школі? Це менше розуміємо, що вони покажуть при „домовому вживанні“ історії? Не говорючи про те, що дати ці дуже нелепі, вони зроблять на хлопця хіба що вражіння якихсь китайських ієрогліфів, цілком незрозумілих. А в підручнику, та ще й призначеному для широких кол читачів переважно з селян, нічого незрозумілого, або непевного бути не повинно. Зате ми певні, що ті дати залізли до першого підручника українського по Зак. Бож. від своїх родичів російських, так просто—механічно...

Або ще про цитацію Св. Біблії. Під кожним § знаходимо ту цитацію. Але в підручнику ні сдного слова нігде не сказано, що то с за скорочення під заголовками §§: Бит. 1 гл., 2 гл., 1—25 ст.; Бит. 3, 1—24; Бит. 4, 1—17... і т. д. на протязі всіх 20 §§ історії. Це в школі законовчитель догадається, може, роз'яснити значіння тих скорочень. Але хто це зробить при „домовому вживанні“? Безумовно й це—спадщина російська.

Великим ганджем підручника вважаємо й те, що, враховано його на дуже широкі кола споживачів. Історія призначається не тільки „для початкових шкіл“, але ще й для „домового у(в)живання“. Якого віку будуть ті споживачі? Певне—дитячого, бо не за-для них призначаються „моральні висновки“, що знаходимо наприкінці 9 історій. Але тоді, як уявляє собі автор стан народньої освіти сьогочасної на Україні, особливо в селах? Деж по-за школою навчаться діти користуватись друкованим словом?! А як що автор рахує на читачів дозрілого віку, то до першого сумніву треба додати ще й жаль за майже дарма страчений час на читання історії, бо від того читання не багато користі буде для дозрілих. Отой дуже великий обсяг рахунків авторових на читачів дуже шкодить книжці: для одних вона дуже елементарна до некорисности, для інших—де в чому незрозуміла...

Для авторів перших підручників всякою новою мовою, як от і українською.— дуже важко, хоч і не легко, створити від-

повідну терминологію, по змозі народж і зрозумілу, але й влучну та добре окреслену. Для авторів українських підручників це завдання особливо трудне, бо ми дуже звикли до терминології російської: і от що його робить? — чи ту російську тільки фонетизувати, чи лукать на рідній мові відповідного терміна. Тут часто й справедливо закидають на кованість слів. Що до автора цього першого підручника, то повинно зазначити, що історично богословська терминологія його не завше стала, а часом і дуже штучна, деб-то кована. Наприклад, він видимо не встановив, яким словом йому зазначати мир—вселенну, і от в одному місці пише „світ“, в другому „мир“, а, розповідаючи про створіння Боже в першій день, слова Божі подає так: „нехай буде світло“. Історія під числом 2 має такий штучний і невдалий оглав: „Впад прародителів у гріх“. Є в автора зайва й непустима стилізація: в перекладі 4-ої заповіді Божої по-українському слово „суботній“ перекладається „святешний“, а після слів „день сьомий“ в дужках додається „недільний“. В перекладі 10 заповіді слова: „ні раба сго, ні рабні сго“, передаються так „ні його наймита, ні його наймьчки“.

Про мову ми сказали вище. Тут додамо, що ми б тільки бажали в підручничкові, особливо для початкових шкіл, бачити простішу складню мови, деб-то щоб думки автора висловлювались короткими енергійними реченнями на взірць біблійної мови. Ті енергійні речення роблять добре вражіння на дітей, гарно вкладаються в пам'ять і навіть виховують дитячу волю.

Шриффт друкарський вибрано влучно: він прозорий і не дрібний. Але що до друкарських помилок, то їх дуже багато. На кінци книжечки помилок показано тільки 18, але в дійсности їх в багато разів більше.

Треба ще сказати кілька слів про саму душу підручника, про його провідну ідею. Провідна ідея, це — справді душа кожної книги. Вопа повинна оживляти мертві рядки книги і відбиватись на думці й серці читача, втілятись там і панувати в настроях і вчпках. Яка ж провідна ідея у автора історії? Він зазначає її в підзаголовкові своїй книжечки, обіцяючи дати історію, „з поясненням прообразів і морального значіння старозавітних подій“. Але по нашому переконанню за провідну ідею це служити не може й висовуватись на перше місце при будованні старозавітньої історії не повинно. Гадаю, що сам

автор це почувас. Він сам певне добре бачить, що не в кожному навіть з 20 оповідань, які ним обрано за для підручника, є прообрази, і не до кожного можна прибрати відповідний і натуральний моральний висновок. В 20 оповіданнях знайшлося тільки 8 прообразів, і тільки до 9 з оповідань можна було додати моральні вроки. Є більш поважне й самостійне завдання для старозавітньої історії. Моралізування ж, особливо коли воно провадиться урочисто, як у автора, дуже небезпешне, неприємне, а частенько й шкодливе.

Саме натуральне завдання старозавітньої й новозавітньої історії—закласти перші підвалини, заготовати перші камінчики для будівлі релігійно-філософичного світогляду дитини. Звідкіля—мир; звідкіля—я сам; за-для чого мир, я сам і всі люде; хто то є Бог; що то за істота; які його відносини до мене й миру; чи завше споконвіку так зле жилось людам на землі; чи завше так і буде житись; звідкіля мирове лихо і всі біда, як хвороби людські і смерть як людська, так і всього живого; світове жадання щастя; бажання спасення через Христа; підтовлювання до його люде? — і т. п. Ось які питання повинна освітлити й розв'язати для дитини старозавітня історія відповідно духовному стану дитини, освітлити в яскравих рисах і енергійних виразах, щоб вони зробили глибоке вражіння на дитину й заховалися у неї в пам'яті й серці на ціле життя. Моральні погляди дитини на цьому ґрунті натурально почнуть формуватись в свою пору під впливом новозавітньої історії, цього природнього найкращого джерела найвищої християнської моралі. Що це натурально саме так повинно бути, видно з того, що Св. Євангеліє до головних питань старозавітньої історії вже не звертається, воно вважає їх вже розв'язаними і на підставі їх будув свою мораль величну.

Цієї ідеї за мету навчання старозавітньої історії наш автор не мав, а може про неї й не догадувався. Це видно з того, що він навіть зовсім проминув оповідання про шасливий стан прародителів в раю, а обмежився де-кількома словами про це в різних місцях (стор. 2, 3 и 5) книжечки. Тай взагалі перші історії він розповідає так звичайно, так по-казенному, що яка небудь ідея нігде не підкреслена і яскраво не проступас.

От же через те підручник п.-о. Ванькевича зостається без оживляючої його душі, а так тільки, як доточним гостем під

обличчям „моральних висновок“ до священо-історичних оповідань.

Цей капітальний дефект підручника можна полагодити тільки переробкою всього підручника, починаючи від першої його сторінки й кінчаючи останньою. А до того часу книжечка п.-о. Ванькевича зостанеться тільки невдалим прищипком російської ягоди до українського стовбура. А наскільки користним,—це хай присудять сам автор.

Драматичний мотлох.

Стаття Л. Старицької-Черняхівської.

З приводу драм О. Островського. *)

Всім відома сцена з Гамлета, коли Гамлет, обурений хитруванням Розенкранца та Гільденштерна бере з рук музики дудку і, подаючи її Розенкранцові, прохас його заграти на ній. Розенкранц відмовляється, виправдуючись тим, що він ніколи не вчився грати на дудці.—„Так як же ти хочеш грати на людській душі?“—скрикує з обуренням Гамлет. Ця сцена з Гамлета згадується мені завжди, коли доводиться говорити про сучасну драматичну продукцію українську. Вона велика. Дійсні драматичні письменники пишуть мало,—надолужують невігласи. Вони видають свої твори, розсилають їх по редакціях, по дирекціях труп, розносять по приватних помешканнях,—імпортують як найкраще свій крам,—люде практичні.

Звичайно, кожна література має, мабуть, такий драматичний мотлох і може не варто було б говорити про нього, але у всіх цих драмах єсть дві спільні риси, досить характерні:—абсолютний брак драматичної техніки та наслідування кінематографу, і чувається, що в цьому зьявиську є щось більше загальне, ніж проста невдатність авторів.

Здається, що „удільний в'єс“ драматичного мотлоху навіть підупав останніми часами. За добрих старих часів не було драми без монологів. Хвилини напруженої боротьби душевної героїв пьєси переказувалися завжди монологами. Таким чином автор-драматург, що вже він не був плохим,—все таки розумів, що в драмі він мусить дати нам переживання людські, еволюцію душевної боротьби.

В наші часи, цілком слушно, в реальну драму не вводять монологів, проте переказати душевні переживання героїв

без монологу,—спосіб далеко художніший, але й далеко складніший: треба опанувати всією гамою людського життя і викликати з нього всі згуки, всі ньюанси. Цього не кожен досягне, а через те драма липається без головного свого елементу життя людської душі.

На кін виступає новий чинник—кінематограф.

Кінематограф—те-ж драма без душі.

Що б справити враження на людину, кінематографічна драма мусить показати на екрані силу зовнішніх рухів, надмірно телесуванья героїв, якого і в житті не буває, силу несподіванностей, різкого страхіття і т. п. Тонкі Чехівські модуліції зникають,—рвучкі, різкі несподівані зовнішні переміни опановують драму, а драматичний мотлох в першу голову.

Для ілюстрації наведемо дві пьєси Оделька Островського,—„Стрільці“—драма на 4 дії та „Гетьман Іван Мазепа“.

В драмі „Стрільці“ сюжет, що найновітніший,—війна і події в Галичині. „Знакомий“ письменник Верба має „екзотичну“ жінку Альоїзу, з якою вони шалено кохаються, провадиться екзотична сцена кохання, але тут зьявляється „знакомитий“ музик Воллинець. Ремарка автора: „Він середнього росту. Голова й лице голіні. Погляд очей гострий гіпноізуючий, над ними п'явками зиваються чорні, густі брови. Чоло характерне вдалене“. Словом—„неотразимь“. Між Альоїзою і Волинцем був роман, але Альоїза не хоче його згадувати. Альоїза—особа вряжливя, натура тонка, „екзотична“,—побачивши свого колишнього кохання „вся тремить“ і звертається до нього „первою“:—„Та не витрищайте так свої баньки!“ Починається сцена д. Волиня з „чужого скрибкою“ це б то з жінкою д. Волиня.

Діалог екзотичний.

Волинець. Ти забула коли я тебе купав в нахоцах дорогих перефум. Твоє тіло зіткане з молока і крови (цікаво знати на якому верстаті можна ткати молоко? при відсутності мануфактури це було б надзвичайно добре приладдя! Л. С.); з голови й до ніг завітчував квітками. Ти вже забула про це? Забула?

Альоїза „(хоче коритися його погляду) і згадує звичайно „перефуми“.

Однак спогади викликають обурення Волиня і він звертається до Альоїзи з та-

*) N.M. зреценз. кн. 427, 428.

кими щирими словами: „Тобі бракувало мужчини і ти зупинилась на мені“.

Знайомі ноти?

Екзотичню Альоїзу розчулює щира тірада, Волинець благас її покинути чоловіка. — „Наше життя буде одна казка, нескінчене свято, каже він, і наче сталевим обрусем бере Альоїзу силомиць в обійми“, але тут „входить Юрій і каменіс“.

Ефект.

Звичайно, Верба виганяє Альоїзу, але як людина запопадлива, дає жінці і пашпорт і білет.

Друга дія відбувається через 4 місяці в кавирні у Львові. „Знакомитий“ музика Волинець грає в ресторані в оркестрі, а потім „іде з мисочкою між гостей“. Крім цього артистичного завдання є в нього ще друга спеціальність, — він „крамарь жіночим тілом“, він продає свою Альоїзу всім офіцерам у цьому-ж ресторані, щоб зібрати більше грошей, пояснюючи, що „все людське щастя залежить від грошей. І коли знаходяться покунці кохання, — то в цім те-ж нема нічого ганебного“. Потки знов знайомі тільки... „quod licet Iovi“...

Екзотичня Альоїза, нічого не маючи в прямиці проти цього, заявляє тільки: „все ж приємніше з гарним, чим з бридким“...

А потім іде гідка сцена Альоїзи з хорунжим, в якій виявляється, що Альоїза досконально переводить свою діяльність. Далі іде неможлива сцена з поручиком.

Альоїзу збирається бити поручик, а хорунжий погрожує їй: „Зважай, коли зі мною що станеться, то застрелю, як собаку“.

Але „знакомитий“ письменник Верба вже тут в ресторані... *Альоїза рантом побачила біля колодні Юрія. Її всю стрипонуло і вона, як сніг, впала йому під ноги.*

Екран...

Що, до чого, через що...—абсолютно незрозуміло. Який душевний перелом, чи то „звив“ утворився в душі Альоїзи і самого Волинця, що вони обрали такий плях життя—цілком невідомо. Але які ефектні рухи,—чоловік з'являється біля колодні, грішня жінка падає йому, як сніг, під ноги. Хіба ж не кіпотетатр?

Третя дія, — і брат, і чоловік дорікають Альоїзі її брудним життям. В самий розпал сцени між чоловіком і жінкою, починається конференція літераторів, яких скликав Юрій Верба для обміркування питання про Україну і Малоросію, право на

національне самоозначення, федерацію, самостійність і т. д. Громові тіради Юрія.

Сцена закінчується цілком слухним питанням одного з літераторів:—Позвольте, я тогда не понимаю, зачѣмъ насъ сюда позвали.

Четверта дія — і Юрій, і Альоїза, і брат її, Розлуцький, на Карпатах.

Юрій з'являється на горах. Ремарка: „В оркестрі мелодрама піано „ой нема то краю над ту верховину“.

Сліпий батько Альоїзи нагодився на вершечку гора і по голосу пізнає своїх дітей. Сльози й радість;—мелодрама.

Починається бій. Сестра-жалібниця Галя виносить на руках пораненого. Москва коняє, але перед смертю провадить довгу промову на тему: характеристичні риси Українського народу. Нарешті, виконавши волю автора, вмірає остаточно. „В оркестрі мелодрама. Гарматний гук трусить скелю“. Починається атака, Юрія вбіто. Альоїза розливається трагічною тірадою.

„Анофеоз — в віддаленню Вільна Україна“.

Чи-ж не сценочка?

Я навмісне спинилася на розгляді цього твору, щоб читач міг навч побачити, що це за драмп. Чи є в них хоч зерно того елементу художности, що, мов прожектор, прорізує темряву чужої душі і серед мінливих звыищ життя знаходить керуючі сили, провідні думки.

Це щось безталанне, неграмотне, пересипане газетними тірадами, ілюстроване кінематографічними позиціями й присмачене позиченими міркуваннями що до торгу жіночим тілом!...

Драма „Іван Мазепа“ відрізняється від першого твору лише тим, що вона історична.

Розвиток дії збудовано на тих самих підвалинах, це-б то на піску,—його нема.

Мазепу введено в пьєсі і як політичного діяча, і як кохання. Що до першого, то роля Мазепи обмежується лише тим, що він вислухує різні розмови,—полковників, царя, пані Дульської, Войнаровського та інших. Самого Мазепи з його великими політичними замірами з його глибокими вваганнями й переживаннями немає зовсім. Тільки на останній сторінці драми Мазепа заявляє глибокодумно: „Я чую, що смердить недобрим, я можу втратити булаву“ і ухвалює не їкати до царського війська.

Це Мазепа—політичний діяч, Мазепа—коханець жагучо кохас Мотрю, сватається до неї. Після бешкету, що підіймає в його господі пані Кочубей — виражає Мотрю додому.

Далі,—жодних відомостей про відносини Мазепа до Мотрі і її до нього, про його душевні переживання, і тільки з останніх рядків пьєси ми довідуємося, що Мотря вийшла заміж за Чуйкевича. Мотря приїхала в Білу Церкву, благає пустити її до гетьмана, але гетьман не хоче знати зрадниць і говорить: (ремарка—„твердо“) — „Скажи пані Чуйкевич, що мене не має дома“.

На цьому й кінчається драма.

„Не прийняли съ визитомъ“. Історичний бік драми складається з двох елементів розмов дійових осіб про історичні події і різних уступів з великої історії Грушевського, та історичної характеристики дійових осіб, та тогочасних відносин,—студій самого автора.

Дякуючи йому, ми дізнаємося, наприклад, що Мотрона Кочубейвна була особою самого останнього поволення. В першій дії Чуйкевич свариться на неї кулаками і кричить:—„Ой паскудним смердить! Хрест мене вбий, як тільки застукую вас вкупі, обох битиму“. В другій дії Мотренька цілується з джурою Мазепа і веде досить слизьку сцену і т. д.

Автор дає нам милу картину патріархальних родинних відносин генеральної старшини. Пані Кочубей говорить дочці: „Ах, ти несутня дівко! Йй аби-но штани, вже й

роскисла, вже й повисла на губах, як клочча на тину!“ Мотря відповідає матері:— „Роззявив ретяку, хоч колесами їдь. Я вас не прохала, щоб ви мене на світ плодили... В мене батьків сім байдаків, а восьмий нагруджається коло Дніпра“. Далі сцена набірає ще більш кінематографічних окрас.

Мотренька (плює їй (матері) в лице).
Тьфу тобі межі очі, стара відьмо!

Кочубей (кидається до неї). Дочко!
Мотренька. Тьфу і тобі в стару бороду!
Нестотно перекупна в „Зайцях“.

А єсть-же спеціальне зібрання листів Мазепа та Кочубей, що так добре характеризують тогочасні родинні відносини. В своїх листах до сина старий Кочубей не вживає навіть слова „мати“, а пише з шанобою „родшая вас на главу тяжко заслала“. Слово „мати“ здається йому не досить респектабельним.

Та все це не про д. Островського. Однакова його недбалість і що до історичного боку пьєси.

Щоб заграти на дуді, треба перше навчитись, а щоб грати на людській думі,—невже для того нічого не треба?

Кожна галузь мистецтва має свою техніку. Співець, музикант, маляр перш за все мусить опанувати теорією і технікою свого мистецтва. Література і особливо драма мають і свою теорію, і свою техніку. І коли б пани драматисти студіювали хоч трохи найкращі твори літератури,—вони-б не писали того, що пишуть тепер всі оті Островські, Колесниченки та безліч їм подібних...

Критика і бібліографія.

І. Історія.

429 *Микола Костомарів.* Історія України в життєписах визначніших її діячів. Перекладив *Олександр Барвінський.* Друге видання, ілюстроване, з портретом автора на спомен 100-літніх його народин. Накладом Книгарні Наукового Товариства ім. Шевченка. У Львові, 1918. Ст. 493.

Життєписні нариси визначних діячів нашої історії належать до кращих зразків творчості Костомарова, як історика-художника. Тут власне виявився з особливим блиском його таланти відреставрування на тлі сухих і скупих історичних відомостей живих образів далекої минувшини, влучних і

майстерних характеристик. Сюди вложив він своє розуміння цілої історичної концепції минулого рідної землі, вложив свої симпатії й антипатії. Не раз тут художник і політик змагався з істориком, хоч і не змагався з історичною правдою. Всі ці нариси, од князів Володимира й Ярослава і кінчаючи Дмитром Ростовським і Мазепою творять ніби одну спільну історію України в біографіях її видатніших діячів, а життєпис Богдана Хмельницького становить цілу окрему монографію, ніби скорочений виклад відомої трьохтомової праці Костомарова про славного гетьмана.

Париси ці було переложено на українську мову Ол. Барвінським і друкувалися у Львівській „Правді“ й окремими випусками сорок літ тому назад. Розуміється, видання це давно зробилося бібліографічною рідкістю. Нове видання—саме тепер на часі; воно особливо може придатися тепер, як помічна книга при шкільній науці рідної історії в школі.

В тексті уміщено кілька десятків портретів і деяких історичних малюнків. Мова перекладчика, як взагалі у д. Барвінського, дуже добра, хоча, розуміється, з певними ознаками місцевого галицького наріччя.

Д. Дорошєнко.

430 *Др. Богодан Барвінський. Оповідання з рідної історії.* Жовква, 1911 р. стор. 190. Ціни не зазначено.

Писати підручника—річ дуже нелегка, особливо підручника по історії. Далеко не кожна пошулярна книжка по цій галузі знання може служити підручником.

Від порядного підручника для середніх шкіл по історії ми маємо право вимагати того: 1) щоби він був досить повний, щоб-то давав той мінімум знання, який необхідний для кожної людини, що має претензію називатись інтелігентом; 2) щоби разом з тим він був короткий і вивчення його можна було-б вмістити в невелику кількість тижневих лекцій, що признаються шкільними планами для шкіл середніх; 3) щоби він одмічав те, що зьявляється важнішим і головнішим в ході історії і обминав ті подробиці, які не грають великої ролі для розуміння даної історичної епохи, але неопотрібно обтяжують розум і пам'ять учня; 4) щоби він був цілком об'єктивний, безсторонній, з тим може бути лише винятком для історії спеціально рідного краю, щоби він будив почуття патріотизму, але не шовінізму; 5) щоби він був написаний ясною, зрозумілою мовою.

Чи задовольняє тим вимогам книга д-ра Барвінського? — Вона дає необхідний мінімум знання, але лишень в історії політичній і військовій, що до історії культури, вона заціпас її тільки злегка, зовсім обминаючи історію соціально економічну. Написано її досить коротко і цілком пристосовано до протягу гімназичного курсу. Вона дуже гарно одмічає те головне, що зьявляється характерною рисою епохи, про менш важне згадує, але у вставках дрібним шрифтом, неважні ж подробиці зовсім обминає. Вона могла-б назватись цілком об'єктивною, коли-б в питанні про унію не

виявляв автор свого католицького світогляду, хоча треба визнати, що робить він це дуже обережно; однак такі вирази, що „грецька церква попала в *схизму*“ (стор. 84) цілком недопустямі. Книжка будить патріотизм в учневі, але ніде не грішить проти історичної правди, а тому її ні в якому разі неможна назвати шовіністичною. Врешті, що до мови, то хоча вона дуже звичайна і зрозуміла для галичанина, однак вимагає значних поправок, щоби бути зрозумілою і для учня з України.

Таким чином книжка д-ра Барвінського могла-б бути уживаною для шкіл середніх на Україні, але лишень в тім разі коли її буде виправлено згідно зробленим вище увагам, щоб-то, коли її буде доповнено нарисом соціально-економічного розвитку людности, коли будуть викреслені всі вирази, які виявляють католицтво автора і коли буде виправлено мову книжки.

До цього мусимо додати, що уміщення в додаткові вибору з літописних оповідань можна признати дуже влучним, а також що вибір образків (числом 53) надзвичайно гарний і безумовно допомагатиме учневі в розумінні найголовніших історичних фактів.

К. Лоський.

II. Публіцистика.

431 *М. Драгоманів. Листи на Наддніпрянську Україну.* Видавниче товариство „Криница“ у Кієві. 1917. Ст. 123, ціна 2 руб.

В 1892—93 роках відбувся на сторінках галицько-українських часописів надзвичайно цікавий обмін думками про національну справу українську між двома видатнішими українцями того часу—Драгомановим і Грінченком. Цей обмін думок вилився в переоцінку цінностей українського національного руху з погляду двох важніших течій серед тогочасної нашої інтелігенції—радикальної, яку представляв собою Драгоманов і поступово-національної, яку репрезентував Грінченко. Грінченко виступив (від псевдонімом П. Вартового) першим на сторінках „Буковини“ з гарячою критикою „українофільства“, головні представники якого, проголосивши на початку 80-х років принципи „аполітичного культурництва“, звели своє українство до академічного студіювання мови, історії й етнографії, не залишивши слів жодного місця для національно-громадської роботи. Ставлючись негативно до російської культури на Україні, Грінченко, яко представник тої громадської групи, яку він називав тоді

„свідомими українськими націоналами-народолюбцями“, покладав головну вагу в розвитку національної свідомости серед українського громадянства і серед народніх мас. Він уважав, що „національні питання тільки там можуть поступитися назад перед соціально-культурними, де нації, яко нації, не погрожує ніяка небезпечність“¹⁾. Українська нація з цього погляду дуже загрожена, одже їй треба насамперед культурного розвитку на національному ґрунті. Грінченко вважав тоді, що українські націонали-народолюбці мусять зріктися поки-що всяких заходів коло радикальної одміни сьогочасного ладу на Україні, маючи на увазі сьогочасну, а не ту, що ще колись буде працю. Він думав, що „ніхто ще не сказав у справах соціальних певного слова такого, що на його, яко на непохитну правду, можна було би цілком зіпертися, одміняючи соціальний лад сьогочасний, та що нікі одміни не зможуть пособити, коли люде, що за-для їх учинено ті відміни, не досить культурні й освічені, щоб увести їх у життя і належно з їх користуватися“²⁾.

Драгоманов дав свою відповідь на сторінках радикального „Народу“. Вбачаючи в писаннях Грінченка прояви українського націоналізму, який побиваючи націоналізм московський з його претензіями на самобутність, сам оперує методами такої ж самобутности що-до українства, вирішуючи питання „своею мудростою“, „своім умом“, „на глазоміръ“, Драгоманов протиставляє йому свою улюблену ідею: „космополітизм в ідеях і цілях, національність в ґрунті і в формах культурної праці“ (ст. 42). В протилежність Грінченку, котрий в усьому українському рухові першої половини XIX ст. бачив хитання між любов'ю до етнографічного українства й прихильністю до московської державности і початок демократичного напрямку й національного самопізнання веде тільки од Шевченка, Драгоманов показує, що „свідомий лібералізм, як і свідомий демократизм зародився на Україні вже після смерти наших автономних інституцій і далеко більше на абстрактно-європейському, ніж на історично-національному ґрунті“ (ст. 6) і появилася не на українській, а на російській мові (В. Капніст, Полетика, Рилєв). Так сталося, що „нові європейські ідеї демократизму і лібералізму, котрі згодом мусяли довести освічену громаду українську й до

національного автономізму, появилися на Україні в перший раз не в українській одежі, не на українській мові, а на російській“ (ст. 15).

Відповідаючи Грінченкові на його закиди українським письменникам першої половини XIX в. в сервілізмі перед московським урядом, Драгоманов зазначає, що Московське царство, не дивлячись на всі свої хоби і на все те лихо, яке наробило воно Україні, все-таки „було певною організацією громадських сил, до котрої пристала й наша Україна, і котра виповняла й наші національні задачі з того часу, як історія склалася так, що ми самі собі не могли їх виповняти“ (ст. 19). Такими національними завданнями вважає Драгоманов увільнення України від насильства татарсько-турського і від підданства польського. Одже, виповняючи ці завдання, московський уряд як-раз і викликав цим ємпатію таких українських письменників як Гулак-Артемівський, Квітка, пізніше—Стороженко. Лібералізм і демократизм Шевченка, переданий ним усьому українському рухові, як вважає Грінченко, — пояснює Драгоманов не стільки його геніяльністю, скільки впливали європейських ідей через освічених представників українського й російського панства: „геній Шевченка мав дечому навчитись і від таких панів, котрі бачили світа й знали більше як він; від себе особисто Шевченко привносив своє мужицтво, свої спомини... і вже з суми всіх цих елементів, а не з одної геніяльності виїшла національна свідомість і народолюбство Шевченка“ (ст. 27).

Обороняючи Костомарова, Куліша й себе самого од обвинувачень Грінченкових у „спантеляченню“ українського громадянства недостаткою витриманости в національній справі й прихильністю до російської культури, Драгоманов виявляє, що як раз в то-ті роки, коли „в Росії серед українських кружків зменшилась національна виключність, коли почали висуватись на перший план інтереси об'єктивної науки, а в белетристиці цілі соціально-психологічного аналізу“—українська наука й література стояли зовсім не низько. У 80-х же роках, коли формальний націоналізм запанував над космополітичним науково-соціальним напрямком,—„в літературі на українській мові видно явний упадок ідейний і навіть чисто літературний“ (ст. 37).

На закиди Грінченка радикалам в легковаженні української мови, в зневазі до націоналізму, Драгоманов відповідає викладом свого profession de foi: „ми, каже він,

¹⁾ В. Грінченко. листи з України Наддніпрянської. Київ, 1917, ст. 111. Рец. див. „Книгарь“ ч. 3-є, № 127.

²⁾ Там-же, ст. 115—116.

признаємо національності, як очевидний факт, як результат певних природних і історичних обставин життя народнього; ми признаємо важність найвидніщої національної ознаки, народньої мови, як способу морального звязку між людьми. Ми признаємо не тільки право живих груп людей, в тім числі і національних, на автономію, а й безмірні користі, які виносять люде від такої автономії. Тільки ми не можемо шукати собі провідних думок для громадської праці, культурної, політичної і соціальної, в почуттях і інтересах національних, бо инакше ми б заплутались в усяких суб'єктивностях, в діє історичних традиції і т. д. Ми шукаємо таких провідних і контрольних думок в наукових выводах і інтересах інтернаціональних, вселюдських. Через те, коротко кажучи, ми відкидаємо не національності, а націоналізм, а надто такий, котрий себе сам виразно протиставляє людскости, або космополітизму; ми не признаємо примусових думок і почуть, котрі видаються за національні, ніяких обовязкових історично-національних святощів, а надто неавиствів до других національностей"... (ст. 41). Я навмисне зробив цю довгеньку виписку, бо тут найновіше сформулював Драгоманов свій погляд на справу національну, погляд, який одстоював у цілому ряді інших своїх писаньв.

Драгоманов блискуче розбиває погляди націоналів - народодюбців про потребу зріктися усяких заходів коло політичної самостійности української, доводячи, що без політичної самостійности, чи автономії, не може бути і автономії національної, але не бачучи ґрунту для державного сепаратизму українського, він вказує на повну можливість політичної й національної автономії української на ґрунті земської самоуправи (ст. 47).

Відповідь Грінченка на уваги Драгоманова викликала з боку останнього нові статті (вже в „Буковині“), де Драгоманов, полемізуючи з окремими думками свого опонента, дає перегляд думок видатніших діячів українських про національну справу українську в Росії й в Австрії, переносючи головну увагу на Галичину, де в ті часи (початок 30-х років) тільки й можливий був отвертий національно-громадський рух. Він характеризує важніші течії громадські в Галичині—москвофільство, народольство й радикалізм, радючи українцям російським іти вкупі з останнім.

Я не буду зупинятися на перепітках дальньої полеміки між двома талановитими

публіцистами, полеміки, яка має інтерес вже по тому одному, що велася вона в достойному поважній теми об'єктивному тоні, з блискучим багатством аргументації й оригінальних думок з обох боків; скажу тільки, що вона в цілому дала систематичну ревизію встановлених поглядів на українську справу громадську й літературну. Грінченко в більшості погодився з думками свого опонента. В своїй практичній роботі він пішов цілком в тому напрямі, який одстоював Драгоманов, коли радив наповнювати українську роботу живим, загальнолюдським змістом. Як „Листи на Україну Наддніпрянську“ Драгоманова, так і „Листи з України Наддніпрянської“ Грінченка зберігають, на нашу думку, свій інтерес і досі,—не тільки з погляду історичного: не вважаючи на радикальну зміну політичних обставин, сучасний читач не мало користного може зачерпнути для себе з думок про справи й відносини міжнародні, які у нас не належать ще до питаньв цілком і безспоротно вирішених. Можна пожалкувати тільки, що „Листи“ Грінченкові мусіли дождатися 25 років, щоб побачити світ окремим виданням, а „Листи“ Драгоманова,— щоб вийти виданням другим, по першому, яке й у свій час (1894 р.) було майже недоступним для широкого громадянства нашої України¹⁾.

Л. Дорощенко.

432 *Володимир Гнатюк. Національне відродження австро-угорських українців (1772—1830 р.р.)* Видання союзу визволення України. Відень, 1916. Ціна 80 сот. 65 ст.

Не багата у нас література, де-б трактувалося про минуле і сучасний стан національно-політичного життя українців в Австро-Угорщині. Брошури Василевського, Доманицького, Яриновича, праця співробітників „Української Живци“, статті Єфремова, Франка, Драгоманова, Лозияського та инш., розсіяні по різних виданнях. Там-то не можемо не привітати брошури д. Гнатюка, хоча й виданої ще в 1916 р., але ж яка пошала до нас тільки тепер.

Нового матеріалу людній, яка знайома вже з працями хоча би вище-згаданими, вона не дасть, але для широких кол читачів змістовна книжечка д. Гнатюка буде дуже цікавою і користною.

¹⁾ Ми не беремо на увагу закордонне видання 1916 року, також мало доступне й мало розповсюджене у нас.

В коротких начерках (трохи сухогато) дає автор більш менш повну картину національного життя австро-угорських українців, крок за кроком, починаючи з 1772 року, коли українці прийшли під Австрію, і доводячи до 80-х років. Розвиток шкільництва в Галичині і Буковині, азбучне, правописне і язикове питання, національна свідомість і москвофільство, преса, розвиток політичного життя, огляд життя громадських українських інституцій — ось на чому зупиняє увагу читача автор.

На великий жаль, картина не повна; не маємо даних за останні десятиліття (в інших міснях, правда, автором доповнення зроблено), свіжих цифр, освітлення фактів вчорашнього дня, але, не дивлячись на це кожний читач, познайомившись з цією працею шановного автора, буде добре уявляти собі, яким шляхом народ „хлонів і попів“ перетворився в „націю“. Кожному читачеві стануть ясними ці надзвичайно важкі обставини, серед яких жив і працював народ український в Австро-Угорщині і при яких все-ж зумів врятувати себе од повної асиміляції, яка йому загрожувала. Через те і не так вже важливо для нас, що подані в брошурі д. Гнатюка цифри устаріли, що багато нових фактів, нових імен можна навести, важливі дійсно ті висновки, які з наведених фактів та цифр виходять. Через те то брошура д. Гнатюка з цікавістю і користю для читача читається тепер і буде читатися й потім.

Видано брошуру гарно,—так, як давно вже не видаються брошури у нас, і коштів вона не дорога.

Л. Бурчак.

433 **Захальна книжочка.** Видали полонені Українці табору Вецляр. Вецляр, 1916 р. стор. 62 in 32, ціна 20 пфен.

434 **Голос пробудженого Українця.** написав Полонений. Бібліотека полонених табору Зальцведель, ч. 1. Зальцведель. 1916 р., стор. 16 in 32, ціна 8 пфен.

„Захальна книжочка“—це збірка „вибраних творів полонених українців, це данина їх солідарности і пошани до світлич робітників „Союза Визволення України“, які, „з'єднані єдиною святою метою служення рідному народові,—прийшли в невольничі табори і дали нам змогу прилучитися до їх праці—національно-суспільного освідомлення наших темних мас“. І так збірочка є наслідок тої праці. Складається вона з 23 номерів: віршів, варієтів і суспільно-політичних статей з приводу різних болючіших питань, що так трівожили полонених українців. Центром того всього є війна. Її причини, її риси і наслідки.

Досить переглянути заголовки номерів, щоби переконатись, скільки нових і цікавих питань підняла війна в голові кожного полоненого. Але кіль-

кість тем не говорить ще про широту, про оригінальність і глибину трактовки тих тем. Читаючи цю книжечку, треба не забувати хто її писав і в яких умовах. Найслабшими є тут вірші, ця найбільш удосконала форма Української літературної творчости. Дужчими є статійки, що торкаються справ серйозних і складних. Тим часом з тих спроб пера полонених віс одним духом: високою ідеєю любови до рідного краю, почавістю до війни, до рабства і темноти. І сміливо можна сказати, що коли це все писали не удосконалені в тій праці письменники, то зате люде свідомі своїх завдань, щирі патріоти, і інтелігенти в дійсному розумінні того слова. Люде, які в неволі, серед ворогів і на чужині досягли того, що повинні були мати дома у ріднім краю—цілковитої свідомости, хто вони і яких батьків діти.

Те-ж саме світить і „Голос пробудженого Українця“, але з тою лише увагою, що авторові не вдалось як слід опанувати тими проклятими питаннями, що штовхнули його до пера. Видко, що автор ще не з'ясував собі добре того всього, про що почав мову, і вийшло воно якимсь хаотичним і блідим.

Тим часом ці книжечки уявляють з себе цікаве і оригінальне явище—з ними треба познайомитись не з-за змісту їх, а як з фактом значної ваги в нашій політичній життє.

П. Богачий.

III. Красне письменство.

435 **Іван Липа. З нового світу.** повість. В-во „Шлях“, № 16. Київ. Стор. 24 in 32, ц. 65 коп.

Перед нами лежить книжечка українського письменника—Івана Липи, письменника, ім'я котрого траплялось зустрічати читачеві в періодичній пресі не з учорашнього дня, але разом з тим цілком невідомого сучасному читачеві. Його літературна доля є загальною долею дуже багатьох українських письменників — його читають, забувають і зовсім не знають, бо твори його досі не видані, розкриті по різних виданнях, а література не занотувала серйозною, докладною статтею його довголітньої двадцяти-пятилітньої праці. І чи не смішно, а разом з тим й не сумно, що за 25 літ своєї літературної праці письменник тільки ось тепер з'явився в літературі першим окремим виданням свого твору, яке й дає нагоду говорити про його? Страшна, убійча доля українського письменника! Письменника, який друкується з 1892 року в журналах, альманахах, газетах, котрий й сам видавав і редагував альманах „Богаття“, писав поезії (псевдонім — Петро Шелест), прозу, критичні і публіцистичні статті. Написаного ним не вбереш у кілька томів, а в люде він виходить книжечкою, який в нормальний час ціна раптом кошовик.

Але можна сказати — яскравий, дужий і оригінальний талант вмів же пробити собі дорогу й серед наших українських петрів, а хто зостався невідомим, то значить не грав його талант привабливим, чаруючим світом оригінальності. На це мусимо сказати — вже одно знайомство з повістю „З нового світу“ свідчить, що маємо перед собою працю солідного, вправного белетриста і тонкого, оригінального психолога. А головне — письменника з власним обличчям, з певним стилем. Коли його мініатюри й повелки викликають думку про манірність, про вишуканість форми і поверховність, то не всі й не завжди, а повість, що читасмо тепер, свідчить одверто про свій, йому єдиному властивий, стиль автора, про його уміння і конечну потребу заглиблюватися в інтимні психічні переживання. Коли вважати, що творчість є уміле сполучення двох реальностей — зовнішньої й внутрішньої, то стилем художника будемо вважати його уміння опанувати зовнішнім і віддати у розпорядження внутрішньому стросві його душі.

В д. Липи є своя улюблена форма, своя мова — не така барвиста й легка, але оригінальна й тісно сполучена з психологією твору і своєї теми. Це автор вже певної школи і досить високої артистичної культури. Змістом своїх творів він бере не зовнішню подію, а внутрішню, прояви психічного життя людини і тому й немає тут інтригуючої фабули, цікавого для поверхового читача змісту. Вабить він не фабулою, а психологією, і в цій сфері автор почуває себе дома. Правда, шкodusмо, що не доводиться бачить більші твори, але й в тих мініатюрах та повісти масмо перед собою цікавого, оригінального художника, вартого багато-багато пильнішої уваги видавців, а тоді критиків і читачів.

„З нового світу“ — є повість зраненого серця. Художник, покладаючи старий світ — в буквальному й переносному значінні, — послав своїй дружині, з котрою пірвав все, свою сповідь. Коротко переказує він цілу повість свого дружинного життя — від часу, коли зустрічався в господі її першого чоловіка і до останньої хвили, коли мусів симулювати свою смерть і тікати в „Новий світ“. Фабула повісті аж надто тривіальна: Покохались і подружжались двос. Зустрівся третій. Жінка зрадила, а звідти і розрив з нею. Але повторюю, що не змістом зовнішньої фабули цікава ця повість, а характером, психологією, внутрішньою акцією. Це був шлюб „на вірі“ між кращими осо-

бами, які в основу свого шлюбного життя поклали, крім любові, ще й високу Правду. І коли Правду було зганьблено, забруднено і страчено, — тоді нічого більш не воставалось, як розірвати звязь дружинного життя... Психологія тих моментів — складає головний зміст і інтерес оповідання.

Ця невеличка повість незвичайно цікава ще й тим, що звертає увагу читача на сферу людського життя, яка в наш революційний час зосталась й зостанеться старим, зачліснявим болотом, де гинуть людські кращі, тончі, шляхетні душі. Це особливий світ, який не зміниться від революційних переворотів, бо базується лише на вищій культурі людського духа. А без неї тут, як, правда, й всюди, буде вічний прах. „З нового світу“ — є чудесною ілюстрацією того.

Видавництву порадимо, коли кращі, оригінальні речі не сила видати більш чепурно й багатше, то хоча б пильнувати про бездоганність тексту. Коректура вважає страшеною неуважністю до видавця.

П. Богацький.

436 *Іван Косинин.* — Бібліст. (Нариси з американського життя.) Видавничі спілка „Книгозбірня“ ч. 7. Київ. 1918 р. ст. 40 in 16°. ц. 65 к.

Двойко невеличких оповідань незнаюго у нас на Україні письменника — І. Косинина, малюють настрої й відносини американські в гуртах пресвітеріанських сектарів — біблістів, здалеку подібних по характеру своєї віри до наших адвентистів.

В оповіданні „Бібліст“ автор розповідає про одного з таких побожних сектарів, що вже належав до тих „щасливих вибранців“, „які можуть розмовляти з Христом й чути музку його серця“, але ж це не завважало тому вибранцеві найнідкішим способом визнакувати бідних робітників та опукувати всяку голоту. В другому — „Five o'clock“ оповідається пригода з скрипаком-українцем, якого було запрошено грати в пресвітеріанській церкві на концерті. Його гра на скрипці захоплює пресвітеріанців; вони запрошують артиста на „five o'clock“, а він знов грає ту ж саму пьєсу, а потім розповідає її зміст. Впливається, що пьєса зветься „Русалкою“ й малює красу жіночого тіла. Це страшенно обурює побожних сектарів, шокірує їхні релігійні почуття.

Оповідання І. Косинина мають певну цікавість як з огляду на зачеплені ним темп, так і тим, що змальовують мало відоме нам життя янки, повних безмежним

повагом до злота й усякої користі, й одночасно перенятих ханжеською побожністю. Але ж з боку художнього оповідання ці не уявляють собою цінного придбання для нашої літератури. Написані не майстерно, гнjackою, місцями зовсім незграбною мовою з великою примішкою американських слів та виразів, якими автор ніби навмисне хизується; з силою покручених на американський кшталт українських висловів (напр. „фалюючі груди“, „ручку, яка колись дотикала кляватури“, „мешти“, „акомпанямент вигранів“, „скрипочка в футералі“, „з вимушеною дистинкцією своє повне, обтиснуте горсетом, тіло“... і т. п. без кінця). Дуже неують оповідання ще й не потрібні публіцистичні вставки, зроблені автором зовсім недоречно, а також претензійна дотепність письменника, що нагадує невдалі переклади з старо-халдейської мови. Наприклад: „я поділю американців на дві категорії та називатиму: „людина в штаних“ або „людина в спідниці“... Тепер людина в широких, закачаних штаних дивилася на мене, мов китайський осел, перед яким замкнули біблію“... „Я... дивився подібно тому українцеві, який приглядаючись акторам китайського театру, дивується вепомірно“... і т. д.

Може все те на американців „ділає вражаючо“, але ж на нас робить вражіння не дотепу, а беспорядної вимучености й нудної балаканини. Все це значно зменшує вартість оповідань молодого письменника, небажана потворна манірність якого може зовсім убити інтерес читача до його творів. Що ж торкається хиб мови, то треба вважати гріхом видавництва, що воно випустило цю книжечку без попереднього її зредагування.

Зовнішне книжечку видаю досить чепурно, тільки варт було би „Книгозбірні“ вже змінити незграбну вішєтку на обкладинці своїх видань.

В. Диканський.

437 *П. Драганець - Бродківський. Під шелест листя.* Видання П. Драганця. Видання друге. Сторінок 39, ціна 1 р. 25 коп. Київ, 1917 р.

На останній сторінці обгортки сам автор написав на свій твір „Під шелест листя“ рецензію „і теплу і захоплюючу“— тільки не читача, а д. автора, бо через цю саморекламу читач одразу ставиться до книжки з якоюсь осторогою і недовір'ям.

Прочитав я всю книжку досить старанно і уважно, але спитайте мене—про що

саме в ній написано,—я на це запитання не зумію нічого сказати. Читач навіть не догадався б,—через що книжку названо „Під шелест листя“, колиб сам автор не пояснив цього в передмові.

В книжці д. Драганець коротенько і пайвно оповідає про свій песимістичний настрій („Кудю йти“, „Життя мос“), про киявські контракти, про практичні поради (швидче—забобни) сільського пасішника, про 17 жовтня 1905 року, подав витяги з листів закоханої панни і переклад псалми з пісень царя Давида. Тільки одну річ і можна вважати оповіданням, це—„За чийсь провину“, але й ця дрібниця настільки тенденційна і з життєвого боку неправдива, що не має ніякої вартости, бо хто повірить авторові, щоб селянські читачі української газети хоч і в дореволюційні часи божеволіли від переслідувань урядників та старшин, це—пайвна вигадка автора.

Д. Драганець і сам передбачав хибні своєї творчости і в передмові до другого і третього видання звертається до своїх майбутніх читачів з такими словами: „сюди (в книжку) зібрав я все, що найкращого за декілька юнацьких літ утворила моя думка та фантазія під шелест листя паволоцького саду і околишніх лісів... Щиро прошу я свого давнього приятеля-читача, за давнім письменником: не клените, но исправльше, чтите“... Але з цим проханням треба було б звернутися в першу чергу до колекторів, які виконали свої обовязки кефсько; що ж до читачів, то їх автор не докличеться, бо книжка не має ніякої цінности.

Ціна маленької книжечки в 39 сторінок—1 р. 25 к.—дуже висока, хіба що для заможних авторових приятелів.

П. Гай.

438 *На дозвілі.* (Веселі оповідання з різних мов). Упорядкував В. Старий. Книжка третя. В-во „Сміх“. Київ, 1918 р. Ст. 128. Ціна 1 карб.

439 *Для дорослих казки та легенди.* Упорядкував В. Старий. Книжка четверта. В-во „Сміх“. Київ, 1918 р. Ст. 128. Ціна 1 карб.

„Сміх—ознака дужої людини“, а тому „нехай-же живе Сміх—окраса людського життя!“ З такими тезами й гаслами виступило Видавництво „Сміх“, видаючи свою першу книжечку.

Чи маємо-ж ту красу в цих останніх двох книжечках?

Безперечно!

Видко, що й „веселі оповідання“ й „казки та легенди“ було підбрано для цих книжечок рукою досвідченої людини, яка не допустить влитися брудній хвилі непевних „теревенів“ у чисту мелодію сміху.

Та, на жаль, мусимо підкреслити деякі хиби... От-же, поруч таких соковитих і барвистих оповідань, як: Яблука (М. Фішер), Оборона (К. Мендес), Як дядько Поджер вішав картину (Джером К. Джером), подібуємо такі бліді й сумнівної вартості малюнки „міщанського“ життя, як: Вхідниці (О. Димова) або—Сільське господарство (Рода-Рода).

Можна гадати, що упорядник збірника мав на думці показати всі нюанси сміху, але мимоволі випустив з рук пилку певної градації й через те деякі оповідання стоять якось осторонь і не відповідають загальному тону книжки.

Що до „казок та легенд“—то й тут, поруч з легендами О. Уальда, Ч. Вуда, О. Куприна вміщена досить сіренька українська легенда „Чортова земля“ або „Чорти та нюхари“. Безпретензійна українська легенда про „Горілку“ поруч легенди О. Уальда „Суд небесний“ виглядає так, ніби хтось наші прості милі кактуси-будяки, од яких так снокусливо пахне медом, посадив серед родо,—філо—й інших „дендронів“.

І в цій книжці немає сталої градації, помітно, що складена вона за дуже короткий час.

Це-що до змісту.

Що-ж до зовнішнього вигляду—треба підкреслити досить слабу коректу: багато випущених літер і друкарських помилок, які часом затемнюють зміст надрукованого.

Але це все можна пробачити виданням „Сміху“, бо вони мають свої великі плюси: 1) портативність і дешеву ціну книжок, а 2), саме головне, що в обох книжках є справді чарівний сміх— „окраса людського життя“.

Обидві книжечки мають певне право на перебування в кожній інтелектуальній українській родині, бо цілком того заслуговують і шляхетністю сміху й гарною мовою перекладів.

Т. Каракашечко.

IV. Педагогика і школа.

440 Фізична термінологія. (Російсько-Українська). Умовив педагогічний гурток слухачів Вінницького учительського інституту. Вінниця, 1918 р. Ст. 32. Ціни не зазначено.

Маємо, дяка Богові, ще одного „Дубняка“ чи, власне кажучи, твір цілого

гуртка „Дубняків з Вінниці“. Інакше привітати цю термінологію неможливо, як би ви того не бажали. Беремо, напр., перші 12 сторінок фізичного словничка—на сторінок з лишком слів налічуємо по-над 500 слів „українізованих“ і тільки решта—сяк-так перекладені на мову українську. Часто, навіть, неможна розібрати—котра половина словника російська, а котра українська: арфа—арфа, астрономія—астрономія, атмосфера—атмосфера, блок—блок, вал—вал і т. д. Навіщо така німа термінологія, до чого?

В передмові пані упорядки „термінології“ чим-дужч поспішають захватитися від шранцелі рецензентів до міцного й безпечного бліндажика, на дашку якого старанно зазначають: „ци фізична термінологія не уявляє з себе „самостійних творів“ невідомих і невідповідальних (?) авторів, а цілком взята в переробленні (!?) з галицьких підручників“.

Взяли, переробили, постановили—лічять не зайвми її надрукувати і поширити серед других відповідних наукових (?) кружків (!) учащоїся молоді“. Дуже шкода!

Але не будьмо „голословними“, перейдемо до дужче „українізованих“ та перекладених термінів, маючи на увазі, що „в круглих скобках зазначені паралельні терміни, котрі „гурток“ вважав кращими за галицькі і котрі більш відповідають народнім виразам Російської (?) України“.

Почнемо хоч би з 6-ої стор.—Башня—вежа (башня?), а чому не „банта“; вогнутый—вгнутий, звонок—дзвінок (звоник?); взолировать—з’їзольорвать, хіба це слово можна прочитати і хіба це не „самостійний“ переклад, иней—иній, а „наморозь“? Клапан—затичка (а не розірве паровика, коли всі „клапани“ поробляться „затичками“)? Котель—кітел і так далі, без кінця.

Чому „федеративні“ термінологи з Вінниці лишают без перекладу такі слова: зарево (заграва, луна), звено (кільце), опідкв (тирса), патрони (набої), скорость (прудкість), фаза (одміна, квартира), янтарь (бурштиш)... Слово чести, панове Дубняки, ці слова суть і в народніх піснях, приказках і в творах „відомих“ та „відповідальних“ наших письменників.

Крім того, в термінології неурядливі бути не повинні: „улитка“ не те саме, що й слимак (слизень), рычагь „другом“ бути не може, що-ж до приладу, який зветься „микроскопъ“, то він ніколи „люпою“ не стане.

Всіх помилок подати не можемо—не стане місяця, досить перелічених, хіба згадаємо ще тільки за „ссуchoю помпу“ (пасось всасывающей)—дотепний вираз!

Дивно стає, як люде не розуміють двох річей: 1) що український книжковий ринок може обійтися без „ссуchoю“ з кешень покущів макулатури й 2) чого не знаєш, про те не говори, а особливо—не пиши.

Чи не можна-б було законодатнім шляхом встановити кару за видання подібних „книжок“!?

С. Паночіні.

V. Видання для дітей.

441 С. Лазерлоф. Три оповідання про Христа. Переклад М. Савицької. Видання Педагогичного Бюро Полтавської Губерніальної Народної Управи. 1918 р. Полтава. Ціна 60 коп. Стор. 19.

Три відомих апокрифічних оповідання. Тут в кількох словах вся проповідь Христа про любов до ближніх.

Глибоким жалем, любовью та співчуттям вбрано першу казку про пальму, що, по слову дитини-Христа, схилилась і нагодувала своїми финіками бідних Йосипа та Марію. Любовью та жалем заповнює серце читача друга казка про глиняних пташок, що зліпив Христос, а Юда товче ногами. Ще більше любови, жалю і справжнього співчуття до стражденного чоловіка-Христа бачимо в маленької пташки—червоної шийки. Серце не дає їй спокійно дивитись на муки Христові на Голгофі.—„Які жорстокі люде,—думає пташка,—ім не досить того, що вони прибили на хрест цих трьох мучеників; навіщо-ж вони ще наділи на голову одного з них терновий вінок?!“ Серце пташки примушує її покинути на якусь хвилину маленьких милих діточок. Безсила, маленька кидається вона на поміч Розп'ятому. Невелика та поміч: маленьким дзюбом вириває вона з тернового вінка один шпильок, що встромився в чоло Нещасного...

Нехай кричать проти цієї книжечки ригористи всіх напрямків егоїстичних течій соціальної філософії, доводячи докази непотребі такої літератури, що м'ягчить серце людини, що викликає напів-сентиментальні почуття, що проповідус „стару непотрібну“ мораль, але їх крик буде безсилим зойком, бо слово правди і любови знайде завжди дорогу до душі маленького читача, на якого числить ця книжка.

Зовнішній вигляд цієї брошурки, виданої чистенько на гарнім папері, з кількома відповідними малюнками,—присмний оазис серед теперішнього сірого мотлоху, що зветься сучасною книгою.

II. Синицький.

442 „Дід та баба та курочка ряба“, казочка в малюнках *Евгені Балуті*, видання Педагогичного Бюро Палтав. Губерн. Земства. Полтава, 1918. Стор. 8 in 4-о, ціни не зазначено.

Перша казочка, яку наше дитяче вухо вперше почуло від мами, або батька чи няньки. Стара і наївна казочка.

І в малюнках, ілюструючих її, заховано д. Балутю і безмежну простоту її і наївність і *coeur local*. який надає рисункам характер дійсно-український. Добродушний дід, що знавав багато де-чого на світі, але заховав все це не малу дозу дотепного гумору. і баба—цокотуха, з якою дід за все життя своє з нею ні до чого мабуть не договорився, і курочка - ряба — сама *sancta simplicitas*,—все це робить вражіння миле і присмне, а просте схематичне виконання рисунків влучних, характерних та позбавлених подробиць, викликає повне задоволення.

Проф. М. Бурачек.

443 *Падія Кибальчи*. Дитячі оповідання: Малий Ніно. Спогади kota Сивка. Бібліотека „Молодість“. Видання друге. 63 стор. ціна 80 к. Київ. 1918 р.

Маленький збірничок з двох оповідань. В першому оповіданнечку — „Малий Ніно“, мова йдеться про селянського хлопця за часів Гарібальді. Оповідання страшенно розгвинчено, з зайвими довгими описами переживань дитини, які зрозумілі тільки досорлим читачам.

„Ніно заліз у виноградні і скрутився там. Почув він щось зовсім чудне і незрозуміле: все мов стало нище. І листя на винограді нище, і гори вишні і люде вишні—все стало прехорше і таке, мов він його вперше тільки тепер справді бачив... Він мов тут і не тут... мов він і не він... Хотілося когось боронити, хотілося йти на небезпеку, хотілося співати, слухати співи, музику“.

Для дитини - читача цей опис переживань нагло скляний. Також багато місця в оповіданні відібрають великі описи природи.

Головна тема цього оповідання—як селянський хлопчик зважився на героїчний вчинок: провадив повстанців-гарібальдійців вночі через кручі і гори до призначеного місця і вернувся до-дому. А до основної теми приточено, приплетано зайві епізоди—з Петро, з карточкою Гарібальді.

Друге оповідання—теж безкінечно довге,— в якому Кіт Сивко розповідає про свої пригоди. На жаль, нічого оригінального, комічного, веселого і цікавого в ньому немає. Теж довжелезні описи і кімнати, і люде, і котів—докладно і нудно. І знов переживання kota переказано довго і неймовірно. Навжою частинку довгого монологу— яких сесь багато:

„Я не міг зрозуміти, як я міг те зробити! Як я міг з'їсти всю рибу! Я найвєс тієї нахущої смачної риби так, що мені було вийжо, а їм (хазіям), наче на глум, покинув по одному шматочку покуштувати. Який я безовісний! Який я злодій непертворенний! Як я міг їх так скривдити!“— і т. д., і т. д. без кінця.

Мова в обох оповіданнях—сіра, бліда. До того всього доданий малюнок kota, дуже погано виконаний.

Невдала й думка видавництва—з'єднати в одну книжку ці два оповідання. Вони підходять під інтереси дітей різного віку. Той, хто вже зрозумів оповідання про Піно, не зацікавиться пригодами kota, а кому цікаво про kota почитати,—той ще не спроможеться зрозуміти „Малого Піно“. Краще-б було друкувати їх окремо.

Обкладинка хоча й претензійна (друковано золотом) але-ж невдала: ні по малюнку, ні по виконанню.

П. Хресто.

444 *В. О'Коннор-Вільська. I. У школі* (сценка на 1 дію). *II. Подруги* (сценка на 1 дію). Київ, 1918 р., стор. 16, ціна 35 коп.

Хоч деякі педагоги й вважають дитячий театр за річ антипедагогічну, але все ж таки значна більшість їх погоджується на тому, що драматичні постановки сприяють відкриттю нової сили в дитині, і використати цю силу в педагогічних цілях можливо найкраще на дитячих святах-спектаклях, бо ж на них дитина виявить свою самодіяльність, творчість. Звичайно, не треба тільки змінювати завдання дитячої розваги-вистави з завданням справжнього театру, а, головне, слід дуже обережно ставитися до вибору відповідних п'єс. Отоді спектакль внесе в сіру шкільну буденнину нову свіжу течію художніх інтересів; через участь у виставі прокинуться творчі сили в душі дитини, вона при звичається виступати публічно, правильно володіти мовою, голосом, рухами і т. ин. Шкільні вистави як найкраще можуть сприяти вивченню історії рідного народу, його побуту, поглядів, звичаїв, оточення та вбрання. Але ж незрозуміла, беззмістовна, чужа душі дитини п'єса може всю цю велику справу зовсім звичечити.

От, маючи все це на увазі, ми й не можемо визнати „У школі“ та „Подруги“ за сценки, які б були придатними для шкільних вистав.

„У школі“—це, власне кажучи, не сценка, а проста розмова між дев'ятьма школярами та вчителем, що пробувають тут „лісовими особами“.

Не знаю, що б придало собі діти, коли б довелось їм прослухати цю „сценку“ на протязі якихсь п'ятьох хвилин, а ми можемо, на жаль, сказати тільки одно: „сценка“ беззмістовна, не дає вона й коротесенького малюночка з життя школи, який хоч би трохи міг зацікавити маленьких глядачів, а фінал її сам каже за те, що наряд чи доведеться кому почути з кону таку репліку: „Всі учителі кати“.—що перед завісою повинен сказати учень Данило.

Сценка „Подруги“ по своїй вартості відрізняється від першої хіба тільки тим, що міститься на п'ятьох сторінках та „лісових осіб“ тільки три.

Самі ж „подруги“—це тини настільки не життєві, вигадані, наскільки кумедні останні слова Насті, де вона, випровадивши своїх товаришок і, углядивши, що всі її цукерки, якими вона частувала подруг—з'їдено, так мовила про себе:

„Добра втіха,—тільки втрата.

Самий папір з шоколада“...

Книжечку видано досить чепурно, але ж в ній здибуємо силу помилок і чимало кумедних виразів та зворотів.

Рими в віршу не додержано і зрифмовано так: „спізнаюся“ і „Ланусю“, „жарті“ і „пигаті“, „дорожні“ і „кожний“, „Вкраїні“ і „долини“, „Кохані“ і „Зрана“ і т. ин. Багато таких виразів, як от: „Розманижилась хоч в ліжку!“ „Вуса ти йому підвій!“ „Проучусь завдання!“ „Гічки втікають“ (це б то впадуть?) і багато інших.

Паводити приклади коректурних помилок, то треба перешнєувати мало не всю книжечку.

Олекса Діхтярь.

445 — 447 „Читанка“, „Кобзарик“, „Червона хусточка“. Вид. „Нашим дітям“. Київ, 1918 р. По 13 ст., кожна коп. 10 коп.

Ці три книжечки належать до цілої серії дешевих дитячих книжечок ілюстрованих п. Павловичем.

Матеріалу для читання за винятком Червоної хусточки (відома всім „Красная шапочка“) в цих книжечках дуже мало, а через те головний інтерес їх полягає в ілюстраціях. На всіх малюнках п. Павловича, що очевидно присвятив себе ілюструванню дитячих книг, відбилась приємна охайність, зворушуюча неудоконаленість і майже дитяча невпевненість. Все це не шкодить його фігурам людей бути часами типовими й виразними. Більшість малюнків свідчить про любов художника до свого діла, а на виглядах з царства рослин відбився декоративний талант художника. Відсутність доброї школи вишко. правда, в руках, пропорціях, так і в техніці штрихового малюнка.

Вражас неприємно в роботі п. Павловича, надто слабенький рисунок тварин, чого ніяк не можна вибачити, бо тварини в дитячій літературі і особливо в літературі для дітей дошкільного віку займають виключне місце. Це зовсім рівноправні персонажі казок і оповідань за-для дітей, й прості оповідання про найвіи хитроші, жадні, злобу, доброту—без участі тварин, не завше були-б для них цікавими. А через це малюнки тварин повинні бути більш-менш типовими і правдоподібними для кожної породи зокрема. Тим часом у д. Павловича зроблено ілюстрації або-як (напр. 3, 4, 5 до „Червоної хусточки“). Щож до ілюстрацій в „Кобзарик“, то в ньому як малюнки окремих фігур, так і пейзажі зроблено теж без потрібної уваги. Але ж нема чого доводити, що до класичного матеріалу треба підходити з повагою і вдумливістю. „Читанка“ робить найбільш приємне враження. Малюнки передають знайомі і зрозумілі дітям сценки з дитячого життя та родинних відносин.

Художник П. Ланін.

VI. Справочники.

448 Товариські забави та ігри. Вид-во „Книжки для всіх“. Накл. У. С. С. Ів. Мавєвсько-го. Львів, 1917 р. Ст. 56. Ціни не зазначено.

Впорядчик невідомий, але в „змісті“ книжки (ст. 56) сказано, що автор передмови Д. Забудько; можна бути певним, що й цілу цю книжечку зложив він, бо й „стиль“ і мова, починаючи від першої сторінки до останньої, єднакові.

Книжечку складено з метою — дати „підручник забав та ігри товариської“ тим

людям, які по „тяжких цілоденних трудах“, зійшовши до гурту, хочуть забавитись. Отже, коли так, маємо „першу ластівку“ в цім напрямі, бо всі ті збірники „забавок“ та „розваг“, які до цього часу з'являлися на ринкові, було пристосовано передо всім для дитячого вжитку.

Треба занотувати дві дуже симпатичні риси (виразно галицького походження), які знаходимо не тільки в передмові, а й по всій книжці: жорстока боротьба з картами—... карти з поридної української хати треба викинути! 1) й 2) за всяке порушення умов гри—кара грошова на користь різних українських інституцій („рідна школа“, „убр. захоронка“ і т. д.).

Але перейдемо до розгляду того „цікавого“ матеріалу, який обіцяє нам Д. Забудько в своїй передмові. Гри та забави в цім „підручникові“ цілком „революційним шляхом“ поділено на такі відділи: різні забави, гри в фанти, збірні товариські забави й научні гри. Кажемо — цілком „революційно“, бо такі з забав, як „рисуноква“ (ст. 52) або „рухові вправи“ (ст. 53) ніяким чином неможна віднести до відділу „научні гри“. Знов — є такі забави, які з однаковим успіхом можуть бути й серед „різних забав“ і серед „ігор о фанти“.

Далеко зручнішим був би поділ забав на „забави на повітрі“ й „салонові“ або „хатні забави“, а потім перших — на „забави з особливими приладами“ (гра в пилку, в обручі) й „забави без приладів“. Що до „вартости“ самих забавок, то вони, за винятком двох-трьох, дуже цікаві й дійсно зможуть бути веселою розвагою для зібраних. Мова книжки дуже проста, трохи може — загалицька. Видано книжечку чепурно, на гарнім папері, майже без коректурних помилок. В одній лишень забаві „Гуси та вовк“ (ст. 14) чомусь випущено цілий „артикул“, відсутність якого понижусь захват і „темп“ забави.

Хто знає, яка нудьга буває часом на зборах малознайомих людей, що абсолютно не знають, як збавити час, той щиро привітає появу цієї книжки й побажає їй найширшого розповсюдження.

С. Паночіні.

VII. Мистецтво.

449 В. Модзалевський. Основні риси українського мистецтва. Малюнки Павла Дієнко. Видавництво „Сіверянська Думка“. Чернівці. 1918, ст. 32, ц. 85 коп.

Молоде чернігівське видавництво випустило книжечку д. Модзалевського про наше старе ми-

стецтво, видану недавно по російському.—в українському тексті. Це дуже добре. Книжечка д. Модзалевського цілком заслуговує уваги і широкого розповсюдження. Автор в доступному, популярному викладі знайомить читальника з головними елементами й формами українського мистецтва (переважно в минулому) з обсягу архітектури, орнаментики, малярства й різби, з головними зразками старого нашого народного мистецтва, на яке тільки недавно, порівнюючи, звернули свою увагу дослідники й музейні керманічі (вироби шкільні, металеві, дерев'яні, килими). (Свій виклад д. Модзалевський ілюструє знімками з пам'яток будівництва й зразків мистецьких виробів, взятих з чернігівських музейних колекцій. Малюнки виконано літографським способом. Виглядає книжечка, як на наші часи, дуже чепуренько.

М. Жученко.

VIII. Поезіі.

450 І. Котляревський. Віргілієва Енеїда. Передрук першого повного видання з 1842 року. Накладом Книгарні Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові. 1918. Стор. VI—228.

Відомо, що за свого життя Котляревський так і не побачив повного видання своєї Енеїди. Виготовлений ним текст вийшов у Харькові лише через 4 роки по його смерті (1842), виданий Волохоним. Текст цей повинно вживати, як основний текст Енеїди. Позаяк видання 1842 р. єсть бібліографічний раритет, ми не можемо не вітати факт його передруку Науковим Товариством у Львові.

В передмові до цього передруку д-р Щурат з'ясовує історію чотирьох видань Енеїди (1798, 1808, 1809 і 1842 р.р.) і перелічує цілком слушно зроблені зміни в правопису поеми. На жаль, не скрізь їх додержано. Зазначу хоча би на форму „зроблят“ замість „зроблять“ (стор. 79). Подібних помилок кілька.

Але, крім оговорених в передмові змін, знаходимо деякі, з котрими вже ніяк не можемо погодитися. На стор. 89 бачимо написання „царюок“. Правда, так галичане вимовляють, але Котляревський так не вимовляв, і тому безумовно треба б було заховати написання „царюок“. Бо инакше треба писати не „тетерю“, а „тетеру“, або „тетер'ю“ і „тетеріу“, як вимовляють у Галичіві.

Здибаємо ще помилкове написання „мертвця“.

Книжечку видало гарпо.

Ціни не означено.

451 Бібліотека полонених табору Зальцведель. Ч. II. *Микола Струмюк*. На війні та в неволі. Поезії. Зальцведель. Накладом Союзу Визволення України. 1917 р. Стор. 30. Ціни не зазначено.

До цієї збірки поезій хочеться підійти не з пером критика, а з глибокою побожністю історика, як до людського документу про те, що так нещавно минуло і що вже у вірі новітніх подій якось одсунулось на другий план і покривається темрявою забуття.

В неумудрих, звичайних римах повстають перед нами образи переживань свідомої національно-людиної, яку лиха доля кинула на арену братовбивчої війни. В горах карпатських, серед зруйнованих осель річної Галичини, перед страшним босом, серед річних силлюндраваних і знівчених країн і людей, потім у таборі полонених співає юнак про свої почуття, згадки, свої зневіри і мрії. Співає і знає:

Так, ми колись розгорнем крила

• І полетим у рідний край,

Та тут зостануться могили...

Так, чимало зосталося там могил, де „лігло спочити козацьке біде тіло“, в китайку не повіте.

Забуті, далекі могили ці будять спомини про тих, чий трупом їх начинено. І повстають перед очима уяви страшних почувань, людських мук— всі ті „муки і зла“, що пережили колієві душі забутих і близьких нам по крові людей. І нагадують вам обов'язки наші перед їх пам'яттю і тими, кого вони посиротили.

Під впливом цієї позбавленої будь-якої малярності книжечки, свуються і никнуть безсило думки про ту безодню, яку рис гіпертрофована державність з її примусовою силою між індивідуумом і ідеалом самоцінності його власного „я“. „Тевіафан“— держава проковтнув всі ці „я“ і поки що не подавився...

Чи вже й не подавиться?

Пав. Зайцев.

IX. Інформаційні видання.

452 Відомости про Російську Україну. Видання Союзу Визволення України. 1915 р. Стор. 23. Ціни не зазначено.

Допіру надійшла ця цікава книжечка, складена, як видно з передмови, „в самім початку війни“ й скінчена друком через наступання російського війська тільки в 1915 році.

Інформаційна брошура Союзу, складена для Укр. січов. Стрільців, дуже сімпатично відрізняється від подібної російської жовнірської літератури, як напр., відомі „Бесѣды перновскаго гренадера“ або славнозвістні книжечки видання Фесенка.

Єдине місце на ст. 4 дуже прикро виглядає: „Затямте:—там, на Україні, вже знають за вас і вже вас виглядають!“ і сподом дата—Січень 1915 року.

Це нагадує старі мрійно-хімерні твердження про глибоку й широкую свідомість національну українського народу, про могутній зліг воляків під український прапор і подібні вияви патріотичного чуття—і то в той час, коли в нас було тихо, як в усї,

коли все благоденствовало, бо спало. Це єдине „слизьке“ місце в брошурці.

Зміст книжечки—короткий конспект відчитий, що було уряджені С. В. У. в касарнях стрілецьких сотень у Львові. Брошура подає коротко й стисло головніші відомости про адміністративний і громадський устрій в Росії, про загальні відносини на Україні, про духовенство й мійське населення України, про кооперативні й інші приватні інституції; описуючи адміністративний устрій села, автори брошури пропускають таку важну „персону“, як писарь, а про старосту сказано коротко, що він „при урядованню носить причешлену на грудях білу бляху з написом „сільській староста“.

На ст. 14—15, пишучи про „Земство“, впорядчки брошури зовсім замовчали про такі школи, як—хліборобські, технічні, ремісничі і т. д., а згадали лишень про гімназії та реальні школи.

Дійсність переконала нас, що на ст. 18 висловлена глибоко помилкова думка: „Жади здебільшого поступовий елемент і вони проти нас не підуть!.. і далі „... горнулось на жаль до російської мови але знають і нашу“. Щось не часто ми на те... надбуємо... Сторінки 21—22 присвячені sui heneris інструкції: „що робити по прибутті до села чи міста?“ та про гуртування полків з російських Українців. Треба рішуче підкреслити, що термін „російський“, в приложно до України й українців, повинно відкинути і лишити тільки як історичну згадку про ті страхїття, які пережив наш край. Чия там ще буде Україна—не відомо, а зараз вона своя, самостійна, а не „російська“, але про це, на жаль, наші письменники часто-густо забувають.

Кінчається книжечка закликом: „Найбільший порядок!..“, де вимагається від стрільця, аби він був „міцний, як сталь, і чистий, як криштал“ і ніколи не допускав анархії й сваволі.

Книжечку написано для січових стрільців, і як така—досить гарна. Є два комічних місця, які трохи неують загальне приємне вражіння—1) „С такі товариства: споживчі крамниці („потребительское общество“) — прикрий недогляд—і 2)—трохи большевницький рецент—„царські портрети, що висять в канцелярїях, мають бути приложно спалені“!..

Коректа книжки майже бездоганна. Папір чудовий. Певне—в свій час, покладене на неї завдання, брошура-інструкція виконала

Х. Музика.

453 *М. Сумцов. Українські співці й байкари.* Видавництво „Сіач“. Видання друге. Черкаси, 1917 р. Стор. 42 in 16. Ц. 65 к.

Короткий, але яскравий, популярний нарис історії і сучасного стану українських співців, оброблений на підставі шпорокого знання і щирої прихильності до нашої народно-поетичної старовини.

Зазначивши співців на Україні-Русі далекого княжого часу, проф. Сумцов переходить до заступивших їх кобзарів, бандуристів та лірників з їх струментами, виявляє, звідкіль поведлись ті і другі і яка була їх доля аж до сучасної доби.

Не торкаючись дрібниць, ми б не згодились з шан. автором тільки в однім: як ни дивитись на відносини школи та кобзарів, зазначені йлиторичним, все ж таки не можна цілком обходити їх та, крім того, йти в Кулішовім напрямі до признання. буцім то „є досить ґрунта для думки, що українські бандуристи були попередю подібні до болгарських пандурів; у болгарських царів так звали військо, мабуть, передній ряд з музиків; пандури втручались в нутрянй діла і відносини, через те їх залічили в крамольники; царі почали дивитись на них скоса і гнати їх, і пандури повинні були перейти в бездомовних мандрьох музиків, іноді були розбійниками і злодіями“ (16 ст.).

Що до байкарів, то, на жаль, проф. Сумцов про них каже зовсім мало (37—39 ст.), тим часом, як на них треба б було звернути увагу тим більшу, чим менше їми цікавились раніш.

Ще одно. Нарис проф. Сумцова читатимуть і широкі круги і учні, а тому краще б було викинути дуже таки „сороміцьку“ пісню на ст. 9.

Проф. А. Лобода.

454 „Шевченкові“. Кантата на мішаний хор з супроводом фортепьяна (з приводу юбілея століття народження Т. Шевченка (26. II. 1814—26. II. 1914) Слова К. Малицької, музика К. Стеценка. К. 1918. Ціна три гривні. Видання автора.

На превеликий жаль взяв шановний К. Стеценко для своєї кантати дуже мало цікаві слова К. Малицької, як з боку змісту, так і з боку зовнішнього. Слова п. Малицької, крім дуже не вдалого змісту, мають великий брак ще в тім, що в них не додержано розміру вірша, і тому, як ни повертає композитор хіл своєї мелодії, все-ж таки доводиться йому вживати місця з такими наголосами: „стовпом огниетим“, „мостив шляхи нам“ і т. ин. Рима п. Малицької дуже бліда й убога: „сяє—втворяє“, „пророчистих—огниетим“, „гоніння—воскресіння“.

Це все, думаємо, відбилось і на самому процесі творчости п. Стеценка. бо мало дало йому ліризму й натхнення. Через брак розміру, головна мелодія не досить виразна. Секвентне наростання в crescendo № 5 (стор. 3) досить шаблонне, бо секвенція по своїй натурі потрібна більш багатства змісту, щоб не давати вражіння одноманітності. Теж навряд чи можна визнати влучним чергування двох тональностей: C-dur і D-dur“ (№ 6. meno mosso). в тім способі, якого вживає в даннім місці автор, де не мало оправдується голосоведенням. Також можна закинути авторові дуже легкий і дрібний акомпанемент в тих місцях, де автор вимагає від хорового виконання сили (див. Sempre forte в кінці № 7, стор. 5). Загальний стиль кантати одбиває звичайно стиль класичних кантат.

Однак, не вважаючи на вище надані закиди нашй про кантату можна сказати, що в ній почувасться рука майстра-художника і великий досвід в утворенні хорового укладу. На нашу думку, кантата К. Стеценка повинна мати гарну гучність при виконанню і в супроводі з акомпанементом бути дуже ефективною. Найкраще місце—кінець кантати з наростанням fortissimo.

Левко Редуцький.

455 *М. Сумцов. Слобідсько-українські історичні пісні.* Видавництво „Сіач“. Видання друге. Черкаси. 1918 р. Стор. 21 in 16. ц. 35 коп.

Автор, йдучи за відомим авад. В. Мілсом, має на меті звернути увагу на „територіальні відмінні“ народної творчости (4 ст.), це б то на звязки її з тими або иншими місцевими обставинами народнього життя. Ці звязки автор виявляє на піснях і думах про слобідсько-українську колонізацію, Івана Сірка, Сіриху та їх синів, слобідську гусарію і про Капніста. Користується автор найбільш „Малорусскими историческими песнями, собранными въ Екатеринославщинѣ“, Я. П. Новицкаго, 1908 р. (див. ст. 24—30 Новицкого і 4—11 проф. Сумцова), додаючи до того деякі матеріали Еварницького та инших.

Проф. А. Лобода.

XI. Театр і пьєси.

456 *С. Васильченко. „На перші гулі“* Жарт на 1 дію. Вид. 3-е. В-во „Криниця“ К. 1917. Ст. 24, ціна 40 коп.

Коли часами серед сірих, вохких, важких хмар блисне її засяє веселий соняшний промінь і нагріє просякне холодом повітря,—стас весело і в душу завітає радість. Таких же почувань зазнаєш, читаючи цей граціозний, свіжий етюд С. Васильченка.

Справді, серед незчислимх „отечественных“ бездар-драморобів, справжніх „скрипоцерів та паперосувателів“, що здебільшого бачили село тільки з вікна вагону, не знають ні людей, ні сільського побуту та обичаю, прочитали чи в театрі побачили кілька пьєс Кронвіницького, Карпенка та Старицького, й познаноють незграбно та грубо малювати їх, утворюючи свої

сенсаційні драми,—творчість С. Васильченка для нашої сцени є справжнім золотим промінням сонця серед темної мряки, що утворюють оті д.д. Колесниченки, Олельки Островські і т. п.

Скомпоновано етюд щасливо, й розкидано по ньому безліч блискучих самоцвітів і виявлено велике розуміння народньої психології. І всі ці елементи пьєски дають чудовий настрій, присмне почуття художньої насолоди од чарівного малюнку краська життя нашого села.

Вітаючи нову появу на книжковому ринку цього етюда С. Васильченка, щиро радімо талановитому письменникові працювати як найбільше на користь рідної, ще не дуже багатой, сцени.

Микола Садовський.

457 *Артур Шніцлер. „Зелена папуга“* (Зелений какаду). Малюнок на 1 тїю. Перекл. М. Вороний. Видавництво „Шлях“ № 9. Київ. 1917 р. Стор. 53. Ціна 1 карб.

„Зелена папуга“ — сміливий і цікавий малюнок, якого Шніцлер майстерною рукою виявив на тлі французької революції 1789 року.

Екзотичну назву „у зеленого папуги“ має шинок д. Проспера, який містяться в Парижських сутеренах.

Шинок одвідують не самі лишень представники „подлих шарів суспільства“, а й „високі“ аристократи, бо там, в шинку, кажучи словами дієвих осіб — „струшуються їх роспещені почування“. Власне кажучи, цей шинок одночасно уявляє з себе й свосрідний театр, в якому трупа д. Проспера, під його дотепним керунком, „вдас з себе злочинців“, говорять „високим достойникам“ грубіянські речі (ніби жартом) і тим має можливість „висловлювати в очі цьому панству свою думку“. І так на протязі всього малюнка дійсне життя химерно перевелітається з грою Просперової трупи... Аж в кінці—гурт повстанців, які брали участь у зруйнуванню Бастилії, потоком заливас сутерен і „наочне“, не по-акторському, показус „панству“, що „пануванню“ його прийшов кінець. Написано надзвичайно живо й барвисто.

На жаль д. Вороний, перекладаючи що річ, не попрацював належне. Такі фрази, як—„і тим не менш“ (и тѣмъ не мѣнѣе), „за тим припинки не буде“ (затѣмъ остановки не будеть); або такі слова, як—*лавки* (крамниці), *терніливо*, *неріюко*, дають повне право гадати, що переклад зроблено з російського перекладу, а не з оригіналу. Це вже —зле!

Взагалі — переклад цілком, необроблений. „Високі достойники“ говорять як „золоторотці“, а „червь“ — вживає „панської“ мови.

Навіть така дрібниця, як назва—і з нею зле—на обгортці стоїть „Зелена папуга“, а далі скрізь у тексті „зелений какаду“.

Коректура—злочинна, ганебна.

На кожнім кроці — „салдати“, „заминив“ (замінив), „забували“ (замість—забивали), „зеспокойся“, і... їм же несть кінця.

Ціна страшенно висока—особливо, коли мати на увазі, що це передрук з журналу.

Все це дуже принижує вартість розглянутої книжки.

Т. Каракашенко.

458 *С. Васильченко. Не співайте пісні. не вменшайте ноці.* Вид. т-во „Криниця“. К. 1917 р. Стор. 48. Ціна 60 к.

Зазначений вище твір—уже не перша драматичка спроба талановитого автора. Поруч з його оповіданнями стали з'являтися і драматичні пьєси; з них деякі, як напр., жарт „На перші гулі“, придбали собі значної популярности своїм блискучим гумором, життєвою правдою, яскравістю постатей і ввійшли в склад постійного репертуару наших театрів та аматорських вистав. В новій пьєсці автор малює нам селянську молодь, яка, зібравшись на хвилину, засиджується на цілу ніч від перших до третіх півнів (такими паузами, між иншим, автор і означає кожну з трьох картин), балакаючи, граючи та співаючи, на втіху кривому гончареві Тихонові і на злість його жінці Палажці. Сюжету, фабули, кругом якої б гуртувалися події, і яка б зиявала їх в одній послідовній логічно необхідній ланцюг, в цій пьєсі власне немає, і це може найбільша хіба її, як драматичного твору. Замість цього тут бачимо ніби випадкове нанизування входів та виходів дієвих осіб і їх розмов, які не раз складаються з епізодичних оповідань, що їх можна б було викинути або замінити другими без всякої майже втрати для цілого, як, напр., оповідання про себе Прісі (I, 11) або Костя (II, 12 і далі), сон Палажки (II, 9) і инш. Зазначена рпса, яка б зовсім не кидалась в вічі при иншій формі твору, напр., в оповіданні, навряд чи користна в драмі хоч і такій, що має за головне завдання—утворення певного настрою. Що ж торкається до останнього, то автор тут почасти досягає мети, утворюючи атмосферу молодих веселючих, змішаних з молодим та

легким, як вітрець, сумом. На жаль, він його невідомо для чого розвіває останньою картиною раптовою пожежею в селі. Ця картина, не підготовлена попереднім, з'являється разом з тим і не художнім контрастом або дисонансом, хвилюючим і викликаючим несвідому тривогу:—в данному разі це просто фальшива нота, яка тільки непрямно вражає. З боку настрою ефект був би більший, як би твір не було ще трохи розтягнуто. Отже хоч цей твір і не можна признати дуже вдатним, але в ньому знаходимо і те, що так милує в творах нашого автора: художню красу, ширість і правду. До цього треба додати прекрасну мову, з якої автор мистецьки користується. Часто декількома короткими уривками буденної балачки художник оживляє одразу весь малюнок, як оживив колись крапками в очах весь малюнок учитель Райського в романі Гончарова: тут такими крапками з'являються інтродукція в першій та другій картині (розмови за коном), розмови Костя з Максимом, потім з Горпиною і багато інших місць. Епизодичність таких сцен, як ця 9 другої картині (розповідання Палажки про сон) окуляються смаковитим гумором; вміння ж автора збудувати життєвий і легкий діалог показує в ньому не аби-який хист драматурга. Широ радимо йому не залишати свесі праці на користь театру, цієї ниви, де у нас, на жаль, виростає багато плевел і мало доброї пшениці.

Ол. Кисіль.

459 *Спиридон Черкасенко. Жак.* Драматичний етюд. Вид. „Дзвін“. Стор. 16, ціна 40 коп. Київ. 1918 р.

В драматичному етюді „Жак“ шаповний автор досить влучно з'ясував психологічну картину переживань сямі заможного хуторянина в зв'язку з сучасними соціально-політичними подіями. Зачинившись на-ніч в хаті і позакривавши віконниці, сямья переживає панічний жах, сподіваючись помсти від окривджених наймитів та найминок. „... я, стара людина, вік прожив—нікого й нічого не лякаєся. а тепер сижу, як злодій який, і тремчу“,—каже старий батько старшим синам,—і далі. „ви доводите людей до того, що треба від них сподіватись лиха... Кою ви лякаєтесь? Вас жахає, що прийуть ваші скривджені наймити. сплять, пограбують, а то й заб'ють вас“...

Етюд написано в реальних тонах з відтінком символізму, але на-стільки ясно і виразно, що головну ідею поеми зрозуміє і рядовий читач.

Бажаєм найкращого успіху цій користній поезії.

П. Гай.

XII. Релігія та церква.

460 „Життя Ісуса Христа (Земне життя Господа Ісуса Христа)“ за Євангелієм уложив *О. Білоусенко*.—Київ. 1918 р., стор. 124, ціна 4 карб.

Книга д. О. Білоусенка—свангельська сімфонія, українською мовою зложена. Як і всяка така сімфонія, вона робить спробу події та оповідання зо всіх 4 свангелії з'язати в один більш-менш натуральний хронологичний ланцюг. В передмові автор зазначає й інші московські праці в цім напрямі: Лебедева, Песоцького, Олександрова, Попова та інші, що стали йому в пригоді при його роботі.

Немає потреби важити книгу д. Білоусенка на вазі біблійної критики, бо вартість книги не в цьому. Також про мову книги та оздобленість її малюнками, взятими з українських „Учительних Євангелій“ 17 віку, не може бути двох думок: вони майже бездоганні. І книга дійсно „оживлює в пам'яті стародавню традицію нашого мистецтва“ своїми ілюстраціями та може бути дуже користним підручником „при вивченні мови“.*) Тільки шкода, що в виключно гарно за наших часів виданні книзі д. Білоусенка є чимало друкарських помилок, та що вони зовсім не зазначані в кінці книги...

Яке завдання книги та для чого вона признається? Як сам автор каже в передмові, книга має „викласти свангельську історію словами самого свангелія“. Автор поділяє ту думку, „що переказ власними словами свангельських подій та свангельської науки убиває дух свангельського оповідання й позбавляє його безпосереднього вражіння біблійної простоти та навіть ясности, через що, між иншим, в середніх школах визнаю найбільше відповідним новозавітню історію вивчувати по самому Свангелію“. З цих слів цілком натурально можна вивести, що д. Білоусенко, як що не виключно, то між иншим, має за мету в своїй книзі дати підручник Новозавітньої історії для середньої школи. В своїй замітці з приводу „Священної історії Старого Завіту“ п.-о. Ванькевича ми уже говорили про необхідність як для законодавців, так і для авторів підручників по З. Б.,—керуватись якоюсь певною провідною ідеєю. По нашому переконанню, священно-історичні події в школі потрібно трактувати так, щоб допомогти учневі закласти тривкі підвалини філо-

*) Див. рец. С. Гасвського „Н. Р.“ 1916 квітня ц. р. Digitized by Google

софьско-етичного християнського світогляду. Елементи філософські для світогляду містяться переважно в історії старозавітній, етичні—в новозавітній. Головну роллю в виконанні цієї дуже поважної справи відіграє підручник, яко матеріальне знаряддя. Яким же повинен бути підручник новозавітньої історії? Ще в 60 роках минулого віку один визначний педагог і філософ, українець по народженню, проф. Памфіл Юркевич*) доводив, що в підручнику повинно давати учневі „одно загальне, логичне та законосообразне“ з науки. Це визначення характеристичних прикмет підручника дуже влучне і справедливе. Бо справді: загальність, схематичність та систематичність, це ті головні вимоги від підручника, що сприяють навчанню людини за найкоротчий час чомусь невідомому та розгортають духову самодіяльність та самосгійність учня. Тут з'єднуються нерозривно дуже поважні завдання всякого навчання: освіта і виховання.—Цим вимогам не відповідає книга д. Білоусенка, яко підручник... Перш за всезначимим, що на протязі 124 стор. його книги зміщено 150 оповідань; є такі оповідання, що заголовок їх займає майже більш місяця, ніж вони самі (див. особл. стор. 29.) Ця дрібязковість зміста книги дуже обтяжить пам'ять учня, та навряд чи не поспеє й „безпосередньому вражінню біблійної простоти та ясности“... Бо ще слід додати і те, що хоч оповідання євангельські переводяться в книзі її „власними словами Євангелій“, але дуже в скороченім вигляді: для пильного читача, знайомого з Євангелієм, це зразу вилко навіть по підзаголовкам оповідань... Що ж викликало ту дрібязковість книги, яка порушила одну з головних прикмет підручника—схематичність та систематичність? По нашому, це—помилкове бажання автора надати хронологичній сімфонії євангельській значіння підручника? Кажемо: „помилкове“,—бо хронологичність дуже трудно єднається з систематичністю-схематичністю взагалі, а що до новозавітньої історії,—то тут вони майже протилежні...

Досвід законовчительський довів нам, що „навчати дітей новозавітній історії по самому Євангелію“ (або по хронологичній сімфонії його—все одно),—праця не користна, бо з-за деревня діти лісу не встигають побачити...

Св. Євангеліє—книга жива й вічна, призначана для користування на протязі цілого життя людини, а не тільки лиш шкільного віку її. Вучити вельо Євангелія в школі неможна, та й не треба... Школа повинна показати учневі, *чого шукати в Євангелії й як* знайти потрібне... В Євангелії перед нас поветає система науки Христової й Сам Христос, яко Божественний Учитель і яко ідеальне втілення своєї науки. От же звідцїля її новозавітня історія обовязково повинна бути систематичною та складатися з двох частин: в першій повинно бути найяскавіше намальовано Лице Божественне Христа Богочоловіка в Його житті, в *подїях*, а в другій повинна бути подана сама наука Христова, зложена систематично, роздільно та коротко без зайвих подробиць. Тоді в учнів складеться виразний образ і Христа, і Його науки, і, коли те потрібно буде, учень знатиме, де й чого йому шукати в Євангелії... З цим поглядом книга д. Білоусенка не гідиться, і через те, користним підручником середньої школи навряд чи зможе бути.

Але, яко книгу для дорослого побожного читача, „Життя Іс. Христа“ ми шпро вітаємо, жичимо їй самого широкого розповсюдження і—як з боку кристально-чистої народньої мови української, тако ж і як зразок вдатного оздоблення малюнками.—вважаємо працю д. Білоусенка за книгу класичну.

Священик Олександр Ходзицький.

461 С. *Томашівський.* Церковний бік української справи. Виданне Союзу Визволення України. Відень. 1916 р. 29 стор. ц. 30 сот.

Перекладена з німецької мови брошура С. Томашівського, що вийшла цївтора два роки перед цим, має вже історичний інтерес, як спроба ґрунтовного студіювання в німецькій пресі, під час війни, російського питання. „Надзвичайно швидкий зріст населення Росії, далекосяглі можливости її господарського розвитку і безумовно завойовницький дух сеї держави“, здавалося, загрожували небезпкою її сусїдам на Заході. Єдиний спосіб проти тієї небезпеки, на думку Томашівського,—політичний росклад російської держави на її природні складові частини. В данному разі особливу вагу має українське питання, бо, по автору, політичного роспаду Росії „можна сеягнути тільки відірванням від Московщини просторих, густозаселених й Богом благословених українських національних земель“.

*) Див. про нього нашу ст. „Проф. П. Д. Юркевич. Очерк жизни и религиозно-философск. мировоззрѣнія“ в журн. „Віра й Розум“ за 1914 рік.

Відокремлення України цілком можливо, бо Росія одноцільна тільки що-до форми державного устрою і по-за цією одноцільністю нема ніякої іншої, ні що-до раси, мови, господарства, ні навіть географії,—бо природні складові частини Росії існують сьогодні так само, як були вони перед століттям, і покликати їх до самостійного життя можливо зразу.

Автор підходить з одного боку до українського питання, торкаючись церковної справи. Переглянувши в головніших рисах істерію Церкви на Україні і церковних відносин України до Московської Церкви, С. Томашівський в минулому не бачить ґрунту, на якому могла б зміцніти єдність російської церкви, що будучи по суті церковно державною, не в більшій мірі міцна й неухитна, ніж сама держава. Автор передбачав, що з роспадом держави російської роспадеться й російська синодальна церква, а церковне життя приладиться до нових політичних обставин. В брошурі здибуємо погляд на значіння церковної унії з Римом на Україні в минулому, що ґрунтовно розміняється з засвоєнням у нас загальним розумінням цієї справи. Автор не бачить в унії способу покатоличення та денационалізації українського народу і про Петра Конашевича, що допоміг оживити українське православ'я та відновити православну церкву, висловлюється не зовсім прихильно, подаючи сумнів у його патріотичні заслуги. Трудно прийняти такий погляд, бо унія, в момент її запровадження, все ж була спробою на живому тілі, небезпечним експериментом в дуже делікатній сфері людського життя і реалізувалася гострими засобами, що цілком нехтували принципі волі в'їри.

Автор гадає, що в наші часи справа унії на Україні не безнадійна. Можливі успіхи й католицької віри і коли буде відкинуто дотеперішню практику нехтування по костьолах української мови, то в недалекій будучині, можливо, наступить розвиток й поширення католицизму на Сході.

Даючи поради, як краще упорядкувати в відвоєваних од Росії землях управу церковну та церковні відносини, автор застерігає, що доброго наслідку з того можна сподіватися тільки при тій умові, щоб зайняті землі ні в якому разі не були прилучені до Польщі.

Книжка цікава, змістовна, написана для читача вдумливого, з історичною підготовкою. Деякі поради з неї цікавими мо-

жуть бути і для уряду державного українського і для всеукраїнського православного собору при обміркуванні їми справи нашого дня—автокефалії української церкви.

В. Потоchnий.

Видавничча хроніка.

● До всіх видавництв, окремих видавців та українських громадян.

По постанові громадсько-урядових комісій, які виїздили на Шевченкову могилу, ухвалено заснувати в хаті, що стоїть на горі, читальний зал — бібліотеку. В тій бібліотеці має бути зібрана вся література, що торкається до життя і творчості Т. Г. Шевченка: всі видання його творів, всі розвідки критичні й публіцистичні, статті й замітки, що були розкидані по окремих періодичних часописах в різних мовах.

Визнаючи, що зібрати такий матеріал можливо тільки при діяльній участі всього нашого громадянства, адміністрація могили просить всіх, кому дорога пам'ять Т. Шевченка, докласти краплину й своєї праці в це діло. Надіслати всі матеріали й газетні та журнальні вирізки треба або ж на могилу Шевченка (Канів, Київщина), або в редакцію „Книгаря“ (Київ, Володимирська, 42) В. Старому.

● Загальні (рокові) збори Т-ва „Час“ відбулися 12-го Квітня у власному помешканні Т-ва на Володимирській, 42. у Києві.

Збори заслухали доклади дирекції й ухвалили запропоновані нею обрахунки прибутків та витатків, ухвалили видати пайщикам дивидент в розмірі 15%, на пай-рік (15 карб. на 100 карб. пайового капіталу), асигнували значну суму в фонд опієної каси едукаційних співробітників товариства, потім ухвалили такі асигнування на благодійні цілі: 1) в фонд по утворенню капіталу для заснування на Україні вищого наукового закладу культури—5,297 карб.; 2) на пам'ятник Т. Шевченкові у Києві—1000 карб.; 3) на опорядкування могили Т. Шевченка під Каневом — 1000 карб.; 4) на надгробок на могилі Миколи Лисенка — 1500 карб.; 5) Київській „Просвіті“—1000 карб.; 6) 1-му українському захисткові для селянських дітей сиріт (Київ, Львівська, 60)—1000 карб.

Ухвалено повісити в помешканні Т-ва великий портрет забитого московськими „большевиками“ одного з фундаторів Т-ва лікаря М. Орловського.

Далі збори ухвалили продовжувати видання „Книгаря“, розпочати видання товстого історично-публіцистичного часопису „Минулі дні“ під редакцією С. О. Єфремова; видання трьох календарів на рік 1919; объявити конкурс на архітектурні українські альбоми, а також запропонований дирекцією план видавництва.

Ухвалено зроблені дирекцією товариства заходи в справі організації бібліотеки, яка згодом має бути одкритою для загального користування а тепер тільки для членів т-ва.

В склад уряду товариства обрано таких осіб:

Дирекція т-ва: В. Д. Петрушевський, М. С. Синицький, В. К. Королів, М. С. Пасталак, О. І. Зайченко.

Кандидати на директорів: Е. К. Лукасевич, О. Ф. Волошин, Петро Синицький.

Члени ревізійної комісії: М. К. Садовський, С. В. Паньківський, Х. Чикаленко, О. І. Діхтарь, М. І. Павловський.

● Товариство „Час“ почало друкувати *збірник творів Гр. Григоренка* в трьох томах.

● Те ж т-во друкує в серії белетристичній *Е. Оженикової*—„Gloria Victis“ в перекладі Софії Тобілевич, та драму *Г. Гауптмана*—„Ганюся“ („Ганеле“) те ж в перекладі С. Тобілевич.

● Літературно-видавничча секція театрального відділу Міністерства Освіти виготовила до друку такі пьєси: „*Зимовий вечір*“ М. Старицького; „*По ревізії*“ М. Кропивницького та інші.

● Видавництво „Криниця“ у Києві друкує такі книжки: *М. Метерлінк*, Сinya Пташка, Феєрія в 5 д. пер. Е. Тимченка; *Б. Дорошківич*, Початкова хімія для нижчих с.-г. шкіл; *М. Драгоманів*, Політичні пісні Українського народу XVIII—XIX ст. ч. I й II; *М. Драгоманів*, Нові Українські пісні про громадські справи (1764—1880); *Ол. Грушевський*, Сучасна Українська література в її типових представниках, ч. I; *Гр. Чупринка*, Поезії т. I, II і III; *М. Коцюбинський*, Твори т. III, IV і V; *Р. Лещенко*, Як відбуваються поєзми на суді мирових.

● Видавництво „Вернигора“ у Києві готує до друку такі книжки: Гете:—*Фауст*, ч. 1. Його-ж: *Сотник Богдан Хмельницький*; Б. З.—*Життя українського народу* вип. 1—5; Кобець:—*З пісень неволі*; О. Островський:—*Атакування нової Січі*; його-ж:—*Петрик*.

● Видавництво Череповського у Києві друкує *Читанку* Т. Лубенця (друга після граматки книжка до читання) і *українську граматику*, курс середньої школи. Ів. Огієнка.

● Видавництво „Дзвін“ у Києві незабаром випускає з друку комедію на 4 дії В. Винниченка—„*Пана Мара*“.

● Адміністрація Чернечої гори однинила в плавучому готелі, що коло *могили Т. Шевченка* невеличку *книгарню* для продажу книжок прощам.

● Видавництво „Рух“ у Бовчі на Харківщині незабаром випускає з друку рідкісне народне видання „*Кобзаря*“ Т. Шевченка з оригінальними гравюрами чеського графіка К. Неметця і перекладом проф. д. Багалія.

● Воно-ж друкує *Збірник найкращих Українських пісень*; велику повість *Пан Халаявський*; Щоголів: *Поезії*; Омельченко, В.: *Соціалізація землі і с.-г. спілки*; його ж: *Соціалізація, націоналізація і муніципалізація землі*.

● Педагогічне бюро при Полт. Губерн. Земстві готує до друку такі книжки: Інструкції по влаштуванню бібліотек-читалень на Полтавщині; Методичні вказівки для вчителів і неюльних шкіл для дорослих та форма шкільного журналу; Інструкція по влаштуванню театру на селі.

● Воно-ж друкує *Сетон-Томпсона* — *Паші приїжді.*

● Видавництво „Сіверянська Думка“ у Чернівцях друкує збірку В. А. Шугасевського—*Монета і денежний счет в Львобержній Україні в XVII ст.*

● Українське Видавництво в Катеринославі друкує такі книжки: *І. Котляревський*.—Повний збірник творів. *Т. Шевченко*, Кобзарь (повний). *А. Кашенко*, Оповідання про славне військо запорізьке низове (з малюнками, планами та мапами). *Мамин-Сібірjak*, Миша (з малюнками). *Корієнко*, Запорожський клад, дитяче оповід., Ілюстроване.

● Незабаром у Харкові має виходити щоденна соціалістично-революційна газета „*Рух*“ якиміститиме широкі огляди українського, партійного, політичного і загально-громадського життя.

● Видавництво „Сміх“ друкує шостий гумористичний збірник народних оповідань, казок, гуморесок, збіраєш та записаних *С. Тобілевич* під назвою „*Лідові та бабні оповідання*“.

● Видавництво „Помішник“ друкує четверте видання брошури „*Руський на Україні*“, яка протягом одного місяця видержала три видання по 10,000 примірників.

● Гр. Коваленко готує до друку збірник своїх оповідань під назвою „*Троянда*“.

Літературне життя.

(Звістки та чутки).

◁▷ Гурток лікарів при Медичній секції Київського Наукового товариства закінчує цінну працю—„Словник медичних та природничих термінів“.

◁▷ Літературно-видавничча секція театрального Відділу Міністерства Освіти веде переговори з спадкоємцями небіжчика І. К. Карпенка-Карого в справі видання всіх його пьєс.

◁▷ Письменник *С. Сурфемов* закінчує з пропозиції т-ва „Час“ брошуру „*Могила Т. Шевченка*.“ Книжка вийде в найближчому часі з великим числом малюнків.

◁▷ Товариство „Час“ робить заходи за кордоном в справі організації видання українського „художнього лубка“.

◁▷ Гурт українських композиторів заснує спеціальне нотне видавництво у Києві.

◁▷ Пр.-доц. львівського університету *С. Рудницький* приготував до друку стінну фізичну карту України 1:1000000 (1 сажень завдовжки 4, завширшки з меншими картами збоку; геологічною, кліматичною, природних областей, рослинно-географічною й етнографічною). Карта вже в друку і не пізніше як за місяць вийде у світ. Крім того, скомпонував проф. Рудницький кілька стінних карт частин світа й інших країн по-за Україною.

◁▷ Проф. *Рудницький* зложив цілий ряд *твірничків географії*. Перш за все зладив він Початкову географію для середніх шкіл, в 6 частинах, з таким змістом: безпосередня околиця; загальні поняття; основи географії; географія цілого світу; географія України; загальна фізична географія. Далі—Ілюстровану географію України, в популярно-науковому викладі, 40—50 аркушів друку, з 6 більшими картами, великим числом менчих карт, діаграм та малюнків.

◁▷ Видавництво „Сіверянська Думка“ у Чернівцях має прийняти до друку *щоденник Шевченка* (повний текст) під ред. П. Зайченка.

⟨⟩ Письменник *М. Бойко* закінчує велику розвідку про творчість *Марка Вовчка*.

⟨⟩ Педагог *О. Кожухов* виготовив підручник *Географії України* для перших класів гімназій та вищих початкових шкіл.

Листування редакції.

= *О. Діхтяреві, М. Н. К. Т.* та іншим. Ще раз повторюємо, що Ви не одібрали належних Вам чисел „Книгаря“ з причини бувшого заколоту і безладдя на почті під час большевицьких наступів. Коштор акуратно висилає примірники часопису всім передплатникам.

= Проф. *І. Свенціцькому*. Очікуємо обіцяних статей.

= *Лубні. Ф. Г-шу*. Дякуємо, піде в черговому числі.

На підставі закону 20 березня 1911 року передруки з „Книгаря“, без означення джерела, заборонено.

Видавець—Т-во „Час“.

Редактор—В. Старий.

Зміст літературних журналів.

„Народня Справа“. Вийшло ч. 16—17.

Зміст. Дмитро Загуд: Над гробом Господнім. Наш Великдень. Клим Поліщук: Великдень дзвони. В. Старий: Памятник собі. В. Садовський: Мирний договір. Центральна Рада. Мик. Зеров: *Д. С. Нечуй-Левицький*. М. А. Кухаренко: Громадські роботи. Шарлемань: Дбайте про багатства різної природи. З життя народних рад. Б. Дорошкевич: Що зробило Надзвичайне Зібрання К. Н. Р. 6-го квітня 1918 р. К. Михайлюк: Як треба дойти корів. Є. Архипенко: Гійба. Оповідки.

„Вільна Українська Школа“. Вийшло з друку і продається своє число.

Зміст: 1) С. Русова: Федеративна ідея в творах Шевченка. 2) Ф. Сушицький: Народність в творах Шевченка. 3) С. Р.: Шевченко і малі діти. 4) П. Зайцев: До історії Шевченкового букваря. 5) С. Гасвський: Біографія Шевченка в школі. 6) П. Мірза-Авекьянц: Твори Т. Г. Шевченка, як матеріал при навчанні історії України. 7) Ол. Дорошкевич: Шевченко по лекціях літератури. 8) В. Дурдуківський: Матеріали для шкільних ранків і вечірок в пам'ять Т. Шевченка. 9) Л. Білецький: Виховання емоціонально-образного мислення і твори Т. Шевченка. 10) І. Ющук: Шевченко в галицьких школах. 11) З життя вчительських спілок. 12) Хроніка. 13) Критика. 14) Од редакції.

Нові видання, надіслані до редакції „Книгаря“.

611 **Агрном і кооператор**. Другий збірник статей. Т-во „Український Агроном“. Київ. 1918 р. Ст. 63. Ц. 2 карб.

Амічів, Є.—Шкільні оповідання, книжка 1. Пер. О. Діхтяря. Вид. Т-ва „Час“. Київ. 1918 р. Дитяча серія № 91. Ст. 32. Ц. 60 к.

Арифметичні правила для початкових шкіл. Склав Я. Чепіга. Вид. „Українська Школа“. 1918 р. Київ. Ст. 40. Ц. 75 к.

Багрій, Г.—Кишеньковий Московсько-Український словник. (Віля 3000 слів.). Вид. Т-во „Книга“. Київ. 1918 р. Ст. 89. Ц. 1 р. 50 коп.

615 **„Бім-бом, дзелень-бом!“** Малюнки О. Судомора. Т-во „Час“ у Києві. 1918 р. Ц. 2 р. 50 коп.

Васильченко, С.—Оповідання. Вид. „Вік“ у Києві 1918 р. Ст. 345. Ц. 4 карб.

„Весна“—читанка для маленьких дітей. Уложив О. Білоусенко. Вид. „Криниця“ у Києві. 1918 р. Ст. 62. Ц. 1 карб.

„Вінок“—книжки для читання у класі Низка 1-ша. Твори рідних письменників. 15 вишуків. 1917 р. Вид. Педагогічного Бюро у Полтаві. Ціли не зазначено.

Вовчок, М.—Кармелюк. Вид. Пед. Бюро у Полтаві. 1917 р. Ст. 48. Ціни не зазначено.

620 **Гоголь, В.**—Тарає Бульба. (Пер. М. Садовського). Вид. Т-ва „Час“ у Києві. 1918 р. Ст. 176. Ц. 2 карб.

Грунський, Н. К.—Українська граматики. Вид. Є. Череповського. Київ. 1918 р. Ст. 48. Ц. 2 карб.

Грушевський, М.—Sub divo. (Оповідання, начерки, замітки). Київ. 1918 р. Ст. 109. Ц. 2 карб.

Драгоманів, М.—Пронащій час. Вид. 2 ге. В-тво „Сери і Молот“. Київ. 1918 р. Ст. 39. Ц. 50 коп.

Його-ж.—Нариси української соціалістичної програми. Вид. „Сери і Молот“. Київ. 1918 р. Стор. 101. Ц. 1 р. 20 к.

625 **Жихаренко, О.**—„Листопад“. Збірка поезій. м. Куп'янськ на Харківщині. 1917 р. Ст. 23. Ц. 40 коп.

Залізняк, М.—Державний устрій Німеччини. Вид. „Сери і Молот“. Київ. 1918 р. Ст. 55. Ц. 70 к.

Зразки судових актів. Вид. Полтавськ. Укр. Правн. Т-ва. Полтава. 1918 р. Ст. 91. Ц. 3 карб.

Зубковскій, И. А.—О Миргородскомъ минеральномъ „Гоголевскомъ“ источникѣ. Вид. Миргородського Т-ва „Провіта“. 1918 р. Ст. 78. Ц. 1 р. 50 коп.

Казки та легенди для дорослих. Упорядкував В. Старий. Вид. „Сміх“, кн. 4. Київ. 1918 р. Ст. 128. Ц. 1 карб.

630 **Канівець, М.**—Російсько-Український словник. Київ. 1918 р. Ст. 63. Ц. 1 к. 20 к.

Кобець, О.—В Тарасову віч. (Драматичні картини). Вид. Т-ва „Час“. Київ. 1918 р. Ст. 14. Ц. 35 коп.

Коваленко, Гр.—Про пташок та про комах. Вид. третє випр. та ілюстр. 1918 р. Вид. Педагог. Бюро у Полтаві. Ст. 29. Ціни не зазначено.

Котляревскій, Ів.—Твори. Вид. друге. Під. ред. С. Єфремова. Київ. 1918 р. Вид. „Вік“. Ст. 170. Ц. 3 р. 50 коп.

Лагерльоф, С.—Три оповідання про Христа. Вид. Педаг. Бюро у Полтаві. 1918 р. Ст. 19. Ц. 60 коп.

635 **Лікарські і пахучі рослини** Скл. Д. Максименко. Полтава. 1918 р. Ст. 87. Ц. 2 р.

Мамин-Сібіряк, Д.—Старий Горобець. Оповідання. Українське видавництво в Катеринославі. 1918 р. Ст. 24. Ц. 30 коп.

Його-ж.—Поганий день Василя Івановича. Укр. вид. Катер. 1917 р. Ст. 15. Ц. 30 к.

Народні казки. (Із збірника Рудченка). Укр. вид. в. Катеринославі. 1917 р. Ст. 118. Ц. 1 карб. 50 коп.

Огієнко, И. И.—Курєць українського язика. Вид. Череповського. Київ. 1918 р. Ст. 240. Ц. 4 руб.

640 **Островскій, О.**—Шрвана, пьеса на 5 дій. Вид. „Вільна думка“. Золотоноша на Полтавщині. 1918 р. Ст. 87. Ц. 1 карб. 50 к.

Переполох. Казка Митруся. Вид. Педагогичн. Бюро у Полтаві. 1918 р. Ст. 8. Ціни не зазначено.

Пісне, вітаймо свободи зарю!... Збірник Українських поезій про волю. Т-во „Провіта“ у Куп'янську. 1917 р. Ст. 27. Ц. 20 к.

„Прибадашка!“ Малюнки О. Судомори. Т-во „Час“ у Києві. 1918 р. Ц. 2 р. 50 к.

Провідник (ілюстрований) по національним музеєви у Львові. Д-р. І. Свенціцький кустос Нац. Муз. Жоврева. 1918 р. Ст. 36. Ц. не зазначено.

645 **Робінзон.** Написав В. Грінченко. Бібліотека „Молодість“. Третє вид. з малюнками. Київ. 1918 р. Ст. 60. Ц. 2 карб.

Роспалися пута вікові, прокинулись люде. Збірник Українських поезій про волю. Т-во „Провіта“ у Куп'янську. 1917 р. Ст. 29. Ц. 35 коп.

Русова, С.—Дошкільне виховання. Укр. видави. в Катеринославі. Ст. 162. Ц. 3 карб. 1918 р.

Русов, Ю.—Земноводні тварини (Оповідання). Вид. „Українська школа“. Київ. 1917 р. Ст. 13. Ц. 30 коп.

Його-ж.—Про плазунів. (Оповідання). Вид. „Українська Школа“. Київ. 1917 р. Ст. 12. Ц. 25 коп.

650 **Савицька, М.**—Гарас Шевченко, життя і вибір з „Кобзаря“. Вид. Педагог. Бюро у Полтаві. 1918 р. Ст. LX+72. Ціни не зазначено.

Савицький, Є.—Наука геометрії для нижших клас шкіл середніх. Винниця. 1918 р. Ст. 76. Ц. 2 карб. 50 к.

Смаль-Стоцький, С.—Діди, батьки і внуки у Шевченка. Вид. „Дніро“. Одеса. 1918 р. Ст. 15. Ц. 50 коп.

Сніжинки. Різдявий збірничок. Вид. Педагог. Бюро у Полтаві. 1917 р. Ст. 31. Ціни не зазначено.

Соломон, царь израїльський. Із книги „Пісні Пісень“. Переклад О. Жихаренка. м. Куп'янськ на Харківщині. 1917 р. Ст. 13. Ц. 40 коп.

655 **Стеценко, К.**—„Шевченкові“ кантата на мішаний хор з сцироводом фортеп'яна. Вид. автора. Ц. 3 гривні.

Тимченко, Є.—Граматика. Вид. Т-ва „Час“ у Києві. 1918 р. Ст. 168. Ц. 2 р. 25к.

Українка, Л.—Бояриня. (Драм. поема). Укр. вид. в Катер. 1918 р. Ц. 1 карб.

Український правопис.—Словничок ч. I. Склад Ав. Піковський. Вид. Т-ва „Час“. Київ. 1918 р. Ст. 64. Ц. 50 коп. в палятурках 85 коп.

Хомик, А.—Коротка географія України. Ч. I. (Фізична). Київ. 1918 р. Вид. Т-ва „Вернигора“ Ст. 29. Ц. 50 коп.

660 **Його-ж.**—Коротка географія України. Ч. II. Вид. Т-ва „Вернигора“. Київ. 1918 р. Ст. 29. Ц. 50 коп.

„Червона калина“.—Літ. Збірн. „Українського Січов. Війська“. Ред. Мик. Угрин-Безгрішний. З ілюстраціями. Львів. 1918 р. Ст. 143. Ц. 6 карб.

Його-ж.—Ворошкю. (Оповідання). В. „Україн. Школа“ 1917 р. Київ. Ст. 15. Ц. 30 к.

Черкасенко, С.—Про що тирса шелестіла. (Трагедія). Вид. „Наш театр“. Київ. 1918 р. Ст. 84. Ц. 1 р. 75 коп.

Чопівський, І.—Графіт на Україні. Вид. „Праця“. Київ. 1918 р. Ст. 16. Ц. 35 к.

665 **Яку користь дають тов. „Провіта“ і та „Народній дім“ і як їх закладати.** Вид. Пед. Бюро у Полтаві. 1918 р. Ст. 31. Ц. 60 к.

Тов-во „ЧАС“ у Києві.

Вийшли з друку перші книжки дитячої серії розмальованих казок

„Прибадашки“ та „Дзелень-Бом“

Малюнки художника О. Судомори.

Продається у всіх українських книгарнях.

Ц. 2 р. 50 к. за книжку.

Скл. вид. Гуртова Книжна Комора Т-ва „ЧАС“.
Київ, Володимирська, 42.

Товариство „ЧАС“ у Києві.

Незбаром випускає з друку книгу

Проф. Є. СПЕКТОРСЬКОГО

ОСНОВИ ПРАВА ДЕРЖАВНОГО

перекл. О. Вечерницького.

Скл. вид. Гуртова Книжна Комора Т-ва „ЧАС“.
Київ, Володимирська, 42.

ТОВАРИСТВО „ЧАС“ у КИЇВІ.

Випустило з друку книгу

С. КОБЦЯ

В ТАРАСОВУ НІЧ

(драматичні картини визволення України).

Ціна 35 коп.

Скл. вид. Гуртова Книжна Комора Т-ва „ЧАС“.
Київ, Володимирська, 42.

Товариство „ЧАС“ у Києві
випустило з друку поезії Д. Загула

„З ЗЕЛЕНИХ ГІР“

Ціна 1 руб. 60 коп.

Головний Склад Крамна Комора Т-ва „ЧАС“.
Київ, Володимирська, 42.

Вийшла з друку всім і кожному потрібна книга

доц. **Свенціцького**

ОСНОВИ НАУКИ про МОВУ УКРАЇНСЬКУ

Ціна 1 р. 60 к.

Головн. Скл. вид.—Крамна Комора Т-ва „ЧАС“.
Київ, Володимирська, 42.

Продовжується передплата на 1918 рік
на ілюстрований кооперативний тижневик—ви-
дання Київського Союзу Уст. зріб. кредиту.

„КОМАННЯ“ („МУРАВЕЙНИК“)

тижневик. видається на українській мові.

Ціна на рік 12 карб.

Адреса: Київ, Інституська 3, С. У. Д. К.

НОВА КНИГА ВИДАВНИЦТВА „СМІХ“

НА ДОЗВІЛЛІ

Веселі оповідання *Брет-Гарта, Марка Твена, Джерома К-Джерома, А. Аверченка, Рода-Рода, О. Димова, Коклема та інших.*

Стор. 128. Ціна 1 карб.

Склад видання—Книжна Комора „Час“. Київ,
Володимирська, 42.

Другий рік видання.

Приймається передплата на 1918 рік
на журнал

„ІІІ Л Я Х“

орган незалежної думки
місячник літератури, мистецтва та гро-
мадського життя.

Веруть участь кращі українські пись-
менники.

Передплата—в конторі редакції: Київ,
Маріино-Благовіщенська, 123. п. 20. Вар-
тість: річно—20 карб., $\frac{1}{2}$ р.—10 карб., $\frac{1}{4}$ р.
5 карб.

Редактор-видавець

Хведір Коломійченко.

Т-во „ЧАС“ у Києві випустило з друку
В. ГОГОЛЯ

ТАРАС БУЛЬБА

в перекл. М. Саловського.

Ціна 2 руб.

Скл. вид. Гуртова Книжна Комора Т-ва „ЧАС“.
Київ, Володимирська, 42.

Товариство „ЧАС“ у Києві випустило з друку

Граматика проф. Є. Тимченка.

Ціна 2 руб. 25 коп.

Скл. вид. Гуртова Книжна Комора Т-ва „ЧАС“.
Київ, Володимирська, 42.

Приймається передплата на щоденну політично-
громадську часопис

ВІЛЬНЕ ЖИТТЯ

Умови передплати: на 1 м. 5 карб., на 2 м.—
10 карб., на 3 м.—15 карб.

Адреса редакції і контори: Одеса, Ніжинська вул. 65

Редактує колегія.

Приймається передплата на 1918 рік на тижневу
літературно-громадську і кооперативну газету

„С О Ю З“

Видання Уманського Кооперативного Союзу.

Передплата до кінця року (з березня)—10 руб.,
на 3 міс.—3 р. на 1 міс.—1 р.

Адреса контори і редакції: Умань, Київськ. губ.
Садова, 1. Пом. Уман. Коопер. Союзу.

Передплатуйте журнал—тижневик

„НАРОДНЯ СПРАВА“.

Народня справа буде обслуговувати широкі вер-
стви українського народу, буде дбати про інтереси
українського селянства та робітництва, усім зро-
зумілою рідною мовою буде освітлювати питання
політичного та громадського характеру, міститиме
статті і даватиме багато чисто практичних порад
по сільському господарству та кооперації.

Адреса редакції: Київ, Володимирська вул. 33.

Передплата оголошується поки що тільки на 4 міс.

Умови передплати: На 4 місяці 4 кар.

Передплатуйте селянський журнал Народня Справа.

Товариство „ЧАС“ у Київі
ПРОДОВЖУЄ НА 1918 РІК ВИДАННЯ

й приймає передплату
НА МІСЯШНИЙ КРИТИКО-БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ЧАСОПИС

Книгарь

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОГО ПИСЬМЕНСТВА,
(РІК ВИДАННЯ ДРУГИЙ)

Часопис „Книгарь“ подає повні відомости про діяльність всіх українських видавництв; оповідає про всі наміри й плани кожного видавництва; про всі книжки, що вийшли або мають вийти.

„Книгарь“ при участі відомих українських письменників і знавців з різних спеціальностей дає оцінку кожного видання; оповідає про його зміст, зазначає його якості й хиби.

Ціна часопису „Книгарь“ з пересилкою на рік—15 карб.; з першого квітня до кінця року 12 карб. Перші чотири книжки „Книгаря“ за 1917 р. досилаються новим передплатникам за додаткову платню в 3 рублі. Оповістки видавництв по 50 к. за рядок.

Гроші на передплату надсилати по адресі: Київ. Володимирська 42, „ЧАС“, редакція „Книгаря“.

Видавць—Т-во „Час“.

Редактор—В. Старий.

Приймається передплата на 1918 рік на двотижневий кооперативний журнал

„КООПЕРАТИВНА ЗОРЯ“

що видається коштом і заходами Дніпровського Союзу Сложивчих Товариств, у Київі, мовою українською.

Журнал буде мати на меті обслуговування здебільшого споживчої кооперації на Україні.

ПЕРЕДПЛАТА: на рік—12 карбов.; на півроку—6 карб.; на чверть року—3 карб.; окреме число 50 коп.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І КОНТОРНІ: Київ. Подол. Володимирська, 1 Дніпр. Союз Сложивчих Товариств

Приймається передплата на 1918 рік на

„Вістник Ради Народніх Міністрів Української Народньої Республіки“

який поки що виходить 3 рази на тиждень. Передплата приймається тільки на 3 місяці і коштує: на 1 місяць—3 карб., на 2 міс.—6 карб., на 3 міс.—9 карб.

Видавництво „Сміх“ випустило книжку четве

ДЛЯ ДОРОСЛИХ КАЗКИ І ЛЕГЕНДИ

(О. Уалд, Ч. Вуд, В. Дорошевич, С. Руданський, А. Купрін, В. Етгель; народні - українські, індійські, перські, хвеські і т. ин.)

Упорядкував В. Старий.

Ціна 1 руб. Ст. 128.

Склад. вид. Гуртова Книжна Комора Т-ва „ЧАС“
Київ, Володимирська, 42.

Приймається передплата на 1918 рік на щоденну

РОБІТНИЧУ ГАЗЕТУ

Центральний орган Укр. Соц. Дем. Робіт. Партії

Умови передплати:—на 1 міс.—5 карбованція
Адреса редакції і контори: Київ, Михайлівська
пр. 35, кв. 1. Телеф. 65—10.

01/47.71/057

КНИГАРЬ

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОГО
ПИСЬМЕНСТВА

ВАНДСТВО „ЧАС“ У КИЇВІ

1918.

1/05/47.71/91.79

K 537

Ц. 1 КАРБ. 40 КОП.

ЧЕРВЕНЬ

Приймається передплата на
Вістник Всеукраїнської Спілки

лікарських помічників, помічниць і акушерок.

Щомісяшний професійний орган Комітету Всеукраїнської Спілки лікарських помічників, помічниць і акушерок.

„Вістник“ обслуговує і захищає інтереси лікарських помічників, помічниць і акушер. на Україні.
„Вістник“ стежить за національно-професійним рухом лікарських помічників, помічниць і акушерок і освітлює життя та діяльність організації на місцях.

Умови передплати: на місяць 2 карб; на 2 міс. 4 карб; на 3 міс. 6 карб.

Адреса редакції: Київ, Тургенівська вул. 32, пом. 1.

Ціна окремого № 2 карб. 25 коп.

Редактор *Ю. Гудзій.*

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА НА

ЛІТ

АУГ

ІК,

Передплата: ві

доплачують

07(05)(44.71)(= 91.79)

K 537

Укр

СТИ

нау

Умови пере

Ціна за оп

4.

карб. 50 к

к летіту.

передплату та кореспонденцію просимо надсилати:

Київ, Велика Васильківська 104, д-ру Є. К. Лукасевичу.

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА НА 1917—18 ШКІЛЬНИЙ РІК
на загально-педагогічний журнал для школи і се

Вільна Українська Школа

Видає т-во „Українська Школа“ під спільною редакцією С. Русової, Ю. Сірого, Я. Чепіги і С. Чернасенка.
Журнал виходитиме щомісяця, (крім двох літніх місяців), починаючи з вересня с. р.

Передплата на рік—12 руб., на пів-року—7 руб.

Тимчасова адреса: Київ, Іринівська, 6.

За Редакцію відповідає С. Чернасенко.

Зміст 10-го числа „Книгаря“. *Сергій Єфремов.*—Небуденний пам'ятник.
В. Гасенко.—Україна в освітленні європейської преси. *Ф. Гавриш.*—В справі нового видання словника Б. Грінченка.—Критика і бібліографія. Одділи: I. Історія.—II. Публіцистика.—III. Економіка.—IV. Красне письменство.—V. Педагогіка і школа. VI. Видання для дітей.—VII. Інформаційні видання.—VIII. Збірники.—IX. Часописи.—X. Справочні видання.—XI. Поезії.—XII. Театр і в'єси.—XIII. Релігія та церква.—Видавнича хроніка.—Літературне життя (звістки та *Чутки*)—Нові книжки. (666—748). Оповідки.

Жнигарь

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОГО ПИСЬМЕНСТВА.

Київ.

Рік видання другий.

Червень, 1918 р.

Число 10-е.

Виходить що-місяця.

Жебудеххий пам'ятник.

Стаття Сергія Єфремова.

462 *Марко Вовчок*. — Народні оповідання, т. 1. Пяте видання. Укр. Вдвдвничої Спілки. Стор. 260 in 8°. Львів, 1918.

463 *Марко Вовчок*. — Кармелюк. Вид. Педагогичного Бюро Полтавського Губернського Земства. Стор. VIII+48, Полтава, 1917.

Оце як-раз 60 років минає, як у Петербурзі, в видавні Куліша, вперше з'явилися одні „Народні Оповідання“ незнамого тоді автора. Українське письменство того часу не мало голосних дзвонів і його творчість широко між люде не пішла. Головна маса українського народу, потенціально основана на українській національності, ще спала — не була сповита в кріпацьких кайданах — не була освіта і несвідома, а так зване освічене громадянство до зужого пнулося сонця, першом горнулось до чужих культур, бо тільки в тоді ж Куліш, сусідські дзвони голосніші. Проте навіть тоді „Народні Оповідання“ не заснітились і не пропали в невеличкому крузі свідомих національно українців. Поруч Шевченкового „Кобзаря“ це була друга книга, що вийшла по-за межі тодішнього українства і здобула широку популярність отому „таємничому псевдонімові“, що зумів знайти серед тодішнього життя пекучі теми й обставити їх всією красою рідного слова, художнім натхненням і такою прозорою віжністю й чулістю жіночої вдачі, що непереможно до серця промовило з сторінок таких звичайних, буденних оповіданнів. І коли одні нового світа просвітники, раділи, як Шевченко, що

Господь послав
Тебе нам, кроткого пророка
І обличителя жестоких
Людей неситих,—

інші, оборонці застарілих форм соціального життя, вдарили на гвалт і оскрились на молоду авторку. „Мерзосно-отвратительныя картинки“ невідомого письменника дошкулили бо їх так, як тільки сама правда може дошкулити,— до того ж правда, вживлена в надзвичайно принадних, широко художніх формах та образах.

Минуло 60 років. Давно впали кріпацькі кайдани. Перейшла й пам'ять про стару неправду і неволю. Життя далеко-далеко ступило вперед і в йому, серед теперішнього шуму, даремно й шукати було б тих обставин і тих постатів, які до глибу душі займали колись письменницю, а з нею і наших дідів та батьків. І проте твори Марка Вовчка все новими з'являються виданнями і у нас, і за кордоном, та й довго, певно, ще не сходитимуть з нашого літературного обрію. І не з історичною тільки міркою, не як до історичних документів підходить до невмірущих „Народних Оповіданнів“ сучасний читач,—єсть бо в них справді те, що кладе печать безсмертя на діла рук людських і примушує забувати про їх вік немолодий. Не кажу вже про мову, секрет якої тепер безнадійно втрачено, але свіжість і безпосередність чуття немов екромним вінком невідьнучих, запаханих квітів

увиває ці класичні малюнки нашого минулого і заразом такого і нам ще близького життя.

Молода жінка, що пришла з чужини до українського народу, під умілим керуванням досвідченого народолюбця справді зрозуміла душу українського народу, глибоко увійшла в неї й зуміла відшукати там те, що не старіється, не вицвітає, не міняється під впливом самих зверхніх обставин. Минула, напр., давно і слід по ній загубився, стара некрутчина, але по вік-вічний лишається муки розлуки й той образ матері, що втратила—все одно, через віщо—своїх дітей.

Тільки у мене й потіхи, що коли присяться мої дітки. Та все святяться вони маленькими, а парубками ніколи не присяться.

І як живі вони стоять перед душею мою: Андрійко веселий, кучерявий, ніби по хаті бігає та гомонить, а в хаті ясно! Василько над квітками та зіллями сидить, задуманся...

Прокинувся — пусто! Чробота дожидає; треба жити, треба діло робити, треба терпіти горенько... („Два сини“).

І живе ота скорботна мати, живе й досі в тисячах так само покинутих, занедбаних і самотніх істот,—такий само тип, як і славна „Mater dolorosa“ італійського художника. Авторка знайшла для своєї безіменної героїні щиро людські риси і дала нам просто безпосередній, а через те вічний і невимірний образ матері, ту ідеальну жінку, якої муки й радощі во віки не перейдуть, бо індивідуально вживлюються в кожній жінці, в кожній матері, і кожного разу зворушують душу своєю життєвою правдою. В цьому саме й лежить тайна скажу так, живучости Вовчкових творів. Вони з глибока скопили й зафіксували в художньому слові не зверхні обставини, не етнографічні риси, які минаються з часом, а психичний тип українського селя, вже неминущий. І хоч як одмінилося воно за ці 60 років, але душа його тою самою ли-

шилась і через те такими рідними й тепер здаються нам оповідання Марка Вовчка. Через те й справдилося віще слово Кулішеве, що „такі оповідання стануться з часом основою словесности нашої народньої, як розшириться вона й розкинеться на всі сторони пишними вітами“. І як уся наша поезія новіща вийшла з Шевченка, так наша художня проза не з кого походить, як тільки з Марка Вовчка: усі наші прозаїки звідали на собі могутчого його чару, а багато з них віддало данину навіть художній його манері, отим неприхованим мініятурам коротеньким малюнком, в яких оповідання йде од першої особи й тим надає їм високого ліризму та живої безпосередности. Ми й досі в „Народніх Оповіданнях“ чуємо первотвір того, що нас і тепер захоплює й чарує, прототип багатьох образів, що снуються через усе наше новітнє письменство. І невидимі нитки духової симпатії й приятні відносять, через голову минулих десятиліттів, теперішнього читача з авторкою, споріднюють з нею і не дають її давнім образам в нашій дулі вивітруватись і вицвітати. Бо не липючі у неї були фарби і вміла вона їх так укладати на своїх мініятурних, здебільшого, полотнах, що час нічого їм подіяти не може. Це так, ніби той чумацький Вовчок, що звелів над собою поставити на свою вдачу пам'ятника. „Іще кріпкий чумацький був. Вмираючи сказав у пущі викопати під дубом два скарбці з грошима, один матері оддати, а на того його поховати гарно, висипати високу могилу, а хрест поставити із цілого дуба. Дак ми, — додає оповідач, — зрубали дуба під кореня, обтесали трохи гілля, да й упустили в землю так, як хреста... Аж геть-геть із степів видно!“ („Чумаць“).

Просто, але міцно і гарно зроблено. І далеко з просторів часу видніється той небуденний у своїй красі задумливий—трохи суворий, але такий м'який і ніжний разом—пам'ятник, що поставила собі авторка „Народніх Оповіданнів“.

Україна в освітленню європейської преси.

Стаття Г. Гасенка.

Щоб дати докладну картину відношення європейської преси до України, треба вичерпати для того цілий ряд різноманітних матеріалів і робота ця може розвинути на де-кілька томів. Розмір нашого

журнального нарису про Україну в освітленню європейської преси примушує мене тільки до загальної характеристики окремих органів без наведення прикладів і витягів.

Часом, коли Україна зайняла своє місце на сторінках світової преси, я повинен зазначити квітень і травень 1917 року. І от, з того часу кожен орган європейської преси виробив собі окреме обличчя що-до української справи. Для того, щоб краще орієнтуватись, ми розіб'ємо всю пресу Європи на три категорії—антантську, нейтральну і пресу германо-австрійської коаліції.

Франція.

„Le Temps“ — неофіціальний голос французького уряду. Цей орган дуже прихильно ставився до України до заключення нею миру. Після ж цього він почав кампанію проти Української державності. Дуже характерна стаття для „Temps“ — це про „Ersatz-Ukraine“ в ч. 11—14—II—1918 року, з легкої руки котрого ця глузлива назва так і залишилась для України в антантській пресі.

„L'Echo de Paris“—не має власної думки і трактує все з погляду „Le Temps“.

Більш шкодлива для нас газета — це „Gaulois“—орган консерваторів, в якому подвизається наш спеціальний ворог, французький академик Фредерик Масон, котрий в одній своїй статті в березні 1918 року назвав Україну „отруйною печерицею, розквітлою на ґрунті бувшої Росії“.

„Le Matin“ і „Figaro“—дві великі газети, що розходяться в великій кількості у Франції і за кордоном, до заключення миру ставились майже байдуже до українського питання; після Берестейського акту почали нещадну критику української державної ідеї, але все ж не так гостро і образливо, як „Le Temps“, хоч і називали все це „комедією“, німецькою інтригою і вигадкою „Бошів“.

Приємно око зупиняється на „Intransigeant“, котрий умішав статті, серйозно трактуючи українську справу з політичного, але, правда, французького погляду. Дуже прихильні до України статті друкувались там за підписом Жана Пелісьє, фундатора „Annales des Nationalités“.

„Petit Parisien“ краще поінформований в українській справі ніж більшість других французьких органів і мав навіть на українсько-румунському фронті свого постійного кореспондента.

„L'Humanité“, орган Ерве, більш схиляється до думки „єдиної соціалістичної неделімої“.

Італія.

„Corriere della sera“ — в свій час дуже добре інформована газета, але після революції писала про Україну часом смішні і дивовижні речі.

„Il Secolo“, „Giornale d'Italia“, „Il Popolo Romano“, „La Tribuna“, і навіть „Avanti“ цілком не поінформовані в українській справі, так що, не дивлячись на те, що це найбільші газети Італії, говорити про них зовсім нема чого. Але треба зазначити, що італійське громадянство за останній час почало дуже цікавитись українським питанням; і тому часописи приносять своїм читачам різні, не завжди справедливі, компіляції з французької преси та енциклопедичних словників.

Англія.

„Daily Mail“, „Daily Chronicle“, „Daily Telegraph“,—дають виключно телеграфні відомости і майже ні одної статті про Україну,—і все те, що було досі надруковано, ні з якого боку не може витримати критики. Тенденція всієї англійської преси — замовчувати українське питання, ігнорувати його, або ставитись цілком негативно.

„Times“—трактував нас до недалекого часу яко „Little-Russian“, цеб-то малоросіян; але після миру трапився, очевидно, деякий мовчазний поворот до визнання факту існування української нації, і разом з тим туга за великою Росією.

Це все, що можна сказати про англійську пресу.

Швейцарія.

„Bund“ — дуже добре поінформована офіційна газета — багато писала про Україну. Всі події у нас освітлюються в ній докладно в статтях за підписом Wl. Ell.

„Neue Züricher Zeitung“—не так добре поінформована, але прихильна до нас газета; останній час там було декілька цікавих статей про Україну за ініціалами A. Ch.

„Gazette de Lausanne“—наскрізь поліонофільська газета і через те неприхильна до української справи. Випадково пройшли дві статті з об'єктивною оцінкою справи, але загальний настрій газети ворожий.

„Journal de Genève“ поліонофільська газета, а тому українофобська. Раніш там друкувались гострі статті William'a Martin'a

з критикою українства і його політики. Останній час спеціально травлю одкинуто, а залишилось тільки перекручування інформацій.

„La Suisse“—більш менш терпимий листок, більш французький, ніж самі французи, котрий називав Берестейські переговори не инакше як „Берестейське базікання“ і казав, що доля українців полягає лише в тому, щоб бути кимсь пожегтими.

„Les Annales des Nationalités“, хоч і не щоденна газета, але її слід зауважити. Редагує її Шарль Ріве, один з знавців бувшої Росії, і Йосип Габрис. Майже кожна книжка Анналіс містить яку небудь прихильну до України статтю. Зазначу статті—„Зрада України“ графа М. Тішкевича, статті Жана Пелісьє, Шарля Ріве і декілька моїх статей про Холмщину, причини заключення миру і т. п.

„Berliner Tagblatt“—по своєму напрямку германофільська газета; характерна для неї жартовлива назва, надана їй швайцарцями—„Berliner Tageblatt“; і дійсно, вона на все, і на українське питання дивиться очима Berliner Tageblatt'a.

Ш в е ц і я.

„Huvudstagsbladet“—власного погляду на українську справу не має, а залежить цілком од інформаторів, котрими здебільшого бувають для неї поляки, а тому можна собі уявити, що то за інформація.

„Aftonbladet“ і „Svenska Dagbladet“ краще поінформований, бо інформує його финське бюро, котре ставиться до нас з прихильністю.

Данія, Норвегія, Голляндія з їх великими газетами „Berlingske Tidende“, „Social-Demokraten“, „Rotterdamsche Courant“, „Telegraaf“ та інші живляться лише передруками.

Н і м е ч ч и н а.

Що таке „Berliner Tageblatt“ „Lokalanzeiger“ (він же ж „der Tag“), „Vossische Zeitung“, „Frankfurter Zeitung“, „Vorwärts“—у нас тепер на Україні добре знають. Ї хотів би лише зауважити три часописи, у нас мало відомі, які мають великий вплив—це: „Germania“, газета члена Рейхстагу, Ерцбергера, котра спочатку була католицько-полонофільською, але тепер ставиться до нас дуже прихильно; „Kreuzzeitung“—русифільська, ставиться до нас негативно, і „Zukunft“—Максими-

ліана Гардена, з його останньою влучною критикою німецької східної політики. Але, певно, мало хто знає дійсне прізвище Гардена, (цеб то—Вітковський), і тому не треба дивуватись його скептичному відношенню до України.

Німеччина інформувалась під час війни спочатку прес-бюро д-ра Д. Донцова, а потім—„Союзом Визволення України“.

А в с т р і я.

Так само, як головні органи німецької преси, такі відомі всі головні органи австрійські, а тому, не зупиняючись на них, одразу перейду до угорської преси, котра на Україні менше відома.

„Vilag“—дуже прихильна до України газета, хоч і консервативна, суворо критикувала в свій час полонофільську політику австрійського уряду і виступала з обороною українців в Угорщині.

„Pesti Napló“ і „Budapesti Hirlap“ містили цікаві статті про українське питання, але не можна сказати, щоб були добре поінформовані.

Що до Болгарії, *) то, на жаль, мені поки що не довелося бачити за весь цей час ні одної болгарської газети, а тому не маю зараз змоги вяснити її відношення до української справи.

Т у р е ч ч и н а.

„Sabah“ і „Ikdam“ не добре поінформовані, але надзвичайно прихильно ставляться до України.

„Tanin“—дуже стримано обговорює українську справу; теж майже не інформований.

Останній час в турецькій пресі з'явилося кілька статей, писаних, певно, на підставі свіжих українських джерел.

З цього коротенького огляду закордонної преси самі собою виникають два висновки, котрі стоять в тіснім звязку між собою. Перше—це те, що закордонна преса в своїй величезній більшості до України ставиться неприхильно, друге—що вона майже зовсім не поінформована в українських справах. Ці обидва з'явища видаються мені цілком зрозумілими, і в цьому мусимо обвинувачувати тільки самих себе. За браком інших джерел закордонній пресі тільки і лишається, що користуватись непевними

*) Огляд Болгарської преси з українського погляду редакція подасть згодом.

чутками, енциклопедичними словниками та різними, цілком специфічними, інформаціями—здебільшого польськими. Ось у кого, у наших ворогів поляків нам треба повчитись, як звернуть на себе увагу і здобути собі співчуття у всього світа.

Я вважаю зайвим доводити про негайну необхідність поладження нашої інформаційної та інспіраційної справи. Коли наш уряд з яких небуло причин не поставить цього в найближчим часі, то треба громадянству самому зайнятися організацією таких установ за кордоном, які б вели пропаганду і агітацію на користь української національної і державної ідеї. Такі-б установи могли одночасно виконувати і другу не менш нам корисну роботу, цб-то інформувати Україну про настрої, погляди і події в Європі, що так або инакше торкаються української справи. Можуть сказати, що

уряд вже робе щось в цьому напрямку, що є у нас УТА, що засновано державне Прес-бюро у Києві і т. и. Приблизно такі відповідні я чую в офіціальних колах вже на протязі 9 місяців, тільки з різницею в найменних і інтонації, „но только возъ и нынѣ тамъ“...

На мою думку не слід би було затягувати цю справу на далі. Скоро наступить час, коли наша державність виступить на суд всього світу, треба щоб світ знав докладно і неперекручено, не з польських або московських джерел, хто ми, чого ми бажаємо і яка наша „віра“ і щоб більшість в Європі не вважала нас і нашу справу тимчасовим неприємним європейським непорозумінням, одним з ненормальних явищ цієї війни, яке повинно в кінці зникнути, як неможлива і штучно утворена комбінація.

В справі хового видакля словника Б. Грінченка.

Стаття Ф. Гавриша.

В пресі промайнула звістка про те, що лагодиться нове видання „Словаря української мови“ Б. Грінченка.

Навряд треба багато говорити про велике значіння цієї „найкращої скарбниці української мови“ *) і про те задоволення та радість, з якими, певне, зустрінuto буде нове її видання. Тим більше, що в новому виданні ця „скарбниця“ ще мусить збагатитися додатковим матеріалом, що захований у багатьох старих учасників роботи над цим словником і в інших осіб.

Але шкода було б, коли б словник, набувши тепер нових словесних надбань, заховав і ті нечислені, правда, хиби, яких, на жаль, не позбавлено попереднє видання. Про деякі з цих хав ми й позволимо собі подати тут кілька коротеньких уваг, сподіваючись, що наші уваги не пошкодять як найкращому переведенню справи з новим виданням словника.

Як відомо, до словника Грінченкового увійшло чимало ботаничних та зоологічних українських термінів. За невеликими винятками скрізь в словникові такі назви подано

з відповідною латинською термінологією, але без російського перекладу. Для користування словником не фаховцеві це страшенно незручно. Чи кожен має змогу тримати під рукою якусь латинсько-російську природничу термінологію? А без неї годі будь-як користуватися з словника Грінченка в належних випадках. Що ж до того, що користувати з таких назв доводиться не лише фаховцям, про це, гадаємо, не може бути двох думок. Саме - но красне письменство, поминаючи вже наукову та науково-популярну літературу, раз-у-раз вимагає від читача звертатися до словника за поясненням тієї чи іншої природничої назви. Тому, здається, дуже б збільшилася вартість словника, коли б нові його видавці взяли на себе обов'язок перекласти усі такі назви в словникові на російську мову й подати, разом з латинським, і московське значіння кожної назви. А налто це важно для сучасного покоління, що майже цілком виховувалося на російській науці й російській культурі.

Одночасно слід було б виправити і той, може випадковий недогляд, що порушує цілість системи: маємо на увазі, що в деяких місцях у Грінченка при зоологічних та ботаничних назвах не зазначено від-

*) „Поміч учителю в справі національного виховання учнів“, вип. 1. Вид. Секретарства Справ Освітніх. К. 1918. Стор. 9.

повідної латинської назви. Для науковості словника це також мало би значіння.

Говорячи про латинські терміни, не можемо до речі не зауважити, що в першому виданні словника є багато не спростованих друкарських помилок в цих назвах, як також і більш поважних помилок редакторських (порівнюючи небагато). Для ілюстрації наведемо приклади з обсягу узятих на-похваті 34 латинських назв, що вміщено їх в словнику на протязі слів: *лепіх*—*лоза*. Тут маємо друкарські помилки: *лепіх*—*Gluceria* замість *Glyceria*, *ліна*—*Filia* зам. *Tilia*, *литвинчики*—*Arineria* зам. *Armeria*, *лобода*—*Atriple* зам. *Atriplex*, *лоза*—*Elaegnus* зам. *Elaeagnus*. Редакторські помилки: *лепок*—*Asperugo* зам. *Asperula* також помилка і в слові *лепчиця*, *ліся*—*раст.* *Fulicata atra* замість *ит.* *Fulica atra*. Перепустити подібні помилки у нове видання було б небажаним недоглядом.

Ми спинилися довше на ботаничних та зоологічних назвах, бо тут найбільше спостерігли такого, що на нашу думку, треба, або виправити, або поповнити. Проте є де-що й по-за цими назвами, на що слід було б звернути увагу.

Помічається, наприклад,—і досить часто—таке з'явище: надрукувавши українське слово, автор не подає його московського значіння, а посилається на якесь друге українське ж слово, та цього останнього дарма в словнику шукати: якимсь випадком воно у словник не заведено. На протязі тих самих слів *лепіх*—*лоза* можна помітити такі приклади, що ілюструють цю увагу: *лілія*—*лилея*, *літонис*—*литонис*, *лія*—*лея*. Слів, що зазначені після знаку порівняння, в словнику немає. Таким чином, російське значіння слів, що стоять в наведених прикладах першими, лишається для читача невідомим. Необхідно або вмістити в словник слова, що в йому, звичайно, випадково, пропущені, або, коли для того

немає матеріалів, виключити слова з недійсними посиланнями, бо в українсько-московському словнику, яким є Грінченків, вони будуть зайвим баластом.

Ще одна увага. Раз-у-раз трапляється в словниках, що автор, відсилаючи читача за російським значінням даного слова до якогось аналогічного з ним, коли таких аналогічних кілька, не означає того основного слова, при якому він російське значіння поставив, а показує якесь инше з слів аналогічних, од цього ж останнього знов відсилає читача ще до якогось слова. Поясню це прикладом: коли ви схочете довідатись, яке російське значіння має, скажемо, слово *угнак*, ви мусите попередку подивитись слово *угнавець*, тоді *вугнавець*, далі *гунявий* і, нарешті, *гугнявий*, це б то: з стор. 314 ої IV тому перекинутись на стор. 258 I тому, тоді 340-ву того ж тому і, нарешті, стор. 336 ту того самого тому. Згодьтеся, що назвати цю систему зручною для користування словником неможна. А вжито її в словнику досить послідовно і здає вона читачеві багато замороки, і одбірає чимало часу. Гадьсмо, що без найменшої шкоди для науковості словника цієї справі можна б запобігти, або посилаючись, де можливо, просто на основне слово, або ж додавши зайвий раз московське значіння, щоб, принаймні, не примушувати читача, де в тому нема потреби, кидатись від тому до тому, гаючи може іноді дуже коштовний час.

Коротенькою увагою про те, що доданими наприкінці кожного тому першого видання словника списками помічених друкарських помилок далеко не вичерпуються фактичні помилки, які вимагають свого спростовання для нового видання,—закінчимо нашу новеличку замітку, побажавши новому виданню бути позбавленим найменших хиб і як найприветливішим для вживання середнього читача.

Критика і бібліографія.

I. Історія.

464 *Холмщина*. Видання Союзу Визволення України. Львів, 1915 р., стор. 32, ціна 30 сот.

Видана вже 3 роки тому, ця книжка лишень тепер попала до України. Тим і пояснюється запізненість нашої рецензії. Треба однак признати, що книжка не тільки

не загубила своєї ваги, а цілком навпаки—в нинішній час, коли питання про холмщину стало в увесь зріст перед українським громадянством, зі сфери теоретичних міркувань перейшло в чисто практичну площину,—вона, набуває особливого значіння. Українське громадянство замало знає про Холмщину; крім кількох статей в часописах, та

Дуже невеликих нарисів про Холмщину в існуючих книгах по українській історії, де—головне—Холмщина розглядається не самостійно, а лишень як одна з мало помітних дрібничок загально-українського історичного життя; в українській літературі не має нічого, звідки можна б було познайомитись з Холмщиною. Що-до літератури російської, то в ній питання про Холмщину освітлювалось завжди з боку „православ'я і руської народності“, пуб-то тенденційно і цілком незгідно з історичною дійсністю.

Книжка, видана Союзом Визволення, містить в собі короткий нарис холмської історії і деякі статистичні відомості про Холмщину. Все це написано коротко, але дуже цікаво, цілком об'єктивно, ясною і зрозумілою мовою. Єсть, розуміється, і так звані „галицизми“, але їх дуже небагато. Шкода, що цей історичний нарис має на увазі лишень політичну історію, зовсім залишаючи питання соціально-економічні. Але й те добре, що книжка ця, коли її розігледити серед українського, а зокрема—холмського народу, з успіхом може розвіяти досить поширену, на жаль, думку про те, що ніби то Холмщина є не Україна, а Польща.

К. Лоський.

II. Публіцистика.

465 Михайло Драгоманів.—Пропашай час. Україна під московським царством (1654—1876). З передмовою М. Павлика. Видання друге, видавництва „Серп і Молот“, № 7. Стор. 37 in 16°. Київ, 1918. Ціна 50 коп.

Між женецьким видавництвом Драгоманова знайдено не випущений у світ початок великої роботи під заголовком „Пропашай час“. Як показує наведений тут же підзаголовок—„Українці під московським царством (1655—1876)“—Драгоманов замірився був зробити свого роду підсумок українському політичному, економічному й культурному життю од переяславської унії до відомої „конституції“ 1876 року, якою царське правителство, здавалось, останнього забивало цвяха в труну України, як державного організму. На жаль, ця надзвичайно цікава робота, та ще в освітленні такої людини, як Драгоманов, не посунулася далі за початок. У надрукованих аркушах моємо тільки загальний вступ і частину розділа I-го „Вольности Війська Запорозького“. Той вступ і передруковано в виданні „Серпа і Молота“,—тільки не другим, а принаймні четвертим виданням, коли не лічити навіть не випущеного в світ женецького видання.

Ми не знаємо, чому саме не скінчив своєї роботи Драгоманов Чи тому, що обставини емігрантського життя, брак матеріялів під рукою та інша, нагальніша, робота не дали йому потрібного для такої синтетичної праці супкою й часу? Чи тому,—як догадувався Павлик, що погляди самого Драгоманова обмінялися й зроблений початок не одповідав уже дальшим висновкам: „Сниба, мовляв, заорана була за глибоко та й за довго, аби можна було її поправити та й повернути в супротивний бік... і через те він ту скибу й кинув“ („Передмова“, ст. 6)? На це, може, дасть колись відповідь докладна і повна біографія Драгоманова і тепер цього питання ми не беремось тут розв'язувати. Але й цей фрагмент з ненаписаної роботи і сам по собі дуже цікавий, і покаже нам, як Драгоманов дивився на українську минувшину.

„Пропашай час“—так охрестив він історію України під московським пануванням. „Двісті років мучення, поки царі доконали старі українські порядки“, на думку Драгоманова, пропали зовсім марно, і переглядаючи, „що ми самі, українці, виграли за останні двісті років, як пропадали наші старі „негідні“ порядки, а заводились нові, московські і петербурзькі, будім-то Європейські“ (стор. 17)—Драгоманов не міг не прийти до висновку, вже в самому заголовку зазначеного. І аналізом вихідного пункту цієї страченої доби, отих голосних „переяславських статей“ 1654 р. він свою думку якраз потвержує. Не вважав Драгоманов тих „статей“ за „верхипремудрости державної“, проте були на його думку „в переяславських статтях і добрі зерна іменно такого устрою громадського, до котрого також прямують скрізь освічені люде. Тут мовлялось, щоб чужі люде у діла краєві не вступали, щоб усякий уряд був виборний, щоб ніхто без суду не був скараний—і щоб судили свої люде, товариші, хоть козаків, шляхтичів, та міщан, коли не усіх. Так була на частину огорожена воля краю і народу од самоволі царської“ (стор. 29). І рівняючи ці зерна доброго ладу громадського до того, що було в Московщині тоді і потім, мав рацію Драгоманов, сказавши: „устрій козаччини був більш подібен до устрою теперішніх вольних держав Європейських, так званих конституційних, ніж московське царство і теперішня російська імперія“ (стор. 30). Зерно доброго ладу на Україні заглушено царською рукою і переяславські статті закінчилися ...танебним указом 1876 року. Два століття показалися сираниді пропашним

часом, і Україна, втративши всі свої вольності, мусіла за Драгоманова знов починати з того, щоб оборонити „волю краю і народу од самоголі царської“.

Читаючи тепер цю накидану сміливо рукою Драгоманова концепцію останнього періоду української історії, жалувеш тільки одного—що це уривок, фрагмент, а не ціла, викінчена праця. Вже з попереднього бо видно, як багато вона обіцяла читачам і як 40 років тому правдиво поставила вона питання нашої минувшини. На жаль, тільки поставила,—розв'язувати доводиться тепер иншим, не маючи за собою голосної думки нашого великого публіциста.

Сергій Єфремов.

466 Др. Дмитро Донцов. Міжнародне положення України і Росія. Видання „Робітничої Книгарні“. Київ. 1918. Стр. 21. Ціна 1 карб. 25 коп.

Маленька брошура, дуже маленька по розміру для такого важливого питання. І це відбивається на її змістові. Видко, що п-ві Донцову бажано було швидче висловити свій погляд що-до сучасного менту. Він зауважує, що брошура є відчит, виголошений 17 квітня ц. р. в актовій залі Комерційного Інституту, при чому кінцевий уступ відчиту, присвячений політиці кабінета Голубовича, як неактуальний, замінено в брошурі иншим.

Спочатку п. Донцов викладає в своїй книжечці історію міжнародних відносин на передодні війни 1914 року. Він цілком одкидає агресивні наміри з боку Німеччини. Одкидає їх не тому, що німці не почували сили, а виключно тому, що їм бракувало думки, яка не була тренірована і не звикла займатися „великими питаннями“. Виходячи з цього, автор одкидає також і зацікавлення тоді німців українським питанням.

Що-до Австрії, то він зазначає її „внутрішню“ здатність на поставлення й розв'язання великих проблем світового значіння, але й Австрія нічого не збиралася „ставити і розв'язувати“ по причинах теперішньої її кволоости в державнім організмі.

„Для жадної з центральних держав в перед день війни,—по Донцову,—не було метою триматися анексіоністичного напрямку: вони ставили головним завданням розірвати смертельний перетень, що стискався округ них“. Що-до держав згоди, до держав Англо-Російської коаліції, то автор закидає їм цей напрям.

Головним чином обвинувачує він Росію, яка, з „чисто азійською хитрістю“, забез-

печувала собі дипломатичний успіх за успіхом. Дуже цікаво наведена метода, якої завше, на протязі всієї своєї історії, трималась Росія, а власне: нищити свого сусіда за поміччю його сусіда. Наводяться досить влучні історичні приклади.

Таким чином, коли погодитись з п. Донцовим,—Німеччина дійсно, подолавши Росію, почувала себе в положенні пігмея, що випадково звязав Гулівера. І тепер вже, а не тоді, коли починалась війна, гадає він, можливо говорити про завойовницькі бажання Німеччини і Австро-Угорщини.

Загину Росії сприяли, як мислить Донцов, „професорська зарозумілість Мілюкова, політичне ділетанство Керенського і не знаючий собі рівного в історії ідіотизм правительства народніх комісарів“. Далі він каже, що більше силою подій, як волею своїх політиків, стала Україна незалежною державою, і зазначає про існування двох шляхів до її майбутнього існування. Перший шлях—це повна державна суверенність, а другий—це федерація.

Донцов обстоює, звичайно, перший шлях, наводячи приклади можливости існування України окремо від Росії з боку економічного, і каже, що федерація Росії з Україною така сама нісенітниця, як федерація Англії з Ірландією. Далі він каже: „Можуть наші сентименталісти дурити себе якимись надіями і чекати,—як зачарована королева на свого принца, або як жиди на свого Месію,—на приход „правдивої“ російської демократії, котра подасть руку згоди братньому українському народові, але для нас ясно, що за російським „grand pash Süden“ (пертя на полудне) стоїть незломана воля цілого російського народу“. Взагалі, Донцов противник всякого постійного зближення з якою-будь державою. „Входить в бльок, —нише він,—взятися душею й тілом з Німеччиною нам також не має змислу... Таким чином,—не федерація, а кооперація з тим, хто в даний мент потрібен“,—каже далі автор брошури і вказує навіть на можливість у майбутньому „кооперувати“ з Англією.

Нарешті, він радить облишити характерну рису словянства—внесення в міжнародну політику почуття, проявів симпатії і антипатії.

Дійсно, може правду каже п. Донцов, але „правду стару“, „правду дипломатів“...

Треба зазначити, що беручи на увагу навіть сучасну дорожнечу,—брошура його забагато коштує.

Ол. Грудницький.

467 *Микола Залізник. — Державний устрій Німеччини.* Вид. „Серп і Молот“, № 8. Стор. 51 in 16°. Київ, 1918. Ціна 70 коп.

Німеччина притягає тепер до себе загальну увагу всього світу. Стоючи на чолі центральної спілки держав, ось уже чотирі роки провадить вона завзяту боротьбу мало не з цілим світом за панування, за „власний куток під небом“, і має всі шанси вийти з боротьби коли не тріумфатором, то принаймні не зломленою й не подоланою. Натурально, що зацікавлення до цього велетня милітаризму та зразкової організації надзвичайно побільшилось. Люде часто питають себе, де причини тієї надзвичайної упертості, дисциплінованості й організаційної сили, що виявила за цю війну такою просто колосальною мірою Німеччина? Ми, українці, маємо до такого зацікавлення ще спеціальні мотиви. Доля поставила Україну в надто близькі стосунки до центральних держав і до німців маємо тепер okazji придивлятися не здалеку. а серед себе самих. І вище зазначене питання для нас має не саму теоретичну вагу.

Тим-то дуже до речі саме тепер появилась друком брошура М. Залізняка про державний лад у Німеччині. Автор не ставить собі якихось широких теоретичних завдань. Його компілятивна праця стисла, але досить докладно розповідає про особливості державного ладу в Німеччині, даючи відомости про склад німецької імперії, про політичний лад у Прусії, як найвпливовішій з німецьких держав, про союзню раду, про парламент і його вагу в політичному житті Німеччини. Як українець, найбільшу увагу звертає автор на ознаки федерального устрою в німецькій конституції й практиці, користуючись солідними працями з державного права взагалі і спеціально про Німеччину. З інформаційного боку брошура д. Залізняка зовсім добра і не буде через те зайвою в нашій популярній літературі.

С. Єфремов.

468 *Чого прийшли німці на Україну?*—Офіціальні повідомлення, думки, розмови. В-во „Відродження“. № 8. Вид. на четверте, виправлене. Київ. 1918. Ст. 16. Ціна 30 коп.

469 *Гр. Гетьманець (Гр. Сьогобочній). Українізація чи дискредитація?* (Як вони українізують державу). Накладом автора. 20 квітня 1918. 16 ст. Ціна 35 коп.

Ці дві брошури мають тимчасовий публіцистичний характер. Вже не варт було-б і говорити про них, позаяк обставини нашого „державного“ життя остільки несподівано змінилися, що, навіть, архаїзмами згучать самі заголовки цих книжечок.

„Чого прийшли німці на Україну?“ Саме життя гаразд відповіло вже на це запитання.

Звичайно, не чарівних ради очей Українці прийшли вони до нас. І не ради красномовства наших Демосфенів з Центральної Ради.

Коротенька і зрозуміла відповідь життя—мрійникам, що далеко були від ганебної дійсності!

„Відродження“ надрукувало цю брошуру, виконуючи волю „господ своїх“.

Що до „Українізації чи дискредитації?“ — треба зазначити милування п. Гетьманцем з типових „малоросійських“ зворотів мови (про „бузину та кийвського дялька“, наприклад. і т. под.) Взагалі, не почуваяється європейського смаку, який є дуже потрібним в політичних памфлетах. Автор зазначає „тріхи“ покійного с-р. уряду, який, не проявляючи відповідної рішучості, дискредитував себе на кожному кроці... Видко, як авторові не легко переходувати своє обурення—обурення справжнього патріота, переходувати у звичайних пристойних формах. Видко, як болять йому душа за рідну справу, за гідність нації.

Але—навіщо тепер це все? Тепер, коли немає вже ані українізації, ані дискредитації її, а звичайнісінькою тобі русифікацією повіває...

Певне, ці книжечки будуть потрібні, як історичні джерела, з яких нащадки дізнаються про довірливість, яку не можна виправдати, — довірливість української демократії до „культурного“ Заходу і до своїх „в'яжучих“ меншостей!

Ол. Грудницький.

III. Економіка.

470 *І. Чопівський. Цукрова промисловість на Україні.* Видавництво „Праця“. Київ. 1918 р. Стор. 36. in 16-°, ціна 70 коп.

Маємо ще один економічний нарис І. А. Чопівського про одну з найважливіших галузів промисловости на Україні. Автор в коротких, але яскравих рисах з'ясовує нам велику вагу для Української держави і для Українського населення цукрової промисловости. Це той міцний фундамент, на якому переважно будуватиметься державний бюджет, який буде зміцняти українську „валюту“. Велике економічне значіння цукрової промисловости на Україні автор вбачає з тому, що ця промисловість творить споживчий продукт першої потреби, який дав державі і населенню великий зиск. Підраховуючи прибутки від цукрової монополії, автор подає, що при монопольній ціні цукру, Україна, вивозячи за межі свої 68 мільйонів цукру, одержить 3.264 мільйонів карб., з якої суми державного скарбу перейде 1.764 мільйонів карб. що-року! Це ж майже чи не весь прибутковий бюджет держави.

Що ж потрібно для того, щоби цукрова промисловість розвивалася, а не занепадала? Під час війни дуже необережно і неуважно ставилися до цукрових заводів; не було ремонту, не було робітників, не давали палива і т. и. Буякові плантації значно зменшилися

і погіршали. На думку автора, яку не можна не вважати цілком правдивою, щоб знову підняти цукрову промисловість, треба: 1) забезпечити заводи відповідною кількістю палива; 2) не пускати цих земель в парцеляцію, а віддати їх в оренду; 3) забезпечити заводи паливом і всім иншим матеріалом; 4) вирішити позитивно справу з кредитом для цукрової промисловости. Ось які засоби пропонує автор.

Безперечно найбільшу увагу і суперечки може викликати перший засіб—дати заводам землю, або власне—не одбирати землі від заводів; для правовірних прихильників соціалізації землі—це засіб неможливий. Але час уже порухатися з реальними обставинами життя, з пильними вимогами державного добробуту, бо треба вчасно звернути увагу на те, що вимагає від нас реальна дійсність. Такої перестороги автор не робить одверто, але читач, уважно переглянувши всі висновки автора і зваживши їх, мимоволі сам повинен буде зробити це. В цьому і є велика вга праці І. Чопівського, що вона дає певний, перевірений матеріал для того, щоб де хто з високих високоствів спустився на грішну землю і зміркував уск хибність теорій, які дуже привабливі в мріях, але не можливі до здійснення. Таким людям ми особисто пропонуємо працю І. Чопівського.

А. Яковлів.

471 *Ф. Зайко-Зайкин. Земські та кооперативні Суспільно-Агрономічні Організації.* Київ. Стор. 32. ціна 40 к.

Книжечку видано народнім Міністерством Земельних справ. Це доклад першому всеукраїнському агрономічно-економічному з'їздові, що відбувся у Києві 22—26 жовтня 1917 р.

План агрономічної допомоги селянству на Україні — ось що являється змістом брошури. Перший всеукраїнський агрономічний з'їзд визнав цей план досить повним і вичерпуючим і виславив побажання, щоб його по-зможі вповні, в більш-менш близькі часи було переведено в життя.

На думку автора, а за ним—і з'їзду, всі агрономічні організації, як суспільні (земські та кооперативні) так і урядові повинні бути з'єднаними і працювати в повному контакті. До цього часу, на жаль, агрономічну допомогу селянства на Україні було поставлено досить невдало: не було об'єднання та стрійности організації не тільки між суспільними організаціями та державною, а і в самій суспільній організа-

ції навіть в одній губернії, де повіти часом ішли різними шляхами, не рахуючись з загальними бажаннями хліборобської людности.

Що-до організації, яка мусить об'єднати агрономію на Україні, то таким осередком, на думку автора, мусить бути народне Міністерство земельних справ (Генеральне Секретарство). „Міністерство Земельних справ одержує відомости про діяльність агрономічних організацій на Україні, розробляє ці відомости, складає загальний звіт агрономічної допомоги на Україні, виробляє план загальної роботи в цім напрямку на будучий рік, робить обрахунок тих видатків, які має витратити від себе на агрономічну допомогу. Всі ці питання розглядаються та обмірковуються в сільсько-господарській Раді, яка скликається міністерством на сесії“. В склад с.-г. Ради входять: представники міністерства земельних справ, представники губерніяльних земств, представники краєвих досвідних станцій, наукових інституцій, агрономічних організацій, с.-господ. шкіль, сільсько-господ. товариств українського кооперативного банку, Союзбанків України і т. и.

В брошурці подано коротеньку історію суспільної земської агрономії в Росії. Історія цікава. Вона говорить, що суспільна земська агрономія народилася на Пермщині в 1877 р., потім з'явилася в Вятчині (1887—1893 р.р.), далі у нас—на Херсонщині (1888 — 1893). Цікава річ: суспільна земська агрономія з'явилася вперше в так званих мужицьких земствах—Пермським та Вятським. Чому ж у нас на Україні ця агрономія вперше з'явилася іменню на Херсонщині?

Взагалі, прочитавши брошурку п. Зайкіна, хочеться побажати, щоб автор якомога швидче простудював історію суспільної агрономії,—земської та кооперативної,—не в Росії взагалі, а спеціально на Україні. Нам здається, що таку історію розвідку ми мусимо мати в найближчому часі.

П. Пожарський.

IV. Красне письмо.

472 *М. Гоголь. Тарас Бульба.* Видання Т-ва „Час“ у Києві в перекладі М. Садовського. 1918 р. 174 стор. Ціна 2 карб.

Давно вже назріла потреба в новому виданні творів М. Гоголя на українській мові. Переклади М. Лободи, Д. Мордовця, О. Пчілки, М. Старицького й инш. поодиноких творів М. Гоголя вже стали унікалами.—

Тепер-же, коли являється потреба не тільки в творах українських письменників, але й чужих на українській мові, відсутність творів того, хто захоплювався народнім багатством України—піснюю й „хвастав“ сю перед Пушкіним, того, чия душа була денационалізована чужою школою й переживала страшенну драму національної подвійності, хто вперше познайомив широкі кола російського громадянства з „Америкою під боком“, надавши „своїй Україні“, як писав він Максимовичеві, привабливих рис чудової неземної краси, чії твори мали вплив на цілу низку не тільки російських, але й українських письменників (Квітка - Основ'яненко—„Оповідання Пирятинця“ й инш., Гребінка, Стороженко—„Закоханий чорт“, „Марко Проклятий“, Ст. Писаревський (Шерепера)—автор пісні „За Німан іду я“, Данилевський, Раевський, Старицький і др.)—відсутність творів М. Гоголя на українській мові є велика шкода й для громадянства українського й для школи.

Ця потреба, про яку давно нагадував Ієремія Галка (Костомаров), особливо почувається тепер і, читавши сторінки „Тараса Бульби“ в перекладі М. Садовського, спадає на думку, що цей, добре зроблений переклад, буде останнім, що чудові сторінки Гоголівської творчости на українській мові виграють в красі й характерности, як виграла ціла низка сторінок „Тараса Бульби“, в котрому одразу звикла так звана „екзотичність“, і постаті козаків стають перед нами цільними й живими, а деякі сторінки перекладу придбали характер зразкового для шкільного вживання матеріялу. Порівнюючи з першим перекладом Т. Бульби 1910 р., зробленим М. Садовським, це видання є передрук того; автором перекладу зроблені деякі зміни словникового характеру (лічити—гоїти, скоро—швидко й таке инш.). Видання чепурне, з малюнком на обгортці й без друкарських помилок, по ціні дешево.

Михайло Лукашевич.

473 *Іван Косинин. Блакитна Анвареля.* Вид-во „Книгозбірня“, ч. 8. Київ. 1918. Стор. 32, ц. 65 коп.

Маємо нову книжечку з двома оповіданнями І. Косинина: „Блакитна Анвареля“ та „Ховра й дуб“, які мають незрозумілий підзаголовок: „нариси з американського життя“, хоча ані трохи життя Америки не стосуються.

В першому розповідається про артиста—маляра, що утворив чудову блакитну акварель, яку надзвичайно цінив, бо вона була

відбитком його переживань в часів найшасливішої доби його життя й яка загинула, незрозуміла й не оцінена. В другім, власне, йе оповіданні, а символічним, надго туманнім шкиці йде мова про могутнього дуба зваленого пошлыми створіннями.

І знову, як і по першій книжечці оповідань Косинина, див. рец. № 436, так і поцій, не можна скласти остаточного погляду на своєрідну творчість молодого письменника. Чується принадна індивідуальність, вбачається чималий життьовий багаж вражнь і переживань, здібність уловити тонкі нюанси психологічних переходів—і разом з тим зо всіх сторінок виглядає якась безсистемність, поплутаність, удалення від основної думки, якась ніби нездібність опанувати створеннями фантазією образами. Здається, що автор тільки намагається наздогнати й зафіксувати їх, а вони, мов сніг у виходу, летять у всі боки, неслух'яні, не підвладні його думці й волі...

Поруч з таким гарним фрагментом, як наприклад: „Зітхання оглянулося позад себе, начеб прошалося з Франческою й розтопилося в зелених кобальтах морської соли“—маємо такі незграбні й що-до форми, й що-до мови шматки, як: „Вона встрягла в нас—в нас заціплена—ми з нею родимось—з нею вміраємо“. І поряд з цим така місцями незграбна мова, така порожнеча з правилами що до розділових знаків і орфографії,—що часами гніє бажання кінчати почате читання.

Хотілося-б думати, що автор, у якого безперечно є хист і данні, при невеликій уважності до своєї роботи, міг-би дати щось цінне й цікаве.

Видання чистеньке.

В. Ду—кий.

474 *О. Кобилянська. Юда* (новеля). Видавниче т-во „Вернигора“. Київ. 1917 року. сторінок 16, ціни не зазначено.

Багато сучасна війна принесла і мук і горя, але найбільш од неї довелось постраждати нашим закордонним братам—галичанам, на території яких перебували війська—австрійські, турецькі, німецькі та московські. В Галичині немає майже жодної господи, ані одної живої істоти, яка-б не зазнала горя од війни.

Про один з сумних випадків за часів перебування в Карпатах московського війська оповідає шановна письменниця О. Кобилянська.

В Карпатах жив старенький дідусь з своєю дружиною; невісткою та малим унуком. Всюди справлявся він сам: і по селі, і маржину годував і ходив за гори на торговицю купувати, чого треба, а допомогти було нікому: дружина — стара, невістка—хвора, а сина забрали до війська.

Один раз дідусь вертався з торговиці з сіллю для маржини і по дорозі затримала його рота московських салдат. Салдати з погрозою та бійкою випитували у нього, де саме вартує австрійська розвідка. Дідусь цього і сам не знав, але мордуванням та знущанням примушений був вести москалів в одно місце, втаючи, боцім-то він і справді бачив і знає, куди саме пішла австрійська вярта. Випадково надобали вони австрійський патруль з шести душ, чотирьох з них москалі забили, а двоє втікло. Ховаючи в яму трупи забитих, дідусь впізнав і труп свого сина.—„Встань, мій сину, піднеси голову, розкрий очі, уста і скажи: тату, я живу; я не вмер; я—твій син, твоя одинока дитина,—кричав він, як дикий смертельно ранений звір, рвав його одіж і ссав його рану“... В цей час під'їхав кінний австрійський патруль і почав присікуватися до дідуса, підозріваючи його в зраді і погрожуючи навіть засудити до в'язниці. Дідусь не витримав страшного горя і над могилою сина вкоротив собі віку.

Читаєш оце не складне по змісту, але сильне художньою правдою оповідання, написане кров'ю серця, і смертельний сум огортає душу, і гадаєш: це ж тільки одна маленька краплинка горя, художньо з'ясована письменницею, в порівнянні з тим безмежним морем мук, які переживало й переживає людство під тягарем війни.

Це оповідання заслуговує найщирішої уваги нашого громадянства.

Книжечку видано чепурно.

П. Гай.

V. Педагогіка і школа.

475 *А. Хомик. Коротка географія України. Ч. 1 (фізична). Київ. 1918 р. Вид. Т-ва „Вернигора“.* Ст. 32, з 9 малюнками. Ц. 50 коп.

Дуже приємно, що видавництво „Вернигора“ одну з перших книжечок „Шкільної секції“ присвятило як раз географії України, бо географія взагалі обіймає всі найважливіші відомості про землю і народ, що її заселює.

Книжечка А. Хомика читається легко і крок за кроком оповідає приступно школярів про суходіл і моря України, про її гори, горби, височини, низини, про ріки,

озера й багна, про підсоння, рослина й звірят, що суть на нашій землі. Але-ж до того матеріалу, що є в книзі, на нашу думку, слід було-б додати ще окремий розділ про ґрунт української землі, бо рослина залежить в своїм житті від двох головних чинників: від ґрунту та підсоння, і велика ріжнорідність одного й другого чинника витворила ту велику ріжнорідність рослинного царства, що ми бачимо на неоглядних просторах України. Не пошкодило-б справі, коли-б було трошки докладніше розказано про копалини, мінеральні води та плоди Української землі, позаяк усе це допомогло-б школяреві краще уявити собі, чому здавна звали Україну землею, в якій ріки течуть молоком і медом.

Однак не зо всім тим, що написано автором, можна згодитися. Так, наприклад, автор каже: „в лиманах (над Чорним морем?) і в Азовському морю (над Азовським морем?) видобувають багато соли, яку не так-то давно привозили на Україну чумаки“ (стор. 6). Може слід було-б зазначити, що добувають ту сіль на солоних озерах і лиманах над Чорним і Азовським морем, відпаровуючи морську воду. Далі. Автор присвятив рікам України біля восьми сторінок, але, на жаль, нічого не зазначає про те, що на території України є гірські, височинні і низовинні ріки з ріжним спадом, ріжною течією, ріжним красвидним характером, та що однорічне сточище від сусіднього не відділяється непрохідними горами, а звичайно пологими горбами або й зовсім таки виємкою,—тому можна легко сполучити одну, багату водою, ріку з другою при допомозі каналу. Не зовсім зрозуміло, чому автор вводить новий географічний термін: „середушо-московська височина“ замість „середне-руської височини“, коли оповідає про „лівобережну (відносно Дніпра) височину“ українських географів. Іноді автор заміняє всіма визнані географічні терміни новими: „фльористичні околиці“, хоча „околиця“ далеко не відповідає значінню „полоса“ і „область“ („провінція“). Може це погоня за оригінальністю? Алеж повинно бути деяке обмеження і в справі оригінальності, та ні в якому разі не можна говорити, хоча би і в підручнику для українських школярів, про „своєрідний український клімат“, який немов називають „Чорноморсько-континентальний“. Підсоння України є один з найприємніших та найздоровіших ьліматів на цілому світі і це слід було-б виразно зазначити.

Що до малюнків, уміщених в книжечці, то вони ті самі, що й в книжечці „Листо-

вана коротка географія України" вид. Т-ва "Вернигора". Викинуто лише "Дніпро" і "Кам'янець над р. Смолричем на Поділлію". Так само і "Словничок географічно-природничих термінів", переважно ужитих в цій книжці, цілком перенесено з вищезгаданої книжечки.

На наш погляд, було-б слід поповнити той "Словничок" термінами: "гряда", "лес" (льос), "лиман", "гірло", "гірський рубець", "височинний стрезинь", "балка", "галерійний ліс". Думаємо також, що краще було-б не поділяти "Короткої географії України" на дві окремі частини—фізичну та економічно-географічну, а об'єднати ті частини в одну книжечку і оповідати в ній про український народ, про його села, містечка, міста, про його хліборобство, ремесло, торгівлю; одним словом, дати повний образ життя-буття українського народу на його рідній землі. Тоді краще відзначилося-б в уяві школяра, що тисячі питань вляжуть народ з його рідною землею, та що людина, народ—є такою-ж складовою частиною природи, як гори, ріки, рослини, звірі то-що данного краю, а діла людини стоять в дуже близьких взаємовідносинах з тою-ж самою природою.

Проф. В. Дубнянський.

476 *З історії української літератури. 1.—Богдан Лепкий: Чим жива українська література? 2.—Василь Сімович: Короткий огляд української літератури.* Видавня Союзу Визволення України. Відень, 1915. Стор. 32.

— „Не було, здається, такого згуку в людській душі, якого б вона (укр. література) не рушила. Любов і ненависть, терпіння і пімста, туга і мрія, мрія до ясних, вільних, свободних часів... Ідея любови ближнього, кохання вітчизни, визволу із соромної неволі лунала заєдно в нашій літературі, а щирість вислову і чистість тону надавали їй особливої вартости. Українську літературу чути не чорним, а теплою, сердечною кровю“...

Таку відповідь дав Богдан Лепкий на поставлене вище питання—чим жива укр. література. Власне, це єсть резюме його короткої брошури, яке мусів би зробити й сам читач, коли б не зробив того автор. Автор великої (але нескінченої ще) праці по історії укр. літератури („Начерк історії української літератури“), відомий поет і письменник, оглянув своїм бистрим оком цілу і не коротку історію укр. письменства і описав її в короткім, майстернім нарисі. Почав він з основного питання, як повстають літературні твори, хто є поети, їх

завдання, як повстає письменство і чим воно різниться від словесности. Давши таку підвалину, автор переходить до побіжного перегляду народної словесности і тих етапів, що вона вже перейшла. Далі переходить до історії запровадження до нас чужої письменности і наслідків того народження в нас оригінального письменства, а далі, згодом—і літератури. Одно слово, почавши від сідой давни и і кінчаючи нашими часами, автор ретроспективним поглядом окинув довгу історію укр. літератури і виклав те незвичайно образно, цікаво й майстерно. Присяжні літературні дослідувачі можуть мати тут навіть досить матеріалу до суперечок, незгоди та ріжних уваг, але рядовому читачеві то байдуже: він має блискучий реферат, який викривас глибоку суть змагань нашої „музичької“ літератури, чим вона жила, до чого стремилася.

Такого роду праці завжди мають хйба в тім, що за згальними твердженнями не чути фактів, і тверження тому часто вдаються тільки красивою фразою. Як раз цього не почувается у д. Лепкого, бо він так вдало зумів послатись в свій час на певний, епохальний твір, чи просто на автора, що його тверження є лише дешіфровкою цілих літературних епох і їх зміна.

Тим часом в цій же книжечці є статейка другого відомого автора—Василя Сімовича—„Короткий огляд укр. літератури“. Це вже є часто хронікальний перегляд літературних творів і їх авторів, поділяний на три доби. Перша доба (988—1458) від Володимира Великого до приєднання України до Польщі. Друга доба (1458—1798)—до французької революції і остання—до наших часів. Досить детальний перегляд цей є потрібним додатком до праці д. Лепкого, а разом вона складають цікаву і коштовну книжечку—підручник до знайомства з укр. літературою. Перший і поки що єдиний—при багатстві нашої літератури і при повній відсутности популярних і коротких викладів по укр. літературі. Перша сироба, яку вітаємо і гаряче радимо кожному свідомому читачеві, бо маємо надію, що вона зацікавить настільки, що її читач перейде до серйозного вивчення рідної літератури.

П. Богацький.

477 *С. Русова (Лектор Київського Педагогічного Інститута)—„Дошкільне виховання“.* Вид. „Українського Видавництва в Катеринославі“ № 32, 1918 р., 162 стор., ц. 3 карб.

Зміст цієї коштовної книги складається з 15 розділів, щасливо задуманих і система-

тично переведених автором, від чого книга уявляє з себе одно органічне ціле, один популярно-науковий моноліт.

В розділі I („Дошкільне виховання“) п. Русова малює картину стану дошкільного виховання у всіх сучасних культурних народів світа і показує, які саме умови життя надають цій галузі виховання все більш і більш ґрунтовного значіння. Дошкільне виховання повинно бути „гармонійним“, це б то охоплювати і душу, і тіло, і розум, і почуття, і волю, і провадитись на принципах індивідуальності, національності, вимог соціально-культурної сучасності, але повної незалежності від вимог урядових.—

В розділі II („Знання дитини“) авторка показує, які великі та різноманітні знання з різних наук повинен мати той, хто береться за виховання дитяче, як на все, починаючи з перших вияв життя дитини, повністю звертати саму пильну увагу, бо в житті дитячим нічого немає мало значного, чим можна було б нехтувати.

В розділі III („Творчі дошкільного виховання“) подається стислий, але докладний начерк життя і діяльності велетнів педагогіки: Песталоці, Фребеля, та інших.

В розділі IV („Зовнішні чуття“) знаходимо захоплюючий начерк усіх здобутих теорією та досвідом педагогічним засобів та знаряддів за-для виховання всіх зовнішніх чуттів дитини, починаючи з перших днів життя її на світі.

Розділ V („Дитяча гра-забава“) присвячується т. ск. теорії та практиці гри-забави дітей.

В розділі VI („Ручна праця“) провадиться далі розмова про слідуючий ступінь (або краще—другий бік) виявлення активності—творчості дитини—в ручній праці: в малюванні, в будівництві, в улаштуванні акваріумів, гербаріїв, тераріумів і т. и. Автор одзначає, що з власної ручної праці дитина навчається здобувати науку сама зі своїх спостережень. Таким робом дитина виховує у себе розумну працьовитість, упевненість в своїх силах, т. ск. конкретну цікавість і т. и.

В розділі VII („Розвиток мови дитини“) подається цілий ланцюг засобів, систематично зв'язаний на підставі наукових дослідів та власних спостережень авторки,—як розвинути величезну вселюдську здібність мови у дитини.

Розділ VIII („Річеве (предметне) навчання“) містить в собі програм тих засобів, яких повинно вживати, щоб виховати у дитини

реалістичний напрям думки, поставити її найближче до оточуючої природи, та забезпечити тим для дитини можливість користування природою, як джерелом ясного, здорового світогляду.

Завдання дошкільного виховання міститься не тільки в тім, щоб навчати дитину на конкретнім матеріалі, але і в тім, щоб виховати у дитини і абстрактну думку, навчити її логично думати на абстрактні теми. Про виконання цього обов'язку дошкільними інституціями говориться в розділі IX („Наука чисел у дошкільному вихованні“), бо головна мета „науки чисел“—виховати у дитини здібність будувати „абстрактні уяви“.

Розділи X, XI та XII („Моральне, морально-соціальне та естетичне виховання“) присвячені авторкою дуже поважним справам, що за наших часів набирають великої ваги та значіння.

В розділі XIII („Підготовка садівниць“) викладаються вимоги, яким необхідно повинна відповідати садівниця.

В розділі XVI („Сучасні дитячі садки“) авторка описує найбільш зразковий садок—англійський, німецький, американський та італійський п. М. Монтесорі,—показуючи, що на кожному з них відбиваються національні цноти та вади.

Нарешті, в розділі XV („Український дитячий садок“) шановна авторка дає опис зразкового дитячого садка українського. Ця частина книги п. Русової, по нашому, найкраща та найцікавіша. Вона написана рукою відомого культурного діяча українського, з глибоким знанням життя рідного краю.

До книги додано: 1) таблицю про „свідомість скількості зорову та м'язеву“, 2) покажчик літератури про дошкільне виховання та 3) покажчик літератури для дошкільних оповідань.

Цю суху схему думок та тез в цінній книзі п. Русової знаходимо розгорнутою на тлі широкого знайомства авторки з світовою літературою до питань про дошкільне виховання та глибокої і об'єктивної критики тієї літератури. Книга—вичерпуючий підрахунок всім тим придбанням, які зроблено фахівцями на безкрайному полі педагогічної теорії та практики. Книга має цінність і з того боку, що встановлює цілком натуральну термінологію по психології та педагогіці.

Бажано було б, щоб не деякі, а всі назви та виписки, що наведено тепер в енциклопедії чужою мовою, було перекладено по вира-

інському. Це зробило б книгу більш приступною, бо справді її слід прочитати всякому і кожному.

Необхідно ще сказати де-кілька слів про видання книги та Катеринославське видавництво. Видано книгу недопустимо недбало... Не говорячи про велику кількість друкарських помилок, є пропуски рядків і навіть цілої сторінки, або і кількох... Так на 1 стор., де під заголовком книги надруковано зміст, пропущено розділ XI „Морально-соціально виховання“. Це ще нічого. Але далі на стор. 76 замість відповідного змісту передруковано стор. 67 від верхнього рядка до нижнього, ст. 75 перервано на півслові, й кінця до неї ми не нашли зовсім в книзі, бо на ст. 77 мова провадиться далі... Таким чином найменш одна сторінка з цінної книги п. Русової не побачила світа і зосталась ненадрукованою в портфелі Катеринославського видавництва... Таку недбалість треба вважати просто за злочинство перед громадянством...

Священник Олександр Ходзицький.

478 Н. Шульгіна-Ішук. Задачник до систематичного курсу арифметики. Частина перша. Видання „Товариства Шкільної Освіти“. Київ. 1918. Ціна 1 карб 50 коп. Ст. 87.

Як про працю, що ще не встигла мати за собою педагогічного минулого, про арифметичний задачник Н. Шульгіної-Ішук доводиться говорити без детального аналізу в невеликій замітці.

По зовнішньому вигляду це є простенька, але досить чепурна книжечка, як і деякі інші попередні видання „Товариства Шкільної Освіти“ (напр., арифметика д. Шарка). Також і з боку внутрішнього змісту книжка має певне значіння і певну схожість з книжкою д. Шарка. І справді, той же симпатичний дух служення одній і одній ідеї—полекшення і упрощення наукових дисциплін, а разом з тим й здорове здемократизування їх, — це почасти навіть художнє здемократизування арифметичних істин проймає як працю д. Шарка, так і д-ки Шульгіної-Ішук. Взяти хоча б такий приклад, як от усунення термінів, аналогічних російському „раздробленію“ та „превращенію“ мірних чисел і заміна їх одним терміном більш відповідним і зручнішим—„перетворення“ і т. и.

З дальшого перегляду цього збірничка Шульгіної-Ішук видно, що цілим відділам надається належне їм другорядне місце, позбавлено значіння мало не окремих дій, як то досить часто зустрічається майже в усіх російських підручниках.

Щож до властивостей самого задачника, то тут перш над усе треба зазначити правдивість тієї загально-життєвої думки, яка охоплює, головним чином, навмисну вимогу складання учнями різних типів задач на кождю дію; автор цього задачника гадає, що таким методом повинно привчати дітей до „абстрагування математичної суті задач від її фабули“ (д. в. передмов.). І дійсно штурмування таких скелістих твердинь, як скажемо, тия задач по Сатарову в такому вигляді, втрачає свою неприступність і через це учнеї легше орієнтуватись при розв'язанні її. Таке завдання автора безумовно можна тільки вітати, хоча воно й є наслідок не зовсім нової думки і не вповні відповідає поставленій меті.

Річ в тому, що таким завданням і в такому вигляді задачник д. Шульгіної-Ішук більш відповідає гуртовому використуванню, ніж кожим учнем зокрема.

В зв'язку з цим не зайвим буде тут зауважити, що такий маленький компроміс,— як наведення відповідей бодай на типові та більш складні задачі,—не пошкодив би задачником, бо часом буває гак (а у дітей буває це в більшості), що відповідь є єдиним критерієм вірності вирішення учнем задачі.

Взагалі ж можна сподіватись, що праця набуде собі конкретно того, на що вона претендує поки що теоретично.

А. Літвін.

479 Є. Спекторський.—Основи права державного. Перекл. О. Вечерницького. Вид. Т-ва „Час“ у Києві. 1918 р. Ст. 74. Ц. 1 р. 50 коп.

Книга проф. Спекторського написана надзвичайно ясно, жваво; читається з інтересом і захопленням від першої до останньої сторінки. Жвавости дуже сприяють влучні приклади історичні, що на кожному кроці розкидані автором. З боку загальної теорії державного права в книжці сказано все, що можна було сказати в стислій формі.

Переклад зроблено хорошою мовою. Видано книжку чепурно й дешево. Позаяк вартість всієї загалом книжки дуже висока, можна сміливо пропонувати цю книжку до читання широким колам читачів.

А. Яковлів.

480 Военна читання. Ч. 3. „Опис рідного краю“ Маленька географія України, 1 частина з 13 малюнками та малюю. II видання. Видавництво українського народного учительства. Відень. 1915. Стор. 43. Ціна 30 коп.

481 **Воєнна читанка.** Ч. 7. Життя українського народу. Маленька географія України, II частина з 13 образками, I виуск—українське будівництво: хата, село, містечко, приватні й громадські будови, церква, український стиль і орнамент. Візень. 1917 р. Ст. 23. ц. 40 сот.

Перша книжка уявляє фізичний нарис території етнографічного розселення українського народу по Південній частині Європи, охоплюючи Угорщину, Східню Галичину з Буковиною і Україну в межах бувшої Росії.

З цього боку книжка не має нічого цікавого: в ній нема чогось оригінального ні по вибраному матеріялу, ні по його розкладу. Матеріал взятий і розкладено так само, як в підручнику географії України проф. Рудницького, та до того додано кілька географічних помилок: так на стор. 12 надруковано: „серед найвищого хребта, що звесь Яйла, штилі: Чотирдаг і Романкош“, тим часом слово „Яйла“ визначає гористу поверхню завширшки 3—4 верстви, де-не-де покрити рослинами і уявляє собою гарне пасовисько для худоби; й само татарське слово „Яйла“ визначає по нашому „пасовиське“. На стор. 17 з правобічних допливів Дніпрових зазначено Березину, а вона тим часом протікає по-за межами України; річки Інгульця нема; більшал сухість підсоння України, ніж в Польщині, з'ясовується тільки перевагою східних літнів, що не зовсім так. Деякі цифри, напр., на стор. 5—площа держав: на стор. 16—довжина порожистої частини Дніпра; на стор. 28—відсоток кількості лісу по губерніях, то-що не зовсім правдиві. Нема особливого відділу про ґрунт. Мапу взято з підручника географії України проф. Рудницького, малюнки не дуже типові. Крім того, книжка дає етнографічні межі України, а не політичні, що може в певній мірі спантеличити читача.

Але, взявши на увагу, що у нас дисципліни природознавства, особливо географія, у найбільшій занедбанні, окрім того майже нема таких популярних книжок, з яких можна б познайомитися з рідним краєм, треба визнати, що й ця „маленька географія України“ має певну цінність, бо хоча в ній зібрано й коротенько, але найважливіші відомості про гори, височини, долини, річки, моря, підсоння, флору, фауну, копалини і мінеральні води України.

Друга книжка—продовження I-ої частини „маленької географії України“ видавництва укр. учительства має на меті змалювати типові риси українського будівництва, познайомити читача з типами будівлі хати українця, виявити характеристики українського села, містечка й міста і зазначити особливості української національної архітектури, українського стилю й орнаменту, має, так мовити, дати антропографії України, як каже автор в передмові. Думка дуже гарна і цікава: з'ясувати в популярному викладі оточення життя народу українського.

Але ж книжечка цього не досягла: як її читаєш, то не одбираєш від неї якогось цільного вражіння; немає в ній виразности і багато ніби недоказано. Може це од того, що треба було б почати виклад з архітектури та стилю і перейти до села.

Крім того, треба зазначити і деякі помилки; напр., на стор. 3 надруковано: „від самого Дону до Карпатів українська хата дуже похожа одна на другу“, а тим часом як тип, так і матеріял українських хат східної і західної, південної і північної, лісової і степової України значно від-

різняються одна від одної. Там же, на стор. 3, надруковано: „живуть вони (українці) великими селами з розкиданими тут і там хатками, з вузькими вулицями“, а на стор. 10—11 „... взагалі в наших селах не бракує свіжого воздуха. Вулиці звичайно широкі“.

Текстуальна частина книжечки—слабенька, тільки малюнки більш-менш відбивають український стиль та ще порівняння з Білорусью, Польшою та Московщиною почасти з'ясовують вдачу українського життя.

О. Кожухов.

VI. Видання для дітей.

482 **Б. Грінченко.** Книга назок віршом. Четверте вид., з малюнками Ю. Михайлова. Київ, р. 1917. Стр. 168. Ціна 1 карб. 80 к.

Рідна школа—це єдиний міцний, надійний ґрунт за-для нормального, твердого й поспішного розвитку нашої молоді держави. Розуміючи велику вагу й значіння національної школи, мусимо як найбільших зусиль ужити до того щоб найкраще зовсім боків поставити й обставити її. Перед свідомим нашим громадянством і особливо перед учителями тепер ціле море, бездонна прирва негайної роботи: треба скласти й видрукувати всі потрібні підручники, треба зробити шкільне видання наших кращих письменників і взагалі подбати про поповнення відповідним матеріялом наших шкільних бібліотек, треба надати всій шкільній освіті рідного національного характеру, щоб наша школа була справді українською школою, а не поганеньким тільки перекладом на українську мову сучасної російської школи зо всіми її хібами і дефектами. В цей тяжкий історичний, надзвичайно відповідальний час, коли не знаєш що почати, за що хаятись, коли треба мати сто голів і сто рук, щоб вчасно переробити всю негайну роботу, коли діла — без краю, коли справа з рідною школою не може й не повинна чекати ні хвилини, з глибокою подякою доводиться згадувати наших славетних небіжчиків діячів. Хоч і жили вони за таких сумних обставин, коли на рідну школу щей не розвиднювалось, коли, здається, ніяких надій не було на те, що колись ми матимемо свою національну школу, але невинно, не покладаючи рук, працювала за-для того, щоб втворити міцний фундамент за-для неї, бо непохитно вірили, що нема сили, яка б здолала задавити живий дух народу, загасити його нестриманий порив до рідної освіти. Серед оцих вікопомних працівників на ниві народньої освіти, великих борців за рідну школу, з особливою повагою і глибокою подякою згадується імя незабутнього нашого педагога, вченого,

письменника і громадського діяча Бориса Грінченка, який польшив нашій школі надзвичайно коштовну спадщину: гарні підручники, цілий цикл власних дитячих оповідань і дуже популярну серед наших дітей бібліотеку „Молодість“, до якої увійшли кращі твори нашої рідної і всесвітньої дитячої літератури *).

Перед нами одна з кращих книжок бібліотеки „Молодість“ — „Книга казок віршом“, яку склав Б. Грінченко. Вже той факт, що ця книжка виходить четвертим виданням, виразно свідчить про те, як припала вона до смаку дітям. З власного досвіду ми знаємо, що рідко яка книжка так подобається малим дітям, як „Книга казок віршом“ і діти залюбки читають її, з захопленням слухають, як їм хто читає, деякі казки знають мало не напам'ять. І це — цілком зрозуміло, коли взяти на увагу, що талановитий педагог автор, добре знаючи психологію своїх маленьких читачів, підібрав надзвичайно цікавий, приступний як з боку змісту, так і форми матеріал за-для їх читання. В книзі маємо сімнадцять казочок (переважно народніх), переказаних віршом. Вірш автора простий, легкий, близький до народнього, мова, як і взагалі у Грінченка, зразкова. До казок додано кілька досить сімпатичних, але не виразних малюнків Ю. Михайлова. З боку коректи видання майже бездоганне. Хотілось би бачити цю користну і любу за-для дітей книжечку видрукованою на кращому папері і з кращими малюнками. Може б, при новому виданні викинути кілька рядків тенденційно-моралізаторського змісту, як, напр., кінець казки „Чия робота важча“, починаючи з слів: „Знаю тепер я до вічного віку...“ (56 стор.), — кінець казки про „Кузьмину“ (останні чотири рядки 70 стор.), — кінець казки „Смілива дівчина“ („Нехай живуть“..., 132 стор.) і чотири рядки на стор. 131 про рівноправність жінки: „...Не люде ми, іграшки здались! Не іграшка, а я така ж людина і шани я достойна, як і ти, коханий мій і сужений єдиний“... Ці невеличкі купюри, не порушуючи художньої вартости казочок і думок автора, позбавили б книжку зайвого, не цікавого за-для дітей, шкодливого з педагогічного боку тенденційно-моралізаторського тону. Кінчаємо нашу замітку як найщирішим бажанням бачити „Книгу казок віршом“ в кожній дитячій і тим паче шкільній книгозбірні.

В. Дурдуковський.

*) Цю серію продовжує шановна дружина Б. Грінченка — М. Загірня (Грінченкова).

483 **Робінзон.** Оповідання про те, як один чоловік по чужих краях мандрував і як він на острові серед моря жив. Написав Б. Грінченко. Третє видання з малюнками. Бібліотека „Молодість“. Кн. 13. Київ, 1918 року. Ст. 60. Ціна—2 карб.

Про зміст книжки багато говорити не маючого—вона скрізь і всюди відома. Справді, хто за молодих літ не мав у руках цікавих оповідань Даниїла Дефо про Робінзонаві пригоди? До-речі, в „Книгарі“, ч. 6, ст. 333, вміщено докладну оцінку цієї книжечки і ми одсилаємо до неї цікавих читачів.

Що-ж до „Робінзона“, власне, в обробці Б. Грінченка, то написано „його“ на нашу думку дуже стисло, хоча легко й досить цікаво. Текет оздоблює коло 40 малюнків, досить гарних, хоч і не завжди влучно підібраних: занадто наспіх п. Робінзон обростає бородою, відтак губить її несподівано, а на наступній сторінці знову вже „опановує“ бородою, яка все настиряво тікає від нього.

Мова була б зовсім зразковою, коли б не траплялось таких неприємних провінціалізмів, як — „остербав“, „потідили“, „щчинилася“ і т. д. З „чужомовними“ словами також не зовсім гаразд: скрізь—„копитан“, „петрина“, „попуга“, коли ми добре знаємо, що натомість повинні бути „капитан“, „цитрина“ і „папуга“.

Маніра писання страшенно нагадує наші народні легенди з збірника Драгоманова.

Книжечка була б зовсім гарною для широкого вжитку, та тільки ціна трошки велика, можна ж таки „таньше“ видавати, як кажуть галичане. Тай справді — авторський гонорар, певне, не, Бо-зна, який, та й малюнки-ж не оригінальні, кліше не вперше використовуються... На останку треба закинути видавництву „Молодість“, що воно не зазначило на обгортці книжки такої „дрібниці“, як те джерело, з якого користався автор, пишучи свої „Робінзонаві пригоди“.

Це такі трохи зле вражає.

С. Паночіні.

484 „Українські народні казки для дітей“—зредактував Б. Грінченко. Бібліотека „Молодість“, кн. 2, третє видання з малюнками. Київ, 1917. Ст. 160, ц. 3 карб. 50 к.

В своїй книжці Б. Грінченко умістив 55 казок. Деякі з цих казок вибрав він з різних збірників, деякі подав вперше—це зовсім нові варіанти, друковані з рукописів; нарешті, третя частина—це казки, взяті з друкованого, але до них додано з інших варіантів те, чого в їх не ставало, а му-сило-б бути. Ці додатки зроблено з тією

обережністю, якої треба за для того, щоб твір, стаючи повнішим і поправнішим, ні в чім не переставав бути сутю народнім“— так каже сам редактор—Б. Грінченко на останній сторінці своєї книжки.

І треба зазначити, що упорядчик дуже влучно викопав своє завдання, з яким можна цілком погодитись. Книжка вийшла дуже цікавою, і можна охоче порадити кожному батькові дати її своїм дітям.

На жаль, сучасні обставини одбилися на виданні. Ми маємо перед собою видання друге тієї ж книжки (Видавн. „Український учитель“, № 32, Київ, 1910, ст. 194). Не кажучи вже нічого про багато гірший папір, треба зазначити, що й малюнків у книзі далеко менше тепер, ніж у другому виданні. Раніш у книзі були малюнки І. Бурячка, О. Сластьона й А. Іванова, тепер zostались лише малюнки А. Іванова. Проте видано книжечку дуже чепурно і без друкарських помилок.

Д. Ревуцький.

485 Ю. Русов. Про плазунів (гадів). Оповідання. Вид-во „Українська Школа“, № 10. Київ, 1917 р. Ст. 12. Ціна 25 коп.

486 Пого-ж. Земноводні тварини. Оповідання. Вид-во „Українська Школа“, № 9. Київ, 1917 року. Ст. 13. Ціна—30 коп.

Маємо дві популярні книжечки з обсягу природознавства. Написані вони досить живо й цікаво, хоч і не зовсім у формі оповідань.

Напевне, ці книжечки витримають не тільки одне видання, а тому авторові варто попрацювати трохи над їх обробленням.

Так, насамперед, треба одшліхтувати мову, бо такі фрази, як — „спіймав гніздечко з яйцями“—зовсім невдалі. Крім того, треба викинути такі „круті москалізми“, як: „жльородяца“, „присоски“, „банька“ (банка), „повитушка“, „жерлянка“ і замінити такі невдалі слова—„седіти“, „чірвак“ або „хребетина“—більш літературними.

Треба б було також згадати в книжці, що „трифон“ має ще українську назву „приця“, а „яшурка“—„яшірка“ (остання назва більш популярна). Що до загальних назв—зауважимо, що у відповідній літературі вже не раз підкреслювалася невдалість назви „земноводні“ або „земноводники“, та ще з нею сяк-так можна помиритись, але ж пазви „плазуни“ до всіх „гадів“ ніяк приточити не можна. „Плазуни“ чи „поплазки“ це повинні бути „власністю“ гадюк, вужів, полозів і їм подібних. Тільки!

Малюнки в обох книжечках цілком гарні, але чомусь під ними немає жодного підпису.

С. Паночіні.

487 Братів та сестрична. Казка. Переказала С. Русова. Видання Педагогічного Бюро Полтавської Губерніяльної Народньої Управи. Стор. 11, іл 89. Ціна 45 к.

Гарною мовою переказано відому казку про сестричку Олену і про малого братика. Видано книжку чепурно і вона робить гарне вражіння: великий розмір, дебелий папір, чепурний і великий друк.

Малюнки, на жаль, погано одбиті, контури фігур мало окреслені і вони зливаються з усім пейзажем. Треба щоб персонажі, до яких звернена вся увага дітей, не зливалися з декоративною частиною ілюстрації.

Н. Христо.

VII. Інформаційні видання.

488 Яку користь дають Товариства „Просвіта“ та „Народній Дім“ і як їх закладати. Видання Педагогічного Бюро Полтавського Губерніяльного Земства. Серія видань по позашкільній освіті. Полтава. 1918 року. 31 стор., ц. 60 коп.

Користна й потрібна в наші часи книжка! Без знання й освіти „не будемо ми вільними синами вільної України“, читаємо ми в передмові. То так і єсть. Бо без внутрішньої сили, без того звязку, що з розпорошеної людської отари робить суцільну націю в кращому розумінні слова, народ не збудує собі вільної держави. Тільки силою освіти й знання можливо утворити той зміст, що, покладений в форму української державности, зробить Україну справді тривкою й народньою державою. Отже „геть всяки суперечки“—закликає всіх Педагогічне Бюро—і в своїй книзі гарною, прозорою мовою переказує, яку велику користь народів на Україні можуть дати товариства „Просвіта“ і „Народній Дім“, навчаючи людей збиратися до гурту і докладно обмірковувати й вирішати всі свої справи; закладати книгозбірні та читальні; улаштувати вечірні та недільні школи для дорослих і курси; улаштовувати театр і виставки картин; упорядковувати концерти, — співні та хори; влаштовувати дитячі клуби, захистки, приюті, яселі і лишне; улаштовувати майстерні; упорядковувати кінематографи та музеї.

На кожний з таких програмових пунктів в книзі єсть відповідний розділ з певними порадами. Крім того, дано вказівки, як закладати просвітні товариства, як їх зареєструвати, а тако-ж зразки ділових кни-

жок, потрібних для товариства; зразкові статуту і інше.

Потрібна, скажу ще раз, і змістовна це книга. Інструкторам позашкільної освіти, організаторам просвітніх товариств на селі та й нашим „Просвітам“, що уже існують, в великій пригоді вона стане.

В. Страшкевич.

VIII. Збірники.

489 **Привіт Іванові Франкові в сороколіття його письменської праці. 1874—1914.** Літературно Науковий Збірник. Львів, 1916. Накладом ювілейного Комітету. Ст. VI+183+397, (ціна 20 корон.)

Безперечно найсоліднішою появою на полі українського письменства в Галичині за часи світової війни є цей а, дгстично виданий величезний том, зложений з праць літературних та наукових цілого ряду авторів—українців і неукраїнців. Збірник мав вийти ще влітку 1914 року, як ювілейний привіт великому письменникові галицької України, але війна стала тому на перешкоді. Було видано лиш наукову частину, як т. 117—118 „Записок Наукового Товариства імені Шевченка“, решта ж матеріалу мусіла докидати увільнення Львова від москалів і побачила світ аж у 1916 році і то не в повному вигляді: до книги ввійшла частина з творами красного письменства й знову—наукова частина. Передмова Ювілейного Комітету, бібліографічний спис творів Франка (зложений Волод. Дорошенком) і спис жертводавців на ювілейний дар письменникові мають бути видані окремою книгою по війні.

Не буду тут торкатися наукової частини, як по-троху вже звісної нашій громаді з „Записок“, нагадаю тільки, що містить вона наукові розвідки й статті таких авторів: покійного вже академіка Хв. Корша, В. Гребеняка, проф. В. Ягича, акад. Ол. Шахматова, Ів. Кривякевича, Б. Барвінського, Ст. Томашівського, Ів. Кривецького, В. Щурата, Г. Стрипського, проф. Ол. Брюкнера, Ф. Срібного, проф. Ал. Енсена, проф. М. Сумцова, В. Гнатюка, проф. Ів. Бодуен-де-Куртене, М. Возняка, Т. Ревяковича, Я. Гардицького, проф. Іл. Свєспіцького, Юр. Полівки, Зен. Кузеля, Ів. Зеліньського й проф. Єв. Тимченка.

Літературна частина не така багата, хоч маємо і в ній поважні ймена й гарні твори: складається вона з таких річей: вірш Яна Рокити „Ivanu Frankovi“ (в чеській мові); Изг-побідки на пенеляща Дунай-

скої Сьчп“. Огryвoкть. „Нирвана“—В. Г. Короленко,—маленький уривок, в якому автор переказує свої почуття й думки підчас мандрівки по Добруджі, по степах і дунайських плавнях, де колись перебували запорожці по зруйнованні Січі; пригадує автор Овідія, міркує про румунські державні порядки й політичні інтереси; спеціально про запорожські пам'ятки не говорить він нічого. П. Тодорову належить невеличка іділія „Кам'яни“ (болгарською мовою); М. Горькому—оповідання „Лука Чекинь“, одна з улюблених ним варіацій на тему про моральне здичиння російського простолюдина, яке тепер тільки з'ясовується перед очима всього світу, як результат спеціфичної московської „культури“. „Триптих“ Лесі Українки, апокриф „Що дасть нам силу“, легенда (в драматизованій формі) „Орфєєве чудо“ й віршована казка „Два велета“—належить до того розділу творчості покійної поетеси, в якій вона досягла особливий майстерності: гармонійного сполучення філософської думки з чудовою поетичною формою. Ці три річі, писані в Сягті 1913 року,—одже передсмертні твори служать правдивою окрасою цілої збірки, так само, як і парис В. Винниченка „Хома Прядка“, якій малює стрічу молодого пронагатора-революціонера з старим бунтарем-селянином, що колись борювався з панами за волю, скоштував за це Сибіру й зробився в очах людей казковим героєм, але лиха доля навчпла його й особливої конспірації перед людьми, що необережно зачінали небезпечні теми.

Інтересні оповідання з галицького життя Т. Бордуляка—„Ювілянт“, Л. Мартовича—„Пародія поша“, Л. Журбенка—„Кров“, К. Галицького—„Тамниця Іванової душі“. Перші три малюють громадські відносини, останнє має підклад чисто психологічний. Мініатюра Ю. Квіта „Чорні птахи“ й поезія Уляни Кравченко „Спогад“ замикають собою белетристику Збірника.

Далі йдуть спомини. „Де-що й з моїх австро-руських споминок“ Хв. Вовка подають спогади про приїзд до Києва в 1872 році галичан—Михайла Димета й Корнила Устияновича, а в 1874 році Остапа Терлецького, про подорож автора споминів за-кордон в 1876 році й одвідини ним по дорозі Львова. „Моя пригода з шибенцею“ В. Охрімовича—спомини про цікавий епізод галицько-українських взаємин, коли мандрівка гуртка української студентської молоді в 1889 році по Галичині скінчилася арештом учасників тої мандрівки разом з кількома галичанами, серед котрих були

Франко, Павлик і автор споминів. Б. Ярошевський (уже небіжчик) подав спогади („Невикористаний скарб“) про Франка, як лектора по історії української літератури на літніх вакаційних курсах, улаштованих р. 1904 у Львові. С. Єфремов у своїх згадках „На святі Котляревського“ розповідає про незабутні дні свята відкриття монументу Котляревського в Полтаві 1903 року. Юр. Жаткович, відомий перекладчик українських творів на малярську мову подав замітку про „Малярські переклади творів Івана Франка“. Виявляється, що Франко б, в першому українським письменником, твори якого читала малярська публіка. Іван Труш в нарисі „Порфирій Мартинович“ подає характеристику цього талановитого українського художника й етнографа й кілька власних споминів про своє знайомство з ним.

Такий зміст збірника. Думаємо, що він мусять зацікавити нашу читальницьку публіку, яка вже починає тратити смак до брошурок і метеликів і шукає чогось соліднішого. Було б дуже бажано, щоб збірник швидче дістався до наших книгарень. Знов пригадаємо, що видано його надзвичайно чепурно й елегантно,—так, як, на жаль, тепер видавати у нас неможливо.

До книги додано кольоровий портрет Франка роботи Івана Труша.

Д. Дорошенко.

190 Червона Калина. Літературний Збірник Українського Січового Стрілецтва. Під ред. *Миколи Угрішного*. 112 ілюстрацій (малюнки, рисунки, пляни, карикатури та світліни). Видання „Червоної Калини“ ч. I. 1918 р. Львів. Стр. 144.

Збірник присвячено „героям, що поклали свої буйні голови за волю України“. Як бачимо—мета видання збірника хороша і достойна. Але виконання цієї мети — не зовсім відповідне. Значну частину новел, віршів і иншого матеріалу з обсягу красного письменства написано хоч і з гарних мотивів, але невдало і часом без нязку на те, щоб автори їх мали хист письменника чи поета. Більш цікавий матеріал уявляють собою різні замітки та спогади січових стрільців про бойові епізоди та інші події, звязані з січовим стрілецтвом. До цього матеріалу слід перш за все зачислити замітку Ос. Назарука „Слідами У. С. С. по шпиталях“ (стр. 37—42), „Доповнююча сотня У. С. С. в бою“ Івана Цяпки,—стисло написаний спогад учасника стрілецьких боїв під Болеховим, те з 154 чоловік стрільців загинуло смертю лицарською 68 героїв.

591

Коротенький уривок „Зі записника У. С. С. під Бишками 18 Липня 1917 р.“ Мирона Заклинського вірно малює психологічне становище людини, втомленої тяжкою атмосферою війни на протязі мало не чотирьох років. Окремо од цього матеріалу стоять статті історичного змісту: „Причинок до історії Кінноти Укр. Січ. Стрільців“ Ром. Камінського (стор. 59—64) і „Преса Українського Січового війська“ козака Нитки (стор. 65—117). Остання стаття цікава в ній використаними матеріалами і доповнює статтю А. Бобяка на цю тему в „Вістнику Союзу Визволення України“ ч. ч. 169—170, за 1917 рік. Автор дає відомости про такі дружівані органи січових стрільців: „Новінада“, „Самохотник“, „Бомба“, „Самопал“, „Вістник пресової квартири“, „Усусу“, „Тифусна одноднівка“, „Червона коліна“. Деякі з цих видань виходили в полі в небагатьох примірниках, що потім десь щезали, одже автор зробив добре діло, передрукувавши дещо з цих видань в своїй статті і тим зберігши їх од забуття. Для історика січового стрілецтва стаття д. Нитки цінна не тільки своїми передруками різних заміток і творів—здебільше гумористичного змісту, що містилися на сторінках органів преси У. С. С., а й тими репродукціями ілюстрацій, карикатур, то що, якими розважали своє тяжке життя січові стрільці. Цих репродукцій досить багато, а деякі з карикатур виконано досить влучно. Крім згаданого нами матеріалу, в збірнику уміщено презимки військових наказів, нотні пісні обозників, кількі кольорових малюнків. В цілому збірник, за виключенням деякого матеріалу, головним чином з обсягу поезії, справляє гарне враження і читається з інтересом. Ціна для Галицької України 3.40 кор. невелика, але-ж у нас книжка продається дорого.

С. Петлюра.

IX. Часописи.

491 Військово-Науковий Вістник Генерального Штабу. У. Н. Р. 1918. ч. I. Київ. Ст. 64. Ц. 2 р.

Видання спеціального органу нашого молодого генерального штабу проголошено було по часописах заздалегідь до випуску першого числа. Всі, хто цікавиться справою будівництва нашої армії і всіх цементуючих це будівництво елементів, нетерпляче чекали першого числа органу військово-наукової думки. Але перший блин вийшов невдалим. На прикладі першого числа „Вістни-

фа" можна упевнитись, що власне так, як зрадаговано перше число, „Вістника“ видавати не можна.

„Вістник“ має 64 сторінки, але наукового матеріалу з обсягу військової справи серед цього матеріалу майже немає. Більшість статей та заміток розміром своїм надаються швидче до газет, як до журналу: наисано їх коли не на-спіх, то поверхово, без довідлісного пояснення справи і в кожному разі без додержання тих вимог, які читаць призвичаївся ставити до журнальної статті. Здебільшого ці статті та замітки мають інформаційний характер („Збройна сила Швейцарії“ стр. 22-28 і „Генеральний Штаб у закордонних арміях“—29-35 Х. Попелла), але ширшої оцінки чи освітлення справи, шляхом хоч би вживання порівнюючого методу, не дають. Статті „Державна Оборона України“ М. Мамонтіва (15-19 стр.) і Н. М. „Крайова або територіальна система поповнення“ (стр. 19-21) мають газетно декларативний характер і швидче їх слід було містити в „Відродженню“, як в науковому „Вістнику“. Хороші основною думкою, пристойні з боку літературного, вони не вияснюють і не обґрунтовують теми, обмежуючись лише загальним, а подекуди і поверховим, закресленням її. У авторів цих заміток відко в відповідні знання справи і треба тільки побажати, щоб в дальших своїх виступах на сторінках „Вістника“ вони залишили газетярський тон і метод писання та перейшли до більш докладного і з наукового боку більш обґрунтованого способу трактування справи.

Решта матеріалу має, крім, може, „Огляду великої війни“ (стр. 36—40), досить марконичний характер. Тут без особливої системи перемішано і „Технічні новини“, і „Час прийому у Військового Міністра і у Начальників Штабів“ з інформаціями про №№ телефонів (яке це має значіння для наукового вияснення військової справи?) і „накази“ і „рапорти“ і інтерью з Військовим Міністром та Начальником Генерального Штабу etc, etc, аж до привітань „Вістнику“ обох цих керівників військової справи на Україні. В цих привітаннях звичайно „хороші“ слова—побажання досить стереотипного характеру, при чому автор одного з тих привітань—отаман Слівінський не подбав навіть про те, щоб хоч в друковій його привітання мало грамотний вигляд що-до української лексики і пересипав його такими москалізмами, як „опит“, „существо“, „превишас“, „властно“, котрих можна уникнути зазираючи до першого якогось словника.

Крім цих привітань, редакція умістила на сторінках „Вістника“ переказ розмови свого співробітника з тими ж таки „зацниками“ особами на тему про сучасний момент та завдання праці таких органів, як генеральний штаб. З тих розмов відко, що п. військовий міністр „жаво і ясно дивиться в будучину“, а п. начальник генерального штабу не менш од військового міністра певний в тому, що працю штабу в цілому збудовано так, що „громадяне не будуть ставитися“ до українського генерального штабу „так, як за старих часів до генерального штабу московського“ (стр. 50).

Спокон-віку завсого вже, що в офіційних виданнях на першому місті друкують всякі заяви, промови, то що офіційних особ, хоч би ті заяви та промови нічим, крім набору „казених“ та стереотипних фраз, й не визначались. Цієї традиції не уникнула і редакція „Вістника“. Заяви і д. Жуковського і д. Слівінського належать вже до минулого, але коли читаєш їх, то здається, що ці люде або хворіли на якусь курячу сліпоту, або на дальтонізм, бо дійсність гірко насміялась над їхніми заявами, проголошеними так докторально і з таким запевненням, що, мовляв, на „Шибці все спокійно“. З таким же „гірким смаком“ читаються і інформаційні замітки „Перші кроки Генерального Штабу“ (стор. 10—12) і „З головного Штабу“ (стр. 13—14). В згаданих замітках подаються відомости про те, що вже зробили наші штаби і що вони мають робити далі. З цих заміток випливає необхідність признання значного балансу праці за обома штабами. Але коли прочитаєш такі запевнення, що „усі відділи мають уже повний штат співробітників і праця вже йде цілком нормально“, а потім згадаєш події останніх днів, то мимоволі запідозрюєш правильність балансу і приходиш до висновку, що штаби наші більше дбали про штати „усіх відділів“, як про розумну і далекоглядну орієнтацію в складних обставинах того відповідально-історичного моменту, який випало пережити на нашу долю, а через це не створили реальної сили і опори для України, хоч це й можна було, і поставили Україну під удари політичних несподіванок в становище тої „чайки - небоги“, крик якої, що долітає до нас з давньої історії нашої, мусів би чомусь нас навчити. Очевидячки, провадарі наших штабів мало знають многострадалну історію нашого краю, або вона їх нічому не навчила.

„Вістник Генерального Штабу“ — потрібне видання. Та тільки та програма, яку має переводити в життя редакція цього часопису („Наші завдання“ стр. 9), потребує значних корективів. Всю офіційну частину, як от накази, розпорядження, призначення на посади, то що, слід виділяти цілком в окремий одділ і не змішувати цього матеріялу, що має вузький спеціальний, а хоча й специфічний характер, з хронікою військового життя, як це зроблено в першій книжці. Що-до хроніки, то її треба краще систематизувати, розширити і зокрема звернути пильну увагу на інформацію військової справи за кордоном, подаючи не тільки огляди сучасної війни, але й відомости про творчі моменти та помітніші явища військового будівництва різних держав. В звязку з цим слід докладно поставити на сторінках „Вістника“ і огляд закордонної військової літератури та преси.

Особливу ж увагу звернути треба на наукову частину журналу: вяснення військової справи, як і будівництво армії на твердих підвалинах, не може провадитись без допомоги науки та висновків дотеперішнього досвіду в цій справі. В першій книжці „Вістника“ наука військова заступлена мало, хоч редакція і запевняє, що вона вже „об'єднала в своїм складі досвідчених журнальних працівників“. Ото-ж будемо сподіватись, що ці „досвідчені працівники“ далі виступатимуть не з газетними замітками на сторінках „військово-наукового“ журналу, а з ширшими статтями, розвідками та монографіями по різних галузях многогранного військового життя та науки. Тільки в такому разі „Вістник“ Генерального Штабу придбає і симпатію і повагу серед цікавих до військової літератури і справи читачів і тільки тоді він в силі буде досягти тої відповідальної мети, яку ставить перед ним життя.

С. Петлюра.

492 „Кооперативна Зоря“. Часопис Української споживчої кооперації. Рік видання перший. Видає Дніпровський Союз Споживчих Товариств. Київ, число 1—5.

Українська споживча кооперація—вже не вигадка, а реальний факт. Маємо силу споживчих товариств, кілька десятків дрібнорайонних, один-два красивих і, нарешті—всукраїнський союз. Маємо вже й власний орган української споживчої кооперації—„Кооперативну Зорю“. Пятдесят років ждала Україна цього великого моменту і, нарешті, діждалася. Здійснюються мрії піонерів української споживчої кооперації—має-

мо українську споживчу кооперацію. І тепер вже можна, разом з автором статті „Всукраїнський з'їзд споживчих союзів“ в 3—4 книжці „Кооп. Зорі“, сказати: „Наша споживча кооперація не вмере, не загине“.

Ми навмисне ждали, поки вийде кілька чисел нашого першого органу споживчої кооперації. Мусимо нині сказати, на підставі 5 чисел, що треба ще добре напружити сили, аби журнал був дійсним органом української споживчої кооперації. У нас велика сила завдань, ще більша сила роботи. Треба значить, виробити певний план роботи, треба економити свої сили. „Кооперативна Зоря“ мусить витіснити з України російські спеціальні часописи мусить знайти і нових читачів.

Аудиторія „Кооп. З.“ складатиметься, головним чином з селянської маси, але тут будуть і інтелігенти. Поки-що „Кооп. З.“ являється органом тільки для меншої частини аудиторії—для інтелігентних кооператорів і по мові і по змісту. Трудно, звичайно утворити орган, який-би задовольнив читачів і тих і других, але треба до цього стремити. Добре було б поруч з „Кооп. З.“ в її нинішньому вигляді,—видавати ще й популярний орган, але коли це важко зробити, то краще нехай „Кооп. З.“ буде органом не інтелігентським, а—„селянським“. Згадаймо, яка велика зараз потреба в популярній кооперативній українській літературі, згадаймо хоча-би про Подільські видання і стане ясно, що рядовому кооператорові треба як найшвидше дати духовну їжу, не відкладаючи цього на далі. От же нам здавалося-б, що, поруч з іменнями тих кооператорів, які пишуть в „Кооп. Зорі“, мусять з'явитись в ній і наших популяризаторів, як, наприклад—Волошиновського та Терниченка. Статті по теорії кооперації, подібні тим, що написані Волошиновським та видані „Дністром“ повинні з'явитись на сторінках „Кооп. Зорі“, коли немає для них спеціального популярного органу.

Але двох органів споживчої кооперації ми ще не маємо. Тому, очевидно, „Кооп. З.“ мусить задовольняти і потреби читача—інтелігента.

З самого початку я сказав в цій рецензії, що у нас є „сила споживчих т-в та декілька союзів“. Мені сором було це писати. Сором нам усім буде, коли ми не знавимо скільки нас, яку ми маємо силу і наскільки наша кооперація міцна. От-же „Кооп. З.“ мусить добре поставити одділ кооперативної статистики. Треба притягти до цієї справи спеціалістів, треба не жалу-

вати грошей і—зросійщений Харьківський або Одеський кооператор залюбки читатиме „Кооп. З.“; він навіть не зможе обійтися без неї, бо його не зможе задовольнити московський „Союзъ потребителей“.

Далі нам треба виробити і спопуляризувати нашу кооперативну ідеологію. В цій справі багато зробили кооперативні з'їзди, що відбулися цими днями у Києві: чимало, досі сліпих, кооператорів прозріли. Але коли-б повернувшись до своїх Харьковів та Одес, вони знов не посліпили. Треба піддержувати цих недужих. От-же „Кооп. З.“ мусить добре поставити ще один відділ—відділ історії української кооперації. Історія нашої кооперації значно цікавіша, глибша, ідейніша, ніж історія російської. Розвідки з минулого нашої кооперації дадуть надзвичайно користь наслідки.

Поки-що „Кооп. З.“ нічого не дала для рядового українського кооператора: популярних статей в п'яти тислах немає. „К. З.“ не дала нічого і по історії та статистичі. Але „Кооп. З.“ мусить справдити свою хорошу назву, вона повинна дати все, чого вимагає укр. кооперація. Ми маємо надію, що „Кооп. З.“ буде дійсним осередком української споживчої кооперації. В час добрий!

И. Пожарський.

X. Справсчники.

493 *Е. Ванько.* Кишеньковий Російсько-Український правничий словник. Для адвокатів, суддів, нотарів та урядовців. Вирази цивільного, карного та Адміністративного права. Нотаріальні вирази. Канцелярські речення. Політичні вирази. Київ. 1918 р. Стор. 16 in 16°. Ціна 1 карб.

Дуже велика назва, а надто мала книжечка. Нічого нового в ній проти того, що можна було найти в I-му виданні такого ж словника Полтавського Правничого Товариства, майже нема, тільки лексичного матеріалу рівно вдвоє менше. Новим, порівнюючи із згаданим словником Правничого Товариства, являється розподілення матеріалу по відділах цивільного, карного, нотаріального права та инш. При дуже малій кількості слів в кожному відділі це зовсім зайва і непотрібна річ, бо інше слово доводиться шувати по всіх відділах.—

Зовнішній вигляд мало не точна копія словника Правничого Т-ва, особливо що-до розміру видання та до набору заголовка. Одно тільки зовсім нове—це занадто висока ціна: 36 сторінок словника Правничого То-

вариства коштують теж не мало: 90 коп., а 16 таких же сторінок словника Ванько коштують 1 карб.! Такої високої ціни не може оправдати навіть хитра нумерація сторінок княжки, коли на кожній сторінці стоїть аж два числа і замість фактичних 16 нараховано аж 32 сторінки (колонки).

Буде дуже шкода, коли хтось помилково прийме цей словник за словник Полтавського Правничого Т-ва.

И. Синицький.

XI. Поезії.

494 *Александр С. Пушкин.* Драматичні твори в перекладі, з передмовою та по-ясненнями Д-ра Івана Франка. Львів, 1917 року. Всесвітня бібліотека № 46. Ст. in 16. XXXVII+246. Ціна 3 корони.

Пушкину пощастило в нашому письменстві тим, що за переклад його творів—хоч не всіх, а тільки драматичних—взявся такий великий талан, як Іван Франко. Хоч і в цьому перекладі, як і в своїх власних оригінальних творах Франко не скрізь дає закінчену обробку, так що можна було-б бажати, щоб автор додав ще „останній удар свого художнього різця“ і обробив ті місця, що не відповідають художній силі оригіналу, але взагалі треба сказати, що переклад Франка має велику вартість: дух оригіналу, сила виразу, краса і склад вірша—все, можна сказати сміло, передано Франком доброю українською мовою. Ось перед вами встає спокійна постать Пімена літописця:

Іще один, останній переказ.....

...Колись якийсь чернець трудолюбивий
Знаєде мое безіменне писане,
Засвітить лампу, як і я свічу,
І під віків обтрусить із карток,
Правдиві повісти він перепише,
Аби потомки православних знали
Минулі дії краю рідного,
Своїх царів великих споминали
За праці їх, за славу та добро.
А за гріхи, за темні їх діла,
Спасителя покірно умоляли. (Борис Годунов).

А ось перед вами засмучений вбивця—царь, який не має собі покою і нарікає на невдячність народу:

Ось найвищу власть
Я осягнув і шестий уже рік
Паную спокійно, та в душі
Немає в мене щастя....

Гарно перекладено і всю сцену „Коршма на Литовській границі“. Всі гумористич-

ні речі монахів передано Франком дуже тепло й художньо. Але особливої краси досягає Франко в „Сцені у фонтана“, котру він називає „найкращою списаною справді з гідним подіву майстерством“. Тут Франко знайшов в українській мові всі ті риси, що були йому потрібні й для того, щоб передати сухі, жорстокі речі Марини; і ніжні любовні слова самозванця, повні глибокого захоплення своїм почуттям.

Біжать години, час мій дорогий,
Тобі я назначала тут зустрічу
Не з тим, аби промови слухати ніжні
Коханця. Слів не треба тут. Я вірю,
Що любиш ти. Та слухай, зважилась
Я сполучити з долею твоєю
Бурливою й зовсім непевною
Й свою судьбу...

Але особливої краси, на мою думку, досягає Франко в перекладі „Дон-Жуана“ і це зовсім зрозуміло, бо в цій драмі є багато лірики, а Франко, перш усього, був великим ліричним поетом. Такі місця з його перекладу, як:

Мені—молиться з вами, Донно Анно?
Не гідний я такої почеси,
І не посмію скверними устами
Святую молитву вашу повторяти.
Я тільки здалека, з побожністю
Гляджу на вас, як похилившись тихо,
Ви чорні кучері на білий мрамур
Розсиплете, й здається, що таємно
На сю гробницю ангел прилетів,
Тоді в тривожнім серці не знаходжу
Я молитов...

Такі місця можуть бути названі класичними і тут перекладач майже досягає височини самого-творця.

Правда, є в цьому перекладі Франка, як ми вже казали, й не досить вдатні місця, але їх небагато. Негарно сказано в промові Бориса до Патріарха і бояр—„Душа моя ось гола перед вами“. В бесіді Шуйського з Борисом, коли Шуйському доводиться виправдовуватися перед царем, беручи свою голову, не виразно передана та вєслива, хитра річ, котрою він хоче заспокоїти царя і одхилити від себе кару.

„Конечно, царі, сильна твоя держава“, так починає здалека свою промову Шуйський у Пушкіна. Франко ж цю річ Шуйського, де всяке слово гаразд продумане, передає так:

„Міркую (?) царю, що твоя держава
міцна“ і т. д.

Не можна погодитись і з тим, що деякі заголовки в драмі Пушкіна, до котрих

уже звикли всі читачі і які з'являються неначе уже признаними самою історією, Франко перероблює на свій кшталт; назви: „Красна площа“, „Ограда монастирська“ треба лишити і в перекладі, а не передавати їх — Червона площа, Монастирський огород.

До перекладу творів Пушкіна Франко додає і його життєписа, з короткими розвідками про кожний твір його. Життєпис Пушкіна Франко навів, користуючись, головним чином, статтею проф. Кіричнікова, уміщеною в Енциклопедичному словарі Брокгауза і Ефрона т. XXV. Цей життєпис написаний дуже загально і не дає виразної характеристики великого поета. Мало тем дають і ті окремі статті, що приложені до кожного твору особно. Крім того, в них зустрічаються деякі помилки. В статті про Бориса Годунова дається переклад по Карамзину тих історичних подій, які стали за основу для драми Пушкіна. В коротенькому досліді, доданому до скупого рицаря, Франко дійсно думає що Пушкін творючи свого скупого рицаря користувався англійською трагедією Ченстока (стор. 150), тоді як відомо, що такої трагедії і такого письменника зовсім немає в англійській літературі. Пушкін, називаючи скупого рицаря сценами з англійської драми Ченстока, просто містифікував російську публіку, аби вона не чіплялась до нього, бо саме тоді, коли Пушкін видавав в світ свого скупого рицаря між ним і російським громадянством та російською критикою були ворожі відносини. Не можна погодитись з д. Франком і в тому, що „Бенкет у часі чуми“ не визначається такою „оригінальністю та глибиною помислу, як інші визначні твори“ Пушкіна (216). Це також величаво глибока по замислові драматична пьеса, як і ті інші, які вихваляє Франко. Основна її ідея—це бунтарство з відчаю людей проти моралі, але, як докладно показує Пушкін, це бунтарство не має в законах людської природи ніякої підвалини і чоловік повинен скоритись вищому моральному закону. І ця ідея переведена у Пушкіна в дивних художніх образах, так що моральний зміст пьеси сам собою, без всякої вказівки автора, витікає з драми.

В своїй статті до „Русалки“ Франко правдиво вказує на те—і це ще й досі не було відзначено критикою — що „проба Пушкіна поетичного зображення української природи та українського простолюда не була зовсім удача. Його малюнок нагадує більш ведуноруського колдуна, ніж українського мелника, тай у зображенні його

дочку бачимо більше інтелігентну росіянку ніж українську дівчину. Так само свobodно та мало - відповідно до української дійсности змальований у Пушкіна князь, а особливо ті дарунки, які він на прощане дає зведений ним дочці мелника. В російським оригіналі сей уступ іще більше разить неточністю побутових подробиць, бо князь надіває сільській дівчині на голову „повязку“, очевидно, металеву діядему, насажену дорогими камінцями, та дає їй на шию перлове ожерелле, якого ніяка українська дівчина не стала би носити. Так само мішок із червінцями, який дає князь для мелника, нагадує радше той шабляновий мішок із червінцями, який у давніх еспанських та французьких драмах дають багаті рипарі та барони своїм слугам або бідним прошкам, ніж звичайні дарунки, які українські пани давали своїм підданім* (246).

Взагалі треба сказати, що статті, додані Франком до його перекладу драматичних творів Пушкіна, не мають особливої ціни: це на скору руку написані замітки. Але не в цих статтях вага тої книжки, яка містить в собі переклади драматичних творів Пушкіна: вага її в цих самих перекладах. Як ще до цього додати, що в життєписові Пушкіна Франко дає чимало перекладів ліричних пьєс Пушкіна, зроблених в більшости дуже порядно, то вся вартість цієї книжки для нас буде зовсім ясна: вона повинна бути цікавою книгою для всякого українця, який схоче на своїй мові познайомитись з великим російським поетом.

М. Марковський.

495 *Петро Тенянка. До раю златосяйного. Поезії т. I. Черкаси, 1917 р. Стор. 158. Ціна 2 карб.*

З усіх більших збірок поезій, що за останні місяці вийшли друком, збірка д. П. Тенянка одна з найменш інтересних.

У автора, правда, єсть де-що з того, чого бракує иноді українським поетам — у нього є елементарне знання мови, його вірш лється доволі легко, але ні одного яскравого виразу, ні одного свіжого образу, ні одного власного настрою ви у нього не знайдете. Слівє кожний рядок його є запозичення з якогось иншого поета.

На стор. 5 ви читаете:

Образ мій—життя потоком,
а душа—огонь пророка.

У шуканні,
в пориванні
я—бентежний,
необмежний,
як палкий ідеаліст—

і зразу ж пізнаєте ритм Чупринки. Перегорнете сторінку далі, і там подибуєте такі фрази: „а люде злі без жалю кидають камінням“... „ні не кажіть, що край мій рідний—каплиці, труни і хрести“. Ви виразно відчуваєте Олесья. Трохи рідше можна знайти щось в душі Вороного; в двох-трех уступах (стор. 31—32, 152), здається, одбився вплив Філянського.

Коли проаналізувати докладно всю збірку, то кожний вірш знайде свій прототип десь на стороні—і збірник зостанеться без фізіономії: в книзі Тенянка є механічне послання Олесья і Чупринки, Тенянка-ж в ній, власне, нема.

Автор ніде не виходить за традиційні межі другорядної, провінціальної лірики. Нових тем, по-за Чупринкою і Олесем, він не зна і не бачить. І навіть з чужих поетів в додатку до свого збірника, він перекладає речі мало інтересні — один вірш Надсона і один вірш Петефі (з російського, очевидно, перекладу).

Українській поезії треба багато учитися, але учитись їй треба не в Надсона, і не в другорядних російських перекладачів, а в великих майстрів слова, поетів античності, новоевропейських класиків. І засвоювати їх треба з оригіналів, а не з російських перекладів.

З інших дефектів книжки варт зазначити певну невиразність епітетів, велику перевагу дієсловних рим (напр. поезія на стор. 55—56), подекуди—прикрі прозаїзми.

Найслабшими віршами являються усі наслідування Чупринки, „Сон чи дійсність казкова?“, і особливо одє незграбне:

Згадати нам минуле треба?
вертався я з дороги,
привозив зорі, зняті з неба
і клав тобі під ноги.

Д. Тенянка помилився. В його поезії „зір, знятих з неба“ — нема. Взагалі—нічого ріжноманітного, барвистого, сміливого, небуденного.

Мик. Зеров.

496 *Олекса Святогор. Поеми. Видавництво „Шлях“. № 14. Стор. 15, ціна 55 коп. Київ. 1918 р.*

Ця невеличка брошура з'явилася в продажу як одбитка з журналу „Шлях“. Складається вона з двох прозою писаних поем і двох поезій (так само прозових).

Як поеми, так і обидві дрібніщі річі вразіння справляють надзвичайно сумне: банальні сюжети, утерті образи і разом з тим урочистий тон, закручені фрази і повна нездатність висловити по людськи найелементарнішу думку. От, наприклад, поема „Мій шлях“. Уступ перший: автор сидить, очевидно, у себе в хаті, дивиться, як „за

завісою утворюють свої льоти вільні птінці“ і як у ноч загорається в небі сузір'я Хреста“. Ному сумно: „болюча туга“ „зачіпає *вартів струни*“ його душі і, щоб розігнати оту свою тугу, він їде „до садів своєї білої нареченої“ (уступ 2-й). До „бителі“ нареченої наш поет наближається, звичайно, з серцем, що бється „від швидкості зустрічі“, як „мифичний Одисей“ (уст. III). Але приходить він занадто пізно. „Я не міг, як Одисей, розігнати женихів,—се було ні до чого“... „Моя Пенелона зробилась повією... Імення її таке чисте і згучне колись, тепер тіпалося, як „*брудна онуча*“... Уступи IV і V розповідають про драму, яку довелося авторові пережити і внутрішнє переродження його після страшної кризи. „Божевілле розчинилося переді мною, мов смертельне провалля. Але моє кріпке тіло видержало. *Мій тугий і в'язкий дух не розірвався, не лопнув*. Одним рапним ранком, коли хвилі стени були особливо давнікі і стрункі, ... я зрозумів, що від цього часу я космічний мандрівець“... І от ця певність і відроджує нашого поета, надихає його вірою, підкріплює його дух після пережитої драми.

Наведених пригт, здається, досить, щоб оцінити психологічну і формальну цінність поем д. Святогора. Песмак, сумбур і претензії незвичайні.

М. Зеров.

ХІІ. Театр і пьеси.

497 *Леся Українка*. Бояриня. Драматична поема. Українське видавництво у Катеринославі № 31. 1918 року. 48 стор. Ціна 1 карб.

Мова, звичаї, побут народній, світогляд і т. д. інші на Україні, ніж в Московщині, хоч Україна з Москвою більш 200 років жила спільним державним життям. В старовину, коли Москва не виглядала ще на захід в прорубане вікно, а на Україні мало знали москалів, ріжниця національна й культурна двох народів раз-у-раз виразно позначалася в кожному привагідному випадкові, боляче вражаючи тих, кому доводилося на себе першими приймати нестоїчі милостиві московської опіки. Прекрасну драматичну ілюстрацію до того дала нам Леся Українка в своїй „Боярині“.

Козачка Оксана пішла заміж в Московщину за Степана, українця зроду, що коло Московського царя дослужився до боярина. Терем з його неволею для жінки, московські сарафани, уїдливе глузування навколо: „черкашенкі! хохлушкі!“.. Невільно ні заспівати ні на вигові з подругами погуляти, бо „боярині“ те, мовляв, не личить, — ні листа широго з краю рідного прочитати. Москва пильно стежить за Україною. І Оксана затужила, думками линула туди, де „місяць у батьковім садочку може ясній спіяти, ніж тут сонце“, туди, де Дорошенко за волю з ворогом бився, де „змагання велось за життя там на Україні“. Туга

663

вляить серце, підточує кволе здоров'я. Справжня трагедія настає, коли Оксана почувла, що її любий Степан про Україну думки такі має, як і царь, якому він служить.

Степан: Вже тепера на Україні утихомирилося.

Оксана (гостро) Як ти кажеш?

Утихомирилось? Зломилась воля, Україна лягла Москві під ноги, Се мир по твоєму—ота руїна?

Отак і я утихомирюсь хутко в труні. і далі:

...я дивую, ти з яким липем збираєшся з'явитись на Україні! Сидів-сидів у запічку московським, поки лилася кров, поки змагання велось за життя там, на Україні,—тепер, як „втихомирилось“, ти їдеш того ясного сонця заживати, що не достали руки загребуші, та гаєм недопаленим втішатись. На пожарині хочеш подивитись, чи там широко розлилися ріки від сліз та крові?..

Такі слова вихопилися від обуреного любячого серця! Аж надто воно наболіло.

Пьесу написано літературно, в мягких, лагідних тонах і вона при читанню утворює настрої; але коли цю драматичну поему взяти для театру, то у виставі, здається мені, буде почуватися брак сценічного руху.

В. Страшкевич.

498 *Олелько Островський*. Нірвана. Пьеса на 5 дій і 6 одмін. В-во „Вільна думка“ ч. 5. Золотоноша. 1918. Стор. 87. Ц. 1 к. 50 карб.

В ч. 9 „Кингара“ вже дано характеристику драм д. Олелька Островського (реж. Л. М. Старицької-Черняхівської, № 427—428) і це дозволяє нам не зупинятись довго на зазначеній вище його пьесі з сучасного інтелігентського життя. Бажання дати ефектні сцени і штучність ситуацій з одного боку, відсутність головної ідеї та блідність і психологічна неправдоподібність образів— з другого — головні прикмети цього твору. Такі сцени, як, напр., сцена підпоювання доктором своєї пацієнтки і потім звагтування її, або сцена розпачу закоханого Олесь, який висловлює свої почуття такими виразами, як: „Ах, дурний я! Ах, божевільний! Я боюсь, що мій розум стереться... Як вгамувати те обурення і потяг до помсти, що клямотять у моїх грудях?“... і т. д. (ст. 63), придумано лише для утворення сумного ефекту в стилі затасованої буфа-

її „драм з співами“ давно минулих часів. Матерія для цього зате підібрана з „сучасного“—на зразок романів Арцибашева. Так, напр., головний герой палко закоханий в одну дівчину, одночасно живе з чужою утриманкою, не соромиться вимагати гроші у старої розпутної жінки, своєї бувшої полюбовниці, і разом з тим залицяється до її дочки-дівчанки. Подібними ж рисами змальовано і інших героїв, які нагадують не живих людей, а розмовляючих між собою, з навізку автора, манекенів. Всі „вражаючі“ місця не вражають, а тільки підкреслюють внутрішню порожнечу твору, після знайомства з яким застається лише неприємне почуття досади від безсилых потуг і претензійних домагань заклопотаного автора.

О. Кисіль.

XIII. Релігія та церква.

499 „До нашого духовенства“ заклик „Гуртка Волинських священників“. м. Житомир. (1917 р.), стор. 37, ціна 30 к.

Ця книжечка з'явилась на книжковому ринкові ще наприкінці минулого (1917) року. Одже її інтерес не минув і для сьогоднішнього дня.

Тепер, коли з більшою-меншою певністю вже можна передбачати, якими сталими здобутками скінчиться революція на Україні в галузях життя соціально-політичним та культурно-економічним, коли, далі, необхідно підрахувати за допомогою яких певних культурних сил доведеться ці революційні здобутки затвердити та заглибити в житті народнім та довести їх до ясної свідомости народу, щоб закласти тверді підвалини для дальшого поступу народнього, — всякий заклик до позитивної культурної праці, подібний до вищезазначеного, повинен звертати на себе пильну увагу громадянства та відігравати в житті нашим немалу роль... Бо заклик „гуртка“ висює на перший план дійсно ґрунтовні культурно-просвітні завдання моменту, на які серед гарячої політичної боротьби партійної майже зовсім не зверталось ніякої уваги, і кляче до єднання те коло інтелігентно-культурних діячів сучасної України, на яке до-цього часу подивлялись косо, хоч, може, це було й не зовсім справедливо. Поки що, можна з певністю зазначити, що поміж культурними діячами, для праці яких саме наступив час, наше православне духовенство українське, особливо сільське, повинно буде заняти досить почесне й дуже відповідальне місце, хто б що не думав і

не говорив... Бо наше духовенство українське й до цієї пори було тим теплим та захищеним гніздом, звідкіля походила більшість української інтелігенції народньої: не дурно і серед сучасних діячів українських так багато „поповичів“ та „дяковичів“... Через те чим швидче православне духовенство наше відчує вагу для себе сучасного історичного моменту, необхідність стати поперед свого народу в справі його культурно-духового відродження, тим буде краще і для народу, і для самого духовенства. Прискоренню цього відчуття, цього національного самовизначення нашого духовенства й послуговує заклик „Гуртка Волинських священників“, і в цьому його цінність і значіння.

Заклик містить в собі 8 розділів. Перший розділ присвячено вясненню того, яке неминує значіння має релігія в житті народнім взагалі, а православна християнська релігія та православне духовенство в житті народа українського зокрібно.—В другим та третім розділі вирішується питання про національну релігію українців. Для Галичини за таку релігію вважається унія, а для російської України—православна східна віра християнська.—В четвертій розділі перелічено ті риси та відміни, яких набуло церковно-релігійне життя народу українського під впливом його владі національної, його здібностей та оточуючої природи.—Тут говориться й про знищуючі наслідки русифікації для Української церкви. — П'ятий розділ містить короткий нарис того, як відбилося в минулім „православ'є українське“, оживлене вільним і повним життям народнім, на різних галузях цього життя до письменства богословського включно. — Шостий розділ розповідає, що сталося з нашим духовенством українським в його побуті та відносинах до народа під впливом русифікації.—Наприкінці, сьомий та останній розділ присвячений програмі відродження церкви української та духовенства. Цей програм обмірковано добре й докладно й без зайвих неоптійних порушень сталоного церковно-релігійного побуту народнього.

Заклик складено з щирим почуттям, з великим довірям до сил нашого духовенства, досить докладно й об'єктивно. С тільки одно, на наш погляд, помилкове твердження, що не відповідає ані правді історичній, ані оглядливості тактичній. Через що, по нашому, до заклику повинно бути додано ось яке *corrigendum*. Автори закликають за національну віру Галичини уніяство, котре наче б то стало для наших за-

кордонних братів українців „близьким, милим“ та звичайним... Але нам довелося недавно познайомитися з двома документами уніятського походження, які дають нам право відкинути це твердження... Ми маємо на увазі два „Пастирських Послання“ Станіславівського уніятського єпископа Григорія Хамишина від 2-го лютого та від 25 березня 1916 року, де п.-о. Хамишин просто й одверто визнає, що вікова діяльність уніятського духовенства серед галицьких українців зосталась без всяких наслідків, бо галичане й досі є такі ж православні, якими були й до унії. Ці щирі признання уніятського єпископа свого часу зробили серед керуючих уніятських код величезне враження.

Як би там не було, але з цього признання єпископа Хамишина витікає, що визнавати за національну віру для Галичини унію цілком безперечно, навряд чи можливо. А, між иншим, це твердження необережне може послужити зайвою хоч і краплею, картою в руках прихильників єднання церкви української з патріархом московським в їх агітації проти церковної автокефалії української...

Взагалі ж ми жичимо закликів „Гуртка волинських священників“ поширення поміж громадянством та духовенством, але дуже бажали б бачити внесення в заклик вищезазначений коректив.

Священник Олександр Ходзицький.

Видавничі хроніка.

● Т-во „Час“ у Києві прийняло до друку історичну повість *М. Старицького*—„Облога Буші“, *Л. Ріделя*—„Зачароване коло“, *Л. Байкова*—„Підготовка народу і війська до захисту батьківщини“, *Г. Бічур-Стоу*—„Томсва хатка“ (скорочений переказ *О. Діхтяря* „для молодшого віку“).

● Воно-ж в близькому часі приступає до видання повного Кобзаря Т. Шевченка в новій редакції.

● Те-ж товариство видає забавку для дітей під заголовком: „Цікава дитяча забавка—лото українських загадок“—склав учитель *Олександра Діхтяря*.

● Вид. „Криниця“ у Києві друкує такі книжки: *Коцюбинський*. Твори, том V; *Д. Лондон*: Запис на п'ята; *Роні*: Боротьба за огонь; *Кінзіна*: Казки; *Дікенс*: 1) Давид Коперфілд, 2) Олівер Твіст; *Оскар Уальд*: Портрет Доріана Грея; *Мого-ж*: казки; *Гастон Леру*: Дружина сонця; *Ульмський*: Методичний зашкучник, рік 1-ий (для почат. шкіл і підготовч. класів шкіл середн.); *Іваненко*: Задачник (дроби); *Гр.—Наж*: Історія України (для вищих початк. шкіл).

● Видавничі Т-во „Друкарь“ у Києві виготовляє до друку й друкує серію шкільних підручників для початкових, вищих початкових та середніх шкіл. На біжучий шкільний сезон 1918/19 року мають бути готовими: *Антонович*: Історія Старого й Нового Завіту для початкових шкіл з 20 малюнками. Частина малюнків заказана в Лейпцигу. *Білоусенко*: Читанка ч. I, II, III. — *Мого-ж*: Історична хрестоматія для середніх шкіл. *Басараб*. Задачник для початкових шкіл ч. II. *Голошкевич*, *Правописний словничок*, четверте видання з наголосами й з короткими правилами граматики. *Русова*: Початкова географія під редакцією географічної комісії Т-ва Шкільної Освіти. Окрім підручників Т-во закінчило друкувати перший том повного зібрання творів Лесі Українки.

● Те-ж Т-во друкує велику працю *д. Шероцького* „Історія українського мистецтва“ в двох томах з 250 ілюстраціями.

● Вид. „Вернігора“ у Києві в близькому часі випускає з друку 1, 2, 3 десятків пісень *Лисенка*.

● Видавничий відділ Дніпровського Союзу Ст. Т-в друкує одринний календарь (щоденник) на 1919 рік; готується до друку календарі: настольний, кишеньковий, записна книжка кооператора і календарь-книжечка „Товариш“.

● Вид. Череповського у Києві в близькому часі випускає з друку Орфографічний Словник (порадник української мови) *І. Огієнка* і російсько-український словник *В. Н. Сильченка* під ред. *Ів. Огієнка*.

● Нова газета. Незабаром Міністерство Праці має видавати газету „Вістник Міністерства Праці“.

● Видавництво „Грунт“, що недавно заснувалось у Києві, розпочало видання „Універсальної бібліотеки“. Поки що випущено на продаж три числа; друкується такі книжки: *Оскар Уальд*—Соловейко й Троянда; *Рабіндранат Тагор*—Місячний серп; *Моріс Метерлінк*—Непроханий гість; *Август Стрінберг*—Тільки початок.

● Видавництво „Кингозібірія“ у Києві віддало до друку такі книжки: *Л. Яновської* Серія драматичних творів (в окремих книжках): 1) Повернувся із Сібіру; 2) Серденьку золотому від серденька широго; 3) Огненний змії; 4) На зелений клин; 5) Noli me tangere; 6) Людське щастя; 7) В Перездозвітному тумані; 8) Олена; 9) Давид Найда. 10) *Інуша Корчака* (переклад з польської мови) Слава (оповідання для дітей); 11) *В. Гауффа*—Історія молодого англійця (переклад із німецької мови); 12) *Ебнер-Ешенбах*—Мати (з німецької м.); 13) *Ебнер-Ешенбах*—Крамбамбулі (пер. з німецької мови); 14) *Томпсон-Сетон*—Син вільного степу (переробка з англійського); 15) *К. Макушинський*—Дуже чудна казка про царівну Марусю (перек. з польської мови).

● Проф. *Є. Тимченко* приступає до друку 2-го видання свого рос.-укр. словника цілком переробленого і значно поповненого. Словник матиме що найменше 50 аркушів друку.

● „Бібліотека кооператора“. Друкується й незабаром будуть у продажу такі нові видання серії „Бібліотека кооператора“: *Ш. Жид*. Кооперація, як економічний програм. *Кооперативний календарь на 1918 р.* (книжка) „Товариш“. *Збірник практичних есеїв* організаторів та керівників Споживчих Товариств. *Є. Єлоров*. Рахівництво в Сільських Споживчих Товариствах. *К. Темітов*. Організація торгівлі в споживчих товариствах. *М. Тузан-Барановський*. Економічна й соціальна природа кооперації.

● В м. Одесі друкується і незабаром вийде „Український Канцелярський Письмовник“ Юр. Стрижасявського.

● Видавництво „Історична белетристика“ друкує такі історичні повісті і оповідання Ол. Островського: 1) Полковник Іван Богун, 2) Жовті Воля. 3) Лебединський кат (1708 р.), 4) Руйнованя Чортоманської Січі (1709 р.), Подтава, 5) Данило Нечай, 6) Атакування Нової Січі, 7) Петрик, 8) Книга смутку і жалоби (1914—1916 р.р.).

● Г. Коваленко (Гетьманець) друкує свою брошуру „Славний лицарь. козак—князь Дмитро Вишневецький“.

● Товариство „Центральна експедиція українського друку“ збирає матеріали для нового інформаційного видання під назвою „Генеральний адресарь по справам українського друку“. Запрошують всі Українські видавництва, книгарні, книгозбірні, друкарні, Т-ва „Просвіта“, редакції всіх українських часописів, газетні кіоски та взагалі всі підприємства і приватних осіб зацікавлених в поширенні і розповсюдженні Українського друкованого слова, надсилати свої адреси і спривозданні для безплатного вищення у виданні. До адресаря буде прилучено список нових книжок всіх видавництв; крім цього, щомісячно видаватимуться додаткові до нього інформації. Матеріали прохають надсилати по адресі: Київ, Хрещатик, 39. Контора Центр. Експедиц. Україн. Друку.

● Видавництво Полтавської Спілки Споживчих Товариств в близькому часі випускає на продаж такі книжки: 1. *Кониський*—Оповідання ч. 1 (Спокуслива нива. Дід євмен і вірші). 2. *Кропивницький*—По ревизії. 3. *Пого-ж*—Помирлиось. 4. *Котляревський*—Наталка Полтавка. 5. *Куліш*—Чорна рада. 6. *Мордовець*—Дзвонарь. Старці. 7. *Барвінок Ганна*—Оповідання (Лихо не без добра. Вірна пара. Хатне лихо. Перемога). 8. *Б. Грінченко*—Веселий оповідач. 9. *Вовчок Марко*—Оповідання (Інститутка. Козачка. Дев'ять братів і десята сестриця Галя). 10. *М. Загірня*—Чередник та дівчина. 11. *Мирний П.*—Товариші (оповід.). 12. *Черкасенко*—Оповідання (Побачіння. Великодня ніч. Весела людина. Сашкин кінець). 13. *Кобринська*—Виборець. 14. *Квітка-Основа Яценко*—Козирь дівка. Перекоти поле.

Літературне життя.

(Звістки та чутки).

⟨⟩ На засіданні історико-філологічного факультету в університеті Св. Володимира присуджено золоту медаль *Євг. Мих. Марковському* за критики-ібібліографічний розслід про вертепну драму в Росії. Є. М. Марковський, між иншим, знайшов новий текст відомого Сокиринського вертепу, котрого було видруковано Галаганом в „Кіевской Старині“, але не цілком і не точно. Працю Є. Марковського призначено до друку в „Универс. Известія“.

⟨⟩ Бібліотечно-архівний відділ Міністерства Народної Освіти укладає книжний фонд української національної бібліотеки і звертається в зв'язку з тим до власників книжних збірок, які хотіли би продати свої бібліотеки, з пропозицією надіслати повідомлення про це до Бібліотечної

Секції Відділу з зазначенням характеру книжної збірки і її складу в головних рисах.

⟨⟩ Проф. І. *Огієнко* склав курс граматики середньої школи.

⟨⟩ Правничий словник, який має видавати міністерство судових справ, під реж. проф. Є. Тимченка і юридичної комісії міністерства, цілком закінчено і він незабаром піде в друк.

⟨⟩ Т-во „Час“ у Києві готує матеріали для Словника Українських Письменників.

⟨⟩ Письменник С. *Петлюра* закінчив свої літературні етюди під назвою „Незабутні“, що складаються з характеристик творчості Т. Шевченка. Ів. Карпенка-Капого, Ів. Франка, М. Коцюбинського, К. Міхальчука, М. Лисенка.

⟨⟩ Т-во „Друкарь“ розпочинає видання великого двохмісячного історичного часопису „Наше Минуле“ під ред. П. Зайцева. Кожна книжка матиме біля 10—15 арк. друку. Обкладинка роботи відомого маляра Нарбута.

⟨⟩ Письменник К. *Широцький* складає словник термінів (з поясненнями), що уживаються в мистецтві.

⟨⟩ Полтавське видавництво Споживчих Товариств, розпочавши видання серії лекцій для народнього Університету, одержало для видання лекції *Олекс. Діхтяря* під заголовками: 1) „Про І. Котляревського та його літературну творчість“. 2) „Т. Шевченко, біографічні загадки та його літературна творчість“. 3) „Історія в піснях та думах“ (про історичні пісні, думи та кобзарів).

⟨⟩ С. *Паночіні* (по замовленню Т-ва „Час“) перекладає на українську мову книгу *Ж. Верна* „80 тисяч верст під водою“.

⟨⟩ Виготовлені до друку такі переклади: Г. *Гейне*, 1 том поезій (пер. Дм. Загула); *Генріх Ібсен*. Повний збірник творів (перекл. М. Голубця); *Пого-ж*. *Цер-Гіт*. Ці речі має прийняти до друку видавництво „Серп і Молот“.

⟨⟩ Професор військових наук *Позницький* готує до друку на українській мові: 1) „Військово-очермірна топографія“ (планування), 2) „Перспективна кронірівка“ (прийоми), 3) „Військові розвідки“ й 4) „Російсько-Український словник фахових військових термінів“ (вираз).

⟨⟩ Навчителем топографії й аерофотограметрії в інструкторській школі старшин закінчується підручник по аерофотограметрії. Підручник складено по найпростішій системі й має в собі велике число аерознімків, рисунків, мал і планів. Підручник розбито на три частини: 1) розшифровку аерознімків і переложення їх у план, 2) пояснення аерофотографії в технічній і тактичній відношеннях і 3) картографічний матеріал.

На підставі закону 20 березня 1911 року передруки з „Книгаря“, без означення джерела, заборонено.

Видавець—Т-во „Час“.

Редактор—В. Старий.

Нові видання, надіслані до редакції „Книгаря“.

666 **Абуказемові капці.** Арабська казка І. Франка. Київ. Вид. „Волошка“, 1918 р. Ст. 32, ц. 4 р.

Баран, М.—Проф-сійні робітничі союзи. Вид. „Робітничої Газети“. Київ. 1918 р. Ст. 30, ц. 80 коп.

Басараб, П.—Задачник до початкового курсу арифметики. Ч. I. Під ред. математ. комісії „Товариства Шкільної Освіти“. Київ. 1918 р. Вид. Т-во „Друкарь“. Ст. 128, ц. 2 карб.

Бертран, Л.—Що повинен знати кож-дий споживач (шість лекцій по кооперації). Вид. Двіпр. Союзу Споживчих Тов-в. Київ. 1918 р. Ст. 15, ц. 35 коп.

670 **Його-ж.**—Кооперація і соціалізм. Вид. Двіпр. Союзу Споживчих Т-в. Київ. 1918 р. Ст. 11, ц. 30 коп.

Біду собі купила (для мішаного хору). Муз. О. Кошиця. Вид. „Кривниця“ у Києві. Муз. бібліотека № 5, ц. 70 к.

Бондар, В.—Московська петля. Вид. Т-ва „Рука“. М. Ровча на Харківщині. 1918 р. Ст. 13, ц. 50 коп.

Бухановський, Л.—Фінансова і еконо-мична політика і кооперація. Вид. „Роб. Газ.“ Київ. 1918 р. Ст. 8, ц. 40 коп.

Ванько, Е.—Книшецьковий російсько-український правничий словник. Київ, 1918 р. Ст. 16, ц. 1 карб.

675 **Васильченко, С.**—Драматичні твори. Київ. 1918 р. Вид. „Кривниця“. Ст. 172 ц. 2 р. 50 к.

Його-ж.—В холодку (малюнок на 1 дію). Вид. т-во „Кривниця“ у Києві. 1918 р. Ст. 23, ціна 40 коп.

Його ж.—Зіля Корозевич (етюд на 1 дію). Вид. т-во „Кривниця“ у Києві. 1918 р. Ст. 24, ц. 40 коп.

Весняна ніч. Слова Н. Квбальчик. Муз. В. Борезького. Т-во „Кривниця“ у Києві. Му-зична бібліотека № 11. Ст. 5, ц. 70 коп.

Гаршин, В.—Чотири дві. Перекл. В. Ста-рого. Вих. Т-ва „Час“ у Києві. Серія девята, ч. 81. 1918 р. Ст. 20, ц. 25 коп.

✓ 680 **Гетьманець, Гр.**—Українізації чи ді-скредитації? Ст. 16, ц. 35 к. Київ. 1918 р.

✓ **Його ж.**—Поетъ народолюбевъ. (Життя та діла Павла Грабовського). Вид. „Українська Школа“. „Біографічна Бібліотека“. Київ. 1918 р. Ст. 31, ц. 50 коп.

Глібов, Л.—Байки. З додатком збірокп поезій відомих українських письмен.—**Рідні Пісні.** Вид. Коопер. Т-ва „Українська Книгарня“ в Херсоні. 1918 р. Ст. 154, ц. 1 карб. 25 к.

Його-ж.—Байки. Вид. т-ва „Друкарь“. Київ. 1918 р. Ст. 132. Ц. в палятурках 1 р. 50 к.

Гоголь, М.—Загублена г а м о т а. Пер. Г. Барилльського, м. Барішполе. 1918 р. Ст. 15, п. 45 коп.

685 **Голоскевич, Г.**—Український прав-пис-ний словничок з короткими правилами правопису Вид. трете, Вид. т-во „Друкарь“. Київ. 1918 р. Ст. 192. Ціна в палятурках 1 р. 50 коп.

Грановський, О.—Зразки й форми ді-лових паперів та торгових листів. Вид. Т-во „Са-моосвіта“. 1918 р. Ст. 32, ц. 1 карб. 20 к.

Грушевський, Ол., проф.—З етно-графічних студій Ів. Франка. Вид. „Шлях“. Київ. 1918 р. Ст. 7, ц. 25 к.

✓ **Гуссов, В.** Українська літературна мова, її відношення до народної, сучасний стан і бу-дучина. Кременчук, 1918 р. Вид. Кременчуць-кого Т-ва „Просвіта“. Ст. 38, ц. 1 карб.

Дарунок дітям.—Ілюстровані казки К. Макушинського і О. Уальда в перекладі С. Кри-лач. Вид. Спілка „Книгозбіряя“. Київ. 1918 р. Ст. 30, ц. 1 карб. 45 к.

690 **Доманицький, В.**—Життя Тараса Шев-ченка. Вид. кооперат. Т-ва „Українська Книгар-ня“ у Херсоні. № 2. 1918 р. Ст. 16 in 8, ц. 60 к.

✓ **Донцов, Д.**—Міжнародне положення України і Росія. Вид. „Робітничої Книгарні“. № 1. Київ. 1918 р. Ст. 24, ц. 1 р. 25 к.

✓ **Дорошенко, Д.**—П. О. Куліш його життя й літературно-громадська діяльність. Т-во „Просвіта“ у Києві. 1918 р. Ст. 70, ц. 2 гривин 50 шагів.

✓ **Драгоманів, М.**—Нарис української со-ціалістичної програми. Вид. „Серп і Молот“. Київ. 1918 р. Ст. 101, ц. 1 карб. 20 коп.

✓ **Загірня, М.**—Який був лад в Атепській державі. Вит. друге. Київ. 1918 р. Ст. 48, ц. 75 коп.

695 **Залізняк, М.**—Сучасна велика індустрія і її значіння. Вид. „Серп і Молот“. Київ. 1918 р. Ст. 61, ц. 70 коп.

Казки. З англійського оригіналу переказ. С. Вольська. Ілюстр. Ів. Падялки. 1918 р. Київ. Вид. „Волошка“. Ст. 16, ц. не зазначено.

Каррік, В.—Цап та баран. Вид. т-во „Друкарь“. Київ. 1918 р. Ст. 15, ц. 10 коп.

Каутський, К.—Визволення націй. (Пер. М. Баран). Вид. „Робітничої Книгарні“ у Києві. № 4. 1918 р. Ст. 75, ц. 2 р. 50 к.

✓ **Коваленко Коломацький, Г.**—В дві журби і печалі (до п'ятих роковин смерті М. Коцюбинського). 1918 р. Київ. Ст. 32, ц. 70 к.

700 **Його-ж.**—Хто такий Тарас Шевченко. Вид. трете, доповнене. Вид. „Українська Шко-ла“. „Біографічна Бібліотека“. Ст. 32, ц. 50 к.

Його ж.—Изучайте українській языкъ. (практическіе совѣты). Київ. 1918 р. Ст. 11. Ціни не зазначено.

Ковальчук. П. А.—Моя муза. Збірник другий. Київ. 1918 р. Ст. 31, ц. 65 к.

Коза - Дереза. (Казка). Вид. т-во „Друкарь“. Київ. 1918 р. Ст. 15, ц. 10 коп.

Косинин, Ів.—Блакитна Аквареля. (Нарисв з американського життя). Вид. „Книгозбіря“. Київ. 1918 р. Ст. 32, ц. 65 коп.

705 Котляровський, Ів.—Наталка Полтавка (опера). Вид. „Кривниця“ у Києві. 1918 р. Ст. 61, ц. 75 к.

Коцюбинський, М.—Твори. Том IV. Вид. „Кривниця“ у Києві. 1918 р. Ст. 167, ц. 3 карб.

Кривенька Качочка (народня казка). Вид. т ва „Друкарь“. Київ. 1918 р. Ст. 15, ц. 10 коп.

Левченко, Г.—Оповідання. Піратин на Полтавщині. 1918 р. Вид. Я. Юровського. Ст. 64, ц. 2 р. 10 к.

Його ж.—Юрко Огненик. Драма на 4 дії. Вид. А. Острянького. 1918 р., м. Піратин. Ст. 72, ц. 1 р. 50 к.

710 Лубенець, Т.—Друга читавка. Вид. с. Череповського. Київ. 1918 р. Ст. 184, ц. 4 карб.

Невинський, Ол.—Де-що про заведення пасішного хазяйства. Валки. 1918 р. Вид. „Українська Бжолка“. Ст. 36, ц. 35 коп.

Його ж.—Користь бжіл та доходи від пасішництва. Валки. 1918 р. Вид. „Українська Бжолка“. Ст. 11. Ціни не зазначено.

Нечуй-Левицький, Ів.—Невнина (оповідання). Сільська бібліотека № 4. Вид. книгарні С. Череповського. Київ. 1918 р. Ст. 16, ц. 30 коп.

Його ж.—Кайдашева сімья (повість). Сільська бібліот. № 3. Вид. книгарні с. Череповського. Київ. 1918 р. Ст. 160, ц. 2 карб.

715 Його ж.—Старосвітські батюшки та матушки. Повість-хроніка. Видання п'яте. Вид. „Сіяч“ у Черкасах. 1918 р. Ст. 360, ц. 5 карб. 50 коп.

Низка оповідань з поля географії. Перекл. С. Іванницького. Вид. Відділу Освіти Под. Губ. Нар. Упр. Вінниця. 1918 р. Ст. 32, ц. 45 к.

Ой, летять, летять три соколи.—Народня пісн. Муз. О. Кошиця. Т-во „Кривниця“ у Києві. Муз. бібліотека № 9. Ст. 3, ц. 60 коп.

Охримович, Ю.—Короткий нарис розвитку української національно-політичної думки в XIX столітті. Ч. I. Видання. „Серп і Молот“. Київ. 1918 р. Ст. 140, ц. 2 карб.

Пісні люду нашого про панщину й волю.—Зібрав до купи С. Ркляцький. Вид. Кременчуцької Просвіти. Кременчук. 1918 р. Ст. 14, ц. 50 коп.

720 Плевако, М.—Що таке „Посвіта“ і як її заснувати. Вид. Т-ва „Просвіта“ у Харкові. 1918 р. Ст. 47, ц. 60 коп.

Постанови Першого Всеукраїнського з'їзду самостійників-соціалістів. Київ. 1918 р. Ст. 8. Ціни не зазначено.

Романович-Ткаченко, Н.—Життя людське. Оповідання. Вид. „іяч“ у Черкасах. 1918 р. Ст. 255, ц. 4 карб. 45 коп.

Русова, С.—Методика початкової географії. Вид. „Українська Школа“. Укр. Педагогічна Бібліотека № 8. 1918 р. Ст. 31, ц. 50 к.

Вона-ж.—Початкова географія. 2-ге перероблене видання, під редакцією географ. комісії „Товариства Шкільної Освіти“. Київ. 1918 р. Ст. 117, ц. 2 карб.

725 Святе Євангеліє українською мовою. Херсон. 1918 р. Ст. 211, ц. 3 карб.

Сенгалевич, Ф.—Отець Сава (Київські типи й стрілецькі малюнки). Київ, 1918 р. Вид. „Книгозбіря“, ч. 9. Ст. 36, ц. 65 коп.

Спекторський, Є.—Основи права державного. Прекл. О. Вечерницького. Вид. Т-ва „Час“ у Києві. 1918 р. Ст. 76, ц. 1 карб. 50 к.

Сірий, Юр.—Про горобця, слави го молодця. (Оповідання). Вид. друге. Вид. „Українська Школа“. Київ. Ст. 16, ц. 30 коп.

Його ж.—Дивовижні рослини Вид. друге, з малюнками. Вид. „Українська Школа“. Київ. 1918 р. Ст. 15, ц. 30 коп.

730 Соломаний бичок. (Народня казка). Вид. т ва „Друкарь“. 1918 р. Київ. Ст. 15, ц. 10 коп.

Томпсон-Сетон.—Подорож дикої качки. Перекл. Ю. Сірого. Вид. „Українська Школа“. Київ. 1918 р. Ст. 15, ц. 30 коп.

Його ж.—Вулі, чабанський пес. Перекл. Ю. Сірий. Вид. „Українська Школа“. Київ. 1918 р. Ст. 15, ц. 30 коп.

Тотоміанц, О.—Принципи і теорія кооперації. Вид. Дніпр. Союзу Споживчих Тов-в. Київ. 1918 р. Ст. 24, ц. 50 коп.

Чайка (Дума чорноморська). Про баритона. Муз. О. Кошиця. Т-во „Кривниця“ у Києві. Музична бібліотека № 10. Ст. 6, ц. 80 коп.

735 Чердниченко, В.—Про „Просвіти“ та їх значіння за-дя народньої культури. Вид. Полт. Спільн. Слож. т-в. 1918 р. Ст. 24, ц. 65 коп.

Черкасенко, Сп.—Хуртовина (драма). Вид. друге. Київ. 1918 р. Ст. 96, ц. 1 р. 85 к.

Його ж.—Казка старого млина. Драма. 1918 р. Київ. Ст. 95, ц. 1 р. 85 к.

Його ж.—Воронько (оповідання). Вид. „Українська Школа“. Київ 1917 р. Ст. 15, ц. 30 коп.

Його ж.—Найпотрібніші правила правопису з додатком самостійного писання. Ч. I. Вид. т-ва „Українська Школа“ у Києві. 1918 р. Ст. 15, ц. 40 коп.

740 Чого прийшли німці на Україну? Вид. „Відродження“. 1918 р. Ст. 16, ц. 30 коп.

Шопвал, М., лісничий.—Лісова справа на на Україні. Вид. „Рух“. м. Вовча, на Слобожанщині. 1918 р. Ст. 44, ц. 1 руб.

Шевченко, Т.—Кобзарь. Вид. кооператива „Українська Книгарня“ у Херсоні. 1918 р. Ст. XI+272+XIX, ц. 4 р. 50 к.

Його-ж.—Катерина. Видання кооператива „Українська Книгарня“ в Херсоні № 3. 1918 р. Ст. 32, ц. 15 коп.

Його-ж.—Наймичка. Вид. кооператива „Українська Книгарня“ в Херсоні. № 6. 1918 р. Ст. 24, ц. 12 коп.

745 Його-ж.—Маленький Кобзарик. Вид. „Селянська Самоосвіта“. Одеса. 1918 р. Ст. 16. Ціни не зазначено.

Його-ж.—Назар Стодоля. Драма на 3 дії. Київ. 1918 р. Ст. 60, ц. 75 коп.

Шерстюк, Г.—Коротка українська граматика для школи. Ч. I. Вид. четверте видання „Вернигора“. Київ. 1918 р. Ст. 64, ц. 1 р. 20.

748 Шульгин, О.—Політика (Державне будівництво України і міжнародні справи). Київ. 1918 р. Ст. 106, ц. 1 карб. 50 коп.

Приймається передплата на 1918 рік
на двохтижневий кооперативний журнал

„Кооперативна Зоря“

(рік видання перший),

що видається коштом і заходами Дніпровського Союзу Споживчих Товариств, у КИЇВІ.

Журнал ставить своїм завданням поширення, як серед членів кооперативів, так і серед ширшого загалу ідей кооперативних, буде розробляти та всебічно освітлювати питання, що цікавлять працівників і учасників кооперативного руху, буде допомагати їм неслибно примувати шляхом широкого розвитку кооперації до кращого життя.

Журнал буде мати на меті обслуговування переважно споживчої кооперації на Україні.

Передплата: на рік—12 карбов.; на півроку—6 карб.; на чверть року—3 карб.;

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І КОНТОРИ: Київ, Інститутська, 4. Дніпровський Союз Споживчих Товариств.

Приймається передплата на 1918 р. на щоденну газету

НОВА РАДА.

Газета політична, економічна і літературна
виходить щодня, окрім поведінь і днів, після великих свят.

Передплата на 3 міс.—18 руб. на 2 міс.—12 руб. на 1 міс.—6 руб.

Адреса редакції і контори: Київ, Інститутська, 22. телефон 64—80.

Редактор А. Ніковський.

Приймається передплата на 1918 рік
на щотижневий ілюстрований кооперативний часопис

„КОМАШНЯ“

(6-ий рік видання)

Видання Київського Кредитового Союзу Кооперативних Установ.

Передплата на рік коштує 12 карб., на 1/2 р. 6 карб., на 1/4 року 3 карб.

Адреса редакції і контори: Київ, Інститутська, 3. Київський Кредитовий Союз Кооперативних Установ.

Т-во „ЧАС“ останніми часами видало такі нові книжки:

Пр. Спекторський Є. Основи права державного (Пер. О. Вечерницького)	1	50
Доц. Свенцидний І. Основи науки про мову українську	1	60
Пр. Тимченко Є. Українська граматики	2	25
Черкасово Сп. Рідна школа, читалка I	1	30
Його-ж. Рідна школа, чит. II	2	10
Чепіга Я. Задачник для початкових народніх шкіл, рік другий	—	65
Науменко В. Загальні принципи українського правопису	—	25
Чепіга Я. Методичні замітки до навчання грамоти по звуковому методу	—	40
Гоголь М. Тарас Бульба (переклад М. Садовського)	2	—
Кобець О. В Тарасову ніч (драматичні картини для роковин смерті Т. Шевченка)	—	35
Де-Амичіо Е. Шкільні оповідання, кн. I. (За рідний край. Малевський лицарь. В поміч батькові. Хлопчик-барабанщик. В лікарні)	—	60
„Будні“. Оповідання з чужих мов (Джівані Чіампол. Родзевичової, А. Доде, Арно Гарборга, Г.-де Монсана, К. Міксата, М. Конопницької й инш.), т. I	2	25
Олесь О. „З журбою радість обнялась“, поезії, кн. I, вид. друге	1	40
Загул А. З зелених гір (поезії)	1	60
Садівський М. Спомини з російсько-турецької війни 1877—78 р.	1	50
„Бім-бом, дзелень-бом!“ Нар. казочка, 8 великих малюнків в багатьох фарбах художника О. Судомори	2	50
Теж у чорній фарбі для розмальовування	—	—
„Прибадашка“. Нар. казка мал. О. Судомори	2	50
Старицька-Черняхівська А. Гетьман Петро Дорошенко (драма)	3	—
Ніновський А. Український правопис (словничок)	—	85
Стійний словник старовинних Українських слів	—	75
Московсько-Український словник „Час“	3	50
Американські оповідання. Упорядкував В. Старий	2	—
Старицька-Черняхівська А. Останній світ, вид. 2.	—	70
Де-Амичіо Е. Шкільні товариші (щоденник школяра). 2-е вид.	3	80
Гоголь М. Ревизор, комедія (переклад М. Садовського).	—	—
Ожешкова Е. Gloria victis. (Оповідання).	—	—
Гаршин В. Чотири дві. (Оповідання).	—	25

Товариші робітники, селяне, козаки!

Передплачайте й читайте

„РОБІТНИЧУ ГАЗЕТУ“

ОРГАН ЦЕНТРАЛЬНОГО КОМІТЕТУ УКРАЇНСЬКОЇ СОЦІАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНОЇ РОБІТНИЧОЇ ПАРТІЇ.

До співробітництва в газеті запрошено всі видаті й інші активні партійні літературні сили. Багато місця у дяє редакція також освітленню робітничого, козацького і селянського життя на місцях, для чого запрошує до співробітництва товаришів робітників, військових і селян дописувачів з місць. „Робітнича газета“ єдина на цілу Україну щоденна пролетарська соціально-демократична часопись, яку муосьть передплачувати й читати увесь працюючий люд Украйни.

Передплата на один місяць 5 карбованців.

Старих передплатників просимо вказувати № своїх попередніх адрес. Адреса редакції і контори: Київ Михайловський пр. 35, кв. 1. Телеф. 65—10.

Другий рік видання.

Приймається передплата на 1918 рік на журнал

„ІІІ ДЯХ“

орган незалежної думки місяшник літератури, мистецтва та громадського життя.

Беруть участь країні українські письменники.

Передплата—в конторі редакції: Київ, Маріїн-Благовіщенська, 123. п. 20. Вартість: річно—20 карб. 1/2 р.—10 карб. 1/4 р. 5 карб.

Редактор-видавець.
Хведір Коломийченко.

Приймається передплата на щоденну політично-громадську часопись

ВІЛЬНЕ ЖИТТЯ

Умови передплати: на 1 м. 5 карб., на 2 м.—10 карб., на 3 м.—15 карб.

Адреса редакції і контори: Одеса, Ніжинська вул. 65
Редакує колегія.

Приймається передплата на 1918 рік на тижневу літературно-громадську і кооперативну газету

„СОЮЗ“

Видання Уманського Кооперативного Союзу. Передплата до кінця року (з березня)—10 руб. на 3 міс.—3 р. на 1 міс.—1 р.

Адреса контори і редакції: Умань, Київськ. губ. Садова, 1. Пом. Уман. Коопер. Союзу.

Товариство „ЧАС“ у Київі
 ПРОДОВЖУЄ НА 1918 РІК ВИДАННЯ
 й приймає передплату
 НА МІСЯШНИЙ КРИТИКО-БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ЧАСОПИС

Книгарь

літопис українського письменства,
 (РІК ВИДАННЯ ДРУГИЙ)

Часопис „Книгарь“ подає повні відомости про діяльність всіх українських видавництв; оповіщає про всі нам'ри й плани кожного видавництва; про всі книжки, що вийшли або мають вийти.

„Книгарь“ при участі відомих українських письменників і знавців з різних спеціальностей дає оцінку кожного видання; оповідає про його зміст, зазначає його якості й хиби.

Ціна часопису „Книгарь“ з пересилкою на рік—15 карб.; на три місяці 4 карбованці. Перші чотири книжки „Книгаря“ за 1917 рок досилаються новим передплатникам за додаткову платню в 3 рублі. Оповістки видавництв по 50 к. за рядок.

Гроші на передплату надсилати по адресі: Київ. Володимирська 42, „ЧАС“, редакція „Книгаря“.

Видавець—Т-во „Час“.

Редактор—В. Старий.

ВСІМ! ВСІМ! ВСІМ!

Всі Українські видавництва, книгарні, книгозбірні, друкарні, Т-ва Просвіта, редакції всіх Українських часописів, газетні кіоски і т. и. просимо подати свої адреси для вміщення у новому інформаційному виданні. Київ. Хрещатик 39. Центральна Експедиція Українського Друку.

Не забувайте, що це торкається ваших власних інтересів.

Адреси вміщуються дурно.

Приймається передплата на щотижневу селянську газету

„Наше Село“.

Умови передплати: на 1 місяць—2 карб., на 2 м.—4 карб., на 3 м.—7 карб.

Адреса редакції і контори: Одеса, Катерин вул. Вид. Т-во „Селянська Самоосвіта“.

Редактор Ю. Грищенко.

Передплачуйте журнал—тн.

НАРОДНЯ СПРАВА

Народня справа буде обслуговувати українського народу, буде давати українському селянству та робітництву зумілою рідною мовою буде освідомляти політичного та громадського характеру статті і—даватиме багато чисто українських матеріалів по сільському господарству та т. и.

Адреса редакції: Київ, Володимирська 42.

Передплата оголошується поки що тільки на 4 місяці.

Умови передплати: На 4 місяці—3 карб., на 2 міс.—2 карб., на 1 міс.—1 карб.
 Передплачуйте селянський журнал Народня справа.

Приймається передплата на 1918 рік

„Державний Вістник“

Вістник поки що виходить 3 рази на тиждень. Передплата приймається тільки на 3-місячний термін. Умови передплати: на 3 міс.—3 карб., на 2 міс.—2 карб., на 1 міс.—1 карб.

КНИГАРЬ

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОГО
ЛІСЬЦЕНСТВА

ТОВАРИСТВО „ЧАС” У КИЇВІ

1918.

Ч. СЬМНАДЦАТЕ

Ц. 1 КАРБ. 40 КМ.

Листопад

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА НА 1918 р. НА ЩОДЕННУ ГАЗЕТУ

НОВА РАДА.

Газета політична, економічна і літературна
виходить щодня, окрім поведінь і днів, після великих свят.

Передплата на 3 міс.—24 руб. на 2 міс.—18 руб. на 1 міс.—8 руб.

Адреса редакції і контори: Київ, Інститутська, 22. телефон 64—80.

Редактор А. Ніковський.

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА НА

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ВІСТНИК,

український місячник літератури, науки й громадського життя.

Редакція і контора: Київ, В.-Підвальна № 36, пом. 8. Телефон 60—27.

Передплата: З огляду на важкі видавничі обставини передплата не установлена твердо: треба поки-що присилати 10 карб.

Товариші робітники, селяне, козакі!

Передплачуйте й читайте

„РОБІТНИЧУ ГАЗЕТУ“

ОРГАН ЦЕНТРАЛЬНОГО КОМІТЕТУ УКРАЇНСЬКОЇ СОЦІАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНОЇ РОБІТНИЧОЇ ПАРТІЇ.

Передплата на один місяць 5 карбованців.

Старих передплатників просимо вказувати №№ своїх попередніх адрес.
Адреса редакції і контори: Київ Михайлівський пр. 35, кв. 1. Телеф. 65—10.

Передплачуйте журнал—тижневик
„НАРОДНЯ СПРАВА“.

Народня справа буде обслуговувати широкі верстви українського народу, буде дбати про інтереси українського селянства та робітництва, усім зрозумілою рідною мовою буде освітлювати питання політичного та громадського характеру, міститиме статті і даватиме багато чистого практичних порад по сільському господарству та кооперації.

Адреса редакції: Київ, Володимирська вул. 33.
Передплата оголошується поки що тільки на 4 міс.

Умови передплати: На 4 місяці 4 кар.
Передплачуйте селянський журнал Народня Справа.

Видавництво „СМІХ“

випустило такі книжки:

На всякий западок життя (1600 добірних уривків приказок та приповісток) ц. 1 карб.

На дозвілі (веселі оповідання різних авторів) ц. 1 карб.

Для дорослих (веселі казки та легенди) ц. на 1 карб.

Дідові та бабні перекази (веселі народні оповідання) ціна 75 коп.

Склад видань у Києві. Книжна Комора „ЧАС“ Володимирська 42.

Зміст II-го числа „Книгаря“. П. Стебницький.—† Проф. Хведір Вовк (некролог). С. Кондра.—Загальні принципи технічної організації бібліотек. М. Сріблявський.—Поет майбутньої людини.—З преси.—Критика і бібліографія. Одділи: I. Історія.—II. Публіцистика.—III. Економіка.—IV. Красне письменство.—V. Педагогіка і школа.—VI. Справочники.—VII. Біографія.—VIII. Мовознавство.—IX. Медицина.—X. Поезії.—XI. Театр і пьєси.—XII. Художні видання.—XIII. Релігія та церква.—**Видавнича хроніка.**—Літературне життя (звістки та чутки). — **Нові книжки.** (749—809). Оповідки.

Жнигарь

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОГО ПИСЬМЕНСТВА.

Київ.

Рік видання другий.

Липень, 1918 р.

Число II-е.

Виходить що-місяця.

† Проф. Хведір Вовк.

Ще смерть. Хоч і не можна сказати, що передчасна, бо за останні півтора року вона ходила дуже близько округ небіжчика, але все-ж гірка і болюча смерть, бо взяла одного з найстаріших діячів нашого громадського життя і визначного представника української науки, від котрогб ще багато можна було сподіватись послуг для України і її культури.

Тяжкий життєвий шлях довелось перейти небіжчику Вовкові, поки він вийшов на широку стежку фаховця і придбав своїм науковим працям європейське признание. Розпочав він свою службу українській науці участю в роботі київського відділа Географічного товариства, що полишив по собі такий славний слід в сфері української етнографії та фольклору. Але під час тих утисків, що в 1876 році спинили на 30 літ весь нормальний хід української літературної і культурної роботи, молодий Вовк, слідом за М. Драгомановим, опинився в злиднених умовах і хоробливій атмосфері життя політичного емігранта. Отже сильна, кременна вдача Вовка вдержала його коло серйозної наукової праці.

Він попереду блукав по закордонній Україні, збираючи етнографічний та фольклорний матеріал; потім працював разом з Є. Реклю над його знаменитими томами всевітньої Географії; студював в Парижі антропологию, слухаючи лекції видатніших представників

цієї—нової ще тоді—наукової галузі; писав в французьких спеціальних виданнях розвідки з української етнографії. Вже як признаний вчений, він бере участь в виданнях Наукового Товариства імені Шевченка у Львові, улаштовує і редагує чимало томів Записок і студій товариства, присвячених його фаху. Пізніше, наїздом, читає лекції на літніх курсах у Львові і під час паризької всевітньої виставки 1900 р. працює разом з проф. Максимом Ковалевським в його вільнім університеті для слухачів з Росії.

В цей період 30-літнього примусового перебування по-за межами рідного краю небіжчик положив силу енергії на наукову роботу, продуктивність якої могла-б бути ще більшою, як-би йому не доводилось разом з тим заробляти на хліб для себе і родини: а ця боротьба за існування звичайно буває особливо трудною за кордоном для чужинців.

Тут таки, в Парижі, Вовк поволі склав свою багатоцінну книгозбірню з літератури по всіх галузях його наукового фаху, а також і спеціально з української наукової та публіцистичної літератури, особливо закордонної.

В 1905 р. Вовкові дозволено було вернутись у Росію, і він узяв посаду в етнографічнім музеї імені Олександра III, що саме тоді почав упорядковуватись. Багатотисяч досвід і знання Вовка дали йому змогу особливо блискуче

поставити в музеї український відділ; надзвичайно цінні колекції виробів, побутового знаряддя, народніх костюмів, типів, фотографічних знімків, то що, зібраних переважно на закордонній Україні, становлять тепер тим більшу вартість, що після руїни, яку внесла в Галичину війна, навряд чи вже можна там здобути подібний матеріал. Це тепер, можна сказати, українське національне майно, яким лиш порядкують, на жаль, чужі руки.

Окрім своїх службових обов'язків по музею, Вовк читав лекції антропології в університеті, працював в антропологічній комісії, брав участь в роботі Географічного товариства, редагував спеціальні видання, захожувався коло складання великої етнографічної карти Росії, для якої спеціальні експедиції збирали численний матеріал. Інші експедиції Вовк улаштував для могильних розкопок та антропологічних помірів на території України, користуючись силами цілої школи своїх слухачів з університетської молоді.

Повної обробки зібраного матеріалу проф. Вовк не міг закінчити, але все-ж він мав змогу скласти дві цінні праці по антропології та етнографії українців, для 2 го тому видання „Українській народъ въ его прошломъ и настоящемъ“ (1916 р.).

Цими обома розслідами Вовк, власне, підвів підсумок своїй роботі для української етнології, зазначивши, на підставі останніх дослідів Європейської науки і власних спостережень, особливості українського етнічного типу і висловивши деякі цікаві міркування про його місце серед споріднених з ним типів. Український тип, на думку проф. Вовка, належить, разом з чехо-словаками і сербо-хорватами, до чистого слов'янського типу, значно відрізняючись від московсько-польсько-білоруської етнічної групи, що має в собі расові відзнаки орієнтального характеру. Своїми висновками що-до походження українців з південного заходу Вовк наближався до думок академіка Корша, розходячись в цім питанні з іншими фахівцями філологічної науки. Спостереження над побутовим, етнографічним матеріалом також наводили проф. Вовка на зближення українського народу з його південно-західними родичами в слов'янстві...

Обидві згадані праці проф. Вовка здобули, нарешті, йому признання і з боку російської науки, хоч і не без деякого вогання, викликаного таким, мовляв, шовіністичним духом тих його розвідок. Весною цього року петроградський університет присудив Вовкові ступень доктора honoris causa. Запізніле було це признання, але воно дуже потішило старого, бо дало йому право і змогу сподіватись на перехід в професори Київського університету, про що він марив весь час по повероті з-за кордону. І справді, незабаром він був обраний Київським університетом на відповідну катедру, а далі його покликано було до Києва на участь в організації Української Академії Наук. Все обіцяло йому широкий ґрунт для наукової праці в ріднім краї,—та, видно не судилось...

Безперечно треба сказати, що проф. Вовк, як і багато таких наших громадян, що упокоїлись за останні роки став жертвою тяжких умов життя, викликаних всесвітньою війною. В спокійній, розміреній обстанові наукової роботи, до якої була принатурена його влада Європейською школою, він ще міг-би найменше 5—10 літ працювати продуктивно. Для Європи його вік—71 рік—не був би занадто довгий: в нормальні часи там трудівники науки доживають і до столітнього віку, і нікого це особливо не дивує. Але тепер і Європа, розбурхана світовими подіями, позбулась нормальної робочої обстанови, а в Росії організм та нерви проф. Вовка тим менше могли витримати важку, недужу політичну атмосферу і складні матеріальні умови, які склалися протягом чотирьох років війни. Вже саме нервове напруження, викликане невпинними революційними вибухами по Росії і особливо на Україні, могло до краю розхитати і без того вже втомлене та знесилене серце...

Багато чого не встиг зробити проф. Вовк з тих завдань, які стояли у нього на черзі і лиш дожидали рік за роком зручнішого й вільнішого часу. Особливу вагу він надавав своїм дослідом над розкопками в Мезині на Чернігівщині, де йому пощастило знайти останки первісної культури, представлені великим числом рідких і цікавих предметів. Обробити зібраний матеріал небіжчик зміг

тільки в загальних рисах, а далі мав ще поглибити свої міркування в детальних розвідках, до яких, на жаль, так і не дійшла черга.

Улюбленою мрією останніх літ життя Вовка було написати українською мовою строго наукову працю по українській етнографії, зо всіма тими деталями, додатками та ілюстраціями, які не могли з тих або інших причин увійти в видання „Українській Народь“. Але і ця праця залишилась після нещастика, наскільки відомо, лиш в початковій стадії.

А яка певичерпана скарбниця дорогоцінного матеріалу була в споминах нещастика з громадського життя на Україні, які він теж все захожувався записувати та ніяк не міг взятись за це послідовно і ретельно. Незадовго до смерті він розпочав спомини про одного з найблизчих йому українських діячів—О. Русова—і хотів приступити до обробки матеріалів про Драгоманова, що збереглися в нього в численних листах і замітках. Але все, що міг-би нам ще розповісти цей один з останніх могоківнів українського руху 70-х років, як свідок тодішнього інтенсивного життя українського громадянства, як товариш Драгоманова в женецький період його закордонної політичної роботи,—все те загинуло для нас разом з оповідачем...

Коштовною спадщиною українському громадянству зосталась після нещастика та книгозбірня, про яку я вже згадував. Книжки займали всі стіни кабінету проф. Вовка. Порядок в книгозбірні завжди був надзвичайно видержаний: кожна книжка мала своє місце, по га-

лузях науки; що треба, знаходилося легко; серед книжок відділа Українська немало дуже рідких і цінних примірників. Не можна при цім не згадати і характерної прикмети Вовкової книгозбірні,— його *ex-libris*, скомпонований власноручно нещастиком: контур мудрого вовка в окулярах, що читає розгорнуту перед його очима книжку...

Окрім книжок, проф. Вовк зібрав надзвичайно цікаві колекції західно-європейського „лубочного“ малювання на політичні та релігійні теми. Тут же, в книгозбірні, переходується сила сирового матеріалу в бібліографічних справах, замітках та виписках, розкладених систематично по картонках; тут і систематизовані листи європейських і українських діячів, з котрими Вовк був зв'язаний науковими, громадськими чи особистими стосунками. Взагалі, весь склад і лад бібліотеки Вовка показував не тільки його велику ерудицію, але і всі ознаки тої дисципліни думки і праці, яку дала нещастикому європейська наукова школа.

Тепер обов'язок українського громадянства—вжити всіх заходів, щоб скоріще перевезти на Україну дорогоцінну спадщину проф. Вовка і по-зможі, при участі його учнів, використати покинутий нещастиком без обробки науковий та літературний матеріал. Цим тільки рідний край і зможе віддячити проф. Вовкові за його непохитну віру в український народ, за невсипущу його працю для української науки і за той, повний духової краси, подвиг, який собою складало його життя.

П. Стебницький.

Загальні принципи технічної організації бібліотек.

Стаття С. Кондри.

Завдання бібліотек—росповсюджувати знання, допомогати читачам як найкраще й найповніше використовувати ті скарби науки й мистецтва, що в них зберігаються. Увесь распорядок в книгозбірні повинен бути добре пристосований до цієї мети, і що-більше книгозбірня, тим більшої ваги набирає питання про певний внутрішній лад. Але ж як усяка книгозбірня природно зростає і при нормальних обставинах по-волі перетворюється з малої на велику, то й слід з самого початку заводити лад,

однаково потрібний для малих і великих збірок.

З другого боку, для можливості плано-мірної обробки статистичних матеріалів по всіх книгозбірнях (напр.: склад читачів, чим вони найбільш цікавляться і т. и.) треба що-би ці матеріали збиралися скрізь і—краще—в одноманітний спосіб. Одже виникає негайна потреба—утворити загальний план бібліотечної техніки, якого додержувалися-б, принаймні в головних рисах, усі книгозбірні на Україні.

Перше завдання бібліотекономії—це каталогізація. Од більш-менш доцільної каталогізації цілком залежить зручність користування книгозбірнею. Каталогів повинно бути де-кілька, в залежності від розміру й складу бібліотеки. Але ж обов'язковим є, поперед усього каталог інвентарний, або хронологичний, який уявляє з себе хронологичний, по черзі придбання, найдетальніший реєстр рукописів, книжок, нот, малюнків, портретів, мап та иншого подібного майна.

Тут містяться: прізвище автора, видавця, редактора, перекладчика; повний титул (назва); докладні відомости про видання, формат, обсяг (кількість сторінок і окремих додатків), та розмір; про час і спосіб придбання, ціну, обкладинку й т. и. Вказується також відповідно місце кожного твору в тій системі класифікації, якої вживає бібліотека (бібліографічний індекс). Звичайно, всі записані твори нумеруються.

Таким чином інвентарний або хронологичний каталог задовольняє потреби, сказати-б, господарські і не буде зручним до безпосереднього користування читачів. Для цієї останньої мети утворюється каталог систематичний, який повинен давати детальні вказівки, про те, що є в бібліотеці з кожної галузі науки й мистецтва, по кожному окремому питанню.

Проблема системи бібліографічної класифікації дуже складна й має свою довгу історію. Треба зазначити, що така система повинна, з одного боку, відповідати, більш-менш, філософській класифікації наук, з другого-ж, і головним чином, цілком задовольняти вимоги бібліотечної техніки. Вона повинна бути не тільки універсальною, але й досить еластичною, гнучкою; не тільки детально розробленою по всіх напрямках знання, а ще й гідною, по самій своїй конструкції, для безмежного розвою кожного відділу незалежно. Разом з тим ця класифікація повинна бути логичною, послідовною, легко зрозумілою. Звичайно, для бібліотекономії переважне значіння має бік не філософський, а практичний.

Єдина система, яка задовольняє ці вимоги, є децимальна міжнародня. Про неї докладно писав я у числі 7-му „Книгара“, тому не буду тут більше на цьому спинятись. *)

*) Користуючись нагодою, мушу зауважити кілька слів з приводу редакційної до вищезгаданої статті примітки. Ніби-то децимальна класифікація нагло націоналістично-американська, а не все-

Додам тільки, що система ця, дуже розповсюджена в Америці, поширюється поволи в Європі, а в останні 15 років її почали вживати і в Росії; (напр.: СІБ-ий та Варш. Політехнічні Інститути, у Москві—С.-Господ. Інститут, „Город. Універс. імени Шанявського“, Фізик.-матем. факультет та Психолог. Інститут при Моск. Універс.; Т-во „Муз. Теорет. Бібліотека“ та инш.; потім Політехникум на Донщині, Психо-неврологіч. Інститут у СІБ-зі, міські бібліотеки у Варшаві, СІБ-зі, Москві, земські—у Вятській та Уфимській губ. та инші). Треба зазначити, що вживається вона переважно в нових книгозбірнях, заводити ж її в старих заважає, з одного боку, низький рівень бібліографічної свідомости взагалі (і у бібліотечного персоналу зокрема), з другого-ж—велика трудність переводити велику книгозбірню на нову систему класифікації, особливо при пануючій у нас систематичній розстановці. Теж треба сказати й про російські видавництва та журнали: тільки в останні роки деякі з їх почали вживати децимальні бібліографічні індексації в своїх каталогах та виданнях (видавництва „Основа“, „Труд“, „Наука“, період. видання: „Бюллетени Литер. и Жизни“, „Бібліографічний Ежегодник“, „Бібліографіч. Извѣстія“ Рос. Бібліогр. т-ва при Моск. Унів.). І от, з вищезгаданих причин, у Росії та на Україні в цьому ділі величезної ваги панує прикра плутанина, сваволя, бібліографічна невідомість.

Всякий, здивавшись у перше з питанням бібліографічної класифікації, здебільшого не надає йому жодної ваги й розташовує матеріяли по „своїй власній“ системі. При цьому не береться на увагу попередній досвід, повторюються старі помилки. Врешті маємо стільки систем класифікації, скільки бібліотек, журналів та видавництв. А проте „бібліографія—це ключ до всіх наук“, а систематичний каталог—ключ до книгозбірні, і як-би це було корисно для читача, коли-б один ключ одмикав йому усі книгозбірні!

Світляк. Система ця, як відомо, остаточно розроблялась великим гуртом вчених фахівців різних націй, при Міжнародньому Бібліографічному Інституті у Брюсселі. При цьому за основу взято систему Дюї, але чимало перероблено. і навіть зничено окремого індекса для американської мови та літератури (×1 та 81), яких приєднано до англійських (×2 та 82). Цілком зрозуміло, що в цій справді таки всесвітній системі, цілком натурально й логично, висунено на перший план західно-європейську культуру, незрівняно вищу й багатшу від инших.

Треба також зазначити, що така різноманітність і легкодуха безвідставність бібліографічних систем (чи, з другого боку, брак єдиної доцільної системи) дуже утрудняє переведення деяких чергових загально-державних бібліографічних завдань, як от: утворення загального систематичного каталогу рідких та коштовних творів, що переховуються у наукових та академічних бібліотеках; організація центрального бібліографічного бюро для довідок; систематичне постачання книжок і каталожних карток бібліотекам і т. п.

Третій, не менш потрібний каталог—алфавітний, заводиться для того, щоби можна було швидко довідатись, чи є у книгозбірні та чи інша книжка, або які саме твори того чи іншого автора? Складання цього каталогу теж має свої чималі труднощі—реєстрація анонімних творів, транскрипція чужоземних прізвищ і т. п.,—але це вже завдання підручників бібліотекономії та інструкцій внутрішнього розпорядку. Тут тільки ще раз підкреслю надзвичайну вагу цієї умови,—щоби й система бібліографічної класифікації, й правила алфавітної каталогізації були по всіх книгозбірнях і покажчиках однакові.

Потім треба також неодмінно дбати, аби всі статті з журналів та збірок обов'язково були, відповідно їхньому змістові та авторам, розміщені у систематичному й алфавітному каталогах. Журналів книгозбірні завжди мають дуже багато і коли не виявити їхнього змісту, то всі вони будуть поховані без усякого вжитку; а тим часом періодичні видання зберігають чималі скарби знання й мистецтва.

Отже маємо три головних принципи реєстрації творів: хронологічний, систематичний та алфавітний. В бібліотеках (та при загальній реєстрації нових друкованих творів) в основу береться принцип хронологічний, бо тоді каталог має форму книги, в яку зручніше докладно вписувати всі потрібні відомості.

Систематичний же й алфавітний каталоги, які потрібно, аби зберігти їхній лад, вести на картках,—набувають значіння додаткових покажчиків, що допомагають робити потрібні довідки. (Аналогічно журнали й видавництва мусять випускати приблизно щопро-року такі покажчики).

Та коли реєструється янась цілком закінчена збірка в сталих межах часу (напр. бібліотека якоїсь славнозвісної особи, чи зміст журналів за певний період), потреба в 1-му, хронологічному реєстрі зникає,

основним каталогом з'являється систематичний, і хронологічний принцип виявляє себе тільки в тому, що твори одноманітного змісту (однаково індексовані) розміщуються (в систем. реєстрі) по черзі надрукування. В невеличких книгозбірнях іноді місце алфавітного (а часом і систематичного) каталогу заступає словниковий („предметний“, „словарний“) покажчик, де розміщено по алфавіту не тільки автори й назви, а ще й усі питання, що їх розроблено в книжках. Але для великих бібліотек така заміна не годиться. Поруч з цими ґрунтовними каталогами корисно також складати різноманітні реєстри творів, як от, напр.: реєстри найкращих підручників з ріжних галузів, а також видатних новин; реєстри літератури по біжучих гострих питаннях, або таких книжок, що стосуються до якогось святкування, ювілею то-що.

Нарешті, не обмежуючись усякими каталогами й реєстрами, треба, щоби й бібліотечний персонал йшов назустріч читачеві, давав йому всякі пояснення й поради, аби задовольнити найкраще духові потреби громадянства. Не слід чекати, поки читач знайде книжку; треба, щоби книжка шукала читача. Чим більший оборот книжок, тим краще йде бібліотечне діло. В зв'язку з цим скажу до-речі, що не слід перешкоджати користуванню бібліотечними книжками дома, бо при наукових працях це справді далеко зручніше. Ще більшу вагу має, щоби книгозбірні були матеріально пристоїні, найкраще—зовсім безплатні. Треба також подбати, щоби бібліотека була не далеко від читачів, і для цього великі міста, земства й держава повинні виробити певний план бібліотечної сітки.

Для зручнішого користування книжками, вони розміщаються так, щоби їх було легко й швидко знайти. В переважній більшості книгозбірень книжки розставлено систематично, відповідно до розділів систематичного каталогу, з окремою нумерацією книжок кожного відділу. Для своїх хатніх збірок, а також для невеличких сільських та шкільних—цей розпорядок можна вважати досить влучним, бо він дає можливість одразу й без каталогу окинути оком усе, що є по всякому питанню й знайти потрібну книжку. Але вже в середніх бібліотеках, напр., з кількома тисячами томів, такий лад стає незручним, а в великих—навіть цілком шкідливим. Головна й єдина вартість систематичної розстановки—наглядність—втрачає вагу, бо книжки вибираються по каталогу, а не безпосередньо з шаф; читач підбирає, що

Йому потрібно по каталогах, а бібліотекар шукає не по назвах, а по номерах, і йому при цьому байдуже, який зміст тих книжок, що їх вимагає читач. Разом з тим шифр книжки при такій розстановці складніший (зазначається № і знак відділу), що ускладняє розшукування.

Опірч того книжка може легко замінитись у другий відділ, бо нумерація по кожному відділу проводиться тоді окремо. Також з'являється маловигідним необхідність наприкінці кожного відділу лишати на полицях запасне місце для майбутніх придбань, а при формуванні нових відділів—робити нові перенумерації й перестановки. *)

Ще краще стоїть справа й з алфавітною розстановкою: тут багато своїх особливих труднощів. Куди, напр., поставити книжку, що належить двом (або й більше) авторам? Або анонімну? Або коли прізвище скорочене, чи псевдонім, і одночасно відоме вже й справжнє?

А орфографічні різниці? Слід зауважити, що особливо тепер у нас була-б незручна така розстановка через брак сталої орфографії. При цій розстановці також потрібно залишати багато (по числу літер) зайвого місця про запас; на щастя—вона мало поширена.

Цілоком шкідливою з'являється так звана „кріпостна система“ розстановки, що зберіглась ще, на превеликий жаль, у старих книгозбірних. Там кожна книжка має, окрім хронологічного, ще № місця на полиці, № полиці, № шафи, а у великих книгозбірнях—ще й № залі! Занадто складні шифри, які, до тогож, доводиться переробляти при зміні помешкання або шах.

Отже для невеликих книгозбірень можна вважати найбільш влучною систематичну розстановку. Але ж для великих бібліотек, з вищенаведених причин, вона не буде зручною. Тут найкращий спосіб розстановки буде той, який являється найпростішим і разом найбільш забезпечує швидкість розшукування книжок, а саме—розстановка по хронологічних №№-ам, щоби то по черзі придбання книжок бібліотекою (як зветься в Австрії—*numerus surgens*). Хоч книжки стоять всуміш різноманітного змісту, але розшукувати їх далеко легше, бо шифр зазначається тільки одним числом, а через це значно зменшуються шанси помилок і з

боку читачів і з боку персоналу. Щезають зайві „запаси місця“, однак потреба в топографічних каталогах, бо перевірку книжок можна робити прямо по хронологічному. Шифри цілоком незалежні від місця книжки. Нарешті, полегчення й зменшення необхідної праці дає, як і завжди, чималу економію.

За браком місця я не торкаюсь тут дрібніших питань про реєстрацію незкінчених (або періодичних) видань, дублетів, дефектних книжок і т. п.

Що до способу виготовлення каталогів то було-б найкраще, як би всі вони були друковані. Але-ж таку розкіш, як друкований інвентарь, могла собі дозволити в Росії тільки бібліотека Військової Медичної Академії та Спб. Політехн. Інституту. Систематичний каталог, для більшої зручності користування, слід видавати друкованою книжкою, залишивши в картках тільки нові придбання, до передруку каталога. Друкування цілої низки додаткових каталогів цілоком не раціонально. А от каталожні картки неодмінно треба друкувати, бо читати їх взагалі не дуже зручно, а особливо писані. Але ж тут знов повстає таж сама перешкода—дорожечка друку при малій кількості примірників видання. Запобігти цьому лихові намагаються давно. Один бібліограф (бібл. Румянц. музею у Москві, Квасков) пропонував видавництвам прикладати до кожної книжки картку, гідну для каталога. „Главное Управление по делам печати“ видавало особливі примірники своєї „Літописи“, де назви книжок було надруковано тільки з одного боку листка: розрізавши, можна понаклеювати окремі назви на картки каталога. Також роблять деякі бібліотеки, розрізуючи друковані систематичні каталоги. „Русское Библиографическое Общество при Моск. Университетѣ“ при своїх виданнях прикладає окремий лист, на якому тричі надруковано титул, для наклеювання на три картки. Деякі великі бібліотеки друкують картки у власних друкарнях (В.-Мед. Академія. Спб.).

Щоб добре поладити цю пекучу справу, треба поперед усього вибрати найзручніший розмір картки і вже цього розміру твердо додержуватись усім бібліотекам. Найкращим, безумовно, буде той розмір, який, на підставі довголітнього досвіду Європейських та Американських книгозбірень, ухвалив Міжнародний Бібліографічний Інститут, а саме 75 на 125 міліметрів. Більший розмір не зручний, бо картки псується; в цьому й деякі російські книгозбірні вже переконались, примушені переписати свої вели-

*) При розстановці по десятичній системі частини цих хиб можна уникнути, бо тоді шифр уявляє в себе як-раз бібліографічний індекс,—але ж він також занадто складний.

кі картки на міжнародній розмір, з чималими втратами (Моск. мійські бібліотеки).

Що до способу виготовлення карток, то друкування їх видавцями книжок має дуже великі хиби: кожний друкуватиме нарізно, міститиме ті чи інші відомости, додержуватиме тих чи інших правил алфавіту, вживатиме різного матеріялу, і це все разом часто густо зробить неможливим користування з таких карток. Замість карток було-би бажано, щоби видавництва (або—краще—авторі) зазначали на титульній сторінці індексом децимальної бібліографічної класифікації зміст книжки (чи статті журналу).

Спосіб наклеївки на картки відбірає багато часу й праці, та ще й картки часто псуються, згинаються (див. вище). Найкращий спосіб постачання друкованих карток заведено в Америці та західній Європі. Межннар. Бібліограф. Інститут у Брюсселі, бібліотека конгреса у Сполуч. Штатах, а також деякі інші американські бібліотеки друкують картки для своїх каталогів у чималій кількості і продають їх комплектами, чи в роздріб.

Берлінська Королівська бібліотека об'явила передплату на свій каталог і коли придналось кілька десятків німецьких бібліотек, картки було надруковано й вони пішли у продаж. Ціна карток при таких умовах 1—2 коп.; розмір, звичайно, міжнародний 75×125 м. Як бачимо, при такому порядку, добре факховцем складена й гарно надрукована картка коштує значно дешевше від часто-густо невдалої, неповної та ще й погано написаної рукою.

Таким же чином слід організувати й постачання книгозбірням усіх потрібних бланків—при неодмінній умові їхньої однаковості—а також каталожних скриньок й т. п.

Принцип гуртового виробу потрібних річей, звичайно, полегчує роботу та зменшує витатки. Отже маємо ще один і пресує великий економічний аргумент до згоди усіх українських книгозбірень на полі бібліотечної техніки. Особливо така згода зручна й має вагу тепер, коли, з одного боку українські бібліотеки тільки засновуються, і тому краще одразу засвоїти певний, випробований лад (ніж потім переробляти), а з другого—це дуже полегчує (так в розумінню адміністраційному—готові детальні інструкції—як і економічному) і організацію книгозбірень, і, особливо, регулювання розвою їхньої діяльності відповідно до вимог життя. Для цього останнього також потрібний добре

розроблений і скрізь, в головних рисах, однаково утворений апарат.

Отже, що-би можна було слідкувати за розвитком книгозбірні і йти назустріч біжучим потребам читачів, потрібно, щоб увесь рух бібліотечного життя був певно зафіксований.

Чим докладніше відбивається життя книгозбірні в матеріялах бібліотечної статистики, тим краще можна регулювати й розвинути бібліотечну справу. В цьому розумінню особливу вагу мають дві групи відомостей: з одного боку—про склад читачів, а з другого—про ціркуляцію книжок. В першій групі повинні бути відомости: про кількість, професійний та національний склад читачів, їхні роки та район мешкання і т. и. В другій—про кількість творів, окремо по відділах, про засоби придбання та збереження їх, про кількість читаних книжок по відділах; про найбільш цікаві читачам книжки й журнали й т. п. Для збирання усіх цих відомостей, а також взагалі про внутрішній розпорядок повинна бути детальна інструкція. В загальних-же рисах, для потреб бібліотечної статистики треба заводити такий лад: всі читачи занесуються у книжку (з усіма потрібними відомостями) й одержують нумерованого білета. Кожний читач мусить вписати з каталогів на окремі листочки шифри (й назви) потрібних йому книжок, а також № свого квитка. Всі такі листки бібліотекарь перемічає календарним штемпелем. Роскладаючи потім ці листки по відповідних ознаках читачів (професія, роки й т. и.), матимем відомости I-ї групи; роскладаючи по відділах чи по авторах (назвах, напр., журнали)—II-ї.

Для реєстрації абонементу (а також для контролю й необхідних разідок) потрібна також карткова система формулярів. Кожний читач і кожна книжка мають окремі картки формуляри, на яких і зазначаються всі їхні взаємовідносини (нумерами й датами), щоб-то: з одного боку—які книжки й скільки тримав кожний, та скільки разів, як довго і в кого перебувала кожна книжка—з другого. Легко зрозуміти, як одержати всякі потрібні відомости, користуючись, окрім листків, також формулярами, реєстром читачів, інвентарем й т. и.

Розглядаючи та порівнюючи складені на підставі цих відомостей відповідні статистичні таблиці як бібліотеки, так рівно й громадяне й держава матимуть усі данні для міркування про поліпшення й розвій цієї найважливішої культурної справи.

Яким-же чином здійснити упорядкування й організацію бібліотек?

Єдиним певним шляхом буде заклад бібліотечного товариства, на кшталт тих, що вже давно в великій кількості й на користь справі існують на Заході (а років з 5 за-снувалося одно і в Росії). Мета його буде, звичайно, значно ширша й глибша, обхопить з усіх боків життя бібліотек та їхніх робітників; але разом воно найкраще розв'яже й усі питання бібліотекономії.

Отже, щоби перевести в життя оцю до-конче потрібну реформу бібліотекономії, внести в неї надалі твердий лад, треба негайно влаштувати з'їзд бібліотечних діячів, бібліографів і всіх, хто цікавиться та має ті чи інші стосунки з цим ділом. Такий з'їзд, виходячи з відповідних докладів, при-

допомозі різних комісії і, разом з тим, ко-ристуєчись найбільшим авторитетом, по-винен:

I. Виробити певний лад внутрішньої, адміністраційної й економічної організації бібліотек.

II. Укласти докладну зразкову інструкцію бібліотечної техніки й пропонувати до-держувати її усім українським книгозбірням.

III. Розв'язати низку питань загально-державного змісту—про державну книгозбір-ню, бібліотечні школи й музеї, реєстрацію усіх продуктів друку, бібліографічне бюро й т. п.

IV. Закласти Всеукраїнське Бібліотеч-не товариство, яке й буде керманічем усьо-го бібліотечного діла на Україні.

Поет майбутньої людини.

(З нагоди 25-ліття письменської діяльності Ольги Кобилянської.)

Стаття М. Сріблянського.

Видавництво „Серп і Молот“ постано-вило видати повний збірник творів Ольги Кобилянської. До цієї збірки увійдуть усі белетристичні писання нашої славної письменниці, надруковані до цього (1918) року, що разом складе 10 томів.

Нарешті, українське громадянство ма-тиме змогу познайомитись з творчістю, яка стала окрасою нашого літературного мистец-тва і яку дуже мало хто знає. Сучасне лі-тературне покоління трохи ще знає останні твори письменниці, але рідко хто навіть чув про давніші писання, такі величні картини, як „Царівна“, „Земля“, „Шуба“, і чарівні мініатюри.

„Царівну“ було надруковано колись в Чернівецькій газеті „Букована“, а потім вона вийшла окремим виданням в числі 300 примірників. От же тільки 300 людей мало змогу придбати собі цей твір, прочитати, думати над ним і познайомити з ним обме-жене коло близьких. Така невелика купка українців знає „Царівну“! „Царівну“, що повинна бути підручною книгою життя для молоді! Книгою, незвичайно-зворушливою те-пер і дивною, несподіванною в українському письменстві в 90-х р.р.

В 1894 році в „Зорі“ з'явився перший друкований твір О. Кобилянської — опові-дання „Людина“, і з того часу минає цього року 25 літ плодотворної високої письмен-ської праці на добро рідного краю, праці,

що відбувається у виключно несприятливих обставинах. Наскільки ці обставини—লেখো-кажучи — несприятливі, видно з того, що в-цей час, коли пишеться ця замітка, наша велика письменниця, творець невмирущих цінностей, що довгі віки будуть джерелом цілющої води для нас, — в цей час голодує.

О. Кобилянська живе в Чернівцях, що кілька разів переходили з рук в руки, що були під обстрілами, що кілька разів пере-живали жах гарматної канонади, що опи-нилися врешті без харчових продуктів і предметів першої потреби. Пише велику повість і... голодує. Одинок, самотня, з на-ломленим здоров'ям, без жадної опори і помозі ні від кого. Два брати її—офіцери давно на війні, один тяжко ранений, а дру-гий—кілька років у полоні в Сибіру. І ко-ли здоровим, молодим людям, муштинам так важко боротись за життя, то які шанси в боротьбі може мати самотня, недужа жен-щина, для котрої ніхто не заробляє, стат-ків-маєтків не дбає і котра, даючи своєму краві твору високої мистецької вартості, дістає...

А буде час, коли на виданнях творів О. Кобилянської буде утворюватись „підста-ва української держави“ — самозадоволена „бальора кляса“, як це робиться з невми-рущих „Кобзарем“. На „Кобзарі“ тепер не наживається той, хто не хоче, але сам наш небіжчик—Кобзарь мав від його „моральне

завдоволення", як поет і джерело мук, знуцань, як людина і громадянин. Велика нація (а тепер ще й „державна“!) не може забезпечити своїх великих людей!

Тернистим шляхом йшов наш народ, не менш тернистим іде наша держава і мученицьким—йдуть наші кращі творці невимрущих цінностей. Такий шлях і О. Кобилянської, що тепер майже єдина репрезентує храм українського мистецтва, як його первосвященик, що єдина розжеврює огонь на жертівнику артистичного всеоженія і подвигу.

Важко визволитись від паючих вражнь сучасности, щоб цілком поринути в созерцання культурно-естетичних цінностей, а тому мимоволі пишеться про голод у Чернівцях замість того, щоб писати про письменську діяльність згаданого автора, однак в сучасних обставинах ми можемо знаходити пояснення долі наших визначних людей, а тому, говорячи про одне, не можемо не згадувати про друге.

Отже... 25 років славної літературної діяльності автора, про якого громадянство майже нічого не знає.

Народилась Ольга Кобилянська 27 листопада 1863 року в містечку Гура-Гумора в глибині Карпатських гір на Буковині, заселеній чистокровними українцями. Батько її—Юліян Кобилянський був неможливий дрібний урядовець, обтяжений великою родиною. Ольга була його сьомою дитиною, а тому мала менше догляду, менше освіти, але більше волі для „самоозначення“. Жила в Гура-Гуморі до 8 літ, а потім ще 15 літ в Кімполонзі, де глибше в горах, де проминули літа юности, де сформувався гордий, незалежний дух її і розвинулись високопольогні думи і мрії. Коли її батько покинув службу, перейшов він на свій малий хутір в с. Димки, Серетського повіту, а згодом вся родина Кобилянських перебралась в Чернівці, де О. Кобилянська живе безвиїздно з 1891 року, поховавши тут батька, матір, сестру, брата Володимира і лишившись на схилі літ майже самотньою. Палисала тут свої найкращі твори, наповнивши їх духом гір і лісів, величністю неба над горами, таємничістю нетрів лісових і гірських потоків. Жила в гамірливому місті, а чула лише шум смерек і ялин, бачучи їх вічно-зелені корони, часно осніжені срібними, пишними шатами.

В усіх творах її зустрінете живу природу і рух стихій, по-людському оживлених

і наповнених змислом людського буття Життя в горах покляло виразну одзнаку на душу і творчість нашої письменниці і дало чарівний колорит її писанням. Почала писати ще з 14 літ німецькою мовою, бо, хоч в рідній говорили по-українському і навіть читали граматику рідної мови, але все оточення дрібноміщанське говорило по-німецькому, бібліотеки були також німецькі, часописи те-ж... На Буковині тоді ледве почало зоріти українство, письменства свого не було, хоч Буковина мала вже свого (єдиного) письменника О. Федьковича, тоді вже небіжчика.

Коли ми *тепер* можемо говорити з певною гордістю про свою літературу, що має чимало славних імен і вікомних творів, то Буковина 80—90 років минулого століття була ще темним і несвідомим куточком Європи, де для широкого культурного життя не було матеріалу. Все, що освіченіше, говорило по-німецькому і О. Кобилянській німецька мова була настільки рідною, наскільки такою буває мова культурно-наукового розвитку і живих взаємин в культурнім осередку. Через те писала вона по-німецькому свої дитячі повісті, аж поки, підірши і познайомившись з інтелігентними українцями (С. Окуновською і письменницею П. Кобринською),—не освідомилась в ширших завданнях українства.

Служенню рідному народові і визволенню жіноцтва присвятила О. Кобилянська свої сили, свій поривний розум і працю.

Помимо того, що не могла здобути систематичної вищої освіти, багато і пильно працювала над самоосвітою, студіювала Софокла, Шекспіра, Дрепера, Бокля, Спенсера, Бюхнера, Дарвіна, Гердера, Ніцше, захоплювалась Гайне, Якобзенем, Тургеневим, Марлітом, Т. Келером і ин.

Природній розум, пильна праця і неохитне бажання стати освіченою культурною людиною дали Кобилянській те, що так рідко трапляється з культурними самородками з неможливих провінціальних родин: великі знання і тверду волю до їх систематичного уживання і перетворення в артистичній праці.

Розпочавши літературну працю, О. Кобилянська пережила кілька гірких розчарувань, можливих для талановитої людини тільки в некультурних осередках таких країн, як Буковина й Галичина 90-х р.р. Своє перше оповідання—„Людина“ відослала була до галицького часопису „Правда“, але відтіль

їй звернуто рукопис з повідомленням, що вона не знає української мови. Це вразило авторку неймовірно, але не відбило бажання працювати далі. Через 4 роки (1892 р.) вона перероблену „Людину“ послала до галицької „Зорі“, в якій оповідання було надруковано року 1894-го. Добру підтримку Кобилянській дав листом редактор „An der Schönen blauen Donau“ Мамрот, (котрому було „Людину“ послано в німецькій мові), що вказував на хист її до письменства і радив працювати над літературою.

Коли „Людину“ було вже надруковано—це дало напрям діяльності і повело О. Кобилянську по наміченім шляху. 1896 року в „Буковині“ (і окремим виданням) було надруковано велику повість Кобилянської „Царівна“, що зробила велике враження на суспільство, викликала рух думок. „Царівна“—історія молодой жіночої душі, кажучи коротко. От собі росте сирота-дівчина Наталка Верковичівна у свого дядька і думає над своєю долею, вється на свободу, хоче багато знати, жадібно п'є науку, чуїно реагує на всі з'явіща в своєму оточенні і стремиться самоозначитись: бути собі цілею!—Такий її ідеал. Удосконалювати себе, щоб створити щось дивне, велике для себе і для свого народу. Боротьба за індивідуальність, за право жити і робити по своїй волі заповняє життя Наталки і зміст повісті. Майстерно малює Кобилянська не тільки оточуючу природу, але й психологічні ситуації, в яких опиняється її героїня. Міщанство, обивательщина—її найбільші вороги і для їх вона вмє знаходити такі вирази і характеристики, яких до того часу в нашій літературі було дуже мало. Різниця між старим життям (реальним) і новим (художньо-мислимим) проведена яскраво-блискуче. Проповідь нової гордої (вільної) людини, що носила на собі зовнішні прикмети ніщезанства, виклекали обурення в міщанстві життєвому і літературному. Старі кола, можна сказати отверто, просто визвірилися на ніщезанство і буцім-то призираєтво до народу.

Але уважне око побачить незмірну любов до нової людини, вільної і гордої в крапцему значінні цих слів, любов до народу вільного, а не до юрби, як збірника рабських звичок: понижуючого упокорення перед сильними і чванькуватого пахабства перед слабшими. З цією юрбою Наталка веде війну. Образи її подано в типах дядина і дядька Натальчиних, а також в Орядиві. Орядин—спочатку український марксист, потім—потроху еволюціонував від теорії до

практика вульгарного матеріалізму і хоч був колись близький душі Натальчиній, згодом здеградував в її ув'яз до міщанина і кар'єровича. Історія боротьби ідеалістичної (Наталка) і матеріалістичної „ідеології“ незвичайно цікаво змальовано авторкою.

Зрештою Наталка перемогла. В усій цій боротьбі маємо об'єктом досягання нову людину, в устах Наталки—розумісться—жінчину. Кобилянська ясно поставила питання про визволення жіноцтва з темного рабства, з утисків сучасного забобного життя і в цьому вона являється великим борцем за жіночу емансипацію на Україні. Українське жіноцтво має свого талановитого блискучого оборонця і провозвістника нової кращої долі для його.

„Царівна“ носить на собі виразну ознаку молодих стремлень нашої кращої інтелігенції 80 р.р., особливо нечисленого жіноцтва. Знайомство Кобилянської з Кобрицькою і Окунєвською мало результатом прилучення і її до піонерів жіночої емансипації на Україні.

В дальших своїх творах Кобилянська вірно служила ідеалам, оповіщенням „Царівною“, але зі зростом її свідомости і артистично-літературної культури, ці ідеї набрали пишної художньої форми.

В 90-х р.р. Кобилянська надрукувала, окріч згаданих більших повістей, ще оповідання і нариси: „Жебрачка“, „Він і вона“, „Банк рустикальний“, „Мужик“, „Час“, „Impromptu phantasie“, „Natur“, „Битва“ „Некультурна“, „На полях“, „Під толим небом“, „Valse melancolique“. „Думи старика“ і інші, які потім (1899) були видані у Львові збірками під назвою „Покора і інші оповідання“, та р. 1905—„До світа“.

Рoku 1902 в альманаху „Левада“ з'явилась велика повість Кобилянської „Земля“,—велика картина життя українського селянина. В „народній“ літературі не тільки нашій, а і у інших народів, нема такої мальовничої і проникливої книги. „Мужики“ Реймонта, писання Успенського... ні, вони так глибоко не проникають в душу примітивного сипа пригоди—селянина. Картини селянського побуту, переживань, природної обстановки, понятої легким духом містики, бурханія страстей, схвилюваної зібаламученої селянської душі—такий зміст „Землі“, чари якої підіреслила прихильно тодішня критика. Цей твір являється вінцем в творчости Кобилянської і взагалі нашої літератури на тему—земля і село.

Рoku 1901 надруковано прегарну повість „Нюба“ (в „Кієвск. Стар.“) і окремо

у Львові), 1909—чудесну повість—„В неділю рано зілля копала“ (в „Літ.-Наук.-Віст.“ і окремо), р. 1912—велику повість „Через кладку“ (Л.-Н.-В. і окремо), року 1913—14—повість „За ситуаціями“ („Укр. Хата“ і окремо).

В цих творах, що остануться назавжди окрасою нашого письменства, розвинуті ті-ж ідеї, заложення яких ми зустріємо ще в „Царівні“, але в удосконаленій формі і з ширшим розмахом. Вічна проблема любови знаходить тут чарівний вираз в світлі нових свободолюбних ідей і культурних понять XX віку. Переказувати зміст і красу цієї пісні про свободну людину і країні сторони її душі—не можливо, як не можна словами переказувати музику. Треба читати їх, слухати згуки і бачити фарби, щоб переживати красу їх, а не уявляти.

Помимо цих більших творів багато написано оповідань і ліричних перлин в прозі: „Місяць“ (Л.-Н.-В.), „Ідеї“, „Віндуні“, „Старі батьки“, „Весняний акорд“, „Юда“, „На зустріч долі“, „Лісова мати“, „Лист“ і інші.

Підчас війни, коли український народ приніс такі криваві жертви, переживав такі трагедії,—Кобилянська не омертвіла від жаху і зарисовувала цей хрестний шлях на Голгофу. Кілька оповідань, надрукованих в часописах 1917 року, ще не забуто читачами.

.Тепер, як зачуваємо, славна авторка працює над більшою повістю, про яку вже давно мріяла...

Перед нами 25 років громадсько-літературної роботи, протягом котрих дала О. Кобилянська своїй Україні великий обсягом, формою і змістом твір своєї глибокої і правдивої душі, заклик до будування своєї долі при помочі дужих, незалежних і гордих характерів. На її творах виховувалось покоління, що з незломною енергією і завзяттям проклало шлях для вільної України і виявило незвичайний ентузіазм в боротьбі за самостійну Україну, кличучи свій народ бути сильним, гордим характером і одстояти своє право перед хижими своїми ворогами сусідами.

З плеяди славної трійці—Коцюбинський, Л. Українка О. Кобилянська дожила, щоб бачити перемогу свого народу і його криваві нещастя, щоб бачити частку і свого впливу на дух народу і разом з ним вона, обезсилена, стоїть перед життям, задумуючи, як і він, видати новий твір свого духу.

Історія до цього часу йшла мимо народу і мимо однієї і з славних його доньок, а зрештою мусив увесь світ голосно промовити слово „Україна“, так і свідомо Україна знайде в собі голосу, щоб промовити імя своєї вірної і талановитої громадянки.

Україна мусить зуміти пошанувати свою найвидатнішу письменницю, що в чорній жалобі на схилі свого віку промовляє слова в її честь і омиває рани рідного краю люблячим серцем й дбайливою рукою своєю.

В рік ювілейний, рік великого страждання схилиємо голову перед великою громадянкою Україна!

З пресв.

В справі В Одеській газеті „Вільне бібліотечній. Життя“ (ч. 75) д. Старий Бібліотекар торкається питання про організацію бібліотечної справи на Україні, справи, посунути якої наше громадянство не може хоча-би на один ступінь.

.Старий Бібліотекар гадає, що зарадити цій біді могло би

Одеське Наукове Товариство, яке повинно взяти на себе ініціативу, утворення при Товаристві Бібліотечної Комісії, що з свого боку повинна об'єднати цричаймні бібліотеки м. Одеси і Одеської Округи.

Коли б і справі Одеське Т-во прийняло до уваги цю пораду, то наше Київське тим

більше не повинно зоставатись глухим до хорошої думки.

Зазначивши потребу організації спеціальної—комісії, автор статті більш докладно спиняється на справі опоряження тих майбутніх українських бібліотек, дуже до-речі розрізняючи безсистемну збірку книжок од справжньої бібліотеки.

„Завдання кожної бібліотеки,—каже він—щоби як найбільше читачів читали як найбільше гарних книжок. Вже не кажу про те, що в кожній бібліотеці повинно бути якомога більше всіляких справочних виданнів, алфавітних і систематичних каталогів, словників, списків рекомендованих книг і т. д. Сама класифікація бібліотечного

скарбу повинна бути однотипна. У нас звичайно кожна бібліотека утворюється по своєму і здебільшого уявляє з себе власне не бібліотеку, а клізобірню.

Дуже поширена бібліографічна класифікація, яка виходить з класифікації наук О. Конта. По О. Конту людське знання можна розкласти, в такий ряд: математика, астрономія, фізика, хімія, біологія, соціологія. Кожен член цього ряду може бути розкладений з свого боку на новий ряд. Можна представити таку таблицю з вертикальних і горизонтальних колон—на вертикальних будуть рубрики Контовської схеми, поповнені деякими новими, на горизонтальних будуть науки теоретичні, описові і прикладні. Таким чином, матимемо таблицю наук. Ідучи по вертикальній колоні згори до низу, бу-

демо переходити од наук більш загальних, але й менш складних, до наук менш загальних і більш складних, а йдучи по горизонтальній колоні од лівої руки до правої, будемо переходити од наук, коли можна так висловитись, філософічних до наук соціальних.

Нині в Західній Європі і Амерці в багатьох бібліотеках прийнято так звану десятимальну або десятичну бібліографічну класифікація. Щоду разу ця класифікація притягує до себе все більше прихильників і останніми часами перекинулася і в Росію.*)

*) Докладніше про цю систему див. „Книгарь“ ч. 7, стаття С. Кондри.

Критика і бібліографія.

I. Історія.

500 Проф. Д. І. Багалій. *Історія Слободської України. Культурно-Історична Бібліотека під ред. проф. Д. І. Багалія.* 3 71 малюнками і 2 картами. Видавництво „Союз“ Харківського кредитового Союзу кооперативів. 1918. Ст. 308, ціна 6 руб.

Серед великої купи дрібних брошурок, тоненьких книжечок-метеликів, якими заповнюється суцасний український книжковий ринок, з прискладністю зупиняється око на цій показній книзі, дуже інтересній і поважній своїм змістом, дуже гарно виданій як на теперішні часи. Найкращий тепер знавць-спеціаліст по історії східних частин нашої землі—проф. Дм. Багалій дав нашому громадянству систематичний науково-популярний курс історії Слободської України, який являється немов синтезом його численних і капітальних розвідок про минуле цього краю. В своїй передмові шановний автор висвяняє вагу місцевої історії, історії окремих країв нашої великої Батьківщини: „Історію Слободської України, каже він, треба знати і нашій інтелігенції, котра працюватиме серед слободсько-українського населення, і самому народові, котрий своєю кровію обороняв цю країну од ворогів, обробляючи землю, він поливав її своїм потом, творив історію, а тепер захоче й повинен буде її знати, бо сам нині куватиме свою долю, своє щастя, свою волю. Історія Слободської України, є частина загальної історії України. І через те її захоче знати і увесь відроджений у своїй національній самосвідомості український нарід. А у населення Слобожанщини нехай його національна самосвідомість починається з того,

що найближче до нього—з свідомості про те, що творили його діди та прадіди,—з історії Слобожанщини“ (ст. 3—4).

Це зовсім слушні думки, і ми гадаємо, що в новій національній школі на Україні, особливо початковій, краєзнавству одведено буде почесне місце, йдучи за прикладом хоча б найосвіченіших народів Заходу, як от Швейцарці, котрі поруч загальної історії своєї спільної Батьківщини, вивчають в школі й історію свого тіснішого рідного краю. Праця проф. Багалія може служити підручником історії рідного краю на Слобожанщині й зразком таких підручників з історії інших частин нашої широкої України. Не вважаючи на строго науковий, опертий на глибокому вивченню документальних і всяких інших джерел, зміст своєї праці, проф. Багалій зумів виложити дуже приступно, популярно, розбивши великі розділи на невеличкі параграфи під окремими заголовками, ілюстровавши його вміло дібраними статистичними зразками, так що це не знужує читальника, а навпаки промовляє до його виразною мовою цифр.

Книгу поділено на такі розділи: 1-й—Географічний нарис Слободської України і початок її заселення, 2-й—про заселення Слобожанщини з другої половини XVII до кінця XVIII віку,—період найбільш інтенсивної колонізації краю українськими переселенцями з Західної України; 3-й—боротьба з татарами; 4-й—автономія, себ-то політичний устрій Слободської України й форми її залежності од московського уряду; 5-й розділ про соціальний устрій Слобожанщини, про її соціальні стани; 6-й—про вибори до Катерининської комісії 1767 ро-

жу; 7-й—про промисли, ремесла та торгівлю старої Слобожанщини; 8-й—про земельну власність й форми володіння землею; 9-й розділ малює побут слобожанської людності—старшини, козацтва, міщанства й селянства; 10-й розділ трактує про духовенство, церкви та монастирі; 11-й—про освіту й про пам'ятки народньої словесности слободського люду; окремих—12-й розділ присвячено Григорію Сковороді й його філософії; останній 13-й розділ трактує про Харків, яко українське місто, про національний і соціальний склад його населення й про українське відродження у Харкові у XIX столітті. Цей останній розділ, на жаль, мало систематичний і уривковий. Подаючи багато фактів здебільшого з літературного українського життя, згадуючи багато йменнів, автор навіть і словечка не каже про харківську журналістику першої чверти XIX віку, яка хоч і не була українською по мові (хоча й друкувалося там дещо й українською мовою), але мала певний вплив на культурно-національне життя українське того часу. Не згадує шановний автор і за український громадський рух 60-х, 70-х і 90-х років, коли організовувалися там студентські та інші громади, не згадує видавничої діяльності В. Грінченка, почасти харківського „Общества Грамотности“ й громадської діяльності у Харкові Олександра та Софії Русових. Шановний автор не мав на увазі дати докладний нарис українського громадського життя в Харкові, бо тоді треба було б зробити його значно повнішим. Мусимо пригукати тут одну помилку, яка, очевидно, трапилася через недогляд: на ст. 290 уміщено портрета, під яким підписано, що це—Гр. Квітка. Тим часом це портрет харківського педагога поч. XIX ст. Іллі Тимковського (див. Київ. Ст., 1899, кн. XII).

Особливо гарною прикметою книги проф. Багалія є її прекрасна мова; видно, що автор добре її вивчив на зразках народньої словесности й класичних письменників наших; нема у ній ні нагромодження чужомовних зворотів, ні штучних, також з чужого запозичених висловів; через те читається книга легко і буде вона зрозумілою широким кругам читальників. Тим більше жаль, що коректа в книзі дуже несправна і помилок коректурних сила снелена.

Шан. автор каже наприкінці своєї праці, що випущена оце „Історія Слобожанської України“ являє з себе третій том його „Історії українського народу“, пер-

шою частиною буде „Історія українського народу з старих часів до пол. XVII віку“, другою частиною — „Історія лівобережної України“, а четвертою—„Історія Запорозжя“. З інтересом дождаємо виходу обіцяних проф. Багалієм праць.

Д. Дорошенко.

501 *Льонгін Цегельський.*—Русь—Україна, а Московщина—Росія. Історично-політична розвідка. Друге, перероблене виданне. Царгород, 1916 р., сторін. 123, ціна 80 сот.

Перше видання цієї книги вишло ще в 1901 році і тоді вже звернуло на себе увагу галицького громадянства оригінальністю постановки питання про взаємовідношення України і Росії в їх історичному розвитку на основах соціально-економічних. Тим більш треба вітати нинішнє нове видання, яке з'явилося на передодні того менту, коли питання про окремішність інтересів України і Росії з сфери теоретичних міркувань перейшло в дійсність і стало в увесь зріст перед українським громадянством.

Плутанина назв „Україна“, „Русь“, „Росія“, „Малоросія“, „руський“, „русак“ і т. и., яка встановилася за довгі часи поневолення українського народу, довела до того, що тепер навіть люде, які мають підстави вважати себе освіченими, ніяк не можуть второпати того, що Україна і український народ не суть і не можуть бути тим самим, що є нині Росія і так званий нині „руський“ народ. „Київ—мати городів руських“, наївно кажуть вони: „так яка ж може бути Україна, та ще в Києві?“

І от книжка д-ра Цегельського цілковито і докладно вияснює читачеві, що таке народ, або нація взагалі; вона вияснює, що „народ є всі ті люде разом, що почувають себе одною цілістю тому, бо лучить їх спільна традиція (бувальщина) та спільні інтереси—культурні, економічні і політичні“.

Виходячи з цієї основної тези, автор доводить необхідність національних держав, як найкращої форми оборони та підписання всіх інтересів данної нації, дає докази з історії всесвітньої (германських і романських народів) того, що ні мова, ні віра, ні імя не рішають питання про народність, а рішають про це лишень минувшина та інтенси народу, що знов є наслідком його географічного положення. Далі автор переходить до історії України і Московщини.

Дуже докладно спинаючись на всіх ментах, коли стикались інтереси Москалів і Українців, автор цілком ясно представляє чи-

тачеві той факт, що інтереси ці ніколи не були і не могли бути спільними, що життя політичне, культурне і економічне цих двох народів йшли в кожного своїм окремим шляхом, що з'єднання їх могло бути лишень штучним, могло мати підставою тільки поневолення одним народом другого. Що-до назви „Русь“, „руський“, і навіть „Русія“, автор надзвичайно влучно доводить, що ті назви належали лишень українському народові, що їх згодом загарбав для себе народ московський, що тоді почали поширюватись назви „Україна“ і „українці“, які існували, правда, і раніше, як сiновіми „Русі“ і „Русинів“, або „Руських“, і почали поширюватись головним чином через те, що народ наш ніколи не визнавав себе за одне з народом московським і навіть в назві хотів підкреслити свою окремішність від московського народу.

Взагалі книгу Л. Цегельського ми радимо прочитати кожному, хто цікавиться рідною історією. Написана вона не тільки науково, але й популярно і надзвичайно цікаво.

К. Лоський.

II. Публіцистика.

502 Проф. М. Ф. Сумцов. Начерк розвитку Української літературної мови. Харків. 1918. стор. 40, 16-о, ціна 1 карб.

Проф. М. Ф. Сумцов в своїй брошурі побіжно зазначає головні моменти в розвитку нашої літературної мови до XIX в. і докладніше свиняється на сумних умовах того розвитку в XIX в. до сучасного моменту. Він відзначає той пересяв літературного осередку зі сходу на захід, до Галичини, що відбувся в тім столітті, та літературні взаємини Галичини з Україною і культурну ролю першої в удосконаленні нашого культурного язика.

Шаповиний автор не минає без своєї уваги і того ненормального зявища, що можна кваліфікувати як вороже успособлення проти „галицької“ мови певних елементів нашого суспільства, і фактами великої творчої роботи галицьких письменників та вчених доводить послідишність такого успособлення. До міркувань автора з цього приводу дозволю собі додати, що це успособлення має два джерела: одне кривється в несвідомості змосковленого українського суспільства, для якого кожне українське слово, що воно його не чуло,

є чимсь чужим, цеб-то галицизмом (наче Галичина не наш край так само, як Полтавщина), бо розвій нашої літературної мови відбувався в Галичині так само, як перед галицькою добою кожне таке слово здавалося польонізмом або чимсь штучним, кованим, як казали тоді. Звичайна річ, що такі осуди і з'язані з ним успособлення розвіються під першим підходом ширшої свідомости, а головна річ—національної освіти і докладнішого запізнання з українською літературою.

Друге джерело кривється в самих галичанах і вражає вже свідомі кола нашого громадянства: це величезний вплив московського „язичія“ на мову галицьких вчених і авторів шкільних підручників. Само від себе дається зрозуміти, що ми не кажемо про майже бездоганну мову А. Барвінського, В. Шухевича або І. Франка, а маємо на оці ту масу не так помітних, але численних діячів, що в творах їх добачасно занечищення, язика що-до лексики і викривлення його важкою німецько-польською складнею. Як цікавий приклад такого типу мови, наведемо коротенький уступ з „Правотаря“ Ф. Євина (1909), власне з „Предислові“, цеб-то передмови: „А дієсь ово так не все у одиниць економічно слабих, як передовсім у одиниць неопитних, непознакомлених зі средствами тої борби і несвідомих своїх прав, отже у одиниць неуміючих отвітно покористуватися своїми правами (==з своїх прав) і їх як слід бергити і боронити“. В багатьох шкільних книжках ми спостерегаємо те саме з'явище і воно власне спричинилсь до того, що запровадження до наших шкіл галицьких підручників, не уважаючи на те, що на зміст і метод деякі з них значно кращі від досі уживаних московських і тих українських, що уложено їх на взір московських, — стріло майже одностайний опір. Таке ненормальне становище, певна річ, невдовзі мнється, але з ним про те доводиться рахуватись.

Зазначаючи переходовий стан в розвитку нашого літературного язика при перетворенні його на державний, пр. Сумцов уважає і на сучасні літературні течії в нашій суспільстві і в кінці своєї брошури подає взірці з найхарактерніших поезій видатніших письменників, що витонченою формою вислову наочно свідчать нам, якої досконалости досяг язик наш в обсягу емоційної творчости. До речі, проф. Сумцов висловлює свій жаль, що ми ще й досі не маємо повного видання творів (віршів)

письменника XVIII в. Кліментія; подаємо з цього приводу бібліографічну інформацію, що творя Кліментія надруковано під редакцією ак. В. Перетця в 1912 р. в „Памятках українсько-руської мови і літератури“, т. IV.

Проф. Є. Тимченко.

503 *Краснов.* Що тепер діється в Росії? Друге видання накладом „Союза визволення України“. Стор. 16 in 8°. Відень, 1916. Ціна 10 сот.

504 *М. Троцький.* Як прийшло в Росії до революції. Накладом „Союза визволення України“. Стор. 35 in 8°. Відень, 1917. Ціна 60 сот.

Обидві брошури, що видав „Союз визволення України“ передруком з свого „Вістника“ належать до тієї літератури, що робить підрахунок царському періодові російської історії. Перша написана до революції, друга вже *post factum*, але вони тісно між собою зв'язані і брошура М. Троцького—це ніби безпосереднє закінчення брошури Краснова. Те, „що тепер (р. 1915-го) діється в Росії“ мало своїм наслідком те, „як прийшло в Росії до революції“. Вже автор першої брошури, переглядаючи події кінця 1915 року—розкладову працю Думи, міністерську „довгу лозу“, распутиніяду, мобілізацію лихварства і хабарництва, голод і холод, голодні бунти й примусове „біженство“, страйки і комічне настановлення царем себе за „верховного главнокомандуючого“ і т. и. — приходять до зовсім недовзначних висновків. „Наближається хвиля перевороту“ (стор. 4), або „так викликає правительство до життя темні сили, опанувати котрі воно не буде в силі; ці сили викопують гроб йому самому“ (стор. 10)—це ті пророкування, які ще в кінці 1915 року сами собою виникали в усякого, хто вдумливо ставився до подій і вмів їх до ладу оцінити.

Особливо цікаво поруч цього поставити те засліплення, що панувало тоді в патріотичних та оборонних кругах російського громадянства. Ми добре пам'ятаємо ту „волю кь побѣдѣ“, що цілком держалася на такій дивній підставі, як віра в „народний дух“, і тепер коли пророкування справдилося, можемо ще раз констатувати, якою правдивою була тоді позиція українців, що свентично до того „духу“ ставились. Брошура Краснова дає добру нагоду згадати призабуті факти й події з недавнього і таки вже далекого минулого.

М. Троцький ті самі події, що довели до революції, викладає вже з ретроспектив

ного погляду і через те його брошура дає вже не пророкування, а певне освітлення і снйтез фактів. Автор переходить усі події в Росії од початку війни і до 24 лютого 1917 року і спокійним аналізом їх ще більш підтвержує висновки першої брошури. Війна зробила ще дужчу реакцію, реакція довела до вибуху—такий, коротенько кажучи, був той шлях, що ним пройшла Росія за 3½ роки світової війни. Події вели до такого кінця невпинно і кінець прийшов, бо мусів прийти.

Буває користо іноді озирнутись назад і зробити підрахунок пережитому, зміряти пройденоу путь. Зазначені тут брошури дають до цього добру нагоду і через те їх можна рекомендувати на увагу нашим читачам.

С. Єфремов.

505 *М. Баран.* Професійні Робітничі Союзи. Видання „Робітничої Газети“ № 5. Київ. 1918 р. Стор. 28. Ціна 80 коп.

Звичайна брошура написана для робітничої самосвіти. Мова досить приступна широкому колові читачів, а виклад самого змісту—цікавий і популярний.

У кожному разі, хто забажає ознайомитись з головними напрямками професійного робітничого руху, а почасті з їх історією й розвитком,—той знайде в брошурі д. Барана чимало вартого уваги.

Але потрібно зазначити, що назва брошури викликає надії побачити в ній також і практичні поради що до закладання самих союзів і що до технічного переведення їх роботи,—а цього, на жаль, і немає!

О. Грудницький.

III. Економіка.

506 *Ф. С. Ганжук.* Боротьба кооперації з капіталізмом. Проскурів. 1918. Стор. 16, ціни не назначено.

Дуже малесенька брошурка, з претенціозною назвою. Читати цю книжечку не легко. Найбільше школять великі періоди, на стор. 4, 6, 8, 12 і т. д. неясно починаються, неясно й викладаються і коротні періоди. Напр.: „То, що було у нас до цього часу, зруйновано, знівечено і пропало назавше; тепер потрібна нова організація“ (стор. 8) і т. д... Про віщо автор хоче сказати, коли каже з нового устуну: „То (!) що було у нас?“...

Те, чого автор, очевидно, сам не розуміє, силкується підперти авторитетом ви-

щим. Так, напр., на стор. 4 „він посилається на авторитет „свягої свангелії“, а на стор. 7 каже, що „за грішне життя наших господарів капиталистів та за страченну темноту, котра віками існує меж бідним людом, *Господь покарав нас* всіх разом тяжкою війною, голодом та безладдям“.

Шкодить брошурці і взагалі погана мова, нечиста та нелітературна.

Що-до вартости брошури з боку кооперативного, то її теж не можна визнати, незалежно від назви брошури. Зміст її зводиться ось до чого: „В кожнім селі необхідно заснувати *споживчу кооперативну крамницю і позичкове товариство* (курсів автора брошури), де тільки можна, будувати млини, хоч не великі заводи: олійні, крохмальні, миловарні, шкурні, цегляні, черепичні *на кооперативних* (курсів авт. бр.) підставах“ (стор. 10). „Треба негайно всім громадянам з'єднатись в одну кооперативну спілку (!) і утворити свій власний *Повітовий Народний Банк*“ (стор. 12) потрібний курсів того ж автора).

От це, на думку автора, очевидно, й є „боротьба кооперації з капитализмом“. Але не варто було видавати цілу брошуру, щоб сказати тільки те, що сказано. Чому ж автор не згадає про союзи кооперативних товариств? В той же самий час цілком не зрозуміло, навіщо він надає так багато значіння саме „новітовим“ народнім банкам?

Ми б не спинялися так довго на цій новдалій брошурі, коли б на українському кооперативному ринкові були кращі од неї. На превеликий жаль, українська кооперативна літературна продукція в даний момент настільки мала, що доводиться і на брошурах, подібних брошурі п. Ганжука, сивнятись. Є у нас „Центральний (!) український кооперативний комітет“, є й статут „Видавничого українського кооперативного товариства“, нарешті, є й кілька „Центральних-всукраїнських“ і просто „українських кооперативних“ союзів. Всі ці укр. кооп. інституції мають повну спроможність видавати українські книжки по кооперації, а проте таких книжок ці союзи не видають і укр. кооп. літератури немає. І от провінція й пише й видає, помимо усяких союзів, комітетів та товариств. І хіба тільки уваги заслуговують кооператорі з Поділля, котрі видали вже останніми місяцями кілька брошур.

Ог на які думки наводять брошура Ф. С. Ганжука.

П. Пожарський.

507. М. Залізник. Сучасна велика індустрія та її значіння. Видавництво „Серп і Молот“. Київ. 1918 р. Стор. 60. Ціна 70 к.

Своею книжкою, як признається автор в передмові, він робить „пробу злучити деякі загальні й теоретичні тези політичної економії з конкретним матеріалом цифр і фактів“, спробу, яка у всякім разі повинна б виходити з найновіших даних політичної економії, чого ми в цій книжці й не знаходимо.

В розділі першим, присвяченим етапам промислової еволюції, треба зазначити два непростимах пропуски. Між ремеслом та мануфактурою стоїть ще етап кустарництва, а останнім етапом, надзвичайно цікавим з принципіального боку, але навіть не згаданим, являється продукуюча артіль, чи асоціація. Таким чином, всіх етапів не чотири, як зазначає автор, а шість.

Судячи по розділу другому, автор хотів простежити спірне питання про значіння концентрації в виробництві. Але чомусь зачепив не обидва відділи продукції—промисловість та сільське хазяїство, а обмежив поле своїх постережінь лише індустрією. Тим часом, розглядаючи саму тільки промисловість, автор уживає висловів (концентрація фінансова, концентрація технічна, концентрація органічна etc), які можуть бути хибно зрозумілими в такім змісті, в якім марно силкуються розуміти концентрацію слідом за Марксом, де-хто з ортодоксальних марксистів. Безперечно, велике виробництво, скупчуючи біля себе всі фактори виробництва,—робочі руки, капітали, природні сили місця, робить економію на їх, виробляючи більше багачтв з попередніми затратами. Але так треба й говорити: економія праці, економія місця, економія капіталу,—а не концентрація того, другого чи третього. Як шож говорити про концентрацію в дусі Маркса, то треба було б сказати, яким обмеженням ця теза підлягла після Маркса, і що од неї зосталося для нашого часу.

Взагалі прочитавши книжку д. Залізника, я так таки й не бачу, щоб інтересне і навіть злободневне питання про концентрацію було як слід розглянуто. Не вичерпує автор на своїх 58 сторінках хоч би в головному й теми про велику індустрію, напр., не торкається зовсім тих ілюзій, що родяться машинам, або впливу диференціації праці на гармонійний розвій людяни...

На ринкові тепер всяка книжка має збут, і цю буде теж незабаром випродано і

стане черга за другим виданням. Але, коли її не виправити, то її—брошулку; написану соціалістом-народником, залюбки могло б видати якесь марксистське видавництво.

О. Мицюк.

IV. Красне письменство.

508 Американські оповідання, — переклад В. Старого. Збірник II, 1918 р., Вид. Т-ва „Час“ у Києві, — Стр. 1—X+1—118, ціна 2 карб.

Рідко якому народові доводилося так довго й уперто боротися за право, волю рідного слова, як нам—українцям. Боляче і страшно стає, як пригадаєш той тяжкий, сумний, справді терновий шлях, яким йшло в процесі свого розвитку те наше віще „слово“, що поставив безсмертний Кобзарь на сторожі коло своїх людей, отих „малих рабів німих“. Скільки разів жорстокий, безбожний уряд за допомогою покірної йому адміністрації і обскурантної цензури намагався цілком, без останку, рішуче знищити нашу літературу,—яких надлюдських засобів не вживав за-для цього, якими скорпіонами не карав завзятих, непереможних борців за рідне слово і оборонців його волі,—а все-таки не досяг своєї ганебної мети,—не вбив душі живої народа, не приспав на віки нашої літератури. Після нечуваних кар, після найдикіших, свавільних експериментів, наше рідне слово знов оживало, знов виконувало свою велику історичну місію, знов ставало в обороні рідного окривдженого народу. Але ця надзвичайно тяжка боротьба дорого коштувала нашій літературі: скільки великих, талановитих діячів своїх загубила вона на цьому крестному шляху,—скільки многонаційних сил мало не зовсім марно витратила—як затрималася в своїм розвитку і поступі...

Чи дивно ж після цього, що наше письменство одстало од літератур інших народів, які жили в більш вільних, щасливих умовах? Чи це більш дивно, що, не вважаючи на все страшне, жорстоке, хитре, наше рідне слово зберегло свою силу, красу, ідейність і чистоту?..

Такі думки і міркування приходять в голову, коли замислишся над тими численними закидами, які роблять нам наші вороги. „Чого ваша література так мало розвинена?“—питають вона. „Тому—одповідаємо їм,—що ви її весь час давили, не давали їй волі“... І справді, до самих останніх часів, мало не до початку ХХ сторіччя ми не мали змоги вільно розвивати своє слово,

нам заборонили більші, кращі, ідейні твори рідного красного письменства, нам не дозволяли робити перекладів з чужих мов, нас позбавили права розвивати в рідній мові науку, популярно-наукову і шкільну літературу. Ось чим пояснюється той сумний факт, що тепер у нас нема не тільки наукових і популярних книжок в потрібній кількості, але почувается велика недостача і в підручниках, і навіть в виданнях наших визначніших письменників, які уникаючи цензури, мусіли свої кращі твори друкувати закордоном... перед культурними нашими діячами ціле море роботи.

Д. Старий, користуючись згодою Т-ва „Час“, взяв на себе дуже сімпатичне, неважне завдання—познайомити наше громадянство з кращими зразками сучасної Європейської літератури в гарних перекладах на рідну мову. Цей й ідеали, якими живе Європа, повинні стати для нас своїми, рідними, як що ми справді нарешті хочемо втікти од азіятичини і приєднатись до культурної Європи. Найкращим джерелом і провідником цих ідеалів безперечно являється Європейська література в творах класичних, видатних її письменників. Ясно, що ми повинні як найшвидше подбати про те, щоб всі кращі твори всесвітньої літератури було перекладено на нашу рідну мову. Це—негайне завдання нашого історичної ваги і значіння часу. Але, маючи на увазі з одного боку брак технічних засобів до друку, а з другого—неможливість обхонити зразу безмежне море європейської літератури, можна вігати ідею Д. Старого випускати літературні збірники з перекладів кращих творів сучасної Європейської літератури. Наперед можна не вагаючись сказати, що ці, гарно зредактовані і видані, збірники будуть дуже корисними за-для нашого громадянства. Ці збірники в нашій літературі будуть грати таку саму роль, як в російській мали збірники Т-в „Знання“, „Шиповник“ і т. инш.

В збірникові „Американські оповідання“, про який ми хочемо сказати кілька слів, Д. Старий дав сім оповідань кращих сучасних, мало відомих у нас, американських письменників: Едгара Поє, Ф. Брет-Гарта, Джека Лондона і Марка Твена. До перекладів додано невеличку, але гарну статейку про американську літературу і коротеньку влучну характеристику чотирьох згаданих американських письменників. Переклад зроблено гарною, чистою мовою,—жаль тільки, що перекладчик користувався не оригіналами, а як сам зазначає в передмові, перекладав з російської мови. Це пев-

ний дефект перекладів, який особливо яскраво дав відчутти себе в символістичній притчі Едгара Поє— „Мовчання“.

Що-до самих оповідань, перекладених д. Старим, то всі вони цікаві і характерні за-для своїх авторів,—всі вони малюють перед нами картини оригінального американського життя і дають ряд дуже інтересних, енергійних, витривалих в боротьбі, сильних і тілом, і духом постатів. Справедливо каже В. Старий, що знайомство з цими новими по своїй психичній організації і життєвій обстанові людьми може бути користним за-для нашого кволого, лехкодухого, прибитого тяжким життям громадянства. (IV стр.).

Шкода тільки, що перекладач наче зумисне вибрав більшість таких оповідань, в яких переможцем в боротьбі виходить не сильний духом чоловік, а ріжні сторонні сили,—в яких сила духа чоловічого мусить скоритися перед непереможними обставинами (Чорний кіт, Покруч, З одною думою). В наші сумні, темні часи хотілось би одихати душею, набіратись сили й енергії за-для життєвої боротьби на більш світлих сюжетах, які б підтримували бадьорість, давали віру в близьку і неминучу перемогу людського генія над всім злим і темним,—в непереможиму силу добра, правди і світла. З цього погляду ми особливо зупиняємо увагу читачів збірника В. Старого на таких милих оповіданнях, як „Щастя ревучого табору“, „Літ-Літ“ і „Як я був редактором сільсько-господарського часопису“.

Кінчасмо свою замітку порадою д. Старому не кидати гарної, корисної респічної їм праці і як нащирійшим бажанням успіху. Віримо, що його збірники знайдуть свого вдячного читача.

Бажано тільки, щоб коректор уважніше ставився до своєї роботи і не залишав так багато помилок, які часто школяг навіть доброму розумінню думки автора (стр. IV,—чусу (часу), безлуздя (безглуздя), чорнісенький, гірший бік, каятя (каяття), приманюв, смітності (самітності), поспівивмось (поспішивмось) і т. д.).

В. Дурдуковський.

309. *Спиридон Черкасенко. Воронько. Оповід. Вид-во „Укр. Школа“ № 8. Стор. 15. ц. 30 коп. Київ. 1917.*

Хороше, чуле й художнє оповідання, однаково цікаве й для дорослих, і для дітей, бо першим воно дасть утіху своєю гармонійною композицією й артистичним змалю-

ванням психології й оточення підземних мешканців шахти, а дітей задікавить ~~фабулою~~ й викличе благородне почуття,—це оповідання С. Черкасенка зробило б честь всякій літературі. Ще в свій час, коли десяток літ тому воно з'явилося в друку перше, й тоді воно справило на аматорів рідного письменства радісне враження, а тепер, коли наша, вже істнуюча школа потрібіє відповідної літератури,—так само приємно зазначити нову появу цієї, хоча й маленької, але ж такої коштовної книжечки.

І дуже шкода, що автор, утворивши кілька прекрасних артистичних мініатюр, закинув тепера цей жанр своєї творчості й не повертає до стежки, яка сама прохає його на неї стати.

Звичайно, що й та робота С. Черкасенка, якої наслідки ми бачимо останніми часами, не менш поважна, потрібна й заслужовує на призначення,—але ж при тому незначному числі у нас повістярів та оповідачів було б дуже бажано побачити ширшу продукцію письменника на полі чистої новели.

Щиро бажано йому не кидати своєї соковитої палітри на-далі, сподіваючись, що з під його пензлів ще не раз вийдуть речі, подібні до „Воронька“, або й вищої за нього художньої вартости.

В. Старий.

510 *А. Чехов. Біолобий. Оповідання. Переклад Юр. Русов. Видання „Української Школи“. Стор. 11. Ціна 55 коп.*

Оповідання це не належить до характерних Чеховських творів, що зробили невмірущу славу російському письменникові. Але, як зразок красного письменства, воно має в оригіналі велику художню вартість й цікавить що-до психологічних переживань і може служити лектурою для школярів, як це і розуміє видавництво „Українська школа“, тільки переклад зроблено не зовсім гарно, а тому читати його досить тяжко. далеко не так, як читається Чехов взагалі. Зустрічаються місця, цілком невдалі, як наприклад: „сторож... вдень тинявся по лісі послинчою рущницею і на зайців привсвітгував“.

І. Новак.

V. Педагогика і школа.

511 *М. Гладкий. Практичний курс українського язика для учительських семінарій, учительських курсов і старших класов середніх учебных заведений. Житомир, 1918. Ст VIII+149, in 8-^o. ц. 5 р.*

Потребу дати підручник до вивчення української мови по російському живо відчувається: для змосковлених елементів нашого народу на тлі російської мови виразніше виступають характерні ціхи нашо-

го язика і глибше втинаються в пам'ять і свідомість.

Перші спробунки таких підручників ми маємо в працях пр. доп. І. Огієнка, пр. Грунського та М. Гладкого. Нас цікавить в даний момент „Курс“ М. Гладкого.

В передмові автор каже, що міркування практичного характеру порушили його обмежитись на виклад тих властивостей нашої мови, що відрізняють її від московської, опускаючи все те, що в тих язиках є спільного. Не можна не признати, що такий підступ до поставленого завдання усвідомити читачеві характерні піхи нашої мови цілком педагогічно оправданий. Що ж до термінології, „одобреюної в 1917 г.“ комісією мови при українському т-ві шкільної освіти, якої вживає автор, то тільки можна пожалкувати, що він завів до свого підручника очевидно мертворожденний вивір.

Взагалі взявши, автор виконав намір досить щасливо, не обтяживши книжки непотрібними дрібницями і давши все, що є істотного і важнішого. Правда, деякі історичні пояснення автора або сумнівні, або хибні, але вони, не маючи практичного значіння, досить нешкодливі. Хоч взагалі кажучи, авторові годило б ся при другім виданні зробити деякі поліпшення. Так, напр., причасники на—ний, но, краще утворювати не від інфінітиву, а від 1-ої особи теперішнього часу, відкинувши кінцівку—у (—ю=й-у) і додавши—е-ний, —е-но: вед-у—вед-ений, вед-ено, ходж-у—ходж-ено, струж-у—струж-ено, печ-у—печ-ено, верч-у—верч-ено і т. д. Це б урятувало автора від дуже складного і через те непрактичного (і почасти хибного, бо воно його самого заплутало) правила, що він подає на ст. 68—69, де між иншим пише: від *вдидити*—*ведений*, тим часом як від *водити*—*воджений* (вож-у), а від *вести*—*ведений* (вед-у). Далі треба б авторові відрізяти пень слова („основу“) від кореня і не казати, що „корень неопреділеннаго наклоненія оканчується на гласные: и, і, о, у... напр. вод-ти, вел-ти“ і т. д., бо в цих словах корінь *вод*,—*вел*—(инша річ: *ши* ти, *ді*-ти, *за-ку*-ти і т. под.). Опріч того, в книжці розсипано багато дрібних помилок, що їх треба б теж спростувати. Напр., прислівник „додому“ не від датного, а від родового відмінку: до-дому (пні на—у); форми прислівників (ласне не прислівників, а прийменників) *край*, *кінець*, *круг чого* не іменовий, а причиновий відмінок, *у-новні*, на-

швидку не датний, а місцевий і причиновий відмінок і т. д., і т. д.

До речі було б дати повніший список дієслів, що сполучаються з іменням в иншій відмінку, як в російській мові; напр., ми в тім списові не подибуємо: *ждати*, *чекати*, *заглядати*, *сподіватись на кого*, *згадувати на*, *обмежити на*, *заслабити на*, *вчитися чого*, *стояти за чим*, *глядіти за чим* і т. ин.

Проф. Є. Тимченко.

512 Вибір з української літератури для III і IV року учительських семінарій, уложив Ол. Барвінський. Третє перероблене і доповнене ілюстроване виданє. У Львові 1917 р. Ст. 664 in 8.º Ц. 5 кор. 50 гел.

513 Війми з українсько-руського письменства XI—XVIII ст. для вищих клас середніх шкіл. зложив д-р Мих. Пачоаський. Друге виданє. Львів. 1916 р. Ст. 114 in 8.º Ціна 1 кор. 50 сот.

Підручник О. Барвінського, виходить вже третім виданням. Зложено його з певним знанням діла; видно, що автор пильнує науки, (наводючи напр. деякі уривки з літопису преп. Нестора, йде за новішми розвідками ак. Шахматова), але цей підручник не дає того матеріялу, на основі якого можна познайомитись як слід, з історією розвитку нашої старої літератури. Найсамперед старі пам'ятники нашого письменства д. Барвінський наводить в перекладах на сучасну мову,—тільки деякі уривки він друкує в незміненому тексті, напр. „Боротьба“ кн. Мстислава з Редедєю із літописі, „Суботня битва“ з половцями із „Слова о полку Игореву“. Це, звісно, полегшує роботу учня, але не дає дійсного знання пам'ятника, бо історія письменства є також історія стилю, що тісно звязаний з мовою, і цей стиль, тогочасні художні прийоми можна зрозуміти тільки тоді, коли з ними знайомилися на тій мові, на якій вони повстали. Далі, не завше ті самі уривки, що їх уміщено в хрестоматії д. Барвінського, можуть нас задовольнити. Так, напр., із слова Іларіона він дає тільки похвалу кн. Володиміру, з якої ми не можемо зрозуміти всіх особистих рис проповідної манери цього проповідника. Цевеличкий тако ж уривок (і то в перекладі) наведено і з посланії І. Вишенського, і те не дає можливости зрозуміти всієї сили та краси на той час виразу, які ми знаходили в творах цього ченця—аскета, та ж корбтенька частина казанія І. Голятовського, що уміщена в хрестоматії Барвінського, зовсім не може познайомити учня з дуже интересною не тільки для свого часу схоластичною українською проповіддю XVII в. Дуже

слабо представлено й вірші у Барвінського, а з вертепною драмою у нього трапилось зовсім шось сміховинне: вертепній драмі д. Барвінський одвів тільки одну сторінку, при чому дуже поверхово передав її зміст, кидаючи вноді якісь зовсім незрозумілі фрази, напр.: „Для вертепної драми починається в горішнім відділі, де знаходиться св. Родина, а відбувається після біблійного оповідання(?) відкривається хоральною піснею“ (101).

Краще репрезентовано у д. Барвінського устну народню поезію, хоч і тут дано не багато цінного матеріялу. Що ж до хрестоматії по новій літературі, починаючи від І. Котляревського, то сміливо можна сказати, що ті коротенькі уривки, які тут даються, не можуть, як слід, познайомити учнів зо всім багатством новітнього українського письменства.

Краще вражіння робить другий підручник,—хрестоматія д. Пачовського. Уривки із старого письменства, хоч теж короткі, тут наведено по дійсних текстах, а не в перекладі, хоч на жаль, д. Пачовський тут користувався ріжними хрестоматіями, а не науковими виданнями. — Знаходимо в хрестоматії д. Пачовського і уривок із Остромирова евангелія в порівнянні з Пересопницьким евангелієм і з евангелієм в перекладі Морачовського, чого нема у д. Барвінського, в два досить порядні уривки із творів І. Вишенського. Але там не подано старої української драми, крім переказу з деякими віршами великодної драми, і зовсім не дано зразків української схоластичної проповіді XVII в.

М. Марковський.

VI. Справочники.

514 М. Вікул. Російсько-український словник термінів фізики і хімії. Гадяч, 1918 р. Ст. 41. Ціна 65 коп.

В передмові до словничка п. Вікул говорить сумлінно так: „автор словника не тішить себе надією, що його книжечка дасть зразкову термінологію... і далі—„невдалі новотвори та помилки обовязково викличут критику“. Не будемо сперечатися з шановним автором, а просто перейдемо до розгляду словарного матеріялу.

Перш за все, деякі слова самі по собі авторові не відомі і він, оперуючи тими словами, не може собі дати з ними ради.

От, скажемо, прикметник повинен показувати, скільки є того чи иншого газу в якійсь хімічній комбінації: московське—

„азотноватистый“ перекладено — „азотоватий“, моск.—„азотноватий“ вже буде—„азотноватий“ (термінологія по Вікулу). Чому-ж на ст. 39 ми бачимо: „хлороватистый“—„хлороватистий“ (а не „хлороватий“)? Жодної послідовності!

Деякі слова автор чомусь зовсім пропускав чи повикидав: „воскъ“, „воскъ земляной“, „время“, „часъ“, „минута“ і т. далі.

Інші ж мають один переклад, часом дуже невдалий, наприклад: „мгновенный“—„митний“ (?), „пузырь“—„пухир“ (а „банька“?), „пузырек“—„пухирець“ (а „слоік“?), „сопротивляется“—„пручаться“. Останнє слово, звичайно, має всі права громадянства, як слово народне, „наше“, але ж чи бачив коли хоч один хімік, як гази „пручаються“, коли він їх заганяє до реторти?!

II. Вікул уникає вживати таких відомих українських слів, як: *крижість*, *квартиря* (місяця), *крига*, *гнучкий*, *безупинний* і не зауважує, що майже на кожній сторінці його словника вискакують нечепурні, кострубаті слова: *ить* (отрута), *ульоту-чівання* (вивітрювання), *переніс* (перенесення).

Де-що вже зовсім à la Расвський: чого вартий хоч би переклад: „удільный вѣсъ“—„фахова вага“ замість „цитома“. Загальне вражіння від словничка—середнє; словничок особливої користі не дасть, але й шкоди не зробить.

С. Паночіні.

VII. Біографії.

515 В. Доманицький. Життя Тараса Шевченка. Вид. Товариство „Криниця“. Стор. 31 in 16°. Київ, 1917. Ціна 30 коп.

Біографія Шевченка, що вийшла з під пера небіжчика Василя Доманицького, досить широко відома нашій публіці: вона бо надрукована була в тих популярних виданнях „Кобзаря“, що дали свого часу славу і невтомному редакторові його, і петербурзьким видавцям. Серед популярних біографій це безперечно одна з найкращих. Просто, стисло, цікаво розказує Доманицький про життя і заслуги Шевченка й не в одну певне несвідому душу зуміє привнести искру свідомости й тієї гарячої любови та пошани до невимірушого Кобзаря, якою горів сам автор.

Думку видати цю тепло написану біографію нарізно од „Кобзаря“ не можна не привітати: своє діло невеличка книжечка

Доманицького ще довго робити ме. Будуть, треба думати, і нові її видання. Отже на увагу власне майбутнім видавцям треба поставити дві помилки в роботі Доманицького. На стор. 5-тій читаємо, що оддали Шевченка „на службу до Кирилівського пана Кошица“, а на стор. 24-ій, що Шевченко „купив собі для проживання“ ту Чернечу гору, на якій його потім поховано. Кошиць (або Кошиця, але не Кошці) був не паном, тільки попом у Керелівці; а Чернечої гори Шевченко не купив: не встиг, бо смерть прийшла раніше, ніж доведено до краю справу з купівлею для його ґрунту. Ці дві невеличкі помилки, швидче недогляд, у дальших виданнях не треба лишати не виправленими.

С. Єфремов.

516 Д. Дорошенко. П. О. Куліш. Його життя й літературно-громадська діяльність. Видання т-ва „Просвіта“ у Києві. К. 1918 р., 70 ст., ціна 2 гривни 50 шагів.

Цінний подарунок українському читачеві зробила квіська „Просвіта“ виданням книжечки д. Д. Дорошенка про життя й літературно-громадську діяльність П. О. Куліша. Вправною рукою, на жаль занадто стисло, написав шановний автор свою розвідку про Куліша, вичерпавши обширу літературу і листування письменника з ріжними особами. В результаті маємо майстерно змальований портрет велетня українського відродження.

Найбільшою вартістю розвідки треба вважати спокійний, цілком об'єктивний тон, позбавлений полеміки в хибах й помилками, яких на довгому шляху літературно-громадської діяльності Куліша було не мало. „Кулішівської проблеми“, загадки великих блукань та хитань великого духу, д. Дорошенко не розв'язує, почасти мабуть тому, що певних фактів для того не дає література предмету, а почасти й тому, що свідомо ухиляється від заглибини в психологічне вивчення своєї теми. Невеличка книжечка д. Дорошенка читається з справжнім захопленням і треба скласти авторові розвідки подяку за його працю, яку можна вивзяти одвою з цікавіших книжечок, що з'явилися на нашому книжковому ринку в останні чотири.

М. Могилянський.

517. Др. Степан Смаль-Стоцький.—Діди, батьки і внуки у Шевченка. Видавництво „Дніпро“. Стор. 15 in 16°. Одеса, 1918. Ціна 50 коп.

Хто б сподівався з цієї брошури справді чогось дізнатися про дідів, батьків і вну-

ків у Шевченка, той згорне її з обуренням. Це просто панегірична балаканина, в якій змісту не гурт, зате накручених на копил тенденцій фантазій, немотивованих присудів і просто вигадок—хоч греблю гати. Др. Смаль-Стоцький пробує встановити історичну конценцію Шевченкових творів і робить це так незручно й такими білими нитками пошиває, що може викликати саме непорозуміння. Коли вірити д. Смаль-Стоцькому, то діди у Шевченка—це українські історичні діячі до бою під Берестечком: це доба, мовляв, слави („славні прадідів“); батьки—пізніші діячі, „раби, підніжки, грязь Москви“ („батьки лукаві“); а по таких батьках прийшли їх сини, а славних прадідів великих правнуки погані,—чому ж правнуки, а не просто вже внуки? „Отак, а не инакше,—ще й привечатус свою вигадку автор,—розуміє Шевченко історію козаччини“ (стор. 10). Припечатав, забувши собі на лихо, що на стор. 8-ій і Залізняка з Гонтою зачислено до „дідів“, хоча їм власне треба б з батьками, як що не з внуками бути: адже жили вони вже по Берестечку... Читаєш—і не розумієш, кому і на віщо здалися ці недотенні розумування? Як одня з ювілейних курйозів, їх ще можна було прослухати в промові, але друкувати, а тим більш передруковувати—тільки даремно папір переводити.

Останніми часами у нас на Україні чимало передруковується з галицьких виданнів,—на жаль, не краще, а таке, що не знаєш, чим саме спокусило воно українського видавця. І те не знають що наші видавці ще й пускають здебільшого в такому неохайному вигляді, не зредактувавши, навіть мови не виправивши, що можуть тільки одбити од себе читача, який і так нарікає на занадто велику засмічування мови „галіцизмами“. Полюбуйтеся, напр., на таку фразу з брошури д. Смаль-Стоцького: „Огнені слова „мають таку чарівну силу, що до глибини потрясають-зворушують душу, сумління земляків, розбирають (sic) чоловіка геть до шпіку кости (!), спричинюють все наново цілковитий переверот в думаню, розумінню і діланю (sic)“ і т. д. без кінця... І за 15 сторінок такої плутаної нісенітничі платити 50 копійок—це навіть на теперешні часи, мабуть, занадто дорого.

С. Єфремов.

518 Гетьман Іван Мазепа. Гнат Хоткевич. Історично-популярна бібліотека. № 1. Харків. Ціна 40 коп. стр. 46. 1917 р.

Щиро можна вітати появу цієї брошури. Написана вона легко, цікаво, додано до неї багато уривків з перших джерел, що так скрашає опові-

дання і переносить читача безпосередньо в минулу епоху. зроблено вірну характеристику і самого гетьмана і його часу. Видно руку талановитого белетриста. чути серце патріота. Ця книжка безперечно повинна вийти в шкільні бібліотеки.

Незрозуміло тільки, навіщо автор, що так добре володіє Українською мовою, уживає в цій брошурі стільки москалізмів: „поступки“, „логовор“, „освобожу“, „уговорив“, „охотно“, „подрібно“, „Затіяв Азов добувати“, і т. д. Це псує мову. На жаль, не зазначено і джерел, з яких автор брав свої відомости; тим часом читач, зацікавлений оповіданням, може схотів-би познайомитись більш детально з епохою стражденного Гетьмана, а при брошурі не зазначено літератури.

Слід-би було, вважачи на молодих читачів, не подавати а plaines lettres „істинно-руських“ виразів московських бояр.

Л. Старницька-Черняхівська.

VIII. Мовознавство.

519 *Іларіон Свенцицкий, доцент Львівського Університету. Основи науки про мову Українську.* Видання Т-ва „Час“ у Києві. 1917 р. 10+72 in 8. Ціна 1 р. 60 к.

Як пояснює д. Свенцицкий, книжка його утворилась з лекцій, читаних слухачам учительських курсів влітку 1917 р. Автор бажав „дати ті основні відомости про українську мову, без яких не легко зрозуміти багато явищ і особливостей граматики української, та на основі яких навчання граматики української мови може стати, як для вчителя, так і для учня повним живого інтересу предметом“ (III ст.), але тяжкі сучасні обставини, брак необхідної допомоги не дали авторові змоги виконати це бажання досить повно та закінчено і він ладен дивитися на свою працю вже тільки як на короткий „огляд (конспект) вибраних питань з української граматики та науки про українську мову“ (III ст.).

При всьому тому книга д. Свенцицкого дуже цікава і без сумніву варта уваги, як праця фахівця і спробунок підручника, якого так бракувало в нашій науковій літературі. Маючи на увазі ті обставини, при яких утворювано цю книгу, ми не станемо торкатися дрібниць, а висловимо деякі загальні гадки, що повстають з приводу її.

План і зміст її такі. Після популярних, але й занадто загальних вказівок на вартість мови взагалі і рідної зокрема та на розвій мови і історичні на неї впливи, з поясненням мови, як предмету наукових дослідів, автор зазначає, в яких межах, одностільною масою чи поодинокими групами живуть українці, скільки їх всіх і яке місце по численности займають вони серед інших слов'ян, а також,— на які наріччя і говірки

поділяється їхня мова та які важніші одміни цих наріччів і говірок. Далі з'ясовано відносини української мови до інших слов'янських мов і особисто великоруської з білоруською, коротко зазначено боротьбу в українським письменстві живої народньої мови з книжною (слов'янською) і додано відомости про джерела дослідів мови з помічними до цих дослідів науками; потім іде огляд згукових та формальних примет української мови, в зв'язку з чим автор торкається також завдання і вартости граматики, взаємовідносин згуків мови і знаків письма, азбуки і правопису, з наприкінці— й того, що потрібно для належного навчання і вивчення мови. Як додатки, наведено „зразки нарічій та говорів української мови“, „зразки мови пам'яток українського письменства“ і список „дослідів над мовою взагалі і українською в особности“.

Як бачимо, д. Свенцицкий охопив майже всі основні питання про мову українську, але, головним чином, в її сучаснім становищі; історії її він торкається де-не-де, мимохід; тільки один розділ („боротьба живої нар. мови з книжною“) цілком присвячений історії, але він не займає і 2 сторінок.

Тим часом в праці такого типу, до якого належить книжка д. Свенцицкого, історія мови, на нашу думку, повинна мати більше місця і, крім того, бути зв'язаною з загальною, конче, короткою, історією народу, що її втворює, а також з загальним „язикознавством“, або, краще сказати, з тим, що єсть т. зв. вступом до мовознавства. Наука, а в остатні часи—і педагогика прийшла вже до переконання, що без того не може бути справжнього розуміння мови, не може бути й справжньої прихильности до неї, як до живого організму, який одбиває на собі всі переживання народу.

Згідно з тим мені уявляється златнішим трохи інший чин викладання основ науки про мову українську, ніж той, якого додержується д. Свенцицкий. Скільки думок пробуджує його попередня розмова про вартість мови! І вже сподіваєшся далі побачити, що дійсно, кажучи словами автора: „мова—це твір живої людини, що при помочі голосових звуків і накреслених знаків об'єднує і зв'язує людину з іншими, та невидиме духовне життя людини з видимим зовнішнім світом“ (5 ст.); але як раз цього й не знаходиш потім, або знаходиш уривками. От через те, здається, краще було б після тільки-що зазначеного вступу д. Свенцицкого зараз же перейти до загальної харак-

теристика мови, як виявлення фізіологічної і психичної діяльності людини, потім зазначити індо-європейську сім'ю мов і місце серед неї словянських мов, підкреслити в них процес послідовної диференціації й на фоні остаточної, а також в зв'язку з історією Русі-України, розкрити відокремлення і розвій української мови аж до нашої доби, з даними до сучасного оселення українців, їх числа та згукових і формальних прикмет мови в її пілому і діалектологічних поділах. Цей розвій української мови далі дорисовується оглядом історичних впливів на неї, який є і у д. Свенцицького, але на іншому місці (7—10), де він стоїть якось окремо і зовсім не торкається того впливу, котрий одбивався на мові книжній; про цей останній вплив автор каже далі (ст. 28—30). Обидва ці відділи виграли б, коли б були наближені, щоб розгляд живої народної мови безпосередньо перейшов до еволюції мови письменства. Простежити цю еволюцію бажано знов таки в зв'язку з тими обставинами, серед котрих вона проходила, а до того не менш бажано додати також про український правопис в його минулому і сучасному стані.

Що-до граматичних зразків, як їх подає д. Свенцицький, то вони більше шкодять, ніж допомагають: для основ науки про українську мову їх занадто багато, для граматики ж—занадто мало. На кінець ми б однесли і всі ті питання про мову, як предмет наукових дослідів, а також про навчання її, котрі уміщено у д. Свенцицького в § 19—21, 80—87, 150—174.

Додатки зазначено д. Свенцицьким гарно, тільки на жаль, серед зразків мови старіших пам'яток у нього немає саме тих винятків, в котрих поруч з словянщиною проступають й риси живої народної мови; також і винятки з пізньої доби не завжди досить характерні в тому ж відношенні; крім того, д. Свенцицький зовсім не подає зразків мови українського письменства після 1728 р.

З таким планом і змістом „Основи науки про мову українську“ не тільки стануть певним, широким вступом до розуміння її, але й розв'яжуть найбільш гострі питання, як таке, наприклад,—язик чи наріччя українська мова, і є вона тільки „мужицою“ мовою, чи органом думки та життя народу, що має право на своє самоозначення. Проти нехтування української мови д. Свенцицький повстає за-для того, що треба „вважати рішучу мову кожного народу, як його найбільший скарб і „свята святих“, бо в цій на-

родній мові криються невідомі нам сили творчого людського духу“ (6 ст.); але ж автор вище каже, що „всяка мова, навіть дрібною, дикою і убогою гореткою людей, гідна поваги“ (6 ст.), так що можна поважати мову і не признавати за нею прав вищої культури і державности, як це виявляється не раз і в відносинах до українського руху і української мови.

Не дуже допоможуть самі з себе і вказівки різних одмін української мови, бо вони, як казав ще Штебня, завжди не зовсім певні, позаяк нема та й не може бути справжнього, безперечного критерія, щоб сказати, скільки одмін і які саме з них витворюють окремих язик: порівняєм хоч би суперечки про те, язик чи наріччя словацька мова, кашубська і т. и. Інша річ, як ми додамо тут фактів культурно-історичних: коли мова виявила свою живучість, здатність до розвою, зробилась органом письменства і науки, її права, що-до самоозначення, не викликають вже сумніву, навіть незалежно від того, різко чи не різко відрізняється вона од споріднених мов.

Крім того, треба мати на увазі, що праці формально лінгвістичні—одні з найважливіх для звичайного читача або слухача, особисто коли він приступає до них уперше. „Основи науки про мову українську“, наближаючись переважно до таких праць, тим більше одбиваються це на собі, чим більше будуть носити конспектовий характер, який їм надав д. Свенцицький; і, дійсно, поруч з сторінками виразними, ясними, простими, котрі цілком захоплюють читача, у д. Свенцицького є чимало вищих, котрих, може, й не зрозуміє багато не дуже освічених людей. З цього приводу також здається здатнішим зменшити в „Основах“ формальну лінгвістику і поширити елементи загального язикознавства та історії, де легше з'єднати науковість і популярність.

Ми таким чином не зовсім згожусь з д. Свенцицьким, але не маємо на меті збавити ціни його праці. Не забудьмо, що він був піонером в ній, і наші думки є наслідком того, що він подав.

Проф. А. Лобода.

IX. Медицина.

520. Н. А. Зубковскій. О миргородскомъ минеральномъ „гоголевскомъ источникѣ“. 2-е значительно дополненное издание. Миргородъ, 1918. Издание Миргородскаго Товарищества „Просвѣта“. Стр. 78. Цена 1 карб. 50 коп.

Між Київом і Полтавою, майже в центрі Полтавщини, відкрилось нове багатство

України—мінеральне джерело в Миргороді. Певеличке місто, яке має 18000 мешканців, може зробитись європейським курортом, завдяки своєму джерелу, що ставить Миргород на-рівні з відомими купелевими та лічничими закладами Баден-Бадена та Аахена. Книжечка д-ра І. Зубковського має власне метою, зацікавити нововідкритим мінеральним багатством українські урядові та громадські сфери, саме звернути їх увагу на використання того добра. Посередньо помагає д-ру Зубковському в цій його меті „Просвіта“, яка видає цю книжечку зазначаючи, що метою видання є „ропосвюдження правдивих відомостей про вельми користне мінеральне лічбне джерело“.

Але мети цієї, гадаю, досягло-б Т-ство Просвіта також й тоді, колиб про Миргород, українське місто Гетьманщини в Українській Державі, були подані відомости на українській мові. Гадаю, що ропосвюдження „правдивих відомостей“ можливо і на українській мові, та мабуть розійшлося би це 2-ге видання не менш швидко, як на мові російській.

Взагалі ж книжечка д-ра Зубковського дає докладні відомости про новий, мало кому відомий, майбутній курорт Миргород. Немало таких Миргородів на Україні, та нема кому про них писати.

Д-р Є. Лукасевич.

521 Лікарські і пахучі рослини. Визівна культура збирання цілючих вданнів і споживку. Склав Д. Максименко. Полтава. 1918 року. Стор. 88. Ціна 2 карб.

Україна виявляє собою величезний обшир з різноманітними ґрунтовими умовинами, обшир—на котрому можуть знайти собі місце всякі культури як чисто лікарських рослин, так і рослин запашних, які можуть дати багатство і добрий заробіток. Але в нас навіть нема книжки, з котрої би ми могли добути користні знання про те, як ростити лікарські рослини. Мета книжки д. Д. Максименка „хоч крихточку допомогти розвитку в нас промислової культури лікарських рослин“. Дійсно, в цьому напрямі нічого в нас нема, навіть насіння лікарських рослин. Про фабричний виріб лікарських річей—нічого навіть говорити.

Д-ій Максименко зробив перший крок для української фармацевтичної науки, зібравши перший український фармацевтичний малий підручник. Вельми легко читаються суто українські народні названня рослин, які ми знали лишень по латинському. 153 назв лікарських і запашних рослин, правда з коротеньким, але добрим і необхідним поясненням.—вводять чимало матеріалу в фармацевтичну термінологію. Після короткого конспекту слід би тепер подбати про гарний науково оброблений підручник фармації.

Д-р Є. Лукасевич.

Х. Поезії.

522 Ів. Франко. Іван Вишенський. На Святоюрській горі. Поєми. Видання Товариства „Вернигора“, Київ, р. 1918, стор. 64. Ціна 1 карб. 20 коп.

Товариством „Вернигора“ видано дві поєми Івана Франка—„Іван Вишенський“ і „На Святоюрській горі“.

Читаючи цю книжечку, не знаєш, власне, на кого більшу звертати увагу: чи на величну постать автора поєм—Івана Франка, чи на не менч величну постать для своїх часів, часів духової боротьби українців з католицтвом під польським пануванням у ХVІ віці, захистника простого люду від знущачь вищих верств, борця за православну віру—Івана Вишенського.

Ім'я Івана Франка, великого знавця рідної мови, „співця боротьби й контрастів“, як характеризує його сучасний історик письменства—Сфремов, відомо всім. Він в своїх історико-літературних розвідках звертав увагу більш на тих, хто своєю працею, непохитною волею, свідомістю національною, любовю до рідного краю й люду допомагали людині українській визволятися з-під чужої влади і розвиватися духово. У Франка щастливо з'єдналися високої вартости поетичний талант, енциклопедичні знання вченого, міцне слово вчителя й оратора, що вірить у будучину, в поступ людности. Тільки, як результат цих даних, і могли з'явитися на світ поєми Франка про Ів. Вишенського—ченця Афонського.

Уявити постать Вишенського на всю височінь із поєми не можна, бо це твір художній з „поетичною фікцією“ в одній частині, як каже сам Франко про свій твір, проте в характеристиці життя Вишенського й його діяльності потреба є. Це, видимо, почувалося й видавництвом „Вернигора“, бо до поєми додано два уступи з літературної характеристики Антона Крушельницького „Іван Франко“, які власне нічого не з'ясовують в поемах і не подають відомостей про те, хто такий був Ів. Вишенський, що для широкого читача тепер було-би потрібно. Тим-то було-б дуже добре, колиб видавництво дало до поєм не літературні характеристики Крушельницького, а невеличку статітку таки-ж Франкову під заголовком: „Іван Вишенський, його час і письменська діяльність“, яку він надрукував вкупі з поемами в Львівській „Універсальній бібліотеці“.

Стаття Франка знайомить в часах до Вишенського, з освітньою працею кн. Острож-

ського, характеризує митрополита Михайла Рогозу, ісзуїтів, подає біографічні відомості про Вишенського, про часи його Афінського життя, про літературні праці; дає виїмки з його „посланій“, підкреслює національну свідомість Вишенського й взначає його роллю в духовому розвитку Українського народу. В виданні „Вернігори“ не зазначено, що поема присвячується автором А. Кримському.

Все ж треба дякувати видавництву за цю книжку, бо є велика потреба в виданні творів Франкових. Тільки слід було хоча в новому виданні з'ясувати значіння таких слів, як от: Ватопед, Есфігмена, Ксеропотама, Іверон, як це зроблено з словом „Прот“ на сторінці 32. Видання чистеньке. Ціна за 64 стор. друку дорожвата.

М. Лукашевич.

523 П. А. Ковальчук. Моя муза. Збірник 2-й, видання 2. Київ, 1918. Стор. 32. Ціна 65 коп.

Невеличка збірка д. П. А. Ковальчука містить в собі коло півтора десятка поезій, здебільшого це—повторення давно відомих і набридлих усім мотивів, старі і позбавлені кліше: „обездоленний край“, „глум, сором та кайдани“, „серце розбите, серце отрує“, „журба безкрая“ і т. п. Ідейні обрії автора вузькі. Форма слаба, невиразна, по декуди трапляються наслідування Олесеви (вірш „Мойй матері“), подекуди Чупринці („Вальс“). По за цими двома поетами автор, здається, не бачить ні інтересних тем, ні нових поетичних прийомів. Наївність фрази у нього вражаюча; описові речі скидаються на ті сугубо-елементарні поезійки, що містять по школярських журналах гімназистки II—III класу—

а в синім небі,
синім, як море,
блимають, сяють
яснії зорі,—

а од любовної його лірвки одгонить незвичайною вульгарністю:

... і мрії ті дівочи,
що рано так... ох, рано одцвіли!
кляла твої веселі, ясні очі,
що, бач, мене до чого довели.

Взагалі, не вважаючи на претензійну назву, вірші д. Ковальчука ніякого відношення до муз не мають.

М. Зрив.

XI. Театр і пьеси.

524 В. Винниченко. Панна Мара. Комедія на 4 дії. Вид-во „Дзвін“, Київ, 1918. Ст. 80. Ц. 2 карб.

Навряд чи хоч один з наших письменників, досягши такої широкої популярности, як В. Винниченко, витерпів стільки лайки, прикрити та осуду з боку своїх читачів, власне не читачів, а критиків та рецензентів.

Навіть за сильніші повісті та романи були його наші Зоїя просто в три батоги: були за теми, бо роз'язує полові проблеми, чого, звісно, непорочна українська література мусить обігати десятою стежкою; були за нежиттєві українські типи, мовляв, художник малює неіснуючі фігури їм самим вигаданих людей; були за те, що пише не мовою українською, а якимсь власним жаргоном і т. д. Одно слово, шість смертельних гріхів йому прищепили, але ж до останнього часу принаймні ніхто не зважувався сказати, що шановний письменник, один з найвидатніших на Україні, продукує макулатуру, підроблюючись під настрої та вимоги ринку, тоб то читай: спекулює словом.

Але ж нарешті з приводу останньої п'єси „Панна Мара“,—вихопився й у нас Маленький Буренци, який залвив безапеляційно, що „замість художньої речі маслює макулатуру; очевидно, як результат зведення творчости до рівня продукування й привнення художника до ролі ремісника...“)

І це пишеться тоді, коли кожна річ Винниченкова, кожна найменча дрібниця аж до газетної статті,—звертає на себе увагу всього громадянства, яке хоч трошки знається здрукованим словом, громадянства не тільки українського, а й сусіднього „московського“, що маючи винні певні привили неनावидіти Винниченка, старалося викинути з репертуару Винниченківські пьеси й т. п.

І цей факт загального визнання В. Винниченка за талановитого свосвідного й одного з найцікавіших письменників нашого часу, в звязку з тою безупинною гавканивою, що несеться кілька вже літ на його адресу,—поставить перед істориком літератури Української досить складне завдання: що саме у сучасників Винниченка викликало таке парадоксальне до нього відношення?

*) „Відродження“ 1918. ч. 65 (Нарис. О. Ковальського). Digitized by Google

Що ж до останньої праці Винниченка, то доводиться зконстатувати прояв законної легковажності, яка з'явилася ніби природним контрастом того, що мусів робити й переживати цей інтересний чоловік, як політичний діяч, і як письменник. В той час, коли його руками будувалось державне життя України, в хвилини відпочинку (та щеї примусового, під час перебування в Петербурзі по виклику бывшего московського уряду) — оживає письменник, який бере собі темою анекдотичний жах людей перед мікробом, і на фоні сучасності творить легку, безпретензійну комедію, ніби розряжуючи тим надто поважну, діловиту й тривожну атмосферу, в якій поставила його доля рідного краю.

Це так зрозуміло психологічно, так часто те можна здіяти й в сфері письменства, й в сфері інших галузів художньої творчості. Згадайте, в який тяжкий момент свого життя покійний Б. Грінченко написав може найвеселішу й найлегшу свою комедійку „Миротворці“. Згадайте поважного бітписця російського А. Гончарова, що в серйозний час дав свій „Літературний вечір“, який викликав ефектну статтю відомого критика про „Епидемію легкомислія“.

І коли з-під пера втомленого й знесиленого величезною громадсько-політичною роботою діяча й письменника з'являється легка комедія, місцями навіть подібна до фарса, місцями нерозроблена, часами—не додумана й не закінчена, як легкий жартовливий рисунок,—то не вже ж таки дозволить сумління говорити, що то є наслідок ремісництва, відповідно до потреб ринка! Говорити це тим більше, що твори того-ж Винниченка, яких набереться добрих півтора десятків томів, лежали не виданими саме в той час, коли на них був просто триумфальний попит.

Дійсно „Панну Мару“ не можна визнати блискучою річчю, навіть більш того—пьєса не удалась авторові, але ж як шкід, тільки начерк жартовливої карикатури на карикатурні форми нашого життя,—вона має й певний літературний інтерес і певну вартість. До того ж вона є цікавим малюнком тих психологічних потворств, що з'являлися наслідком сучасної безтолкової доби.

І хоча „Панна Мара“ не додає нового лавра до Винниченкового вінка,—тим часом вона не зайва ні в його літературнім бюджеті, ні в бюджеті українськї драми.

І коли справді треба кинути слова осуди й докору, то не на автора,—а на адресу видавництва, що займаючи почесне місце

Винниченкового Томаса Мура, дозволяє собі показувати нашому громадянству нові його речі в вигляді такої нікчемної ганчірки.

В. Старий.

525 *О. Кобець.* В Тарасову ніч. (Драматичні картини визволення України). Вид. Т-ва „Час“ у Києві. 1918 р. Ст. 16. Ц. 35 к.

„В Тарасову ніч“ надзвичайно цікаво задумана і виконана напів-фантастична драматична картина визволення України з московської кормиги неволі.

Читати, а тим паче бачити на кону цю мініатюрку—надзвичайна приємність.

Чудовий вірш, щирість, сердечність розмови будять у глядачів високопатріотичні почуття. Автор показує наочно навіть не-свідомому українцеві ті муки, які переживала поневолена Московщиною Україна, і як повільно, освідомлення темного люду (в образі солдата-українця), який згубив за 263 роки неволі навіть назву свою, забув „чї сини, яких батьків, ким за що закуті“... проходить в товщу маси. І коли той темний люд нарешти зрозумів, що він досі робив злочин перед матіррю своєю Україною—то він іде визволяти її і розбивати її кайдани.

Картина кінчається апофеозом і співом: „Ще не вмерла Україна“.

З огляду на те, що її не дуже трудно поставити, пропонуємо всім „Провітам“, школам, аматорським гурткам, що святкуватимуть пам'ять великого нашого поета Т. Г. Шевченка, ставити цю драматичну картину в „Тарасові дні“.

Книжку видано чепурно і не дорого.

М. Садовський.

ХІІ. Художні видання.

526 „Бім-бом. Зелень-бом!“ Малюнки *О. Судомори.* Видавництво „Час“ у Києві. 1918 р. Ц. 2 р. 50 коп.

З зацікавленням розглядав я цю книжку, бо видати щось подібного у Києві було досить безнадійно, та ще й на теперішні часи, коли друкарська справа переживає тяжку кризу: і відсутність фарб, і паперу, і цинку і т. ин. приладів страшенно утрудняє надрукування навіть невеличкої ілюстрованої книжки.

Ог-же видання дитячої пісеньки в ілюстраціях *О. Судомори*, переданих так близько до оригінальних малюнків—річчю зовсім несподівана, і можна тільки привітати видавництво „Час“, що воно, не зважаючи на всілякі перешкоди, все ж ввзялося за надрукування таких чудних малюнків.

Це перша спроба у нас, на Україні, і ми маємо надію, що видавництво „Час“ не зупиниться тільки на „Прибадашці“ та „Дзелень-бом“.

Що ж торкається самого видання малюнків д. Судомори, то слід зауважити, що було б краще, коли б книжка мала може якийсь інший формат—чотирьох-кутний, або що, та щоб не так все було скупчено, не було такої тісноти—книжка далеко би більше виграла з зовнішнього боку.

Бо коли з боку художнього та технічного все виконано так добре, то можна б і побільшити поля навколо рисунків, а підписи сдунути даліше від малюнків.

Самі ж малюнки не всі однаково цікаві, хоч д. Судомора і виявив в них багато і знання і умілості. В нього є і розуміння плями, є і шукання стилю. Але він ще не зовсім увільнився від зайвих подробиць, не досить твердо ще володіє схематичним рисунком, часто розриває композиційну лінію і не завжди витримує гаму загального колориту.

До найкращих рисунків в книжці слід зачислити рисунок 2-й („біжить курочка з відром“) і рис. 3-й („бом-бом, дзелень бом щоб гасити кицін дом“). Дуже люба композиція самого „киціного дома“, кольорово-цікавий бенкет на останньому малюнку, хоч і обтяжений багатьма дрібницями. Шкода, що так не пощастило котику: і хвіст йому присмаливсь, а тут ще й художник надав йому обличчя бюрократа недавньої минушини.

Наприкінці дозволю собі передати розмову дітей, тих безпретензійних рецензентів, що розглядали цю книжечку.

Хлопчик і дві його сестрички пильно і уважно придивляються до кожного малюнка.

— Оя, бач, який дзвін!

— Ага! Та ось і драбинка...

— Навіщо драбинка?

— А як би шнур урвався, то котик злізе на драбинку, то паличкою почне бить...

Павза.

Найменча дівчинка, що довго приглядалася до кожної дрібниці, з глибокою задумою в оченятах ставить питання:

— А чого ж загорівся кицін дім?

Всі троє дивляться в книжку, один на другого і думають. Нарешті хлопець розв'язує завдання.

— Бачиш, киця пекла котикові млинці, а з печі як вискочили дві трісочки та впали на папер, на другі трісочки... Ну і зайнялося. Киця перелякалась...

— Ага,—підтримує старша дівчина,—налякалась, та вибігла на подвір'я і давай кричати....

— Та плакати,—додає молодша.

— Тай кричить,—продовжує хлопець:—рятуйте! От і прибігли півничок та курочка та як задзвонили!.. Потім набрали води і почали заливати вогонь водою, а котик ще й мокрим помелом, як побризкав, і погасили пожежу.

— І курочка вже не плакала? — допитується молодша дівчинка.—І в хатні нічого не згоріло? Можна знову пекти млинці?

— Так,—пояснює хлопець,—дрова згоріли, десь позасмажувалися стіни тай все.

— І киця сміялася вже?

— Ну, розуміється: напекла млинців, пампушок. Ось, бач, який обід.

Дітьми книжку остаточно ухвалено!..

Проф. М. Г. Бурячек.

527 „Прибадашка“.—Малюнки О. Судомори, видання 1-ва „Час“ у Києві. 1918 р. Ц. 2 р. 50 коп.

Це видання належить, мабуть, до тієї ж категорії, що й „Дзелень-бом“, але по виконанню виглядає гірше, починаючи з обгортки, бо воно з'являється першою спробою, після якої вже вийшло „Дзелень Бом.“

Чи то залежало від паперу, чи від чогось другого, але малюнки виглядають якось грубо, лягли на папері тяжкими, не зовсім приємними плямами.

Правда, що дуже часто оригінал-рисунок в репродукції втрачає свою силу й красу. Але гадаємо, що друкарський гріх на цей раз не такий великий і що оригінали малюнків і самі причинилися до того, що в репродукції вийшли не зовсім вдало.

Здається, що д. Судомора мав на меті надати своїм рисункам характер „лубка“. Мети своєї він не досяг, бо подробиці і дуже складний рисунок вбили безпосередню наївність лубка, а відсутність простоти, розірваність ліній, незгармонізована маса різнобарвних плям дратують око і не лишають по собі приємного враження. Більш спокійною, більш гармонійною по загальному тону річчю можна назвати рисунок перший—„Як нас я свині“. На біду там несе фігура настушка—не то він сидить, не то—стоїть. Але тут і плями кольорові лагідні і рисунок не пошарпаний і цілість колориту захищено. Багато гарного, широго має в собі і рисунок 6-й („Як наварив я каші“). Хай там з ногою хлопця справа не зовсім ясна, вогню багато накручено, та з лівого боку зайво нарисовано пня, подібного більше на птвицю,—але там є певний настрій, єсть почуття самоти і мовчазності поля. І вираз хлопчика—цікаво-лукавий—передано д. Судоморою дуже влучно.

І все-ж таки, не зважаючи на всі хлиби видання і рисунків О. Судомори і на цю книжку треба дивитись тако-ж, як на плюс. Це перша ластівка з серії видань такого характеру і сподіваємось, що кожна нова книжка, як уже й свідчать „Дзельєв Бом“, наближуватиметься до кращих Європейських видань в цьому роді.

Професор М. Г. Бурачек.

XIII. Релігія та церква.

328 *Святе Євангеліє. (Господа нашого Ісуса Христа Святе Євангеліє) українською мовою.*— Вид. Кооперат. Товар. „Українська Книгарня“, Херсон, 1918 р., стор. 211, ц. 3 карб.

Видання Св. Євангелія мовою українською—з'явище зовсім вчасне: його викликає пекуча потреба нашого часу. З пробудженням і поширенням свідомости національної на Україні, увагу громадянства нашого було звернено й на Св. Письмо. А задоволення ця потреба до цієї пори майже не зустрічала. Перше видання Св. Євангелія мовою українською, що було зроблено Св. Синодом свого часу (в 1911 р.), давно вже розпродано й тепер являється майже бібліографічним раритетом. Синодальне видання можна зустрінути випадково й дуже рідко тільки хіба по деяких малих книгарнях, тай-то в поодиноких примірниках...

Але, щиро вітаючи це нове видання св. книги, ми не можемо виправдувати того шляху, яким воно з'явилося. Цей шлях—шлях „революційний“, це видання—видання приватне... І от з приводу цього, по нашому переконанню, цілком до-речі поставити руба таке питання церковно-юридичного змісту: чи натурально, щоб книги Св. Письма стали річчю приватного підприємства та приватного видання? Міркуємо, що двох відповідей на це бути не може... з подвійної причини. А саме... Текст св. книг мовою народною має безумовно величезну цінність: він є джерелом релігійно-етичного виховання та освіти для народа, джерелом, якого нічим іншим замінити не можна, а також пам'ятником стану і розвою мови народної за певний час її історії. Суб'єктом права на цю власність є цілий церковно-релігійний народ в його цілокупності... Тим то бачимо, що у жодного народу право видання св. книг його ніколи не належать приватним особам та товариствам цивільним, а офіційним церковно-релігійним інституціям, яким доручено народом пильнувати релігійних справ взагалі... Цілком зрозуміло, що при протилежнім становленні цієї справи, право видання св. книг можна було б використати:

як за-для внутрішнього псування тексту, зовсім навмисного, з метою одмінити змісл св. письма, щоб виправдити озоблиности релігійно-етичних поглядів якогось там гуртка людей,—так і за-для зовнішнього псування, вже ненавмисного, а просто механічного—шляхом наростання друкарських помзлок... Таким чином завше загрожувала б величезна небезпека чистоті св. письма народнього, цього дорогоцінного скарбу не тільки релігійно-етичної вартости, але й духовно-культурної взагалі.

Що-до тексту св. Євангелія нашою мовою народною виданого, то ми повинні поставитись до нього пильно і поважно. Цей текст перевірено й виправлено ще недавно під пильним редагуванням таких знавців мови нашої, як академіки—Ф. Є. Корш та О. О. Шахматов. Цей текст є дорогоцінним пам'ятником кришталювої чистоти нашої мови народної, яка вже нині під ріжноманітними сторонніми впливами починає помалу засмічуватися. Цей текст повинен стати до певного часу зразком за-для перекладу на народню мову решти св. книг як нового, так і старого завіту...

Через це все, визнаючи видання св. Євангелія мовою українською, вчинене Херсонським кооперативним товариством, за факт, уже невідмінний та відповідаючий пильній потребі сучасности,—щиро радимо видавництву, щоб відвернути від себе велику моральну відповідальність перед рідним народом за можливі шкодливі наслідки припущеного ним припедента,—звернутися за санкцією за-для свого видання св. Євангелія до якоїсь офіційної інституції церковної на сучасній Україні, найкраще—до Всеукраїнського Православного Церковного Собору.

Про саме видання слід сказати от що. Воно, як каже Херсонське видавництво, уявляє з себе „перодруж без усяких змін з видання Найсвятійшого Правительствующого Синоду року тисяча девятьсот одинадцятого“. І це дійсно так: прочитавши це ново видане св. Євангеліє, ми ніде в ньому не помітили яких небудь відмін навіть в правопису. Св. книгу видано за-для нашого часу досить гарно і що-до наперу, і що-до друкарського шрифту. Є чимало друкарських помилок, а їх в таких виданнях зовсім не повинно бути; але помилки не такі, щоб в чому небудь змінiali або псували змісл священного тексту... Ціна на книгу, теж не велика (3 карб. за 211 стор.).

Священник Олександр Ходзицький.

Видавнича хроніка.

● У Києві отчинилася перша українська книгозбірня для загального користування книжками. Книгозбірня міститься на Пушкінській вул. ч. 3.

● У Києві заснувалося **Державне видавництво** при участі відомих українських діячів і письменників: О. Саліковського, П. Стебницького, О. Лотоцького, Б. Лазаревського. Д. В. друкуватиме переважно книжки для селянського життяку.

● Т-во „Час“ у Києві прийняло до друку українські пісні та думи історичні (з додатком ілюстрацій та нот.) Д. *Ревуцького*; літературні етюди „Незабутні“ С. *Петлюри*; „Великі мандрівки малого Петра“ (оповідання для дітей) *Зірки*; „Вогні і крові“ (збірник військових оповідань)—О. *Майстренка*.

● Видавництво „Всеувіт“ у Києві друкує такі підручники: 1) Б. *Грінченко*. Українська граматка до науки читання і писання, вид. 3-є. 2) С. *Русова*. Букварь, вид. 3-є, перероблене з новими художніми малюнками. 3) *Лі-ж*. Перша читанка для дорослих (для неадаптих і вечірніх шкіл), вид. 1-є. 4) М. *Грінченко*. Наша рідна мова. Перша читанка після граматики. (Ця книжка призначається на друге пір'яччя—січень-лютий-травень—для тих шкіл, в котрих будуть вести навчання по букварях Б. Грінченка і С. Русової). 5) *Шапошников і Вальцов*. Збірник алгебрійних задач, ч. 1 і 2, перекл. з моск. 6) *Трояновський*. Природа та її явища, перекл. з моск. 7) *Баранов, П.* Початкова фізика, перекл. з моск. 8) *Шансель і Глезер*. Практичний курс французької мови, ч. 1. 9) *Шалляно*. Граматика французької мови, ч. 1. 10) *Портрет Т. Г. Шевченка*. (80X60 с-м), мал. Свіжнього.

● Вид. „Криниця“ у Києві друкує граматику (курс середньої школи) *проф. Є. Тимченка*.

● Воно-ж готує до друку друге доповнене видання оповідань М. Могилянського.

● Видавництво „Серп і Молот“ у Києві в беле-тристичній серії друкує такі книжки: *Клим Поліщук*: Серед моги і руїн. Оповідання в часів війни 1916—1917 року. *Гейнріх Гейне*: Повний збірник творів в 4 томах (в перекладі Д. Загула). *Олександра Стороженко*: Повний збірник творів в трьох книжках. *Др. Осип Назарук*: Проти орда Джінгісхана. Історична повість з часів першого наладу татарів на Україну. Два томи. *Генріх Ібсен*: Повний збірник творів (в перекладі Микола Голубця).

● Видавництво „Знання, то—Сила“ у Києві незабаром випускає з друку такі книжки—переклади з німецької мови: 1) *Маркс та Фр. Енгельс*. Комуністичний Маніфест. 2) Г. *Гортер*. Історичний матеріалізм. 3) К. *Каутський*. Економічна наука Карла Маркса. 4) К. *Каутський*. Ерфуртський програм. 5) К. *Каутський*. Соціальна революція. 6) П. *Кампфмейер*. Соціалдемократія в світлі культурного розвитку.

● Міністерство здоров'я і опікування (бувши головна медична санітарна управа) з серпня місяця розпочинає видання часопису „Вістник Міністерства здоров'я і опікування“, що має бути розміром 10 арк. і виходитиме що два місяці.

● Видавництво „Український Агронем“ у Києві розпочинає видання великого науково-громадського й літературного збірника-альманаха „*Досвіт*“, що вийде з друку в кінці липня місяця. „Досвіт“ опирається літературною секцією видавництва й складається по типу грубих часописів з широким програмом і відділами красеного письменства, науки, публіцистики, оглядів українського й чужоземного життя, критико-біографічних розвідок і т. ин. До співробітництва в „Досвіті“ запрохано багатьох відомих письменників і літератів.

● Воно-ж випускає цими днями з друку нові видання: 1) Агронімічні порадики під редакцією А. Терниченка—1. Про хліборобство. 2. Про скотарство. 3. Про організацію господарства. 4. Про садівництво та городництво. (Кожен порадики—велика збірка систематизованих статей). 2) А. *Терниченко*. Курс хліборобства. Ч. I. Грунтознавство. Підручник для сільсько-госп. шкіл і агроном курсів. 3) Курс хліборобства. Ч. II. Загальне хліборобство. 4) Є. *Чикаленко*. Як впровадити хазяйство в полі. Вид 2-є виправлене. 5) Агроніом і кооператор. III-й великий збірник статей. 6) О. *Січківська*. Домашнє виноробство. 7) *Ар. А. Григорович*. Машини в сільськїм хазяйстві.

● М. Грушевський готує до друку такі свої книжки: „Всесвітня історія в короткім огляді“ ч. V і „З історії українознавства і національного усвідомлення (Українознавство XIX в., Українська історіографія, М. Костомаров, В. Антонович, Ол. Лазаревський й инш.).“

● Видавництво Грінченкової у Києві в близькому часі випускає з друку такі книжки бібліотеки „Молодість“: Г. *Ановерсен*: Казки. Кн. друга (перекл. М. Загірня). *Тальбот*: Старшини у Вільбайській школі (перекл. М. Загірня).

● Видавництво „Співробітник“ д-ра М. А. Цетрсія у Києві (раніш було—„Сотрудник“),—в цьому році розпочало друкування на українській мові. В найближчому часі мають з'явитися такі книжки: *Астриб*: „Наглядна геометрія“; *Лебешицев*: „Алгебра“; *його-ж*: „Збірник арифметичних задач“; *га*: „Арифметика“; *Райков*: „Природознавство“; *Шмєль*—„Людина“; *його-ж*: „Людина та животина“; *його-ж*: „Рослини“; *Заленський*: „Ботаника“; *його-ж*: „Фізіологія рослин“; *Зав'ялія*: „Анатомія, фізіологія та гігієна“; *Кукученко*: „Хемія“; *Розенберг*: „Фізика“; *Покровський*: „Космографія“; *Олександрів*: „Сільське господарство“; *Кістяківський*: „Географія України“ й т. ин. — Крім цілком оригінальних творів, видавництво має перекласти найбільш цінні підручники, що були видані ним на російській мові. Цікаво зазначити, що „Співробітник“ є цілком не українське видавництво.

● Видавництво „Союз“ у Харківі незабаром випускає з друку такі книжки: *проф. М. Сумцов*: Хрестоматія по українській літературі, ч. I. *проф. В. Данилевський* і А. *Вогомолов*: Народний домь, его задачи и общественное значение; *проф. В. Галицький, пр.-доц. А. Федоровський, Д. Педяев, В. Аврїнь* і др.: Природа и население Слободской Украины, Харьк. губ. (Пособіє по родиноб'єднїю); П. *Хоткевич*: Кооперация въ Галичинѣ.

● Те-ж видавництво для української дитячої бібліотеки в першу чергу має видати: 1. *Казки—ук-*

раїнські народні, казки й легенди інших народів слов'янських, західних і східних, казки бр. Грімів, Андерсена та інших; 2. *Повісти й оповідання, вірші й байки* (українських і іностраних авторів).

● Полтавське видавниче Т-во „Зірка“ віддало до друку такі книжки: *Томпсона, С.—1* „Сірий ведмідь Ваб“; 2) „Веннігерський вовк“. *Жуковського, В.—* „Як миши kota ховали“ (казка). *Мамина-Сібіряка—1* „Казочка про молочко, вісяну кашку та сірого kota Мурка“; 2) „Казочка про ворону чорну голівку та жовту птичку канарку“.

Літературне життя

(Звістки та чутки).

⟨⟩ Товариство „Час“ має намір уложити й видати, по можливості швидко, повний *Словник українських письменників*.

Бажаючи дати читачам як найдокладніші відомості про життя й працю наших письменників (віл Ів. Богляревського до останніх днів), прохасмо в найближчій часі дати можливо вичерпуючі відповіді на подані нижче запитання. В числі запитань уміщені також — „додатки“. В них прохасмо зазначити те, що ви хотіли б подати про себе, не обмежуючися нашими запитаннями, або ж просто написати коротенько свого життєпися, відкинувши нашу анкетку.

—1. Місце й час народження?—2. Соціальний стан батьків?—3. Ваша освіта?—4. Коли вперше почали писати?—5. Де й коли було уміщено перші твори?—6. Де друкувались потім?—7. Чи були збірники творів?—8. Чим були примушені заробляти на прожиття?—9. Ваші політичні переконання й участь у громадському житті під час 1 ої та після 2 ої револ. (по бажанню)—10. Власні додатки?

Відповідів на цю анкетку поступає досить багато од письменників різного віку.

⟨⟩ При музеї *Полтавської Губерніяльної Народної Управи* засновано „Історичний архів Полтавщини“ завдання якого єсть збирання, опис і вивчення всіх історичних документів, що мають відношення до історії краю.

В останній час, як уже зробилось відомим, знищено було дуже багато (почасти пограбовано, почасті спалено, а де-що так знищено) як громадських, так і приватних архивів та історичних колекцій, що мають величезне наукове значіння не тільки для історії Полтавщини, а навіть і всієї України. Необхідно врятувати все, що можна. Звертаючи ь до різних урядових інституцій, громадських і політичних організацій, а також і до приватних осіб за допомогою по збиранню та придбанню, як цілих архивів, так і окремих історичних документів і рукописів, Губерніяльна Народна Управа просить, не одмовити в допомозі сирай великого наукового значіння, — поширення „Історичного архіву Полтавщини“. При архіві єсть відділ, де збираються і систематизуються всі документи—писані та друковані, листи, листки, постанови і протоколи, як урядових, так і різних громадських і політичних організацій, періодичні

та неперіодичні видання, що мають відношення до революційно-національного руху на Полтавщині за останні роки. Звертатись зо **вськими** заявами та справками по слідуєчій адресі: „Історичний архів Полтавщини“ при музеї Губ. Народної Управи. Завідуючому К. Ів. Ляховичу.

⟨⟩ Видатний український письменник *В. Винниченко* енергійно працює над новими літературними творами. Не що давно в гурті приятелів він читав свою нову п'єсу: „Між двох сил“. яка являється, певне, найкращим його драматичним твором. З величезною художньою силою і правдивістю змальовано в цій справжній трагедії духову боротьбу тих шукачів „світової правди“, що сподівалися знайти її у відомій нам діяльності большевиків і мусіли так гірко розчаруватись в цих дієних „варварах Півночі“. Ця психологічна драма розвивається на кривадомо фоні історичних подій і дає глибокозмістовну картину недавнього минулого на Україні. П'єсу написано надзвичайно сценічно, і вона безперечно уваялятиме собою велике прибиання не тільки для української літератури, а також і для української сцени.

⟨⟩ Той же письменник закінчив одно реалістичного характеру оповідання.

⟨⟩ Відомий публіцист і знавець літератури української *С. Суржмов* закінчує короткий популярний курс *українського письменства*. Книжка має служити підручником в середніх школах на Україні.

⟨⟩ Український публіцист *П. Смуток* виготовив для друку книгу під назвою „Між двома революціями“ (начерки громадського життя за роки 1907—1918).

⟨⟩ Письменник *Ф. Матушевський* закінчує працю над виготовленням зразкового *Українського букваря*. скласти якого запропонувало йому Т-во „Час“.

⟨⟩ Письменник *С. Васильченко* скінчив роботу над новою своєю п'єсою. Сюжетом для п'єси письменник взяв популярну народню пісню про Кармелюка. П'єсу читано автором в гурті приятелів.

⟨⟩ Підготовляються до друку три томи творів *Михайла Жука* (перший том—ноєзі й два томи оповідань).

Цими днями *Михайло Жук* закінчує драматичний стюд.

⟨⟩ Український письменник *Григорієв—Наи* склав підручник української історії для початкових шкіл і перших класів укр. гімназій.

⟨⟩ Учитель гімназії *О. Дробцюк* склав арифметику цілих чисел.

⟨⟩ *В. Боровик* готує переклади з Мачета Гаршина, „Страчений Рай“ Мільтона.

Видавець—Т во „Час“.

Редактор—В. Старий.

Нові видання, надіслані до редакції „Книгаря“.

749 **Амічів, Е.**—Шкільні товариші. Церекл. О. Діхтяря. Вид. друге. Т-во „Час“ у Києві. 1918 р. Ст. 245. Ц. 3 руб. 80 к.

Андрєв, Л.—Петка на хуторі. Оп видавця. Перекл. В. Старого. Вид. Т-ва „Час“. Київ. 1918 р. Ст. 16. Ц. 20 коп.

✓ **Антонович, П.**—Коротенька Історія Волині. (Виклад популярний). Вид. Волинськ. Губерн. Шкільн. Ради. Житомир. 1918 р. Ст. 68. Ц. 1 р. 75 коп.

✓ **Багалій, Д.**—Історія Слободської України. (З 71 малюнками і 2 карт). Виданн. „Союз“ у Харькові. 1918 р. Ст. 308. Ц. 6 карб.

✓ **Білоцький, Л.**—Виховання емоціонально образного мислення і твори Т. Шевченка. Вид. педагог. журналу „Вільна Українська Школа“. Київ. 1918 р. Бібліотека вчителя № 4. Ст. 16. Ц. 50 коп.

Ванькевич, К.—Коротенький християнський православний катехизис з додатком щоденних молитов. Проскурів. 1918 р. Ст. 46, in 16°, п. 60 коп.

755 **Винниченко, В.**—Павва Мара. Комедія на 4 дії. Вид. „Давін“. Київ. 1918 р. Ст. 80. Ц. 2 карб.

Гавтман, Гергарт.—Затоплений дзвін. Німецька драма казка. Переклав М. Голубець. Київ—Львів. 1918 р. Вид. друге. Накл. вид. „Серп і Молот“. Ст. 135. Ц. 2 р. 50 коп.

Gassenko, G.—Ist Cholmland Polnisch oder Ukrainisch? 1918 р. Ст. 8. Ціни не зазначено

✓ **Гетьман Петро Сагайдачний.** Історичн-оповідання з повісті Д. Мордовця переробила М. Загірня. Вид. друге. Ст. 128., ц. 1 р. 80 к.

Гладкий, М.—Практичеській курс українського язика. Житомир. 1918 р. Ст. 152. Ц. 5 карб.

760 **Грінченко, Б.**—Серед крижаного моря. (Оповідання). Пяте вид. з малюнками. Київ. 1918 р. Бібліотека „Молодість“. Ст. 91. Ц. 1 р. 60 к.

Грунскій, Н.—Українское правописание, его основы и история. Изд. Т-ва „Знавіе“. 1918 р. Київ. Ст. 30. Ц. 1 р. 60 коп.

✓ **Грушевський, М.**—З старих карток. (Оповідання). Київ. 1918 р. Ст. 95. Ц. 4 гривні.

✓ **Його-ж.**—На порозі нової України. (Гадки і мрії). Київ. 1918 р. Ст. 120. Ц. 5. 20 гривен.

Давидовський, Гр.—На чужині. (на мішаний хор). Київ. 1918 р. Ст. 4. Ц. 2 руб.

✓ 765 **Демущий, П.**—Перший десяток народніх українських пісень. Ст. 8. Ц. 2 карб.

✓ **Його-ж.**—Другий десяток народніх українських пісень. Ст. 7. Ц. 2 карб.

✓ **Довгополюк, М.**—В хвилях життя (нарис). Ахтирка. 1918 р. Ст. 50. Ц. 75 коп.

Його-ж.—В дії неволі. Ахтирка. 1918 р. Ст. 32. Ціни не зазначено.

Доманицький, В.—Життя Тараса Шевченка. Одеса. 1918 р. Вид. „Сеянсь а Самоосвіта“. Ст. 16. Ц. 20 коп.

✓ **Дурдуковський, В.**—Матеріяли для шкільних рязків і вечірок в пам'ять Тараса Шевченка. шт. жур. „В. Укр. Шк.“ Бібліотека вчителя № 5. Київ. 1918 р. Ст. 15. Ц. 35 к.

✓ 770 **Журнали і протоколи комісій Губернської Народньої Ради.** Вид. Київ. Губерн. Нар. Самовр. Київ. 1918 р. Ст. 55. Ціни не зазначено.

✓ **Залізник, М.**—Нариси про національне питання. Вид. „Серп і Молот“. Київ. 1918 р. Ст. 144. Ц. 2 карб.

Коваленко, Гр.—Арабська земля і Магометова віра. Вид. „Сяч“ у Черкасах. 1918 р. Ст. 48. Ц. 1 карб.

Кононенко, М. С.—Хвили. Ч. III. Полтава. 1918 р. Ст. 160. Ц. 2 карб.

Його-ж.—Хвили. Ч. IV. Полтава. 1918 р. Ст. 160. Ц. 2 руб.

✓ 775 **Ловецький, Ф.**—Короткий моск.-укр. словник для юристів. Київ. 1918 р. Ст. 29. Ц. 1 карб. 30 коп.

Лондон, Д.—Бог Батьків. (Оповідання). Бібліот. Світової Літератури. № 1. Вид. П. Мавського. Київ. 1918 р. Ст. 30. Ц. 70 коп.

Мамин Сібіряк, Д.—Пригоди етатичної мшні. (Перекл. учнів IV кл. першої Укр. Катерин. гимназії). Українське вид. в Катеринославі. 1918 р. Ст. 16. Ц. 30 коп.

✓ **Манжура, І.**—Поезії. З додатком біографії написаної Д. Щукиним. Вид. „Сяч“ у Черкасах. 1918 р. Ст. 86. Ц. 1 карб. 25 коп.

Методи обученія въ начальнихъ школахъ Таврической губ. Ч. I. Обученіе грамотѣ, чтенію и письм. Склад В. В. Сямоновскій. Вид. Тавр. губ. Земства. Симферополь. 1918 р. Ст. 169 in. 8° Ціни не зазначено.

780 **Молитовничок** щоденних молитов. Для любих діток українською мовою уложив святи. К. Ванькевич. Проскурів. 1918 р. Ст. 16 in 32°. Ц. 20 коп.

✓ **Московсьо-Український словник Т-ва „Час“.** Київ. 1918 р. Ст. 234. Ц. 3 р. 50 к.

Мрія... (Сольо скряпкове з супров. фортепяна). Зложив Б. В. Крижановський. Львів. 1918 р. Ц. 1 карб.

✓ **Назарук, Осип.**—Формальні проблеми української державности. Вид. „Вервигора“. Київ. 1918 р. Ст. 32. Ц. 85 коп.

Ожешкова, Е.—Gloria Victis! (Поборевим слава!) Перекл. з польської С. Тобілевич. Вид. Т-ва „Час“. Київ. 1918 р. Ст. 48. Ц. 50 коп.

785 Пахаревський.—Оповідання. Книжка I. Вид. друге. Вид. „Сіач“ у Черкасах. 1918 р. Ст. 116. Ц. 1 карб. 50 коп.

Його-ж.—Оповідання. Книжка 2. Вид. друге. Вид. „Сіач“ у Черкасах. 1918 р. Ст. 185. Ц. 2 карб. 40 коп.

Polyglott, G.—Schnellste Erlernung jeder Sprache. Ohne Lehrer. Ukrainisch. Ст. 29. Ц. 50 пфеніг.

Про небо.—За Флімаріоном розказав С. Черкасенко. Вид. друге. Вид. „Сіач“ у Черкасах. 1918 р. Ст. 85. Ц. 1 карб. 30 коп.

Рабіндранат Тагор.—„Садовник“. Ліричні поезії. Вид. Юр. Сірого. Вид. „Дзвін“. Ст. 99. Ц. 2 карб. Київ. 1918 р.

790 Рай, Ляля-Ляпат. Сучасне політичне становище Індії. З німецької мови переклав Ю. О. Видавництво „Серп і Молот“. Київ. 1918 р. Ст. 47. Ц. 90 коп.

Синявський, О.—Короткий нарис української мови. (З лекцій читаних на українських курсах у Харкові 1917 року.) Вид. „Союз“ у Харкові. 1918 р. Ст. 54. Ц. 1 р. 25 коп.

✓ **Старицька-Черняхівська, Л.**—Гетьман Петро Дорошенко. Вид. Т-ва „Час“ у Києві. 1918 р. Ст. 172. Ц. 3 карб.

Сумцов, М., проф.—Старі зразки української народної словесности. Вид. „Сіач“ у Черкасах. 1918 р. Ст. 12. Ц. 20 коп.

✓ **Його-ж.**—Старі зразки української народної словесности. Вид. „Сіач“ у Черкасах. 1918 р. Ст. 32. Ц. 40 коп.

✓ **795 Його-ж.**—Начерки розвитку української літературної мови. Вид. „Союз“. Харків. Культ. Істор. бібліот. під ред. проф. Бугалія. 1918 р. Ст. 40. Ц. 1 карб.

✓ **Стебницький, П. Я.**—Україна вь економікѣ Росіи. Петроград. 1918 р. Ст. 41. Цінв не зазначено.

✓ **Сушницький, Ф. П.**—Методи українознавства. Вид. „Вільна Українська Школа“. Бібліотека вчителя. Київ. 1918 р. Ст. 8. Ц. 15 к.

Його-ж.—Народність в творах Шевченка. Вид. жур. „Вільна Українська Школа“. „Бібліотека вчителя“ № 3. Київ. 1918 р. Ст. 16. Ц. 45 коп.

Толь, М.—Хвалити звірвья і шукати. (Драматичний нарис на 1 дію). Ахтирка. 1918 р. Ст. 16. Ціни не зазначено.

800 Ткаченко, Д.—Пісні та вірші. Симферополь. 1918 р. Ст. 22. Ціни не зазначено.

Франко, І.—Збірничок творів. Вид. „Селянська Самоосвіта“. Одеса. 1918 р. Ст. 16. Ц. не зазначено.

Його-ж.—Іван Виценьський. На Святоюрській горі. (Поєми). Київ. 1918 р. Вид. Т-ва „Вервигора“. Літер.-іст. секція, ч. 8. Ст. 64. Ц. 1 р. 20 коп.

✓ **Чепіга, Я.**—Вільна Школа. Вид. „Українська Школа“. „Українська Педагогічна Бібліотека“. Ст. 72. Ц. 1 карб. Київ. 1918 р.

Чехов, А.—Вілолобий. Оповідання. Перекл. Ю. Русов. Вид. „Українська Школа“. Ст. 11. Ц. 25 коп. Київ. 1918 р.

805 Шевченко, Т.—Катерина. Тополя. Всеукр. Учит. видав. Т-во. Київ. 1918 р. Ст. 39. Ц. 1 гривня 40 шагів.

Шелухин, С.—На пекуці темв. З лотоноша. Вид. Золотон. Т-ва „Просвіта“. 1918 р. Ст. 15. Ц. 20 коп.

✓ **Шугаєвський, В.**—Монета и денежный счетъ въ лѣвобережной Украинѣ в XVII вѣкѣ. Вид. Т-во „Сіверянська Думка“. Чернігів, 1918 р. Ст. 47. Ц. 1 руб. 50 коп.

Яновська, Л.—Дзвін зо церкви склвас. та сам у їй не бувас (Лісова звітка). Комедія на 4 дії. Вид. четверге. Вид. „Кршиц“. Київ. 1918 р. Ст. 88. Ц. 1 р. 50 коп.

809 Вона-ж.—На сіножаті. Жарт. на 1 дію. Вид. „Вік“. „Селянська бібліотека“ № 24. Третє видання, Ст. 32. Ц. 35 коп. Київ. 1918 р.

Т во „ЧАС“ останніми часами видало такі нові книжки:

Спекторський Є. Основи права державного (Пер. О. Вечерницького)	1	50
Свенцицький Ів. Основи науки про мову українську	1	60
Тимченко Є. Українська граматика	2	25
Тарасенко Сп. Рідна школа, читанка I	1	30
Того-ж. Рідна школа, чит. II	2	10
Топіга Я. Задачник для початкових народніх шкіл, рік другий	—	65
Трущенко В. Загальні принципи українського правопису	—	25
Топіга Я. Методичні замітки до навчання грамоти по звуковому методу	—	40
Того-ж. Тарас Вудьба (переклад М. Садовського)	2	—
Того-ж. В Тарасову ніч (драматичні картини для роковин смерті Т. Шевченка)	—	35
Того-ж. Шкільні оповідання, кн. I. (За рідний край. Малевський лицарь. В поміч батькові. Хлопчик-барабанщик. В лікарні)	—	60
Того-ж. Оповідання з чужих мов (Джованні Чіамполі - Родзенячової, А. Доде, Арне Гарборга, Г.-де Мопасана, К. Міксата, М. Конопницької й инш.), т. I	2	25
Того-ж. „З журбою радість обнялась“, поезії, кн. I, вид. друге	1	40
Того-ж. З зелених гір (поезії)	1	60
Того-ж. Спогади з російсько-турецької війни 1877—78 р.	1	50
Того-ж. „Бім-бом, зелень-бом!“ Нар. казочка, 8 великих малюнків в багатьох фарбах художника О. Судомори	2	50
Того-ж. Тем у чорній фарбі для розмальовування	—	—
Того-ж. „Прибадаша“. Нар. казка мал. О. Судомори	2	50
Того-ж. Стариця-Черняхівська А. Гетьман Петро Дорошенко (драма)	3	—
Того-ж. Ніковський А. Український правопис (словничок)	—	85
Того-ж. Стінний словник старовинних Українських слів	—	75
Того-ж. Московсько-Український словник „Час“	3	50
Того-ж. Американські оповідання. Упорядкував В. Старий	2	—
Того-ж. Стариця-Черняхівська А. Останній сніг, вид. 2.	—	70
Того-ж. Де-Амічс Е. Шкільні товариші (щоденник школяра), 2-е вид.	3	80
Того-ж. Гоголь М. Ревизор, комедія (перекл. М. Садовського)	—	—
Того-ж. Ожешкова Е. Gloria victis. (Оповідання)	—	25
Того-ж. Гаршин В. Чотири дні. (Оповідання)	—	20
Того-ж. Андреев А. Петька на хуторі	—	20
Того-ж. Старицького М. Богдан Хмельницький	2	75

„ВІДРОДЖЕННЯ“

Щоденна Безпартійна Демократична Газета

(з ілюстрованим додатком).

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ: на місяць 8 карб., на 3 місяці 24 карб.

Передплата приймається тільки з першого числа кожного місяця.

Умови друкування оповістей: на 1 сторінці 2 карб. 50 к., на 4 сторінці 1 карб. 20 коп. за один рядок і шпальту за кожний раз. Особам, що шукають працю—1 карб. 50 коп. за 3 рядки за один раз.

Адреса редакції і контори: Київ, Театральна площ. № 48-а, телефон 57-16.

Приймається передплата на 1918 рік
на двохтижневий кооперативний журнал

„Кооперативна Зоря“

(рік видання перший),

що видається коштом і заходами Дніпровського Союзу Споживчих
Товариств, у К И В І.

Журнал ставить своїм завданням поширення, як серед членів кооперативів, так і серед ширшого загалу ідей кооперативних, буде розробляти та всебічно освітлювати питання, що цікавлять працівників і учасників кооперативного руху, буде допомагати їм несхибно прямувати шляхом широкого розвитку кооперації до кращого життя.

Журнал буде мати на меті обслуговування переважно споживчої кооперації на Україні.

Передплата: на рік—12 карбов.; на півроку—6 карб.; на чверть року—3 карб.;

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І КОНТОРИ: Київ, Інститутська, 4. Дніпровський Союз Споживчих Товариств.

Товариство „ЧАС“ у Київі
ПРОДОВЖУЄ НА 1918 РІК ВИДАННЯ
й приймає передплату

НА МІСЯШНИЙ КРИТИКО-БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ЧАСОПИС

Книгарь

літопис українського письменства.
(РІК ВИДАННЯ ДРУГИЙ)

Часопис „Книгарь“ подає повні відомости про діяльність всіх українських видавництв; оновіщає про всі наміри й плани кожного видавництва; про всі книжки, що вийшли або мають вийти.

„Книгарь“ при участі відомих українських письменників і знавців з різних спеціальностей дає оцінку кожного видання; оповідає про його зміст, зазначає його якості й хиби.

Ціна часопису „Книгарь“ з пересилкою на рік—15 карб.; на три місяці 4 карбованці. Перші чотири книжки „Книгаря“ за 1917 рок досилаються новим передплатникам за додаткову платню в 3 рублі. Оповістки видавництв по 50 к. за рядок.

Гроші на передплату надсилати по адресі: Київ. Володимирська 42, „ЧАС“, редакція „Книгаря“.

Видавець—Т-во „Час“.

Редактор—В. Старий.

Приймається передплата на 1918 рік
на щотижневий ілюстрований кооперативний часопис
„КОМАШНЯ“

(6ий рік видання)

Видання Київського Кредитового Союзу Кооперативних Установ.

Передплата на рік коштує 12 карб., на 1/2 р. 6 карб., на 1/4 року 3 карб.

Адреса редакції і контори: Київ. Інститутська, 3. Київський Кредитовий Союз Кооперативних Установ

Приймається передплата на щотижневу селянську газету

„Наше Село“.

Умови передплати: на 1 місяць—2 карб., на 2 м.—4 карб., на 3 м.—7 карб.

Адреса редакції і контори: Одеса. Катерин вуз. Вид. Т-во „Селянська Самоосвіта“.

Редактор Ю. Грищенко.

Товариство „ЧАС“ у Київі

випустило з друку

Московсько-Український Словник „ЧАС“.

ЦІНА 3 карб. 50 коп.

Склад видання в Гуртовій Книжній Коморі Т-ва „ЧАС“. Київ. Володимирська, 42.

КНИГАРЬ

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОГО
ПИСЬМЕНСТВА

ТОВАРИСТВО „ЧАС” У КНИГІ
1918.

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА НА 1918 Р. НА ЩОДЕННУ ГАЗЕТУ

НОВА РАДА.

Газета політична, економічна і літературна
виходить щодня, окрім поведілкв і днів, після великих свят.

Передплата на 3 міс.—24 руб. на 2 міс.—18 руб. на 1 міс.—8 руб.

Адреса редакції і контори: Київ, Інститутська, 22. телефон 64—80.

Редактор *А. Ніковський.*

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА НА

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ВІСТНИК,

український місячник літератури, науки й громадського життя.

Редакція і контора: Київ, В.-Підвальна № 36, пом. 8. Телефон 60—27.

Передплата: З огляду на важкі видавничі обставини передплата не установлена твердо: треба
поки-що присилати 10 карб.

Товариші робітники, селяне, козаки!

Передплачуйте й читайте

„РОБІТНИЧУ ГАЗЕТУ“

ОРГАН ЦЕНТРАЛЬНОГО КОМІТЕТУ УКРАЇНСЬКОЇ СОЦІАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНОЇ РОБІТНИЧОЇ ПАРТІЇ.

Передплата на один місяць 8 карбованців.

Старих передплатників просимо вказувати №№ своїх попередніх адрес.
Адреса редакції і контори: Київ Михайловський пр. 35, кв. 1. Телеф. 65—10.

„ВІДРОДЖЕННЯ“

Щоденна Безпартійна Демократична Газета

(з ілюстрованим додатком).

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ: на місяць 8 карб, на 3 місяці 24 карб.

Передплата приймається тільки з першого числа кожного місяця.

Умови друкування оповісток: на 1 сторінці 2 карб. 50 к., на 4 сторінці 1 карб. 20 коп. за один рядок і шпальту за кожний раз. Особам, що шукають працю—1 карб. 50 коп. за 3 рядки за один раз.

Адреса редакції і контори: Київ, Театральна площ. № 48-а. телефон 57-16.

Зміст 12-13 ч. „Книгаря“. † Пам'яті І. М. Стешенка (некролог). *С. Єфремов.*—Од літературщини до літератури. (На згадку про Гр. Квітку-Основ'яненка). *К. Широцький.*—Кольорові попери *С. Паночіні.*—Живий груп. Критика і бібліографія. Одділи: I. Історія.—II. Публіцистика.—III. Економіка.—IV. Красне письменство.—V. Педагогіка і школа.—VI. Видання для дітей.—VII. Справочники.—VIII. Інформаційні видання.—IX. Сільське господарство.—X. Поезія.—XI. Музика.—XII. Театр і пьєси.—XIII. Релігія та церква. **Видавнича хроніка.**—Літературне життя (звістки та чутки). Листування редакції. Нові книжки. (810—883). Оповідки.

Жнигарь

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОГО ПИСЬМЕНСТВА.

Київ.

Серпень-Вересень, 1918 р.

Число 12-13.

Рік видання другий.

Виходять що-місяця.

† Пам'яті І. М. Стешенка.

У неділю, 4-го серпня Київ ховав І. М. Стешенка — першого Українського міністра народньої освіти. Учені дадуть критичну оцінку його наукової діяльності, — в цій же невеличкій замітці я хочу тільки пригадати шлях його життя... він видався коротким.

Приїхав Стешенко у Київ 1892 року. Перший раз мені довелося побачити його в господі М. В. Лисенка: — тоді збірлись там всі молоді літературні сили. Хтось привів молодесенького студентика з Полтави, — то був І. М. Стешенко, який і прочитав на засіданні свій прекрасний переклад поеми Франсуа Коппе. Цей переклад звернув на себе увагу всіх присутніх, — нова літературна сила на нашому обрії, такому тоді ще убогому.

І. М. Стешенко одразу увійшов в українське життя м. Києва: літературні українські праці, питання українського життя, — от чим жив тоді І. М.

В той час, ще зовсім молодим студентом, років 19—20, він переклав уже „Метаморфози“ Овідія з латинської мови, силу віршів Франсуа Коппе, Беранже та інших французьких авторів. Майже вся діяльність українських літераторів переносилася на той час до Галичини: в Російській Україні годі було й дбати і гадати про український жур-

нал. І от, І. М. стає невтомним співробітником „Зорі“ та „Правди“. Друкує і свої поезії, „Сонети“ й „Росинки“, і белетристичні твори; і драми, (драму „Мазепа“ нагороджено премією), і публіцистичні твори.

За часи університетської науки, І. М. своїми великими здатностями, звернув на себе увагу професорів.

За свою розправу про Гоголя він одержав медаль, скінчив з видатним успіхом у 1896 р. університет і почав готуватися до професорської діяльності. Своєю спеціальністю він обрав словознавство, тісніше — українознавство. Несподіваний трус, а потім арешт, перебування у в'язниці та висилка з Києва з забороною в'їзду в університетські та губерські міста, відсунули надовго, — тоді здавалось навіть, — думку про професуру. Проте І. М. не втратив енергії і не залишив літературної і наукової праці, але більше уваги присвячував він публіцистичній та науковій діяльності.

Першою його науковою працею була монографія про Котляревського, спершу друкована в „Київській Старині“, потім (р. 1898) видана окремою книжкою. За цю монографію Російська Академія Наук присудила І. М. звання ла-

уреата академії. Крім цієї монографії І. М. дав ще багато праць до цього питання: критичну біографію Котляревського, критичне видання його творів і т. п. Свої наукові праці містив І. М. у Львівських „записках Наук. Товар. імені Шевченка“, в „Київській Старині“, в „Україні“, а потім в Записках Наукового Товар. ім. Шевченка у Києві, в Л.-Н.-В., в російських часописах, в українській та російській пресі. З його творів, виданих окремо, зазначимо: „Історія Української Драми“, „Українські шестидесятники“, розвідки про Шевченка, Марка Вовчка, Гоголя, Олексю Стороженка, Коцюбинського, Лесю Українку, Галицьких літераторів — Франка, Кобилянську, Стефаніка. Збірив і зібрав силу матеріалу для українського словника.

Працював І. М. до останнього дня свого життя і на ниві публіцистики і поезії. Це його перу належать той гімн, що заспівала з першим подихом революції молода Україна —

Гей, не дивуйте, добрі люде,
Що на Україні повстало,—
Вільно зітхнули змучені груди,
Сонечко правди засяло.

„Вільно зітхнули змучені груди“ з повним правом міг сказати це про себе І. М. Вони зітхнули вільно... та не на довго.

Тягар російського життя боліче давив груди І. М., бо І. М. не обмежував свого життя своїм кабінетом,—літературною та науковою діяльністю, він віддавався душею громадським та політичним інтересам.

Разом з Лесею Українкою він перший озвався на поклик покійного М. В. Ковалевського і зорганізував перший український соціал-демократичний гурт. Ця праця, як звичайно, переривалася арештами, трусами, засланнями, але те не спиняло І. М. Ім'я його при кожній нагоді потіпувалося „Кієвлянином“, „Кієвом“, та іншими чорносотенними й подібними їм органами, і ці „saveant consules“ давали добрі наслідки. У 1897 році його було запроваджено до в'язниці, вислано з Києва, позбавлено права педагогічної діяльності; в 1905 році новий трус, новий арешт, нове позбавлення права служби; з початком війни — трус, арешт і погроза далеким

засланням, якого з великими заходами ледве поталанило І. М. уникнути.

Цькування ворогів переслідувало І. М. до останнього кроку, але в громадським житті є тягар ще важчий... неперва ласка товаришів...

І. М. все життя-жив громадським і політичним життям,—він був соціалістом. Цей потяг до соціалізму походив з щирої гуманності. З політики він не робив собі кар'єри, ні популярності, не замикався з своєю політикою в тіленьке коло приятелів, — у власному житті „політиком“ він не був, — любив людей; політичну працю визнавав, як шлях до блага людськості; обстоював і провадив тільки культурну боротьбу; „школа“ була йому тим хрестом, на яким стояло „сим цобидиши“. З 1896 р. І. М. зайнявся педагогікою і був він „пастирем добрим“. Хто знав І. М. як педагога, яко лектора, знає, як любили його учні й слухачі; зносин з своїми учнями І. М. не переривав до останніх днів, він був дійсно їх другом і радником і по-за порогом школи. Яко талановитий лектор і промовець, І. М. відомий не тільки в Києві, а і в Катеринославі, Одесі, Полтаві, Єлисаветі і по інших містах України. Крім Ком. школи та гімназії, викладав він лекції на вищих жіночих курсах, в музично-драматичній школі, на учительських, на інструкторських курсах, то що. Жодне урочисте громадське свято не упорядковувалось без участі І. М. Кілька разів виступав І. М. з курсами лекцій по українській літературі і т. п.

В 1917 році коли зорганізувалося українське громадянство і почало добувати прав на самостійне життя, — І. М. обрали генеральним секретарем по справах Освіти. Він одразу прийняв цю посаду, без вагання, без фанісейського одмовляння, без покляннися на свою нездатність, неспідготованість... без всіх цих „сміренно-мудрих“ заходів, що лишають інших орання цілини, а собі — лише критику, та докори. Знав він, що важить такий портфель і підняв його на плечі, віддався праці всією силою свого великого і щирого патріотизму.

Всім відомо, скільки образ прийняв І. М. від ворогів України і „чорносотенців“ і „соціалістів з К. Мислі“ і сором згадати—від декого з „свідомих“

українців за свою ширю діяльність. М'я його не сходило з уст добродішних російських учителів. Коли прийшли „большевики“, вони кинулись розшукувати І. М., щоб повести його під розстріл. Зімою, в страху завірюху подався І. М. пішки з Київ... і врятувався на той раз від большевицьких куль...

Здавалось, доля усміхнулась І. М. Заборонена йому минулим урядом професорська діяльність нарешті стала можливою, і він мав на думці віддатись цілком професурі. Дужий, молодий, талановитий учений, запальний оратор — він став би окрасою українського університету, проводарем молоді..., але лихий долі України стало те на перешкоді.

Похорон І. М. ставсь чимось надзвичайним; тільки він виявив українському громадянству, наскільки це була потрібна Україні людина, наскільки він відповідав своєму призначенню, як любив І. М., не „славнозвісний“, а учні, селяне, учителі, товариші.

Теплим дощем лилися промови над квітчанюю могилою І. М. Славили його, яко першого міністра, яко ученого, лі-

тератора, соціаліста, громадянина. В сильній та чулій промові виголошеній польською мовою визнано було великі заслуги І. М. перед польським народом за права національної школи, які він оборонював за часи своєї служби; селяне дякували за селянські гімназії, а гімназисти плакали, проводячи вдалеку дорогу свого учителя і друга, плакали і українці, і євреї-комерсанти, і селянський хлопчик пастух.

Упав камінь в воду, сколихнулась вода, побігли по ній широкі кола, допливли до сонного берегу, плиснулися тихо раз, два... і затихла вода, замкнулась над каменем на віки... так і життя.

Але життя І. М. не зникне на-віки під хвилями забуття. Його енергія, його діяльність, його любов оживуть і житимуть в житті вільної України.

Над могилою його щодня сходяться учні, прикрашають її квітками і тяжко тужать за своїм заступником-другом.

Міністр, над могилою якого плачуть дорослі, юнаки і діти, був дійсно народним міністром і сином України.

Од літературщики до літератури.

На згадку про Гр. Квітку-Основ'яненка.

Стаття Сергія Єфремова.

Гр. Квітка.

Доводиться знов до старовини вертатись, згадуючи одного давнього письменника в приводу його літературного ювілея. Ювілей, коли хочете, навіть подвійний: допіру минуло 140 років, як народився, і рівно 75 років, як помер Григорій Квітка. Роки, як бачимо, не малі, але инді хороше себе почуваеш, коли можеш од сучасного блаженства хоч на мить захватись за муром довгого ряду літ. Єсть там щось лагідне, заспокійливе, тихомірне—як на тихому кладовищі: царство смерті ніби, людського гомону й галосу не чути, а роскішні дерева, буйна рослинність та щебетання пташок нестищимо всіма голосами власне про життя, а не про смерть промовляють. З минулого тільки підвалина до майбутнього, а сучасне — міст між ними. І коли підвалина добра, то й стане на ній теж

міцна будівля хоча б місточок між їм, і був нівроку собі поганенький. З Квітки й маємо одну з таких міцних підвалин.

Квітка... сучасні літературні круги трохи кривляться, це ім'я почувши: старовина! Проте неваблягливий читач звичайний вимагає все нових та нових виданнів цієї старовини, як і інших піонерів нашого письменства і відродження. Хто має з нех рацію? Гадасмо—об'є. Писати так тепер, як писав колись Квітка, звісно, не можна і не треба. Але можна і треба читати і перечитувати ту давню старовину, що ковається од нас за мурами довгого ряду літ. Можна і треба не тільки через те, що це наша минувшина, з якої через міст сучасности майбутність виростає, а й через те, що в тій минувшині криються скарби об'єктивної, невірної вартости, які варто оновляти й пускати в діло, в щоденний оборот за для них самих.

От і Квітка. Малоосвічений, але з добрими культурними традиціями, з основами „скавородинства“, що стало було немов познакою культурної того часу людини на Слобожанщині — Квітка почав писати, як знаємо, по російському. Про ці свої писання він й сам згодом, під старість, згадує не дуже прихильно. „Сь такими познаннями, — признається він у листі до Плетнева, згадавши про вбогу свою науку, писатели „не бывають“. Молодость, страсти, обстоятельство, служба заставляли писать; но как?—Я въ это не входилъ. Еже писахъ—писахъ!“ Був з Квітки звичайний тоді провінціальный російський письменник, *Фалалей Повинухин* — і псевдоніма собі добрав відповідного до тодішньої російської моди, — письменник, яких десятками постачала розбуркана провінція, але на яких згорда поглядала письменська столиця— всі оті „Телеграфі“ і „Телескопи“, „Бібліотеки для Чтенія“ та „Съверныя Пчелы“. І згинув би отак собі Фалалей Повинухин згодом і ніхто б про його не згадав, хіба що майбутній історик, переглядаючи пильно пожовклі листки старих альманахів, кинув би кілька поблажливих слів на його літературну могилу. І, щоб вийти з болота провінціального любительства на свіже плесо справжнього письменства—треба було переродитись. Треба було стати на широко-народній — на Україні на українській—грунт. Треба було зволюкти з себе „ветхого чоловіка“ — отого Фалалея Повинухина і на-ново вродитися—вже на Гривцька Основ'яненка. І тільки по такій операції, переродившись на Основ'яненка,

давній Повинухин міг придбати, і придбав справді і певне обличчя, і ходу добру, блиснув таким хистом, якого мури довгого ряду літ од нас заступити не можуть, нарешті перший у світовому письменстві взяв щиро народницьку й народну ноту, дістав до рук свою власну склянку, з якої пив з достоїнством і яку нам, нащадкам лишив не порожню. А вся причина в тому, що Фалалей Повинухин на Гривцька Основ'яненка переродився.

Як воно сталося — про це сам Квітка з щирою незграбністю оповідає в листах до того ж таки Плетнева. „По случаю, — пише він тією російською мовою, що вже й тоді була анахронизмом, — былъ у меня споръ съ писателемъ на малороссійскомъ нарѣчїи. Я его просилъ написать, что либо серьезное, трогательное. Онъ мнѣ доказывалъ, что языкъ неудобенъ и вовсе неспособенъ. Зналъ его удобство, я написалъ „Марусю“ и доказалъ, что отъ малороссійскаго языка можно растрогаться. Здѣшніе предлагали мнѣ напечатать и я, предохранивъ себя отъ насмѣшекъ русскихъ журналистовъ, написалъ „Салдацький патрет“. Так народився Основ'яненко. Що це випадок був? Ні, не випадок. Народився він через те, що сам болюче відчував, як йому тісно в чужому вбранні того Фалалея Повинухина, як убрання це в однім місці муляє, в інших само тріщить по цілому, а все загалом не одповідає насамперед правді життя й його непохідним вимогам. „Мнѣ было досаждо, — писав Квітка в іншому листі до Плетнева ж таки — что всѣ летають подъ небесами, изобрѣтають отрасли, характеры: почему бы не обратиться направо, на твою и не писать того, что попадаетъ на глаза?“ Літав під небесами, „изобрѣталъ отрасли, характеры“, тобто вигадуючи щось небувале й Фалалей Повинухин, як і інші провінціальні та столичні Повинухини. Основ'яненкові ж, який жив під чужим убранням цього Повинухина, було це прикро, було органічно не до душі й не до мислі. То була не література, а літературщина—бліда, анемічна, позбавлена соків і красок життя, чужа йому і безконечно од його далека. Позбавлена свого літературного життя, Україна жила тоді відгуками столичних змаганнів, переймаючи їх тільки формально, поки її письменники „літали під небесами“, строкуючи небувалі „отрасли, характеры“. Та оглядаючись нєверуги, талановитіші люде бачили, що вся ота літературщина тут бі до чого, що всі оті вигадки, од мови почавши й на високих „ха-

актерах“ скінчивши, доброго слова не варті, коли рівняти їх до живого життя — того, що попадаєтє на глаза“. Воно впагло до себе очі своєю искривою ріжнотістю. Перед його живою мовою, перед огучою піснею яка бліда була ота позичена літературщина!... І наш Фалалей Повинухин не видержав. Анемичний Повинухин помирає, а натомість повстає міцна постать Основ'яненка.

Переродившись на Основ'яненка, себто вступуючи з українськими оповіданнями народньою мовою, Квітка починає — „Салдцьким патретою“, ніби „латинською порехенькою, по нашому розказаною“, але то суті таким реальним і навіть реалістичним малюнком, з самого життя вихопленим, до якого не додуматись не тільки по-зітовим Повинухиним, а й столичним корифеям од письменства. І характерно, що Квітка знає, що робить. Почитайте лишень його „Супліку до пана іздателя“: там він „на догад буряків“, але досить виразно виказує, що „не усе ж для москалів: може і треба і для нас що небудь“, маючи до того ж на увазі, що „як говоримо, так і писати треба“. Мабуть ще більше переконала перерожденного в Основ'яненка Квітку, що став він на правдиву дорогу, ще одна річ, про яку теж маємо власне авторове посвідчення в датованих вже листах до Плетнева. „Извѣстность моихъ сказокъ, — пише він, — разохотила здѣланныхъ переложить ихъ по-русски, и совершенно по-русски, точно какъ вы желаете. Слушаемъ въ чтеніи: и что же? Малороссы, не узнаемъ своїхъ земляковъ, а рускіе... зѣвають и находятъ маскератомъ; выраженія, несвойственныя обычаямъ, изъясненія—національности, дѣйствія—характерамъ, мыслящимъ по своему, — й брошена, хотя правду сказать, переводъ былъ сдѣланъ и вычищенъ отлично“. Це—одворотна спроба вернутись до Повинухина од Основ'яненка і вона, як *argumentum a contrario*, самим ділом довела останньому всю анемичність першого. Риса надзвичайно цікава й характерна. Спроби такі робили всі наші письменники тієї доби, аж до самого Шевченка—і результат завжди один і той самий: нічого путнього не виходить. І не могло вийти, бо не ж було вороття назад, до безсилля і безгрунтового Повинухина, себто до того щабля, який український письменник уже переступив з того моменту, як став українським письменником. Вертатися од того, що бачив він кругом себе, од реального малювання живого жит-

тя й живим у данних обставинах словом, до того, що Квітка назвав літаням під небесами — це вже психологічно було надто важко. Піднятися до Основ'яненка! Повинухин міг, але Основ'яненкові до Повинухина власти—це було б уже надиродньою річчю, справжнім занепадом.

І от, коли анемичний Повинухин справді міг здаватися „ужаснымъ провинціаломъ“ для всіх столичних письменників, то з Основ'яненком інша вже була справа. Правда, літературні диктатори того часу пробують і з Основ'яненком ті ж самої поблажливо-глузливої пісні заспівати. Але тут вони вже самі попеклися, не доглянувши, як сучасники, того факта, який нам, нащадкам, кидається сам у вічі. Українські повісті Квітки з народнього життя були першими, в яких реально змальовано селянське життя. Французька й німецька література, в особах Жорж Занда та Ауербаха, опізнились проти нашого автора на якийсь десяток літ; російська з Тургенєвим та Григоровичем ще більше. З Основ'яненком у світову літературу вступив мужик — та потріпувана і згнана маса простолюддя, що незабаром займе своє місце в письменстві на покуті. А що це був український мужик, то петербурські мудрагелі попробували були його висміяти: провінціалізм, мовляв, — але ніяке глузування й ніяке трактування згорда не можуть з перед наших очей закрити факти світової ваги. А факт м'ясо такий, що цей „провінціалъ ужасный“, цей висміюваний колись письменник, цей Основ'яненко розпочав нову сторінку в історії світового письменства, і саме тому, що лишився „провінціаломъ“: „живий въ Украйні, — як писав знов же до Плетнева, — приучался къ нарѣчію жителей, я выучился понимать мысли ихъ и заставилъ ихъ своими словами пересказать ихъ публикѣ“. І коли од пишних диктаторів літературних того часу й слід загубився—хто ж бо й справді тепер може читати якого-небудь барона Брамбеуса?—то скромний Основ'яненко от й зараз ще викликає слюзи на очах у багатьох читачів своїх — з категорії невибагливих.

От тільки ми, цехові літератори, кривимось трохи: старовина, мовляв, наївність. Так, старовина... Але такі побожної пошани до слова, але такого серйозного відношення до свого письменницького діла, але такого захоплення своїми героями і героїнями, „все в вѣтках і записках“ — не ва-

діло б і нам у того старого письменника повчитись. Він бо довгий шлях од Фаладея Повинухина до Грицька Основ'яненка—той шлях, який багатьом з нас готовим

достається,—власними пройшов ногами і гирким досвідом—навчивсь його цінити. Цей досвід—і за наших ще часів на Україні річ не зайва.

К о л ь о р о в і п а п е р н.

Стаття проф. К. Широцького.

Відавна існує звичай книжку вкладати в оправу з шкури, полотна або з паперу (бібули); то належалося на Україні до штуки „інтролігаторскої“ (переплетної), але й в руки оправника—інтролігатора книжка попадала вже не „гола“, а в „сорочці“.

Ще від часів античних книжці давали багато оздоблений титул—звичайно архітектурного типу (порталь — вхід до книги) а згодом уживали й иншої орнаментациї—часом в декілька фарб, що клалися механічно з тої пори як було винайдено друкування книг. Тоді до титулу книжкового чи до вхідного листа було додано й верхню сорочку чи обгортку, що так само мала своєї оздоби, правда далекі вже від того, щоб символізувати зміст книжки, як то бувало звичайно з орнаментациєю „титулів“.

Такі сорочки звичайно з кольорового паперу маємо ми й на наших українських стародруках—Львівських, Київських, Чернігівських, Почаївських і часом настільки інтересні своєю орнаментациєю, що ця галузь штуки потребувала би мати свого особливого дослідника.

Уживалося на такі обгортки грубого паперу різних кольорів однотонного або орнаментованого, але завше мальованого лиш з одного боку; спідня частина обгортки zostавалася білою. Орнаменти на фарбованому якимось (червоним, чорним, жовтогарячим, зеленим) тоном папері накладалися пензлем через припорошку, або—прорізаний трафарет, бували писані рукою й друковані з ритованого кліша, (пізніше й иншими способами) а також витискувані вглиб або пуклясто—рельєфом. Для деяких книжкових типів в XVIII в. в Печерській Київській друкарні умисне навіть заготовлювалися кліша, яких спеціально уживали до одної й тої ж книжки на кожній обкладинці.

В тій самій Печерській друкарні, що мала за Київом в Радомишлі свою паперню і що була взагалі після Львівської друкар-

ні осередком Українського друкарства, був свій штат малярів і ритовників, про яких згадує Павло Алепський і котрих ми знаємо по іменах в великому числі. Вони й давали нам ту інтересну галузь орнаментациї в штуки, що вводить нас взагалі до орнаментациї на так званих мальованих тезисах, афишах, шпалерах, вибіяках й т. п.

Потреба до мальованої зверху книжки, яку ті майстри ввели, глибоко закорінилася в нашому народі й він дотепер оздоблює визерунками палітурки своїх книжок, маючи собі приклади в роботах старих дяків і в різних кунштах, добуваних до цієї пори у Почаїві, де вони розмальовуються саме в той спосіб, що й в XVII в.—зеленкою, маїнією, суриком та баканом.

Уживання кольорових паперів до книжкових обкладинок на Україні не було чимсь виключним; звичай прийшов сюди з заходу; він був відомий в Італії, а також кольористі, розвічені папери знали в Греції і в Туреччині. На Україні, як і в Італії в XVI—XVII вв., був особливий попит на мальовані тканини для обтяжки стін так звані „колтрини“—тож був готовий склад визерунків і для кольорових паперів. Такі мальовані полотна між иншим українськими художниками вивозили й за кордон.

Мальовані полотна уживалися теж до обкладинок книжних, але коли в хатньому вжитку їх заступили паперові шпалери, то тоді кольористі папери на книжках діставали одні й ті ж зразки—спільні з тодішніми оздобами тканин та инш.

Стілі ренесансові—барок, рококо, класичний—можна увесь час слідити там й там.

В шпалерових окрасах буданків уживалося й шось подібного до інкрустациї чи викладок з різних паперів — викладалася окремі пано, а на них наліплювалися квіти, вазони, вази бордюри. (Пскорщина Розумовських в Козелці); те саме бачимо й на книжках—иноді узір обкладинки вложеної з різнокольорових шматочків.

Паприкінці XVIII ст. з'явилися мармуровані обклади для книг і живуть до-нині. Але те ж не без вилливу хатніх шпалерів, з яких по дуже давній традиції викладали „під мрамур“ цоклі хатніх стін. Уживався мармурованого паперу до книг цілком не доречно, бо мармурування хоч би й імітаване, може належатися лише стіні—тільки не книзі.

Таким чином, шпалер, вироблюваний на фабриці з окрасами, пристосованими до декорації стін, тільки вбив книжковий кольоровий папір і цей останній почав відроджуватися лише останніми роками рівночасно з відродженням графічних штук.

Такі папери тепер готуються літографічним способом; але є фаховці, що роблять їх теж і хатнім способом, користуючись фарбами давнього часу. Напр., для темного паперу з різними розводами розгрівають умбру і, розвівши її на воді з крохмалем, накладають зверху папер, волять цим папером шпателью чи пензлем з зубцями, вироблюючи різні фігури; так само роблять

хвилястий папер—на сметані з гумі-драгану: розкладають на ній різні кольорові плями, потім волять по рошні гребінцем, щоб фарби розтягнулися й стали хвилями, а тоді накладають папер і відтискають той самий взір. Для мармурованого паперу беруть крохмальної рощини відмальованої в той тон, який має бути дном (фоном), а потім накладають фарби плямами й роздувають їх міхом—тоді відтискають на папері.

В той самий спосіб робили папери золотого й срібного тону, червоного, блакитного, жовтого, рожевого, фіялкового, зеленого, тільки з деякими змінами і додатками.

На таких однотонних паперових аркушах клялися потім орнаменти пензлем, друкувалися фарбою, або витискалися рельєфом. Останній спосіб особливого ефекту діставав, коли уживався на золотому тоні сполученому з зеленим, або з червоном, — ці сполучення були найбільш уживані і в українській іконографії. Папери останнього гатунку часто клялися через свою красу й на оправі, заступаючи тканини та шкуру.

Ж и в и й т р у п .

Стаття С. Паночіні.

529 Пахаревський. Оповідання. Книжка перша. Видання друге. В-во „Сіач“. Черкаси, 1918 р. Ст. 116, ціна 1 карб. 50 коп.

530 Його-ж. Оповідання. Книжка друга. Видання друге. В-во „Сіач“. Черкаси, 1918 р. Ст. 185. Ціна 2 карб. 40 коп.

...„Леонид Пахаревський“...

Давно вже не доводилось бачити друкованого по українському цього підпису. Знали: був такий чоловік, зробив незначну вкладку в письменство наше — й зник. Але ховали, не тужили, — бо живий, — а він, наче вмер... І тільки чутка йшла, що юля налетіли хвилі революції, яка примушувала всіх пенних і чесних українців приймати ту чи иншу участь в громадській боротьбі—словом, пером, ділом—Л. Пахаревський вирнув—та не там, де сподівалися, де можна було би побачити „українського письменника“... „Прийшли вісті недобрі“—і він швидко справдився... І ще раз ствердили ту славу нашу ганебную, нагадали, що ми

... мали свого Леоніда...
І безліч своїх Ефіальтів“...

А той, хто під стягом „Леоніда“ боронив наші Фермоїли від навали „братньої культури“, був довгий час постійним співробітником національного вогнища — старої „Ради“, писав для газет і журналістів наших в оборону української справи—опинився, як Ефіальт, в ворожій таборі.

Ну, а коли в ворожій таборі, то-по за межами нашого життя; хоч і живий, та труп „в гробі повапленім“.

Про мертвих же в некрологах громадська „оцінка“ дозволяє писати те, чого не можна сказати про живих...

Отже й я дозволю собі зазначити своє передчуття, що Л. Пахаревський — чи не той часом „чистий серцем“ Мечтатель з „Кіевской Мысли“, той „прежній“ український педагог і „письменник“, що—нвін так невдало, але-ж завзято виступав проти рідної школи, якої колись прагнув, проти рідної літератури,—в сінодик якої його заведено... І коли, розгорнувши книгу С. Єфремова, читаю в його „Історії українського письменства“ в роз-

ділі XIII, на ст. 443—444: „Леонід Пахаревський—співець одцвілих надій, тужливих переживаннів, яких рясно доводиться знавати серед нашої буденщини чулому й жадному на добро та красу серцеви“... то наче слухаю сумні слова псалтирі над „новопреставленим рабом Леонидом“...

Коли читаю далі—що Пахаревський, мовляв, часом таки намагасться наче боротися з буденщиною, але його заклики до боротьби—„збиваються раз у-раз на распачливе бажання: хай буде, що буде, аби тільки не буденщина...“ — то перед очима стоїть оте: „Хто плазувать родивсь—літать не може“...

І з тугою в серці по „бувшій людині“ sine ira гортаю сторінки першої книжки оповідань, перебіраю трюпики „Пожовклого листа“...

„Умерти—заснути, умерти без одчаю“ (ст. 5)—шепоче один листок. Другий йому в унісон: „Краще тихо опочити... Тоді буде краса вмрання“ (ст. 6). Гортаю далі листочки... „Вона (колишнє кохання о. Івана з оповідання „Горе“) стала з моторної дівчини... сварлива, гостроноса матушка, торгується за тебе“... Пап-отець Іван ходить, як соняний. Шілісінський день: „Здуріла?“—„Здурів!“—„Подла!“

Все таке сіре, слизьке, нудотне, якийсь туман гнітючий, важка заморока... „Сірим туманом поьялися молоді літа і молоді надії“—Аполона Курки (ст. 17) і „пустоко віяло коло немолодої дівчини“ (ст. 25).

Не люле—тіні, не рухи—„ремигання“, не прізвища—слимацька номенклатура з записку Наукового Товариства.

Все про те і проте саме... той „слабший“, сіренький, повірливий, а он той — пустоцвіт, „порожня, непотрібна людина“...

Годі—ачей—друга книжка—оті „Буденні оповідання“ не такі бридкі й слизотні! Але ж і тут знов тієї... „Життя наше сіреньке... Маленькі ми люде, маленькі й робітника“ (ст. 15). Перед очима снується ціла низка покалічених, нудних, безбарвних людей, наче за Данте й Вергілієм маядруєш Чистилищем до Пекла: Соня, яку чоловік наділив поганною хворобою (Хризантеми), Ромочка, кисла людина (Ліжка під дверима), Вітя і п. Вітольд, у яких болять душа (Тоді, як акації цвіли), „Кошечий батько“ з лисою головою (Згадка) і...багато їх. Які люде, такі й діла їх—дрібні, нікчемні: лайка, сльози, прокльони, бійка... Одним словом, кажучи словами французького поета:

„Всі хризи небесні
І струпи землі“...

зібрав автор і підніс їх читачеві, і хаючись кисло.

Тяжко на душі після читання оповідань. Шкода тих людей, що борсаються в путах життя, а ще шкодніше сам автор...

Сім літ мовчав чоловік. Певне, зборов буденщини і згинув; борсався, сався, а далі стомився та й махнув рукою на все і на свій (будь-що-будь) талаат цілком пустився берега, зневірившись вьсьому...

І от, коли взявши до рук число „Російской Мысли“ від 26 (13) липня, побую такі рядки чулого „Мечтателя“ „жаланіє спішно, пока не ушель момент українізировать школу“, або ще краще „ваххическая картина быстро несущейся громащей школу українізації, одухотворенной боязнью русской культуры“, врешті, „бѣдность душевная, гровить дѣтя Украины“, то бачу, що немає влажитьового контрасту межи минулим і сучасним. Ще сім літ тому „пожовкло листя“ і Пахаревського, і „Мечтателя“ і дисонасом було би живому трупові брати участь у святі відродження рідної нації.

Не дарма побоювався Пахаревський проклятої буденщини, не дарма кляв, що „вона засмокче, скрутить, знесилить, убьє“ (Під новий рік)...

Так писав він тоді, коли ще був „ловѣком“,—і не встерігся: буденщина її засмоктала, скрутила, знесилила, вбила, зостався живий труп. І сім літ мовчав Пахаревський, бо сам побачив, що не вди поніс свій мозок і кров, не тому кувфіміями!...

Так, так,—„хто⁶ плазувать родивсь літать не може“. Підлетів і вправ. Блима якийсь вогник у душі і згао. Збунтувався раб і злякався, і знову прибіг до пана принав йому до ніг з благанням дарува йому „помилий літ юнацьких“. Стара пісня—ще ж турки знали, що немає ших яничар, як українці, і вимагали, ш гетьман Дорошенко постачав їм молодих українських хлоп'ят для яничарських полків.

І не варт би було на цьому спиняті бо „річ світова“... Але ж не звикли ми в чимомо вперше, щоб перекінчик намагався в новому таборі використати матеріялі в вигоду з того, що було зроблено ним

в чесного життя. До якого, справді, ального падіння мусів дійти чоловік, якщо мусів занедужати на дальтонізм у авах чести, щоб спекулювати „гріхами юнацьких“, в даннім разі—отими опоніями. Давна річ: ганьбити і знущаєть чоловік над рідним українським сло— і одночасно продає українському вишцтву свої українські писання.

Це вже певний спосіб форсувати програду стежечку до історії літератури й в може єдиним прикладом...

Навіть за ті хороші й поетичні оповання: „Дід знав усе“, „В царстві комиз“ та „Батько“ — не зможе ніхто в раїдів відгукується на заклик автора! одімо на могили, на цвинтарь, де закоче наше зелене листя і покладімо там і осінні айстри“ (кн. 2, ст. 121)... мовз на могилки тих згаслих душ юнацьких, задовольняли свої потреби „по українімъ только книгамъ, небогатымъ количествомъ и качествомъ“, як пише „Мечталь“ (К. М. № 121).

Ні, женіть його прич, бо що спільного є „Неофрон“ з пречистою квіткою...

Дивує нас і те, що поважне видавцтво „Сіяч“ взяло на себе таку невдяч-

ну працю: перевидавати „теперішнього“ Пахаревського.

Навіть той малюнок, що дало воно на обкладинках його книжок, не спокуте вина „Сіячевої“. А малюнок, справді, символічний...

Ось на заднім плавні паркан з цятками непевного походження, в правім кутку кущ нехворощу, з якого роблять деркачі, в лівім—ціле гніздо гадючих грибів, а посередині „тече річка невеличка“ з помийної ями, заступаючи небо своєю запашною парою...

Не знаємо, може й знову „чулий“— Пахаревський почне творити свої, вживаємо вислову „Мечтателя“—„небогатыя количествомъ и качествомъ“ оповідання, бо вже відомо, що береться він „заробити на Гоголі“ у того ж самого „Сіяча“*), але-ж про ці—хто скаже тепле слово...

Може й почне...

Та становище цього „живого трупу“ гірше за Лазарева, бо той хоча вмер і „смердів“, але ж міг воскреснути, а цей... власноручно на своїй могилі поставив пам'ятника з тремтучої осики.

*) Див. оповістки вид. Т-ва „Сіяч“.

Критика і бібліографія.

I. Історія.

331 В. Степовий. Запорозький зімовник. Історичні відомости. Видання друге. Вид. „Сіяч“. Черкаси. 1918. 24 стор. Ціна 35 к.

Факти зовнішнього історичного життя країни більш менш відомі тепер кожному українцеві, що ж до життя внутрішнього мсів минулих, що до культури тих часів, громадських та державних законів і звичів, то вони відомі лише людям, що кояться в історії, що мають час і можливість знайомитись з первотворами, з історичними джерелами. Такі твори як „Історія Нової Сячи“ Скальковського не кожен може здобути, тим більш в глухій провінції, а книжка Скальковського розгортає перед нами надзвичайно цікаві сторінки державного й господарського життя Січі, що вже на той час мала певні зародки організованої республіканської держави. Тому бігасмо брошуру Степового, що перека-

зує легкою, популярною мовою головні риси того громадсько господарського життя запорозької Січі. Книжечка складається з трьох уступів. I—Запорозький зімовник. II—Новий рік на Запоріжжі, III—Останній кошовий Запорозький Петро Кальнишевський. Але цього мало: популярні брошури пишуться для людей мало знайомих з значеним питанням, через те ціє брошури ніяким чином не можна було починати з опису Запорозького зімовника, а треба-б було дати спочатку бодай коротенький нарис історії Запорізької Січі, перші згадки про неї в історії, ідеали її, завдання, устрій громадський тої першої Січі. Це дало-б можливість читачеві зрозуміти, яку велику еволюцію перебула Запорозьська Січ, як вона ширилась, зростала і з войовничого лицарського гнізда ставала організованою державою. Що брошура виходить другим виданням, свідчить про великий інтерес до порушеного автором питання, а тому додаток картини життя першої Січі, руйнування Сі-

чі за Петра I надало-б їй ще більше ваги.

До такої брошури, як автор називає її „історичні відомості“—треба завжди додати і показник літератури порушеного питання, щоб зацікавлений читач міг остаточно познайомитись з ним. Сама ж брошура д. Степового безперечно зацікавить читачів.

Л. Старницька-Черняхівська.

532 *Др. Осип Назарук* (Воєнний дописувач Української Всевої Управи). *Над Золотою Липою*. В таборах українських січових стрільців. 1917. Львів. Другий наклад. Стор. 103.

Книжка д. Назарука „Над Золотою Липою“ є продовженням його праці „Слідами Українських Січових стрільців“ з приводу якої вже на сторінках „Книгаря“ доводилось говорити в ширшій рецензії (кн. 9, № 425). Нова книжка воєнного дописувача Української Боевої Управи уявляє собою збірник кореспонденцій автора, присвячених перебуванню січових стрільців в боях под славною р. Золотою Липою та в роботах їх близько од цього побоїща. Вона має ті самі риси, що й перша книжка О. Назарука „Слідами українських січових стрільців“: багато цікавого фактичного матеріалу з побуту українських воєнків, ще більше любови автора до того діла, якому присвятили життя своє стрільці, трохи екскурсій в наше минуле, досить різних рефлексій з обсягу національної психології,—а в цілому маємо книжку, бажану для лектури і цінну для історика українського січового стрілецтва.

Багато ілюстрацій, портретів, гарно—навіть художне виконанні, гарна обклашка, хороший папір, чіткий шриффт роблять книжку бажаною для кожного інтелігентного українця. На жаль, ціни не зазначено.

С. Петлюра.

533 *В. Дзіковський*. (Воєнний дописувач Центральної Управи У. С. С.) *Моло Потутор*. 13. VIII—30. IX. 1916 р. Бібліотека Цент. Упр. Укр. Січових Стрільців ч. 3. Відень, 1917 р., стр. 32, ц. 80 сот.

Бої біля Потутор в літі та осені 1916 року були нещасливі для австрійської армії. В цих боях над річками Ценівкою та Золотою Липою брали участь і українські січові стрільці. По лицарському билися тут стрільці проти численного ворога, не раз одбивали шалені атаки його, але врешті не могли встояти. Вислід бою рішила тут численна перевага москалів, російська гармата і вміле керування арматним вогнем. В-ій Дзіковський безпретенсійно оповідає про всі перипетії тяжких боїв, в яких так багато загинуло української січової молоді смертю хоробрих, а ще більше взято було до полону.

Книжечку написано просто, правдиво, без зайвої балаканини. Має вона гарний зовнішній вигляд і надрукована на гарномуж папері, містить в собі кілька портретів і фотографічних малюнків. Кожен, хто цікавиться долею січового стрілецтва, не пожалкує, коли купить її, тим більше що за коштує вона не дорого—80 сот.

С. Петлюра.

II. Публіцистика.

534 *Др. Михайло Лозинський*. *Михайло Павлик, його життя і діяльність*. Накладом „Союза визволення України“. Стор. 23 і 8^о. Відень, 1917. Ціна 40 сот.

„Не зоставив Павлик по собі визначних творів, які передавали б його ім'я грядучим і грядучим поколінням. Але, коли візьмемо на увагу ту невсипущу працю, якою зазначилося життю Павлика в нашій національній житті, той ідеалізм з яким він віддавався тій праці, й ту жертву цілого життя, яку він приніс ідеї — то Павлик являється одною з великих, історичних постатей в житті нашого народу“.

Цими словами кінчає М. Лозинський свою невеличку працю про Павлика. Поглядаючи цілком справедливий і він одводить покійному українському діячеві як-раз те місце, що йому в нашій історії дійсно належить. Це справді була середня людина, справді він не лишив по собі вікопомних творів. Можна навіть чимало дефектів знайти у тому, що він за своє життя зробив. Але по-всім тим з Павлика таки постать історична. І не тільки час, великий час формування громадського світогляду, виніс Павлика на височинь історичної постаті, — спричинився до цього і сам небіжчик. Багато було тоді покликаних, та мало обраних, і Павлик мав частя належати до останніх. З натури своєї це був, кажучи влучним слівцем Тургенева, однолюб, однієї книги автор, однієї ідеї вірний адепт. І раз потрапивши на свою путь, люде такої влачі вже з неї не звертають, а віддають себе їй цілими, без останку. Це й зробило з Павлика цікаву й характерну постать у нашій недавній історії. Хоч „не судилося йому зайняти видного місця ні в літературі, ні в науці, а також в публіцистиці, величезна більшість його днів пішла на чорну, невидну, хоч не безслідну працю“, як завважає М. Лозинський,—проте, додамо, Павлик заслужив на те, щоб його життєпис не затонував у морі життєписів інших серечних людей. З ентузіазмом писати про його не будуть, але з подякою й пошаною — напевне.

Такий вигляд має і праця М. Лозинького. Автор добре використав факти з життя Павлика і гарно освітив цю невисуну-ту постать невідомого працівника. І не-елачку книжечку з користю прочитає ко-жен, хто цікавиться нашим письменством і ромадським життям.

С. Єфремов.

535 Georg von Gassenko. „Zot Cholmland Polnisch oder Ukrainisch?“ Льозана, 1918 р. Ст. 8. Ціни не зазначено.

Брошурка на 8 сторінок друку. Титул її „Холмщина — польський чи український край?“ ставить запит виразно і ясно. Такуж виразну дає автор і відповідь: не лиш етно-графічно та історично, а й політично Холм-щина була, є і буде частиною України. Власне цікаво підкреслити тут оте „полі-тично“. Холмщина від поділу Польщі і до 1910 року входила, як адміністративна ча-стина, в склад „Прівісляньського края“. Поляки ж покликаються тепер на цей факт, як на своє „історичне право“ на Холмщи-ну. Поляки замовчують, що в 1910 році в тайній політичній згоді з столипінським урядом, вони зреклися цього свого „істор-ичного права“. Цей момент мало спопуля-ризований навіть серед нашого громадян-ства. Там більшу бойову вартість має він в брошурці, зверненій до німецької ауди-торії, яка стоїть незмірно вище по свсему політично-правному вихованню і не прохо-дить так байдуже поуз „історичних прав“, як більшість наших зарозумілих в своїй недосвідченості політиків.

І так, по суті річі можна лиш поба-жати, щоб брошурка можливо ширше роз-ійшлася серед німецького громадянства. Це особливо важно тепер, поки нашу гра-ницю на Заході ще не усталено, коли на-шим обовязком є виправити помилку Ми-рової делегації з її нещасливим „додатко-вим протоколом з дня 4 березня“.

Але у кожної річі крім суті є ще й форма. І тут, коли б автор заходився коло другого видання, йому доведлося б уважніше поставитися до свого завдання, ніж це зро-блено нині. Кострубатість німецької мови може ще йому, як чужинцеві, пробачити німецький читач. Але до такої надмірної сили друкарських помилок, яка зустрічаєть-ся на цих кількох сторінках, західний чи-тач не звик. Коли він прочитає заплатив (zahlte) замість зарахував (zählte), як це маємо на стор. 4, то він може й зовсім втратити охоту читати далі незрозумілу річ.

Але не лиш чужинці, а й ми вправі жадати від автора більш коректорської уважності. Коли ми чатаємо Dnistro, то бачимо що він хоче, і цілком слушно, зде-москалізувати назву нашої річки і звести українську географічну транскрипцію. Але коли так, то тоді слід би вводити її одра-зу ж правильно і замість московського Dnjestr писати наше Dnister. Далі, коли пи-ємо одну назву по українському, то не слід на тій же 3-ій сторінці писати другу по московському—Kiew, а вже послідовно писати Kujiw, як цілком правильно тран-скрибовано на тій же сторінці—Haljtsch.

Так само вправі ми вимагати, щоб історичні назви наших країв прикладалися бодай нашими людьми правильно до відпо-відних територій. Неможна польські пові-ти, як Берестейський та Кобринський за-раховувати до Підляша, а підляські Біль-ський та Константинівський до Холмщини, хоч би вони і входили адміністративно в склад Холмської губернії.

Нарешті мусимо подати ще одну не-прохану пораду: не личить, щоб д. Гасенко, цитуючи в своїй брошурі різних авторів, як Шафарик, Ріттіх, Нідерле, покликався ще й на інтервю з паном Георгом Гасен-ком в „Новій Цюрихській газеті № 385 від 20. III“, як це читаємо на стор. 5, бо на власний авторитет можна покликуватися з успіхом лиш серед дуже вузького кола особистих знайомих.

Ол. Скоронис-Іолтуховський.

536 Карло Каутський. Визволення націй. З другого видання переклав Михайло Ба-ран. В-во „Робітничої Газети“. Київ, 1918. Стор. 75. Ціна 2 карб. 50 коп.

Дуже цікава книжка, в якій з'ясовуєть-ся одне з „проклятих“ питань людськості, питання національне. З'ясовується воно з точки погляду „правовірного“ маркєвизму.

Як відомо, адепти цієї доктрини поді-ляються, що-до своїх національних погля-дів, на три течії. Перша з них, яку Каут-ський кваліфікує, як „імперіалістів“, розу-міють справу інтернаціоналу дуже просто: „Великі культурні нації мають проковтнути малі, карликові народки“...

Каутський відповідає „імперіалістам“, що їх поглядіві суперечить межинародній характер соціал-демократії, що так само, як і її демократичний характер, він ґрун-тується на життєвих умовах боротьби про-летаріату. Він каже: „Пролетарі різних дер-жав і націй не одріжняються між собою

своїми інтересами, їх інтереси не протилежні. Вони можуть вести визвольну боротьбу тільки в найтіснішій єдності". Безумовно, коли інтернаціонал мати не за гарну мрію, а за необхідну потребу, то справедливість потрібує визнання за иншими націями всіх тих прав, яких домагаємося і для своєї нації. Всякий поділ народів на великі й малі, на більш і менш здатні до культури; на панські й „мужицькі“—протилежний цілком ідеї інтернаціоналу.

Друга течія, — це по кваліфікації Каутського буде „соціалізм, тісно сполучений з націоналізмом“, представником якої є австрійський марксист Отто Бауер. Бауер зазначає, що кожна нація уявляє з себе особливу культуру і що робітничий клас, поскільки великими не були б результати його боротьби, ніколи не може дійти у капіталістичному громадянстві до повного посідання національної культури. Тому кожна еволюційно-національна політика, після Бауера, неминуче є соціалістичною політикою.

Каутський відповідає Бауерові, що його рецепт „національного розвитку“ не тільки не буде сприяти зближенню народів, але навпаки—буде сприяти чомусь противному.

Таким чином, осуджуючи дві перших течій, тим самим Каутський стає на засаду третьої течії, яка визнає, що язиковий поділ людства визначає ослаблення його сили, але й інтереси національності також мають значіння, поскільки вони йдуть поруч з інтересами демократії.

Каутський гостро висловлюється проти „визволення“ нації без згоди цієї нації. Він каже: „Жадна країна не повинна бути приневолюеною змінити свою державну приналежність проти волі свого населення!“

Як бачимо, цю книжку видала „Робітнича Газета“—орган української соціал-демократії. Чи то наші марксиста стають на позицію Каутського? Чи то вони взагалі ширять марксистську літературу різних відмін?

Переклад досить добрий і свідчить, що д. Баран свідомо став до справи.

О. Грудницький.

537 Др. Герман Гуммерус. Самостійна Фінляндія. (Брошура написана спеціально для видавництва автором Фінляндем). Видавництво „Серп і Молот“. Київ. 1918 року. стор. 22, ціна 40 коп.

Дуже цікава брошура особливо нині, тим, що вона перелбачає багато фактів, які здійснилися значно пізніше, ніж її було написано. Автор писав її ще за часів пану-

вання в Росії тимчасового уряду, який визначивши на своєму прапорі самовизначення народів, в дійсності змагався з тим самовизначенням не менш, ніж самодержавне правительтво російського царя, і сам примусив народи Фінляндський, Український і инші, що з самого початку домагалися федеративного устрою Російської Держави, прийти до думки про необхідність самостійності, якої єдиного способу занобігати централістичним стремлінням революційного російського уряду і всього великоруського народу, незалежно від партійних ріжниць.

Автор доводить, що російський централізм так глибоко вкорінився в душу народу, що недержавним націям, в тому числі Фінляндцям неможливо буде добитись визволення ні акше, як шляхом самостійності, але вказує разом з тим на те, що повна „сучасне російське правительтво має силу, доти воно в ніякому разі не зречеться добровільно Фінляндії“ і буде уживати проти неї збройної сили, якій Фінляндія не може нічого протиставити. Тому треба чекати розвалу Росії, який напевно повинен наступити в недалекому часі.

Пророкування автора здійснилось, розвал Росії є факт і факт є й самостійність Фінляндії. Але брошура і тепер читатиметься з цікавістю, яко доказ того, як людина, що глибоко дивиться в корінь річей, може передбачати будучину.

К. Лоський.

538 М. Троицький. Литовці. Накладом „Союза визволення України“. Стор. 19 і 8-о. Відень, 1917. Ціна 40 сот.

З Литвою Україну звязують не тільки натуральне спочуття й симпатії, що бувають між усіма пригноченими хижим орлом російським націями. І в минулому, і в сучасному нашому були такі спільні нитки, що тим натуральним звязком ще більшої надавали сили й ще тісніше єднали обидві нації. В минулому Україна разом з Литвою одбула одну з найцікавіших і блискучих сторінок своєї історії; в сучасному допомогла багато схожість у долі обох, таких близьких колись народів. Литовці, як і ми, пережили добу роздирання свого національного тіла двома однаково хижими орлами—російським і польським, як і ми, діждали вони моменту свого національного відродження; як і ми, дійшли тепер хоч частково до світання своїх національних ідеалів. Ці обставини поясняють не тільки видання спеціальної книжки про литовців, що появилася на нашому книгарському ринкові захо-

дами „Союзу визволення України“, але її спосіб трактування цієї теми. Автор брошури про литовців дуже часто використовує цю спільність долі та інтересів і широко користується з методу аналогії. Обставини на Литві часто пояснюються нашими українськими обставинами.

Праця М. Троцького стисло оповідає про національно-політичну боротьбу на Литві, про систему русифікації, з одного, й політизації, з другого боку; про національний рух серед литовців та їхні здобутки аж до останнього часу.

Брошура взагалі добра і цілком на часі, окрім останнього абзаца, що тепер вже анахронизмом одгонить.

Треба зазначити ще помилку на стор. 9-ій: леве чи Сирокомлю та Крашевського можна назвати „литовцями найчистішої крові“; перший був швидче литвин (білорус), а не ливоць, а другий мабуть таки ближчий до українського роду.

С. Єфремов.

539 *Ляля Ляйпат Рай. Сучасне політичне становище Індії.* Видавництво „Серп і Молот“. Переклав з німецької мови Ю. О. Київ. Червень 1918 р. Стор. 44. Ціна 90 коп.

Кожному, хто цікавиться національно-політичним життям „недержавних народів“, раємо неодмінно ознайомитися з брошурою видатного індуського політичного діяча Ляля Ляйпат Рай. Без усякого сумніву нам, українцям, ніби то вже „державному народові“, а в дійсності народові, який не осяг ще й втяжку на будь-який значний рівень національної свідомости та почуття національної гідности, користно почути про форми національної боротьби близького нам своїм національно-політичним становищем індуського народу зі своєю „Єдиною, Неділянною“... Англією.

Червоною смугою у брошурі Рай проходить думка, що навіть соціалісти пануючих народів ніколи не зрозуміють справедливих жадань пригніченої нації. Ці соціалісти завше патакатимуть про „єдиний демократичний фронт“, і в той же час радо блокуватимуть з чорною сотнею, підуть з нею єдиним фронтом проти самого навіть незначного прояву національної волі чужого народу, аби тримати тільки цей нарід на ланцюгу своєї „вищої“ культури.

Ще з шкільної лави нам паморочили голову, репрезентуючи Англію, як назвичайно культурну державу що-до її поведінки з підлеглими їй націями. Але яка ж

це нахабна брехня! Автор брошури наводить яскраві приклади ганебного нищення „культурними“ англійцями „некультурних“ індусів і застерігає провідарів англійської політики од того, щоб вони не примусили „триста п'ятнадцять мільйоновий народ привчитись вмірати мільйонами за справу свого визволення“...

І дійсно, „пікантно“ поводить себе Англія: однією рукою давить безліч народів, а другою розповсюджує по світах свої відозви з закликом повстати на здобуття національної волі всім народам! Не лише Англія тримається такої політики, а майже всі „державні нації“. Тому ніяка орієнтація на могутнього сусіда не розв'язує остаточно питання. Справа визволення „недержавних народів“ полягає виключно в їх власній культурній силі, в їх власній організованості...

Д-ій Ю. О. справився що-до техніки перекладу брошури Рай зовсім добре. Взагалі, подібні брошури дуже бажані на нашому книжному ринку.

О. Грудницький.

III. Економіка.

540 *Л. Бухановський. Фінансова і економічна політика і кооперація.* Київ. Стор. 8. in quarto. Ціна 40 коп.

Зазначений вище, завдат дорогої по ціні, метелик, не маючи відношення до кооперації, внаслідок торкається фінансової політики того торговельно-аграрно-промислового з'їзду, який на перших днях гетьманства був скликаний, щоб признати і підперти новий лад та кабинет Лизогуба. Не обзвинуваючи своїх тез докладно, д. Бухановський гостро „розносить“ програм тих буржуазних верств, натомість ставлячи свій власний демократичний програм, рація якого в свою чергу не завжди витримує критику, а особливо його практичні поради.

Думаючи поправно, що нам треба мати свою українську валюту і дбати про її якість, автор тут же збивається, змішує рубля з карбованцем і радить зайнятися підняттям курсу рубля (?), тоб то поліпшення великоруської валюти. Добрий чоловік, він незабаром певне вболіватиме китайською валютою або якоюсь иншою, але при чому тут ми і кооперація? Такою ж являється його порада монополізувати кредит, де автор, на наш погляд, просто не дає собі відчиту про всю грандіозність питання, яке зачіпає.

Місяцями д. Л. Бухановський доміться в одичені двері, поважно доводячи те, що є загальним місцем в політичній економії, напр., що емісійне право повинно належати державному банкові. А подекуди говорить сресі, на зразок: „Золото стратили тепер все значіння, як мірло цінностей“... або „Війна знищила капіталіст“; або — цьому хай економісти повчаться! — „друкарський станок може стати засобом підвищення добробуту населення“. У Києві є друкарський станок Куль-

женка, який друкував папірці в 100, 50 і 25 карб., в ньому-то ховається—по Бухановському увесь секрет підвищення добробуту українських горожан. Не варт було відкривати такої Америки.

О. Мицюк.

IV. Красне письменство.

541 Твори Івана Котляревського. Видання друге, під редакцією, з переднім словом та примітками Сергія Єфремова. З портретом автора, ілюстраціями В. Корнієнка, академіка Поленя, заставками Ів. Бурячка та іншими малюнками. Київ. 1918. Стор. 25 + 170. Ц. 3 карб. 50 коп.

Справа видання наших класиків настільки пекуча і невідкладна, наскільки назріла потреба в новому друкованій всіх видатніших наших письменників, що перевидання творів Котляревського, та ще в такій гарній редакції, як виконана Єфремовим, єсть певне позитивне придбання для нашого громадянства.

Цінність цього другого видання збільшується тим, що ми знаходимо в йому вперше надрукований з автографа текст „Москаля Чарівника“, перевірку якого зроблено мною в Петербурзі. Починаючи з першого видання р. 1841-го і до останнього часу в тексті цієї „опери“ було пропущено місце, що псувало зміст всього контексту. Тепер воно реставровано. Кінець цієї також новий: в автографі після звичайного закінчення знаходимо ще цілу пісню. Багато й інших дрібніших доповнень і поправок. Літературно-громадський портрет Котляревського, зроблений Єфремовим, — блискучий критико-історичний етюд. Шкода проте, що автор його, не дав повної оцінки художньої вартості, а також стилю й мови творів Котляревського. Це правда, що ми не доцінили б літературної вартості спадщини Котляревського, як би підійшли до його творів „тільки з самою літературною міркою“, як каже шановний редактор, але й оцінка зазначених вище моментів — теж річ потрібна і необхідна, тим більше, що це зразкове видання без сумніву буде книжкою, сторінки якої не одна тисяча пальців перегортатиме і в бібліотеках шкільних. Біографічні та бібліографічні розвідки редактора, а також ілюстрації збільшують цінність цього гарного, чепурного видання. Вперше прикладено до творів Котляревського і його автограф.

Пав. Зайцев.

542 Іван Нечуй-Левицький. „Микола Джеря“. Повість. Видання 3-є, вид ва „Січ“ в Черкасах. 1917 р. Стор. 162. Ціна 2 карб. 20 коп.

543 Сільська бібліотека № 3. Іван Нечуй-Левицький. Кайдашева сім'я. Повість. Видання 3. 3-во „книгарні Є. Череповського“. 1918 р. Ст. 169, ціна 2 карб.

544 Іван Нечуй-Левицький. Старосвітські батюшки та матушки. Черкаси Вид-ва „Січ“. 1918 р. Ст. 360. Ціна 5 карб. 50 коп.

Окремі повісті Ів. Нечуй-Левицького нині видаються „Січем“ в Черкасах і видавництвом Череповського у Києві. Видання обох видавництв швидко розбіраються, що свідчить про цікавість громадянства до письменника.

Повість „Микола Джеря“ перше було надруковано року 1883 в „Раді“. Це одна з тих повістей („Причепа“, „Хмаря“, „Микола Джеря“, „Кайдашева сім'я“, „Старосвітські батюшки та матушки“), що висунули Нечуя Левицького серед письменників українських на одно з перших місць.

В цій повісті письменник яскраво змалював перехідну добу від кріпацтва до вільного життя. Сумно перечитувати в наші часи таке оповідання... Останні хвилини панування панів Бжозовських над темним, позбавленим всяких прав, народом відзначалися особливою жорстокістю та знущанням. Тихо стогнали люди й не бачили кінця й краю своїй, не людській роботі, своїй кріпацькій залежності. Такі, можна сказати, незвичайні постаті, як Микола Джеря, що й в невимовно важких обставинах кріпацького життя не згубили свідомості своєї належності до людей, а не до худоби, — примушені були видати свою отчизну, насижене місце, молоду дружину та тікати в степи, на Бессарабію, на беріг Чорного моря, щоб врятувати своє життя від шаленої помсти розгніваного пана; на новому місці призвичаюватися до нової роботи, переховуватися від поліції. Після скасування панщини тільки й могли такі, як Микола Джеря, звичивши своє життя, вернутися додому, вернувшись побачити, як темний нарід і на волі не міг себе боронити від загребистих рук панів Бжозовських; побачити ті ж знущання над особою, а головне—стати свідомими безпорадності своєї й загальної селянської.

Сумно... Мимоволі приходить на думку сучасне становище нашого народу, його самотність, затурканість, та ж безпорадність і приборканий наче дух протесту, що нарастив століттями.

Фабула повісти примушує читача весь час стежити з напруженою пікавістю за розвитком кривацької драми, але мапіра писати Ів. Нечуй-Левицького вже застаріла для сучасного читача, навіть важковата для читання. Якось, не залишаючи майже ніякого вражіння, проходять повз вас детальові дріб'язкові кучеряві описи природи, подробиці етнографічного змісту. Книжечка зовнішнє має не дуже добрий вигляд; дорожувата по ціні.

В повісті „*Кайдашева сім'я*“, яку вперше було надруковано в 1879 році в „Правді“, (вийшла окремим виданням ще в Львові в 1880 році), письменник торкнувся не соціального становища селянина, не його відносин до поміщика, а характеризує родинне життя сім'ї старого Кайдаша й його двох синів; розбрат, лайки, ворожнечу між дітьми й батьками, поділ батьківського добра, що потягнулися одно за одним з того часу, як поженилися сини та в хату ввійшли невістки. Повість, не дивлячись на те, що деякі місця (кухання Лавріна) навіть в виразах нагадують сторінки „Миколи Джері“, що фабула розтягнута, нерівна і трохи заплутана, а кінець в'ялий і мало оброблений, — все-таки залишила слід, і назва „Кайдашева сім'я“ нині стала життєвою назвою для тих родин, де немає ладу. Книжечку видано чепурно.

„*Старосвітські батюшки та матушки*“ — „повість-хроніка“, як назвав свій твір сам автор. Коли цю „повість-хроніку“ було перше надруковано в 1882 році (видалася для журналу „Кіевская Старина“), то вона мала назву „Наші батюшки і матушки“. Чудові сторінки патріархального життя українського селянського духовництва початку XIX віку, що обіралось на парафії селянами, жило звичаями й бажаннями того простого люду, коло якого стояло, до думок та бажань котрого прислухалося, що за неприхильність або за нехтування цих звичаїв каралося, (як Балабуха з Олесею), народним „бойкотом“. Теплі сторінки повісти-хроніки мимоволі примушують порівняти тодішнє з сучасним духовництвом і зробити недобрый висновок для останнього з його бучними фразами, фарисейською любов'ю до простого народу та кастовою відірваністю від його. Видано книжку акуратно і за 360 сторінок чіткого друку ціну в 5 карб. 50 к. можна вважати приступною.

М. Лукашевич

545—546 *Ів. Нечуй-Левицький*. Біда баби Парасці Гришисі. Біда бабі Палажці Солов'їсі. Вид. „Січ“ у Черкасах. 1917, 1918 рр. Видання друге. Ст. 32 і 51. Ціна 45 і 65 коп.

Перші свої оповідання про всім відомих бабу Параску та бабу Палажку покійний письменник написав ще в 1874 році, як кажуть для поучаючого „народного читання“, щоб немудрі слухачі побачили, як то недобре сваритися та гризтися; але ж художник-реаліст переміг дідакта-резонера й повісті назавше zostалися в українській художній літературі, як чудово виточені мініатюри високої вартости. Два головних образи цих оповідань, як продукт назвичайної спостережливости й глибокої художньої інтуїції автора, зрослися з його душею і він довго не розлучається з ними, утворюючи цілу низку схожих до них епізодичних образів і типів в своїх великих повістях і романах. На останку днів своїх уже в 1908 р., письменник знову вертається до них і розповідає про дальнє життя тих же Параски та Палажки.

Проїшло більш десятка років після того, як автор уперше познайомився з жінками і розказав про них: події останніх оповідань належать до 1886 р. і далі. Постарілися наші баби, чоловіки померли, діти повирстали, пообзаводилися кожне своїм хазяйством, сім'ями, і бабам доводиться доживати віку у них. Нові обставини життя, нові родинні стосунки—це те тло, на якому автор розгортає перед нами картину життя кожної баби і на якому він малює їхнє лихо, їхню „биду“.

Мало чим оригінальні обидві повісті, що до їх форми: окремі епізоди, багато побутових рис, навіть теми—нагадують нам „Кайдашеву сім'ю“, але ж через цю знайому зовнішню форму проглядає новий настрій самого автора. Коли в перших оповіданнях ми за художньою завісою життєрадієного гумору автора можемо не помітити ні тих соціальних причин, що породили вдачі героїв, ні того, як сам автор ставиться до цих причин,—то в останніх повістях Нечуй-Левицький, хоч і як і раніше сміється, але не може заховати од читача того, що здатне викликати вже не сміх, а сум, і того, що робить постаті обох жінок нам не тільки зрозумілими, але й близькими. Самітність старих, всіми забутих жінок, їх острах, що й останнє можуть одняти у них діти, яких вони не змогли виховати як слід,—це вже теми сумні, а не тільки комічні. А коли ми прочитаємо про те, як салдатчина згубила сина Параски, її любо-

го мазунчика, і про те, як „журба наполягала на душу Параски і виходила вона за ворота й довго дивилась на зелену вербу над могилою сина та плакала, неначе на тій вербі розвилась не зелені віти, а її згадки про дорогого сина“,—ми забуваємо, що це та сама баба Параска, яка „собі на лихо уродилася доброю“ і ми бачимо її в новому освітленні; чудовий малюнок того, як зобіжена мала сиротинка з сльозми на оченятах обнімає свою стару бабусю Палажку, цю стару сиротину, й пригортається до неї, „бо щиро любила свою бабусю“,—мирить нас з бабою Палажкою. Так художник, розгорнувши товстий шар буденного намулу на людських душах, показує те, що лишилося святого на самому споді душі й примушує читача подарувати людям їхні гріхи й помиритися з ними.

Треба визнати вдатним вибір видавництва, що пустило в широкий світ ці два мало відомих широкому громадянству оповідання покійного письменника.

В. Дога.

547 *Еліза Ожешкова. Gloria victis! (Побореним слава!)* Перекладає з польської Софія Тобілевич. Видання тов. „Час“, Київ, 1918. 48 стр. Ціна 50 к.

Яка близька, дорога тема! Який чудовий виклад. Які глибокі думки і високі чуття! Кожен твір Елізи Ожешкової має чарівну силу будити струни людського серця. Бо хоч є Ожешкова письменницею суто-польською, але разом з тим є вона і письменницею загально-людською, тому що з кожної кривавої сторінки життя стражденної Польщі добуває вона надзвичайно чулі згуки, надзвичайно гуманні моменти. Віра в людину, віра в існування ідеалу, ідеальних поривань світиться ясним сяйвом в кожному її творі. Так, як в казці, — лихтарь її таланту освітлює в багні людського життя невмирущі вогники ідеалу. Чи то малює вона нам бідну жидівку-перекунку, що все життя своє несе в офіру щоденним турботам, аби дати можливість своєму великорозумному чоловікові читати священні книжки біблії, чи то малює вона нам смерть юнаків героїв, що життя своє віддали за страждення отчизну, — ми чуємо скрізь подих ідеалу, жертви і героїзму.

До оповідання додано коротеньку характеристику літературної творчості Е. Ожешко. Проти неї можна сперечатись. Не Сенкевичи й Пшебишевські уславлять польську літературу, а Ожешкова й Конопницька. Тих час вже минув, час Ожешкової мине тоді, коли замовкне людське серце.

Оповідання „Gloria victis“ подає нам в надзвичайно поетичній формі картину боротьби групи інтелігентної польської молоді з російським військом в часи останнього повстання. І в цьому оповіданні обірає героєм своїм пані Ожешкова молодого юнака, „одного з найменших, з наймолодших“, ідеаліста, мрійника, незвиклого до зброї, недосвідченого військової справи юнака, що прийшов життя своє віддати за страждення отчизни. Моменти палкої боротьби, завзяття юнацького, героїзму останніх поляків і жодного шовінізму. Герої Ожешкової прийшли не помшатися, не здобувати кривавої слави, а рятувати знеможений край. Пролита кров ворогів шарпає їхнє серце... вони марять про прийдешні часи: „про будучину світа говорили, що колись, після віків змагань і боротьби, розцвіте раєм братерства і згоди, говорили з апалом, з тугою, з жаданням“. „Бо хоча мета боротьби і свята і найдорожча, але пролита за неї кров людська, смертельною отрутою спливає в жили тих, хто її пролив, одержані рани лягають ранами кривавими на тих, хто завдав їх. Гнів, страждання і смерть—це круки, що живляться трупами радості, доброти і надії людської“.

І ці юнаки „з світлом ідей в головах, з вогнем любови в серцях—високо несла серця і голови“, йшли на смерть і були щасливі, бо — „душі їх прибавлювало те щастя, що виростає на горах високих, дає келих кривавий і вінець, увитий з тернів“.

Поруч з юнаками-героями Ожешкова дає образ дівчини—героїні,—дівчини самотньої, ніжної душі, що мала на світі тількино укоханого брата і укоханого коханця і обох їх послала на смерть за-ради стражденної отчизни.

Зміст оповідання короткий, а вражіння велике. Це ж наша трагедія, це ж наші герої—юнаки. Gloria victis. Gloria victis!

Переклад зроблено Софією Тобілевич; мова гарна, легка, цілком відбиває красу першовтворю. Іноді тільки шановна перекладчиця вживає невдатно сковані слова, як напр., дуб „чолом своїм *неботичним* вітає“. Слово „тикати“ викликає в уяві образ руху і не естетичного і не поважного, і не величнього, далеко краще сполучити цей образ з словом „сягати“,—„чолом своїм *небосаяжним* вітає“. Але таких невдалих слів дуже мало.

Кожна шкілька бібліотека повинна мати в своїм складі цей прекрасний твір.

Гидано книжечкою саме в час.

Краплинка цілющої води на незагігійні рани.

Л. Старицька-Черняхівська.

548 *Гоголь Микола.—Загублена грамота.*
—Переклад Г. Барішпольського.—Барішпольськ. 1918 р. Стор. 15. Ціна 90 шагів.

Давно вже час повернути нашій літературі одного з найкращих, найталановитіших її письменників—Миколу Гоголя, який, через сумні обставини, що в них перебувало за його часів наше письменство, одбився од рідного ґрунту,—зблукався між двома душами—рідною і російською, мовляв Єфремов.—пережив через це тяжку трагедію,—працював в російській літературі,—але по сюжетах, по розробці їх, по стилі, по симпатіях своїх завжди залишався українським письменником. В глухі часи страшної реакції, коли наше рідне слово повинно було мовчати, не мало змоги захищати національну ідею, молоде українське громадянство, шкільна молодь, училася любити свою батьківщину майже тільки з творів М. Гоголя, єдиного легального письменника, який говорив про Україну. Правда, Україна Гоголя не була справжньою, дійсною, реальною Україною,—це була якась романтична Аркадія,—але все таки ця поетична Гоголівська романтика підтримувала любов і пікавість до рідного краю,—помогала зберегти іскру любови до забитої, занедбанної, знесилевої, денационалізованої України.

Хто з нас в свій час, в школі не захоплювався „Вієм“, „Страшною помстою“,—хто не захожувався в героїв Тараса Бульби і не удавав з себе одного з цих героїв, не вважаючи на всю нереальність, на всю надмірну романтичність цих творів Гоголя,—хто, нарешті, не виховував своєї любови до України і її величного минулого на цих творах?.. Одже ясно, що твори Гоголя, хоч і писані російською мовою, але перейняті то гарячою романтичною любов'ю до рідної України, то гіркою тугою за нею, мали велике значіння за-для національно-патріотичного виховання нашого громадянства, відгравали ту саму роль, яку грає звичайно рідна література. Ось чому історики нашої літератури зараховують Гоголя Миколу до українських письменників, хоч і висловлюють жалі, що він писав не рідною мовою, одбився од реального українського життя і не зовсім правдиво змалював його в своїх талановитих творах.

Після сказаного ясно, що ми можемо тільки щиро вітати зроблений д. Г. Барішпольським переклад „Загубленої грамоти“.

Перекладчик поставився до своєї роботи дуже серйозно й уважно: переклад гарно передає загальний настрій, стиль і характер письменницької маніри Гоголя. Переклад зроблено майже буквально, навіть де-що зоставлено без перекладу (напр., „роздобар“ або „вкувавши очі в морок (мрак)“)—але цей буквалізм тільки свідчить про велику повагу перекладчика до Гоголя і ні трохи не ісує художности перекладу. Все це в звязку з гарною, щиро народньою мовою перекладу робить працю д. Барішпольського майже бездоганною, зразковою. Бажано було-б, що д. Барішпольський не обмежився „Загубленою грамотою“, а взявся за переклад і всіх інших творів М. Гоголя, з котрих деяких ще ніхто не перекладав, а деякі хоч і перекладено, але негарно. Тільки порадимо шановному перекладчикові не друкувати своїх книжок таким страшенно дрібним шрифтом,—триматися якого небудь одного певного правопису, уникати рідного написання тих само слів на двох-трьох сторінках (напр., розказав і росказав,—шинкар і шинкарь,—сами і самі),—уважніше стежити за коректою (напр. під ковдрею, зазделегідь, п'ятьнацять, просторне місце і инш.).

Вітаючи переклад д. Барішпольського і бажаючи йому як найширшого розповсюдження, звертаємо увагу нашого громадянства на те, що „чистий прибуток од цього видання призначається на фонд стипендій при Українській гімназії Ізюмської шкільної молоді, забитої під Крутами“. Ця висока, благородна мета видання повинна, на нашу думку, ще збільшити інтерес і увагу до нього з боку громадянства.

В. Дурдуковський.

549 *Всеволод Гаршин. Чотири дні.* перек. В. Старого. Т-во „Час“. Київ. Серія IX. ч. 81, стор. 20 in 32-^о, ціна 25 коп. К. 1918.

550 *Л. Андреев. Петька на хуторі.* пер. В. Старого. Т-во „Час“, серія IX. ч. 83, стор. 16 in 32-^о, ціна 20 коп. К. 1918.

Чотири дні в сподіванню смерті. З простреленою ногою, яку після довелось цілком одрізати. Без їжі в сусідстві трупа, отруйний дух котрого додавав безкраю мук до мук голоду та сирага. Чотири дні на полі бойовиська, поруч з жертвою своєї руки, під палючим південним сонцем і з тверезою, ясною думкою, з повною свідомістю минулого, сучасного і майбутнього... Цю картинку написано рукою російського художника, котрий сам пережив те все під час русько турецької війни. Автор зумів поруч зі звичайними на війні, але незвичайно все-таки людяними умовинами чисто

фізичних переживань, відсловити і душу свого героя. І ця, хоч не так тонка і майстерна робота, робить певне вражіння на читача, ворушить думку і ставить перед ним питання вічне і цієї хвилини: доки те все буде?..

Мале десятилітє хлоп'я віддано в науку до голяра. Живе воно тут під вічною погрозою кари, в нудній, задущливій атмосфері одноманітності, бруау, моральної розпусти, вічно сонне, вічно голодне і звязане не так складними обовязками, як страхом відповідальности за ріжні провини та неодоладности. І ось цього, „старого малика“ — Петьку відпущено на хутір, на відпочинок. Він на волі. Ходить в ліс, у поле, лежить в траві, дивиться на небо. Розглядається і відживає дитина. Вкупі з різноманітним Митькою надить рибу, купається, відвідує ріжні незвичайно цікаві місцевости, руїни. Знайшлася в йому знову дитина, живе, цікаве і миле створіннячко. Поправився Петька і тілом... Але... відпустка скінчилась і ось Петька знову сидить біля вікна голярні, дивиться на розпустний світ. І „очі знову стали йому сонні й незацікавлені, тоненькі зморшки, як у старої людини, лягали навколо очей та під носом“... Автор дав лише два ріжних, контрастивих момента з життя малого Петьки і тим розкрив страшну трагедію його душі, його цілого життя. А трагедія ця полягає в тім, що рідке дитя і не знає щастя дитинства, старіється не розквітнувши, навіть не розвинувшись.

Всі знайомі з давню культурною роботою Т-ва „Час“ — розносять по-між дрібного, бідного читача вибрану, приступну лектуру — переклади краших художників слова, та певне всі вже гадають, коли це будуть не „метелики“, а грубі книжки...

II. Богацький.

551 Федір Сенгалевич. Отець Сава. Київські тити й стрілецькі малюнки. Київ, 1918 р. Вид во „Книгозбірня“. Стор. 36, ціна 65 к.

Невеличка книжечка з манесенькими образами різноманітного змісту: Молитва Господня. Отець Сава. Автономіст, Вогник, Бекас, Степан, Квітка, Перепелиця. З „Київських типів“ начеб „Автономіст“ — професор, що має сумнів що-до певности законів космічного руху, розмовляє про „автономію землі від сонця“; схвилюваний читанням Універсалу коло Богдана. Ні до „Київських типів“, ні до „стрілецьких малюнків“ не належить „Молитва Господня“ й „Отець Сава“. В першому — на фоні Молитви, що довбе учень в якомусь приватному пансіоні, — переказано розмову старого діда з учнями; в другому (Отець Сава), що звертає на себе увагу тевлим тоном і любов'ю до української старовини, немає, як і в

„Молитві Господній“ теми „Стрілецькі малюнки“ — це оповідання й спогади очевидно старого мисливця про мисливські пригоди з міркуванням на тему, що краще, чи полювати самітньому, „випотувати“ зайця, чи бойня на облавах.

Вражіння від прочитаного ніякого. А тим часом на обгортці книжечки надруковано: „Видавничча Спілка „Книгозбірня“ видає оригінальні твори видатних українських письменників“... „У першу чергу видаються твори, які задовольнятимуть потреби нашої шкільної молоді“... — такий програм видавниччої Спілки „Книгозбірня“. Але ж видимо, програм — одно, а практика — друге. Чи не краще було б замість „стрілецьких малюнків“ вилати хоч окремі твори Куліша, Лесі Українки, Кобилянської, М. Чернявського, яких шкода українська навряд чи в цьому році діждеться.

М. Лукашевич.

V. Педагогіка і школа.

552 Др. Василь Сімович. Практична граматики української мови. Рештат, 1918 року, 1—367, 8, п. 2 карб. 50 коп.

Потреба і можливість освіти українського народу в його національних формах викинула на книжний ринок досить значну, як уважати на короткий час, продукцію і репродукцію усяких граматик ріжного типу на українській мові і почасти на російській. Їх розмірна вартість у свій час була обговорена на сторінках нашої преси. За невеликими винятками наукова вартість цих підручників не велика. Здебільшого в тих роботах можна добачити дилетантизм „любительство“, і закровення їх на московський штаб, їх українську неорганічність. Негативний, культурний вплив сусідніх культуртрегерів виразно відбився на більшині з тих книжок, але, як кажуть — „на безрябі і рак риба“, цей переходивий період ми мусимо пережити.

І тим цінним і саме на часі вкладом в нашу граматичну літературу є грамика В. Сімовича. Це зовсім новий тип підручника — самонавчателя української мови. Написаний фаховим філологом лінгвістом (автором „Praktische grammatik der ukrainischen Sprache für den Selbstunterricht“ мовою німецькою), цей курс повинен бути напихваті у кожного українця — вчителя, як його щоденний порадник. Він відповість йому на багато запитань, що можуть виникнути в учительській практиці і дає йому багато практичних вказівок. Обширний граматичний матеріал подано в формі надзвичайно популярній, приступній людині навіть із що-найменшою освітою. Мова авторова так вільна від усяких „галицизмів“, що може задоволити найвередливішого „податця“, стилі легкі, прості, живі. Лю-

де, що бояться граматичної „сухости“, матимуть приємність читати книжку як цікаву повість. Автор дає докладний виклад української літературної мови, (власне популяризуючи граматику Смаль-Стоцького), при тім не минає ні діалектних відмін, ні московських впливів і в відповідних місцях застерігає перед ними свого читача. Слабіше опрацьовано складню, як це зазначає сам автор в передмові, але все істотне, на-разі потрібне, читач знайде і в цій частині. Паралельно з викладом чисто граматичним автор додає пояснення семантично-логічні, і через те самі форми набувають життя; автор зручно викриває їх внутрішню вартість, як форм нашої психіки. Термінологією автор послуговується проф. Смаль-Стоцького, почасти поширює її переважно в складні, новими термінами, що теж свідчать про його добрий естетичний смак.

Що-до деяких тверджень, дозволимо собі кілька уваг. Нам здається, що немає жодної рації заличувати носове *n* до „плавних“ (стор. 31), бо своєю аргументацією воно відповідає ротовому *d*, і не має нічого спільного з плавним *p* і *l*. Форма відмінків від *столяр* у нас *столяра*, *столярів* і т. д., а не *столяря*, *столяреві*, як подає автор. Взагалі що-до України, то у нас панує такий закон: в закінченнях іменового відмінку на—*ар* (*ь*) ми маємо в інших відмінках *р* тверде тоді, коли перед *а* стоїть м'яка шепелівка (: *ж*, *ш*), а *р* м'яке тоді, як тверда; ото ж буде: *кобзар* (*ь*): *кобзаря*, *кобзареві* і т. д., але *весляр*: *весляра*, *веслярів* і т. д. (пор. ще: *косар* (*ь*), *чудар* (*ь*), *носар* (*ь*), *ротар* (*ь*), *дукар* (*ь*), *знахар* (*ь*), *золотар* (*ь*) і т. д. і *столяр*, *цегляр*, *післяр*, *ванляр*, *соляр*, *біляр*, *арфяр*, *картяр*, *коляр*, *волосожар*, *колімажар*). Далі (126) автор каже, що *горнець* має тільки форму 1 го відмінка, а всі інші творяться від *горщок*. У нас на Україні форми *горщок* нема, її тільки чуємо в устах москалів (*горщокъ*—*горшка*), замість того маємо *горщик*—*горщика*, а *горнець* інші форми має без *n*: *горця*.

Форми минулості від дієслів *ревти*, *сонти*, *хронти* у нас не *ревів*, *сонів*, *хронів*, як пише автор, а *рив* (*ревлів*), *сін* (*сонів*), *хрін* (*хронів*).

Що-до складні, то ми теж не погоджуємось з системою д-ра Сімовича. Він ділять побічні речення на присудкові, підметові, предметові, прикметникові і прислівникові. В цім поділі ми добачаємо непослідовість, а власне мішанину двох принципів, морфологічного і синтактичного. З огляду на те, що побічні речення є е вивалентами

речівничкової, прикметничкової і прислівничкової уяви, то на наш погляд консеквентніше і протіше їх ділити на речення *речівничкові*, *прикметничкові* і *прислівничкові*, і щом того вже означити, яку функцію ті речення виконують в складі цілого (зложеного) речення. Але обміркування цілої системи синтактичної, відмінної від звичайних шаблонів, було б не до речі в короткій рецензії, через те на цім спинаємось.

Поки що обмежуємось на ці невеличкі уваги що-до граматики д-ра В. Сімовича, і побажаємо, щоб вона в сотках тисяч примірників розійшлась серед нашого громадянства і учительства, бо її вичче потрібно мати всім народнім учителям. Ціна книжки надзвичайно низька і бажано, щоб її наші книгарі не підносили до тої неймовірної високости, коли вона стає неприступною для небагатих людей, таких, як наше вчительство. Ми скажемо більше, бажано, щоб наше міністерство Освіти увійшло в порозуміння з автором, що-до її видання в дуже великій кількості на кошт міністерства і розіслало б по всіх школах на Україні, разом з читанками Крушельницького, географією Левицького і Рудницького та бібліотечкою українських письменників. Урядження таких обовязкових бібліотечок в кожному селі було б справжнім реальним ділом великої ваги. Воно б зробило без сумніву результатнішою просвітню роботу „курсів“.

Проф. Є. Тимченко.

553 А. Хомик. Коротка географія України. Ч. II, стор. 29, мал. 14. Київ. 1918 р. Вид. т-ва Вернигора. Ц. 50 коп.

На 4-ій стор. обклашки цієї книжечки, що складає з. 7 „Шкільної секції“ видань т-ва Вернигора, зазначено: А. Хомик, Коротка ілюстрована географія України. Ч. 2 (екон.-етнографічна). І дійсно, з погляду на малюнки (гупул, у Карпатах, Нафтова вежа. Львів, селянини з Волині, Кам'янець, Дніпро коло Київів, дівчина з Правобережжя, стара українська церква, краєвид на Лівобережжю, старий шлях Ромодан, село на Полтавщині, Ярмарок, Кубанський козак) і на головні частини змісту (1. Де живуть Українці? 2. Скільки є українців? 3. Чи наша земля густо заселена? 4. Від чого залежить густота залюднення? 5. Чи наш край промисловий, чи хліборобський? 6. Як поділити Україну на природні околиці? 22. Чим відрізняються українці від своїх сусідів?) ця книжечка присвячена економічно-етнографічному періоду України.

Цілком зрозуміло, що дуже важко втиснути весь відповідний матеріал у вузький рямці 26½ маленьких сторінок, і на точніший опис того, чим відрізняються одна від одної природні околиці України, не згадуючи вже за дрібні данні, майже не стало місця. При вичислюванні місцевостей, автор часто обмежується звичайним переліком назв без усяких пояснень, наприклад: „тим варто згадати міста Володаву і Білу над Бугом, Кобрин, Камянець-Литовський і Більск, що лежать недалеко Біловіжського пралісу“ (стор. 12—13. Підляшша). Чому „варто згадати“,—залишається для читача тасмницею автора.

Загальний патріотичний настрій, що яскраво почувається в книжечці д. Хомика, обов'язував автора звернути більше уваги на славу минулої України. Алеж він поставив собі завданням підкреслювати більш негативні риси, ніж позитивні. Тому нагадує, наприклад, „про містечко Іатурин, колишню столицю гетьманів, котру знищив і зруйнував 1700 р. московський генерал Меншиков, а населення цілком вирізав“ (стор. 20), або „старе козацьке місто Лебедин (14.000 м.), над яким (1709 р.) знушався згаданий вже Меншиков“. Зовсім, як в колишніх московських підручниках: „Умань, у. городъ Кіевской губ. извѣстенъ страшною рѣзней, которую устроилъ тутъ предводитель гайдамаковъ Максимъ Желѣзнякъ“. Між иншим і Хомик відносно Умані зазначає в „економ.-етнограф. ч. короткої географії України лише: „Умань—осередок га дамацького руху на Україні, рідне місце його провідника, Івана Гоити (4200 м.)“ (стор. 18) і нічого не каже про те, що Умань—один з найкращих осередків культурного садівництва, яке має величезне значіння для інтенсивного сільського господарства України.

Більш менш вдався авторові опис Галичини (7. Карпати, 8. Підгір'я, 10. Розточча). На жаль, незгаданими залишилися такі місцевості, як містечко Сколе і Святославова могила недалеко його, Сулова Вишня, вітчизна славного народного борця аскета Івана Вишенського, та інші. На нашу думку, в маленькій книжечці краще було б обмежитися поділом України на такі частини, що з фізико-географічного і антропо-географічного погляду, виразно відрізняються одна від одної: правобережну Україну, лівобережну Україну, Слобожанщину, приморську Україну, Північний Кавказ та Карпатську Україну (у автора: Карпати, Підгір'я, Розточча, Підляшша, Волинська плита, Поділля, Придніпровська височина, Донецький кряж, По-

лісся, Придніпровсько-лівобережна низина, середньо-московська або лівобережна височина, Приморська низина, Північний Кавказ).

Не можна згодитися з автором, коли він категорично запевняє, що в Києві „старі московські школи, навіть такі, як найвища школа—університет і політехнічний інститут (інженерська школа) приносили більше шкоди, як користі“ (стор. 16). Автор підкреслює, що в Львові „є польський університет з кількома українськими катедрами“ (стор. 12), але нічого не сказав про те, що в Києві, де вийшла з друку його книжечка, існує з 5 жовтня 1917 р. перший український національний університет в складі нормальних факультетів: істор.-філософ., фізико-матем. і правничого, крім того укр. Академія мистецтв, українські гімназії, наукове товариство імені Шевченка, то що. Великою несподіваністю була для нас вказівка автора на те, що в „Нижній існувала також вища школа (ліцей) для язикознавства, тепер перенесена до Таганрогу“ (!). Нічим не зазначає автор, що Харків є одним із головних осередків українського життя, позаяк однієї вказівки, що Харківський університет „заложив український філософ Григорій Сковорода“ (стор. 24) занадто мало (між иншим, університет в Харкові—самий стародавній на Україні, і заложив його в значній мірі харківський діяч Каразин в 1804 р.)

Назва „Волинська плита“, (стор. 15) на нашу думку, невдачна, позаяк з таким же правом можна говорити і про Подільську плиту, замість „Поділля“ (стор. 14), коли вже рахуватися з орографічними предметами. Автор зазначає, що Донецький Кряж „має в своїм лоні великі поклади вугілля, соли, всяких руд: заліза, міді, живого срібла, марганця, олова, срібла, цинку, то що“ (стор. 11). Що-до вугілля, залізної руди, марганцевої руди і соли, то це дійсно так є, хоч автор, кажучи про Бахмут, нічого не згадує про славні соляні копальні в околицях того міста. Алеж про олово, срібло та цинку в Донецькому кряжі краще було б помовчати.

Предуємося до того, що „з других міст Волині згадати треба Крем'янець (18000 мешк.) над Іквою“, але не через те, що це військова твердиня (вона колись була), а через те, що там був славний Крем'янецький ліцей, якого після польського повстання 1830 р. було покладено в основу сучасного Київського Університета св. Володимира.

На дорозі останніх сторінок („Чим відрізняються українці від своїх сусідів?“)

автор доводить, що український народ є особливий і самостійний народ, позаяк має споконвіку всі прикмети самостійного народу: окремішну від інших народів будову тіла, відмінну від інших мову, окремішну питому культуру і окремі історично-політичні традиції та політичні змагання на майбутнє. Отже робити на підставі прикмет соматичної антропології такі висновки, що українці належать до іншої раси (породи) як Поляки, Москвини і Білорусини (стор. 27) на нашу думку було б не слід. Дійсно, Українці по до будови тіла—одна з найгарніших пород людей в Європі, алеж вони, як і Москвини, Білорусини, Поляки, Індуси, Жити, Араби, належать до одної білої, або Індо-Європейської раси, складають з Поляками, Москвинами, Білорусинами, Сербо-Хорватами та іншими одно словянське племя, а між іншим з Сербо-Хорватами та Словенцями—південно-словянську або адрійську сем'ю слов'янських народів.

Що до культури, слід було б не обмежуватися вказівкою: „ця українська культура, цеб то спосіб життя, що проявляється в будівлі хат, церков, господарських будівель, одяжі, їжі, пісні, музиці“ і т. д. (стор. 27), а виразніше підкреслити, що культура—це та спадщина умова й матеріальна, що дісталася нам від праці наших предків; що культура проявляється і в нагонах, і в праці, й у вислідах праці саодиноких людей і цілих народів; що є культура матеріальна (все те, що люде зробили і роблять руками—хліборобство, промисл, торговля і т. д.); умова (все те, що люде зробили умом-розумом: віра, література, казка, всякі штуки, поведіння з іншими людьми) і т. д.

Слід було б зазначати в тексті, до чоґо стосується кожний малюнок та взагалі уділяти більш уваги на оповідання, ніж на тенденційну декларативність. Є речі, що свідчать самі за себе, і таких річей не бракує нашій Україні.

Проф. В. Дубяньский.

000 *О. Снявський. Короткий нарис української мови. З лекцій читаних на учительських курсах, у Харькові 1917 року. Харьків. 1918 р. 1—54, 8-0. Ц. 1 р. 25 к.*

000 *Його-ж Коротка практична граматина української мови дорослих. Харьків. 1918 р. 1—20, 8-0, ц. 60 к.*

„Нарис“ д. Снявського має ту відмінність серед інших коротких грамастик української мови, що автор трактує з'являючі фонетичні і морфологічні в історичній перспективі. Можна тільки пожалкувати,

що це у його зроблено занадто скупо щодо морфології. Характеристика діалектичних відмін теж занадто побіжна і не можна сказати, щоб дуже вдала. Напр., характеризуючи поліську групу говірок, він поруч з істотною прикметою—дифтонгізацією довгих *e, o*, наводить розрїкнення *ы і и*, що зовсім не є характерним для тієї групи, і обминає рефлекс *я—є і і—а (ја)—є*, а в консонантизмі *тверде р*. Не можна прийняти твердження, що в українській мові „помякшені губні (без *и*) бувають лише по другій шестівці, як от: святаї, черв'як, мертв'як, тмяний, цв'охнути й инші“ (16). Тут губні так само тверді. Коли автор чув м'яку вимову в цих випадках, то це вже московської вилли. „Святий“ тільки пишеться з *в*, а вимовляється звичайно *сйатий, сйатий*. Помякшенням *р* (типу буряк, ряма) не можна пояснити *р* в „кривавий“, „чотири“. Перше—*ри*—під впливом крив (аналогія), а друге з *є* в визвуку (пор. сьогодні, матери, сеґо дньє, материє).

Друга брошурка дає занадто вже короткий шкїц української граматики. Тут ми занотуємо, що практичне правило до того, як писати: *чи—купе, любє, доє, чи—купить, любить, доїть*, дано за російською шкільною грамастикю („—*еть* вь томь случаѣ, если вь 3-мь лицѣ мн. ч.—*уть* или *ють*, а—*ить*, если—*ать* или *ятъ*“) і до української мови не пасує, бо ті, що говорять *кїпе*, скажуть *кїпють, доє—доють* і т. д. Простіше б сказати, що кінцівку *ить* мають всі дієслова, що в інфінітиві кінчаються на—*ити, їти і—ати* (по *ж, ч, ш, шц*): купити (кїпить), любити (любить), доїти (доїть), сидїти (сидить), лежати (лежить), мовчати (мовчить) і т. ч. Далі, російські „причастїя“ на—*щий*, коли вони стосуються до іменового відмінку здебільшого можна переказати „дієприслівником“ на—*чи*, а не тільки за поміччю *що* і *verbum finitum*. „По, пише автор, з ьншим значінням (не відповідним москов. *за*) звичайно вживається з місцевим відмінком“—треба було додати *у множині*, бо в однині звичайно з датним: по козакові (по козаку), а не по козаці. Треба б д. Снявському більше пильдувати української складної і уникати таких московізмів як: „вживаються окремі закінчення“, „вживати кличну форму“ (8). „При вживанні й правописі прикметників“ (10). „Коли ми не знаємо, *положим*, як треба написати...“ (13, теж 17). „Знає живу українську мову“ (18). „ґодитиметься під шкіль“ і т. ин.

Проф. С. Тимченко.

156 *Симоновський. Методи обучення в начальных школах Таврической губ. Часть I. Обученіе грамотѣ, чтенію і письму. Симфер. 1918 р. Ст. 169. Ціни не зазначено.*

Книжка д. Симоновського є справжній вклад в досить убогу педагогічну літературу що до початкової школи. Це—детальна розробка анкети, з якою земства Таврії ще в 1913 р. звернулись до учителів земських початкових шкіл. А тепер цю анкету розроблено д. Симоновським дуже науково і ця праця цікава з двох поглядів: тут ми маємо певний статистично вивірений обслід сучасного педагогічного стану початкових шкіл Таврії; з другого—це є огляд усіх методів сучасного навчання письму і читанню, які вироблено наукою не тільки в Росії, а й за кордоном, по найкращих школах Європи і Америки. Так, дуже ґрунтовно розроблено метод згуків при навчанню грамоти і метод слів—так званий Американський. Вияснено усі дефекти і позитивні риси обох методів і дано поради, як їх найкраще вживати в наших школах, бо хоч наука методична й ґрунтується на загальних психологічних вимогах дитячого віку, але кожна мова, усяка національна школа має керуватися такими методами, які найбільш їм відповідають. Цілком зрозуміло, що при навчанні англійської мови, де літери цілком не відповідають вислову — $a=e$, $gh=f$, $sh=r$, $e=i$ і т. и., педагоги не могли вживати звукового методу, а користувалися наочною пам'яттю дітей і давали їм придивлятися до цілого слова, викликали до нього увагу дітей різноманітними оповіданнями, малюнками. Але, щоб прогадати цей метод в наших школах, треба ще багато коло нього попрацювати. І на це Симоновський і звертає увагу учителів. Але взагалі цей метод мало ще знайомий серед нашого учительства і українські методисти навчання грамоти, на жаль, ще не висловили своїх поглядів на цей, вже досить популярний в Росії метод. По школах Таврії Симоновський вираховує, що 98% учителів вживають звукового методу і лише 1,5% еднають його з американським, і 94% учителів провадять свій улюблений метод з чималою підготовкою в зліянні згуків раніш знайомства з літерами, розтягуючи час таких вправ (упражнений) від 5 днів аж до 20, що вже можна вважати зловживанням, бо для дітей в них немає ніякої конкретної цікавості.

Цікаві теж вказівки д. Симоновського на те, наскільки вживається в школах наглядних знарядь при навчанні грамоти; і тут ми бачимо досить великий % учительства, яке показує дітям або стінні малюнки—

таблиці—40%, або малюнки, що ставлять на чорну дошку—23%. Але як мало (лише 9%) учителів вживають тих саморобних дитячих виробів і праці, які б додавали цікавості кожному уроку. Взагалі нові вимоги педагогії що до живої самостійної праці дітей—малюнка, ліпки і т. и. ще дуже мало конкретизуються в початковій школі, і проти цього д. Симоновський виступає з усією силою наукового досвіду, і вимагає не пасивного ілюстрування читання, а активного, неготовими малюнками,—а творчістю самих дітей. Дуже велику увагу звертає автор і на розвиток виразного читання і на різні засоби дати дітям змогу, як найкраще зрозуміти той художній твір, який вони читають в класі.

Читаючи книгу д. Симоновського, таку користну і наукову, можна цілком забути, що в Таврії на більшості простору вчать українські діти, яким найкращі методи чужомовної школи лише калічать і свідомість, і мову—цей орган думки і почуття. Тільки так десь, на якійсь сторінці д. Симоновський, правда, згадав і українських дітей, яким школа, правдиво каже автор, майже нічого не дає: „вони не можуть навчитися книжної мови, дуже часто переказують якусь нісенітницю, а не зміст прочитаного, склеюючи різні незрозумілі для них слова з книжок без усякого зв'язку з тим, що вони читають“. Від такого видатного педагога, можна було б чекати, що в книжці, надрукованій в 1918 р., він зверне більш уваги на необхідну потребу націоналізації шкіл в Таврії, де живуть і українці і татари: для них однаково неприемлема чужомовна школа, хоча б в ній для навчання російської мови і вживалося найкращих методів.

Але, не зупиняючись на цьому недоліді, книжка Симоновського має велику вартість; вона цікава для кожного, хто стоїть близько до початкової школи; вона користна для учителя своїми методичними вказівками і критикою деяких архаїчних засобів. Написано книгу гаряче, видно серйозно, що наука початкової школи цікавить автора, і він хотів би поставити її як найкраще. Усе це і надає вартості дослідів д. Симоновського.

С. Русова.

557 Український селянський університет. Перший семестр. Лекція I. Про „Просвіта“ та їх значіння за для народної культури. Написала *Варвара Чередишченко*. Видання Полтавської Спілки Споживчих Товариств. 1918 р. Стор. 24 in 8°. Ціна 65 коп.

На обгортці зазначеної брошури видавництво заявляє, що цією лекцією читанням

про „Просвіту“ воно розпочинає видання цілої низки подібних лекцій для сільських „Просвіт“ під загальною назвою „Український селянський університет“.

З цих лекцій має скластися систематичний курс читань з усіх галузей знання, всі вони „будуть зв'язані однією основною думкою: освітити з різних боків ідею поступу в природі та людських відносинах... й яскраво підкреслювати, що добробут нікому дурно не дається, що для щастя народу необхідна повага до самого себе та любов його до рідного краю, а во ім'я тієї любові — уперта праця та самодіяльність на шляху освіти та громадського єднання“. Всі лекції матимуть між собою зв'язок, але видавництвом „буде звернута увага на те, щоб можна окрема лекція була настільки закінченою, щоб її зрозумів і той, хто не слухав або не читав лекцій попередніх“.

Лекція про „Просвіту“ та їх значіння за-для народньої культури поділяється на чотири частини, а саме: спочатку коротенько зазначено обшир землі української та її природні багатства й зроблено висновок, що злиденне життя українського народу на цій багатій землі є головним чиним наслідком його безпорадної темпоти. Висновок цілком правдивий. Шкода тільки, що в цій частині своєї лекції шановна авторка не додержала обов'язкової для всякої науково-популярної розвідки об'єктивності і тому в деяких місцях передала, як то кажуть, куті меду. Що „Українська Земля велика, прекрасна й багата“—це правда, але нашо ж було до цього додавати: „Немає ні одного народу в світі, що мав би таку багату Країну, що жив би в такому здоровому кліматі, як народ український“ (стор. 1), або: „Так жив-бідував Український Народ на своїй найбагатшій землі в світі (підкреслення мое. О. В.) (стор. 2). Це ж називається переборщати. Або на що सबе й других обманювати, буцім-то наш нарід, дждавшись волі, сам почав засновувати „Просвіти“ і що тепера „немає, мабуть, у нас великого села, де б не було „Просвіти“. Адже ми добре та гаразд знаємо, що „Просвіти“ позасновувалися з ініціативи інтелігенції, що позасновувалися вони не скрізь, не по всіх селах і хуторах, як запевняє шановна авторка, а тільки по деяких, та ще й до того значна частина з них існують тільки на папері...

В другій частині лекції досить докладно розказано про наші стародавні церкви в „Брацтва“ й про ту великої ваги культурно-просвітню роль, яку вони відіграли в

історії українського народу; в третій — про Львівську „Просвіту“ та її значіння за-для культури народньої в Галичині, а в четвертій—про „Просвіти“ російської України до революції та про завдання сучасних „Просвіт“.

З задоволенням зазначаємо, що ці останні три частини лекції не мають вказаних нами негативних рис першої частини і їми не вагаючись можна користатися, як готовим матеріалом за-для читання в аудиторіях наших „Просвіт“. Радимо тільки редакції видавництва Полтавської Спілки Споживчих Товариств уважніше ставитися до редагування своїх майбутніх лекцій. Треба обов'язково виправляти недоладню складню й не псувати нашої мови непотрібними москалізмами. Від того виграють і ясність викладу, і краса літературної української мови. Неможна залишати невиправленими таких неграмотно складених фраз, як оця: „Бо хоч би найвірніші поводитири не були, як би не одзначалися вони широкою освітою й глибоким розумом — одні вони безпідмоги народньої нічого не вдіють“ (стор. 3-я); не слід також засмічувати нашої мови такими москалізмами, як *оте виглядала* (російське *выглядела*) замість *мала вигляд* (стор. 7), або *вживати московське достоїнство* замість *гідність, достойність* (стор. 7). Правда, зазначених нами хиб в брошурі В. Чередищенкової небагато і тому ми не вагаючись радимо набувати її для селянських бібліотек і для читання в „Просвітах“.

О. Волошин.

558 Я. Чепіга. Вільна школа, її ідеї й здійснення їх в практиці. Вид. „Українська школа“. Київ, 1918 р., стор. 72. Ц. 1 карб.

Питання майбутньої школи і в зв'язку з цим питання про нові течії сучасної педагогіки, на прапорі яких ясно накреслено слова: „датина і її щастя“, належать до таких тем, що вже виходять за межі вузькошкільної компетенції, а все більш набірають громадсько-культурного значіння і тому принажують до себе інтереси широкого громадянства. Тому й до книжечки п. Чепіги з її принадливою назвою приступаєш з великим зацікавленням, сподіваючись від неї нової думки, нового освітлення й нового трактування живого питання про нову школу. Але, прочитавши її, мимоволі переймаєшся почуттям глибокого розчарування.

З 72 сторінок книжечки самому авторові, його думкам належить тільки 7 сто-

рінок, де на різні лади відмінюються терміни: „нова школа“ і „вільна школа“, і ніяк не довідаємося, про яку саме школу йде розмова: чи взагалі про школу, позбавлену старої, мертвої рутини і схоластики, чи про ту нову течію в педагогічній думці, яку німці охрестили словом *Persönlichkeitspädagogik* (індивідуалістичний напрям в педагогіці) і яка потроху поодинокими талановитими педагогами переводиться в життя.

Іноді здається, що автор — прихильник т. зв. трудового принципу виховання. Деякі прикмети прийдешньої вільної школи, на думку автора, характерні для неї (напр., про зайвістю нагород і кар), справді тільки елементи здорової педагогічної думки і логічні висновки з принципу самодіяльності учня в процесі виховання і ніяк не щось цілком нове, висунуте тільки ідеями вільної школи. Таким чином, поняття, що лежить в основі „праці“ (як називає автор свою книжечку) зовсім не мають певного реального змісту і через те всі його думки, всі висновки не ясні, занадто вже загальні і часто переходять в звичайну фразу.

Решта книжки — „коротенький виклад поступового перетворення ідей вільної школи від старих часів аж до наших днів“ (ст. 4). Приклади такого перетворення — тільки школа Толстого „Дім вільної дитини“ в Москві і „Вулік“ Себ. Фора, як бачимо, про „старі часи“ — небагато. Крім того, маємо ще коротенькі начерки педагогічних систем Рабле, Монтеня, Лока, Ратихія, Коменського і Руссо. Виклад цих систем справді занадто вже „коротенький“: про Рабле тільки й довідаємося, що він глузував з старої схоластичної школи; при чому ж тут вільна школа, і невже ж таки Рабле не дав нічого позитивного? Ратихій виїшов якимсь обчехриженим: з його дидактичних заповідей вибрано кілька, які знає мало не кожна письменна людина і які теж стоять в невідомому відношенні до ідей вільної школи. Філософія Монтеня і Лока занадто упрощені і пристосовані до дитячого розуміння; про Амоса Коменського і Руссо сказано те, що звичайно говорить в шкільних підручниках історії педагогіки, та й то більш цитатами й переказами. Зв'язку між цими нарисами нема ніякого; говорить про вплив Беконівського емпіризму на Лока, а про Бекона і емпіризм в історії європейської філософії а ні слова. Про нових педагогів — нічого сенько: невже ж таки в історії визволення дитини од пут традиції

й схоластики і в будіванні нової педагогіки хоча б Песталоцці й Гербарт не мають ніякого значіння і не стоять вище Ратихія?

Для кого книжку написано? Для педагогів? Безумовно — ні. Для широких кол громадянства? Може, широкому громадянству й подобається те, що „свобідна школа не витворює пляну навчання: учні самі витворюють його, вибираючи науки, які їм найбільш подобаються з тих, котрі пропонують їм педагоги“ (ст. 71). Але будемо пам'ятати, що високий і прекрасний принцип, зв'язаний до розуміння байдужного й ледачого, легко може перетворитися в низьку й нудну буденщину, і робити з Аполлона щось подібне до „горшка печного“ педагогу з запалом і хистом не годиться. А що автор всю свою книжку хотів пристосувати до розуміння іменно байдужного, про це свідчать його ж слова: „Щоб поширити ідеї нової школи між нашим громадянством, ми взяли за цю працю, хоч і не маємо на думці, що вона знайде співчуття в більшості байдужного до виховничих питань суспільства“ (ст. 4). В цій неправильно взятій меті автора й полягає причина всіх зазначених хиб його книжечки.

В. Дога.

559 *Бібліотека вчителя № 1. „Методи Українознавства“*. О. П. Сущицький. Приват-доцент Університету Св. Володимира. Видання педагогічного журналу „Вільна Українська школа“. Київ. 1918 р. стор. 6, ц. 15 коп.

Щоб уникнути помилок і хиб, з самого початку наукової праці на ґрунті українознавства, головним чином — історії письменства, автор радить вживати при студіюванні галузів українознавства історико-порівнюючого метода, який виведе нашу науку на широку путь величнього відродження її. Хоч на обгортці й зазначено, що це „№ 1 бібліотеки вчителя“, уже поверхове ознайомлення з змістом „Методів українознавства“ ставить питання про те, для кого писано цю брошуру? Питання це доводиться поставити тому, що для учителя з обмеженим знайомством щодо науково-методологічних питань, висновки автора брошури про „шкідливість“ деяких методів самі будуть шкодливими, а для учителя, ознайомленого з методологічними питаннями, висновки брошури здадуться надто поверховими і навіть, застарілими. Автор (по Єфремову) визнає, що метод естетичний „для історії письменства цілком негодящий“, „бо з естетичного погляду довелось б вивинуть усе старе наше письменство“, „з естетичного погляду

трудно навіть зрозуміти літературні твори, „кожну річ, як відомо, краще з'ясувати собі шляхом порівняння“...

Публіцистичний метод розглядається автором по праці С. Сфремова „Історія українського письменства“. Висновки для цього методу (й естетичного)—проф-ра Перетця про „історика літератури“, що не зможе „выпутаться изъ сѣтейъ обывательскихъ суждений и оцѣнокъ, обезцѣнивающихъ своею некритичностью и недисциплинированностью иногда важныя и остроумныя соображенія о литературныхъ явленіяхъ“. Висновок самого автора брошури: публіцистичні методи „повинно відкинути, як ненаукові“. Увага автора про історико-порівнючий метод для вивчення історії й мови не викликає ніякого сумніву, але погляд автора на історію літератури й на методи, якими треба керуватися при студіюванні літературних творів, примушує де-що сказати, бо це питання не так просто вирішується, і не загальні ствердження дадуть учителеві можливість розібратися в цих складних питаннях.

Термин „історія літератури“ виник не одразу: *histoire littéraire* перейшло в *histoire de la litterature*, *Litteratur geschichte* — в *Geschichte der Literatur*. Дифференціація почалася злавна і процес її майже закінчився. Колишній конгломерат в історії літератури багатьох дисциплін, *матеріал* котрих, звичайно, й метод, — нічого спільного між собою не мають — розпався. Зостався ще один етап, щоб штучне з'єднання в історії літератури — історії літератури і загальної історії, історії культури, було порушено. І цікаво, що захистники існування історії літератури в означеному змістові самі визнають факт дифференціації, напр. п. Бедржицький в своїй рецензії на „Методологію“ Євлахова (Рус. Фил. вѣстникъ, 1913 р., т. 70) каже: „названіе осталось, хотя методы и матеріаль въ отдѣленныхъ другъ отъ друга полустолѣтіями етапахъ или малосходны или совсѣмъ не совпадаютъ“. Проф. Перетць в своїх „лекціяхъ по методології історії руської літератури“ (Київ, 1914 г.) визначає історію літератури, як „історію формъ“ (поетичних). Щоб відрізнити її від історії культури, як „історії ідей“ (форма: слово, стиль — є виявлення істоти людини, його індивідуальности), однак одкидає естетичний метод, як ненауковий. Проф. Лазурський в своєму курсі „Історія западно-європейської літератури“ заявляє себе прихильним до розуміння історії літератури, як „історії поезії“, а відносно методу приходиться до

думки, що естетична критика „суб'єктивна“, і через те — ненаукова. Раз для проф. Перетця історія літератури є історія поетичних форм, то очевидно, що поетичні форми — це щось для нього „об'єктивне“, бо в нішому розумінні його визначення губить свій сенс, і як в такому випадкові естетичний метод може бути суб'єктивним? Також і для проф. Лазурського очевидно „об'єктивно“ ясно, що таке твір поетичний, тобто художній, і чим він відрізняється від твору непоетичного, тобто нехудожнього. Методологічні праці Тена й Брюнет'єра появились під впливом розцвіту природознавчих наук в XIX віці і майже тоді викликали реакцію проти вживання одних історичних методів при студіюванні літературних явищ, бо перевага у історика дослідувача знищує письменника, як такого; історик шукає загальних фактів, забуваючи, що „чувствовавіе, страсть, вкусъ, красота суть явленія индивидуальныя“ (Лансонъ „Методи въ історії літератури“).

Автор брошури, очевидно, сам почуває складність цих питань, кажучи, що літературний твір є натхненний твір художника-поета, котрий захоплює нас різними сторонами... „і через те може нас одвести набік“... але зачепивши зверхню цю питання, автор не повідомив читача про те, що науково-об'єктивна праця тепер складається не тільки з старанного студіювання історико-порівнючим методом літературних явищ, але й з того, щоб виявити в літературному творі „смысль и дѣйствіе“, котрі можуть бути „роскрыты только путемъ эстетическаго анализа ихъ формы“ (теж з книжки Лансона; Лансон, між иншим, каже, що прикметою літературного твору „является художественный замысль или художественный эффектъ, т. є. красота или изящество формы“).

В сучасний мент, коли, як констатує проф. Перетць в своїй передмові до книжки Бургардта „Новые горизонты въ области изслѣдованія поэтическаго стиля (прияцшы Эльстера) обнаруживается оживленіе интереса къ вопросамъ теории и історії и поезіи“, коли висунено на верх і вже оцінено значіння імпресіонистської критики (з відповідними, ясно, застереженнями), коли філософська й педагогічна думка каже про практичну необхідність виховання у молоді емоцій і естетичного почуття (цікаву спробу з'ясувати це питання як раз і зроблено п. Білецьким в № 4 бібліотеки вчителя „Виховання елюціонально-образного мислення й творчості Шевченка“), коли вченими по-

важно подається думка, що самі начоб'єктивні досліді мають в своїй основі суб'єктивні думки,—тепер відкидати методи естетичний і публіцистичний, бо, як каже Лансон, література є „выраженіе общественной жизни“, література „дополняетъ общественную жизнь“, „выражаетъ то, что больше ни въ чемъ не проявляется—сожалѣнія, мечты и чаянія людей“, — мені здається, надто сміливо.

Одже, коли, кажучи словами тогож дослідника, „первое требованіе научнаго метода состоитъ въ томъ, чтобы подчинить свой духъ предмету, съ цѣлью организовать пріемы изслѣдованія, сообразно з природою изслѣдуемой вещи, то будетъ болѣе научно признати и упорядочити роль импрессионизма въ нашей работѣ (а я додав би до цього „і ролю публіцистичної критики“), нежели отрицати,“ бо „отрицаніе не уничтожаетъ того, что на дѣлѣ существуетъ“. Студіювання літературних явищ повинно бути різно-стороннім і з цього погляду кожна історико-літературна праця, розроблена одним якимсь методом, є великий вклад в науку.

Автор брошури, критикуючи книжку Єфремова, зовсім не зачепив питання про те, що робити вчителєві в майбутньому шкільному році з одною книжкою Єфремова (учитель з брошури „Методи Українознавства“ розкритикує книжку, але викладати буде по ній, чим нині грішать і багачко лекторів на великих курсах). Не зачеплено питання про те, як визначити поняття „історія письменства“, питання про моралізацію літерат. творів і дидактизм, що стоїть в найтіснішому зв'язку з питанням наукового характеру про метод в історії літератури; не торкнувся автор зовсім того, що зветься психолого-естетичним дослідом літературно-го твору.

От, власне, ті уваги, які слід зробити до змісту брошури п. Сушицького, бо порушити таке складне питання і з догматичного Олимпу поверхово вказати на один історико-порівнюючий метод, котрий безумовно має головне значіння в історико-літературних дослідях,—надто мало; історико-порівнюючий метод не один, і його висновки холодного аналізу все-таки не зможуть дати повної характеристики літературного явища.

560 № 2 „бібліотеки вчителя“ має змістом своїм „Постанови з'їзду діячів земств, і учительських організацій в справі організації Народньої Освіти на Україні“ 15—20 І руня 1917 року.

Частина постанов цього з'їзду —тепер уже набрала характеру матеріалу історичного, але ідеї з'їзду про національну школу, про організацію учительства, курси для вчителів,—потроху здійснюються і провадяться в життя.

561 № 3. О. Сушицький. Народність в творах Шевченка. Ст. 13, ц. 45 к. К. 1918 р.

Твори геніального українського поета починають студіюватись в деталях. Виявляються впливи на його творчість і те, які ці впливи геретворювалися Тарасом Григоровичем в його поезії.

В своїй статті п. Сушицький і торкнувся одного з таких питань, а саме—теми про народність в творах Шевченка. Треба тим часом зазначити, що трактування Шевченка, яко поета „Народного“ взагалі річ не зовсім ще певна: ще Грінченко („Перед широким світом“) зазначав незрозумілість багатьох творів поета для народу („Марія“, „Сон“, „Кавказ“, „До живих і мертвих (посланіє) і деякі поодинокі вірші), що залежить від складності архітекtonики твору. (Цього питання торкається д. Дорошкевич в „Вільній Укр. Школі“ ч. № 7, в статті „Шевченко на лекціях літератури“). Матеріал, поданий в статті, дуже корисний для вчителя, але розробка цього матеріалу, на жаль, не рівна: тоді як аналізу народньої стихії в „Гайдамаках“ присвячено 5 сторінок з 12 стор. друку всієї брошури, (як раз тому творові, користність вживання котрого в школі ще повинна бути обговорено), останнім творам поета присвячено, власне, 1 сторінку (по 2—3 рядки на „Причину“, „Тополю“, „Утоплену“, „Русалку“, „Лилею“). Треба зауважати, що в обох брошурках п. Сушицького досить таки шкуртільгає справа з мовою: надто багато „перекладу з московського“, а не дійсно українського письма. А такі випадки, як уживання слова „особистий“ замість „особливий“, „зараз“ замість „тепер“, або слова та вирази — „ступень“, „наслідний“, „повернулася в дівчину“—викликають у читача навіть почуття певної ніяковости за автора, га ще й педагога, що підготовляє „бібліотеку“ для вчителя!

562 № 4. Л. Біленький. Виховання емоціонально-образного мислення і твори Шевченка. Київ. 1918 р. Ст. 16. Ц. 50 к.

Брошура на 16 стор. заслуговує уваги кожного педагога. Питання, піднесене п. Біленьким про необхідність виховання уяви і почуттів у дітей в школі, безумовно важне і правду каже автор брошури, що „це-

дагогічна думка повинна покласти" на виховання їх „всі свої сили“. Дійсно, що „до останнього часу школа на це звертала мало уваги“... „Школа систематично розвивала лише інтелектуальні процеси мислення, і майже зовсім не цікавилась психичним ґрунтом з боку почуття і волі, в складі якого перебуває велика цінність розуму“... „взагалі робила велику помилку тим, що розвивала пасивний досвід, цілком убиваючи ті творчі сили, які з перших кроків шкільного життя дітей виявляє емоційна дитяча душа“. „Із цілокупного складу душі штучно відокремлювалась одна розумова частина і розвивалась, другі-ж, значно більші (почуття, воля) і не менш цінні потроху убивались“, „випускалась людина в життя з вишколеним інтелектом, але з пасивною волею, не здатною до активної творчої праці“. „Здійснення такого ідеалу лиш тоді може бути виконаним, коли школа буде виховувати в дітях емоціонально-образне мислення, цеб-то таке мислення, в складі якого почуття, розум і воля в об'єднуючій акті творчості“. Автор, т. ч. зачепив одну з сторінок загального питання сучасної педагогіки—про розвиток самодіяльності учнів і індивідуальних сил людини, про необхідність користуватися в розробці педагогічних питань науковими даними психології. Питання це не нове, піднесене ще на початку XIX віку Гербартом, продовжене його учнем Штрюмпелем, котрі не погожувалися тільки в думці про те, що треба розвивати у дитини більш—уяву чи почуття (прихильний до останнього Штрюмпель). Автор брошури бере дані новішої педагогічної думки і надає ваги вихованню у дітей в школі емоціонально-образного мислення—уяви, почуттів і волі. Не досить якими здаються цілком вірні висновки автора про характер виховавчого читання і матеріал для нього (чтвання поетів) після того, як автор взяв для систематики уяв книжку Рібо, з психологічних поділів котрого наряд чи можна зробити вище згаданий висновок. Спробу автора вказати матеріал в творах Шевченка для розвитку емоціонально-образного мислення учня можна тільки вітати і треба чекати розробки цих питань в більш широких межах, бо в брошурці так багачько зачеплено питань, що це відбилося на формі самого викладу: стислість фрази при великій кількості наукової термінології трохи утрудняє читання статті.

563 № 5. В. Дурдуківський. Матеріали для шкільних ранків і вечірок в пам'ять Тараса Шевченка. Стор. 14, ціна 35 к.
733

„Ми, культурне громадянство,—і перш за все діячі школи, мусимо повернути нашому народові його історичну спадщину, мусимо знов звязати його з славним минулим, мусимо поновити порвані за лихих часів історичні традиції, мусимо підвести міцний національний фундамент під наш державний будинок“. „...Повинні всіх засобів ужити, щоб як найшвидче велика ідея стала реальним фактом, перетворилася в діло. Одним з таких засобів, на нашу думку, можуть бути гарно укладені й обставлені шкільні дитячі ранки й вечірки, присвячені визначним нашим національним діячам і великим історичним подіям“... В першу чергу треба звичайно поставити роковини й ювілеї рідних письменників, каже автор, просять учителів дивитись на роботу його, як тільки на допомогу їм в їхній важкій праці, не надавати їй дуже багато значіння. При тій випадковості матеріалу, який береться на ранках і вечірках Шевченківських, иноді шкодливий з боку педагогічного, не пристосований до розвитку слухачів, гарно та старанно зібраний матеріал п. Дурдуківського не може не мати значіння, особливо при нашій бідності що-до розроблення для шкільного вжитку наших письменників. Оригінальна думка про плакати з творів письменника для ранків і вечірок заслуговує уваги учителя при улаштуванні Свят і для звичайного вжитку у школі (розвішувати на стінах і таке инш.). Брошурка дає дуже багато матеріалу, написана з великою любов'ю до дитини й педагогічної праці. Зостається побажати якомога більшого поширення її серед вчителства.

М. Лукашевич.

564 Б. Дорошкевич. Початкова хімія для селян хазяїн. позашкільної освіти та нижчих с.-г. шкіл. З додатком статей про позашкільну освіту на Україні та методи постановки досвідів. 330 малюнками. Видання Т-ва „Криниця“. Київ, 1918 р. Стор. IV+54+II. Ц. 1 р. 50 коп.

Виклади початкової хімії, призначені для зовсім ще несвідомої в цій науці людини—чи буде вона учель с.-г. школи, чи селянин хазяїн—повинні відповідати дуже гострим вимогам, як з боку упорядкування наукового матеріалу, так з боку форми викладів (ясна, проста мова: точні, виразні вислови для кардинальних положень і т. п.), а також і з чисто зовнішнього боку: відсутність всяких помилок, добрі ілюстрації і т. д.

Книжка Б. Дорошкевича задовольняє цим вимогам в дуже малій мірі. Так, напри-

зауважено в упорядкуванні матеріалу й послідовності викладів, наприклад, такі хиби. В розділі про кисень (I) в уступі, що носить титул „Горіння ріжних матерій у кисню“—є зайвим трактуванням про вуглевісту будову свічки, нафти і т. п. матерій („свічка також горить . . . то вона скаламутиться“). У розділі про повітря (III), в уступі „Склад повітря“ є зайвий цілий абзац, що починається словами: „В зеленій рослині діються...“, зайвий через те, що він містить повторювання раз уже викладеного матеріалу. Таких повторювань, більш дрібних, можна навести і ще чимало.

З боку ясности, точности і, взагалі, правильности викладів багато де-чого бракує праці Б. Дорошкевича. Ось він розповідає на стор. 8, 15 і 24-й: „при горінні матерій, що має в собі *вугіль*, виходить водяна пара“, „чим більш ріжних матерій розчинено в воді, тим, кажуть, вона жореткіша“, „в склад цих (вуглеводів, жирів, білків) матерій входить вугіль, *через те* вони звуться органічними“. Все це формально неоправдані твердження. Це ясно кожному хімікови й тільки хіба великою похапливістю автора можна пояснити собі походження цих тверджень.

З цією неточністю і невизначеністю у викладі хімічного матеріалу зовсім пасує і нечепурність самого накреслювання цих викладів на папері. Тут здібуються по-руч: „окисли кислотні“ і „окисли кислоти“ (стор. 7), крахмаль крохмаль (стор. 23), сахар і цукор (стор. 15 і 23), прибор і знаряддя, „рухома лабораторія“, „мандрівна лабораторія“ і „передвижна лабораторія“ (стор. 27, 33 і 36), лампа і ямпа і т. п.

Сила друкарських помилок і москалізмів: автор користувався тільки московськими підручниками і їх же рекомендує читачеві, забуваючи що цим він, по-перше, обтяжує українського читача, позаяк галицькі і німецькі видання не важче дістати, як московські, а по-друге, рубає ту гиляку на якій сам сидить, бо, як читач буде користати з таких авторів, як Сазонов, Ремсен, Спераческий чи Реформатський,—то він ніколи і сам не купить книжки д. Дорошкевича і нікому не порайть купити.

Серед помилок друкарських трапляються такі, як на сторінці 11 наприкінці II розділу, де замість „нею“ стоїть „ним“, і фраза губить всякий зміст.

Що-до ілюстрацій, то вони в початковій хімії повинні бути—ради ясности—перспективними рисунками, а не стрімовісною про-

екцією приладів, як це є у книзі Дорошкевича (ради простоті виконання малюнка).

Всі одні дефекти роблять „Початкову хімію“ мало придатною „для позашкільної освіти селян-хазяїв та нижчих с.-г. шкіл“, для чого призначає і титулом і передмовою свою працю Б. Дорошкевич.

Але для декого з тих людей, що не перший раз беруть хімію до рук,—а саме—для лекторів ріжних курсів, що часто не мають змоги користуватись шкільними хімічними лабораторіями, ця книжка буде корисною властиво своєю другою половиною, (а також „додатком статей“), де змальовано, —як треба навчати дорослих, користаючи з методів наочности, як улаштувати для цього рухома лабораторія і як, нарешті, самі ці спроби виконувати.

Скажу тут де-що відносно списку (на 26) річей, які потрібні для рухома лабораторія. В списку цьому бракує двох річей: корок (деревляних або гумових) і гумових дудочок, а зовсім зайвою є ота „коркомилка“. Хімік, що 2—4 роки попрацював в лабораторія, зовсім не користується з цього приладу, а розминає корки, розкачуючи їх качалкою (звичайно плісковатою—дошкою чи шо) по столі.

Олександр Топачевський.

565 П. і П. Терпило. Українська граматика. Підручник для середніх та вищих початкових шкіл. Етимологія. Київ 1918. 1—68, 8^о, ц. 2 р.

Граматика П. і П. Терпило, це—типичний відбиток шаблонних московських граматик, з їх науюковою застарілістю, з звичайною мішаниною літери й звука (§ 2), хибними дефініціями („етимологія“, закінчення може розкладатись на дві частини: незмінну суфікс і змінну *флексію*), „коренні слова“ і т. инш.), немотивованістю тверджень і т. д. З наукового й педагогічного погляду це не є бажаним придбанням в нашій педагогічній літературі.

Проф. Є. Тимченко.

566 Д-р Савицький.—Наука геометрії для низших клас шкіл середніх. Винниця. 1918 р. Ст. 76. Ціна 2 карб. 50 коп.

Невідраднє й досить прикре явище помічаємо на українському книжному ринку, яке особливо кидается в вічі останніми часами, коли доводиться розглядати ту безліч ріжних небезпретенційних видавць переважно для школи, потреба в яких відчувається так гостро.

Звичайно, зустрічаються між цими науковими та шкільними працями також і поважні, що дійсно відповідають своєму призначенню, але в значній більшості, доводиться натрапляти на мало, або й зовсім невдачі праці.

До таких невдало пристосованих для наших шкіл праць, треба віднести й геометрію д. Савицького. Розглядаючи цей пропедевтичний курс науки геометрії, само собою з'являється питання:

навіщо було видавати підручника в такому вигляді, і чий інтереси мали на увазі люде, видаючи його?

Правда, ціна, що зазначена на ньому почасті рязвуає це питання, кижєж бо само видавництво, що потреба в підручниках нині велика і все, значить, розійдеться. Хоч воно й так, але все ж далеко простішим здавалося б передрукувати книжку так, як вона йде в Галичині по гімназіях, ніж виправити у такому „виправленому“ вигляді.

Тим часом видавництво зазначає, що мову книжки воно справивало, й пристосувало до тутошнього діалекту (Київо-Полтавськ.). Але що виправку воно, очевидно, уявляло собі в тому, щоби в підручнику завзято провадити аналогію українських термінів з російськими. ніби-то ґрунтовними й неомильними; напр., такі невалі терміни як „свійства“ замість рос. „свойства“, (а чому не властвість?) „простирається“, „граніця“ замість чисто укр. „межа“, „представити“, „свобідно“ і т. д. і т. д. ясно свідчать про малу досвідченість видавців. Щоби зустрічаються також, не дивлячись на виправку і типові галіцизми, напр., „відтак“, „кусник“, то що та непорозуміння з відокремлення „ся“.

Взагалі вся ця „справлена“ мова геометрії досить підозріла й навряд чи буде корисною для нашої школи. Тим часом сама геометрія Савицького, як підручник в тій чи иншій мірі відповідає своєму призначенню. Але ж, куре геометрії в підручнику (авицького закінчується многокутниками і коло, тоб то уявляє собою липень першу частину геометрії, що, на жаль, видавництвом не зазначено.

A. Litvin.

VI. Видання для дітей.

567 *Юр. Сірий.* Дивовижні рослини. Видання друге, з мал. Вид. „Українська Школа“. № 12. Київ, 1918 р. Ст. 16. Ціна — 30 коп.

568 *Його-ж.* Про горобця, славного молодця. Оповідання Видання друге. Видани. „Українська Школа“. № 13. Київ, 1918 р. Ст. 16. Ціна—30 коп.

Перед нами дві книжечки п. Юр. Сірого, в яких він знайомить діточок з „дивовижними“ рослинами й горобцем, „славним молодцем“. Мова обох книжечок дуже добра, дітям зрозуміла, особливо в оповіданні „Про горобця“.

Що ж з'окрема до книжечки — „Дивовижні рослини“, то в ній „дивовижних“ рослин, власне, немає ні одної, а є тільки користні, „споживні“, як от: кокосова пальма, кавове дерево, шоколадне, ваніль, чай— оце й усе.

На ст. 5 автор обіцяє разом з дідусем Петром розказати дітям „про такі рослини, яких вони здебільшого ніколи не бачили,

або коли й бачили, то тільки у вазонах на вікнах, та й то не всі і не в такій красі, яку вони мають на „волі“.

Але ж обіцянки не додержано і про „вазонні“ рослини немає ні словечка. А в і передічені—по вазонах ніколи не трапляються.

В літературі ми знайшли тільки у А. Доде, що один з його героїв, славетний Тартарен з Тараскону, тримав „величезного“ баобаба в бляшанці з під консервів. Так то ж був баобаба! Між иншим автор чомусь про нього забуває, а баобаба же більш дивовижна рослина, ніж чай або кава.

Коли п. Юр. Сірий мав на думці ввести й користне й дивовижне разом, чому він проминув такі цікаві рослини, як: савітка, хлібоплід, хинове дерево, гумове дерево, банани і т. д. Коли ж би він надумав показати тільки „дивовижне“, то міг би взяти — манґри, ейкаліпта, фікус (замість ванілі), безумовно дивовижні рослини з величезними квітами, як—Victoria regia або рафлезія. Чим не цікаві шведско-американські столітники, ієрихонські рожі або роскішні орхідеї? І дивовижні, й по „вазонах“ їх можна бачити!

А що дивовижнішого може бути, як представники комахоїтних рослин—Міхурія мала (*Utricularia minor*), або Венерина мухоморка (*Dionea muscipula*). Особливо остання: вона дійсно живе, *ловить* комах особливими мацками, як рукою—і „їсть“.

Отже, назва „дивовижні“ рослини зле пасує до книжечки. Краще б назвати „користні“—та й усе.

Книжечку оздоблено 5 малюнками тропічного лісу й окремих рослин.

До речі—„дивовижні рослини“ збудили знову невеселу думку: коли вже ми виберемося з індивідуального „своєроблення“, коли ми вже матимемо певну, сталу термінологію? „Рослини“ чи „ростини“? Щось одне...

З горобцем, „славним молодцем“ — справа краща. Тут автор живо й правдиво малює життя горобця Крутихвоста й розбиває ті забобонні, нерозумні думки, які уперто панують і досі в нашій громадянстві що-до горобців та „шкоди“, яку вони чинять. Книжечку оздоблює малюнок-мозайка Ів. Косинина.

Оповідання читається легко, залюбки.

S. Паночіні.

569 Д. Мамин-Сібіряк.—Пригоди статечної миші.—Переклад учнів IV класу Першої Української Катеринославської Гимназії.—Українське Видавництво в К-славі, № 39, Стр. 1—16, ціна 30 коп.

Мамин-Сібіряк справедливо вважається одним з найкращих дитячих російських письменників. Його твори (казки, оповідання) цілком задовольняють маленьких читачів і свідомі цікавим змістом, і художнім викладом,—в той же час вони будять дитячу думку і викликають в них гарні, гуманні почуття. Всіми цими кращими прикметами визначається і оповідання про пригоди статечної миші, яке переклали учні IV класу Першої Української Катеринославської Гимназії. Це оповідання залюбки будуть читати в рідному перекладі наші діти, тим паче, що книжечку надруковано буйним, чітким шрифтом і оздоблено симпатичними малюнками д. Погрібняка.

Що-до самого перекладу, то зроблено його майже бездоганно—широ народньою, легкою мовою, ні трохи не порушивши художності викладу самого автора. Це робить велику честь молодим перекладачам і їх ідейному й науковому керівникові, який, безперечно, прийнявши на себе найбільшу частину роботи, зовсім заховався за своїми учнями. Вітаємо цей гарний напрямок в великій справі навчання рідної мови, що дає такі добрі наслідки: веде дітей до розуміння і володіння рідною мовою, привчає з малих років до праці на користь рідній ідеї і дарує нашу літературу кращими зразками російської літератури в добрих перекладах. Нехай цей гарний приклад захопить до аналогічної праці і інших учителів рідної мови по наших гімназіях, а також і учителів чужих нових мов—німецької та французької!..

Бажаємо молодим перекладачам і їх голові-учителеві охоти, енергії і успіху в дальшій роботі. Тільки радимо більш уважно стежити за коректою, щоб не було так багато помилок (до тридцяти помилок в цій книжечці).

В. Дурдуковський.

570 Томпсон Сетон. Подорож дикої начини. Перекл. Ю. Сірій. Вид-во „Українська школа“. Київ. 1918. Ст. 15, ціна 30 к.

571 Його-ж. Вуді, чабанський пес. Пер. Юр. Сірій. Вид-во „Українська школа“. Київ, 1918 р. Ст. 15, ціна 30 коп.

В середині першого десятиліття ХХ віку на українським книжковим ринкові

з'явилися, яко новина, переклади оповідань Сетона Томпсона.

Вони одразу звернули на себе увагу amatorів природи і своєю легкою, барвистою мовою і правдивим мистецьким викладом подій звіринного життя. Як живі переходили по-при читачеві оті зайці, лисиці, пси, червоні куріпки і читач разом з ними переживав їх радаці, вболівав їх горем, хвилювався, коли героєві якогось оповідання загрожувала небезпека.

Томпсоніві твори читалися залюбки не тільки малечою, але й дорослими.

Ці дві книжечки є зразком творчости С. Томпсона. І „Вуді, чабанський пес“, вірний товариш, а далі згубець овечих душ і „Дика качка“ з своїми оксамитовими качатами—з перших речень оповідання заповнюють увагу читача і не попускають її з рук до останньої сторінки.

Було-б дуже бажано, коли б „Українська Школа“, чи яке инше видавництво, обдарувала наших дітей дальшим випуском оповідань американського природознавця, а згодом зібрала й видала їх окремою збіркою.

Авторіві закинути нічого не можна, хіба необачне оперування словом „інстинктивно“, саме в тім розумінні, проти якого повставала ціла низка учених, як — Вейлянд, Нолль, Бюхнер, не кажучи вже про великого реформатора науки природознавства—Ч. Дарвіна.

Те саме можна було б сказати й про п. Сірого, яко перекладчика, коли б він не „покинув на призволяще“ передмови до „Вуді“ і, хоч трохи, коло неї попрацював. Мова перекладу гарна, жива, за винятком двох-трьох, не зовсім відповідних, слів.

Малюнки до оповідання „Подорож дикої качки“—теплі, зворушуючі.

Нарешті, треба сказати, що в виданнях „Української школи“ — очевидно для школи—коректа мусить бути бездоганною, а тут, на жаль, цього не бачимо.

С. Паночіні.

572 Мамин-Сібіряк. Поганий день Василя Івановича. Оповідання. З рос. мови перекл. Євг. Вировий. Укр. вид-во в Катеринославі, № 5. Видання друге. Катеринослав, 1917 р. Ст. 15. Ціна 30 коп.

573 Його-ж. Старий Горобець. Оповідання. Укр. вид-ва в Катеринославі, № 34. Катеринослав, 1918 р. т. 24. Ціна 30 коп.

Помазу-потроху дитяча книгозбірня поповнюється все новими й новими книжками, правда—не завжди вартими того, щоб їх друкувати.

Ці дві книжечки—є оповідання відомого в московській літературі Маміна—Сібіряка, автора дитячих книжечок, які особливо улюбився своїми казочками. І ця річ, як і все, що вийшло з під його пера, написано гарно, майстерно, приступно для дитячого зрозуміння.

Переклади зроблено середнь. Між иншим, не зазначено хто й звідки переклав „Старого Горобця“.

Малюнки в тексті д. Погрібняка можуть майже задовольнити вимоги, але на обгортці того самого „Старого Горобця“ так невдало репродуковано хлопчика й дівчинку з книжкою, що аж гидко глянути. Хлопчик—не хлопець, а якийсь дегенерат, чи незбитий доказ нашої походження від бабусі—мави. Треба-б замовити инше кліше, або зовсім викинути цю річ, а такої „картинки“ далі містити ніяк неможливо.

Т. Каракашенко.

VII. Справочники.

574 Російсько-український Словничок Медичної Термінології. Видання „Українських Медичних Вістей“. К. 1918. Стор. 31 in 32-0. Ц. 80 коп.

В коротенькій передмові до цієї худорлявої брошури читаємо, що складено її з доручення Міністерства народної освіти п. Оленок Курило, призначено для вжитку середніх шкіл; перевірено термінологічною комісією В. української Спілки Лікарів, тою-ж комісією доповнено й, нарешті, з боку філологічного перевірено шановним професором С. Тимченком. *)

Одно слово, ця щаслива книжечка має таку блискучу рекомендацію, що ніби навіть не випадє брати її під критичний розгляд, та ще й не фаховцеві—філологів. А тим часом, коли, по передмові, починаш читати слово за словом, то мимоволі згадуєш або популярний афоризм Шопенгауера, якого не хочеться тут наводити, або ж приказку, що у семи няньок дитина без ока.

*) Коли ця рецензія вже була в друку, редакція одібрала нижче-наведеного листа:

„Високоповажний Пане Редакторе!

Цими днями появилася в продажі „Російсько-Укр. словничок Медичної Термінології“. В передмові зазначено, що „з філологічного боку всі слова провірені професором Тимченком.“

Можливо, що до Редакції поступають рецензії на цей словничок. Так ото подаю Вам до відома, що я уперше побачив цей словничок вже надрукованим.

З повною пошаною С. Тимченко.

Але ж через те саме, що у цієї дитини було сім няньок і доводиться вимагати од роботи, одміченої їхніми прізвищами, далеко більш того, що вона дає.

Здавалося б найсамперед, що для такої малої обшпиром праці, не зважаючи навіть на те, що її й писано для журналу,*) легко було би установити певний план, найти відповідну систему. Хоча би взяти так: коли це є словничок, то розмістити матеріял в алфавитному порядку; коли це є спроба термінології, то дати поділ матеріялу, відповідно до головніщих понять. Одже ж й цього не зроблено і спочатку вокабули йдуть по алфавиту, а потім ні з того ні з цього посаджено купку слів, звязаних, наприклад, зі словом „зуб“,—а через те масмо під літерою з—карієсь, емаль, мякоть і т. д. (стор. 11),—далі-ж слова знову йдуть по алфавиту.

Незрозуміло тако ж чого латинські терміни попали не на лівий бік сторінок, а на правий—ніби українські терміни...

Коли ж береш в руки таку маленьку книжечку, що трактує поважну справу, то цілком природно сподіваєшся, що в тую брошурукку уміщено найголовніше, а незначене опущено. А на ділі в словничку надібусш величезне число однакових і по значінню й по написанню слів і часто—тотожних з московськими (горло—горло, волокно—волокно, аорта—аорта, анатомія—анатомія і т. д. і т. д.)—Яку це має цінність для того, хто хоче засвоїти собі „українську термінологію медичну?“—незрозуміло. Ще більш курйозний недогляд з цієї категорії вийшли з термінами, що вимагають приметників наур. губа, якій одведено аж п'ять рядків, що масть такий зміст:

Губа—губа,

Губа верхняя—верхня губа (а в дужках—горішня).

Губа нижняя—нижня губа (ще додало: снідня, й в дужках—долішня).

Не можна повірити, щоби українська медична термінологія була така вже вбога, щоб на 29 сторінках треба було давати подібний матеріял! Маємо підстави гадати, що з цієї галузі в народі в числення термінологія, бо ж лікування та знахарювання було дуже поширено на Україні, а особливо поміж військовими верствами.

*) Дик. „Укр. Мед. Вісти“ ч. II.

Тим часом значна частина змісту словничка властиво не в термінологію суто українською, збіраною з народніх уст. Багато термінів—новотвори, або переклади—і звичайно—з російського. Що-до новотворів, то, звісно, сперечатись про них, як необхідности, не доводиться. Навпаки, в цей час, коли все наше життя українізується, коли по всіх галузях знання виготовляються книги, од яких вимагаємо точного визначення думки нашим словом,—нові слова доконче потрібні й бажані, аби тільки вони дійсно відповідали і своїм змістом, і своєю формою та характером духові нашої мови. Але ж з тих „кованих слів“, що знаходимо їх в цьому словничкові, багато треба визнати навряд чи вдалим як з боку філологічного, так і з боку медичної науки. Наприклад—„Большой кругъ кровообращенія“ (до речі уміщено під літерою *б*, тим часом як усякий буде шукати під літерою *к*—„кругъ, большой, малый“) перекладено виразом—„великий обіг крові“, „инкубационный періодъ“—„погатайний період“, „камера глаза“—„комора ока“ (хоча б уже „очна“, бо „глазные мускулы“—перекладено „очні м'язи“), „конечность“—„кінцівка“, „выделительные органы“—„виділяючі органи“, „головной мозгъ“—„мозок голови“; „желудокъ“—шлунок, *кендюх* (кендюх—тож у свиней!)

• Уже з цих прикладів,—а їх можна було б навести без кінця,—видно, що часом новотвори сконструйовано не відповідно до духу нашої мови („мозок голови“, „кість стегна“, „нерв смаку“, а далі уже не „нерв руху“, а — „руховий нерв“ і т. ин.) До цих же недоладностей треба долучити й такі, як „худорлява“ кишка—тоб то „тощая“, „спідня кінцівка“—„нижня конечность“ (не все ж, що „внизу“ доконче—„насподі“), і т. п.

Цілком без потреби одні й ті ж самі слова повторюються в різних місцях (злочасна кінцівка—на ст. 5 й 13; дентин—ст. 8, 11, при чому один раз дентин перекладено як „зубна кість“, що навряд чи буде науково). Без потреби також в такому маленькому словарику наведено вульгаризми та ще й такі, що до медицини, як терміни, дуже мало стосуються, напр.—„задниця“—гузниця; ніякий лікарь ні в книгах, ні в розмові з пацієнтом цього слова вживати не буде, а завжди скаже „ягодвиць“, або щось инше.

Є слова, ніби перекладені на московську, а не українську мову: напр.,—*os. naviculare*

—*лодкувата* кістка; костяная зола—*кість на зола*, хіба ж „зола“ та „лодка“—українські слова?...

Розміри рецензії не дозволяють спивитись на деяких інших увагах, що їх вимагає цей словничок, але ж і з наведеної прикладів, узятих тільки з перших 15 сторінок брошурки, видно, що роботу зроблено не уважно, по-казенному, і тому вона підіде не на користь, а безперечно на шкоду справі. Бо ж люде, які практично будуть користуватись з цього словничка, схилившись перед авторитетом імен, що зазначені в передмові, будуть уводити в життя недоладні словесні каліцтва, замість того, щоб видолвлювати у народа його питому медичну термінологію, і дуже влучну, і дуже багату...

В. Королів.

575 *Р. Лащенко. Як одбуваються позва на суді мировім.* Видання Т-ва „Кривниця“. 1918 р. 68 стор. Ціна 1 карб. 50 к

Автор коротко розповідає про суд і судові справи загалом, а потім досить докладно в популярній формі говорить про закони і правила, що стосуються до позвів, які розпочинаються і провадяться в мировому суді.

Книжку написано для таких читачів, що не мають юридичної освіти, і навіть для таких, що зовсім мало освічені. Авторіві пошастило досягти своєї мети: книжка вийшла цілком популярною і приступною.

На жаль, і її не миеула загальна доля всіх юридичних книжок останнього часу. Ксли життя витворює все нові і нові норми правового ладу, так що кожна нова книга, поки перейде всі муки друку, стає по змісту більш чи менш відсталою.

В своїй праці автор ще говорить про „апеляційний суд“, про „Генеральний суд“, про „членів мирового суду“, про „пісудність до 1000 карб.“, а поки книжка друкувалась і стала розповсюджуватись, повиходили нові закони про державний сенат замість генерального суду, про побільшення ціни позвів до 3000 карб., про скасування членів мирового суду та т. п.

Як би це була праця чисто наукова, то вона вже булаб позбавлена всякої наукової вартости, але для такої популярної книжки як ця, зміни в термінології і наз-

рах інститутів та зміни в числі персонального складу мирового суду майже не мають ніякого значіння і тому можемо рекомендувати цю брошуру широким колам громадянства.

Петро Синицький.

VIII. Інформаційні видання.

576 Г. Коваленко. Арабська земля і Магометова віра. Черкаси. Видавниче Т-во „Сіач“. 1918 р. Ц. 1 карб. Стор. 48.

Автор дає огляд історії Арабів і розповідає про найголовніші менти початку і розвитку Магометанської віри. Тут нема подробиць, може і цікавих; але часто зайвих і зовсім не потрібних для загальної історії. Зато в коротких, але досить сильних рисах, змальовано всі головні фактори, що сприяли народженню магометанської віри і досить характерно відзначено особу Магомета.

Автор розповідає про Арабів, їх місце серед народів, стародавнє їхнє життя і віру, як ті основи, з котрих виникла магометанська віра, освічує особу Магомета з боку шукання чистої віри і моральної сили і показує, що Магомет нічого нового не дав, але взяв з відомих релігій все, що підходило під світогляд араба і тим зробився для них дійсним пророком.

Дуже коротенько розказано про розвиток і занепад арабської держави та про поділ магометанців на дві головні секти—сунітів і шіїтів.

Особливої наукової вартості ця книжка не уявляє, бо нічого нового вона не дає, але для людей мало знайомих з історією магометанства вона може бути дуже цікавою. Книжка дуже підходила б до шкільних бібліотек, але їй трохи вадять редакторські та коректурні помилки і недогляди, які роблять досить неприємне вражіння.

I. Новак.

577 Гр. Коваленко. Про пташок та про комах. Видання третє, доповнене. З ілюстр. Вид. Педагогічного Бюро Полт. Губ. Народн. Управл. Полтава. 1918 р. Ст. 29. Ціна—25 к.

З любов'ю й пошаною до наших „прихильників і оборонців“ від незчислимих легіонів комах написано цю невеличку книжечку.

745

Автор коротенько оповідає про комах та шкоду, яку вони завдають у нашій хазяїстві; про комаходних пташок та користь від них; як їх треба любити й опікуватися ними за те добро, що вони нам роблять. В кінці до книжки прилучено старовинного переказа про царевича Сідарту й лебедя, а також оповідання „Майська спілка дітей у Фінляндії“. І там і тут червоною ниткою проведено ту думку, що „боротися з лихом на світі можна тільки милосердям і любов'ю до всіх людей і до всіх живих створінь“. До хіб книжечки треба залічити москалізми загальні (напр., „положених“) і москалізми та плутанину в назвах пташок: малиновка (замість „вільшанка“), пішука („підкоришник“), мухоловка („мухоморка“).

Автор уживає помилково назву „кропив'янка“, прикладаючи її очевидно до нашого „задерихвоста“—*Troglodytes parvulus*, рос. — „крапивник“. Назву „кропив'янки“ мають в народі або „Цокалка чагарникова“ (*Sylvia curruca*) або „Очеретянка садова“ (*Acrocephalus dumetorum*); остання має більше права на назву „кропив'янки“, бо здебільшого вимощує своє гніздечко поміж стеблинами кропиви (жаливи).

Назву „волове око“ автор (як і Ів. Верхратський) віддає згаданому вище „задерихвостові“, а мова йде про „горихвоста“ або „палихвістку звичайну“ (*Ruticilla phoeniceus*, а може й *tithys*, „ковальчука“).

П. Коваленко, певне, забуває, що саме на Полтавщині на назву „волове око“ найбільше претендує „синичка довгохвоста“ (*Acrocephalus caudatus*).

От, це й усе, що можна закинути авторові.

Текст книжечки оздоблює 6 малюнків пташок і штучних гнізд для них. Виконання малюнків досить гарне.

С. Паночіні.

578 Тарасови Шевченкови в 102 роковини його уродин. 19 марця 1916 року. Полонені Українці Вецярьського табору. № 3. Вецярьська бібліотека українських полонеників. Стор. 48. Ціни не зазначено.

Брошурка ця одна з тих багатьох книжечок, якими свідоміці національно товариші виховували в таборах для полонених українців свідомих громадян незалежної України.

Дві невеличких статті служать вступом до вибору з поезій. Оздоблено їх кількома малюнками. Написано їх „без хитрої мови“, але патріотично. На жаль, заголовков одної з поезій має трохи чудний вигляд: „Течевода“ ніби якась географічна назва, або що... Свою ленту в справу

національного усвідомлення наших „москалів“ і ця книжечка, очевидно, внесла в загальну роботу в цій напрямі навіть в тім разі, коли хоч десятьох переконала, що

В своїй хаті—своя правда
і сила, і воля.

П. Зайцев.

579 В. Бондарь. Московська петля. Видання укр. с. р. видавничого т-ва „Рух“. Вовча. 1918 року. Стор. 13. Ціна 50 коп.

Перед нами брошура інформаційного характеру направлена проти ідеї єдиної неділимї Росї.

В брошурі на рїзкість щасливо сполучилися і вогонь пропагандистського завзяття і переконуюча аргументація численних та умїло наведених статистичних справок. Все те подано вміру, без утрировки, з почуттям такту.

Як найщирїше вітаємо появу такої брошури саме тепер, коли наш парїд збочує зпову до Московської орієтації, і бажаємо книжці як найширшого розповсюдження. Тому посприяють і зовнішні данні: популярний виклад, добірний чїткий шриффт і добра обгоротка з малюнками.

О. Мицюк.

ІХ. Сільське господарство.

580 Лісничий М. Шаповал. Лісова справа на Україні. Видавництво „Рух“. Вовча на Слобожанщині. 1918 р. Стор. 44. Ціна 80 коп.

Один з найкращих знавців лісової справи на Україні являється автором цієї дуже цїнної книжки по лісоводству.

В нїй насамперед подано уявчу характеристику лісової політики російського уряду, який з усієї площі мав=85% навіть недосліджених лісів, дозволяв самі мізерні видатки на поліпшення лісового господарства, провадив спустошуючі рубки та експлоатував ліси України на користь центра... Далі наведено докладні відомости про те, скільки у нас є лісу на Україні по окремих губерніях і повітах, показано, крім того, % лісистости. На цїм кінчається, так би мовити, історико-статистична частина роботи.

Далі ми знаходимо контури основ лісової реформи на Україні, яка по думці Шаповала повинна б вилитись в форму націоналізації всіх лісів. Тут же намїчається і звязок лісової реформи з земельною, що для наших часів вже звучить цілковитим анахронизмом.

Сприяється автор особливо любовно на державно-господарській розробці лісу, що

майже нерозвинена, але має велику будучину, на лісових культурах, меліорації. Окремий розділ присвячує лісовій політиці на Україні, яка по його думці, мусить полягати в тім, щоби з своїх лісів добути всі продукти, потрібні для задоволення вимог нашого краю; нарешті, бігло обговорює економічні підстави лісового господарства та сприяється на підготовці лісових технічних сил...

Такий в кількох словах зміст книжки, котрий візьметься на увагу лісоводами і матиме значіння для тих, хто студіюватиме фінансову науку та економічну географію України. Читається вона легко, мова прекрасна, виклад майстерний.

Ми б не виконали свого обовязку до кінця, якби не сказали кілька слів між иншим, і на адресу видавництва „Рух“, що видало цю книжку. Воно, перебуваючи на провінції в менш сприяючих, ніж инші видавництва, умовах, одначе скупчує коло себе і досвідчених авторів і випускає свої видання, не дивлячись на дуже скрутні часи, цілком пристойно, а иноді—майже хуждно.

О. Мицюк.

581 К. Михайлюк. „Що повинні знати і робити служачі в молочарській спільнї“. К. 1918 р. Видавн. Київськ. Губ. Земства. Ц. 25 к.

З часів біблійних люде, бажаючи робити як найбільше вражіння своїм словом, записували його на стїнах аби завжди око читачів бачило, а розум і серце почували. Так було написано заповіді закону Божого, так Навуходоносорові ввижались на стїні огненними срашні слова: „Мене, Текел, Фарес“. В час росвітї класичної культури широко живились записи на стїнах самих яскравих зерняток творчости людського розуму. Надалі чоловік почав ховати під замком свої твори, щоби здобути людським генїєм, було властїстю невеличкого гуртка вибранців неба. І люде наче забули, що философські афоризми, що моральні заповідї життя повинні бути всюди перед нами. На видних місцях запанувала тільки реклама, вівїска.

Політичне наше життя останніх часів примусило згадати про той найліпший спосіб впливу на широкі кола, і плакати замаячили перед нашими очима. Це призвчало нас до них і можна сказати, що відроджується стародавній спосіб розповсюдження знання між людьми в формі вико-

ваній розумом на огні серця, та оповитій наче вінком,—красою слова. З цього висновок, що плакат повинен бути без жадної помилочки, без маленької плямочки.

Кооперативні організації, ці піонери нового громадського життя, повинні звернути значну увагу на форму плакату, бо вона найліпше допомагає розповсюдженню знання, найбільш об'єднує та дає змогу взаємного контролю.

На превеликий жаль Українське друковане слово надто мало вживало цієї форми, через що треба широко вітати всякий початок в цій напрямі.

Зазначений в заголовку плакат К. Михайлюка по змісту поділяється на окремі абзаци т. зв. накази: голові правління, скарбникові, молочареві, ревізійній комісії, на останку наводить зразок протокола ревізійної комісії.

Читаючи плакат, робиться прикро від браку системи (головне не виділено на перше місце, а переплутано з дрібницями) і за те, що автор не досить подбав, щоб зміст було дано в стислій, але яскравій та гострій формі нашої безмежно багатій мови. Трапляються і навіть часто, коректурні помилки, а вони в плакаті далеко більш кидаються у вічі, як у книзі.

Бракує цьому плакатові ще й відділу про рахівництво. Через те і треба було би авторові видати хоч окремо вказівки про значіння у всякому ділі, а в кооперації особливо, оливця та паперу і подати зразки рахівництва.

Ветерин. лікар М. Леонтович.

582 *Олександр Невинський. Користь бджіл та доходи від пасішництва. Вальки. 1918 року. Видавництво „Українська Бжолка“. № 4, ціна 20 коп. Стор. 11.*

— „Здається, я уже й нещогано читаю, чимало книжок перечитав. Умію й по церковному на криласі „блажен муж“ або „потом покри фараона“, не гірше дяка, прочитати. А оце купив книжечку про пасішництво, — у мене, пак, у самого пасіка,—семигривенника дав за книжку, та не вчитаю. По чудному якось написано.

Зразу читаю: „Користь бджіл“. — Значиться, пише, що бжолки з чогось користь мають. Нехай споживає бжолка тварина; правду добродій каже!

— А далі не втну. Багато степів, каже, тепер „розпаяхано“... до чого воно?—Ага, „розпаяхано“, то, певне—поорано.

— За медом, — пише далі добродій, — признають люде „качества“. А по моему мед дуже добрий і ніякого ганчу в ньому нема, коли він свіжий та чистий. Що воно тільки означає, що мед „питательна та легкопереварима їжа?“ Що його легко переваримо, як не доглянемо, те я розумію, бо у всячині треба силу знати: не знаючи, й борщу не звариш, не то що меду, а як перевариш, та ще бори Боже, пригорить, то і не до смаку буде, буде гіркий. А „питательна“? Школяр, мій хлопець, каже: „то тату, вопросительная“. Бреше мабуть, голузник,—очевидячки глузує з батька: говорить, а у самого з очей скалки скачуть.

Читаю далі, що з воску роблять вошпану і таке инше, „полірують меблі і пола“. А так! хоч віск і не такий маркйй, як мед, одначе пола замажеш. Як доводиться віск варити, то треба підтикатися,

Ну, потім уже зовсім не до речі пише добродій, що мовляв худоба кращає, коли „спарюється“, і рослину теж радить спарювати. Та скотині ж боляче і зовсім негарно, як окропом чи що спарити, або коли намуляє її, і рослина од окропу загибає. До чого воно таке пишеться?

А оце знов гаразд таки говорить, що од бжолки і для кешені користь є, і тілові допомагає і з душі нудьгу бжолка проганяє. На пасіці завжди весело—любо глянути, як невсипуща бжолка працює. А у свято, ляжеш у холодочку, бжолка гуде—приспילה. Отже якось почали були мені бжолки роїтися та саме у жнива. Спека. Тут хліб святий перестояв — оспається, а тут раз-у-раз дочка кличе: „а йдіть, бо рій утече!“ Іду. Намітку на голову—дихати важко, бжолка в пітні руки жидить... Правду таки добродій Невинський пише, що иноді може „увіритись“ „завічатись пасішництвом“. Увірилось воно і мені того літа.

Наприкінці не розумію, що воно — „гарни збит“. Може „збиткв“? Тільки ж як збитки справді, то од чого ж тоді „доходи збільшуються“?

Прослухав я цю критику справжнього пасішника і мушу згодитись з нею. По змісту книжечки д. Невинського і цікаві, і потрібні нашим людям, бо без гарної книжки про пасішництво не буде у нас воно поставлено раціонально. Потрібні дуже, бо й справді „немає садка без пасіки, немає плоду без бджіл“. Тільки ж треба подбати й про мову, щоб не баламутити читача

московськими словами та недоладними реченнями.

В. Поточний.

583 Хліборобські спілки (що робити з землею). Нап. Б. Мартос і О. Синявський. Видання Генерального Секретарства по земельних справах. Київ. 1918. Ст. 34. Ціна 35 коп.

Нині, коли з таким напруженням проходить у життя новий земельний закон, коли така сила ріжнomanітних інтересів, здебільшого цілком протилежних, згуртувалося коло земельного питання, невеличка книжка, видана Міністерством Справ Земельних, має чималий інтерес.

Книжка докладно оповідає про сучасний стан земельної справи на Україні: дає історичний огляд аграрного питання під час революції, вяснює на зрозумілих прикладах спосіб складання і роботу хліборобських товариств, а також дає короткий огляд роботи і ролі в розв'язанні земельного питання в Італії хліборобських товариств.

Наприкінці книжки багато місця присвячено питанню про хліборобські спілки на Україні та їх ролю в проведенні аграрної реформи. Всі ці питання ілюструються докладними відомостями з життя існуючих вини на території України хліборобських товариств.

Виклад книжки досить популярний, особливо в тій частині, яку написав Б. Мартос.

Взагалі книжка своїм змістом робить дуже приємне враження і треба їй побажати як найширшого розповсюдження серед нашого селянства.

Агроном Б. Дорошкевич.

Х. Поезії.

584 Рабіндранат Тагор. „Садовник“. Ліричні поезії. Переклад Юр. Сірого. Видавництво „Дзвін“, Київ—Харьків, 1918, стор. 100, ціна 2 карб.

Щоб перекладати поезію треба бути поетом, хоч трошечки поетом, хоч поетом в душі. Бо поезія річ чарівна, а чари не знання,—набути їх неможна,—це дар добрих фей...

Всім відома казка Массе про „Панну Мартен“. Панна Мартен одержала від доброї феї дар: все, до чого вона доторкнеться своєю рукою,—буде розцвітати, крашати і перетворюватись з простої речі в річ коштовну, великої краси,—глиняна миска,—зробиться порцеляновим полумиском, каміна підлога, коли панна сама виміє її своїми руками,—мозаїкою кращих майстрів. Але—горе! Коли служниця почне переробляти її роботу—чари зникають: порцелян стає глиною, мозаїка—камінням.

Так і поезія, — торкнись її непосвяченою рукою і раптом зникають всі чари.

Р. Тагор переклав свої вірши сам в англійську мову; в англійському перекладі він їх не римував, переклав прозою, але звичайною прозою, а прозою ритмічною, музичною.

В російській літературі ми маємо переклади Р. Тагора: один д. Тардова, а другий—у виданні „Універсальної бібліотеки“—ритмічний.

Не маючи підруками англійського авторського перекладу, ми порівнюємо переклад д. Сірого до перекладу російського. Ну й що ж? Думки ті самі. Ніби „сб подлиннымъ вѣрно“. А зовсім не те... навіть прирівнюючи до російського перекладу, навіть минаючи всі порівняння, сам по собі український текст в перекладі д. Сірого стоїть далеким від поезії.

Треба згадувати речі всім відомі. І не хтілося-б... Поезія впливає на нас двома факторами — музичністю ритма, та красою образу. Вроджені почуття вони опановують і нашим почуттям і ми відчуємо почуття автора, красу його твору. Це—емація радія, що осяє й нашу душу чудовим сяйвом.

І ось сам Р. Тагор, перекладаючи свої твори на англійську мову, переклав їх ритмічною прозою. Рима — річ в поезії дуже потрібна, вона, як наголос, надає тій або иншій тон поезії, вона дає ритмові, або короткий сухий удар, як напр. в баладі Жуковського —

„І Смагольський баронъ удивленъ, пораженъ“...

або ніжну невразність легко пливучого згуку —

„Тихий сон по горах ходить,
За рученьку щастя водить,
І шумлять ліси все тише,
Сон малі квітки колише“...

Але головне—це ритм, музика. Музика складається з згуків, з інтервалів згуків, того чи иншого тону. Згуки поезії—це і слова, сполучення їх, будова речення. Будова речення, стиль цей—і є секрет поезії. Ті самі навіть слова, сполучені в инший спосіб, викликають у нас зовсім инше почуття. Візьмемо, наприклад, найпростіше речення: *дерево росло на березі моря*. Переставимо в ньому слово і скажемо так, *росло дерево на березі моря*, або *на березі моря дерево росло*. — инша музика, инше враження цілком инше. Великі скарби музичні

поет, слова—це його перли й самоцвіти, це його згуки, він нанизує їх на золоті й срібні, і криваві нитки і плете чудове мережево поезії.

Отже звернемось спочатку до мови перекладу, до самих слів. Українська мова співуча, згуки наших слів мелодійні, поети наші доволі своїми творами красу нашої мови. Чи-ж доводить це і мова перекладу?

Перш за все невідомо, для чого д. Сірий пересипав свою мову москалізмами, напр., „всі розійшлись по хатах, понісши свої поклажі“, стор. 63; „томні були лепети весни“, стор. 20; „пора тобі додому“, стор. 30; „хочуть проникнути в мою душу“, стор. 35; „він окутує мое тіло“, стор. 39; „смирись перед моєю величністю“, „з розв'язністю ехожу туди, де ти“, стор. 49; „не дорожиш ні ритмом, ні думкою“, стор. 50; „в небі, де ми пристроїлись“, стор. 53; „притискують до грудей пустоту“, стор. 60; „безцільно“, „побідно“, „заспала“, „мимо“ „посишність“. Замість вуха, перекладчик вживає чомусь уші, замість—ночи (genit)—нічи. Чисто російські форми причасників і т. ин.

Речення складається часто дуже невдатно. Напр., візьмемо такий вираз: „Вмірає душа моя від бажання торкнутись крайка темних далечнів“. По російські це добре—„темних далей“, бо є вираз „далі“ у множині, але по українському—„темних далечнів“—і не гармонічно, і не вірно. Далеко краще було б сказати: „вмірає душа моя від бажання торкнутись краю темної далечини“ (11).

„Слух мій жде його ступнів“.

Це образ український, поетичний?!

„Се гра, гра наближень і віддалень, одвертості і затаювань знову“. Зміст перетвору слова переказують, але в цих штучних словах і в різких згуках жодного ритму, жодної музики нема (стор. 22).

„Вона йшла по-над рікою з глечиком повним при боці“. Досі ми знали, що шабля буває при боці, а як може теліпатись „при боці“ повний глечик води, це трудно собі уявити.

„Чого сидиш ти тут, брязкаючи браслетами, безцільно, ліниво забавляючись“. Чи-ж це українська мова? і де-ж той музичний ритм.

„Тинь мосі жаги кинув я в очі твої, ох, живуча в глибинах мого спозиряня!“ (37). „Властивість моєї невдатности“. Може для часопису такі вирази й були-б при-

ними, а для поезії це дійсно „властивість невдатности“.

„В сьому вічному небі, де ми пристроїлись“. Прекрасний гумористичний вираз: „пристроїтись“ у вічному небі, це „недурно“ і для апостола Петра.

„Любов твоя, не відаюча досягнень“ (86), або „вона не відповідала на мої торкання“ (95), або „Дотик удосконалених рук твоїх (це-б-то „усовершенствованных“, може всі на руках було по сім пальців, або таука півка, як у кажана!) міг-би навіть писі царській додати блиску“. Шкода й мови,—з такими словами не дає відчутти краси поезії. Поезія теж „не відповідає на торкання“ Юрка Сірого.

Минаючи саму мову, звертаючись до образу, ми бачимо те-ж, що самі образи в перекладі Ю. Сірого втрачують свою красу. Поетичний образ хвилює нас тим, що викликає в нашій душі кількома словами широкую картину, цілу гаму почуття, а поетичний образ в перекладі Ю. Сірого навпаки знищує всю широчінь картини і надає творові чогось банального, вузького.

Беремо, наприклад, вірш „Я зірвав твою квітку, о світе“.

Я зірвав твою квітку, о світе!

Я притис її до серця і вколовся.

Вколовся!

В московському перекладі читасмо так:

„Я сорвав твой цвѣтокъ,

о мѣрь!

Прижалъ его къ сердцу и шипъ въ мое сердце вонзился“.

Це щось инше. Поет цим образом, власне тим, що коли він притис квітку міра до серця, то „шип“ в його серце „вонзился“, дає нам зрозуміти, що хвилинка втіхи земної проймас серцею гострою глицею.

„Шип вонзился“ — це не випадковість, небережність, незручність того хто притискає квітку до серця; поет надає цим виразом квітці властивість живої істоти; „шип вонзился“, ніби з власної волі, як плата за втіху від квітки світа.

Ю. Сірий заміняє цей образ словом „вколовся“—і цим зриває красу поетичного образу. Ну, що-ж що „вколовся“? Кожна троянда має гострі колючки, про те ними прикрашаються, їх притискають до серця і до вуст, а як якийсь недотеса притиснув до серця троянду і вколовся—хто йому винен? Пошли дурного Богу молитись, то

Або вірш 44—„Отче пресподобний“. Читасмо „Ми зробили мирову з смертю, і не надовго, на кілька запашних годин, але ми безсмертні“.

В російському перекладі переказано це місце так.

„Со смертю у насъ перемирье, но лишь не на много часовъ благовонныхъ мы двсе безсмертными стали“.

„Ми зробили мирову з смертю“ і — „Со смертю у насъ перемирье“!..

Як знівечено величній образ в українському перекладі.

„Со смертю у нас перемирье“.—Цей образ дає нам картину якогось грізного, кривавого бою, що по обопільній згоді запеклих ворогів припинено на час. А що таке „мирова“? „Ми зробили мирову“. У якого мирового судді? З-за якого скандалу? Чи полаялись, чи побились, чи ошукали кого?.. Чи не краще було-б сказати,—„ми з смертю на час замирились“?

Що-до музики віршу, до ритмичності, то хоч перекладчик каже, що він „дбав її зберегти“, але мусимо завважити,—цього йому не поталанило зробити.

В рецензії неможливо ширше спинятися над цікавим питанням про ритмичну прозу, про музичність ритмичної прози. Візьмемо тільки, наприклад, випадково, будь який вірш з українського перекладу Тагора і читач сам побачить, що ритму музичного в них зовсім немає.

№ 67. Переклад Ю. Сірого.

Хоч вже вечір підступає тихими ступнями і подає всім пісням знак замовкнути;

Хоча всі супутники твої лягли вже спати і ти вморилась;

Хоча в темряві ночі сновигає жак і сховано лице неба;

Все-ж, моя птице, послухай мене, ох птице, не складай ти крил!

В тій розстановці слів, яку я подаю, згуки слів набувають ритмичності. Її можна варіювати, як хто схоче,—ґрунт в тім, що згуки слів повинні плисти, як музика, відповідно до якогось ритму,—самий же ритм залежатиме від волі автора.

В цьому маленькому уривку знов зустрічаємось з тим, як не вміє вибирати слів Ю. Сірий, як замість слів широких, поетичних бере синоніми вульгарні. Напр., ти „вморилась“—вморилась вираз вульгарний, а ук-

райська мова має на цей образ такі хороші слова: „втомився“, „знесилився“, „змигся“, „знебувся“ і т. д. Крит „не складай“. А поезія народня говорить „згорнула крила“, „згорну я рученьки“. Жак зовсім не може „сновигати“, сновигає людина засна-на, сновіда і т. ин.

Або візьмемо вірш 85, пер. Ю. Сірого.

Хто ти, читальнику, що прочитає пісні мої по ста літах?

Я не можу послати тобі жадної квітки з сеї розкішної весни, жадної луски золота з сих хмар!

Розчини двері і глянь кругом. Твій сад цвіте, — то в нім згадки встать про квіти, що одцвіли сто літ тому.

І в radoцax душі твоєї живе та радість, що співала колись весняним ранком і посилала свій щасливий голос за сотню літ.

Вірши оздоблено заставками: курчата, горобці, качка в очереті, метелик, слимак, садова лійка.

Прекрасний вірш „Любий скажи...“ І те що ось на сьому чолі начертано таємниця Безмежного? Любий скажи,—і се правда?“

А під віршом стоїть цікаве курча „Отче пресподобний, прости сій парі грішників“... а під віршом чомусь фігурує рогач.

„Кінчай-же останню пісню, розлучимось“.

Під трагічним віршом ніжно цілують два амурчавки.

Словом,—„веселенькій ситець“.

Але, минаючи всі зазначені дефекти перекладу, не можна не вітати появи перекладу віршів Р. Тагора в українській літературі. І навіть перекладу Сірого досить, щоб читач зрозумів, яку красу уявляє з себе поезія Тагора: — надзвичайна розкіш образу, подих одвічної філософії і сила почуття. В цьому почутті брешуть для нас людей Заходу, якась чужа нам, але цікава нота—радість рабства. В поезії Тагора все надзвичайно,—і образ, і сила почуття, і сум одвічних думок про „невідоме“ й „далеке“ і сама природа і саме невідоме нам життя.

Квітки Лотоса цвітуть в поезії Тагора повиває її тінь далеких Гімалайських гір.

585 *Т. Шевченко. Кобзарь. В редакції В. Доманицького. З життєписом та примітками. Херсон. 1918. Ціна 4 карб. 50 коп. Стор. XI + 272 + XIX.*

586 *Т. Шевченко. Кобзарь (вибір поезій). Випуск перший. Накладом „Союза Визволення України“. Відень, 1915. Друковано 6.000 примірників. Ціна примірника одна корона. Стор. XXIX + 157.*

587 *Т. Шевченко. Кобзарь (вибір поезій). Випуск другий. Львів. 1914. Ціна 1 корона. Стор. 232.*

Ще один передрук Кобзаря в редакції Доманицького. В даннім разі — з другого видання „Благодійного Товариства“ (СПБ. 1908) з примітками, які доповняли відому працю редактора „Критичний розгляд над текстом Кобзаря“. Передрук цей найімовніший також свого „редактора“, який підписавшись літерами С. Щ. в десяти рядках пояснив читачам, хто такий був Доманицький.

Порівнюючи з неохайним передруком „Крижаниці“, видання виконано більш-менш раціонально.

Неприємне враження робить зовнішній вигляд книжки: скидається вона на якийсь саталог сільсько-господарських машин, або що: шриффт, оздоба, реклама на обгортці — все справляє неприємне враження.

Честь і слава Кооперативному Товариству „Українська Книгарня“ в Херсоні, що воно видає хороші книжки для народа, але якось конфузно читати на обгортці „Великої Книжки“ такі заклики, як: „Геть горбовців, посередників-спекулянтів! Вони з Вас деруть шкуру!“ і т. под.

Рекламі, хоча би й „кооперативній“ тут не місце.

Очевидно нашвидку — поспішаючись і хапаючись, видавав два чепуреньких томки („Вибір Поезії“ Т. Шевченка) гурток наших патріотів, що одразу почали заходитися коло освіти наших полонених в таборях Німеччини й Австро-Угорщини: перший випуск, помічений роком 1915, а другий вийшов ще в р. 1914. Друкувалися вони, очевидно за для скорости, в різних місцях і впорядковано їх без системи з додачею цілком випадкового матеріялу. До першого випуску додано взяту з „Календаря Просвіти“ за р. 1914-й статтю Дениса Лукіяновича. „Про життя Тараса Шевченка“ і кілька приміток, вихоплених з видання Романчука. Примітки ці в деякій частині зовсім і не потрібні, бо з'ясовувати українцеві, що таке „байдак“, або „кавалур“ — річ цілком зайва. Стаття того ж таки Лукіяновича „Про Шевченкові

твори“, з якої починається випуск другий, не досить популярна для тої цілі, яка стояла перед видавцями. Неприємно вражають і численні русизми, які подибуємо на кожному кроці: „подрібности“, „стрічки“ (рядки), „безумовно“, „горячо“, „усунокільсь“, „проб“ (спроб) і т. инш. А переклад автобіографічної замітки Шевченка — зразок літературної неосвічености й недбалости: перекладено її ніби навмисно не такою мовою, якої вживав сам Шевченко.

Але помимо всього того, книжка сама собою відіграла належну ролю. Шкода тільки, що навіть те, що Шевченко мусив говорити сам за себе, редактори поцували ножицями, покромсавши його безсмертні поезії: з „Утопленої“ викромсали віршик в 12 рядків, „Катерину“, позбавивши змісту, уклали в 6 сторінок і т. под. До другого випуску, який як раз найбільше потребував приміток і пояснень, — жодного коментаря не додано.

Проте, ці книжечки — величезна історична цінність: тисячі людей з жаждою й захопленням вперше дізналися з них про все те, чим страждав, чому вірив і навчав апостол нашої правди...

Пав. Зайцев.

588. *Олесь Жихаренко. „Листопад“. Збірник поезій, М. Куп'янськ на Харківщині, 1917 р. Стор. 23, in. 160, ц. 40 коп.*

589. *Соломон, царь Ізраїльський. Книга „Пісні пісень“. Переклад Олесь Жихаренка. Ibid. 1917. Ст. 13, ц. 40 коп.*

Типовою провінцією одгонить від зазначених в заголовку видань. Може то й шире бажання збільшити нашу мизерну книжкову продукцію, може то природний потяг до праці літературної, свідоме жадання прислужитись „чим бог послав“ справі української культури, — але все-ж таки час зсунутись з тої ганебної точки погляду, що для хахла годиться всякий бог, час вже дбати про те, щоби у нас було, коли не краще, то принаймні не гірше, як „у людей“.

Але ж Куп'янська видавнича продукція майже не виявляє тенденції до поліпшення, до більшого удосконалення і дає нові незугарні зразки „малоросійщини“, недотепної, буденної, нудної. Правда, твори Олесь Жихаренка де-чим вищі за твори його нещасливого однофамільця К. Жихаренка, якому рецензент „Книгаря“ (№ 137) широко радив „продати шурум-бурумові“ своє видання, бо воно „придатне до чого-хочете, тільки не

до читання". Але ж і переклад „Пісні пісень“, в якому через рядок здибуємо такі красоти, як: „Ось він стоїть у нас по-за стіною (!)... зазирає в вікно, маляче крізь ґрати“... „Хвиги розвинули свої бростки, й виноградина, квітнучи, несе пахощі“... „Улюблений мій належить до мене, а я до нього“... „...піду по місту, по вулицям та по площадам“... „Ухопилась я за нього та й не відпустила, поки не привела його в матчин (!) дім, ві (!) середні кімнати матері моєї“ і т. д. без кінця й до кінця.—І цей переклад ніби вимагає згаданої вище поради.

Бо хто-ж після такого перекладу може повірити, що твір Соломонів справді високохудожня лірика давно-минулого?

Не менч невдала й „Збірка поезій“, що починається віршем „Листопад“, в якому здибуємо такі високопоетичні рядки:

„Воно зміцня мої заміри,
Впасть не дає мені на спід,—
Воно вівтарь моєї віри,—
Згадок рожевих пишній світі“...,

а кінчається віршем „Падоліст“, в якому автор признається, що

„Од думок рожевих, пишних
Слідоньку нема!“...

І дійсно, не можна вважати „слідом“ появу в друку таких книжечок, писаних неумілою рукою, виданих недбало, безсмашно й надто дорого.

В. Дикий.

590 *М. Довгополук. В дні неволі.* Сторінок 32, ціни й року видання не зазначено. Ахтирка.

Д-ій Довгополук пише на першій сторінці своєї брошури:

„Я так часто співав, так щиро бажав
Правди, любови, братерства рівні...
Та чи ж чув хто ті пісні,
В темні і чорні дні життяві“...

Можна запевнити автора, що ніхто тих пісень не чув і не буде чути, бо їх в книжечці і немає. Навпаки,—тут єсть щось від большевизма:

„Помсти, помсти віковичним катам,
Помсти—най кат гине“...

І далі:

„І там, на полі боротьби,
Стань в ряди борців
І бий не зважай, пощади не давай!
Бий людських катів“...

Хіба-ж це пісня про любов і братерство? Це—большевицька кровожадність.

Досить негативно автор ставиться нашого народу, називаючи його німцями

„Ха-ха-ха! Я сміюся!
Кадаю в вічі докором тобі!
Ти нікчемний боїся стати,
Добути волю собі“...

Доморощена філософія протесту аж з Ахтирки сягає аж на небесні простори, поставивши ультиматум, „ніспроводемо до тебе верховну владу:

„Коли правдивий він Бог,
Коли милосердя він має,
Най пошле милосердя мені,
Най пошле без сліз і прохання,
Коли-ж йому потрібні прохання,
Сльози, молитви і рабські повзання,
Коли йому потрібні похилі раби,—
Такого Бога я не признаю“...

Химерний тако-ж у автора й ідеал життя. Він закликає „борців людського щастя.

„Вперед, вперед по тернистому шляху
Туди, де промінь щастя сяє, горить,
Несімо свій хрест до могили,
А там відпочиним від мук життявості“...

Таке щастя спить кожного і борців клику з Ахтирки.

В цій брошурі вміщено коло трьох десятків віршів і тільки два-три з них згадують цієї назви, а решта—безграмотна писанина: ні розміру, ні рим, ні ритму, ні темпераменту, ні образів, ні оригінальних думок, ні навіть чистої, гарної мови. Усі всі дієслова в цих „поезіях“ закінчуються без м'яких знаків: горит, пливуть, ідуть, плывут і т. и.

Через все це книжечка „В дні неволі“ уваги не варта.

Ш. Гай.

591 *А. Довгополук. В хвилях життя.* (рис). Ахтирка (?), 1918 р. Ст. 50. 75 коп.

„Молодий, багато обіцяючий письменник ступив несміливими кроками на порожніх тернах і пишшиною, літературний талант але безсердечна гостра критика зустріла його бурєю з громами й упевь повинен був піти в пишну квітку його талану“... ест.

Ми певні, що гострі напади не завадять справжньому, „від Бога даному“ таланові, а через те спокійно беремося до „належної“ оцінки нарисів пана Довгополюка. Це ім'я нічого нам не каже, бо ми його вперше. Погляньмо-ж, на його „несміливі квіти“—життєві нариси.

Перший нарис— „на хвилях Ворскли“ раций з усіх нарисів, але ділетанського нання, малюнок погожого вечора на їй, тихій Ворсклі. В рямці ж чарівної оди вставлено образи людей з їх переннями, шуканнями щастя. „Пана Нара“ їй—панна) і „Непризнані“—малюнки жі- їх постатей на тлі пекучих полових в: перша проституїрує—з доброї волі, нні—з примусу. „Непризнані“ вимальо- далеко краще за „Пану Нору“, хоч і нні їй перша не уявляють з себе авних реальних постатей. Психичні перення героїнь не дають матеріялу до мостійного читання“, не допомагають чи- ві нарисувати їхніх образів. „Квіти в ві“—малюнок недавнього, але преславо- минулого—панування „північних“ со- листів, „товаришів-большевіків“. П'яна, бещена юрба оцих „соціалістів“ вдн- ться до помешкання народного обран- —комісара і вбиває його жінку, двох до- ; його самого, всіх „буржуїв“. Батько, рий ідейний революціонер, сидить над юю трунів і декламує такі „вірші“:

„В вікно заглядає чорна ніч,
Загляда і сміється з мене...
О, регіт, регіт скажений нависний.
Чи може то гудуть вітри?..
Байдуже—до схочу собі реготи...
(Ст. 31).

Чи „реготив“ той невідомий, до якого ертається батько, автор не каже, а ми бі цього не дозволили—бо стало стра- енво соромно за автора цих „поезій“.

Вражіння загальне від нарисів таке, се лишив би виступ на вечірці аматора з абими вокальними здібностями, аматора, о заступає когось з „відомих“, який на ой час занедужав. Чуте й бачите, що людина іває, але спів той ллеться не вільним по- ком, не з горла, а видобувається з важ- ними зусиллями десь з надрів людської бу- ови, аж з-під самої діафрагми.

Книжечку пана Довгополюка написано истим прегарним „ахтирським наречієм“. Десь, наприклад, зразки тієї „мови“: „не осніт так“, „звернулась до мене і пока- юючи назад мене“, „на ню наступа один, зали з ніг“, „помне“, „кликала до себе“—і так далі, і так далі—на кожній сторінці, без числа.

Така „мова“ була б цілком до речі, коли б вона була „зразками“ в якійсь на- уковій чи хоч напів-науковій праці, а на- риси з життя інтелігенції в таким „убранні“ виглядають більше ніж смішно.

Коректу проведено досить оригінально... її не було зовсім!

Кінчаючи з оцінкою книжки доводиться посвідчити, що автор таки часами ніби притомніє і тоді з-під його пера виливаються досить привадні рядки. І, навіть, чистою українською мовою. Але на 50 стор. мотло- ху—таких рядків припадає страшенно мало. „Прашаючи“ п. Довгополюка (як кажуть, галичане), треба нагадати йому про дві, за- буті ним, абетні істини: для письменника є обовязковим: 1) знання мови, на який він хоче писати і 2) знання граматики тієї мови. Хай вони будуть „заповідями бла- женства“ авторові „В хвилях життя“.

1. Каракашенко.

592 „Збірники українських поезій про волю“ „Роспалися пута віночі, проминулись люди“. Т-во „Просвіта“ у Куп'янську, 1917. Стор. 29. Ціна 35 коп.

593 „Пісне, вітаймо свободи зарю“.—Ibid. Т-во „Просвіта“ 1917. Стор. 27. Ціна 20 к.

Про Куп'янські видання нам уже доводилося говорити кілька разів (реп. 137) і, здається, не було нагоди згадати Куп'янських видавців та поетів добрим словом.

В свій час книжечок, титули яких виписано вгорі не було одмічено в „Книгарі“, хоча вони вийшли й давніше і, треба правду сказати,—видані більш уважно, як ті, що виходили потім. Це збірнички всякого віршованого матеріялу, що нашивку можна було знайти на-похваті й дати, відповідно до потреб моменту, народові. Являю- чись на сьогоднішній день майже історичною літературою,—вони в свій час, певне, були дореч- ними й бажаними, не зважаючи на досить нев- далий матеріял (напр. поезії Т. Депруса, деякі— О. Жихаренка, М. Беззольця, то що), який замі- шався поміж творами відомими й загально-виз- наними.

В. Д-кий.

XI. Музика.

594 595 „Народні мелодії з голосу Лесі Україн- ки“. Записав і упорядив Климент Квітка. Київ. 1917 р. Том I і II. Ціна 3 карб. і 3 карб. 50 к.

Дивлячись на цю, досить негарно ви- дану книжечку, не знаєш, чому більше ди- вуватись: чи тому ентузіазму, тій коло- сальній любові до рідної пісні, котрі вия- вились у цій праці, виконаній широко осві- ченим фаховцем—етнографом, чи тому не- зроzumілому становищу, в якому й лосі пе- ребуває наша музична етнографія. І перш ніж говорити про збірник Квітки, треба сааза- ти кілька слів про становище музичної етнографії на Україні. Скільки писалось,

скільки говорилось гучних, прекрасних, та гордих слів про нашу рідну пісню, починаючи з небіжчика Гоголя, та добродія Єсрова і кінчаючи навчителями літератури! Пісня Українська! Це гордість нашої нації. Ні один нарід не має такої пісні! Ні яка пісня не була історією народа—тільки пісня українська! Ні одна пісня не виявила так яскраво всі емоції душевного життя людини, не охопила так широко всі стани соціального життя нації, як українська. Що-до музичного боку,—то геніальне сполучення слова з звуком в мелодії, обвіяній то суворим подихом історії і поганської давности, то горем і радощами народнього побуту, то чарівним, ніжним ароматом любовних переживань,—таке сполучення робить українську пісню явищем надзвичайної ваги з боку психології художньої творчости. Ще стародавня мудрість хнів говорила:—яка пісня—такий народ. Відродження нації повинно начинитись з пісні і, т. инш.

Це все так. І коли це всі бачуть,—то здавалось би, що й пісня наша з боку її студіювання та наукового дослідження повинна б зайняти відповідне місце, не тільки в кабінеті літератора та історика, але й на концертній естраді, в лабораторії композитора, в школі і сім'ї. А що ми бачимо на ділі? Як ставиться до неї громадянство, як ставляться ті, кому „сіс ведать надлежит“, і, навіть, як до неї ставляться самі д.д. музики композитори?!

Пісня в народі вимірає,—це відомо кожному. Нарід наш під впливом нових історичних подій та соціальних взаємовідносин забуває стару пісню, починає користуватись або чужою, або будує нову, яка уявляє собою музичну мішанину підозрілої вартости.

Широкі кола інтелігенції української мало, або й зовсім не знають народньої пісні, а як і знають дещо з цього, — для них—тогочасного світу, то знають в редакції „малоросійських“ труп Колесніченка, Єлісєєва, Деркача, Суслова та инш., або в грамофонній інтерпретації різних „ізраїльсько—малоросійських“ хорів.

За рідким дуже винятком хіба можна назвати хоча одного співця, або співачку, котрі б художнє інтерпретували з естради народню українську пісню! Правда це роблять деякі хори, але їх можна по пальцях перелічити,—а решта гукає на весь світ: „Ванчур“, „Хома п'яний у мляні“, „Зрибкою борщ“ і все тому подібне. А пани-композитори, що в звязку з нашим полі-

тично-національним відродженням покрости, як гриби, забувають, що національні таланти мають і корінь національній народню пісню (Лисенко, Р.-Корсаков и инш.). Не маючи такого ґрунту, вони муть, та потіють в потугах власної творчости, переспівують співане, переживують крадене і виганяють таке музичне „сіс“ од якого нудить навіть більш-менш домого слухача, а не те що музику.

А ті, кому за старих часів „ведать б лежало“ все, що торкається народньої освіти та мистецтва, зовсім не помічали народньої пісні, а найпаче української. Тільки люди за державною допомогою працювали над ріжними галузями знання. Обзори телескопами, мікроскопами, ланцетами, цінцетами, ретортами та машинами—вони будували нові скорби життя човвічного. Не тільки будували нове, але й робили досліди над старим: роскішні будинки набиті доверху черепками, кістьками, дрантям доісторичної епохи. А безцінні скарби народньої художньої творчости гибли на очі усіх і ніхто про них піклувався і будинків для них не ставив.

Музичну ж етнографію у нас на Україні майже цілком було віддано у власні руки приватної ініціативи. Не можна ж великим придбаням ті скільки десятків пісень, що записала комісія „Имп. Геогр. Общества“! Що зроблено в цьому напрямку? то зроблено тільки приватно і майже не науково. Фаховців записувачів народньої пісні можна всіх перелічити, а наукових дослідів народньої української пісні і те менше, і майже всі вони зроблені за кошиком.

Пісня вимірає. Щезає надзвичайної вартости скарб художньої народньої музичної творчости і треба хоч тепера звернутись на це сумне явище саму пильну увагу. Треба зібрати найкращі сили по музичній етнографії zorganizувати їх в наукову комісію, озброєну знанням і грішми і як найшвидче рятувати те, що ще не щезло. За таке діло повинна взятись держава.

Правда в цьому напрямку у нас дещо робиться. При музичнім Відділі Міністерства Народньої Освіти засновано етнографічну секцію, запрошено фаховців етнографів-музик, вироблено широкий план діяльності, але... за браком коштів робота поки що іде на місці: фіксується та обробляється тільки той матеріял, що наділяють і повносять до Відділу. Видавничі ж і екскурсії на деякий час відкладені.

ке поки що, але справа з нашою пісню знову стоїть досить прикро.

І от, коли з приватної ініціативи з'являється таке видання, як збірник Квітки, треба його привітати з великою радістю. Збірник має 229 сторінок і містить в собі 225 пісень, поділених на розділи: 1) Веснянки, весняні гри і тачки — 10 пісень; 2) Пісні на Купала — 19 п.; 3) Жнивварські — 6 пісень; 4) Колядки — 6 пісень; 5) Щедрівка одна; 6) Різдвяна гра—одна; 7) Пісні на Колодку—8; 8) Весільних—30 пісень; 9) На Хрестині—3 п.; 10) Історичних, козацьких та неурядових—9 п.; 11) Баллад—21; 12) Ліричних і побутових 53; 13) Жартовних 10 піс.; 14) Пісень до танцю 29; 15) Коляскових п.; 16) Дітячих 13 п.

Такий поділ на розділи дуже корисний для всякого, хто б захотів користуватися з матеріалу збірника. Але ця користь ще більшою набірає ваги, коли глянути на ті додаткові вказівки паралелів, котрим оздоблено збірник. В них додатком лягає головна вартість збірника. В них брач виявив величезне знання всієї літератури, що торкається нашої пісні як з музичного, так і з лексичного боку.

Варт тільки перелічити, крім окремих об'єктивних праць і статтів, ті імена, що тут збирач, щоб побачити, скільки любови праці витрачено ним на студіювання української пісні, і наскільки автор є освіченою дослідчик етнографії. Його розвідки про які пісні мають справжній характер науковий, що надає великої ваги всьому збірникові. Перелічимо ці імена, на яких обкладається автор: Лисенко, Ф. Колесса, оздольський, Рубень, Максимович, Антонович-Драгоманов, Марко Вовчок—Мертке, убіньський, Головацький, Метлінський, ворницький, Остапович, Милорадович, Іванар-Запольський, Бессароба, Коцінський, Ів. Колесса, Сокальський, Гнатук, Готення, Конощенко, Шейковський, Грінченко, Kolberg, Ходоровський, Людкевич, М. Тобілевич, Врукczynsky, Шейн, Гільдебрант, Янчук, Франко, Галаган, Вятшинський, Дикаров, Яшуржинський, Шухевич, Мідич, Радченко, Демченко, Losinsky, Wasaw z Oleska, Теодорович, Гушло, Lapinsky, Кошиць, Стеценко, Верховинець, Купчанко, Sokossowski, Ніжанівський, Сперанський, Марко Грушевський, Лукалевич, Кузьмичевський, Дешко, Сокович, Кайндль, Костомаров, Гатчук, Житецький, Головінський, Фейман, Щепотев, Едличко, Бігдай, Жда-

нов, Гулак Артемовський, Малашкін, Глогер, Демудький, Омельченко, Новицький, М. Косич, Маркович, Куліш, Листопад, Пироговський і инш. Крім того, приведено безліч різних статтів, наукових праць колективного характеру, журналів, книжок окремих і т. п.

Один цей перелік показує якою поважною зброєю обставив збирач свою працю і який арсенал відомостей був до його розпорядимости. З цього боку, можна сказати, збірник його набірає наукової ваги, яко чудовий проводарь для дослідувача етнографа.

Що торкається музичного боку збірника, то матеріал, уміщений в йому, носить характер окремої місцевости, де його зібрано—Волині. Мелодії пісень коротенькі, архаїчні та примитивні, як взагалі польські мелодії.

Але це надає якоїсь особливої наївної краси, обвіяної темрявою лісу, подихом мало не поганської старовини, та щирости примітиву. Кращими з них можна вважати (по нумерації збірника) №№: 2, 9, 11, 15, 18, 20, 21, 23, 36, 37, 38, 39, 41, 42, 45, 50, 54, 57, 63, 66, 67, 68, 70, 74, 82, 83, 84, 92, 97, 113, 118, 119, 124, 128, 130, 131, 132, 133, 134, 142, 144, 163, 167, 172 і всі дитячі пісні.

Дуже цікаві і повною повною з'являються пісні на Колодку, на Хрестини та дитячі.

Решта—або відомі, представлені в примітивному вигляді, або уявляють собою великий вплив польської і почасти російської творчости, що можна з'ясувати географічним положенням Волині, близької до Білорусії і Польщі.

Почувається також, що матеріал записано не просто в народі, а од інтелігентного виконавця.

Але ці невеличкі дефекти не шкодять користності збірника, як з наукового, так і з музичного боку і ця праця шановного етнографа повинно вважати дуже цінним, прекрасним надгробком на могилі передчасній нашої великої шпешменниці Лесі Українки, від якої записано всі ті пісні.

Побажаймо ж нашому шановному етнографу успіху в дальнішій праці на користь нашої чудової пісні і на славу нашому народу.

Олек. Кошиць.

596, 597 Перший і другий десяти народніх українських пісень П. Демуцького. Видання автора. Київ, 1918. Ціна кожного зшитку по 2 карб.

З великим задоволенням зазначаємо появу двох десятків народніх українських пісень П. Демуцького. Це треба тільки вітати. До того величезного скарбу, що ми маємо, п. Демуцький приніс і свою лепту і, треба сказати, — його праця має свою вартість, як з боку музичного, так і літературного. Тут багато оригінального, своєрідного, красивого, а може й нового.

Зміст цих збірок напів-релігійно-обрядового характеру (псалми, канти, колядки), напів-побутового. Більше цікава перша половина збірок: псалми, канти; в них багато своєрідної краси, тої краси згуків, що так приваблює, чарує, — в них так багато народньої правди. Скрізь ви зустрічаєте елементи української народньої музики, її характерні мелодичні зврати, її оригінальну гармонію.

В першому зшиткові найбільш цікавий № 4 „Про страшний суд“ (псалма), скомпонований автором на так званому „органному пункті“, який дає яскраве враження гри лірика та його співу. Нижчі голоси тягнуть увесь час аккорд h—fis—h (стрій ліри), а два верхніх ведуть мелодію у терцію, — це несе вас до дійсного джерела народньої творчости. Красиво й оригінально. Щось подібне нам доводилось здивувати у народній (та й в художній) російській музиці: пісня „Мы нищая братія“, канти „про книгу Голубиную“ та „про Правду с Кривдой“ в гарній обробці Римського-Корсакова (Опера „Садко“). Нащо тільки п. Демуцький надає цьому твору чотирьохчетвертного ритму; здається, більш натуральним було б на $\frac{3}{4}$, тим більше, що й наголос мелодії цієї псалми тоді впаде як раз на першу (акцентовану) частину такта?!

Також цікавий № 8: „А ще сонце не заходило“, з своєрідним підголоском та з переминою місця тоніки—прикмети, більш характерні для московської народньої пісні, ніж для української.

У другому зшиткові треба зазначити № 2 „Всемирний потоп“ (псалма) цікавий своїм мелодичним рисунком, який дуже влучно малює все оповідання про потоп. №№ 5 і 6 цікаві тим, що автор вживає тут так званіх „паралельних квінт“, заборонених музичною наукою, але тут вони і до речі, і не ображають слуху. Це зай-

вий раз доводить, що внутрішній творчий дух артиста—музики, в даному разі—народя, стає над усякими правилами та законами—він сам собі закон.

Бажалося б, щоб автор і надалі привадив своїх користувачів та коштовну працю в цьому напрямкові. Це гарна і вільна робота. Треба тільки поставити йому докір дуже погану коректу збірок. Це неможливо. В його збірниках друкарських помилок сила-силенна. А в музичних творах і особливо в творах народньої музики, призначеної для широкого вживання, треба пильніше стежити за коректою, бо може бути так, що випадкова помилка автора (чи друкаря?) перейде й до виконавців, і тоді вони будуть не досить гарно свідомі в музиці.

Од широкого серця ми можемо радити цих два невеличких зшитки всім, хто любить своє рідне мистецтво. Вони варті того, щоб їх розповсюджувати, тим більш, що й ціна на теперішній час на них невисока.

Мик. Грінченко.

598 Гр. Давидовський. „На чужині“. Мішаний хор. Власність автора. Київ, 1918. Ціна 2 карб.

Проста мелодія, виразна, з деяким відтінком ліризму. Це почасти те, що звучить сентименталізмом і що так подобається тим, хто в музиці шукає тільки легких приємних згуків. Є рух у голосах, але він якийсь неспокійний та одноманітний; раз-у-раз трапляються свачки на кварту, квінту, а басу то й на септиму; взагалі деякі музичні фрази басової партії по своєму складу дуже нагадують фортеп'янні арпеджовані акорди і звучать так, як струмент. Од того, що майже через увесь хор проходить одна постійна ритмічна фігура — цей твір не має ритмічного життя: спочатку до кінця все біде, сіре. Гармонія хорів також проста та одноманітна: T, D, S, D' — майже всі акорди, на яких скомпоновано хор. Є й такі місця, де гармонізовано дуже невдало, наприклад, місце, де бас веде мелодію до слів: „...і щирю гарячу сивоволюбів“...—після секунд-акорду D мелодія баса у тому ж тактові і розривається, тоді як у сопрано звучить ще сіс, не дивлячись і на паузу; це дає неприємне „переривання“. Добре зроблений кінець хору, але й тут бажалося б більше контрасту, щоб яскравіше підкреслити фанфарний мотив „...Хай живе на віки вільна Україна!“

Взагалі треба сказати, що хор не важкий, просто скомпонований (трішки високо), а кож просто звучить і мабуть де-кому рийдеться до влодоби, але художньої вартости не може мати. Видано цей хор літографічним способом і треба зазначити, що осить погано, та й ціна висока.

Мик. Грінченко.

599, 600 Дві українських народніх пісні для мішаного хору: 1) „Ой летять, летять три соколи“—ціна 60 коп. 2) „Біду собі купила“—ціна 70 коп. Обидві аранжював О. Кошиць. Видавниче Т-во „Криниця“. Київ. 1918 р.

Хто не знає великого хисту шановного п. О. Кошиця, що до хорового співу? Обидві пісні оброблені п. Кошицем з надзвичайною майстерністю. Кожна партія, не тільки головна, а й придаткова мають свій зміст і свій малюнок, виявляється і великий досвід п. Кошиця, як контрапунктиста. Першу пісню „Ой летять, летять три соколи“ було записано, як зазначив сам автор, на Кубанщині. Пісня сумна та журлива, виконується вона *andante* (помалу). Головну мелодію починають вести дисканти, потім до них пристають альти з тенорами, а ще пізніше — баси. Інші куплети починаються разом всім хором з невеликими гармоничними варіантами. Наприкінці кожної строфи автор зводить всі голоси під ферматою до унісону, як того потребує загальний стиль пісні.

Друга пісня „Біду собі купила“ (записано автором під Пирятиним) зовсім іншого настрою, як перша. Перша — сумна, журлива та протязна, а друга швиденька та пересипана блистками народнього гумору. Починається вона з невеличкого приспіву, якимсь гумористичним зітханням басів та тенорів. Далі *allegretto* пристають до них дисканти з альтами, мов навипередки хотять в чомусь виправдатись. „...І кривий і сліпий, горбатий...“ тягнуть, мов міркуючи, тенори, а далі, неначе скаменувшись, разом з дискантами вигукують: „... треба з хати утікати...“ и т. д. І друга строфа цілком вкладається в ті ж рямці.

Після першої частини пісні іде знов приспів і середня частина цей раз у мажорі. Приспів і третю частину зроблено, як і першу у мінорі. Вся пісня зпочатку і до кінця однаково гарна й повна чарівного жарту.

Левко Ревуцький.

601 „Чайна“ (дума чорноморська), про боритона. Записав і аранжював О. Кошиць. (Музична бібліотека під ред. О. Кошиця, № 5). Видавниче Т-во „Криниця“, Київ, 1918. Ціна 80 коп.

В основу свого твору поклав п. Кошиць мелодію, яку він записав на Чорномор'ї од старого козака Денисенка. Дума починається фортепіанною інтродуцією, матеріал для якої автор взяв з приспіву думи, а також з других частин вокальної партії.

Деякі місця в цій інтродуції може й не будуть досить ефектовні при виконанні на фортепіані, алеж вся інтродукція нагадує своїми додержаними квинтами, з різними фігураціями вгорі, ті деталі, що можна чути від бандуристів.

Спів починається широкою і дуже гарною мелодією. Головна мелодія значно крапца від самого приспіву. Взагалі ж вся мелодія досить гучна, виразна й заслуговує того, щоб взяти на себе працю її обробити. З мелодією цілком згідна й гармонія.

Що до змісту самої думи, то нам здається, що варт би було д. Кошицеві дати до неї деякі пояснення, наприклад, що треба розуміти в тексті *Lento*, (стор. 4) і в кінці думи, де річ йде про „терези за аршини“. Проте, дума п. Кошиця, як музичний твір, заслуговує великої уваги.

Левко Ревуцький.

602 „Мрія“... соло скрипкове в супроводі фортепіана. Зложив Б. Крижанівський. Львів. 1918. Видання „Редакційного Комітета Антології Стрилецької творчости“. Ціна 1 карб.

Музична вартість цієї пьєси невелика, але слухати її можна з задоволенням. Це твір, який до нашого музичного скарбу, крім того, що на одну дрібницю буде більше, нічого іншого не додасть. Для хатнього вжитку „Мрія“ виконає свою службу, бо її мелодія скрипки й акомпанімент фортепіана досить легкі, через що „мріяти“ зможе всякий, у кого є хоч маленька здатність до музики. Видання закордонне, але має вигляд далеко не закордонний.

Мик. Грінченко.

603 Романс „Весняна ніч“. Слова Н. Кибальчич, музика В. Борецького. Видавниче т-во „Криниця“. Київ. 1918 року. Ціна 70 к.

Для свого романсу автор вибрав стиль, який найбільш вживається в серенадах і взагалі в романсовій літературі. Цей стиль цілком відповідає тексту.

З боку вокального і проти самої мелодії нічого особливого закинути не можна, хіба тільки те, що в самій мелодії трапляються місця досить таки шаблонні. З боку фортепіанної фактури акомпанементу можна зазначити більш дефектив. Є деякі місця, що чимало псують твір. п. Борецького. Гармонія досить вбога, а модуляції важкі

і зовсім невлучні. Найбільш ділетантські з боку акомпанементу три останніх такти на стор. 3 і другий такт зверху на стор. 4, а модуляція зовсім чудна. На сторінці 5 модуляція четвертого такту зверху теж тяжко скомпанована.

Алеж, все-таки в творі п. Борецького трапляються й вдатні місця, на які не можна не звернути уваги. Така майже вся друга сторінка романсу і початок третьої, а найкраще місце від pianissimo 4-ої сторінки й за малими винятками до кінця. Крім того, в творі п. Борецького почувається настрій, що робить своє вражіння.

Левко Ревуцький.

XII. Театр і пьєси.

604 *Спиридон Черкасенко. Про що тирса шестеліа.* Трагедія. В-во „Наш театр“ № 3. К. 1918. Стор. 84, ціна 1 р. 75 к.

„Історичні і взагалі живі особи в пьєсі взято автором не для популяризації їх зо сцени, а як живі символи до втілення певних ідей; епоха і історичні події для драматурга тільки тло, на якому оживають його власні образи“. Такими словами попереджає д. Черкасенко в короткій передмові свого читача, і не розглядаючи того, наскільки можливо так розуміти права автора історичної пьєси, ми повинні взяти їх на увагу при розгляді його твору.

В особі кошового Сірка, славетного воєводи, автор змалював нам не історичний портрет, а показав боротьбу в людині двох початків — звірячого й духового. Повним втіленням кожного з них окремо являються постаті двох сестер Орлівен—Оксани і Килини. Зтомасний вічною боротьбою, силою пролитої крові, Сірко шукає спокою і тихого життя в рідній оселі. Але кохання Оксани, її завзята вдача і поклик до воєвничого лицарського життя виривають його з родинних обіймів і кидають знову в кипуче море боротьби, де чекає його нова слава, але й нові рани хворої вже душі. Сірко не витримує їх. Змучений боротьбою, він вбиває свого ворога, звіря своєї душі в живому його втіленню—Оксану, але це вбивство є разом і самогубство: найбільша частина, майже вся істота Сірка у владі цього ворога, і без нього він жити не може. Сірко вмирає, а тому, до чого він прагнув все життя, довелося лише оплакати його душу, приспати її в тихій пісні Килини:

Тирса хай шепоче,
Що собі захоче,—
Я присплю сама...

Ця боротьба Сірка, перинетії її і є головний нерв трагедії, біля якого скупчується

ся багато цікавих з боку художнього сцену на пасіці Сірка, на Запорожжі і т. д. До цього треба додати, що автор добре володіє мовою та віршом, і з цього боку його пьєса майже бездоганна. Але на ній дуже помітна одна загальна риса сучасної драматургії: це перевага її літературного боку над суто-театральним.

Питання про місце і кордони літератури на сцені, як і питання про внутрішню натуру театру занадто великі, щоб про їх тут говорити, але не можна не зазначити при цій нагоді, що перебільшення *літературності* є одна з значних хиб сучасної драми взагалі. Слабує на це і пьєса д. Черкасенка; наслідком цього до певної міри є її схематичність. Автор надміру підкреслює окремі риси у різних героїв; не шкодливо одбивається на їх правдивості і робить їх трохи сухими. Не треба змішувати і вважати це за символізм — символізм має інші способи виразу—це просто алегорія. Навіть іноді головні постаті, як, напр., Оксана змалювані дуже схематично; цей образ не переконує глядача і не робить вражіння художньої правди. Деякі з другорядних фігур накреслено вже цілком однобоко, як, напр., Сірчиха — сварлива і скупа жінка, або старий Гедзь. Між иншим, слід би залишити старий спосіб смішати публіку комічним персонажем, який говорить лише якусь пару слів, як, напр., Кудлай з своїм „кажи, послухася“.

Отже не все не зменшує позитивних рис і значної цінності пьєси д. Черкасенка, яка вже одвоювала собі не останнє місце в репертуарі театру М. К. Садовського.

Треба тільки побажати, щоб таке ж місце знайшла вона собі і в репертуарі інших труп, особливо в провінції, де здебільшого репертуар складається з усього сміття. Хоча—нікуди правди діти—і в столицю нашу до цього часу приїжджають влітку трупи з різною заваллю і драматичними творами „власного виробу“ антепренсорів.

Ол. Кисіль.

605 *Шарль ван-Лерберг. Пан.* Сатирична комедія на 3 дії в прозі. Переклад Гната Юри. В-че Т-во „Рух“. Харків — Київ — Львів. Стор. 80, in folio. Ціна 7 карб.

Перше вражіння в читача—це від зовнішнього вигляду книжки.

Око так звикло до поганого жовтого, або сірого паперу, недбалої брошуровки, брудної обгортки,—що на виданню „Пана“ воно якось навіть відпочиває.

З цікавістю, в інших місцях і з сміюм, перечитуюш комедію ван-Лерберга.

Картина, розуміється, повинна бути досить цікавою, коли автор в цілком нову обстанову, в компанію звичайних собі людей, майже сучасних нам, послав нікого іншого як... Пана. Старого, давно всіми забутого веселого бога. Такого, яким його знали древні, себ-то з ріжками, хвостиком, на ципиних ногах... Тут повинно було виникнути і дійсно виникло багато непорозумінь. Пер—пастух і сторож комунального лапа, його дружина—Ганна і дочка їх Панізка зустріли Пана прихільно. Але не так подивилися на справу представники адміністрації і духовенства. Вони, довідавшись про появу в їх місцевості Пана, котрий до того всього ще й одружився з Паніською і збаламутив силу людей, схвилювалися і зібралися в особах бургомистра, вікарія, паламаря, воротаря, капуцина, секретаря, кюре і навчителя на пораду. Треба було ж рятувати мораль, релігію, усі закони благопристойности і доброго тону від цілком неприємного голого бога, котрий заявив мелканцям: „Я прийшов, щоб вернути вам радість життя, сміх, здоровля і чисте кохання, я прийшов, щоб розвіять темряву, щоб спасти від смерті і пекла, що тяжіють над вами.—Я—молодість і здоровий розум древніх; я приніс вам нові пісні, або швидче, старі пісні, які знали ваші батьки, а ви забули. Я вас знову навчу їх співати, коли-небудь ввечері, при сляві місяця, після денної праці; бо я приніс з собою сонілку, і, під спів моєї божественної сонілки, заганцюють ваші молоді діти“...

Доки нарада обговорювала питання, що робити з Паном, паламарь, який ходив разом з капуцином і кюре заганяти Пана, згідно біблейської практики в свиню, сам збився з праведного шляху і „прийняв релігію Пана“...

Представники держави і церкви ще більше схвилювалися і вирішили врешті, що треба з Паном поладити справу миром і склали особливу умову...

Пан умови не прийняв. Комедія кінчається повною перемогою Пана і його урочистим в'їздом до міста.

Легка пьеса з вальотом легкого символізму, досить дотепна і може з успіхом піти на сцені, але у всякім разі вона не першорядної вартости. І нам здавалося би більш користним, коли-б українські видавництва більш уваги звернули на становище книжного ринку, більш системи і пла-

номірности внесли в свою працю, бо в той час, коли ми не маємо ще творів європейських класиків, коли і наші власні класики ждуть ще видавців, коли на ринку з'являються головним чином дрібнички, можна було-би почекаати з ван-Лербергом. Ця увага наша може тягнутись не тільки до в-ва „Рух“, а і взагалі до більшости наших видавництв, що з'явилися останніми часами, бо в їх роботі певного плану і системи не помічається. А це може привести до зовсім не бажаних наслідків: книжки на ринкові будуть, але тих книжок, в яких почувується пекуча потреба, читач дарма буде шукати.

Переклад „Пана“, зроблений д. Юрою, більш менш задовольняючий.

Ціна висока.

Л. Бурчак.

606 *Гаврило Левченко. Юрио Огневик.*
Драма на 4 дії. 1918. Видання Андрія Островського. Стор. 72. Ц. 1 р. 50 к.

Зміст цієї пьеси такий: український письменник Юрко Огневик — революціонер, одружившись з акушеркою, продовжує революційну роботу і, нарешті, попадає за це з родиною на Сибір. Там, уже хворий, він довідується з товаришами про революцію в Росії.

Пьеса цілком по художня, з силою всяких тирад на громадські теми і навіть з великою напrikінці промовою мітингового змісту. Автор мабуть мав на увазі глядача з народу, але навряд чи можна його пьесу рекомендувати народу: для народнього театру не досить, щоб пьеса була з громадськими тенденціями, хоча б і добрими,—туди треба перш за все художню пьесу, бо самі промови зі сцени нікого не переконують і, крім нудьги, нічого не дадуть. Тому і пьеса д. Левченка непридатна до народньої сцени, як твір цілком не художній.

Зауважу, що в мові, взагалі пристойній, трапляються слова, занесені до нашого лексикону українцями нового гатунку, як, напр., безграмотне слово „вибачаюсь“ (стор. 16 і инш).

О. Кисіль.

607 *Л. Яновська. Повернувся із Сібіру*
Драма на 5 дії. В-во „Книгозбірня“. Київ 1918 р. 67 стор. Ц. 1 карб. 25 коп.

Видавничка спілка „Книгозбірня“, довідуємося з оглошення, видає твори красногоського письменства так, „щоби читач міг собі скласти цікаву змістку і користну книгозбірню“

Мета безумовно гарна, але пани видавці дуже помиляються, коли гадають, що драми на зразок „Повернувся із Сибіру“ можна віднести до категорії „цікавих змістом“ і „користних“.

Правда, у цій драмі є, як те і потребується по трафарету, благородний Степан, хитрий мерзотник і зрадник Дмитро, вірний і ширий приятель Степанів—Максим, вірна дружина Степанова (до якої заляцяється Дмитро)—Марина, є два вбивства і одне самовбивство... Словом, є все, що вимагається од „потресаючої“ драми.

Нема тільки оригінальності замислу, новизни сюжету, свіжости і краси фарб.

Безнадійність і переїмання панує на всіх 67 стор. драми.

Скільки вже таких творів кануло в літературну Лету і скільки їх виставляється на провінціальних сценах. Скільки їх, невідомо для кого і для чого написаних!

Але-ж очевидно читач для цієї літератури є і попит також є, бо аж п'яте видання витримує ця річ.

На цей раз драму п. Яновської видано в-вом „Книгозбірня“, котре, „щоби найкраще виконаги своє завдання, не спляється перед котшами й тому платить українським письменникам і перекладачам найвищі гонорари, негайно після одержання й прийняття до видання рукописів“.

Такої реклами (чи як це назвати?) мені нігде більше не доводилося бачити: не доводилось також бачити, щоб більш-менш серйозне в-во осмілює мало рахувалося з грамотністю, як „Книгозбірня“, котра „нічтोजе сумняшеса“ пише на самісенській обгортці: „Видавництво“...

Л. Бурчак.

608 *Левіцький. М. Безпартійний.* Жарт на 1 дію. Видання друге. Вид-цтво „Сіач“. Сторін. 21, ціна 40 коп.

В жарті „Безпартійний“ автор лагідно і без всякої тенденції оновідає присутничку на політичному ґрунті—з одного боку молодого студента-газетяра, Дев'ятки, а з другого—заможного землевласника А. Чемериці.

Ідучи в село до своєї нареченої—дочки А. Чемериці, Галі, од якої Дев'ятка знав, що, по своїх політичних переконаннях, А. Чемериця—правий, а його брат, який вкулі з ним живе, Ів. Чемериця—лівий, студент взяв з собою двох напрямків літератури—чорносотенної і поступової.

Але, приїхавши, Дев'ятка помилково приймає А. Чемерицю за Ів. Чемерицю і навпаки, звичайно обом не догодив, бо підчас розмови окремо

з кожним, наперед підроблюючись під їх погляд. студент опинився в смішному становищі, з якого потім визволяє його Галя.

І зміст жарту, і хороша мова автора—роблять на читача гарне вражіння.

П. Гай.

609 *М. Толь. Хвилини зневір'я і шумань.* (Драматичний нарис в 1 дію). Ахтирка, 1918 р. Ст. 16. Ціна —?

Фабула вічно дразлива, вічно свіжа... Боротьба уперта, незрозуміла—„батьків“ з „дітьми“, руйнування старих „богів“ і утворення нових—„моїх власних“.

Головний герой драматичного нариса, з довгим заголовком, і кудим змістом, перед самим спусканням завіси говорить такі слова: „Які мізерні всі наші змагання, творіння переш великим життям! Але—боротьба! Ію так я, маленька людина, актор життя—хочу!“ (Правопис наш). Тим часом він тільки закохується в свою власну сестру; у них знайшлося маленьке; батьки довідуються про це—лайка, прокльони. Самої-ж боротьби читач не бачить, вона відбувається „там“, а „тут“—слабий, невизражений відгук.

Драматичний „нарис“—слабий, дитячий. Мова така, якою говорять „у нас—у Вовчанську“ або „у нас—у Охтирці“. Напр.: „А коли ми взуємом открыти ім очі, то нас задичат за божевільних“.

Коректурних помилок—милійни, але чия вина: автора чи коректора—не відомо.

Т. Каракашенко.

610 *На Україні.* Жарт на 1 дію з співами *Василя Овчиннікова.* З додатком нот. Присвичується А. Д. Кришна-Кожиною. Київ, 1914. Сторінок in 16-^о 22 + 2. Ціна 20 коп.

Добродій Василь Овчинніков присвятив свій „жарт“ А. Д. Кришна-Кожиною (чому ж не Кожиний?). Гаразд. Це свідчить, що він не аби-як шанує й поважає якусь-там панну чи панні А. Д. Кришну-Кожину. І нехай собі: це нікого не обходить, це його особиста, так би мовити, хатня справа. Але д. Овчинніков не обмежився присвяченням свого „твору“ своєму кумирові: він пустив його межі люди, бажаючи очевидно збагатити ним репертуар українського театру. Тому мусимо переглянути цей „жарт“ д. Овчиннікова й висловити свою думку про його літературну й сценичну вартість.

Беззмістовний „твір“ д. Овчиннікова „На Україні“ з літературного боку уявляє собою дубок найнижчого гатунку; із сценичного — це є з початку до кінця груба балаганщина, без найменшого натяку на справжній комизм, на дотепний жарт. Щоб розважити публіку, дієві особи цього „жарту“ навмисне плигають з тану в будяки й репетують: „Ой, клятї будяки!... вродї як шидом штрикаються. І росте ж така уредна хруста!...“ (Денщик); мажуть одне одного помелом по шиї (стор. 20) та „набуздючують“ одне одному кошика на голову (стор. 21). В цьому та в штучно показітій мові, якою автор примушує говорити свого денщика, й міститься весь „комизм“ його безталанного жарту.

Широ радимо і Овчиннікову не витратити даремне паперу й не засмічувати своїми „творами“ українського театрального репертуару: „Коли не пиріг, то й не пирожися, коли не тямши, то й не берися“.

О. Волюшин.

XIII. Релігія та церква.

„Камінь, егоже небрегоша“...

611 *Глія Братерський*. Церковне панство на Україні. Київ, Видання „Робітничої книгарні“. № 2, стор. 16. Ц. 50 к.

612 Статут Українського православного братства, імені святих Кирила та Мефодія. Київ. Типографія Києво-Печерської Лаври. 1918, стор. 10.

Згадані книжки мають де-що спільне одна з одною, хоч і вийшли вони од цілком різних громадських груп і одбивають в собі одна—почасті соціал-демократичну ідеологію, друга — настрої української постопувої церковної інтелігенції. Обидві брошури породило життя, бурхливе і своєрідне, наслідком якого вони з'явилися і фактором якого до певної міри будуть.

З революцією почалося на Україні оживлення церковного життя. Почався рух в приголомшеній цезаризмом організації, де остаточно забули прекрасні заповіді старих братств XVI—XVII віку і де замість потужної сили духу, що боронила нарід український од поневолення,—буїно цвіли—процвітали централізація, бюрократичність устрою та служба не за страх, а за совість політиці помосковлення України.

Нові часи, нові люде... Пішла поголоска по Україні, що має збиратися Собор Православної Всеукраїнської Церкви, з правами Крайнього Собору, який „має всю повноту церковної влади, щоб улаштувати церковне життя на основі Слова Божого, догматів, в межах канонів та преданія св. Церкви“ (§ 1 „Наказа“ Соборного), що в Києві заснувалася Церковна Рада, яка дбає про те, щоб Собор дійсно зібрався і мав би змогу зробити відновлення церкви на Україні. Українська інтелігенція тоді стояла осторонь од церковного життя, була цілком захоплена надзвичайними складними політичними справами і спромоглася тільки, коли відкрилась перша сесія Собору, устами товариша генерального секретаря застерегти церковних людей: „ваших свят ми не будемо касувати, як це зробили там, в московщині так звані „народные комиссары“, але і опіки чужої не потерпимо“.

Чужа опіка не забарилася прийти. З вогнем і мечем прийшла на Україну чужа влада. Принесли її „сь далекаго сївера, на остріяхь штыковь“ озброєні аж до зубів люде. Соборяне порозбігалися, налякані. Закрилась перша сесія Собору, лишилися невирішеними невідкладні питання, питання про відновлену національну церкву. Припинила свою діяльність і Тимчасова Церковна Рада.

Потім більшовики шезли „аки обре“; громадяне почали ворухитися, налагоджуючи попсовану справу; забалакали й церковні люде. На першому вібранні фундаторів Кирило-Мефодієвського братства промовці трівожні річи промовляли, турбуючись, що на Україні залишилися церковні більшовики, що не визнають України, поділяючи credo що-до неї, яким в Московщині одушевлені всі — од Романова до Ульянова, що поміж громадянством вони поширюють Московську орієнтацію—бажають панувати в церкві.

Кирило-Мефодієвське братство засновано в останні дні першої сесії Собору „за-для відбудування церкви народної на Україні“. „На світанку нового життя України Української Православної Церкви до згоди та до послідовної органічної творчої роботи закликає всіх, кому дорога справа Христової Церкви на Україні, нове братство“, „щоб наша Православна Церква, Христова по вірі, апостольська по традиції, дійсно стала національно українською, соборно-правною і автокефальною“. Братство стало осередком тієї течії церковно-політичного життя, що йшло в напрямку відбудування автокефальної, соборної і національної Церкви на Україні, по органічному статуту, без схизми з московською церквою, а в злагоді та в братерській, християнській приязні з нею. Розуміючи, що сила віри та знання і любови до рідного народу одна тільки й може врятувати справу Церкви на Україні, братство одкидає всяку орієнтацію, яка б вона не була — чи то на Рим, чи на Москву.

Одночасно народилася нова, більш радикальна течія серед громадян, що так або інакше цікавилися церковним життям, зростало бажання негайного відновлення церкви на Україні, навіть коли б то призвело до схизми з патріархом московським. Здавалося, що всім повинно бути очевидно, що церковний монархичний лад, який запанував в Москві, має в основі папоцезаризм і цілком суперечить соборності. тоб-

то демократичному принципіві устрою церкви. Отже не маючи жодної надії схилити до себе єпископів українських спархій, проводарі цієї церковно політичної ідеї стали на роздоріжжі: або ступити на шлях пресвітеріянської реформації в церкві, або кликати на Україну православних єпископів з Буковини чи й з Царьгорода. Сталих конкретних форм ця громалянська течія собі не знайшла ще. Українська фракція на Соборі прийняла в більшости, можна сказати, програм кирило-мефодієвського братства і понесла його ідеї, разом з статутом братським, в найдалші закутки України. В тому й заслуга братства для сучасного моменту, що воно дало громадянству в певній, конкретній формі викристалізовану ідею, яка до того багатьма лиш неясно відчувалася, і прирадило спосіб потрібної для здійснення ідеї організації. Але робота братства вся в майбутньому. Це наочно показав нам Собор вдругу сесію, що недавно скінчилася, де українська фракція була в меншости і де (на українському Соборі!) запанувала неукраїнська і ненародня течія.

Хто хоче зрозуміти, як це сталося, що на Україні, в часи великого напруження народньої волі в революцію 1917—18 року, організація, що колись близько до серця приймала болі народні,—церква православна не стала на рівні розуміння народніх потреб і, слідом за панством церковним, пішла проти ідеї автокефалії та соборности, проти тих, хто виплекав ідею Собору Православної Всеукраїнської церкви, хто призвав до життя самий цей Собор,—нехай прочитає брошуру Ілії Братерського, а читаючи—нехай вдумується в той серйозний аналіз сучасного становища церкви на Україні, що в стислій формі, на 16 лише сторінках малого формату, але так яскраво і дотечно зроблено.

„До революції 1917 року церковне правительств—митрополіти, архієреї і виші церковні правителі були одночасно і царськими урядовцями, вельможами, панамі“, справедливо каже д. Братерський і служили парям і панам, як добре знаряддя російської деспотії, прикладаючи рук до класового і національного гніту,—виправдуючи панування привілейованих класів над народом та допомагаючи помосковленню недержавних націй.

На Україні „царська бюрократія обсаджувала всі визначні посади церковні переважно русификаторами москвичами“. „На

протязі двох віків митрополіти, архієреї і виші церковні начальники заповнювали українські землі своїми родичами, близькими, знайомими. Утворилася по городах України пануюча кляса російської церковної бюрократії, яка боролася з українським народом, щоб не втратити свого прибуточного опікуєства. Серед російського духовенства на Україні укорінилася монархична, чорносотенна течія. Церковний російський уряд на Україні, спираючись на русификаторські кола, вчинив цілий похід проти розвитку українського життя. Церкву Українську Собору було скасовано, на місце її поставлено російську синодальну бюрократію Школи українські скасовані і замінені „руськими“ школами. Українське слово в церкві і школі заборононо; князки українські силою одбирали з церков і звозили до архівів, а також нищили їх. Церкву і духовну школу зробили апаратом перевертнів українців“.

Коли настала революція, тоді вищих урядовців по державних інституціях поскидали, а церковні правителі залишилися, як були; залашнися таким чином цілий орган старої монархичної влади і він працює, як звик, і виявляє енергію до відстановлення монархії. Київ являється осередком монархизма. Тут по „приходських советах“ гуртуються монархисти, ханжі, бузувіри, клікуши—справжня „совітська“ банда, на яку спіраються ті „великороссы“, що зайняли видатніші посади церковні, панують над духовенством сільським, захопили міста і йдуть проти розвитку життя української церкви. Пануючим церковним колам на Україні допомагають російські урядовці, московське купецтво, поміщики з „великороссиян“ на Україні та всякі заїди з московщини, що гуртуються в монархичні кола у нас на Україні. Ця чорна армія, спаєна своїм єднанням, вороже ставилась до всеукраїнського церковного Собору і вжила всіх заходів, щоб використати його в своїх інтересах.

Дозволю собі навести тут уривок з одного документа, який наочно свідчить про справедливість уваг д. І. Братерського про тактику, чи, краще — нетактовність наших москвофілів що до Собору Православної Всеукраїнської Церкви. Цей документ — заява, подана од 102 членів Собору до Соборної Ради після того, як стало очевидно, що працювати на Соборі вкуні з „істинно-руськими“ українська фракція рішуче не може. Зазначивши, що через штучні вибори по принципі „вказівок свише“ склад

Собору та його настрої не виявляє дійсного голосу та думки православного українського народу, українська фракція заявляє Соборові, що

„група москвофільствующих членів Собору з початку його сесії весь час провадить ганебну агітацію проти народного характеру українського церковного руху, користуючись невідомістю мас і обвинувачуючи діячів цього руху в прихильності до унії. Ця група згуртувала біля себе певну кількість членів Собору, користується ними в своїх намірах, порушуючи основні норми „Наказу“ і інтереси всього українського народу та його Держави.

Вважаючи таку тактику злочинною задля інтересів українського православного народу, яка не тільки не сприяє відродженню української православної церкви і не вносить згоди в життя церковне, а—наopakи—вводить в нашу церкву зайвий заколот і розбрат, загрожує ворожнечі і відношення між членами православної церкви на Україні і цим самим готує просторий та рівний шлях воінствующого інославія на Україні, ми морально зобов'язані заявити Всеукраїнському Православному Церковному Соборові: „Ми, громадяне Української Держави, вірні сини православної української церкви, не маючи змоги в постановках Собору виявити думки тих, що нас послали сюди для поліпшення церковного життя на Україні та задоволення пекучих потреб православного духовенства й українського громадянства, доводимо до відому Собору, що ми зіймасьмо з себе всяку відповідальність за діяльність Собору в тих постановках, в голосуванні яких ми утримуємось“.

Законопроект про вищий орган церковного уряду на Україні провела москвофільська більшість; вона ж обрала й своїх людей в „Высший Церковный Совѣтъ“. 128 українців соборян не брали участі ні в обміркуванні законопроекта, ні в голосуванні.

Куди ж ведуть нас наші неурохані опікува з прізвиськом на „ов“?

Одповідь на це дає д. Братерський „Церковний уряд творить нову течію в державно-громадському житті“, нову у нас, бо на заході давно уже знають, що таке клерикалізм і з ним ведуть боротьбу. Це цілком реакційна течія, це — „політичне змагання духовного князівства до панування в державно-громадському житті,—підгорнути під вплив своєї державно-громадської влади людність“, змагання, що загрожують соціальному добробуту України і її державному та національному існуванню. „Об'єднавшись між собою, князі церкви визнають на Україні владу лише патріярха,—папи—монарха московського, що бере

на себе функції царів московських в підгирненні визволившихся народів знов під Москву“, „не вважають на державний уряд“, гордовито нехтують Всеукраїнським Церковним Собором і, маючи економічну, матеріальну силу, утворюють державу в державі. Церковний уряд гадає про те, щоб знов поневолити український народ під московське ярмо... „прикриваючись церковним покривалом, тягнуть Україну знов в безмежне „путро“ єдиної невідомої Московії“.

Д-й І. Братерський, в твердому переконанні, що російський церковний уряд бореться проти життя українського народу, хоче йому смерті народньої, — вимагає, щоб церква українська не стала „вільною і незалежною від підлягання російському патріяршому церковному урядові“. А „щоб церква не була органом політичного і соціального поневолення народу, од її правительства, од церковного уряду — радить автор—повинні бути одібрані елементи державного та економічного панування і церква повинна стати лише громадою вільних братів, друзів по слову Христа“. Це все безперечно потрібно і про це державна влада подбати має.

Одначе, не досить зробити церковну владу нешкодливою для народу. Треба ступити ще один крок далі, бо того і державні інтереси вимагають. Церква повинна зайняти на Україні почесне місце, яке відповідає їй, як Товариству Христа, вона повинна увійти в життя нашого народу, як велика просвітня сила, як потужний творчий фермент. За-для того вона повинна стати на сторожі „малих отих рабів німих“, як колись стояла до підлягання московському патріярхату. Певний шлях до того показує братство святих Кирила та Мефодія, що перші понесли до словян християнську культуру в національній словянській формі. Братство ясно бачить, що не державним тручанням до церковних справ відродитися може православна церква на Україні. В ній самій на те повинно вистачити сили. Тільки за-для того, щоб ту творчу силу знайти, треба праці, треба освіти, культурної роботи в самій церкві не рік, не два, а далеко довший час (див. „Передмову“ до братського статуту).

Я передбачаю той Країнний Собор Православної Церкви нашої, на який Україна свідомо пошле своїх вірних синів, що знатимуть церковні потреби рідного народу краще, ніж ті „ідейно преданніе идеї

української церкви“ делегати од Херсонської єпархії, „чистокровні українці“, як казав на Соборі М. Платон, що „правда, не уміють говорити на австрійському волапюкті, не прочитають бумаги, но еще научатся“. Прийдуть на Собор православної Всеукраїнської Церкви люди, од яких не почуємо дивовижних річей, яких начувалися в цю сесію. Вони не будуть казати: „ми не за кѣм не признаемъ монополярнаго права на любовь къ Украинѣ. Мы украинцы, чистокровнѣйшіе, но мы не понимаемъ зачѣмъ читать евангеліе въ церкви по украински. Вѣдь мы же, русскіе, никогда не требовали, чтобы евангеліе въ церкви читалось въ русскомъ переводѣ“.

Прийдуть на Собор творці життя, що в найінтимнішій сфері духу людського — релігії будуть творити по апостольському заповіту: „духа не угашайте!“.

І коли ті діячі вийдуть хоч в малому числі з лона кирилло-мефодієвського братства, в тому буде велика заслуга братчиків, яку історія оцінить і за яку Україна вдячна їм буде.

В. Поточний.

613 „Молитовничок щоденних молитов“. Для любих діток українською мовою уложив святич. К. Ванькевич. Проскурів, 1918 року, стор. 12 in 64-о, ціна 20 коп.

Для звичайної свідомости людини сучасні звичаї наші, як і інші вияви духовного життя, показуються чимось невідминним та споконвічним. Але, коли людина стає здібною піднятися на вищий шабель свідомости, тоді тільки вона помічає, що, як увесь оточуючий її мир, так і форми та вияви її власного життя, еволюціонують невпинно. Людина помічає, що колесо історії багато дечого з милого та любого для людини трощить на дрібні уламки, багато дечого касує неначе навмисне за-для того, щоб примусить людину до нової напруженої праці, здобутки якої в свій час теж буде потрошено історією невблаганою... І от поміж цими, що все збільшуються, уламками історичними духовного життя людського часом натрапляєм на такі цікаві та коштовні примірники, що якомсь миттю освітлюють яскравим промінням минувшину людську, виявляють самий осередок тогочасного світогляду, відкривають самі первісні джерела найкращих змагань людських.

Одну з таких крупинок цього, так би мовити, історичного радію й кортить зазначити. Історія стародавнього подвижництва

християнського захоронила для нас от яку звістку. Наші стародавні подвижники вітали при зустрічі один-одного не нашим сьогочасним запитанням, позверхнім та байдужим—„як ся маєш?“—„бувай здоров!“, а таким, для нашого часу чудним та мало-розумілим привітанням — „як молишся“, „як іде молитва“?.. Справді, кому з сучасників нашого позитивістичного віку спало б на думку оцінювати добробут життя свого ближнього важким чи легким ходом молитви?! Наскільки для нашого часу умілість молитви видається справою мало-значною, навіть зайвою, видно хоча би з того, що одна комісія фахівців, яка виробляла новий програм по Зак. Бож. для наших шкіл, зовсім, як нам переказували, викреслила з програму навчання молитов!.. Це мабуть теж зможе колись в майбутности послужити за крихту „історичного радію“ для освітлення нашої епохи майбутнім дослідникам... Та ж... останнє історично не є віковичним та невідминним, а минуле історично не є навіки пропавшим, мертвим та невідродимим...

Отож буде своєчасним окреслити загальними рисами всю вагу та потребу відродження старовинної вмілости молитви з-за капітального значіння її для релігійно-духовного добробуту сучасної людини, особливо „любих діток“, цих натуральних приємників наших на тяжкій ниві життявій.

Один зі співців наших, учений проф. Ар. Кримський в одній поезії своїй під назвою „Містичне“ так малює непереможний потяг людини до Бога—

„Я палюсь, я горю, бо Тібе хочу
знать...“

Хочу бачить Тебе, доторкнутись,
обнять“...

Зрозуміло, що галузь, так мовити, божественнаго знання взагалі, повинна ґрунтуватися на своєріднім вчутті, досвіді. Через те „знать Бога“, „бачить Його“, можна тільки тому, хто зможе „доторкнутись, обнять“ Його... А людина „доторкується, обнімає“ Бога найчулише в молитві. Дуже глибокий релігійний дослідник та філософ С. Булгаков в своїй праці „Трансцендентальна проблема релігії“ *) каже, що „коли молитва „услішана“, коли вона гаряча та натхненна, коли досягається її змагання — торкнутись Трансцендентного, дихнути Ним;

*) Див. „Вопр. Фил-фил в Псих-гім“ кн. 124 (VV).

тоді вона містить достаточне і навіть єдино можливе посвідчення про існування Трансцендентного та Його сходження до людей". Звідсіля молитва має перш за все величезне ідеально-гносеологічне значіння спільно-людське, бо кожна людина здібна до молитви... В молитві — людська конституція релігії.

Другий бік молитви—це її активно-чудодійна сила. Кого не дивувало, що добру половину св. Євангелія присвячено оповіданням про чудеса Христа Богочоловіка? Або що всі життєписи св. християнських повні теж чудесних подій? Риси чудесности це така ж характеристична прикмета християнської віри, діяльності, життя, як характеристичною прикметою сонця є його тепло та світло. Бо само християнство — цілковите величезне чудо історичне. І ні одно чудо не відбувалось без молитви. Молитва—це головний та єдиний чинник чуда. Натяки на молитву є навіть в багатьох чудесах Самого Христа. Молитва є тою силою, яка перетворює суху, крижану віру теоретичну, яку мають навіть біси, в гарячу, натхненну, могутню сердешну віру, або інакше, по богословській термінології, християнську надію, котра горами та цілим світом здатна рухати... Через те й апостол присоглашає християн „без перестанку молитися“. Через те — головним завданням християнського подвижництва християн, взагалі релігійної людности—було, є й буде культивування вмільости молитви.

Наші сучасники, виховані на науково-позитивнім ґрунті, не почували за часів „мирного та безмятежного життя“ потреби в молитві, цєб то в чудодійній охороні та керуванні життям; але, коли загремів грім народнього катаклізму, коли захиталась не тільки земля, а й небо, коли найкраїці та найвищі вартости людської культури залюбки знищувались руками дикунів, — не мала кількість „позитивістів“ звернулась до молитви, до чуда, бо, справді, тільки чудом можна було спасти й себе й вселюдські вартости від безглуздої загибелі. Звернулись тай вчули..., що молитись не вмють та й не можуть, бо завмерла від недбалости сама здібність молитви!...

Напослідок, коли звернемо увагу ще на значіння молитви для людини звичайне, буденне, на те, що в молитві знаходить собі найкращий вихід спілюючий психична напруженість людини, — то вартість молитви з'ясується для нас у тих боків... От через що у всіх народів, а з'особна у християн—

навчання молитов вважалось за річ необхідну з самого малку людини. Це було навчання *релігійної мови* дитини й починалось разом з навчанням мови взагалі. Тільки провадити це навчання потрібно з великою обережністю та досвідом, бо існує своя до подробиць оброблена теорія молитви...

Завданню величезної справи навчання молитов послугує та книжечка п.-о. Ванькевича, заголовок якої ми вище виписали. Починає автор з передмови „до добрих діток“, де навчає їх, як поводити себе на початку та наприкінці кожного дня. Як шовикреслити з цієї передмови схоластичний та цілком для дітей незрозумілий текст із притч. Солом. (I, 7), та змінити трохи негrecьке та двозначне слово „вклякнувши“ на зрозуміле „ставши навколішка“, то передмова буде діткам на користь. Далі автор фонетизує, себ то викладає українською вимовою старо-словянський текст молитов із т. зван. „обичного начала“. Нам здається, що саме такий спосіб викладання молитов потрібний та користний, доки церквена відирала провадитись по-словянському. Автор зазначає, що викладено у нього „ті молитви і в такому порядку, як здавна молились прості люде на Україні і як ще й досі моляться старі селяне“. Можемо згодитись з цим тільки почасти. В багатьох випадках життя на-стухове повинно дійсно йти за вівцями, але бувають випадки, коли він повинен стати й *наперед* них... Так повинно бути і у великій справі навчання молитов... Через те, що автор іде в цій справі за вівцями, він не дає в своїй книжечці молитов— Ангелові охоронителеві, соїменному святому та за свій на-рід. А по нашому, неші дві молитви необхідно дати з-за їх містичного значіння, останню—з за її етично-громадської вартости. Що - до 50 ої псалми Давидової, то вважаємо за користне—або додати до неї ще покаєнні тропарі „Помилуй нас, Господи, помилуй нас“..., або, як що небажано збільшувати кількість початкових молитов, — зовсім замінити першу остатніми, бо ці тропарі — ширші по своєму покутному обсягові й коротчі по змістові, ніж 50 псалма. Теперішній заголовок закону Мойсеевого „Десять приказаній Божих“ слід змінити на загально вживаний „Десять за-повідів Божих“...

Чи дав автор все потрібне в своїй книжечці за-для великої мети—навчання дітей молитов? Думаємо, що він зробив тільки легшу частину роботи, бо без пояснення змісла молитов не слід навіть починати справу навчання. Тим-то й не ладились у нас

молитва, тим-то й не відчуємо ми її сили, що змалечку навчасомь незрозумілим словам молитов, а не засвоємо їх глибокого змісту, їх чудових пахощів!.. І потім цілий вік свій повторюємо ті ж самі слова, цілий вік свій сидимо що-до умілости молитись все в тій же таки першій групі початкової школи, не виявляючи жодного розвитку молитовного, жодної творчости молитовної. Аджеж єдина мета навчання чужих молитовних слів—поволі виховати в собі здатність хоч скільки небудь уміти висловлювати свої релігійні переживання власними словами! Отож і автор „молитовничка“ повинен був дати „любим та добрим діткам“ хоч саме коротке пояснення щоденних молитов, щоби ввести діток хоч в недуже глибоке розуміння їх змісту. В поясненнях — вся сінь, вся вартість молитовничків для дітей. А тепер вся така праця лягає на плечі того, хто мусить користуватися з „молитовничка“ п.-о. Ванькевича в школі, як від законовчителя буде залежати і вибір після якого оповідання із скороченої священної історії обох завітів в першій групі школи подати діткам текст теї чи иншої молитви. Бо наше непохитне переконання, що текст молитви повинен бути за підсумок до низки відповідних священно-історичних сповідань! Як що автор не дав в своїй книжечці й того й иншого, то мимоволі стає питання: за-для чогож він і перекладав і видавав її на світ Божий?! Отож мусимо сказати, що в своєму теперішньому вигляді „молитовничок“—книжечка зайва на підручниковому ринкові, і видано її без обклашки та на такім поганім папері, що, після першого ж знайомства книжечки з руками учня, від неї зостанеться одно шмаття. А ціна—за 12 стор. in 64° аркуша — в 20 коп. не маленька...

Священик Олександр Ходницький.

614 „Коротенький Молитовник та Великі Свята Церковні“. Вид. Катериносл. Видавн. „Стежка“ № 8, 1918 року, 54 ст. in 16° ц. 1 карб.

Коли прочитаєш серед напружених намагань друзів української школи улаштувати за-для неї як найкращий план та форму підручників по Зак. Б.,—одну нову спробу молитовника Катерин. Видавн. „Стежка“, то мимоволі пригадується відомий сарказм російського письменника: „письменник пописує, читач почитує“... А толку з того—майже ніякого!..

Гарний, свіжий та оригінальний що-до другої частини своєї (Великі Свята Цер

ковні), цей молитовник майже зовсім зіпсовано, зроблено нездатним для вжитку шкільного невдатним початком його... Автор замість того, щоб уникнути визнаних уже критикою хиб що-до шкільних молитовників, не тільки повторює ті хибі, але-ж неначе навмисне додає ще нових недотепностей... І все те від не уваги чи, може, незнайомства автора з богословсько-критичною підручничковою літературою сучасною...

Аджеж з приводу молитовників архисп. Олексія, п.-о. Геращенка та Ванькевича,—критикою вже твердо встановлено, що текст церковних молитов у шкільних молитовниках повинно подавати українською вимовою та обовязково з поясненням. Автор же молитовника „Стежка“ подає молитви вимовою російською, без усяких пояснень та ще в додаток і церковно-словянським друком!.. Далі ж текст тропарів та кондаків празничкових наводять уже, так зван., „гражданським“ друком, хоч теж вимовою російською... Через що така непослідовність—незрозуміло. Хіба ж автор не знає, що за останні часи навіть для російських початкових шкіл текст молитов друковано було „гражданським“ друком, бо учні початкових шкіл,—з'осібна першого року навчання, для яких виключно й призначаються молитовники,—зовсім ще не знайомі з церковно-словянським друком?!

Відсутність яких небудь, хоч би самих елементарних пояснень до молитов, а тільки один їх вільний переклад мовою українською,—позбавлює молитовник усякої вартости. Таким робом з зазначеного боку молитовник „Стежка“—гірший, ніж ті, що для шкільного вжитку з'явилися вже на ринкові...

Що инше треба сказати про другу половину молитовника, де подається історія дванадесятих свят церковних. Цю половину книжки складено оригінально й вона відбиває на собі свіжу думку автора. Він щасливо надумався навести історію свят словами св. Євангелія українського, котрі діти повинні будуть вивчувати напам'ять. Наведено автором тропарі з перекладом їх по українському, зазначено терміни календарні святкування та народні особливости свят на Україні,—все це зроблено майже бездоганно...

Як що й слід зауважити цій частині молитовника, то це хіба те, що варто було би внести сюди ще хоч кілька оповідань про головні події Старого Завіту для звязку та повноти. Невдатно теж, по на-

шому, наведено на початку відділу про свята зачало св. Євангелія від Іоана на великодню заутреню. Це найтрудніше місце з усього Євангелія, і ледве чи воно буде приступне для розуміння дитячого в першому році навчання.

Отже бачимо, що молитовник „Стежки“—мов би посудина, в якій змішано з дьогтем меду, котрих відіалити один од одного ніяк неможливо... Через те початкова школа українська повинна буде ще почекати автора, може вже останнього, котрий об'єднає що найкраще в молитовниках, уже надрукованих, і, нарешті, дасть хоч для першого року навчання в цій школі першого бездоганного підручника по Зак. Бож. Всі складові елементи за-для цього—вже суть. Але ж з яким трудом народжуються культурні засоби релігійно-церковної освіти та виховання народнього у нас на Україні!..

Священик Олександр Ходзицький.

Видавничча хроніка.

● **Перше акційне українське видавничче Товариство.** Міністерством Торгу і промисловости цими днями затверджено статут першого акційного видавничого Товариства „Час“ у Києві. Стовп (основний капітал) Товариства вносить 1.000.000 карбованців, поділених на 10.000 акцій, по 100 карб. кожна.

Підписка на невелику кількість вільних акцій буде приймати Головна Контора Т-ва „Час“—(Володимирська вул. 42, Київ).

● **Видавн. Т-во „Час“ у Києві** прийняло до друку такі книжки: *К. Широцький.*—Колівницина (Гайдамачина в 1768 році); *М. Котляренко.*—Народні казки; *В. В. Калелькин.*—Кам'яний вугіль на Україні; *Матвієва.*—Класна кімната і її умеблювання.

● **Видавничий Відділ** Міністерства Народньої Освіти оголошує конкурс на видання підручників для української школи. В перше оповіщається конкурс на такі підручники українською мовою: 1. Історія України для нижчої школи. 2. Історія України—курс елементарний (для серед. школи). 3. Історія України—курс систематичний (для старш. клас. серед. шк.). 4. Історія всевітної літератури. 5. Історія Українського письменства. 6. Географія України, (з економічним нарисом). 7. Економічна географія України (для стар. кл. гімназій). **Умови:** А. За кожну працю визначено такі премії: 1—10.000 карб., 2—5.000 карб., 3—2.000 карб. В. Міністерство

мас виключне право на видання призначених книжок. В. Авторський гонорар згідно з умовами. Г. Термін подачі рукописів до 1-го січня 1919 року. Д. Рукописи подаються до Видавничого Відділу Міністерства Освіти в пакетах під певним довізом чи псевдонімом, подаючи до цього в других пакетах під тим же довізом чи псевдонімом повне своє ім'я, прізвище і адресу. Про програм зазначених підручників і другі справи цього конкурсу можна довідуватись більш докладніше в Видавничому Відділі Міністерства Освіти.

● **Міністерство Освіти** 14-го серпня підписало умову з видавництвом „Вернигора“ на видання таких підручників: 1) до 1-го вересня: *Проф. С. Рудницький.* Початкова географія для народних шкіл (з 100 ілюстрацій та 1 мапою на 5 фарб); 2) до 15-го вересня: *Проф. С. Рудницький.* Початкова географія для середніх шкіл. Мапа вправ. по історії та географії України; 3) до 25-го жовтня: *Проф. С. Рудницький та о-р Іван Крижакевич.* Історичний атлас для середніх шкіл (12 мап); до 1-го листопада: *Проф. С. Рудницький.* Основи географії для середніх шкіл (на II, III, IV кл.) в 3-х частинах; 1 ч. географія позасвропейських країн. II ч. географія Європи. 5) до 25-го грудня: *Проф. С. Рудницький.* III ч. географії України.

● **Вид. Т-во „Дзвін“** приступило до друку повного зібрання творів В. Винниченка в 15 томах.

● **Вид. Т-во „Друкарь“** в близькому часі випускає з друку такі книжки: П. *Антонович.*—Закон Божий; *Л. Українка.*—Твори, т. I—VII; К. *Широцький.*—Історія Українського Ми тецтва т. I—II. *Ного ж.*—„Українська Архітектура“; П. *Бессараб.*—Задачник до початкового курсу арифметики, ч. II.

● **Воно ж** купило авторське право на видання театральних творів українського драматурга В. Товстоноса і приступило до друку.

● **Вид. Т-во „Шкільної Освіти“** зрукує читанку *О. Стешенко.*—„Гідні колоски“, ч. II; *В. Шарко.*—Арифметика, ч. II; *Н. Шульгиної-Івчук.*—Задачник арифметичний, ч. II.

● **Видавництво „Вернигора“** у Києві в близькому часі випускає з друку такі підручники: *А. Ломик.*—Коротка географія України ч. I для нар. шкіл; *Ф. Шиндлер.*—Фізика для нар. шкіл з 105 малюнк.; *І. Крижакевич.*—Коротка історія України для нар. шкіл з 60 мал. 2 велик. історич. малюнками та хронологич. таблицями; *Проф. С. Рудницький.*—Початкова географія для нар. шкіл; *І. Раковський.*—Початковий підручник природознавства, част перша. Основи хімії, мінералогії та геології.

● **Всеукраїнський Кооперативний Видавничий Союз.** У Києві закладалась нова всеукраїнська кооперативна організація—нове велике видавництво, членами котрого можуть бути тільки кооперативи та кооперативні союзи. Думка про утворення такого Всеукраїнського Кооперативного Видавничого Союзу з'явилась в кооперативних колах давно, але тільки в липні місяці цього року, після офіційного затвердження статуту, союз розпочав свою видавничу діяльність. Планом видавничої діяльності керує окрема літературно-наукова колегія, зорганізована з українських учених та письменників, що складається з голови, секретаря і запрошених для керування окремими секціями членів колегії. Крім постійних членів колегії можуть бути ще тимчасові, запрошені голо-

вою колегії для редагування окремої книжки, або на окремі засідання. Видавництво має на меті друкувати книжки всякого змісту, але особливу увагу звертатиме на книжки, присвячені питанням кооперації, сільського господарства, природознавства, історії та історії письменства. В сфері вивчення українського життя для видавництва особливо бажані книжки монографічного характеру, присвячені розглядові окремих питань, а в сфері не-українського життя популярні огляди загального характеру. Крім видання творів українських авторів, союз буде видавати також твори чужоземних учених та письменників в перекладі на українську мову.

● **Всеукраїнський Кооперативний Видавничий Союз** („Книгоспілка“) друкує такі книжки: *Статут і план видавничої діяльності „Всеукраїнського Кооперативного Видавничого Союзу“* (Передмова. Статут, План видавничої діяльності, Відозва до кооператорів. Оповіді). *Праця III-го Всеукраїнського Кооперативного З'їзду* (Доклади, Промови, Постанови). *Г. А. Чопівський. Природні багатства України. Частина перша—„Мінеральні багатства та велика промисловість України“*.

● **Видавництво „Криниця“** у Києві присушило до друку творів *Григ. Квітки Основ'яненка* з портр. автора.

● **Наукове Товариство у Києві** незабаром видасть 1-й збірник по природничій термінології з словниками: 1) фізичних термінів. 2) назви рослин і 3) назви комах.

● **Українське Правниче товариство** з 1-го вересня щорічно почне видавати у Києві журнал „Правник“, орган безпартійної незалежної думки українських правників, що об'єднати в собі: науку права, судову практику та громадське життя на Україні. Журнал буде виходити 1-го і 15-го числа кожного місяця. Програма журналу: 1) правничо-політичні статті, 2) критика законів. 3) наукові статті, 4) судова практика, 5) хроніка, 6) бібліографія і 7) поштова скринька. В журналі дали згоду працювати: *Г. Д. Вовкушевський, В. І. Войткевич-Павлович, В. І. Греків, Кушнір, К. В. Квітка, М. В. Левицький, Ор. Ів. Левицький, Р. М. Лашенко, Д. В. Маркович, М. Міхновський, О. К. Мядко, М. Порш, проф. М. І. Туган-Барановський, д. Товкач і С. П. Шелухін.*

● **Видавничя спілка „Книгоспілка“** у Києві друкує такі книжки: *Л. Яновська: 1) Поводатирь, етюд на 1 дію. 2) Серденьку золотому, жарт на 1 дію. 3) Огнений змії, драма на 4 дії. 4) На зеленій кліні, комедія на 5 дії. 5) Людське щастя, драма на 5 дії. 6) Nolite tangere, драма на 4 дії. 7) В предрозвітньому тумані, драма на 5 дії. 8) І він, як всі, драма на 4 дії. 9) Давид Найдя (п'єса з кооперат. життя). *Пауль Зітарт: 1) Історія молодого англійця (з німецьк.); 2) Зачарований корабель (з німецьк.); 3) Штенфельдська печера (з німецьк.). М. фон Ебнер Ешенбах: 1) Мати (з німецьк.). 2) Крамбамбулі (з німецьк.). С. Корвін-Павловська: Казки баби Оксани. *Томсон-Сетон: 1) Легенда про білого оленя (з англ.); 2) Син вільного степу (з англ.). К. Макушинський: 1) Дуже чудна казка про царівну Марусю й чорного лебідя. 2) Дуже чудні казки (друге видання). К. Макушинський і Оскар Уальд: Дарунок дітям (друге видання). Ф. Сенгальович: Отець Сава (друге видання). *Антін Чехів: 1) Серед ночі (друге видання); 2) Сельські лікарі (друге видання).****

● **Видавництво „Рух“** на Харківщині віддало до друку такі книжки: *Щоголіє. Поезії—Ворекло і Слобожанщина. Манжура. Поезії. Квітка-Основ'яненко: 1) Нароще видання. 2) Пан Халавський (перек. Коржак). Різниченко: 1) Російсько-Український Словник. 2) Український Декламатор в 5 томах.*

● **Те-ж видавництво** виготовило до друку *Євшан: 1) Під прапором мистецтва; 2) Том I. Українськ. письмен; 3) Том II. Закард. письмен; 4) Том III. Шевченко письм. Товкачевський: 1) Том I. Утопія і дійсність; 2) Том II. Збірка статтів; 3) Том III. Великороси і ми; 4) Том IV. Про Скоророду. Сріблянський (М. Шаповал.): Твори. Г. Журба. Збірник творів.*

● **„Вістник Громадської Агрономії“** Всеукраїнська спілка земств приступила до видання громадсько-агрономічного часопису „Вістник Громадської Агрономії“. До участі в часопису закликають визначні наукові сили.

● **Видавництво „Знання, то сила,“** в серії соціал-демократична бібліотека, під загальною редакцією *М. В. Порша* випускає ряд популярних творів наукового соціалізму.

● **„Студія“**. Цими днями приступлено до складання нового мистецького журналу „Студія“ (видає „Грунт“).

● **Журнал „Народня Справа“**, друкує книжку *Олексі Діхтяря. „Історія в піснях та думках“*.

● **Педагогічне Бюро** Податського Губ. Земства друкує такі підручники: *Г. Тимошенко. Задачник для початкових шкіл ч. I і II; М. Балченкова. Граматка з читанкою для першого року школи початкової; „Віночок“ ч. II, для III і IV гр. початкової школи.*

● **Воно-ж** виготовило і готує до друку такі книжки: *Постове Початкова географія; М. Рудинський, „Ясні Зорі“. Читанка для 2-го року початкової школи; Коваленко, Гр. Українська історія для шкіл початкових; Лоткевич, Гн. Українська історія; Сундун, Є. Наглядна геометрія; Тимошенко, Т. Арифметичний задачник, ч. III; Ніколаєв, В. і Власенко, П. Підручник природознавства; Сенянин, О. Фізика для шкіл вищих-початкових.*

● **Воно-ж** приступило до друку великих чотирьох книжок по природознавству *А. Чеглока* під назвою „Рідна природа“,—в перекладі на українську мову *Олексі Діхтяря*. Книжки ці вийдуть з малюнками.

● В осені 1917 року **Харківський Кредитивний Союз Кооперативів** („Союзбанк“) заложив при собі велике **Видавництво „Союз“** з метою, як зазначає видавництво в своєму оголошенні, „обслуговувати широкі верстви трудячого народу не тільки Слобожанщини, а й взагалі України в його поступових стремліннях до культурно економічного розвитку. Таке завдання Видавництва визначає вже й напрям його і характер його діяльності. Особливу увагу зверне Видавництво на Народню українську школу та кооперацію. Забезпечене довільним кредитом „Союзбанка“ Видавництво „Союз“ має змогу пускати книжку по нормальній ціні; накладаючи тільки незначну надбавку на покриття адміністративних і книгарських видатків“. Видавництво заснувало шість відділів або бібліотек на чолі котрих стоять спеціалісти. Головною викладавою мовою визнається українська, але вживається иноді і польська—і українська, і російська, сільсько-госпо-

дарська бібліотека, наприклад, вся видаватиметься одночасно на цих двох мовах і це ухвалено тому, що серед населення харківщини і особливо сумежних з нею Курської та Воронізької губ. і Війська Донського проживає багато великоросіян. Культурно історична бібліотека видаватиметься взагалі по українськи і тільки деякі її книжки вийдуть, окрім того, і по російськи (по всесвітній історії). Дитяча бібліотека друкуватиметься тільки по українському, шкільна й позашкільна—більш усього тільки по українському, деяка частина на обох мовах і тільки де-що випадково по російському. Взагалі нове Видавництво являється переважно українським.

● Видавництво „Союз“ у Харкові в близькому часі приступає до друку таких книжок: Проф. М. Ф. Сумцов.—„Історично-етнографічний побут Слободської України; І. Я. Айзеншток.—„Українське відродження у Харкові в 20—40 роках XIX ст.“; Проф. Є. І. Шмідт.—„Мистецтво Русі України в домонгольську добу“; С. О. Таранушенко.—„Мистецтво в Слободській Україні“; Проф. Д. І. Багалій.—„Заселення південної України (Запорожжя і Новоросійського краю); Г. М. Хоткевич.—Шкільний Український словник; М. Є. Плевако.—Українська літературна хрестоматія (нового письменства); Дремлюв.—Збірник українських шкільних пісень.

● Українське вид-во в Катеринославі приступило до друку другого видання історії Запорожжя А. Кащенко. Історію поповнено всім тим, що було викнуто цензорами за царських часів.

● Воно-ж незабаром випускає з друку казки В. Корнієнка під назвою „Запорожський клад“. Книжку оздоблено 10-тю великими малюнками.

● Видавництво „Зерно“ у Вінниці підготувало до друку такі підручники: Основи хемії—Кравець-Цегельського, Алгебру і Фізику—Огоновського-Лещицького.

● У Мелітополі незабаром почне виходити український культурно-просвітний та сільсько-господарський часопис „Степова Просвіта“, який виходитиме що-місяшно.

● Цими днями вийде з друку „Французький підручник“ С. Русової.

● М. Жуи друкує свою п'єсу—драмовану студію на чотири картини—„Легенда“.

● Кооперативне видавництво „Наменяр“ друкує в Катеринославі підручник Алгебри ч. I і Геометрії В. Варшківича.

Літературне життя.

(Звістки та чутки).

⟨⟨ Головне Управл. Мистецтва і національної культури і організаційна комісія по скликанню всеукраїнського з'їзду бібліотекарів на 8-21—IX с. р. призначила виставку українського друку, яку буде пристосовано до Всеукраїнського з'їзду бібліотекарів. Але-ж Організаційна Комісія по скли-

канню з'їзду вирішила зробити з цієї Виставки не тільки підручник бібліотекаря, а показати взагалі весь український друк. Це широке завдання ставить Комісія в дуже скрутені становище що до збирання матеріалів, яких велика частина, завдяки великому попиту на українську книжку, вже вичерпана, тому-то ми звертаємось до всіх Видавництв з проханням допомогти нам в слідуючому: 1) Надіслати всі Ваші видання, оголошення про видання і видавництво в кількості 2-х примірників. 2) Надіслати повний каталог всіх Ваших видань, зазначивши також і ті, які тільки замовлені до друку. 3) Дати нам слідуючі відомості, які торкаються виданого Вами: а) Коли закладлось Ваше видавництво, як що є статут, то пришліть і його; б) кількість примірників, в якіх видано кожне Ваше видання; в) показати вашу продукцію по місяцям. Позаяк часу до виставки залишилось замало,—то дуже прохаємо Вас надіслати відповідь якомога скоріш по адресі: Бібліотечно-Архівний Відділ (Бібіковський бульвар, 14). На конвертах просимо зазначити—„До Виставки“.

⟨⟨ Програм Всеукраїнського З'їзду Бібліотекарів, запропонований членом Організаційної Комісії С. О. Сірополко і ухвалений на засіданні від 16-го липня 1918 року: „Стан і потреби бібліотечної справи на Україні: а) Утворення Національної Бібліотеки і „Книжної палати“. б) Видання „Книжної літописи“ і бібліографічних показників. в) Періодичний часопис по бібліотечнознавству. г) Центральне Інформаційне бібліотечне бюро. д) Засоби поширення і упорядкування бібліотечної сіті. е) Задоволення національних потреб в звязку з місцевими умовами. 2. Керування бібліотеками: а) Участь читача і завідування бібліотекою. 3. Празовий стан бібліотеки: а) Знижка з поштового і залізничного тарифів на пересилку книжок б) Увільнення книжок від митного збору. в) Упрощений порядок виписки і надсилки книг з-за кордону для бібліотек. 4) Техніка бібліотечної справи: а) Класифікація книжок. б) Термінологія бібліотечна в українських бібліотеках. 5. Бібліотечний персонал. а) Службовий і матеріальний стан. б) Професійне підготування. в) Професійне об'єднання бібліотечного персоналу. г) Спілки і з'їзди бібліотекарів. 6. Культурно-просвітні інституції при бібліотеках: а) Заходи для притягнення читача. б) Поширення інтенсивности діяльності бібліотек.

⟨⟨ Артист Микола Садовський, під час літнього відпочинку викінчив переклади на українську мову оповідань М. Гоголя—„Вечори на хуторі коло Диканьки“. Видаватиме ці переклади Т-во „Час“.

⟨⟨ Правління Т-ва „Друкарь“ постановило відчинити при товаристві Книгозбірню Користуватися нею можуть поки що лише пайщики.

⟨⟨ М. Філянський виготовив до друку третій том поезій під назвою „Шукаю тих“.

⟨⟨ Він-же закінчив ліричну легенду „Бузовий Куц“.

⟨⟨ Письменник С. Петлюра перекладає для Т-ва „Час“ роман Келермана „Гукель“.

⟨⟨ П'єсу В. Товстоноса „Вічна пісня“ перекладено на російську мову П. Шостаковою і ухвалено до постанови в Моск. театрі Корша в наступнім сезоні.

⟨⟩ *Н. В. Товстонос* закінчує інсценіровку оповідання С. Лягерлеф „Дівчина з торф'яного болота“.

⟨⟩ *Анатоль Чикалевський* закінчив переклад на українську мову пьєси Пайдонова „Діти Вапюшина“.

⟨⟩ *Олекса Діхтярь* (по замовленню Т-ва „Час“) перекладає на українську мову книгу Ж. Верна „Таємничий острів“.

⟨⟩ *Я. Мамонтов* закінчив психологічну драму в чотирьох актах „Дівчина за арфою“.

⟨⟩ *О. Сісаренко* підготовляє до друку перший том поезій під назвою „За соняшною смугою“.

⟨⟩ *М. Рильський* написав драматичний етюд в одній дії — „Бенкет“.

⟨⟩ Друкується і незабаром вийде том поезій *Михайла Семенка*.

⟨⟩ Незабаром має вийти з друку перший том поезій *Олени Журливої*.

⟨⟩ *В. Верховиниць* написав нову працю з поля української хореографії п. н. „Теорія українського танка“.

⟨⟩ *Вол. Самійленко* переклав зі збірки Катьоль Мандеса „Pouq lire au couvert“ п'ять оповідань.

Листування редакції.

— **Б. Заклинському.** Кам'янець-Под. Цілком зрозуміло, що коли хтось пише книжку, то він певен, що робить те найкраще, а як би міг, то зробив би ще ліпше. Зрозуміло також, що не всякий твір авторові щастить добре зробити. І ті дефекти, що будуть в роботі автора, одмічає критик-рецензент. Для чого те робиться,—мабуть не годиться тлумачити людям, що пишуть і друкують свої книжки. Ото-ж так рецензент-спеціаліст (до речі—автор підручника, ухваленого компетентним органом) зробив і з вашим твором. Того-ж, чи ви мали потрібні для роботи матеріали, чи ні—рецензентові знати не треба, бо він пише про те, що бачить перед собою в друку, а не про те, що могло би бути з твору автора, коли б той мав більш матеріалів, знання, уміння і т. п.

— **Т-ву „Просвіті“.** Лозова-Павлівка. П'ятнадцять карб. контора „Книгаря“ одержала і послала вам всі числа часопису, що вийшли в 1918 році. Можна вислати в друге накладною платою.

— **Г. К. Башлаю.** Харків. 9 і 10 числа „Книгаря“ було Вам вчасно послано. Просимо запитати на пошті.

Видавець—Т-во „Час“.

Редактор—В. Старий.

Нові видання, надіслані до редакції „Книгаря“.

810 **Агрономичний poradnik pro хліборобство.** Перший збірник статей. Під ред. А. Герячєнка. Т-во „Український Агроном“. Київ. 1918 р. Ст. 62. Ц. 2 карб. 25 коп.

Андерсен.—Садочок. Вельможні та проті. Свинка скринька. (Казки). Перекл. О. Кривинюк. Вид. Катериносл. Союзу Спєж. Товариств. Катер. 1918 р. Ст. 16. Ц. 40 коп.

Безпалов, Ф.—Хитрий цвєц. Жарт на 1 дію. 2-ге видання. Катеринослав. 1918 р. Ст. 16. Ц. 55 коп.

Його ж.—Машкара. Жарт на 1 дію. Катеринослав. 1918 р. Ст. 18. Ц. 60 коп.

Бейер, М.—Соціалізація чи земельна власність? Київ. 1918 р. Ст. 16. Ц. 25 коп.

815 **Білецький, Л.**—Про Тараса Шевченка. (До шкільного святкування роковин Кобзаря

України). Вид. Уманськ. Укр. Учтел. Свілки. м. Умань. 1918 р. Ст. 16. Ц. 25 коп.

Братерський, Іл.—Церковне цапство на Україні. Київ. 1918 р. Вид „Робітничої Книг рні“ Ст. 16. Ц. 50 коп.

Гауптман, Г.—Ганнуся. (драматичний етюд в двох картинах). Перекл. С. Тобілевич. Вид. Т-ва „Час“. Київ. 1918 р. Ст. 52. Ц. 1 карб. 50 коп.

Голубець, М.—Українське мистецтво (Вступ до історії). Накл. Вид. „Шляхи“. „Новітня Бібліотека“ ч. 29. Львів—Київ. 1918 р. Ст. 31. Ц. 3 коп.

Його-ж.—Із чужини далекої. - Відень, 1915 року. Ст. 64. ін. 16⁰ Ціни не зазначено.

У 820 **Його-ж.**—Мойсей Безумий. Львів. 1914 р. „Новітня Бібліотека“, ч. 19. Ст. 78. Ціни не зазначено.

Гортер, Г.—Історичний матеріалізм. Перекл. з німецького П. Бевзя. Вид. Знання, то—сила. Київ. 1918 р. Ст. 147. Ц. 3 карб.

Дорошенко, Д.—Коротенька історія Чернігівщиня. Вид. т-во „Сіверявська Думка“. Чернігів. 1918 р. Ст. 38. Ціна 1 карб. 10 коп.

✓ **Залозецкий, Р. проф.**—Земельна реформа на Україні. Відень—Київ. 1918 р. Ст. 47. Ціни не зазначено.

Занд, Ж—Дуб говорун. (Бабусяна казка). Перекл. О. Кривинюк. Катеринослав, 1918 р. Ст. 44. Ц. 65 коп.

825 **Казки Андерсенови.** Книга 1. Вид. друге. Бібліотека „Молодість“. Київ. 1918 р. Ст. 192. Ц. 3 карб. 50 коп.

Календар—алманах стрілецький на рік 1917. Львів. 1917 р. Ст. 157. Ціни не зазначено.

Кампфмаєр, П — Соціалдемократія в світі культурного розвитку. Пер з німецького вид. В. Гладкого. Вид. „Знання, то сила“. Київ. 1918 р. Ст. 169. Ц. 5 карб.

Квітка Основьяненко — Маруся (повість). Вид. „Рух“, м. Вовча на Харківці. 1918 р. Ст. 70. Ц. 1 р. 60 коп.

Клименко, П.—Навчання історії в початковій школі. Бібліот. вчит., № 9. Вид. „Вільн. Укр. Школа“. Київ. 1918 р. Ст. 13. Ц. 75 к.

830 **Коваленко, Гр**—Євгев Гребінка. „Славетні предки“, випуск 1. Педагогічне Бюро Полтавської Губери. Народної Упр. Полтава. 1918 р. Ст. 37. Ц. 1 карб. 25 коп.

✓ **Кониський-Перебендя, О.** — Твори, ч. 1. „Просвітанська Книгозбірня“. Полтава. 1918 р. Ст. 104. Ц. 1 карб. 40 к.

Конюненко, М.—Хвилі. Частина 5. Ст. 167. Ціни не зазначено. Полтава. 1918 р.

Коротенька біографія Т. Шевченка. Нап. П. Щукви. Вид. Катеринослав. „Просвіта“. 1918 р. Ст. 21. Ц. 20 коп.

Коротенький молитовник та великі свята церковні.—Вид. „Стежка“, № 8. Катеринослав, 1918 р. Ст. 54. Ц. 1 карб.

835 **Крип'якевич, І.**—Козаччина в політичних комбінаціях 1620—1630 р.р. Львів. 1914 р. Ст. 50. Ціни не зазначено.

Його-ж.—З козацької епіграфістики. Ст. 16. Ціни не зазначено.

Кропивницький, М.—Помярплєсь (комедія на І дію), „Просвітанська Книгозбірня“, № 5. Полтава. 1918 р. Ст. 32. Ц. 65 коп.

Його-ж.—По ревизії (п'єса на І дію). „Просвітанська Книгозбірня“. Полтава. 1918 р. Ст. 37. Ц. 65 коп.

Лашенко, Р.—Як одбуваються позви на суді мировім. Вид. т-во „Кривниця“ у Київі. 1918 р. Ст. 68. Ц. 1 р. 50 коп.

✓ 840 **Лебідь, Д.**—Українська мова. Російсько-український словник та зразки паперів українською мовою. Чернігів. 1918 р. Ст. 254. Ц. 6 карб.

Левинський, В.—Причини світової війни. Вид. „Робітничої Газети“. Київ. 1918 р. Ст. 40. Ц. 1 р. 50 коп.

Левицький, М.—Українська граматика для самонавчання. Вид. „Молодик“. 1918 р. Ромни. Ст. 159. Ц. 1 карб. 75 коп.

Його-ж.—І ворогам і добрим людям (передмова до українськ. грамат.) Вид. „Молодик“. Ст. 8. Ц. 10 коп.

Лерберг, Ш.—Пань. (Сатирична комедія на 3 дії в прозі. Перекл. Гв. Юрп. Вид. „Рух“. м. Вовча на Харківщині. 1918 р. Ст. 80. Ц. 7 карб.

845 **Лисенко, М**—Марш до драми Л. Старицької-Черняхівської „Гетьман Дорошенко“. Вид. гурток ім. М. Лисенка при Т-ві „Боян“ у Полтаві. Рогу 1918. Ц. 1 карб.

Лоті, П.—Горе старого каторжника. Перекл. з французької мови О. Кривинюк. Катеринослав. 1918 р. Ст. 6. Ц. 10 коп.

Макушинський, К.—Швець Копитко й Селєх. Кваск. Перекл. з польської мови. Київ. 1918 р. Вид. Спілка „Книгозбірня“. Ст. 32. Ц. 1 руб. 20 коп.

Мамин-Сібір'як.—Казка про ворону—головку чорвеньку та маленького канаряка—пташечку жовтеньку. Вид. „Рух“. М. Вовча на Харківці. 1918 р. Ст. 11. Ц. 40 коп.

Маркович, Дм.—Твори. Кн. 1. Вид. „Дзвін“. Київ. 1918 р. Ст. 243. Ц. 4 карб. 50 коп

850 **Метерлінк, М.**—Сня пташка. Перекл. С. Тимченка. Вид. т-во „Кривниця“ у Київі. 1918 р. Ст. 79. Ц. 3 р. 50 коп.

На розвагу старим дітям дідові та бабнві перекази. Зібрала і списала С. Тобілевич. Вид. „Сміх“ у Київі. Книжка 6. 1918 р. Ст. 64. Ц. 75 коп.

Нечуй Левицький, Ів.—Чортяча спокуса. Оповідання. Вид. 3-с. Видавн. „Січ“. Черкаси. 1918 р. Ст. 53. Ц. 75 коп.

Омельченко, Ів.—Соціалізація землі і сільсько господарські спілки. Вид. „Рух“. Харків. 1918 р. Ст. 32. Ц. 50 коп.

✓ **Островський, О.**—Жовті води (історичне оповід.) Київ. 1918 р. Вид. „Історична Белетристика“ ч. 1. Ст. 38. Ц. 1 карб.

855 **Його - ж** — Атакування нової січі (історична повість). Вид. „Історична Белетристика“ № 7. Київ. 1918 р. Ст. 119. Ціна не зазначено.

✓ **Його-ж.**—Руйнування Чортомлицької Січі (історичне оповідання). Вид. „Історична Белетристика“ № 7. Київ. 1918 р. Ст. 67. Ціна не зазначено.

„Під згуки рідної пісні“. Музична драма на дві дії. Муз. і лібрето Гр. Давидовського. Власне видання. Ст. 86. Ц. 8 карб. Ростов на Дону. 1918 р.

✓ **Прихідько.**—В. оборову української мови. Вид. „Каменярь“. Катеринослав. 1918 року. Ст. 23. Ц. 60 коп.

Резолюції і постанови V конгресу української соц.-дем. партії. Київ. 1918 року. Вид. Центр. Ком. У. С.-Д. Р. П. Ст. 16. Ц. 40 коп.

860 **Родников, В.**—Огляд української дитячої література. Перекл з рос. мови Е. Зерової. Вид. „Вільн. Укр. Школи“ Бібліот. вчителів № 8. Ст. 25. Ц. 1 карб. 1918 р.

✓ **Російсько-український словничок Медичної Термінології.** Вид. „Українських Медичних вістей“. Київ. 1918 р. Ст. 31. Ц. 80 коп.

Руданський, С.—Збірник віршів. Вид. „Селянська самоосвіта“. Одеса. 1918 р. Ст. 16. Ц. 50 коп.

Синявський, О.—Коротенька практична граматики української мови для дорослих. Харків. 1918 р. Вид. „Рух“. Ст. 20. Ц. 60 коп.

Сімович, В.—Практична грамика української мови Раштат. 1918 р. Накл. Вид. „Український рух“. Ст. 367. Ц. 2 карб. 50 коп.

865 **Сірий, Ю.**—Про світ божий. (Бесіди по природознавству) з 46 малюнками. Вид. друге. Вид. „Українська Школа“ у Києві. 1918 р. Ст. 90. Ц. 2 карб. 50 коп.

Старицький, М.—Богдан Хмельницький (історична драма). Вид. 2 е. Вид. т-во „Час“ у Києві. 1918 р. Ст. 112. Ц. 2 р. 75 коп.

Степаненко, Б.—Русско-укр. словарь. Книгиздательство рабочего кооператива „Жизнь“. Київ. 1918 г. Ст. 292. Ц. 3 р. 50 коп.

✓ **Теміш Хмельниченко, гетьманів син.** Істор. оповість О. Рогової. Перек. М. Загірня. Вид. друге. Київ. 1918 р. Ст. 199. Ц. 2 р. 50 коп.

Терниченко, А.—Курс хліборобства. Ч. I. Грунтознавство. Підручник для середніх і нижчих сільсько-господарських шкіл і агрономічних курсів. Вид. Т-ва „Український Агровом“. Київ. 1918 р. Ст. 109. Ц. 3 карб. 50 т.

870 **Терпило, П. і П.**—Українська грамика (етимологія). Київ. 1918 р. Ст. 67. Ц. 2 карб.

Тисаревський, С.—Методика природознавства (для вчителів початкових шкіл, учительських семинарій та педагогічних класів шкіл середніх). Вид. Ф. Гавриша м. Лубні. 1918 р. Ст. 128. Ц. 3 карб.

Товстонос, В.—Кр. ча (п'єса на 5 дій). Миргород. 1918 р. Вид. „Атось“. Ст. 64. Ц. 2 руб.

Томпсон-Сейтон, Е.—Наші приятелі. (Оповідання про собак). Перекл. М. Бейер. Педагог. Бюро Полт. Губ. Зем. Полтава. 1918 р. Ст. 48. Ц. 1 карб.

Уальд, Оск.—Щасливий принц. (казка) Перекл. М. Кривинюк. Катеринослав. 1918 р. Ст. 16. Ц. 40 коп.

✓ 875 **Українка, Л.**—Стародавня історія східних народів. Вид. Укр. Вид. в Катеринославі № 25. Катер. 1918 р. Ст. 252. Ц. 6 карб.

✓ **Хрестоматія по українській літературі** для народніх вчителів, шкіл учительських та середніх і для самоосвіти. Проф. М. Сумцов. Ч. I-а. Народня словесність і Стара Література (XI—XVIII Століття). Харків. Вид. „Сомз“. 1918 р. Ст. 152. Ц. 3 руб. 25 коп.

Чупринка, Г.—Поезії. Том I. Вид. т-во „Кривниця“ у Києві. 1918 р. Ст. 156. Ц. 3 карб. 50 коп.

Його-ж.—Поезії, том II. Вид. „Кривниця“. Київ. 1918 р. Ст. 214. Ц. 5 карб.

Шевченко, Т.—Кобзарь. (В редакції Доманицького). Укр. Видавн. в Катериносл. 1918 р. Ст. 655. Ц. 6 карб.

✓ 880 **Широцький, К.**—Стародавнє мист-цтво на Україні. Вид. т-во „Кривниця“ у Києві 1918 р. Ст. 23. Ц. 1 карб. 50 коп.

✓ **Ющишин, Ів.**—Організація українського вчителства в Австрії до європейської війни. Київ. 1918 р. „Бібліотека вчителя“, № 27. Вид. „Вільної Українськ. Школи“. Ст. 25. Ціна 90 коп.

✓ **Яворницький, Д.**—Як жило славне запорожське нззове військо. Катеринослав 1918 р. Вид. „Слово“. т. 36. Ц. 1 карб. 30 коп.

883 **Яновська, Л.**—Повернувся з Сибіру Драма на 5 дій. Вид. п'яте. Вид. „Книгозбірня“. Київ. 1918 р. Ст. 68. Ц. 1 карб. 25 коп.

Т-во „ЧАС“ останніми часами видало такі нові книжки:

Пр. Спекторський Є. Основи права державного (Пер. О. Вечерницького)	1	50
Доц. Свенціцький Іл. Основи науки про мову українську	1	60
Пр. Тимченко Є. Українська граматики	2	25
Чернасенко Сп. Рідна школа, читанка I	1	30
Його-ж. Рідна школа, чит. II	2	10
Челіга Я. Задачник для початкових народніх шкіл, рік другий	—	65
Науменко В. Загальні принципи українського правознавства	—	25
Челіга Я. Методичні замітки до навчання грамоти по згуковому методу	—	40
Гоголь М. Тарас Бульба (переклад М. Садовського)	2	—
Кобець О. В Тарасову ніч (драматичні картини для роковин смерті Т. Шевченка)	—	35
Де Амічів Е. Шкільні оповідання, кн. I. (За рідний край. Маленький лицарь. В поміч батькові. Хлопчик-барабанщик. В лікарні)	—	60
„Будні“. Оповідання з чужих мов (Джівані Чіамполі - Родзевичової, А. Доде, Арне Гарборга, Г.-де Мопасана, К. Міксата, М. Конопницької й инш.), т. I	2	25
Олесю О. „З журбою ралість обнялась“, поезії, кн. I, вид. друге	1	40
Загул Д. З зелених гір (поезії)	1	60
Садовський М. Спомини з російсько - турецької війни 1877—78 р.	1	50
„Бім-бом, дзелені-бом!“ Нар. казочка, 8 великих малюнків в багатьох фарбах художника О. Судомори	2	50
Теж у чорній фарбі для розмальовування	—	—
„Прибадашка“. Нар. казка мал. О. Судомори	2	50
Старицька-Черняхівська А. Гетьман Петро Дорошенко (драма)	3	—
Ніковський А. Український правопис (словничок)	—	85
Стінний словник старовинних Українських слів	—	75
Московсько-Український словник „Час“	3	50
Американські оповідання. Упорядкував В. Старий	2	—
Старицька-Черняхівська А. Останній сніп. вид. 2.	—	70
Де Амічів Е. Шкільні товариші (щоденник школяра). 3-є вид.	4	—
Гоголь М. Ревизор, комедія (перекл. М. Садовського)	—	25
Ожешкова Е. Gloria victis. (Оповідання)	—	20
Гаршин В. Чотири дні. (Оповідання)	—	20
Андреев А. Петька на хуторі	—	20
Старицького М. Богдан Хмельницький	2	75
Гауптман Г. Ганнуся	1	50

П Р И Й М А Є Т Ь С Я П Е Р Е Д П Л А Т А Н А

„Вістник Всеукраїнської Спілки Лікарських Помішників, Помішниць і Акушерок“.

Щомісяшний професійний орган Комітету Всеукраїнської Спілки лікарських помішників, помішниць і акушерок.

Умови передплати: на місяць 2 карб.; на 2 місяці 4 карб.; на 3 місяці 6 карб.

Адреса редакції: Київ, Тургенівська вул. 32, пом. 1.

Ціна окремого № 2 карб. 25 коп.

Товариство „Український Агроном“

відновило видання двошляхового хліборобського-кооперативного часопису

РІЛЛЯ

Рік видання VI-й.

В часопису будуть писати: Архизенко С., Байер М., Валченко-Литовченко М., Гавсевич П., Дорошкевич Б., Зайко-Зайки Ф., Зосіма М., Коваль В., Красівський Л., Мацієвич К., Михайлик К., Осмак К., Повласький О., Приходько Ів., Приходько М., Рожанко С., Саєнко М., Сачківська О., Савченко-Більський М., Євченко А., Старий Хлібороб, Терниченко А., Хохліч К., Чикаленко Є., Шуба С., Щоголів І., Яблонівський В., Янота О. і інші.

ПЕРЕДПЛАТА на 1918 рік 10 карб.

Адреса Редакції і Контори: Київ, Тургенівська, 9, вом. 3, т-во „Український Агроном“.

Редагує Комітет.

Передплачуєте журнал—тижневик

„НАРОДНЯ СПРАВА“.

Народня справа буде обслуговувати широкі верстви українського народу, буде дбати про інтереси українського селянства та робітництва. Усім зрозумілою рідною мовою буде освітлювати питання політичного та громадського характеру, міститиме статті і даватиме багато чисто практичних порад по сільському господарству та кооперації.

Адреса редакції: Київ, Володимирська вул. 33.
Передплата оголошується поки що тільки на 4 міс.

Умови передплати: На 4 місяці 4 кар.
Передплачуєте селянський журнал Народня Справа.

Приймається передплата на щотижневу селянську газету

„Наше Село“.

Умови передплати: на 1 місяць—2 карб., на 2 м.—4 карб., на 3 м.—7 карб.

Адреса редакції і контори: Одеса, Катерин вул. Вид. Т-во „Селянська Самоосвіта“.

Редактор Ю. Грищенко.

ВІЛЬНЕ ЖИТТЯ

газета політично-громадська.

Виходить щодня, окрім понеділків і днів після великих свят.

Умови передплати: на 1 м.—5 карб., на 2 м.—10 карб., на 3 м.—15 карб.

Адреса редакції і контори: Одеса, Ніжинська вул. 65.

Товариші селяне!

Передплачуєте свою селянську газету

„Народню Волю“

що виходить у Києві двічі на тиждень.

Передплата на 1 місяць—2 карб. 50 коп. на 2 м.—4 карб. 50 коп.; на 3 м.—6 карб. 50 коп.; на 4 м.—8 карб.

Тимчасова адреса Редакції і Контори: м. Київ, Кузнечна вулиця, буд. № 68. пом. 3.

Приймається передплата на що-місяшний Український Ілюстрований Пасішницький часопис

УКРАЇНСЬКЕ ПАСІШНИЦТВО.

Передплата —на 3 міс. 3 руб. з пересилкою.

Адреса: Київ, Фундуклівська, 27.

Редактор—видавець Є. Архіпенно.

Видавництво „СМІХ“

випустило такі книжки:

На всякий випадок життя (1600 добрих укр. приказок та приповісток) ц. 1 карб.

На дозвіллі (веселі оповідання різних авторів) ц. 1 карб.

Для дорослих (веселі казки та легенди) ціна 1 карб.

Дідові та бабині перекази (веселі народні оповідання) ціна 75 коп.

Склад видаць у Києві. Книжна Комора „ЧАС“. Володимирська 42.

Другий рік видання.

Приймається передплата на 1918 рік на журнал

„ІЛЛЯХ“

орган незалежної думки

місяшник літератури, мистецтва та громадського життя.

Беруть участь кращі українські письменники.

Передплата—в конторі редакції: Київ, Маріно-Благовіщенська, 123. п. 20. Вартість: річно—20 карб., 1/2 р.—10 карб., 1/4 р.—5 карб.

Редактор-видавець

Хведір Коломийченко.

Приймається передплата на газету Гадяцького Земства

„Рідний Край“

XIII рік видання.

Газета виходить двічі на тиждень.

Передплата на рік 5 карб.

Адреса: Гадяч. Середня вул. Земська орукарня.

Передплачуєте щоденну соціалістичну газету

„Вільний Голос“

газета виходить у Полтаві.

Умови передплати:

на 1 місяць . . . . . 5 карб. — к.

„ 2 „ . . . . . 9 „ 50 „

Передплата приймається з кожного дня.

Адреса Контори і Редакції.

Полтава, Манастирська вул., № 6.

Приймається передплата на 1918 рік на місяшний часопис життя й освіти на Україні

„ПРОСВІТЯНИН“

Видає Т-во „Просвіта імені Т. Г. Шевченка“ у Києві.

Ред. в пом. „Просвіта“ Київ. В. Володимирська, 42.

Редактор В. Страшківський.

*****

Всім, що бажують вивчити українську мову!

Самонавчитель української мови і зразки ділових паперів під назвою

„Для Русских на Украинѣ“.

Склад І. Крок.

Видання III-е поповнене.

Ц 75 коп.

*****

Приймається передплата на 1918 рік
на науковий журнал українознавства

„УКРАЇНА“

орган українського Наукового Товариства у Києві, що виходитиме що три місяці книжками в 8—10 аркушів, при участі визначніших українських учених, під проводом проф. М. ГРУШЕВСЬКОГО.

З огляду на важкі видавничі обставини передплату не установлено твердо: треба поки-що прислати 10 руб.

Редакція й контора: Київ, Вел. Підвальна № 36, кв. 8, Бюро Укр. Наук. Товар.

ЗАПИСКИ

Українського Наукового Товариства в Києві.

Приймається передплата на дальшу серію. Ті, що бажають одержати її, повинні прислати поки-що 10 руб.

Адреса: Бюро Українського Наукового Товариства, В. Підвальна № 36, пом. 8.

Ціна першої й другої серій в продажу 6 рублів кожна.

Міністерство Народнього Здоров'я і Опікування

ВИДАЄ

„ВІСНИК МІНІСТЕРСТВА НАРОДНЬОГО ЗДОРОВ'Я І ОПІКУВАННЯ“

який виходитиме щомісячно шитками в 10—12 аркушів, та обслуговувати буде громадську і санітарну медицину і справи опікування.

Передплата: на пів року 25 карб. Ціна окремої книжки 4 карб.

Адреса редакції і контори „Вісника“, Київ, Рейтерська, 22.

З 1-го липня виходе у Києві 2-х тижневий часопис сільсько-господарської кооперації

„СІЛЬСЬКИЙ ГОСПОДАРЬ“

видання Центрального Українського Сільсько-Господарського Кооперативного Союзу,

присвячений всім питанням сільсько-господарської кооперації та практики сільського господарства. В часопису беруть участь всі відомі кооператори та агрономи України.

Платня з 1-го липня до кінця року 6 карбованців.

Адреса редакції й контори: Київ, Подол, Спаська 16, „Централ“.

Приймається передплата на 1918 рік на тижневу літературно-громадську і кооперативну газету

„С О Ю З“

Видання Уманського Кооперативного Союзу.

Передплата до кінця року (з березня)—10 руб. на 3 міс.—3 р. на 1 міс.—1 р.

Адреса контори і редакції: Умань, Київськ. губ. Садова, 1. Пом. Уман. Коопер. Союзу.

805

Товариство „ЧАС“ у Києві

випустило з друку

Московсько-Українській Словник „ЧАС“.

ЦІНА 3 карб. 50 коп.

Склад виання в Гуртовій Книжній Коморі Т-ва „ЧАС“. Київ, Володимирська, 42.

806

ВСЕУКРАЇНСЬКА СПІЛКА ЛІКАРІВ У КИЇВІ

— ВИ Д А Е —

Українські Медичні Вісти

двохтижневий часопис

наукової, практичної та громадсько-побутової медицини.

Умови передплати: на 1 міс. 3 карб., до кінця року 20 карб. Поодиноке число 1 карб. 50 к.
Ціна за оповістки: перед змістом і на останній сторінці обкладинки 1 карб. за рядок петіту.

Передплату та кореспонденцію просимо надсилати:

Київ, Велика Васильківська 104, д-ру Є. К. Лунасевичу.

Приймається передплата на 1918 рік
на двухтижневий кооперативний журнал

„Кооперативна Зоря“

(рік видання перший),

що видається коштом і заходами Дніпровського Союзу Споживчих
Товариств, у КИЇВІ.

Журнал ставить своїм завданням поширення, як серед членів кооперативів, так і серед ширшого загалу ідей кооперативних, буде розробляти та всебічно освітлювати питання, що цікавлять працівників і учасників кооперативного руху, буде допомагати їм неухильно прямувати шляхом широкого розвитку кооперації до кращого життя.

Журнал буде мати на меті обслуговування переважно споживчої кооперації на Україні.

Передплата: на рік—12 карбов.; на півроку—6 карб.; на чверть року—3 карб.;

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І КОНТОРИ: Київ, Інститутська, 4. Дніпровський Союз Споживчих Товариств.

Приймається передплата на 1918 рік
на щотижневий ілюстрований кооперативний часопис

„КОМАШНЯ“

(6-ий рік видання)

Видання Київського Кредитового Союзу Кооперативних Установ.

Передплата на рік коштує 12 карб., на 1/2 р. 6 карб., на 1/4 року 3 карб.

Адреса редакції і контори: Київ, Інститутська, 3. Київський Кредитовий Союз Кооперативних Установ

Приймається передплата на 1918—1919 шкільний рік
на загально-педагогічний журнал

Вільна Українська Школа.

Рік видання другий.

Журнал виходить що-місяця (окрім двох літніх місяців).

Адреса: Київ, Басейна, № 11, 2-й поверх.

Тимчасово треба прислати 15 карб.

Видає „Українська Вчительська Спілка“—Редагує Комітет; Відповідальний редактор О. Дорошневич.

ВСЕУКР. УЧИТ. ВИДАВН. ТОВА.

(Київ, Вел.-Володимирська, № 30).

засновано українцями-учителями м. Києва на підставі закону про кооперативні т-ва і має метою, об'єднавши українське учительство всієї України на ґрунті видавничої діяльності, забезпечити українські школи книжками, малюнками, таблицями, мапами, та іншим вчительським приладдям, а також допомогти духовному і матеріальному розвитку своїх членів (§§ 1 і 2 Статуту Т-ва).

„ВСЕУВИТО“ має право: а) видавати книжки, брошури, журнали, газети та інші друковані речі та виготовляти різне шкільне приладдя; б) організовувати власні друкарні, майстерні, крамниці і т. и.; в) утворювати, на користь своїх членів, учительські доми, книгозбірні, читальні, бурси, захистки та охоронки для дітей, санаторії, лікарні; відчиняти школи, музеї, виставки; провадити курси, лекції; засновувати похоронні, страхові та інші каси, і взагалі допомогати своїм членам як матеріально, так і духовно (§ 3 Статуту).

Пайщиками, „ВСЕУВИТО“ можуть бути учит-українці, українські учительські організації, народні (земські) управи, українські кооперативи, просвіти та інші культурно-просвітні Т-ва (§ 8 Статуту і п. 2-й постанови Загальних Зборів Т-ва 26 листопада 1917 р. № 1.).

Вступний внесок з кожного пайщика „ВСЕУВИТО“ (інституції або особи)—10 гривень. Вартість одного пая—50 гривень. Кількість паїв у кожного пайщика необмежена (§ 12 Статуту і п. 4 постанов. Загальних Зборів пайщиків Т-ва 26-XI-1917 р. № 1).

„ВСЕУВИТО“ друкує такі підручники:

- 1) Б. ГРИНЧЕНКО. Українська граматка до науки читання й писання, вид. 3-є, ц. 1 карб. 20 к.
- 2) С. РУСОВА. Букварь, вид. 3-є, перероблене, з новими малюнками.
- 3) „ „ Перша читанка для дорослих (для недільних і вечірніх шкіл), вид. 1-є.
- 4) М. ГРИНЧЕНКО. Наша рідна мова. Перша читанка після граматки. (Ця книжка призначається на друге півріччя—січень-лютий-травень—для тих шкіл, в котрих будуть вести навчання по букварях Б. Грінченка і С. Русової).
- 5) ШАПОШНИКОВ і ВАЛЬЦОВ. Збірник альгебрійних задач, ч. 1 і 2, перекл. з моск.
- 6) ТРОЯНОВСЬКИЙ. Природа та її явища, перекл. з моск.
- 7) БАРАНОВ П. Початкова фізика, перекл. з моск.
- 8) ШАНСЕЛЬ і ГЛАЗЕР. Практичний курс французької мови, ч. 1.
- 9) ШАЛЯНД. Граматика французької мови, ч. 1.
- 10) Портрет Т. Г. Шевченка. (80×60 см.), мал. Сніжного.

Видання №№ 1 і 5 фінансовані Мін. Нар. Освіти. №№ 7, 8 і 9 ухвалені для укр. школи Комісіями Мін. Нар. Освіти.

„ВСЕУВИТО“, по згоді з Центральним Бюро Всеукраїнської Учит. Спідки, друкує св. Євангелію на українській мові. Це видання розпочато з ініціативи Мін. Нар. Освіти і при його фінансовій допомозі. Комісією Мін. Освіти цю Євангелію визнано за найкращий підручник при навчанні Закону Божого.

Замовлення приймаються і на інші українські видання і будуть виконуватись у такому порядку, в якому надходять до Т-ва. При замовленні треба надсилати завдаток. Хто одержав від Т-ва повідомлення про те, що замовлення Т-вом прийнято до викон., тому замовлення треба поновити.

При гуртових замовленнях знижка.

Приступаючи до організації видання педагогічного тижневика і журналу для дітей, „ВСЕУВИТО“ просить Т.т.-учителів і всіх зацікавлених осіб надсилати до Т-ва всякі вказівки, поради і побажання що-до програму журналів, їх змісту і т. инш.

Товариство „ЧАС“ у Київі
ПРОДОВЖУЄ НА 1918 РІК ВИДАННЯ
й приймає передплату

НА МІСЯШНИЙ КРИТИКО-БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ЧАСОПИС

Книгарь

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОГО ПИСЬМЕНСТВА,
(РІК ВИДАННЯ ДРУГИЙ)

Часопис „Книгарь“ подає повні відомости про діяльність всіх українських видавництв; оповіщає про всі наміри й плани кожного видавництва; про всі книжки, що вийшли або мають вийти.

„Книгарь“ при участі відомих українських письменників і знавців з різних спеціальностей дає оцінку кожного видання; оповідає про його зміст, зазначає його якості й хиби.

Ціна часопису „Книгарь“ з пересилкою на рік—15 карб.; на пів року—8 карб., три місяці 4 карбованці. Перші чотири книжки „Книгаря“ за 1917 рік досилаються новим передплатникам за додаткову платню в 3 рублі. Передплата співробітникам вираховується з гонорару. Оповідки видавництв по 50 к. за рядок.

Гроші на передплату надсилати по адресі: Київ. Володимирська 42, „ЧАС“, редакція „Книгаря“.

Видавець—Т-во „Час“.

Редактор—В. Старий.

Всеукраїнський Кооперативний Видавничий Союз.

Київ. Хрещатик 41-57. Тел. 57-80.

Адр. тел. „Книгоспілка“.

Членами В. К. В. С. можуть бути виключно кооперативи та кооперативні союзи. Пай 100 карб., вступного 10 карб. Біжучі рахунки—Українбанк ч. 622, Київський Союзбанк ч. 1831. В. К. В. С. має на меті видавати книжки придатні для школи і позашкільної самоосвіти, писані гарною українською мовою, солідні розміром і змістом, не дорогі по ціні і, по можливості, ілюстровані.

В. К. В. С. зараз друкує такі книжки: а) Праці третього Всеукраїнського Кооперативного З'їзду. б) І. А. Феценко-Чопівський. „Мінеральні багатства і велика промисловість України“. в) „Статут і план видавничої діяльності Всеукраїнського Кооперативного Видавничого Союзу“. Авторів, бажаних дати до друку свої твори, просять звертатись до Секретаря Літературно-Наукової Колегії Всеукраїнського Кооперативного Видавничого Союзу (між 10 та 2 год. що-денно).

220.14

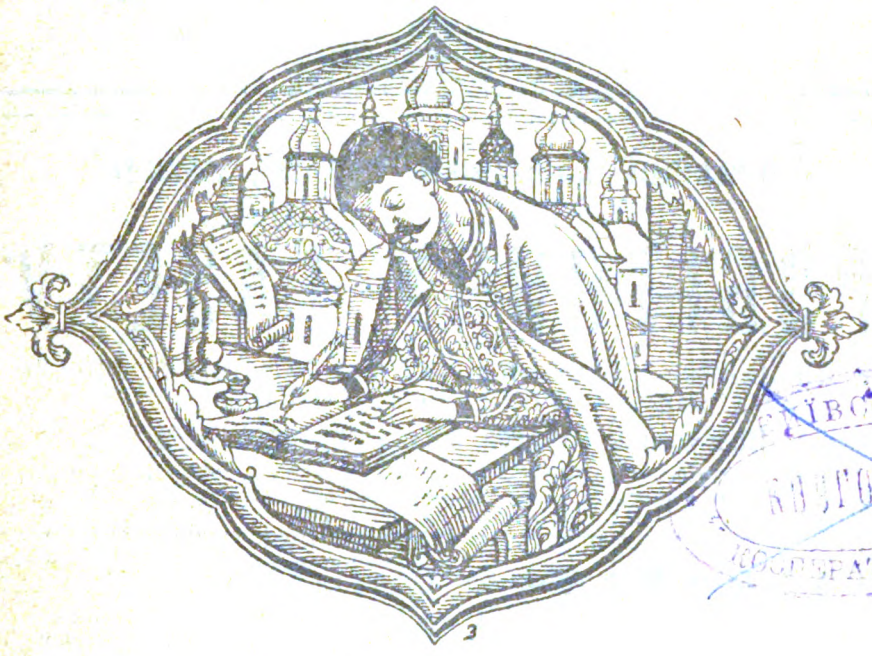

31.583

КНИГАРЬ

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОГО ПИСЬМЕНСТВА

3290.

УІВСЬКОГО
ГОСПОДІР
КООПЕРАТИВ

ТОВАРИСТВО „ЧАС” У КИЇВІ
1918.

Ч. П'ЯТНАДЦАТЕ.

Ц. 2 КАРБ.

Листопад.

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА НА 1918 р. НА ЩОДЕННУ ГАЗЕТУ

НОВА РАДА.

Газета політична, економічна і літературна
виходить щодня, окрім понеділків і днів, після великих свят.

Передплата на 3 міс.—30 руб. на 2 міс.—20 руб. на 1 міс.—10 руб.

Адреса редакції і контори: Київ, Інститутська, 22. телефон 64—80.

Редактор А. Ніковський.

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА НА

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ВІСТНИК,

український місячник літератури, науки й громадського життя.

Редакція і контора: Київ, В.-Підвальна № 36, пом. 8. Телефон 60—27.

Передплата: З огляду на важкі видавничі обставини передплата не установлена твердо: треба поки-що присилати 20 карб.

Товариші робітники, селяне, козаки!

Передплачуйте й читайте

„РОБІТНИЧУ ГАЗЕТУ“

ОРГАН ЦЕНТРАЛЬНОГО КОМІТЕТУ УКРАЇНСЬКОЇ СОЦІАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНОЇ РОБІТНИЧОЇ ПАРТІЇ.

Передплата на оден місяць 8 карбованців.

Старих передплатників просимо вказувати №№ своїх попередніх адрес.
Адреса редакції і контори: Київ, Михайловський пр. 35, кп. 1. Телеф. 65—10.

Т-во „ЧАС“ у Києві
випустило з друку книгу
К. Широцького.

КОЛІВЩИНА

(Гайдамаччина в 1768 році).
Ціна 1 карб.

Склад видання—Гуртова Книжна Комора
Т-ва „Час“ Київ, В.-Володимирська, 42.

Т-во „ЧАС“ у Києві
випустило з друку книгу
С. Петлюри

Незабутні.

Літературно-критичні мініатюри
Ціна 1 карб. 50 коп.

Склад видання—Гуртова Книжна Комора
Т-ва „Час“ Київ, В.-Володимирська, 42.

Зміст 15 ч. „Нижгаря“. М. Кушнір.—Д. В. Маркович (з приводу ювілею).
С. Кондра—Завдання української журнальної бібліографії. П. Богацький—З глибини
нашої землі. С. Петлюра.—Про перекладну соціалістичну літературу. Критика і бі-
бліографія. Одділи: I. Історія літератури.—II. Публіцистика.—III. Економіка.—
IV. Красне письменство.—V. Педагогіка і школа.—VI. Видання для дітей.—VII.
Словники.—VIII. Часописи.—IX. Медицина.—X. Поезії.—XI. Релігія та церква.
Видавнича хроніка. Літературне життя (звістки та чутки). Зміст журналів. Нові
книжки (916—996). Оповідки.

028.05
КНУ
№.15

Жизгарть

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОГО

ЦИТОБІБЛІОТЕКА.

Київ.

Листопад, 1918 р.

Число 15.

Рік видання другий.

Виходить що-місяця.

Д. В. Маркович.

(З приводу ювілею).
(8/XI-1848 — 8/XI-1918).

Дмитро Васильович Маркович належить до старшого покоління українських діячів. Тільки окремі люде, як І. Л. Шраг, П. Мирний, О. Левицький та ще де-хто вкупі з Марковичем еднають нас з славними діячами 60—70 років. Іншим не судила доля дожити до перетворення в життя їх мрій та замірів...

Наше громадянство звикло шанувати своїх діячів більше після смерті, ніж за життя. Але так було, коли Україна стогнала в неволі царських приспінників. Отже Вільна Україна повинна пошанувати тих наших діячів, що своє життя, свій розум та всю працю віддали на користь своєї батьківщини, свого народу. Хай наші сусіди побачуть, як високо шанує українське громадянство тих діячів, що підготовляли ґрунт до утворення української державности. Нехай наше молоде покоління довідується, що і як треба робити в житті, щоб громадянство шанувало, а батьківщина та нарід назавжди зачислили до національного пантеону.

8 листопаду с/р. сповняється 70 літ з дня народження Д. В. Марковича... — Побажаємо нашому ювілянту дочекатися ще краєвих подій в житті нашого народу та батьківщини, а громадянство повинно сердечно привітати свого семидесятилітнього громадянина і подякувати йому за те, що, не жалюючи здоров'я і забуваючи про особисті інтереси, на протязі свого життя він працював для нас, як письменник, громадський діяч та кооператор.

Народився Дмитро Васильович 26/х — 8/х 1848 року у місті Полтаві.

Батько його походив з роду Марковичів — полтавських, бувших козацьких старших, а мати була німецько-еспанського походження. Виховувався Маркович під впливом матері, яка прищепила йому широкі гуманні погляди. Вчився Дмитро Васильович спочатку в Новгород Сіверській гімназії, а потім у Вологді. Перебування на чужині, а також знайомство з відомим українським громадським діячем О. Я. Кониським, який був там на засланні, викликало і розвинуло любов до України та рідного народу і дало цілком певний напрям національній свідомості та будучій діяльності нинішнього ювілянта.

Ще будучи гімназистом V класу, Маркович почав писати оповідання; деякі вчителі поставились до цього прихильно і радили не кидати спроб юнацьких, а це привело згодом до сумних наслідків. Дмитро Васильович незабаром покинув вчитися, розпочав видання журналу рукописного, а далі літографованого, за що його і було увільнено з гімназії з вочим паспортом.

В 1865 р. батька Марковича було отруєно під час слідства, яке він провадив по мільйоновому казнокрадству. Після того вся сем'я мусіла переїхати до Полтави. З осені того року Дмитро Васильович вступає вільним слухачем на медичний факультет Київського Університету, але недостача засобів до життя примусила його покинути науку, і він стає активним наглядцем на ґуральні.

Під впливом свого дядька — Опанаса Марковича, відомого українського ет-

ноґрафа, Д. В. почав студіювати фольклор. Він побачив, що можна бути користним своєму народові тільки знаючи добре його життя. Але це не було те „хожденіе в народ“, яке відбувалося в 70 р. у Великоросії, де ходили навчати народ та кликати його до повстання,— ні, Маркович ходив по селах та хуторах, а також заводах-Гуральнях, щоб вчитися у народа його мови, його пісні, моралі, звичаїв та взнати ближче його душу. В 1868 році Д. В. вступив до ніжинського правничого лицю, і в тому ж році перейшов до Новоросійського Університету.

Тут згуртувалися українці, але царські приспінники поставились до цього вороже, і Марковичу довелося з 1870 до 73 року жити нелегально, мандруючи по Україні. Нарешті, ставши в 1873 році кандидатом на судові посади, він згодом був судовим слідчим, товаришем прокурора і суддею, що дало Марковичу можливість ще ближче стати до людей, покривджених соціальними умовами (злочинцями); а познайомившись з ними, він побачив, що всякий навіть злочинець має добре серце і моральне почуття, приопане тільки тяжкими умовами життя. Маркович глибоко переконався на основі свого життєвого досвіду, що люде по своїй природі добрі, сердечні і розумні— і ця глибока віра в людину яскраво одбивається у всіх його літературних творах.

Перше оповідання Марковича „Дурак“ було надруковано в 1877 році (руською мовою). 1886 р. під редакцією його дружини вийшов збірник „Степ“ (Херсон), в якому знаходимо його три оповідання українською мовою. Далі твори його друкувалися в „Зорі“, „Київській Старині“ і „Руському Багатстві“. Останнє оповідання надруковано в журналі „Основа“ 1916 р. Крім оповідань, Д. В. написав також драму „Не зрозуміли“. В 1907 році в-во „Вік“ видало збірник творів Марковича „По степах та хуторах“, а цього року в-во „Дзвін“ випустило вже 1-й том повного зібрання його творів *).

*) Критичну оцінку творів Д. Марковича див. в статті Л. Бурчака— „Письменик-гуманист“ (14 число „Книгаря“).

Крім літературної діяльності, Д. В. отдавався й роботі громадській, гуртуючи коло себе українське свідоме громадянство. Після довгих мандрівок з місця на місце по всій Росії, 1899 року Маркович, отримавши деяку спадщину, придбав собі на Волині невеликий маєток, і тут розпочалася його жвава кооперативна робота. Правда, він ще з 1874 р. захопився ідеєю хліборобських товариств і тоді ж заснував перше на Волині кредитове товариство в с. Михалковцях. Але тільки на початку ХХ в. він зміг енергійно взятися за поширення кооперації і дійсно досяг того, що з усеї губернії стали приїздити люде, щоб навчитись, як засновувати кооперативи. Дмитро Васильович скоро зайняв одно з перших місць поміж кооператорами і в 1911 році на кооперативному з'їзді у Києві виступив з проектом заснування Українського Народнього Кооперативного Банку, який вдалося zorganizувати тільки в 1917 році, товаришем голови Ради якого і нині є ініціатор банку, Дмитро Васильович. На всеросійському кооперативному з'їзді в 1913 р. у Києві Маркович був головою тієї секції, що виробила теперешній кооперативний закон. За останні роки, перебуваючи на Поділлі, Д. В. заснував Винницький союз, на чолі якого він спочатку і стояв, а з виїздом до Києва, лишився почесним головою. На протязі свого життя Маркович потерпів багато переслідувань з боку уряду, і ще недавно, в 1912 р. його обвинувачувано було „по 362 ст. Угол. Улож“.

З останніх фактів з його життя згадаємо, що український уряд Центральної Ради, шануючи Д. В. за його користну для України працю та визнаючи його знання, призначив генеральним прокуратором Генерального Суду, а нині, після переіменування Г. Суду в Державний Сенат, Марковича призначено сенатором. Українські громадські організації, політичні партії та український союз високо цінять Д. В. і висували не раз його кандидатуру на міністра юстиції, внутрішніх справ і навіть на посаду прем'єра, але не з вини їх вища влада поки що не пішла на зустріч українському громадянству.

М. Кушнір.

Забдакня української журнальної бібліографії.

Стаття С. Кондри.

Велику частину української літератури (як науковій, так і письменства) складають твори та статті, розміщені в журналах. Проте з цієї журнальної літератури користуються лише в рік видання журналу. Справді, хто ж читає старі часописи? А проте, скільки прекрасних віршів та оповідань, скільки цікавих і корисних наукових праць та розвідок міститься у старих журналах! Згадати хоч би 34 томи Літературно-Наукового Вістника (київського), більш 20 томів Записок Українського Наукового Товариства у Києві, по декілька років різних „товстих“ місяшників (Дзвін, Українська Хата, Шлях), журнали педагогічні, сільсько-господарські, медичні, наукові, художні та інші?! Все це багатство лишається майже без жодного вжитку, перебуває в сумному стані „книжного кладовища“. Та власне й користуватись їми важко, майже неможливо, через брак докладно складених покажчиків їхнього змісту.

Правда, до деяких журналів (Кіевская Старина, Украинская Жизнь) складено покажчики (за весь час видання), решта давала покажчики щорічно, або по томах. Проте щорічними та томовими покажчиками незручно користуватись, бо їх занадто багато. А взагалі велика хиба (не тільки української журнальної (та й чи самої журнальної?) бібліографії—брак сталої, загально-вживаної бібліографічної класифікації. Через це всі покажчики збудовано кожний на свій особливий копіл і розшукувати по всіх них потрібний матеріал—марудна робота. Таким чином виникає пекуча, негайна потреба в певній реєстрації всієї журнальної літератури по сталій, загальній, гарно розробленій системі. Діло це дуже не легке. Чим далі, все важче розшукати усі книжки.

Отже перед нами намічається такий план роботи:

А. Поперед усього треба скласти реєстр усієї української преси, поділивши увесь час її існування на 3 періоди: I—до 1905 року, коли, власне, й не було суто-українських часописів, а тільки мішані, на російській й українській мовах. II період—з 1905 до 1917 року—це цілком закінчений ціль українського життя у певних умовах (російських), зовсім одмінних від сучасних. Нарешті, III період—біжучий, починаючи з 1917 року.

Треба зареєструвати всі часописи українською мовою або двома—російською та українською, а з часописів самою російською—тільки цілком присвячені українським справам (Українській Вѣстникъ, Украинская Жизнь).

Маю на увазі тільки часописи, видані в Українській Державі та в усій бувшій Росії, а не в Галичині.

Треба зазначити роки й місце видання, терміни виходу, редакторів й видавців, додатки, а також усі відміни в цих відомостях.

За зразок можна взяти дуже гарну роботу бібліографа Н. М. Лисовського „Библиография русской периодической печати 1703—1900“.

Б. Потім слід у першу чергу скласти докладного покажчика по сталій, ретельно розробленій, найкраще по міжнародній децимальної бібліографічній системі, змісту журналів, у першу чергу за II період (1906—1916 рр.). За I період, окрім дуже важної „Основи“ (1861—1862) та цікавого „Черниговского Листка“ Глібова (1861—1863) майже нічого не було, й дуже важко нині здобути те, що було; тому, можливо, покажчик за I період, до 1906 р., поки що одсунути до принагідного часу.

В. Потім слід скласти такого ж покажчика по тій самій системі за III період, роки 1917 та 1918, що вже минули.

Г. Теж саме зробити й за I період, використавши усі видання двома мовами, а особливо й неодмінно „Основу“ та „Черниговский Листок“.

Д. Нарешті, надалі слід вести твердо реєстрацію усього журнального матеріалу, неодмінно по тій самій системі, у якомусь бібліографічному журналі, а що року видавати звідний збірник усіх цих покажчиків (місяшних чи тижневих), сказати-б, бібліографічний щорічник (найкраще—разом з покажчиком усіх видань за рік книжок, нот, мал, малюнків і т. и.). Такий звід, наприклад, видавав і В. Владиславлев, під назвою „Библиографический Ежегодник“.

З цієї справою ніяк не можна гаятись, кожний рік ускладняє діло, а через кілька років воно може стати й зовсім неможливим. Яскравий приклад цьому бачимо в історії російської журнальної бібліографії. Там пері-

одична преса налічує більш як 200 років, і хоч російські бібліографи почали клопотатись про докладні покажчики майже 100 літ тому, проте й досі не мають покажчиків до всіх видань за всі минулі часи. Ретельна урядова реєстрація почалася занадто пізно. Треба зазначити, що тільки Америка та Германия мають досить докладну журнальну бібліографію; проте коли в других краях, з старю, кілька-віковою літературою, ця

справа занадто складна, то на Україні ще не втрачено часу, тільки треба братись до роботи негайно. *)

*) Особисто я почав складати реєстр української періодичної преси (завдання А по вищевказаному), а разом з тим збираю матеріали для бібліографічного покажчика змісту журналів за II період. Щоби не витратити тим часом даремно праці, прохаю шановних бібліографів озватися, може вже хто робить це саме ціло?

З глибин нашої землі.

Стаття П. Богацького.

649 С. Васильченко. Оповідання, видання друге. В-во „Вік“. К. 1918. Стор. 148 in 32°. Ціна 4 карб.

650 Драматичні твори. В-во „Кривниця“. К. 1917. Стор. 172 in 32°. Ціна 2.50 коп.

С. Васильченко—псевдонім невідомого нам письменника, котрий працює в українській літературі мало що не десять літ. З біографічних даних його нам є відомим лише, що він був „народним учителем“, що родився і виріс на селі, що українське село виколисало та випестило його на своїх злидених руках, але серед своїх особливих чар та краси своєї. Ото і все... Він наче отой розумний морський равлик, що носить на своїх плечах незвичайно красну порцелянову вешку, в якій живе і за порогом якої його так і не вглядиш. Відсутність біографічних даних, щоби познайомитись з автором, яко людиною, відіймає у нас можливість легше і непомилково зрозуміти шляхи його таланту. Але в наших руках є його чудова вешка—пара томиків його поетичних творів,—з вікон котрої падають у наш світ тихосляни проміни самоцвітів його оригінально-багатої, художньої душі.

Історія всесвітньої літератури знає творців, життя котрих цілком розходиться з їх творчістю, але знову знає й таких, в котрих життєвий і творчий шляхи простують в один бік. Це щасливі, урівноважені натури, совісні побутосписателі свого часу, які обома руками черпають з життя матеріал до своєї праці, але ціла робота їх носить на собі виразне тавро індивідуальности автора. С. Васильченко, по нашому розумінню, належить до гурту остєнних. Відомі нам данні, короткі та скупі, все-таки вже чимало говорять тому, хто хоче пізнати його не як приватну людину, а яко письменника-творця. І тому ми, прийнявши до уваги і цей бідний біографічний матеріал, звернемось до одноманітно-чорних рядків його книг, що так яскраво одбивають його колоритну, творчу

психику, її зміст, її творчі засоби—їх силу та красу. А по-за тим ми вглядимо і риси його оточення, в якому він жив, обстанову, в якій творив, бо все те так тісно зплетено, як канва з вишиванкою, як мотив зо словами пісні.

„Бувший народний учитель“ багато прислужився С. Васильченкові, як письменникові. „Сельський учитель“ безперечно любив і розумів реальний світ школи народньої і міг нам розповісти чимало цікавого з її життя. Але змалювати перед нами так просто та, головне, так образно й майстерно—це зосталось правом й можливістю лише художника-белетриста. Для того треба тонко відчуті і глибоко зрозуміти життєві факти, щоби після відбиття їх у стислому образі засобами художника. Бо лише у художника, в широкому розумінні того слова, так щільно звязано чуття й розуміння незвичайно високого ступеню, що дає йому в руки новий засіб до пізнання світу—інтуїцію. Цим засобом обдаровані і володіють лише художники-творці.

І не дивно, що поет-художник в звичайній, буденній річі відчуває поезію, красу, новину і, відчувши, дає можливість побачити це „незвичайне“, кожному. Бо він бачить дійсну річ там, де „нормальна“ людина бачить лише її тїнь, бо він відчуває життя і у мертвих для звичайного ока явищах життєвих; бо живе у його все „живе й мертво“, реальне та іреальне—живе, бо поет вдихнув у його частину своєї вічно-живої душі, вклав живчик свого серця.

Таким чином, в кожному художникові цікаво підглянути та зрозуміти його живу душу, як вона приймає світ і як його відбиває у своїх поетичних образах. І найбільше цікавим є „як“, а не „що“—форма, яка єдино свідчить про індивідуальну красу і си-

лу таланта поетичного, а не зміст, що для всіх може бути до подробиць однаковим.

С. Васильченко друкувався найбільше у щоденниках. А тут все те читалось швидко, як фельетон. Ніколи було приглянутись до перлин, що світились новою красою, прислухатись до мелодії, ритму та гармоничності твору; до його нових, блискучих образів; до техніки імпресіоністичного малювання портретів, краєвидів, характерів, нарешті до його колоритної мови, до незвичкої фразеології, навіть нового словника. І лише тепер, коли в руках наших зібране все, що написано, чи, певніше, все друкване ним до цього часу, тепер тільки можна уважно і старанно перечитати, приглянутись до цього свіжого пера, до суто-українського стилю, до чужої і багатой його душі. І здається він нам найбільш гармонійним, щасливим, свobodним, наче-б якимсь повітряним, без жодного напруження і приневолювання талантом, проміж сучасних белетристів українських. Розумієш його так легко і свobodно, як і читаєш, а це єдино через те, що й пише він так свobodно, як дме. Такої легкості та ненадуманості сучасна наша белетристика повинна ще шукати.

Обсяг, діапазон його творчого дарування не так-то широкий, ми б сказали, що навіть обмежений. Але в своїй сфері він зробив вже й тепер незвичайно багато. Центром його уваги є сільська школа і навкруги неї гуртується все спільне з нею: учитель, учні і батьки їхні, книги і, те що в книгах, різні приятелі і вороги школи, горе й радість її... Але все воно складає лише вихідні пункти його роботи; бо не реалістична обстановка його вабить і цікавить, а те якесь поетично-вишне сяйво, котрим оточено все реальне, земне і буденне. За ним, за його змінами, до найнижчих нюансів він слідує з незахованою пряминою і з піетизмом нотує те все. Його душа мрійника, художника-байкаря купається наче в морі в споминах, мариню, в місячному світлі, і надвечірних настроях, в півтонах співу, в недоговорених речах та невисловлених почуттях. Коли приглянутись пильніше до його творів, то нехотючи помітиш, що він таки не любить занадто яскравих, соковитих, ясно-барвних фарб. У його, напр., не фігурує літо, коли все горить промінням, пахтять жаром; немає дня, коли сонце пече, освітлює однаково все і всіх; немає чистої радості без смутку, немає кохання ситого, щасливого, задоволеного; немає квітів і барвів, гарячих тонів. А любить він місяць, зірки, вечір, ніч, спомин, журну лісню, казку. Пісня й казка у його просто окра-

шують життя героїв і лікують душу їх. Поруч з тим і не кожен рослину облюбувала його душа, а саме ту, котра так гармує його настроєм—то своїм коліром, то своєю народньою символікою. Між квітами бачимо: волошки, гайстри, мак, королів цвіт, зірки та горошок. А з дерев—вербу, явір, бузок, липу та дуба. Та знову все—то або в пору одцвітання,—перевите бабинимлітом, або під місячним освітленням, нарешті в півтонах літнього присмерку, в атмосфері журби закоханого серця.

І ось з цим, сказати би, обмеженням і небагатим матеріалом, з такою одноманітною палітрою à la Левитан—С. Васильченко береться до малювання знову таки таких нескладних, таких прозаїчних, таких буденних і кожному відомих явищ маленького життя сільської школи, як відвідування пана інспектора, або візита учителя до пана попечителя школи, щоденна робота у школі і т. інше. Часами стає страшно за автора, коли прочитаєш лише один заголовок новельки і незвичайно радісно і приємно, коли прочитаєш самий твір. Так було з нами, коли ми дійшли до читання „Мужицька арифметика“ та до „Ся“, нам страшно було, що такі дрібні, реалістичні річі, про які вже набридло читати у пресі та попали до художнього збірника. Але ми не були зражені автором. Уміння підійти до буденної речі, освітлити її промінем своєї душі, обставити потрібним, але також простим і звичайним аксесуаром, зробити з неї прекрасну перлину небуденної краси й змісту—це його сила, його талант.

Як дійсний художник, Васильченко надзвичайно просто комбинує самі прості дані, щоби досягти найбільшого вражіння, самими незначними засобами досягає він найбільшої мети—а це свідчить, що володіє він тонким художнім, чуттям міри, вправною технікою і силою.

Правда, не можна сказати, що всі новелі однаково прекрасні—є між ними слабенькі і таких чимало, але загальний рівень художньої творчості його стоїть незрівняно високо. Його короткі, стисло-розмірені, образні і настроєві новелі, такі журно-прекрасні, як наші українські осінні ночі, такі змістовні, як багата наша південна природа—нагадують роботу кращих новелістів чужих літератур: А. Чехова, Г. Мопсана, А. Франса, К. Гамсуна, Ола Гансона, Г. Банга та інших. З українських письменників він є старшим братом А. Тесленка та товаришом В. Стефаніка, М. Кодлюбанського та М. Яцькова. Такі річі, як „Оксана“ „Осінній ескіз“,

„За мурами“, „Циганка“—це вже проекти романів, імпресіоністичні зариси прекрасних романів, повістей, які по багатству запашного змісту, по настроях, по образному і оригінальному стилеві стають окрасою сучасної української літератури.

До цього місяця дійшовши, ми не робили різниці проміж С. Васильченком новелистом та драматургом.

Ще будемо того робити й далі, бо по нашому розумінню „драматичні“ твори його, крім форми написання, ні чим більш не різняться від його новел. Діалогічна форма та поділ на акти й картини не є ознакою обов'язково драматичних творів. Виключення зробимо лише для пьєски „На перші гулі“, яка ближче стоїть до того відділу літературних форм, хоча й вона є, як і всі останні пьєски, лише драматизованим оповіданням.

С. Васильченко кохається в народній українській творчості і сліди того ми бачимо в його творах. В них так виразно виступає село з його повір'ями, забобонами, піснями, прислів'ями та казками. А народня словесність так допомагає образности і колоритности кожного літературного твору, котрий сам собою з неї випливає, базується на ній. Тому то так приємні навіть ароматні його твори: „Недоросток“, „На перші гулі“ та інші. Спільність між автором-художником і народньою безіменною творчістю не кінчається запозичинням у останньої мотивів і сюжетів, а йде далі і до останку. На цілий світ прославлене багатство укр. народньої поетичної творчості, й незрівняна образність відбилась і у художника, котрий тісно зв'язаний є з селом, з народом,—рідним сином якого він є. І він наче не творить, а образи самі так і линуць з його, так і вистромлюються, наче буйна травиця з чорної української землі... Біжать, квапляться і поспішають один за одним. Самий процес творчості відбувається в йому, наче пишання своїм багатством.—„Завітала до хати пізно гостина, серед ночі свято нарядила, то вже сна не буде на мене. Розкладу, розвішаю свої згадки, як молода дівизну, розстелятому, до місяця розглядатиму, аж поки не згасне у небі остання зірка“: (Оповід. ст. 38). І дійсно, мов у скрині дбайливої дівчини, знайдеш у його тої краси-багатства поетичних образів. Ми не можемо дозволити собі зацітувати низку тих прекрасних річей, але звертаємо увагу читача на сторінки „Оповідань“ його: 16, 17, 20, 22, 25, 31, 34, 35, 38, 91, 92, 95.

Чудова й поетична ст. 98, і тут же наче з Олесяного „Що року“ на ст. 99, 106, 107, 111, 197, 236, 267, 269, і ще й ще. На цілі картини природи: стор. 22, 170, 265, і інші, нарешті, на самі твори—поезії в прозі—„Осіння казка“, „Королівна“, „На хуторі“... Не можна не звернути уваги на його малювання портретів, особливо жіночих—яка примітивність і яка поруч з тим скульптурність: — „Була вона, Миша, така: смуглява, висока, струнка і мала якісь дивні очі. Здавалось, що малював хтось, гуляючи, в жарт: довго мережив тоненькі, як ниточки шовку, брови, терпляче виточив, мов з жарих каміників, очі, пустив над ними, як стріли, шовкові вії, а далі взяв та недбайливо позатирав, замалював усе, немов йому та робота набридла вже. І стало од того все лице пестливе, заплакане, як у вередливої дитини“. Це портрет Сури з „За мурами“. А ось ще Оксана з новелі того ж назвища: — „Ох і прибралась же дівчина, вряжаючись до панчів: як стеблиночку, тонку та високу, обгорнуло сиве та шнуром мережане суцьо стрункий її станок; горять, як жар, червоні чобітки козлові; міняться, сяють дукачі та дорогі намиста на шиї, а з під чорного шовку на голові вибивається дівоча пиха—крапа од шовку, темніша од ночі—дівоча коса, а що вже тев личко, то хто його знає, як малювали його й малювали: брови вшнурували, очі скарували, лице біллю білували, а на тому личкові білому—білованому та як калина ж спіє“... Або „божествена Галя“—стор. 132 та бідна наймичка Христя—стор. 110.

Родившись з чорної землі України, виходячи з укр. села, С. Васильченко, як поет-художник, приніс із собою у літературу й спосіб думання простого народу, його фразеологію і навіть рідний йому словник. Тут не місце над тим сшинятися, але зауважити мусимо, бо оригінальний, свіжий художник, як ново-відкрита країна, дає без краю багато цікавого матеріялу як для читача, так і для вченого. Це наче земні метри, в яких ще належить відкопати золото та догогоцінне каміння...

Але поверх всього він є поет-художник. Поет-лірик, пісня котрого чиста, мов сльоза, і тому промовляє від душі до душі. Бо ширість, а не патетичність опановує душею читача. А це найкраща і найцінніша риса, яка дає йому право на почесне місце в українській літературі.

Про перекладку соціалістичну літературу.

(З приводу виданнів „Знаття—то сила“).

Стаття С. Петлюри.

Серед рясної, порівнюючи,—як на наші обставини—літературної продукції на різних ланах людського знаття та умілості, треба одзначити також і продукцію соціалістичної української літератури. Останню, як і взагалі всю сучасну літературну продукцію нашу, можна поділити на оригінальну і перекладну.

Те, що з'являється на нашому книжному ринкові з обсягу перекладної літератури взагалі, не має системи. Видається те, що випадково постачається редакціям наших видавництв або по замовленнях, в яких теж часто-густо ніякої ні системи, ні програму не помітно, або з власної ініціативи перекладчиків. Такий стан річей неможна визнати бажаним і відповідаючим інтересам справи.

І, здається нам, наші молоді університети українські—Київський та Кам'янецький, а також Академія наук та Українське Наукове товариство повинні виявити тут певну ініціативу та прикласти й рук своїх біля справи перекладної наукової літератури. Вони повинні подбати про те, щоб на українській мові з'явились кращі наукові твори світової літератури, так бажані і потрібні нам для збагачення та зміцнення нашої культури національної. Видання належного реєстру чи списку книжок з різних галузів людського знання, на всіх мовах, уложеного авторитетними фаховцями, скріпленого маркою наукових інституцій,—було би у великій допомозі приватним видавничим товариствам та окремим видавцям і внесло би в справу видання перекладної наукової літератури певну систему і послідовність. Аналогічну роль що-до красяного світового письменства (з додатком критичної літератури про нього) могло би виконати „Товариство прихильників української штуки“, колиб, звичайно, воно виявило більше рухливості, ініціативи та розширило—а це ой, як треба зробити!—межі своєї діяльності.

Оці думки мимоволі насуваються після знайомства з анонсами про видавничу діяльність соціалістичного видавництва „Знаття—то сила“ та з першими книжками, виданими цим товариством. Згадане товариство оголошує:

„Український пролетаріат, показавши себе“ в сучасній революції „значною си-

лою, йшов увесь час під прапором українського соціалізму. Але разом з цим показалася в цьому рухові *тільки* свідомість нашого робітництва, виявилася величезна потреба в соціалістичній літературі, за поміччю котрої охочі до науки, світомі своїх інтересів робітники мали би змогу пізнати основи наукового соціалізму та виробити міцні підвалини соціалістичного світогляду“.

Те, що цілком слушно й своєчасно зауважує видавництво про соціалістичну літературу, з однаковим успіхом можна сказати про літературу взагалі: на різних полях її, на різних ділянках—скрізь відчуваємо ми тепер потребу величезної творчості, величезного напруження літературних сил, щоб надолужити те, що унущено нами через різні історичні перешкоди. Потреба ця відчувається і в соціалістичній літературі серед широкого кола людей, що вважають себе соціалістами, або прихильниками соціалізму. Ледве чи задовольнити цю потребу візьмуться наші наукові інституції. А тим часом загальна тенденція громадського руху, особливо ж у звязку з тими змінами в житті народів, що їх викликала війна, з логікою фактів тягне до демократизації життя а ~~там~~ самим і до більшої реалізації соціалістичних ідей. Цей процес буде проводитись тим швидче й успішніше і без зайвих екцесів, на зразок тих, що витворяються „большевіками“, чим демократія глибше і ріжностороніш збагне його, продумає і послідовно реалізує. А це статись може тільки тоді, коли візьметься вона за нього озброєна знанням, наукою. Отже потреба в соціалістичній науці та літературі для української демократії і своєчасна і настигла. І ми з приємністю констатуємо, що цю потребу відчуте, і вжито вже певних заходів, щоб її задовольнити. Аджеж безумовно українській демократії належить майбутність України! І все треба зробити, всіх творчих сил нації треба напружити, щоб належним чином підготувати її до цієї великої і відповідальної місії.

Не можна сказати, щоб проводарі українського пролетаріату не дбали досі про соціалістичну літературну продукцію на українській мові. З початку українського робітничого руху і аж до наших часів ця продукція майже не переривалась, коли не вважати неминучих антрактів, властивих не тільки їй, а і всій літературі українській і

пояснення котрим кожен українець знає, де шукати. Але в тій продукції не було сталої програми, певного плану і послідовності. Тепер колишньої випадковості можна уникнути і попередні хиби поправити. Видавничі наміри „Знаття—то сила“ свідчать, що тут ми маємо справу з бажанням задовольнити потребу українського робітника в соціалістичній літературі не шляхом видання агітаційних „метеликів“ та поверхових, не глибоких, не обґрунтованих брошурок, а в формі більш поважних своїм змістом та ім'ям авторів книжок. Тим часом згадане товариство видало такі книжки: 1) Герман Гортер. Історичний матеріалізм. З передмовою К. Каутського. Переклав з німецького Петро Бензя. Стр. 147. 2) Павло Кампфаер. Соціал-демократія в світлі культурного розвитку. Переклад з німецького Василя Гладкого під редакцією М. Порша. Стр. 169. 3) Комуністичний маніфест. К. Маркса та Фр. Енгельса, 4) К. Каутського: Економічна наука К. Маркса. В ближчому часі вийдуть, як видно з оголошення, такі книжки: а) К. Каутського: Ерфрутський програм. б) К. Каутського. Соціальна революція.

Коли мати на увазі ту мету, яку ставить собі видавництво, то вибір книжок в цілому можна визнати слушним. Особливо це треба сказати про твори такого визначного, після Маркса та Енгельса, теоретика соціал-демократії, як Каутський з його глибоким знанням предмета, величезною ґрунтовністю та ясними, простим викладом. Ці книжки дають можливість ознайомлення з основами наукового соціалізму і читач, коли він не упереджений, може черпати з них певні, об'єктивної цінності, елементи для вироблення свого світогляду. Згадані книжки, особливо ж книжки Каутського, перекладено на всі культурні європейські мови і появ їх на українській мові треба тільки вітати. Треба означити, що видавництво, як видно з поданою ресестру, тим часом спинилось на перекладах з *німецької* мови. Нам здається, що в інтересах справи, не слід видавництву обмежувати себе перекладами тільки німецької соціалістичної літератури, а в дальшій серії подати кращі зразки світової соціалістичної літератури з таких мов, як французька, англійська та італійська. (З окрема треба побажати появилення на українській мові блискучих творів Жореса).

Відчувається велика потреба в соціалістичній літературі не тільки в такій, що дає основи для знайомства з соціалізмом, мовляв би, теоретичне пізнання його. В однаковій мірі ця потреба відчувається і там, де українському соціалістові доводиться цю теорію переводити в життя, встановлюючи своє відношення до цілої науки окремих питавь державного і громадського характеру і практично розв'язувати їх. Той досвід, що в цій справі мають більш культурніші нації, і що витворив вже певну літературу, в деяких питаннях дуже цінну, численну і цікаву, нам треба використати—отже поруч з книжками по теорії соціалізму, варто мати і переклади тих книжок, з яких читач міг би ознайомитись з тою величезною працею, яку зробили соціалісти різних країн та народів в боротьбі за здійснення своїх ідеалів. Конкретно: бажано мати на українській мові переклади кращих зразків світової соціалістичної літератури по таких хочби питаннях: жіноче, мілітаризм, освіта, аграрне, політика торговельна та колоніяльна, професійний та кооперативний рух, комуніальне (органи місцевого самоврядування), справа мешкань, охорони праці та забезпечення робітників, робітничі секретаріати та біржі праці. Все це—такі питання, що з ними нашої демократії доводиться мати діло вже тепер і практично розв'язувати або ж сьогодні, або ж намічати шлях та робити підготовчу працю для розв'язування їх завтра. Останнє може відбутись позитивно та лагідно, коли демократія наша не буде володіти знанням справи, коли вона що-до розуміння останньої не буде стояти на тому стабі, якого осягла демократія інших, більш культурніших народів. Отже, в інтересах справи майбутности України і її державного розвитку, треба побажати видавництву, що взяло на себе відповідальну працю по усвідомленню української демократії в питаннях та світогляді наукового соціалізму, як найпродуктивнішої діяльності в зазначеному напрямку. В зв'язку з початком видавничої діяльності „Знаття—то сила“ треба зазначити і діяльність видавництва „Дзвін“, „Робітничої Книгарні“ та „Серп і Молот“, що теж дбають про видання книжок з обсягу соціалістичної науки та літератури. Читачеві, цікавому до соціалістичних книжок, треба мати на увазі і видання згаданих нами видавництв.

Критика і бібліографія.

I. Історія літератури.

651 *В. Щепотьєв*. „Розмови про Українських письменників“. Частина перша. Від найдавніших часів до 60-х років XIX століття. Видання Полтавського Товариства „Просвіта“. Полтава, 1918. 89 стор. Ціна 1 р. 60 к.

З великою приємністю читається книжечка д. В. Щепотьєва, бо написано її дуже розумно і надзвичайно гарною, легкою мовою. Як те видно з передмови, автор призначав книжечку своєю для людей, що зовсім не знають українського письменства, і влучно виконав своє завдання, давши зовсім популярний загальний нарис, і дуже легко та просто підійшов до найскладніших літературних питань. Маючи на увазі показати невідомим читачам ідейне значіння та багатство старого українського письменства, автор підходить до нього головним чином з боку культурно історичного. Головною заслугою перших українських письменників XIX століття вважає він те, що вони 1) показали силу та красу української мови, 2) нагадали українцям про любов до рідного краю і 3) поставили на чергу ідею про знищення кріпацтва. Дуже тепло і з глибоким почуттям торкається автор чистих постатей корифеїв нашого письменства, і здається нам, що його книжечка теж повинна збудити в невідомим душах цікавість до рідної поезії, повинна також покласти перші ясні підвалини фундаменту, на якому складається загальний погляд на літературні з'явища. В книжечці все так ясно, що для самого невідомого читача нічого недоговореного не зостається. Як на зразки майстерного викладу автором складних питань можемо вказати на ст. 29—30, де він популяризує ідею романтичного культу старовини, або на ст. 39—41, де автор говорить про Кирило-Мефодієвське Братство та його завдання. Закінчує автор свій огляд письменників дуже гарно й чуло написаним нарисом про Шевченка.

Видано книжечку дуже чисто що-до друкарських помилок.

Д. Рєвуцький.

652 *Проф. М. Сумцов*. Історичні зразки українського літературного еднання. Одбитка з журналу „Україна“, 12 стор. Черкаси. Видавниче Товариство „Січ“. 1918. Ціна 20 коп.

Вище зазначена брошура є не стільки історико-літературний нарис, скільки по-

клик до єднання, побільшення „протилежних саможерству відносин“ (7 ст.) поміж українськими письменниками та вченими. Висловлений раніш у III томі першого, 1907 року „України“, він по своєму науково-публіцистичному змісту відповідав тодішнім обставинам українського життя в Росії, загальним завданням самого журналу і, яко один з його біжучих матеріалів, вкупі з иншими мав своє значіння.

Але не все, що входить в часописи, здатне для передруку, особливо після 10 надто років і без усяких, навіть редакційних виправок. Дійсно, чи можна в виданні 1918 р. повторювати такі, наприклад, вказівки, буцім то „в цім році вийшла книжечка поезій Христі Алчевської, людини ще зовсім молодой“ (ст. 6), тим часом як з 1907 р., коли це вперше було написано і для дки Алчевської, і для її книжечки багато вже літ минуло. Чи не є тепер також анахронизмом і переважно одстоювання „личних приятельських товариств“ (ст. 11—12)? Товариств на підставі „міцно зтверджених ґрунтовних законів громадянського упорядкування“ брошура лише злегка торкається і називає з них тільки „Просвіти“, хоча все життя вимагає саме громадянських організацій і можливість утворення їх вже є, а на черзі стоять такі інституції, як українські академії, університети. Для України настала доба широкого політичного і громадянського будівництва, а брошура говорить про „особисті приятні товариства,.. наче поодинокі виконці в сумних кам'яних мурах“ (12 ст.). Будівництво потребує ясного, різнобічного освітлення, брошура ж це освітлення пропускає тільки крізь скло „прихильних і взаємно обов'язкових відносин“, докладно не пояснюючи, що саме треба лічити прихильністю, „протилежно саможерству“, де межі її і необхідної об'єктивної критики, і через те дає волю од одній надмірності йти до другої—захвалювання свого тільки з-за для того, що воно своє.

Таким чином нарис проф. Сумцова, яко відозва до громадянства, не відповідає сучасному становищу політично-громадських обставин життя, не дає вона і яскравих, більш менш повних малюнків історико-літературних чи культурно-історичних. Зразків єднання в цьому метелику зазначено небагато, і неможна сказати, щоб ці

зразки були найхарактерніші. Скільки міг би дати хоч би Харківський гурток письменників і вчених першої половини XIX ст., але проф. Сумцов його минає і бере деякі бліді рясні з життя Щоголіва. Не менш цікаві взаємодії Шевиченка і його приятелів, але і їх скористовано тільки з боку двох маленьких випадків з листування Максимовича з Шевченком. Теж можна сказати і про зразки з XVII в. Інша річ коли б всі зразки було підбрано вдатніші та було б їх оправлено в цілі побутові малюнки, а вказівки на приязнь тих або інших діячів було б доповнено з'ясуванням того, в яких обставинах ця приязнь повставала, які завдання мала своєю метою, що давала приятелям і суспільству—от тоді справді здійснилося б бажання автора, щоб поданий ним „початок маленького збірничка пахучих квіток літературного життя“ не зостався поодиноким і приріс „додатки (?) не тільки на папері та в друку, але в самих житті“ (7 ст.).

Проф. А. Лобода.

653 *Михайло Лозинський. Люд.* Біографічно-літературні нариси: Драгоманов, Франко, Павлик, Сембратович, Берзон, Релі, Крапогкія, Толстой, Тургенев, Гарібальді. З портретами. Львів. 1909 р. Накладом автора. 130 ст. in 16. Ціна 1.50 кор.

Нариси ці написані гарною популярною мовою з великою пошаною до тих величів духа, не тільки своїх, але і чужих, які в своїй діяльності кермувались ідеями братерства і свободи. Найбільше місця уділено янополянському діусеву (24 стор.)—Л. Толстому, про якого автор каже, що хоча і не всі його ідеї перейдуть в життя, а ті, що перейдуть,—не здійсняться в тій абсолютній чистоті, в якій оголосив їх світові Толстой, але „могутністю свого генія він став одним з таких огнених стовпів, що значять собою окремі етапи в поході людськості на стрічу сонцю золотому“ (103). Розуміється, що в тих коротеньких начерках, які дає Лозинський, не можна було добре обрисувати життя та діяльність таких видатних діячів, як Толстой, Франко і др., але тим часом ці нариси дають нам, можна сказати, живі образи тих людей, пам'ять про яких зостанеться і для майбутніх поколінь. Правда, деякі статті можна було б трохи поширити, щоб характеристики не виходили надто загальними, напр., про М. П. Драгоманова, але і в тому вигляді, в якому їх наведено в книжці Лозинського, їх з інтересом прочитають, з огляду на те, що вони проказані з дійсно натхненим почуттям.

М. Марковський.

II. Публіцистика.

654 D-r I. Puluj. *Ukraina und ihre internationale politische Bedeutung.* Відень, 1915 р., сторін. 41, ціна 80 сот.

Ця книжка — одно з перших видань Союзу Визволення України, за допомогою яких цей Союз від самого початку нинішньої війни ознайомлював європейську, а з'особна

німецьку думку з Україною і українськими питанням, і цим заслужив собі на вічну дяку від українського народу. —

Темою книжки являється значіння України в міжнародній політиці. Для цього автор найсамперед знайомить своїх читачів з деякими фактами з української історії, головним чином з історії запорожського козацтва, і доводить, що це козацтво було завжди найкращим оборонцем Європи від небезпеки з боку азіатської дикости. Далі він пояснює, що Росія більш, ніж хто инший, виявляє собою цю азіатську небезпеку, що вона знищила Україну і її козацтво як раз за-для того, щоби не мати перешкод на своєму шляху руйнування культури, що колись не стали на перешкоді дальшому існуванню російського колоеса,—він придивить і германців, і слов'ян; тому визволення України для Європи, особливо для центральних держав, в моментом великої ваги.

Як написана в полемичному тоні, книжка не позбавлена деяких перебільшувань. Так, сказати, що „збірання“ Росії мало одну ціль—знищити взагалі людську культуру, задавити і пограбувати народи, і т. д. (стор. 6)—трохи сміливо, і з боку історичного може викликати багато суперечок. Але разом з тим, в книжці багато певного, що цілком незнайоме Європі, а тим часом грає і грає тиме для неї величезну роль.

Не можемо не одмітити цікавого місця в книжці (стор. 18), де автор нагадує, як колись Олівер Кромвель застерігав українську республіку від унії з московським царизмом, передбачаючи повну неможливість існування української автономії через протилежність політичного устрою обох держав.

Написано книжку д-ра Пулюя надзвичайно цікаво і читається вона легко.

К. Лоский.

655 *Дм. Донцов. Енгельс, Маркс і Лассаль пре неісторичні нації.* Київ. Видавництво „Серп і Молот“, 1913 р. Сторін. 59, ціна 70 коп.

Як відомо, російська соціал-демократія завжди ставилась дуже негативно до українського руху, визнаючи його контр-революційним. Між иншим, вона часто посилювалась в цьому на погляди своїх первоучителів Енгельса, Маркса і Лассалья, які ділили нації на „історичні“ і „неісторичні“; останні, до яких вони залічували всі слов'янські народи, крім поляків, почасти Росіян та иноді балканських слов'ян, вон називали „колодою в ногах великих історичних народів (Німців, Малярів, Поляків).“

Др. Донцов в своїй дуже цікавій книжці доводить, що погляди згаданих ватажків соціалізму засновувались на тому фактичному стані річей, який мав місце в ті часи, коли вони учили, що нові великі соціалісти, як Каутський, мають цілком інші погляди на національний рух взагалі, що російські соціалісти ґрунтуються на букві писань Маркса і Енгельса і цілком не розуміють їх духу, що рух український, як це виявилось в останні часи, є найбільш демократичний в цілій Європі.

При відомій глибокій ерудиції автора доводи його повинні мати велику переконуючу силу за для кожного читача, а тому треба од щирого серця вітати появу книжки на нашому книжному ринкові.

К. Лоський.

III. Економіка.

656 П. Я. Стебницький. *Україна в економіці Росії*. Петроградь. 1916 г. Ст. 41. Ціни не зазначено.

Працю П. Я. Стебницького під виписаною вище назвою було надруковано вперше на сторінках „Торгово-Промышленной Газети“ в Петрограді з початку біжучого року. Автор поставив метою своєї праці освітлення перед російським громадянством проблеми перетворення єдиної Російської Держави на союз окремих держав, повсталых під час революції, а надто відокремлення України і утворення самостійної держави. Численими прикладами з різних галузів економічного життя Росії і її окремих частин, порівнянням економічного розвитку Росії і України, автор доводить, що централістична економічна політика Росії, а не революція, є першою і головною причиною того, що від Росії відокремилася Україна і розпочала своє самостійне життя, яке особіна держава. Через централістичну економічну політику Росії, Україна уявляла з себе країну з низьким рівнем оброблюючої продукції; головна економічна сила України — це добуваюча продукція. Але й ця сила не йшла на користь України, а була в цілковитій залежності від центру. Різними способами центр використовував економічні сили України, довівши в останні роки до того, що мало не 50% свого торговельного балансу покривав вивозом з України за кордон. Крім того, не дбаючи про розвиток промисловости на Україні, Росія утворила з України користний внутрішній ринок для виробів своєї, добре розвиненої, мануфактурної промисловости. До цього треба ще додати, що різними комбінаціями в тарифах, торговельними договорами та

планом будівництва залізниць Росія керувала транспортом з України на цілковиту користь тільки свого центра і своїх морських портових міст. Такими способами Росія не тільки підривала економічні сили України, але й доводила навіть до голодування населення України, як це не дивно, приймаючи на увагу всі сприяючі умови для сільського господарства на Україні і її багатство іменню у споживчих продуктах.

До цього всього автор долучає також і русифікаторську націоналістичну політику російську, яка сприяла до припущення культурного розвитку українського народу. На підставі наведених доносів, автор приходять до висновку, що така політика Росії завше підтримувала серед українського населення ворожість до свого центру і бажання якимсь способом відокремитись від метрополії. Легковаження таких домагань і інтересів українського народу з боку Російського уряду, навіть революційного, спричинилося до того, що Україна, яка раніше бажала тільки національно-територіальної автономії, перейшла до вимоги федерації, а нарешті круто звернула на шлях цілковитої самостійности. І тепер, каже автор, годі вже говорити про з'єднання України з Росією: ні політичні, ні економічні інтереси обох держав цього не потребують. Будуче життя України і Росії автор уявляє тільки, як вільний економічний союз двох дружніх сусідніх держав з певними гарантіями і певними економічними вигодами. Цього досить, щоб надалі вільно розвивались продукційні сили України і Росії, бо від такого союзу в будучині буде користь для обох держав.

Такий, в головних рисах зміст праці П. Я. Стебницького. Як бачимо, тема, дуже інтересна не тільки для росіян, для яких писав автор, але й для українського громадянства, тим більше, що автор користується з найновіших статистичних даних і матеріалів, які в сучасних обставинах трудно дістати.

Написано книжку дуже гарно, читається вона легко; статистичні відомости, подані автором, більш оброблено, ніж це звичайно подається іншими авторами. Наприклад, П. Я. Стебницький пояснює свої докази не таблицями, а зазначенням у відсотках потрібних цифр, що сприяє уважнішому студійованню цієї книги.

Книжку написано російською мовою, але ми певні в тому, що незабаром вийде й переклад її на українську мову, що ми й пропонуємо до уваги наших видавництв.

657 В. А. Шугаєвський. Монета и денежный счетъ въ Лѣвобережной Украинѣ в XVII вѣкѣ. Краткій очеркъ. Съ тремя таблицами изображеній монетъ. Вид. Т-во „Сіверянська Думка“. Чернівці, 1918 р. Стор. 47 + III. Ціна 1 р. 50 к.

Автор цієї невеличкої, але змістовної книжки любовно розгортає перед читачем сторінку з давно минулого економічного побуту України, з часів XVII віку. Вивчення ним монетних скарбів, а частіше й пам'яток письменства дає можливість упевнитись, що під той час на Україні мали право горожанства три валюти: польської (золотий, злотий), лічби литовської (гроші, копи грошей, тоб-то 60 грошів) та московської (рублі, копійки). По металу пануюче значіння мало срібло, велика сила монет було мідних і зрідка, лише подекуди, траплялося золото, червінці. Деякі натяки розвідки Шугаєвського ніби дозволяють зробити висновок, що в перекладі на нинішню економічну мову тоді панувала система біметалізму,—мідь же, як найдешевше платіжний засіб, мала службове розмінне значіння. Судячи по тому, що в той період до деяких монет (таліра) добавлялось слово „битий“ (чеканений)—можна зробити висновок, що очевидно перед тим, або й одночасно, благородний метал уживався і в злитках; а епитет „твердої“ монети служить для ознаки повноцінної: мабуть тоді чимало було й монети білонної (неповноцінної). Обидва ці терміни—„бита“—і „тверда“ монети цілком придатні і для сучасної політичної економії. Своєї чеканки Україна в той час не мала і по її території ходили гроші всіх держав, які тільки тоді існували в Європі. Наприклад, талери були: еспанські, з'єднаних нідерландів, данські, шведські, австрійські, тирольські, штирійські, трансильванські, угорські, сілезькі, померанські і багатьох німецьких володінь: городів, єпископств, графств, князівств, герцогств і т. д. і т. д. Але були спроби бити і свою монету. Так, зберіглася копія проекту Путівльського „чеха“, що в 70 роках XVII століття намічався бути випущеним по „малоросійськихъ городѣх“.

По проекту на їй мав бути латинський напис „монета нова роблена въ Путивлі 1676 р.“ І були навіть „биті“ свої гроші. В 1686 році по проханню гетьмана Самойловича московське правительство згодилося на окрему монету і начекачило було в г. Севську (нині Орловської губ.) „чехів“; швидко потім ту чеканку припинило, а набиті гроші „взяло изъ обращенія“. Чех, котрий друкували як українську монету =

1½ польським грошам = 1¼ литовським грошам = 1 московській копійці. В його назві зберігся спогад про ту монету „чех“, на взірць котрої в XIV віці вперше було одчekanо польські гроші: про чеську монету—„пражські гроші“, чеканку котрих було розпочато в 1290 році. Робота Шугаєвського дає цінний матеріал до історіко-номічного побуту України.

О. Мицюк.

IV. Красне письмо.

658 Іван Франко. Великий шум. Повість. В-во „Сіяч“ в м. Черкасах. 1918 р. 104 стор. Ц. 3 карб. 20 коп.

Франко — письменник, історик, поет, словист, політичний діяч... Мало є галузів, де би невідомо було ім'я Франка.

І що-ж дивного, коли в творах Франка-письменника так сильно відчувуються публіцистичні ноти і коли часто — густо Франко—публіцист, історик чи політичний діяч—бере верх над письменником.

Але од цього бешкетистичні його твори аж ніскільки не гублять у своїй вартості, а виводять навіть вище.

Письменицький талант живить і прикрашає сухий кістяк життєвого факту, історичної події, а правдивість і простота життя надає оповіданню особливої ваги, цікавості і значіння.

„Великий шум“... Підійдемо до нього з звичайним критичним мірилом, розглянемо виключно з боку літературного,—і він нас не задовольнить. Гарні, яскраві окремі місця і разом з тим сухі і навіть нудні розмови, проповідницькі речі селянина Костя Думка. Здавалось-би, що занадто чорними фарбами змальовано дідача Суботу, урядовця Годіра, пан-отця Квінтіліяна Передримірьського...

Але, коли звернути цильнішу увагу на історичний бік справи, коли згадати історію української частини Галичини взагалі, а 50-х років (про які як-раз іде розмова) зокрема, то персонажі Франкової повісти враз оживають, стають цікавішими для читача, більш зрозумілими.

Тоді помічаємо дуже інтересні, характерні для уніятського духовенства тих часів, риси у о. Квінтіліяна; добре змальовано і аж ніскільки не занадто чорною бачимо ми фігуру пана Суботи; немає нічого ходульного і неправдивого і в Костеві Думкаві. Таких селян за тих часів, правда, було мало, але вже були. Може де-де автором і прикрашено, може що пом'якшено, може о. Квінтіліян та Годіра і занадто

гідкі, а селянин Дуляк занадто чесний, одвертий, правдивий, але ці перебільшування, припущені Франком - белетристом, мало шкодять загальній вартості і цікавості живої правдивої повісті.

Ці дрібниці, розуміється, не заважають нам в доброму уявленню відносин між селянами і поміщиками в термін після 48-го року, не шкодять правдивий характеристикі поведінки і наиряму духовенства, справдливий оцінці тактики уряду...

„Іде, гуде великий шум! Великий шум, зелений шум! Під його подихом стогне могутній Діл, гнуться мало що не до землі струнки, білі берези, на долині тріщать старі дуби, скриплять і стогнуть осики, заводячи свій жалкий лемент“...

Таким прекрасним малюнком природи з весни 1850 р. починається повість Франка.

А далі читаємо:

„Але бо й по селах, по хатах, по церквах і коршмах, по душі народа йде шум не легший, як отсей шум розшалої природи. Метушаться села, скрізь ідуть суперечки, сварки і лайка, залягає в душах якась глуха ненависть, вибухають, як ракети, дикі погрози і лунають від села до села. Недавно звєсена панщина, як недоірізаний труп, ворухнуться і наповняє серця жахом. Як великі, темносині гусельниці, повазуть по болотистих дорогах довгі швадрони лянцедрагонів, повзуть звільна на захляпанних, задиханих конях від села до села, три-чотири рази до року, весною, в косовицю, в жнива, в копання картофелі та збирання кукурузи, і скрізь по селах, куди вони прийдуть, крізь шум вітру чути свист канчуків, лемент жінок, прокляття чоловіків: се лянцедрагони на просьбу панів силою та канчуками гонять селян на панські лани на роботи“...

Ми наводимо таку велику цитату з „Великого Шуму“, бо вона зразу дає зрозуміти читачеві про що має йти розмова в повісті, в яким „великим шумом“ будемо ми мати діло.

Правдивий і цікавий малюнок з життя українського селянства у Галичині в 50-х роках дав у своїй повісті славно звісний письменник, і ніхто, розуміється, не пожалує про потрачений час, перечитавши цю повість, остільки цікавого і користного матеріалу дає вона читачеві.

Добре діло робить „Сіяч“, перевидаючи Франкові твори.

„Великий Шум“ видано чепурно. Малюнок обгортек --важкий.

Л. Бурчак.

659 Мих. Грушевський 3 старих карток. Оповідання. Київ. 1918 р. 95 стр. Ціна 2 карбов.

Частина цих інтересних оповідань вже знайома українським читачам, —деякі читаємо вперше. Зібрані в одну книжку, ці оповідання, з котрих кожне трактує цілком иншу епоху, инший нарід, инше життя — вражають надзвичайною стильністю, навіть трудно повірити, що це писано однією рукою. Оповідання цілком переносять читача в ту епоху, з часів якої бере свою тему автор. Сотки подробиць побутового життя, що веодить в свої оповідання автор, утворюють атмосферу живого життя, і ми бачимо людей минулих часів в їх щоденному житті так яскраво, так рельєсно, ніби то ми самі жили разом з ними і були свідками тих давніх подій.

Але М. Грушевський не тільки дає нам вірну історичну обстанову, він дає і вірну історичну психологію дієвих осіб, що найтрудніше. Авторі історичних оповідань переважно наділяють своїх героїв психологією, ідеями, способом вислову почуття сучасних людей. В оповіданнях же М. Грушевського кожна особа висловлюється, думає і почуває відповідно своєму часу. Молодий Смоленський княжич і князівна Предслава в оповіданні у Св. Софії—два надзвичайно яскраві типи нашої князівської епохи; княжич—мрійна ніжна натура, що шукає захисту від страшного життя „мужей крові і лєсті“—в такому пристановищі „нової віри“, і мужня, повна життєвої сили і енергії княжна Предслава, певна своєї поганської правди, лиха на „Чорних попів“. Ці два типи втілили в собі найяскравіші духовні течії епохи. Але цього мало, самій літературній формі своїх оповідань М. Грушевський дає відповідний стиль. Коли б під оповіданням „Історія сіньори Занета Альберіго з Венеції“ не стояв підпис автора, — можна було-б гадати, що це переклад з якогось старого італійського манускрипта часів відродження. Такі оповідання, такого змісту і такої власне літературної форми, оповідалися, мабуть, прекрасним сіньорам в розкішних палацах, що дивились широкими вікнами на Canal di Grando, або на лагуну.

Чи то візьмемо оповідання „Розмова з Кривоносом“,—тільки такий досвідчений історик, як М. Грушевський міг вложити в уста Кривоносові таку характерну мову, такі характерні думки.

Книжка М. Грушевського цінний дарунок українській літературі; ціна не висока, але для таких оповідань треба було б трохи кращого видання.

660 *Х. Майстренко. В вогні і крові* (смієти війни). Збірник III. Т-ва „Час“ у Києві. 1918 р. 198 стор. in 16°. Ц. 2 карб. 80 коп.

661 *Клим Поліщук. Серед могиł і руїн.* Нариси й оповідання. Київ. 1918 р. Вид. „Серп і Молот“. 115 стор. in 16°. Ціна 4 карб.

Одну війну малюють по замовленню фаховці — „бatalисти“ і зовсім инша вона на полотнах Верещагіна; з однією війною зустрічаємося у Пеміровича-Данченка і иншою бачимо її у Гаршина.

Д.д. Майстренко і Поліщук не з тих письменників, які мають звичку підфарбовувати, припудрювати, підбілювати обличчя цієї страшної гості. Вони бачили її, яка вона є в дійсности, і такою малюють її перед читачами.

Вже одні назви цих збірників говорять про те, що в них є... Огонь і кров, могили і руїни...

Може через деякий час письменники дадуть світові великі капітальні речі, де зо всіх боків відіб'ється життя людське за часів всесвітньої бійки, де війна і те, що йде з нею, стане перед нами у весь зріст,— поки що ми нічого подібного не маємо. Обом авторам, котрих книжечки ми оце переглядали, такі завдання не під силу. Та вони і не беруться за велике.

Короткі нариси, невеличкі малюнки, листки з записної книжки, сторінки щоденника. Але матеріал це дуже цінний. Це те, що люде самі бачили, чули, пережили, почували...

Багато навчаючого найшли би тут (коли-б вони взагалі могли чому-небудь навчитися) і ті, що галасують: „Шапками закидаєм!“... „Наша матушка—Росія—всему світу галавала!“... І ті, що свято вірують в якусь надзвичайну місію російського народу, і ті, що конечно хочуть на свій лад перекроїти „хахла“... офіцерство, сестри милосердні, „христілюбивое воїнство“, „евлогівці“,—всю цю галерею найдете ви у коротеньких нарисах обох авторів.

Обидві книжечки написано просто, без „тенденцій“, без зайвого патріотизму.

Мова—досить гарна, фарби соковиті і свіжі.

В Поліщуківі відчувається більш молодий письменник.

Він часами збивається з правдивого шляху спостереження життя і дає слабенькі речі на зразок: „Од лукавого“, або „Цілком випадково“. Остання річ занадто сучасна і якась кінематографічна. Може

вдатися в зайве „новаторство“ і написати про „очманілий од всесвітнього горя“ місьцяць.

Майстренко — спокійніший і більш втриманий, пише твердішою рукою і масштаб його ширший. Мова у нього місцями грубовата.

Він пише: „Затопив кулаком в обличчя“... Для чого це? Це вже занадто казармою тхне...

Деякі речі у нього можна розглядати лише як публіцистику („Милосердні сестри“).

Обидві збірки видаво більш-менш задовольняючо: (Х. Майстренко краще, чепурніше і ціна більш терпима).

Обгортки...

Не зовсім вдала і обгортка збірника Майстренка, але все ж краще другої, яка претенціозна і зовсім не художня,—зверху, над чорними постатями солдатів, що йдуть в атаку, і черепами, настромленими для чогось на палі, літає якийсь страховище, сильно схоже на відьму з „Ночі під Івана Купала“. Внизу дівчата кладуть вінки на могили, а посередині маємо зорі, смугу з цяточок і у куточку купу гарбузів...

Л. Бурчак.

662 *Гетьман Павло Сагайдачний, історичне оповідання.* З повісті Д. Мордовія переробила М. Загірня. Вид. друге. К. 1918. Ст. 128. Ціна 1 карб. 80 к.

Петро Сагайдачний—одна з найбільш щасливих постатів нашої історії. Є більш яскраві, більш привабливі, більш скульптурні і колоритні, але немає щасливішої від його. Його життя, повне борні й пригод, завжди тішилось перемогою і досягненням поставленої мети. Він наче ніколи не програвав чи то як громадянин, чи політик, чи як стратег, чи, нарешті, як рядовий борець. Його любило товариство, його слухались підвладні, його боялись вороги, але всі поважали за розум, за щирість і завзятість.

Така незвичайна історична постать не могла бути не овіяною фантазією подиву, не могла не родити легенд, не дати матеріалу до складання думи, пісні, взагалі не могла не стати героєм поета-художника. І дійсно, кому невідомий отой козак Сагайдачний, якого народня пісня, оспівуючи, назвала „необачним“ і своєю негативною характеристикою ще більш окрасила в очах оточення, бо це явно лише оригінальний спосіб народньої творчости піднести свого героя по-над головами загалу. Це дійсно пре-

красний персонаж українського народнього епосу, де фігурують та змагаються лише герої та стихії. Але, як сюжет укр. народнього епосу П. Сагайдачний ще буде об'єктом науки—історії й укр. літератури, — котрої, на жаль, ще немає і в зарідку. Там часом він є героєм укр. історії епохи козацької та героєм літературної повісті Данила Мордовця, яку переробила для укр. видання п. М. Загірня.

Данило Мордовець майже не належить до укр. літератури і в російській поруч з Єв. Солов'євим та Данилевським помітний більш кількістю, ніж якістю своїх історичних романів та повістей. Всі вони понаписували десятками томів, беручи фавбулю своїх писань факти і діячів укр. історії. І ото „многословіє“ і є загальною характеристикою, спільною рисою всіх згаданих нами письменників сусідньої нам літератури.

В повісті, заголовок якої виписано вище, змальовано морські походи Сагайдачного, напад на Кафу, Синоп та Очаків і Хотинська баталія. В повісті є все, що тільки так чи інак можна втягти в сферу того часу та впливу цієї особи, але самого Сагайдачного, отого лицаря хороброго, політика мудрого, культурного громадського діяча та вірного сина України—немає. Історії життя та праці і образу цього незвичайного на ті часи діяча і не шукайте, як не знайдете тут і відбитку тої епохи, яка могла родити таку людину. Ані психологія, ані характер Сагайдачного автора не обходять, наче то не є його обов'язком, як письменника-повістяр. В цім більш пощастило епізодичним особам: Хведору Безрідному, Олексі Поповичові та може й Небабі. З оповідання ми знаємо лише хитрого, промовистого і небоязкого козацького Сагайдачного. Але це як-раз і є не те, чого вимагає саме ім'я його.

Зате широко, аж занадто, розповідається про побут Запорожців: як вони пили, як їли, як гуляли, як воювали та нищили своїх ворогів. І опис побуту не є фоном тут для образу Сагайдачного, а як-раз головним змістом і осередком уваги автора. Відсутність критичного відношення до матеріалу, несила оланувати ням і розпланувати його. перевага слова — фрази над психологічним аналізом—дали врешті зле сконструйовану, невдало зконструйовану „повість“, якими так охоче набивались московські „Панорами“, „Огонькі“ та „Вокруг Світа“, що складають дешеву лектуру обивателя, якого щиро засмічували приватні та громадські книгозбірні і в нас на Україні.

Це оті рідні наші агенти російської „культури“, наслідки якої зуживаємо ми особливо нині...

Чому п. Загірня сплигла свою увагу на цій літературі нижчого ґатунку, чому тратила час на переробку, а не написала чогось кращого, свого!?

П. Богацький.

663 *Калістрат Анищенко. Оповідання.* В-во „Чехослав“. Стор. 64, ціна 1 карб. 75 коп. Київ, 1918 р.

В цій невеличкій брошурі вміщено всього п'ять коротеньких оповідань молодого письменника, який тільки що виступив на літературну ниву. Читаючи ці оповідання, бачиш, що автор їх не досить володіє пером, не гаразд знає українську мову та правопис, а через це трапляються такі непоправні і нелітературні вирази, як, наприклад, „*халпнувши* рукавом по лобі“, „кінжалом *поковерзував* всі кутки“, „*трукнув* лисиною“, „в мої душі“, „шевелиться“, „поперхнувся“, „стерявся“ (в розумінні: збентежився) та багато інших.

Коли б не ці хиби, оповідання читались би з приємністю, бо д. Анищенко досить просто і безпосередньо змальовує випадки буденного життя, хоч одно з оповідань — „Цвіркун“ — досить тенденційне і трошки нагадує собою чехівського „Палима“. Кращі з оповідань цього збірничка — „Зустріч“ та „Мати“: перше—з студенського життя, а друге—з життя фронту сучасної війни.

Видання чепурне, папір гарний, але коректа неможлива.

П. Гай.

V. Педагогика і школа.

664 „Порадник діячам позашкільної освіти і дошкільного виховання.“ Вип. 1-й. Вид. Департаменту позашк. освіти. Ц. 3 карб. 50 коп. К. 1918 р. Стор. 175.

Уміщені в „Пораднику“ статті охоплюють собою всі головні питання позашкільної освіти. Але характер статей не дозволив авторам цілком осягнути проблем, які зв'язано з практичним проведенням в життя заходів позашкільної і дошкільної освіти. Можна сказати, що вони лишень позначають організаційний план діяльності як міністерства народ. освіти, так і місцевих організацій в ділі позашкільної і дошкільної освіти.

З цього боку „Порадник“ буде дуже корисним земським і міським самоуправадванням і культурно просвітним організаціям при виробленні ними плану діяльності в зазначених галузях народньої освіти.

В „Пораднику“ є також ряд покажчиків літератури по окремих питаннях. На жаль, ці покажчики в значній мірі гублять свою вартість через те, що не відповідають основним питанням бібліографії; так, напр., не зазначено місце видання, назви видавця, ціни книги, року і числа часопису, в якому уміщено позначені статті, і т. инш.

Найменш задовольняє „Бібліографічний покажчик по позашкільній освіті“. По-перше, в ньому не зазначено ряд цінних праць по позашк. освіті, як, напр., С. Ан—ській—„Народ і книга“, М. 1914 р., ц. 1 р. 60 к.; П. Рубакін—„Практика самообразования“, М. 1915 г., ц. 2 р. 75 к.; В. Чарнолуцький—„Основныя вопросы организации внѣшкольного образования в Россіи“, СПб. 1909 г., ц. 60 к.; В. Вахтеров—„Всенародное школьное і внѣшкольное образование народа.“ М. 1917 г., ц. 1 р. 50 к.; В. Невській—„Сборникъ статей по внѣшк. образованию“, М. 1917 г., ц. 2 р. 50 к. і т. д. Немає також вказівки на книгу С. Мединського і І. Лапшова—„Систематическій указатель книгъ и статей по внѣшкольному образованию.“ М. 1916 г., ц. 2 р.

По-друге, в „Покажчику“ зазначено книги, що не мають відношення до позашкільної освіти, як, напр., Зелонко—„Дѣтскія бібліотеки“; Макѣев—„Радищевская дѣтская площадка“ і т. ин. По-третє зазначено книги, які загубили свою цінність і тепер мають лише історичне значіння, як напр., книга В. Вахтерова—„Внѣшкольное образование народа“, М. 1896 г. В 4-х, помічено неіснуючі книги—Германіус—„Внѣшкольное образование в Зап. Евр. и Сѣв. Амер.“ (книга з такою назвою належить веру В. Гебеля); Фальборк Г. и Чарнолуцький В.—„Внѣшкольное образование“, СПб. 1905 г. (така книга в світ не виходила).

Одно слово, „Покажчика“ при дальших виданнях „Порадника“ треба відком переробити.

С. Сіропко.

665 О. Білоусенко. Вінок. Читанка перша, вид. 3-є. 1918 р. Ц. 9 грив. 20 шаг. Ст. 192.

Цю читанку давно відомо на Україні: вона довгий час була одинокою читанкою для родинного і шкільного вживання більш дорослих дітей. Завжди вона вабила читачів гарно підібраним літературним матеріалом для дитячого читання, і дуже добре складеним відділом по історії України. На жаль в III виданні автор зрієка всього того загально-освітнього матеріалу, який так вабив читачів в першій виданні „Вінка“. Тепер „Вінок“ складається виключно з літератур-

ного матеріалу. Це можна пояснити, мабуть, тією думкою, що по історії сучасна школа може дати більш систематичні, а не уривчасті читання. Але в тому змісті, який „Вінок“ мав раніш, він був би дуже придатним для вечірніх шкіл дорослих. Тепер—це хрестоматія для дітей, матеріал дуже цікавий, повний життя, який разом з красою викладу, дає дітям знайомство з рідним оточенням—з життям родин: і села, з усіма представниками рідної природи—звірями, квітами, пташками, рослинами і т. и. Шкода тільки, що в книзі немає витриманої послідовности в розкладі матеріалу і в кінці книжки трапляються такі-ж короткі дитячі оповіданнячка, як і при початку книжки. Обминаючи ці невеличкі негативні риси книжки, мусимо зазначити, що „Вінок“ уявляє з себе одну з найкращих читанок на українській мові, і особливо вона бажана для вживання в родинному осередкові та початковій школі в II-й групі. Ото-ж книгу цю слід як мога більш поширювати серед наших дітей; в ній знайдуть вони гарний відповідний матеріал для читання і для слухання.

С. Русова.

666 С. Титаренко. „Сонечко“. Граматка для науки читання й писання. В-во „Крилиця“, стор. 47. Ц. 1 р. 50 к. 1918 р. Київ.

Дуже гарненька обклашка вабить очі, ціна дешева по сучасних умовах і по змісту гарний підручник виявляє з себе нова книжечка С. Титаренка. Починається вона з зразків для ручної праці для дітей—малювання чи вирізування. Першими згуками даються а—о—х—м. Для згука с (хвалить Бога) не подається традиційна оса, а намальовано гусей, які сичать. Мало також у д. Титаренка і традиційних небажаних вже колонок з словами, а з 7-ої сторінки складено фрази із знайомих літер і слів. Теж для літери н гарно вигадано малюнок, як поганяють коня: „но-но“. Вже з 11-ої сторінки учні мають судільні оповідання цілком відповідні їхньому розумінню. Є декілька зразків для самостійних письмених праць учнів.

Зміст читання в кінці букваря складено дуже добре з народних оповідань та творів Глібова. Трохи грубовате оповідання про „Мужика та Писаря“, варто було б умістити в розділ для першого дитячого читання. Не варто також в букварі давати граматичні праці, наприклад, такі зразки для писання: „сію-сісп“, „нога-ніженька“, або „стіл-столом“, „край-краї“, „важка цілина—важкі...“. Такі граматичні праці виходять занадто

уривчасто, формально для першого знайомства з мовою. Зміст першої книги повинен бути якомога реальним, відповідати психології учня і якомога менш уривчастий.

Ці невеликі негативні риси не зменшують вартості граматики д. Титаренка і „Сонечку“ можна побажати широкого розповсюдження.

С. Русова.

667 *В. Родников. Огляд української дитячої літератури.* Переклад з рос. мови Е. Зерової. Вид. „Вільної Укр. Школи“. К. 1918 р. Ст. 32, ціна 1 карб.

В. Родников, що присвятив себе вивченню дитячої літератури і придбав собі ім'я солідною працею „Дѣтская литература“, в останній час зацікавився оглядом дитячої літератури на українській мові і написав про це на сторінках „Вільної Української Школи“ та „Дошкільн. Воспитація“.

Зазначена брошура уявляє з себе відбиток статті, яку було поміщено автором в часопису „Вільна Укр. Шк.“, де автор подав думки як свої, так і взяті з журн. „Книгарь“, відносно книг для дітей молодшого і середнього віку.

Всі рецензії зроблено досконалим і з повним знанням діла; все ж таки колективну думку треба поставити вище персональної. Через те треба побажати, щоб і в Києві заснувався гурток на зразок московського, який би поставив собі метою давати рецензії на дитячу літературу колективом і, після того, як буде з'ясовано, яке враження та чи інша книга зробила на маленьких читачів.

У всякому разі книжку Родникова радо пропонуємо на увагу матерям, дитячим виховувачам та навчителям, яким доводиться керувати дитячим читанням.

С. Сіропалко.

VI. Видання для дітей.

668 *Мамин-Сібіряк. Казка про ворону — головку чорненьку та маленького канарика — пташечку жовтеньку.* Переклад М. Черкавський. 1918 р. м. Вовча. Видавництво „Рух“, стор. 12 (великого формату), ціна 40 коп.

Великий знавець життя природи, видатний російський письменник-психолог — Мамин-Сібіряк уславився не тільки своїми — видатної літературної вартості — повістями та романами, але й великою кількістю чудових оповідань та казок, що написані ним з таким проникливим знанням дитячої душі, їхнього життя, „маленьких“ страждань і глибоких страшних переживань. Так, треба мати великі здібності, щоб розуміти психічні перетворення, які відбуваються в дитячій душі під впливом тих, чи інших подій, а головне, — вміти розмовляти тією мовою, яка, мов би сонячне проміння, освітлювала всі сховані дитячих таємниці, грала й

вищувала б кращі поривання їхнього палкого розуму. Всі ці здібності мав Мамин-Сібіряк. Він болів душевними болями разом з маленькими дітьми, і, як чулий лікар, ніс їм животворчі ліки. Не манівцями, а найпростішою дорогою прямував Мамин-Сібіряк до цих „лімих страдальців“, і от всім цим він і заслужив світової слави. Тому то й наша рідна українська школа повинна якомога частіше звертатися до творів Мамин-Сібіряка, як до джерела всесвітньо-людських ідеалів...

Невеличкий по обсягу, але хороший і змістовний твір Мамин-Сібіряка уявляє з себе вищезазначена казка. Ні, не казка, а ціле широке життя двох світових створінь: ворони й канарика. А разом з цим життям розростається й життя інших тварин: людське й гороб'яче. Горобці цілим табунцем захопили й женуть з хижим цвірінчанням жовтенького канарика тільки через те, що він жовтий. Ворона, що майже всіма людьми визнана за хижку лукаву птицю, обрядувала канарика, тільки тому, що знайшла жалощів до цього маленького пташка, якого навздоганяла ціла зграя горобців. І от ворона починає ознайомлювати канарика з світовим життям, життям волі, простору... А канарик, де тільки міг, завжди твердив, що в неволі-клітці йому краще було, бо він мав там сухарі, цукерки, а на волю він вилетів, мов би — так собі, подивитися. Через деякий час вільного життя, спробувавши дошу, морозу й хуртовини, канарик попадає знову в сільце за грудочкою цукору-вабику. І от тільки там він знову зрозумів, що таке воля, і крізь сльози запищав: „Краще з голоду померти, ніж знову в клітку попасти“. Ці слова зачула й зрозуміла ворона, та птиця, яка через свій розум ніколи не попадає в сільце, але за своє лукавство часто бачить погрози не тільки тварин, але й людей. Врешті, канарик здох, але на волі...

З великим зацікавленням веде автор малих читачів через всю свою казку і, я певен, що не одні дитячі оченятка застелються серпанком смутку — сльозою, читаючи та милуючись цією прехорошою казкою.

Переклад цієї казки зроблено чудовою, простою й кольористою мовою і зовсім не помітно, що це переклад, а не перетвір. З технічного боку книжечку видало так добре, що просто не їмеш віри виставленій даті — 1918 р., бо так тепер книжки мало хто видає. Жаль, що нема малюнків.

VII. Словники.

669 Г. Д. Багрий. Московсько-Український словник. Київ. 1918 р. Ст. 89. 1 р. 50 к.

670 В. Дубровський. Словник Московсько-Український. Київ. 1918 р. Ст. 542. 22 гривні.

671 Марія Коломийченко. Словник Московсько-Український. Київ. Стор. 284. 3 крб. 1918 р.

672 Д. Лебідь. Українська мова. Російсько-Український словник та зразки паперія українською мовою. Чернігів. 1918 р. Стор. 254. 6 карб.

673 Б. Степаненко. Русско-Український словарь. Київ. 1918 р. Стор. 222. 3 р. 50 к.

674 Московсько-Український словник, Т-ва „Час“. 1918 р. Стор. 235. 3 карб. 50 к.

675 В. Дубровський. Словник Українсько-Московський. Київ. Ст. 361. Ц. 16 гривень.

676 О. Безкровний і С. Переяславцев. Українсько Російський словник. Гельсінґфорс. 1917 р. Ст. 131. Ц. 2 мар. 25 п.

Словники та граматики української мови тепер, здається, найпопулярніші у нас книжки: це — поводири на широкому шляху т. зв. українізації нашої держави, поводири, котрі б були дуже користні, коли б тільки вони так не поспішали одні поперед одного! Справді, за 7—8 місяців біжучого року в одному Києві, оскільки ми знаємо, вишло не менш, як не більше 7 російсько-українських словників*), не лічучи інших. Серед них є і „Кишеньковий словник“, що обіцяє усього коло 3000 слів, зате додає „абетку, короткі правила правопису і бібліогр. показчик“; є і такий, де впорядчик повідомляє: „Выпускаемый русско-украинский словарь обнимает собою *всю* житейско-употребительные слова, а также юридические, естественно-исторические и др. научные термины, канцелярские выражения и т. п.“ (Б. Степаненко), але перед словником В. Дубровського, і він вже уявляється майже кишеньковим. Д. Лебідь (на Чернігівщині) знов не стільки дбає про кількість слів взагалі, скільки „вживає всіх заходів до того, аби... зібрати слова та деякі окремі вислови, необхідні на перших кроках при складанню ріжних паперів українською мовою“, через що подає й „зразки службових паперів“. — Навпаки, словник Т-ва „Час“ має на увазі потреби розмови або „читання легкої літератури“. — Словом, здавалось би, забезпечені всі інтереси, тим більше, що й ціна на словнички — на всі кішені, од 1 карб. 50 коп. до 22 гривень.

На жаль, кількість та ціна словників далеко не завжди відповідають їхній якості.

*) Крім вище зазначених 6-ти, ми маємо на увазі ще словник д. д. Терпила.

Почати з того, що самий вибір слів для перекладу буває більш-менш випадковий. Візьмемо „Кишеньковий словник.“ *Лакомый, лампа, ласточка, лгать, легкий, ледь, легкое, лимонъ, листъ, лицо, личный, лишние, лукъ, луна, лучший, льнь, льсь, льсникъ, льчебница, любовь*—от і всі, наприклад, слова на л. Ї, такчм чином, навіть *лимонъ*—цитрина, хоч иншу садовину, як *абрикось, апельсинъ, яблоко* і т. и. викинуто; в *легкий*—*легкий, лампа*—*лямпя, а лавка, ладить, ладно, ладонь, лаять (лай), лента, личиний, ловкий* і т. и. слова, широко уживані і неоднакові в російській та українській мовах, — не внесено. Або ось другий, приклад. Д. Лебідь, складаючи свій словник, спершу „мав на увазі впорядкувати підручник до навчання української мови взагалі і з'окрема підручник за-для складання ріжних паперів українською мовою“; потім, примушений його скоротити, складач, однак, тим дужче підкреслює другу мету з вище зазначених—„вживає всіх заходів до того, аби... зібрати слова та деякі окремі вислови, необхідні“ при діловості. Але що дає словник? — *Абонементъ, абонировать, аборигенъ, абрисъ, абсолютизмъ, абсолютно, абсурдъ, аванс, авантюра, авантажный... Ибо, игла, игнорировать, иго, изорный, игра, игрушка, идолъ... Халуй, хандра, ханжа, характеръ, хаять*, і таке инше, що повинно мати місце в повному словнику, але в скорочений, призначений переважно для діловодства, могло б бути внесено більш обережно. Не уникли випадковости і такі словники, котрі просто дбали про повність, так що навіть у д. Дубровського (а його словник найповніший) є *аба* (укр. *габа*). *абиный*, (укр. *габовий*) котрі й росіяв, здається, здивують, є *риба лабарданъ*, що у подобі стала Хлестакову, і немає таких слів, як *бурда, жуткий, лохматый, угомонить,-ся*.

Не можна погодитися, що - до вибору слів, і з тим принципом, якого уживано в словнику Т-ва „Час“. Тут „викинуто всі ті слова, що творяться з одного пня, коли взято важніше слово з тим пнем, що, так би мовити, дає иншим побіжним словам їхню словотворчу основу“. І ось ми бачимо, що з слів *острый, острить, заострить, сострить, наострить, наостривать, наостривать* взято тільки останнє слово; воно, дійсно, важніше, бо дає найбільш відтінків зміслу, але той, кому не треба буде слова навастривать, той може, так і не довідається, що до слів *острый, острить* і т. д. шлях веде через сл. *навастривать*; більш

того, людина зовсім незнайома з українською мовою, може, звернеться до слова *остріє*, при котрому на першому місці стоїть *вістря*, і почне утворювати з нього *вістрий*, *вістрийти*... Таким же чином до слова *видіть* треба добиратись через слово *увидать*; немає слів *угодливий*, *угождать*, є тільки *угодничать—годити*, *догожати*, *панькатися*“. Подібних прикладів можна б навести і більше, але, здається, досить і зазначених, щоб побачити, як не легко іноді користуватися словником Т-ва „Час“, хоч, безумовно, праці і знання на нього доложено багато.

Проте, добір слів ще не найголовніша частина справи. Більше значіння має переклад їх, і тут теж далеко не все добре.

Часто словники зовсім не рахуються з тим, в якому розумінні можна вживати те або інше слово. Наприклад, Кишеньковий словник передає сл. *листв* словом *аркуш* і не пояснює, що це вживається тільки про папір, як і для *лица* зазначено *лице*, *вид*, *обличчя*, *особи* ж нема, через що незрозумілим залишається, чому це *личний—особистий* утворено не од тих слів, котрі зазначають *лицо* (див. теж саме, що-до *лица* і *личний*, в словниках д. Степаненка, д-ки Коломийченко); *кормз* у д-ки Коломийченко передано через одно слово *паша*, хоч о-бік читаємо: *кормить,-ся—годувати,-ся*, *харчувати,-ся*; у тієї-ж д-ки Коломийченко для сл. *настоящий* зазначено *сучасний*, *теперешній*, а *настоящий*, яко *дійствительный*, *подлинный* (*справжній*, *правдивий*), не наведено; додамо до того, що у д-ки Коломийченко і незалежно від того взагалі нема слів *дійствительный*, *подлинный*, так що до перекладу на українську мову російських слів *настоящий—дійствительный*, *подлинный* у неї ніяк вже не добереться. Навпаки, д. Степаненко дає тільки *настоящий—справжній*. Або далі візьмемо у д. Степаненка такі слова, як *жирз*, *пелена*. Перше з них передано одним словом *здір*, тим часом як *здір* зазначає тільки внутрієне сало; *пелену* передано через сл. *пелюха*, хоч як раз там, де по російськи вживають слово *пелена*, а не *пеленка*, треба іншого українського слова (*обрус*, *своєток* і т. в.); з двох слів, що стоять при рос. *ель* на першому місці у д. Степаненка з'являється *башта*, котра може зазначати тільки „стару, товсту ялину“ (Словарь української мови Б. Грінченка I, 1 ст. 35).

Поруч з такою неповністю йде й нерівнозначність українських та російських слів в словниках. Так, у д. Лебеда *коварний—*

хитрий, як і у д-ки Коломийченко *коварство—хитрощі*, тим часом як поряд *коварный* у неї—*лукавий*, *зрадливий*, пор. *далі корявий—кривий*, *рябий* (Коломийченко; на першому місці при рос. *корявый* стоїть *кривий* і в словн. Т-ва „Час“, хоч, наприклад, у Грінченка, II 303 ст., такого значіння сл. *кривий* зовсім не зазначено), *мнительный—непевний* (Лебідь), *жутко—тяжко* (Степаненко), *слыдовать—наслідувати* (Лебідь; див. у Грінченка, II т., 520 ст.: *наслідувати—наслідувать, подражать*), і т. в.

Нарешті є й цілком помилкові переклади: *мнимый—уданий* (Лебідь; див. у Грінченка, IV т., 317 ст.: *уданий—удачный, удавшийся, красивый, способный, годный*); *ехидный—жадликий*, *ехидство—жадливість* (Степаненко; див. у Грінченка, I 3 ст. 170: *жадливість—жадання*), *мочь—мочити* (?) (Степаненко).

Але і тоді, коли впорядчики дають слова, що по своєму значінню цілком відповідають одні другим—українські російським, вони далеко не завжди звертають увагу на те, щоб перш над усе користуватися словами, яких можна більш широко вживати. Наприклад, д-ка Коломийченко *колету* зазначає тільки словом *метла*, що, дійсно, відповідає народній мові, але по-за межами її не поширено; у д. Багрія *наборщикз—зецер*; у д. Степаненка *раковина—мушля* (у Грінченка цього слова зовсім нема, замість нього—*черепашка*, IV, 456), *котловина—улога*, *макотерть*, хоч замість першого з них частіш бачимо сл. *улогвина*, а друге і зовсім випадкове слово (Грінченко, II, 400); д. Дубровській на першому місці при р. сл. *рукоятка* пише сл. *антаба*, тим часом як в його ж Українсько-Московському словнику *антаби* нема; у нього-ж: *невнятный—молотливий*, котрого теж нема в Укр.-М. словнику того-ж автора; *проклятый—яропужий*, *яропудів*, *клятий*, *проклятуций*, *проклятий*, а *проклинають—клясти*, *проклинати*; *проклятив—клятьба*, так що, виходить, для р. сл. *проклятый* перевагу взяли українські слова, котрі мають найменч звязків з іншими словами того-ж пня і взагалі уживані менче (ні *яропужного*, а ні *яропудова* в Укр.-М. сл. д. Дубровського тако-ж нема); *кривить—карлючити*, *кандзюбити*, і більш нічого, хоч в Укр.-М. сл. читаємо: *кривий—кривой, ложный, кривина—кривизна*, як і в Моск.-Укр. сл. рос. *криво—укр. криво, кривобокій—кривобокий*, а не через пень *карл* або *кандз*. Пропонувати такі слова тим, що вчитимуться укра-

їнської мови, це надавати їй того колориту, з-за якого вона вже одержала не мало нападків. Такою недбалістю, що-до вибору слів, грішати майже всі зазначені словники, крім словника Т-ва „Час“.

На жаль і в цьому останньому, як взагалі і по інших малих словниках, показано тільки називні одмінки та дієменники; в багатьох випадках цього буває досить, щоб можна було користуватися словниками для розмови та писання, але далеко не завше; через те бажано, крім називного однини іменників, подавати родові однини і називний множини, а придієлословах—і особу тепер. часу.

Не менш важно знати управління слів, бо воно в українській мові теж не завше відповідає російському, і ніяка граMATика всіх випадків його передбачити не може. Словники, що мають на меті практичні завдання, повинні це зауважити, але досі цього не зроблено зовсім.

Навіть не всі словники зазначають наголоси на словах (див. словники д. Багрія, д-ви Коломийченко, д. Степаненка), як не дуже-то дбають про правопис. Тут, певна річ, мають не мале значіння сучасні обставини друку, але могли-ж, наприклад, д. Дубровський і Т-во „Час“ випустити словники і чепурні, і навіть більш-менш красиві; інші складачі, видимо, більше дбали про хуткість і напад: гаразд, що є великі словники, з котрих можна виписувати потрібний знадіб; не дарма в словнику д. Степаненка наприкінці зневацька з'явилися „додаткові слова“, це б то, просто кажучи, слова, що їх перестушено в свій час за-ради посіху.

Таким чином, нові словнички, не лічучи старих — великих, поки що не задовольняють всіх потреб, які можуть до них бути; більш певні словники д. Дубровського та Т-ва „Час“.

Що-до словників *українсько-російських*, то тут д. Дубровський панує майже без конкурентів; його словник, складений ще за старі часи, має тепер вже шосте видання, хоч зміст його теж не зовсім упорядковано.

Цікаво помітити, що навіть в далекому Гельсінґфорсі тамошньою українською „Прогресією“ видано в 1917 р. маленький чепурний українсько-російський словник д. Безкровного та Переяславця, мета якого — „допомогти громадянам менш свідомим при читанню часописів, книжок і т. и.“. Так ширяться інтерес до України та українознавства, а де він є, там знайдуться й джерела для його задоволення.

Проф. А. Лобода.

677 Термінологічний збірник Міністерства Шляхів. Ч. I. Київ. 1918. 1—64,8°.

678 Московсько-український термінологічний словник. Додаток ч. I до першого числа Термінологічного Збірника Міністерства Шляхів. Київ, 1918. 1—24, 16°.

679 Українсько-московський термінологічний словник. Додаток ч. 2 до першого числа Термінологічн. Збірника Міністерства Шляхів. Київ. 1—24, 16°.

Визволення нашого народу з московського політичного поневолення ознаймилось одночасово думим змаганням визволення з дужого ще поневолення, поневолення духового, чужекультурного. Приспаві чужоземним державним гіпнозом духові сили нашого народу живо прокинулися до творчої роботи піднесення культурного рівня і реставрації національних форм життя в державно-адміністративнім укладі. Завдання колосальної державної ваги і великих труднощів. З одного боку треба було підсумувати висліди попередньої культурної роботи і пристосувати їх до нових потреб життя, з другого утворювати нові дороги в царину тих перспектив, що їх відслонювали нам нові життєві обставини. Многогранність суспільно-адміністративного життя природно вимагала певної спеціалізації в роботі, і ото ми бачимо, що при різних міністерствах, як наприклад, Справедливості, Війни, Здоров'я, Шляхів і в'язн. постані термінологічні комісії спеціалістів, що працюють кожна в парні свої спеціальної офіції, систематизуючи та санкціонуючи до поточного вживання відповідні терміни і націоналізуючи справування в дотичних інституціях.

На жаль ця важка і відповідальна робота в національнім будівництві не минула своїх тернів. В міру того, як керма уряду грою історичної випадковості стала переходити знову до рук московських, творча робота в інституціях наших починає гальмуватись, спинятись і почасти нищитись від рук ворожих елементів, що де-далі дужчають в своїх істеричних викриках про переважність московської культури над нашою і через те начеб то її обов'язковість для нас.

Пальму першенства в антинаціональній руйнуючій роботі взяло міністерство п. Романова. Ще за центральної Ради в Міністерстві Судових Справ організовано при Кодифікаційній Комісії групу юристів для уложення правничого словника. Той словник вчерні вже на весні був цілком готовий до друку, в протязі літа остаточно редагувався і зредаговано його (вже до літери Р і при-

готовано все, щоб негайно приступити до друкування, але п. Романов все відволікав справу і нарешті „упразднил“ словничу Комісію при своїм міністерстві. Справа з друкуванням словника заборалася.

Ми не будемо довго спинятися на всіх переполах в нашій культурній роботі. В боротьбі двох культур це неминуча річ, а ми повинні консолідувати свої сили і з подвійною енергією провадити справу відродження нашого народу. Взагалі кажучи, культурна наша робота швидким кроком посуває наперед і праці комісій мають незабарі оголоситися друком. Окрім згаданого правничого словника невдовзі друкуватиметься словник медичний і військових термінів, словники технічні і наук природничих. Термінологічна Комісія Міністерства Шляхів вже почала оголошувати друком свої праці в подібні неперіодичних збірників. В першій числі термінологічного збірника розміщено: накази, що дотичать термінологічної справи, назви станцій, зупинок та розминок Лівобережної, Правобережної і Подільської залізниці, вказ скорочених телеграфних адрес залізничної служби, відділів та посад, зразки печаток, перелік написів та таблиць станції „Київ пасажировий“ і типові написи залізничних помешкань. До збірника додано два словнички: московсько-український і українсько-московський.

Важка праця Комісії заслугує на повне признание і, взагалі кажучи, виконана щасливо. Невеличкі хиби цієї роботи в жоднім разі не позбавляють її високих прикмет і не зменшують великої заслуги Комісії в її відповідальній перед українським народом праці.

Дозволю собі кілька незначних уваг, що може почасти припадуться Комісії. На стор. 9 станцію „Плиски“ означено по-укр. „Пліски“ — це помилково: нарід зве „Пліска“. Що-до зразків печаток, то вони подані дуже доброю українською мовою, так само й перелік написів і таблиць станції „Київ“, але тут ми завважили деякі слова, що краще б їх уникати, так, напр., замість „станція“ краще „стація“; замість „дожидальня“ тільки народне (в Херсонщині) „чекальня“; замість „чепурня“—певно шгучного походження—народне „вбиральня“ (зап. в Житомир. пов.); замість „внески“ (стор. 65 № 26) треба „вкладки“. Взагалі слова „внесок“ в нас часто вживають неоправно в значінні московського „взнос“ (може в наслідок звукової асоціації), тим часом, як воно рівнозначне московському—„предложеніє, заявленіє“, а „взнос“—„вкладка“. Да-

лі: „скринька для недокурків“, треба „скринька на недокурки“; „каса для розсилки часописів“, треба „каса до розсилання часописів“ („розсилка“—московська форма). „Чоловіча голярня“ краще „музька“; „По довідки звертатися до“ краще „по довідки вдаватися до“; „роздягальня“, треба „розбиральня“.

Проф. Є. Гимченко.

VIII. Часописи.

680 Педагогічний журнал для вчителів початкових шкіл на Полтавщині. № 7—12. Друге півріччя 1917 року. Видання Подтавської Губерніяльної Управи. 130 стор. Ціни не визначено.

„Нам дано змогу покласти підвалини майбутньої рідної школи“. Потрібна нам „не еволюція взятої за взірць чужоземної школи, не революція її, а нова, цілком нова наша школа“, з мовою матері, з любовію до рідного краю, діяльною, творчою любовію, „яка має наслідки, має силу і переконання в необхідности праці для рідного краю“,—цілком слушно говорить М. Рудинський в своїй статті, яку саме для журналу, що для вчителів початкових шкіл видається, написано.

Інші статті мають більш загальний характер—як от, наприклад, цінна стаття С. Русової про драматичний інстинкт у дитини, або Ф. Чайківського про організацію Просвіти,—що робить книгу цікавою для ширшого кола читачів. Вбачаючи справжній підвалини розвитку дитини в національному вихованні, яке дає дитині рідний матеріал краси, розуму, естетички, вікової творчости, С. Русова провадить розмову, як ужити найкраще драматичний інстинкт дитини, так щоб він став міцним фактором виховання щирого патріотизму щирої любові до свого рідного краю. Національні гри, співи й танці, народня казка—от справжній педагогічний, потрібний в данному ділі матеріал. „Звичайно, зауважує автор, треба з казок брати тільки такі, що не мають нічого недотеного, що могло б налякати дитину, або грубими негарними постантями чи словами зіпсувати естетичне вражіння від казки“. Громадянство повинно зібрати наші народні гри, бо то коштовний за-для виховання скарб.

В. Чередниченко в статті „Дитяча книжка на селі“ слушно зазначає, що у нас „псевдо-дитячих письменників не було зовсім“. Українська дитяча література не знає таких писаннів, які російський дитячий ринок засмітили. Автор, докладно показуючи, яким вимогам повинна задовольняти

гарна дитяча книжка, сподівається, що видавничу діяльність для дітей, з огляду на велику відповідальність в цій справі перед народом, сміливо й рішуче візьме під свій досвідчений погляд українське вчителство.

Статтю Ф. Чайківського не закінчено і через це ще не час по суті висловитись про неї. Тема її — організація „Просвіт“ — цілком сучасна; автор детально обмірковує справу, дає добрі поради діячам освіти народної. З боку форми статтю не досить оброблено, через це, наприклад, залишився в статті в первісній редакції уступ про діточок, що „одіти в козацькі строї проголошують агітаційні (!) промови“,—ілюстрація до думки автора, теж негарзд викладеної, що мовляв „який же матиме вплив на село як скоро батьки перейматимуться тими думками, які будуть проголошувати їхні малі діти“. Гарну саму по собі думку незручна форма викладу у автора звела на курйозне непорозуміння.

Даючи місце таким статтям не виключно професіонального змісту, складаючи так само одділ просвітньої хроніки, керовники педагогічного часопису мають в тому рацію, бо, через брак інтелігентних сил, у нас учителю початкової школи доводиться і в дошкільному вихованню порадником бути, і „Просвіту“ засновувати, і багато іншого чого такого часто робити, що вимагає не фахового знання, а тільки но інтелігентности. „Живно велике, а робітників мало“ на Україні.

В книзі маємо педагогічну хроніку, докладний бібліографічний одділ з рецензіями на дитячі книжки переважно; покажчик книжок для дитячого читання і кілька порад тим, хто керує дитячим читанням, а також покажчик літератури підручників.

В. Страшкевич.

681 *Універсальний журнал. Двохтижневик* р. 1918. Жовтень, ч. 1, ст. 16, in-folio, ц. 5 гривень. Київ.

682 *Оно. Ілюстрований український часопис. Українське видання. Виходить щотижня, ст. 16. Окреме число 50 коп. Вид. „Гальбус“.* Київ-Берлін.

Ще одну прогалину в нашому видавничстві заповнено; не цілком, звичайно, одже кладуться вже перші цеглини. Маємо родинний літературно-ілюстрований журнал; маємо й ілюстровану хроніку біжучого життя.

„Універсальний журнал“—спроба видання родинного часопису, про потребу якого й говорилося, й писалося багато. Але ж важко було зробити щось конкретне, з ог-

ляду на ті несприятливі умовини для продукції друків, які довелося нам зазнати з моменту, коли далась в руки змога вільно ширити наше слово. А позаяк з кожним днем ті прикрі умовини набірали що-раз більших труднощів, — то все надалі одсувалася можливість розпочати цю важку й цікаву справу. Однак, не зважаючи ні на що, видавництво „Грунт“ зважилось підняти тяжке діло на свої млоді плечі—і ми маємо перше число часопису.

Жичимо повного успіху новому товаришеві, перед яким стоїть благородне завдання бути потрібним гостем в нашій інтелігентній родині українській; навіть більше— в кожній родині, що живе на Україні.

Вітаємо тим більш, що перша спроба робить цілком приємне—й з зовнішнього боку і з боку змісту—вражіння.

Не будемо пророкувати, чи зможе справитись редакція з тою надто широкою метою, яку вона собі ставить, коли каже, що „освітлюючи українське життя у всіх його проявах крізь призму державности, національности та демократизму, наш журнал буде намагатися стати не тільки по назві, але й по змісту—універсальним“. Не будемо тим більш, що згодом, коли прийдуть інші, спокійні обставини життя,—й потреба в такому завданні для окремої редакції бути не може, бо й не можна „обняти необ'ятного“, й універсализм у всякій справі легко призводить до верхоглядства та ділетанства. Але ж тепер, поки „Ун. Журнал“ є одноким часописом такого типу, він volens-nolens мусить намагатись переводити в життя це завдання.

Звичайно, од першого числа не можна вимагати й викристальованого плану й цілком видержаного типу часопису, бо така вже доля всякого часопису, що він тільки тоді може збагатіти на зміст і всякий літературний матеріал, коли вже передібає самотужки перші важкі кроки. Але ж не зважаючи на це, редакція зуміла зробити й перше число цікавим і ріжностороннім.

Центральне по інтересу місце поміж матеріалом літературним безперечно належить блискучій по формі статті *М. Сріблянського*—„*Quo vadis, Україно?*“ Легким стилем, граючись парадоксами, дає Сріблянський інтересно скомпонований прогноз сучасного світового соціально-політичного катаклізму й закінчує його бадьорими нотами оптимізму. Це власне не публіцистика—а тема для соціального роману. Інтересна і доречна замітка *Омелька Г.*—про *М. С.*

Грушевського, написана стисло, але повно й задушевно... Присмілий психологічний шкід з весняних переживань юнака гімназиста дав *О. А. Грудницький* („Па провесні“). Граціозний вірш *В. Кобилянського* „П'янино“; вчасна стаття *В. Підгаєцького*—про „Гішпанську хворобу“ (чому не еспанську, або іспанську?), хороший етюд Тегенгрена, трохи грубовато перекладений *І. Оппоковим*; дотепно зложе на *всячина*—все це дає приємну й цікаву лектуру.

Одно, чого треба побажати, щоби в дальших числах було більш помітно червоного редакторського олівця що-до мови. Ми переживаємо такий час, що з цього боку наші часописи, як і взагалі кожен друк, повинні особливо дбати про чистоту мови,—бо з книжки, з журналу, з газети люде вчать говорити й писати по своєму. Отож треба дбати, щоб для тої науки давалися добрі зразки.

В дальшому, певне, редакція змінить також і формат, характер якого, певне, залежить від того, що немає иншого сорту паперу; бо-ж такий великий формат ілюстрованого часопису утрудняє його зберігання в порядку й чистоті. Ілюстрації, як на наші часи, пристойні.

* * *

„Око“ вже давно оглядає з Берліна наше українське життя. От же до останнього часу воно ніби дивилось в два боки разом, подаючи московський і український тексти. Тепер—це виключно український журнал, що дає в дуже добрих малюнках значний фотографічний репортаж, одбиваючи й українське й світове життя.

Але, стоячи на висоті з боку ілюстраційного, що-до виконання, часопис трохи шкутильгає з боку літературного: мова часами просто неможлива, потворна. Тим часом, зарадити цю справу так легко: треба мати в редакції тільки одну добре грамотну людину, й з цього боку журнал одразу стане цілком пристойним. Не завше також буває щасливим і підбор малюнків: наприклад репродукції картин московських малярів, здавалося, могли-б і почекати, принаймні до того часу, поки „Око“ спроможеться ознайомити українських читачів з працями національних артистів.

В. Старий.

IX. Медицина.

683 *Др. М. П. Левицький. Про холеру.* Вид. „Укр. Мед. Вістей“. К. 1918. Стр. 16. Ц. 50 шагів. „Передрук заборонено“.

Майстерні й хороші популярно-наукові книжки *М. Левицького* відомі всім старшого віку українцям, що в недавні ще часи переважно працювали в справі поширення в народі популярної літератури. Не менш хороша й ця брошура-метелик, написана легкою мовою, стисло, ясно й зрозуміло самому найтемнішому читачеві з села. І редакція „У. М. В.“ дуже добре зробила, випустивши цього метелика, який опріч практичної мети—врятування од страшної пошести, матиме, ще й значіння з того боку, що ламає розповсюджені в народі забобони відносно холери.

Незрозуміло тільки, на що на такій брошурі, що повинна як найширше розповсюджуватись, надруковано *ote veto*: „передрук заборонено!“ Думається, що на ній треба було б зазначити якраз навпаки: „передрукуйте й поширйте!“

В. Королів.

X. Поесії.

684 *Народня бібліотека № 1. Степан Руданський.* Співомовки. Біографічний нарис написав *Юх. Мих.* Видання т-ва „Грунт“. Київ. 1918. 64 ст. Ц. 1 карб 75 коп.

685 *Степан Руданський.* Лірика. Співомовки та байки. 1918 р. м. Н.-Ушиця на Поділля. 80 ст. ц. 1 р. 50 к.

„Був це перший, може, по Шевченкові поет на Україні, якому сила поетичного таланту давала надію на велику й корисну діяльність для рідного краю“, — пише про Руданського історик української літератури *С. Сфремов* („І. У. Ц.“, 284 ст.). На превеликий жаль і поетичну діяльність Руданського майже зовсім не обслідувано, та й самих творів його тепер не дістати на книжному ринку у попередніх виданнях. Але вже бачимо деякі спроби видати хоч окремі частки літературної спадщини славетного поета. В книжці, яку надруковано на Поділля, є й лірика, й співомовки та байки. Але Руданський часто „розмінюється на порожні блискучки“, як каже *С. Сфремов* про більшість „приказок“,—тому і слід було б для видання з увагою переглянути ці анекдоти і зробити вибір. Це досить гарно вчинило в-тво „Грунт“. В його виданні ми не знайдемо анекдотів, гумор котрих у Руданського де-коли грубий і має відношення до окремих національностей — наприклад, не

зустрінемо таких віршів, як „Жид на ча-тах“, „Невинний Мошко“, „Московська ікра“, „Москаль на волах“ та інші, що ввійшли в книжку, видану на Поділлі. Зате у виданні „Грунта“ є чимало гарних приказок, на яких не зупинились складачі подільського видання.

Останнє має добродійну ціль—„Увесь прибуток од видання піде на відкриття „Просвіти“ в с. Глибоці на Поділлі“. Книжку надруковано на гарному папері, ціна дешева тоді як видання „Грунт“ коштує дуже дорого, папір в ньому зовсім поганий, лише вражає малюнок (А. Середи) на обклашці.

П. Філінович.

686 М. Савицька. Тарас Шевченко. Життєпис і вибір з „Кобзаря“. У Подтаві. Року Божого 1918. Ціни нема. Стор. LXII + 72.

Прийшла пора, коли і ми масмо вже кількітні видання вибраних творів наших авторів, пристосовані до розуміння малих читачів і для їх національного освідомлювання.

Педагогічне Бюро Подтавської Губернської Народної Управи зробило гарний почин, випустивши написаний д. Савицькою життєпис Кобзаря з додатком вибору з його поезій. Життєпис написано гарною, зрозумілою мовою, з погляду педагогічного в ньому підкреслено всі відповідні моменти. Вибір поезій, зроблений редактором, свідчить про те, що він розумів, для кого і що треба взяти з коштовної скарбниці Тарасової. Гарний, чіткий пірфт, досить білий папір — цілком відповідають меті, для якої призначені це видання.

Можна тільки мріяти, щоб у кожній українській школі кожний учень безплатно одержав таку книжку.

П. Зайцев.

687 Т. М. Сопільнюк. Вірші. м. Новий Орлик на Подтавщині. Друкарня „Мо-зе-Ро“. м. Кобеляк. 1918 р. 20 ст.

Якесь іділично-солоденьке життя малює маленька книжечка віршів д. Сопільнюка.

Содовейко у садочку
Веселенько заспівав
Він людей у ходоцюку
З ранком гарним привітав.
...Скоро мати встала, вмилась,
Заказала всім вставати,
Щиро Богу помолилась
Тай почала прибирати (2 ст.)

Або ось ще:

Іташки веселенько щебечуть в садочку
Радіють і моляться люди усі. (15 ст.).

Таких сантиментальних віршів є чимало у д. Сопільнюка. Він невдало переспівує Шевченка та інших поетів—напр., „Ангел“ (чому не „Янгол“?) нагадує про Лермонтова;—і зовсім, як видно, не чув у своєму провінціальному захистку не тільки про нові течії в українській поезії, а мабуть, не знайомий і з поетичним багатством попереднього часу. Тому й лише пікчемні вірші.

П. Філінович.

XI. Релігія та церква.

688 А. Стельмах. — „Теїстичний світогляд в наші часи“, ч. I. Вид. Товар. св. аз. Павла, Львів, 1912 р., ст. 94, ц. 2 карб. 60 к.

Ще славнозвісний фундатор позитивизму О. Конт у своєму відомому „законові про три фази“ духово-культурного розвитку людности (релігія—філософія—наука) підкреслив велике, хоч і переходове, значіння філософії для культурного поступу людства... А ще раніш його англійський філософ. Фр. Бекон, будуючи свій „Новий Органон“ (перший зародок індуктивної логіки), висловлював тверду націю, що наступить час, коли наукові винаходи залежатимуть не від щасливого випадку, а будуть таким же натуральним висновком спостереження та досвіду, яким є логичний висновок до відповідних тез логичних... Зробить же те строго-науковий спосіб досліду, заснований на індуктивній логіці. Звідсіль бачимо, що вже давно людність в особі своїх кращих представників певно й твердо оцінила велику вартість філософії для свого культурного існування.

Спостереження над життям найбільш розвинених народів неначе-б то обґрунтовує ту думку, що можна передбачати з більшою-меншою певністю наближення й тої стадії в духово-культурнім розвитку нації, за котрим повинна розпочатися в житті її більша чи менша продукція філософської думки. Таким передвістником є розцвіт красное письменства національного... Принаймні, так було зі старовинними греками, латинцями, германцями та инш., це наче б то відбувається й з сучасними росіянами...

Що-до України, то її народ виявив уже свій розум філософський в глибоко-змістовних думках народніх, казках, байках, прислів'ях. У творах українських письменників—полемистів XVII в. можна зустріти теж думки глибокофілософські по змісту... В XVIII в. Україна дала філософську по-стать може вселюдської вартости в особі добре відомого „старця-філософа“ Гр. С. Сковороди. І наскільки цей „Сократ український“ при інших обставинах міг би мати світове значіння, видно з того, що він, сучасник величезного філософа Канта, добре добачав і в своїх розмовах-бесідах ясно зазначав головні хибі кантівської гносеології раціоналістичної, там часом як хибі ті стали зрозумілими тільки для наших сучасників, та й то ще не для всіх... В XIX в. Україна дала двох мислителів: П. Д. Юркевича та Вол. В. Лосевича. Хоч обидва вони й працювали на Москві та писали свої

твори мовою російською; але як по народженню, так і по своєму психичному складові—були вони справжніми українцями. Юркевич головними рисами свого світогляду філософського наближається до Сквороди, а його славетна актова промова, що була виголошена на роковинах Московського університету року 1865-го: („Розум по ученню Платона і досвід по ученню Канта“).—з'являється єдиною в світовій літературі філософській, шасливою спробою сполучення Кантового раціоналізма з містичизмом Платона. Нарешті через Вол. Соловйова, вчителем якого був Юркевич у Московськiм університеті, він поділяє славу фундатора соловйовської філософської школи т. зван. „конкретного ідеалізму“ в Росії. що дала вже чимало видатних своєрідних творів філософських... Лесевич, найкращий знавець Конта, добре,— може, як ніхто—бачив хиби контівського позитивізму й намагався заглибити філософські засади свого вчителя. І невідомо, до яких би він прийшов остаточних висновків, коли б йому вдалося здійснити всі думки свої про „критичний позитивізм“... Ось же бачимо, що вкраїнці навіть серед обставин, що безпримірно пригноблювали їх розвиток духовний та тривали цілі віки, — встигли виявити великий філософський хист.

Теперішній високий рівень красною письменства на Україні та умови вільного життя її майбутнього дозволяють гадати, що незабаром і у нас розпочнеться широка та глибока філософська творчість, яка і буде своєрідною виявою багато обдарованої влачі народу нашого. На нас же, сучасників, лежить великий обов'язок як найкраще виготовити переліг народній для посіву філософського та на добрий і певний шлях направити майбутню філософську культуру на Україні.

Це повинно робити перш за все через народню школу. На нашу думку в програмі середньої школи української (старших класів) повинно зоставити т. зв. „філософську пропедевтику“ (психологія, логіка та коротка історія філософії), як це й було в школі російській. Але викладання її в школі українській треба поставити краще й ґрунтовніше... Пропедевтику слід поділити на між двома старшими класами, а між трьома; як ідо можливо, в останнім класі потрібно призначити на вивчення історії філософії не дві тижневих години, а більш... Філософські катедри в університеті час уже вивести з теперішнього їх ненатурального становища якоїсь пристяжки до філологічного факультету та розгорнути в окремий відділ. При філософськiм відділові повинно також

заснувати філософський та психологічний семінарії та часопис з популярними прикладами...

Таками засобами збудується у нас приязна атмосфера духова, що даватиме нашій молоді, а, значить, і громадянству—сталій, критично обміркований світогляд, ясну та здорову мету для життя й діяльності, а, головне, підсилить у них духовий опір, що зробить надалі неможливим той ганебний стан духовий, коли у нас ставали за якусь пошесть духову чужі, переважно західні нігілістичні філософські теорії, що на ріднім ґрунті давно вже вважаються за помилку... Це є єдино надійним ґрунтом для найкращого розвитку доброї своєрідної науки української та національної культури взагалі...

Такі ось думки викликала в мене ця поважна книга д. Стельмаха, заголовок якої виписано вище. Її як раз і присвячує автор обстоюванню теїстичного світогляду проти модної за наших часів матеріалістичної „системи монізму“ Гекеля, що так безсердешно підтинає орляні крила культурної людини, позбавляє її гідности людської та розхитує й знесилює її життє-здатність.

Автор поводить ся зі своїм супротивником цілком науково: він не тільки вдається в логістику, але й ставить перед очі велику кількість таких наукових спостережень та фактів з різних країв світового життя, яких монізм не має сили пояснити з свого погляду. А він же з погордою зве себе строго „науковим“ світоглядом!?

Автор поділяє свій дослід на такі розділи: „Синтеза світогляду. — Бог у вселенній.—Початок всесвіта“,—і наводить багато гадок про „мирові загатки“ найкращих західно-європейських вчених, котрі переконують читача, що ще досить зарання здавати до архиву історичного „теїстичний світогляд“... Хоч це ще тільки 1 ч. надуманого автором твору, але й вона вже дає читачеві закінчені тези для світогляду.

Щиро радимо громадянству, а особливо молоді—уважно прочитати цю книгу... Вона буде також дуже корисною й за-для законночятелів наших при викладанні курсу 7-го класу середньої школи...

Чимало тільки шкодить книзі галицька мова, якою писано книгу: читачеві трапляється часом розгризати дуже міцну шкарлупу, поки добереться до зерна. Але й з цим мусимо миритися, бо автор має право відповісти: „feci quod potui, faciant meliora potentes“.

Свящ. Олександр Ходзицький.
Digitized by Google 922

Видавничча хроніка.

● „Фонд видавництв при Кам'янець-Подільському Університеті“. В день урочистого одкриття університету в Кам'янці-Подільському від імени десяти київських видавництв: „Г-ва Час“, Г-ва „Вернігори“, В-ва Є. Черновського, Т-ва „Дзвін“, Т-ва „Українська Школа“, В-ва „Бібліотека Молодість“, Т-ва „Січ“, В-ва Ріона мови“, Т-ва „Вік“, Т-ва „Друкарь“ було подано привітальну адресу й офіровано 35.000 карбованців на заснування фонду для видачі премій за кращі наукові праці з обсягу дисциплін історико-філологічного факультета.

Привітання було складено в такій формі: Високоповажний Пане Ректоре і Панове Професорі! Тихо і непомітно в вохких сутеренах та в убогих студентських кімнатах суцалася тоненька нитка культури Української і здавалося, що от-от вона перерветься останніми часами нашого лихоліття, та не судилося лхкій долі насміятися над нами: одужала і зміцніла тілом Україна і перше, чого запрагла вона — була освіта і наука. Приголомшена роботою в щільні соколом винозорим знялась оновлена думка учених наших на зустріч проміню ясного сонця; розсправили зв'язані руки письменників наші, вийшли на світ волі і нечислені видавництва наші (укр.), Побіч з творчою державною працею закінчила робота на друкарських станках і полетіли до нашого змодернізованого люду мільйони листів з дрібними знаками великої мудрости та знання: бо „сладкій медвяний сот і сахар, обоей же добрей книжний разум“. І от тепер, коли на нашій землі будуються храми культури — ми, Видавництва Українські, що за свій обов'язок вважаємо розносити з тих храмів скрізь по нашій країні перлини творчести національного розуму — вітаємо світле свято закладення нового храму науки. Молоді ми і не досить ще сильні, але ж хочемо і від себе покласти хоч маленьку цеглину на фундамент цієї величної в майбутньому будови. Просьмо прийняти од нас разом з найгостящими побажаннями буйного успіху скромний дарунок, що буде зернятком горчичним фонду на видачу премій за твори вчених українських. Цією лентою нашою хочемо зробити лише добрий початок, вірючи Арістотелеві, який говорив: „Початок — більш половини справи“.

Видавництва — ініціатори цього фонду звертаються з закликом до всіх, хто продукує друку, щоб вони й своїми пожертвами допомогли зросту цього фонду, що може стати згодом значним чинником в розвитку культури національної.

● Видавництво „Час“ друкує в Берліні велику читанку В. Доги „Наше Слово“ (частина перша) з малюнками, зробленими по замовленню Т-ва спеціально для цієї книги артистами-маларями: І. Іжакевичем, С. Коповалюком, О. Судоморою. В недалекім часі книжка має бути у Києві.

● Те-ж видавництво цими днями випускає книжку сенатора П. Стебницького — „Між двома революціями“. Обкладинка роботи О. Судомора.

● Воно-ж розпочинає друк підручника по Українській історії для гімназій, написаного М. Григорьевим.

● Цими днями має піти в продаж одривний календарь „Час“ на рік 1919. Уложено календарь по новій системі: на спінках листка так розміщено літературний матеріал, що ті люде, які зберігають листочки календаря, наприкінці року матимуть

сім окремих книжечок такого змісту: 1) Паремія мудрість (збіорчка українських приказок); 2) — Діалог визначних людей — (афоризми світових письменників, учених та громадських діячів); 3) — Розвага для дітей (казки, вірші, загадки, забавки, круті головки); 4) — Розвага для дорослих (анекдоти, анекдоти морески, сміховина); 5) — Коротка історія України; 6) — Порядки для сільських хазяїв та господарів; 7) — Інформація в справі літератури й освіти.

На передках листочків опріч календарних відомостей та святців зазначено видатніші дати життя України й світового.

Календарь на р. 1919 видруковано в дві фарби (свята — червоном).

● Вид. „Дзвін“ і „Українська Школа“ у Києві приступили до видання серій книжечок — „Шкільна бібліотека“, — пристосованих до шкільного вивчення.

● Там-же друкується „Хрестоматія Я. Ченієв“ в окремих книжечках для читання дома і в школі (Перший десяток для дітей 1-го року навчання).

● Видавництво „Крилиця“ у Києві друкує такі книжки: С. Єфремов. Історія українського письменства для шкіл; О. Білоусенко. Вінок. Читанка, ч. III. Чупринка, Гр. Поезії. т. IV; Олесь, Гр. Поезії, т. III, IV і VI; Українські казки з мал. П. Лапіна; Рудницький, Мих. Між ідеєю і формою (збірник статей); Салковський, О. Нова Україна (збірка статей); Маковей, О. Прошення і збірник оповідань; Яв. Франко. Лис Микита з мал. П. Лапіна; Білоусенко, О. „Було колись“, ч. I і II (читанка з поля історії).

● Воно-ж готує до друку повне зібрання творів М. Коцюбинського під ред. Мих. Могилянського.

● Т-во „Зернигора“ у Києві закінчує друком такі підручники: Берн, П.: Основи природознавства; Калішевський: Латинська граматики; Крушельницький: Читанка, ч. I—8; Крижаневич: Конспект по історії України; Кравчук: Конспект геометрії.

● Воно-ж розпочало друкувати „Загадну географію“ ч. II і III Богола; В. Щербаківського. Авхітектура у різних народів і на Україні (нове доповнене видання); Рудницький, Ю.: Підручник німецької мови; П. Ч.: Український Робінзон.

● Те-ж Видавництво приступило до видання цілої серії музичних творів А. Кошиця, К. Стеценка, М. Лисенка, Степеного і Якименка.

● Видавництво „Дніпросоюзу“ у Києві друкує такі книжки: Є. Єгоров: Рахівництво в сільських споживчих товариствах; Ленський: По кооперативній Європі (з ілюстраціями); Проф. М. Туган-Барановський: 1) Політична економія. Популярний нарис; 2) Соціальні основи кооперації; Трудовий Всеукр. з'їзду представників союзів споживчих кооперативів у Києві; Герє: Робітничі кооперативи в Німеччині; Дніпровський Союз Споживчих Союзів України. (Справочно-інформаційне видання з ілюстраціями).

● Видавничче Т-во „Український Агроном“ у Києві друкує такі книжки: Курс хліборобства. Ч. I. Загальне хліборобство; Курс скотарства. Частина загальна: корма, годівля, розплід і догляда. Підручник для с. г. шкіл; Агроном і кооператор III великий збірник статей; А.р. А. Григорюк: План організації агрономичного участка; П. Давно. Про бжід; Д. Грицюк-Кулачок. Про городжу.

● Нове видавництво. Основалось і почало працювати нове видавництво „Наше Діло“ (Київ-Відень). В-во ставить собі метою видання кращих творів

українських і світових письменників з усіх галузей письменства і науки. Перш усього видаватиметься бібліотека для молоді. В першому році вийдуть такі твори: 1) Ж.-Верн: Подорож до осередка землі; 2) М. Вознюк: 3 молодих літ славних Українців; 3) Г. Уельс: Війна світів; 4) Н. Н. Дніпром до Чорного моря; 5) Н. Н. Оповідання про українських героїв; 6) М. Шокай: Русино землю з осов. Крім того видавництво підготує бібліотеку найкращих повістей і універсальну бібліотеку.

● **Видавництво М. Грінченкової** цими днями має випустити в перекладі М. Загірної роман для дітей *Бічер-Стоу* — „Дядькова Томова Хата“.

● **Воно-ж** випускає нове видання повісті *Б. Д. Грінченка* „Під тихими вербами“.

● **Видавництво „Поступ“** у Києві друкує: М. Загірної — „Розум та почування у живих тварів“; *Е. Амічса* — „Серце“ в пер. Б. та М. Грінченко; „Казки Андерсена“ (т. II).

● **Те ж видавництво** друкує декламатор „*Барвисті Квітки*“ — уложив С. Гаєвський.

● **Видавництво „Сяйво“** у Києві друкує другу книгу містерій і інших поезій *Михайла Семелка* під назвою „Щеро кохає“.

● **Видавництво „Відродження“** у Києві друкує календарь „*Школяр*“ для учнів на 1918 — 19 академ. рік.

● Незабаром вийде з друку в виданні журналу „Народна справа“ книжка *лікаря Захарного* „Про пошесті“.

● **Вид. „Рух“** у Харькові розпочинає видання альманахів збірок нових напрямків літератури й громадської думки під назвою „Літературні Зшитки Рух“.

● **Видавництво „Союз“** у Харькові приступило до друкування 2-ої частини „Хрестоматії по українській літературі“, складену М. Плевака. Ця друга частина охоплює період від Котляревського до наших днів.

● **Воно-ж** друкує словник чужих слів, що вживаються в українській мові, скл. *З. Пиптенко*; *О. Ковець*. — Під небом чужим. Поезії в 2-х збірниках.

● **Вид. т-во „Рідна Думка“** у Харькові підготувало до друку такі переклади: *Г. Данилевського*: 1) Біа на вечоринях (різдв. оповід.); 2) Уманська різня (повість).

● **Воно-ж** друкує *П. і П. Терпило*: Українська грамати́ка-етимоло́гія, підручник за-для середних та вищих початкових шкіл.

● **Видавництво „Січ“** друкує книжку *Б. Д. Грінченка* — „Перед широким світом“ і дві читанки *М. Загірної* — „Наша рідна мова“ чит. II й „Рідна Нива“ (для середнього віку).

● **Те-ж вид.** протягом нелового часу має видати такі книги: *Гр. Коваленко*: Оповідання з історії для початкових шкіл. Вид. четверте доповнене; *А. Берло*: Українська грамати́ка для вищих початкових шкіл.

● **Воно-ж** друкує збірки поезій *Миколи Вороного* в двох томах.

● **Просвітне видавничче Т-во „Рідне Слово“** в м. Білі друкує такі книжки: *Марко Вовчок*: Маруся. (Народ. оповід.); *Т. Шевченко*: Найми́чка. Невольник. Поеми.

Літературне життя.

(Звістки та чу́тки).

◁▷ 8-го листопаду ц. р. сповняється 70-літній ювілей з дня народження відомого українського письменника і громадського діяча *Д. В. Марковича*.

◁▷ Українське учительство в Катеринославі 3-го листопаду ц. р. впорядковувє урокисте святкування 60-ліття з дня народження українського письменника *Адріана Кашенка* й 35-літнього ювілею його письменницької діяльності.

◁▷ *Відділ Санитарної Просвіти Мініст. Народного Здоров'я і Опікування* оголошує конкурс на складання брошур за для селянства і робітництва на такі теми: 1) Наші невідомі друзі і вороги. 2) Пошесні хвороби. 3) Холера. 4) Черевний тифус. 5) Плямистий тифус. 6) Різачка. 7) Діфтеріт. 8) Віспа. 9) Пранці. 10) Сухоти. 11) Пництво. 12) Як годувати дитину.

◁▷ У м. Подгаві має незабаром виходити нова велика українська газета „*Полтавська Громада*“.

◁▷ *Проф. М. Грушевський*, виготовив до друку частину сьому „Всесвітньої історії“ — „Останні десятиліття“.

◁▷ У м. Києві на початку листопаду почне виходити велика демократична газета „*Трибуна*“, яку редагуватиме *О. Саліковський*.

◁▷ Лікар *Захар Біський* має організувати в Києві *центральної експедиції друку*.

◁▷ *Видавн. „Грунт“* оголошує конкурс на оригінальний не віршований твір красномовства.

◁▷ З січня 1919 року у Харькові під редакцією *Б. Різниченка* виходитиме новий місяшник молодих письменників — „*Молодь*“.

◁▷ Художня комісія товариства „Українофильма“ присудила першу премію сценарію *Л. М. Старицької-Черняхівської* під назвою „Вітер з півночі“ (Руйнування Січі).

◁▷ Готується нове зібрання творів *Тараса Шевченка* в трьох томах під редакцією *Богдана Лепкого*.

◁▷ Письменниця *М. Загірна* закінчує переклад роману для дітей *Г. Мало* „Без сім'ї“.

◁▷ *Проф. К. Широцький* готує до видання по-українському свою відому книгу „Київ“, яку було видано по-російському і уже випродано.

◁▷ *Матеріал до біографії Шевченка*. В однім з маєтків Самарської губ. на горічці серед всяких ширгадів місцевий пан-отець, що знав і любив великого поета, випадково знайшов щоденник експедиції адмірала Бутакова на Арадськїм морі, в котій приймав участь і Тарас Шевченко. В тім щоденникові єсть кілька заміток, що стосуються до Шевченка. Під кінець свого життя той пан-отець доручив переховувати щоденник молодому українцеві, а цей добродій, вступивши в число громадян туркестанської центральної громади в Ташкенті, пожертвував цього року щоденник в розпорядження громади. Маючи на увазі велику вартість цього документу для біографів поета і в той же час зважаючи на небезпешність комунікації поміж Україною та Туркестаном, яка своїм наслідком могла-б випадком мати згубу дорогоцінного документу, — рада громадська ухвалила

переховувати щоденник в громадській книгозбірні аж до того часу, поки безпечно можна буде одіслати його до укр. національної книгозбірні.

«**Видавництво „Рух“** замовило дві М. Плевачко скласти до половини грудня складну (передвижну) хрестоматію з творів письменників нового періоду укр. літератури. Ця хрестоматія призначається для школи і широкого загалу і складатиметься з окремих книжок—вибраних творів письменників. Всього має бути три великих тома.

Видавець—Т-во „Час“.

Редактор—В. Старий.

Зміст журналів.

„Шляхи“—зшиток 1—6.

Зміст: О. Оленський—вірш; А. Франс: Мессер Гвідо Кавальканти;—Сюзі Приюдом—вірш;—М. Яцьків: Танець тиней.—М. Карашкевич: вірш;—Г. Ібзен: дер Гінт;—І. Ватран: „Zum Gebet“;—В. Кошецький: поцлуй царівни;—Д-р Ст. Балеї: Символ жалоби;—Рабіндрнат Т'гор: Під небом Індії;—Гу-фу: вірш;—Бенград Келерман:—Серце;—А. Ф. Гумбольд: Про роскоші природи та про научне досліджування законів в освіті;—М. Рудницький: Між загальнодоступністю і футуризмом;—М. Євшан: „За ситуаціями“;—Д-р М. Адлер: Соціалізм і інтелігенція;—М. Велигорський: Польські риси з історії українського мистецтва;—І. Сведицький: „українське мистецтво“;—Пілір'якка: вірш;—Б. З.: Національні гимни; Д-р Люкевич: Модест Менцінський: Як оперовий співак;—В. Барвінський: Концерт Софії Дністрянської;—Ю. О.: Державно-українські політичні партії та групи. Загальні записки.

„Літ. Наук. Вістник“. Кн. VII—VIII. 1918 р.

Зміст: М. Жук: Вінок сонетів.—Н. Мирний: За водою.—Ів. Стещенко: Дзвони.—М. Вороний: На батьковій могилі.—М. Рудницький: Перед вступом до філософії.—О. Слісаренко: В горах.—Н. Романович-Ткаченко: За водою.—О. Грушевський: З планів та думок Кир. Мет брацтва.—М. Рильський: Три сонети.—О. Левицький: Пан Сенюта.—М. Вороний: Вечірні акорди.—К. Подішук: Поезія.—М. Івченко: Шуми весняні.—Б. Шумп'вий: Поезія.—Ю. Самброс: Безсилля слов'я і футуризм.—Є. Малик: Перша нарада природників України. Бібліографія. Оголошення.

„Шлях“, кн. 9 за версень 1918 р.

Зміст: 1) М. Філянський. Бузовий куд. (Легенда лірична). Частина друга. 2) Михайло Жук. Легенда. Драматична студія в трох картинах. 3) Максим Рильський. Сьогодні був у мене Сатана. 4) Його-ж. Щастя. 5) Я. Мамонтов. Народення. 6) Його-ж. Літом. 7) Катюль Манлос. Зі збірки „Pour lire souvent“. Дивний органчик. Переклав В. Самійленко. 8) М. Марковський. Іван Франко. Спроба його літературної характеристики. (Кінець). 9) В. Верховинець. Музична справа в національній театрі за р. 1917—18. Державна капела. 10) В. Різниченко. Смерть Мазепи. (З нагоди 209 роковин). 11) Бібліографія. 12) Книжки надіслані до редакції. 13) Оповідки.

„Універсальний журнал“. № 1. 1918 р.

Зміст: 1) Іван Стещенко. 2) Від редакції. 3) Ол. Грудницький: На провесні. 4) В. Кобилянський: Вечір. 5) Давид Шиндель: По новому. 6) В. Кобилянський: П'яніно. 7) М. Обідний: Контрасти. 8) М. Лебединець: Пасма осені. 9) Павло Вірний: Новелі. 10) Антів Павлюк. Поезії. 11) П. Петрівський. Сліуети. 12) Овелько Г.: Обрисі діячів (Михайло Грушевський). 13) М. Срібляний: Quo vadis, Україно? 14) В. Підгаєцький: Гишпанська хвороба. 15) Яків Тагенгрен: Хліб святий. 16) З біжучого життя. 17) Всячина. 18) Маркіз Попелястий: Паролі на наших поетів. 19) Конкурс на твір красивого письменства. 20) Почтова скринька.

Малюнки: 1) Портрет І. Стеценка. 2) П. Ковжун: Спів природи. 3) Наші кравиди. 4) О. Теремець: Голова. Портрети.

„Вільна Українська Школа“—ч. 2.

Зміст: І. Невеселій: Для себе й через себе: Левитський: про навчання рідної мови в українській початковій школі; П. Клепатський: Дитячі іграшки, їх психологічне й педагогічне значіння; Д-р В. Підгаєцький: Шкільні сніданки і питання санітарного добробуту учнів на Україні; М. Котляренко: Ручна праця в школі; П. Тушкан: Сільське хазяйство і початкова школа; Г. Александровський: До питання про організацію шкільного оточення; З життя вчительських сілок; Хроніка; Критика.

Народня Справа—ч. ч. 38—39.

Зміст: Ф. Зайко-Зайкин: Б. К. Дорошкевич;—С. Яворенко: Про нові земські вибори;—Є. Сисоєнко: Де живуть українці та скільки їх?—Гр. Гетьманець: Хіба лучче буде, коли країна одділиться;—І. Сквирський: На селі;—М. Гродзинський: Бережить свої садки; Ф. Зайко-Зайкин: Про ґрунти;—Ів. Прихоженко: Кооперативні нариси;—А. Скороходько: Кооперативне страхування скоту;—Н. Григорій: Освітні заходи й завдання народного самоврядування на Київщині; Юридичний відділ; Хроніка земського життя; Всякі звістки; Дописи.

„Наше Життя“—тижневик літературного, громадського та національного життя і кооперації. Ч. I. 1918 р.

Зміст: В. Винниченко: Окривджений Каїн; Теперішня мова;—Батуринець: Єдиним національним фронтом;—Статут Укр. Нац. Союзу; Українська Національна Рада в Парижі;—Закордоньє: Сучасне завдання;—Копанір: На біжучі теми; М. Сидоренко: Поширення книжки на селі;—До Провс'я та інших культурно-просвітних організацій Херсонського та Дніпровського повітів; Хроніка: З кооперативного життя; Духовні сили в історії України; А—ий: Український Національний Театр в Херсоні;—П. Зюзько: К. Л. Лучицька.

„Кооперативна Зоря“—ч. ч. 16—17.

Зміст: проф. К. Г. Воблій: До організації кооперативного страхування на Україні. Вол. Ганчель: Кооперативне страхування.—До справи утворення кооперативного страхування пензу.—І. Ганівський: Тютюнова промисловість на Україні.—Д. П.: Рік існування Дніпросоюзу. В. Галевич: Власні підприємства Дніпросоюзу. П. Трикожава фабрика.—В. Мороз: Хто винен.—Ювлей М. В. Левитського. Привітання М. В. Левитському від московськ. центр. споживчого союзу. Лист до редакції Миколи Левитського. Х. Тось: По провінціалній громадсько-кооперативній пресі. З кооперативного життя на Україні. З життя Дніпросоюзу. Кооперація за кордоном. Дописи. Про нові книги.

„Українська Кооперація“—книжка 3.

Зміст: В. Сазонів: кооперація і держава;—Л. Б. Бухановський: Економічні взаємовідносини України і Росії; А. Головкин: „Братська допомога“ (До історії боротьби україн. кооперації з Москвою); І. М. Подольський: про участь кооперації в мобілізації землі;—А. Скороходько: кооперативне страхування рогатої худоби та коней на Україні;—Огляд кооперативного життя; 3 кооперативної преси; Дописи; Хроніка; Бібліографія.

„Комашня“, ч. 34—36. 1918 р.

Зміст: 1) Оборона рідної мови. 2) Що стоїть на заваді кооперації Дузь-Кратченко 3) До ювілею М. В. Левитського. Купріян Панченко. 4) Деякі адреси й телеграми які піднесено М. В. Левитському в день кооперативного свята. 5) Розмова про вклади. М. Денисенко. 6) Кооперативний земельний банк. 7) З інших часописів. 8) Дописи. 9) Кооперативні новини

„Сільський Господарь“—ч. 8.

Зміст: В. Сазонов: Чергові завдання с.-г. кооперації;—Б. Брояковський: Заводи акційного

т-ва І. І. Ген в Одесі;—В. Доманицький: Штучні гроші на світов. та українськ. ринках до війни, під час війни і в майбутньому; М. Пивоварин: До торгу крашанками; 3 часописів; 3 життя кооперативів; 3 кооперативних з'їздів та нарад; 3 життя „Централу“; Дописи; Бібліографія; Запитання та відповіді; Оголошення.

„Українські медичні вісти.“—12 і 13.

Зміст: Д-р О. Пучківський: Про харчове постачання козаків української армії. Д-р Чайка: Первична ляпаротомія на фронті при проникаючих в черевну ямину раненнях.—Д-р Галін: Відповідь Є. Дяченкові. Рецензія. Дописи. Хроніка. Оповідки.

„Правник“—2.

Зміст: Р. Лашенко: Ми і Німці.—Орест Левицький: Суд над матерями-злочинницями в давній Україні.—О. Мицюк: Опреділення вміяємости. (До перегляду майбутнього українського кримінального кодексу). Правничі терміни. Хроніка. Бібліографія.

Нові видання; надіслані до редакції „Книгаря“.

916 **Агрономичний поради́ник по організації господарства.** Третій збірник статей під ред. А. Терниченка. Київ. 1918 р. Вид. Т-ва „Український Агроном“. Ст. 62. Ц. 2 р. 75 к.

Анищенко, К.—Оповідання. Київ 1918 р. Вид. „Чехослав“. Ст. 64. Ц. 3 гр. 50 шаг.

Басараб, П.—Задатник до початкового курсу арифметики. Перша частина. Під ред. матем. ком. „Т-ва Шкільної Освіти“. Вид. друге, випр. і доповн. Київ. 1918 р. Ст. 127. Ц. 3 к.

Бічер-Стоу, Г.—Томова Хатка. Переказав Олекса Діхтарь. Вил. скорочене для дітей молодшого віку з 5 малюнками та життєписом авторки. Вид. Т-ва „Час“ у Києві. 1918 р. Ст. 63. Ц. 2 карб.

920 **Богданів синок.** Історичне оповідання з козацьких часів на основі романа О. Рогової. Київ. 1918. Накл. видавн. „Серп і Молот“. Ст. 24. Ц. 80 к.

Богоявленський, С.—Кіновиробство, розвід коней і відновлення пінюти війська на Україні. Вид. Військ.-Наукового Віст. Армії і Фльоти. Київ. 1918 р. Ст. 21. Ціни не зазнач.

Боришкевич, В.—Алгебра. Ч. І. Для третього й четвертого року навчання в вищих початкових школах та для 3-го й 4-го кл. шкіл середніх. Каєринослав. 1918 р. Ст. 101. Вид. Т-ва „Камевар“. Ц. 5 карб. 50 коп.

Брат і Сестричка. Семеро Гайворонів. Перекл. з чеської мови С. Русова. 1918 р. Київ. Вид. Т-во „Волошка“. Ст. 32. Ц. 1 карб. 40 шагів.

Брюсов, В.—Едулій сви Едулія. Перекл. О. Жалоба. „Ув. Бібл.“ № 3. Вид. „Грунт“ у Києві. 1918 р. Ст. 30 in 64°. Ц. 75 шаг.

925 **Бухановський, Л.**—Народне господарство і міжнародне економічне становище України на порозі державного будівництва (короткі нарис). Київ. Вид. „Робітничої Газети“ № 7. 1918 р. Ст. 46. Ц. 2 карб.

Виборний Макогоненко.—В суді та явші оповідання. Вид. третє „Гумор. Бібл.“. В-во „Сяйво“. Київ. 1918 р. Ст. 63, in 64°. Ц. 2 гривні.

Винниченко, В.—Чорна павтера і білий медвіль. П'єсса на 4 дії. Вид. „Дзвін“. Київ. 1918 р. Ст. 56. Ц. 2 карб. 50 к.

Вовчок, М.—„озачка. Два сини. (Народні оповідання). Просв.-Вид. Т-во „Рідне Слово“. М. Біла на Підляшшу, 1918 р. Ст. 32. Ціни не зазначено.

Воронець, А.—„Ярива“. Український букварь. Вид. Подільської Губ. Нар. Управи. Кам'янець на Поділля. 1918 р. Ст. 79, in 16°. Ц. 2 карб.

930 **Гальбе, М.**—Молодість. Драма кохання в 3-х діях. Переклав Л. Курбас. Театральна бібліотека № 1. Вид. Т-во „Грунт“. Київ. 1918 р. Ст. 83, in 16°. Ц. 5 карб.

Гамсун, Кнут.—Невольники кохання. Перекл. О. Жалоба. „Універсальна Бібліотека“ № 1. Київ. 1918 р. Вид. „Грунт“. Ст. 30 in 64°. Ц. 75 шагів.

Гайне, Г.—Книга пісень. Повне видання в перекладі Д. Загула й В. Кобелянського. Ч. І. Київ. 1918 р. Вид. „Серп і Молот“. Ст. 150. Ц. 4 р. 50 к.

Гі де-Мопасан.—Приятелі. Перекл. Ю. Русов. „Унів. Бібл.“ № 19. Вид. „Грунт“. Київ. 1918 р. Ст. 32. Ц. 1 гривня.

Гінтілло, В. — Медична освіта. Вид. „Війск.-Наук. Віст. Арм. і Фл.“. Київ. 1918 р. Ст. 8. Ц. не зазначено.

935 **Гофмансталь, Гуго.** — Жак. Перекл. В. Вільшанська. „Універ. Бібліот.“ № 11. Вид. „Грунт“. Київ. 1918 р. Ст. 32, in 64°. Ціна 40 коп.

Його-ж. — Смерть Тіціана. Драмат. поема. З нім. мови перекл. Остап Луцький. Львів. 1918 р. Вид. „Всесвітньої бібліотеки“ № 13. Ст. 24. Ціна 1 кор. 50 сот.

Грушевський, М. — Всесвітня історія в короткім огляді. Частина шоста, Європа в другій половині XIX в. Київ. 1918 р. Ст. 160. Ц. 5 карб. 50 коп.

Доде, Альф. — Листи з мого млина. Пер. Рашевський та Дегтяренко. „Ун. Бібл.“ № 13. Вид. „Грунт“ у Києві. 1918 р. Ст. 95 in 64°. Ц. 1 карб. 20 коп.

Донцов, Д. — Українська державна думка і Європа. Вид. „Всесвітньої Бібліотеки“. Львів. 1918 р. Ст. 80. Ц. 2 кор. 50 сот.

940 **Дорошенко, Д.** — На громадській роботі (про Н. Куліша), Київ. 1918 р. Ст. 42. Ціна 75 коп.

Дорошкевич, Ол. і Л. Білецький. — Хрестоматія по історії української літератури. Том I, кн. I. Для старших кл. гімназій, учт. семінарій, учт. інститут. та самоосвіти. Вид. т-во „Криниця“ у Києві. 1918 р. Ст. 177. Ц. 6 к.

Дума про Тараса Шевченка. Вид. „Воля і Доля“. Одеса. 1917 р. Ст. 13. Ціна не зазначено.

Євтимович, В. — Московсько-Укр. Словник для військових. Зредаговано редакц. комісією при Головній Шкільній Управі В. М-ва. Київ. 1918 р. Вид. „Зброя“. Ст. 125 in 32°. Ц. 10 гривень.

Крижанський, К. — Сваволя. Драмат. малярка на 5 дій. Видання книгарні „Січ“. Суми. 1918 р. Ст. 127. Ц. 2 р. 50 к.

945 **Каутський, К.** — Економічна наука Карла Маркса. З девятого німецького видання переклав С. Вікул, під. ред. М. Порша. Київ. 1918 р. Вид. „Знання, то—сила“. Ст. 162 in 16°. Ц. 7 карб.

Куліш, Панько. — Орися. Ідилля. Відень-Київ. 1918 р. Ст. 16. Ціна не зазначено.

Ліль Адан Вільє. — Віра. Пер. С. Трирог. „Ун. Бібл.“ № 12. Вид. „Грунт“. Київ. 1918 р. Ст. 30 in 64°. Ц. 40 к.

Мамчур, Д. — В споругах недолі. Поезії. Кв. I. 1918 р. м. Бердичів. Ст. 77. Ц. 2 руб. 15 коп.

Мандичевський, Ів., др. — Слово о цюльк Ігореві (1188 р.) Літературна реконструк-

ція. Львів. 1918 р. Ст. 95 in folio. Ціна не озвачено.

950 **Маркс, К. та Енгельс, Ф.** — Комуністичний Манифест. Перекл. з 8-го німецьк. видання. Під ред. М. Порша. Вид. „Знання то — Сила“. Київ. 1918 р. Ст. 75 in 32°. Ціна 4 гривні.

Метерлінк, М. — Непроханий гість. Пер. М. Антоноук. „Ун. Бібл.“ № 6. Вид. „Грунт“ у Києві. 1918 р. Ст. 63 in 64°. Ц. 80 коп.

Мочарський, М. — Над полем прокляття ридас любов. Поезії війни. Народня Бібліотека № 2. Вид. Т-ва „Грунт“. Київ. 1918 р. Ст. 60. Ц. 1 карб. 75 коп.

Народні хинські оповідання. Пер. Я. Стародубець. „Ун. Бібл.“ № 14. Вид. „Грунт“. Київ. 1918 р. Ст. 46. Ц. 60 коп.

Наше Слово. Українська читанка. Уложив В. Дога. Ч. II. Для 3-го і 4-го класів середньої та вищої початкової школи. Вид. Т-во „Час“ у Києві. 1918 р. Ст. 408. Ц. 10 карб.

955 **Нібур.** — Оповідання про давніх героїв. Пер. М. Якимовецький. Вид. друге. Київ. 1918 р. Ст. 64 in 32°. Ц. 1 карб. 25 коп.

Обстфельдер, Зіг. — Лів. Пер. З. Вільшанська. „Ун. Бібліот.“ № 10. Вид. „Грунт“. Київ. 1918 р. Ст. 31 in 64°. Ц. 40 коп.

Обюнтен, В. — Мистецтво вмирає. Пер. Л. Курбас. „Мистецька Бібліотека“ № 1. Вид. Т-во „Грунт“ у Києві. 1918 р. Ст. 54 in 16°. Ціна 8 гривень.

Огієнко, Ів., проф. — „Рідне писання“. Українська граматика. Ч. I. Основа українського правопису. Підручник для першого року навчання в народніх школах та для підготовчого класу шкіл середніх, ухвалений Міністерств. Освіти для вжитку в школі. Вид. Є. Череповського. Київ. 1918 р. Ст. 47. Ц. 2 карб.

Його-ж. — Граматика української мови О. Павловського 1818 р. Вид. Є. Череповського. Київ. 1918 р. Ст. 114. Ц. 2 карб.

960 **„Первинка“.** Українська школа. Рік перший. Скл. Г. Неводовський. Вид. друге. 1918 р. Вид. „Промінь“. м. Сміла на Київщині. Ст. 64 in 16°. Ц. 1 р. 45 коп.

Петлюра, С. — Незабутні. Літературно-критичні мініатюри. Вид. Т-во „Час“ у Києві. 1918 р. Ст. 80. Ц. 1 карб. 50 коп.

Піменовна, Є. — Англіїці та їх край. Пер. Л. Жебуньова. Іютава. 1918 р. Вид. Бюро Педаг. Полт. Губ. Управи. Ст. 65. Ц. 1 р. 30 к.

Поліщук, К. Серед могил і руїн. Нариси й оповідання. Київ. 1918 р. Накл. вид. „Серп і Молот“. Ст. 115. Ц. 4 карб.

Просвіта і її праця (інструкція для Просвіт). По дорученню Т-ва Просвіта в Вінни-

ці уложив М. Козоріс. Вид. Т ва „Пресвіта“. Зиниця. Ст. 35. Ціни не зазначено.

965 **Рабіндранат Тагор.** — Місячний серп. Пер. Ю. М. „Уч. Бібл.“ № 5. Вид. „Грунт“. Київ. 1918 р. Ст. 63 in 64°. Ц. 80 к.

Роньс, Амри. — Амурина пригода на морі (з оповідань Маркіза д'Амеркер). Перекл. М. Антоноук. „Уч. Бібл.“ № 2. Вид. „Грунт“ у Києві. Ст. 33 in 64°. Ц. 75 шагів.

Розмова про українських письменників. Ч. I. Склав В. Щепотьєв. Видавня Полт. Товари. „Пресвіта“. Полтава. 1918 р. Ст. 89. Ц. 1 карб. 60 коп.

Ростовцев, М. — Давне минуле нашого щодня. Вид. друге. Перекл. Л. Чикаленка. Київ. 1918 р. Ст. 32, ц. 1 карб. Вид. „Благодійного Товариства“.

Руданський, С. — Співомовки. Народня Бібліотека № 1. Вид. Т-во „Грунт“. Київ. 1918 р. Ст. 63 in 32°. Ц. 1 карб. 75 коп.

970 **Русь-Україна та Московщина Россія.** Істор.-політ. розвідка Л. Цегел ського. Трете перероблене виданне. Полтава. 1917 року. Стор. 186. Ц. 2 р. 40 коп.

Сачківська, О. — Про молочарство. З малюнками. Вид. Т-во „Український Агровом“. Київ. 1918 р. т. 29. Ц. 1 карб.

Семенко, М. — Дев'ять поем. В-во „Сяйво“. Київ. 1918 р. Ст. 30. Ц. 10 гривень.

„Скалки життя“. Український деклама-тор. Впорядкував С. Павочіні. 1918 р. Київ. Вид. Т-во „Орхид“. Ст. 160. Ц. 5 карб. 50 к.

Ставничий, П. — Географія для першого ступня вауки. Київ, 1918 р. Накл. вид. „Серп і Молот“. Ст. 52. Ц. 2 р. 50 к.

975 **Статут Київського будівельного кооперативу „Оселя“.** Київ. 1918 р. Ст. 21. Ц. 100 шагів.

Стельмах, Ант. — Теїстичний світогляд а наші чася. Ч. I. Львів. 1912 р. Ст. 94. Ц. не зазначено.

Степанюк, і В. Довбищенко, Я. — З історії українського соціал-демократичного руху (1900—1918 р.) Вид. Харьків. Ком. Укр. Соц. Дем. Роб. Партії. Харьків. 1918 р. Ст. 32. Ц. 1 грив. 50 шагів.

Стороженко, Ол. — Гаркуша. Драматичні картини в трьох діях. Книжка III. Київ. 1918 р. Накл. вид. „Серп і Молот“ Ст. 51. Ц. 1 р. 80 к.

Стрінберг, Авг. — Тільки початок. Пер. С. Трирог. „Уч. Бібл.“ № 7. Вид. „Грунт“ у Києві. 1918 р. Ст. 30 in 64° Ц. 40 коп.

980 **Тальбот.** — Старшини. У Вільбайській школі. Переклада М. Загірня. Бібліотека „Молодість“. Кв. XVIII. Київ. 1918 р. Ст. 216. Ц. 7 карб. 50 коп.

Терниченко, А. — Земля і людина. Ч. I. Науково-Популярна Бібліотека. Вид. „Грунт“. Київ. 1918 р. Ст. 30 in 32°. Ц. 80 коп.

Його-ж. — Щепиця (агровомична монографія). З малюнками. Вид. Т-во „Український Агровом“. Київ. 1918 р. Ст. 48. Ц. 1 карб. 50 к.

Тетмайєр, К. — Мелянхолия. Пер. М. Лебединець. „Уч. Бібл.“ № 8. Вид. „Грунт“. Київ. 1918 р. Ст. 61 in 64°. Ц. 80 к.

Тимошенко, Т. — Аритметичний задачник для сільських по аткових шкіл. Частина I-а Вид. друге. Пед. бюро Полт. Губ. Нар. Управи. Полтава. 1918 р. Ст. 98. Ц. 1 р. 75 к.

985 **Його ж.** — Аритметичний задачник для сільських початкових шкіл. Част. II. Вид. Пед. Бюро Полт. Губ. Нар. Управл. Полтава. 1918 р. Ст. 45. Ц. 1 р. 10 к.

Товстонюк, В — Жівка з голосом (музична хвороба). Жарт на 1 дію. Вид. друге. Т-во „Друкарь“ у Києві. 1918 р. Ст. 14. Ц. 75 к.

Його-ж. День правн. Комедія на 1 дію. Вид. третє. Т-во „Друкарь“ у Києві. 1918 р. Ст. 16. Ц. 75 коп.

Його ж. — Мистерія (все як було). П'єса на одну дію. Вид. друге. Т-во „Друкарь“. 1918 р. Київ. Ст. 16. Ц. 75 коп.

Його ж. — Культурна місія (наговорна вода). Вид. друге. Т-во „Друкарь“ у Києві. 1918 р. Ст. 24. Ц. 85 коп.

990 **Уальд, Оск.** — Соловейко і Троянда. Переклав Т. Марченко. — **Афоризми** — Вибрав О. Назарук. „Уч. Бібл.“ № 4. Вид. „Грунт“. 1918 р. Київ. Ст. 32, in 64°. Ц. 80 шагів.

Український букварь. — Склав А. Савчук. Вид. „Рідного Слова“. Біла. 1918 р. Ст. 72. Ціни не зазначено.

Читанка для вищих початкових та середніх шкіл. — Ч. II. Вид. Подільської Губерніяльної Народньої Управи. Кам'янець на Поділля. 1918 р. Ст. 214. Ц. 4 карб. 80 коп.

Шерстюк, Гр. — Українська граматыка для школи. Ч. II. Складня. Вид. друге. Вил. „Вернигора“. Київ—Відень. 1918 р. Ст. 47. Ц. 2 грив. 50 шаг.

Широцький, К. — Коліївщина. (Гайдямаччина в 1768 році). Вид. Т-ва „Час“. Київ. 1918 р. Ст. 48. Ц. 1 карб.

995 **Шульгин, С. І.** — Практичний курс для вивчення української мови. Курс лекцій, які читані були на вчительських курсах у Херсоні в 1918 р. та на курсах укр. мови улаштов. Херсонською Просвітою. Херсон. 1918 р. Ст. 96. Ц. 5 карб.

Яновська, Л. — Людське шастя. Драма на 5 дій. Вид. 2-ге виправл. Київ, 1918 р. Видавня. „Книгозбірня“. Ст. 64. Ц. 2 р. 20 к.

Товариство „Час“ у Києві

з листопаду цього року розпочинає видання українського правничого місяшника

„ЗАКОН І ПРАВО“

при участі таких співробітників:

С. Бородаєвський, Л. Бурчак, сенат. А. Вязлов, Г. Вовкушевський, Г. Войткевич-Павлович, К. Диновський, С. Єфремов, Жигалко, К. Квітка, проф. Б. Кістяковський, М. Корчинський, К. Кротевиц, М. Кушнір, Р. Лашенко, О. Левницький, сен. А. Марголін, сен. Д. Маркович, Ф. Матушевський, проф. К. Мацієвич, О. Мицюк, М. Могилянський, М. Сницький, П. Синицький, проф. Є. Спекторський, сен. П. Стебницький, Д. Товкач, проф. М. Туган-Барановський, сен. С. Хвостов, сен. Ол. Хруцький, П. Чижевський, сен. С. Шелухин, сен. Г. Шіянов, І. Шраг, А. Яковлів.

Часопис „ЗАКОН І ПРАВО“ виходитиме по такій програмі:

1. Статті по історії, теорії і практичному вивченню права та судівництва, особливо статті та розвідки з обсягу державного та міжнародного права.

2. Огляд закордонного законодавства: відомости про нові закони та законопроекти закордонних держав.

3. Судова та судово-адміністративна практика (справоздання з важніщих судових процесів та факти з судово-адміністративного життя).

4. Хроніка: а) з діяльності міністерства юстиції, Державного Сенату та судових установ; б) наукові диспути з життя правничих товариств та правничих факультетів; г) з діяльності адвокатури, магістратури та нотаріату; д) некрологи і ювілеї.

5. Бібліографія: а) критичний огляд нових книг та брошур українських і закордонних; б) бібліографічний покажчик правничої літератури української і чужоземної; в) огляд правничої преси української і закордонної.

6. Закони і распорядження українського уряду.

7. Систематична вибірка ухвал Державного Сенату.

8. Справочний відділ.

Часопис „ЗАКОН І ПРАВО“ старатиметься своїм виданням допомогти правникам в їх діяльності, а також виховувати поміж громадян в своїй країні повагу до законности та розуміння правових норм державного життя.

Ціна часопису „ЗАКОН І ПРАВО“ (з аржентині друку) з пересилкою на два місяці (до кінця 1918 р.)—6 карб., окрема книжка 3 карб. 50 коп.

Оповістки видавництва по 1 карб. 50 коп.

Гроші на передплату надсилати по адресі: Київ, Володимирська ул. № 42, тел. 25 — 77. Т-во „Час“, редакція „ЗАКОН І ПРАВО“.

Щоб не було задержки в виїзді треба поспішати з передплатою.

Список співробітників буде подано незабаром.

По справах редакційних звертатись що дня окрім свят, від 2—3 г. дня. Володимирська № 42.

Передплачуйте журнал щотижнево

„НАРОДНЯ СПРАВА“

Народня справа буде обслуговувати широкі верстви українського народу, буде дбати про інтереси українського селянства та робітництва, усім зрозумілою рідною мовою буде освітлювати питання політичного та громадського характеру, міститиме статті і даватиме багато чисто практичних порад по сільському господарству та кооперації.

Адреса редакції: Київ, Володимирська вул. 33.

Передплата оголошувється поки що тільки на 4 міс.

Умови передплати: На 4 місяці 4 кар.

Передплачуйте селянський журнал Народня Справа.

Т-во „ЧАС“ у Києві
вийшов з друку
ОДРИВНИЙ КАЛЕНДАРЬ

на рік

1919

Ціна і умови продажу будуть подані пізніше.

Приймається передплата на що-місяшний Український Ілюстрований Пасішницький часопис

УКРАЇНСЬКЕ ПАСІШНИЦТВО.

Передплата — на 3 міс. 3 руб. з пересилкою.

Адреса: Київ, Фундуклівська, 27.

Редактор—видавець Є. Архипенко.

Другий рік видання.

Приймається передплата на 1918 рік на журнал

„ІЛЛЯХ“

орган незалежної думки
місяшник літератури, мистецтва та громадського життя.

Беруть участь кращі українські письменники.

Передплата—в конторі редакції: Київ, Маріїно-Благовіщенська, 123, п. 20. Вартість: річно—20 карб., $\frac{1}{2}$ р.—10 карб., $\frac{1}{4}$ р. 5 карб.

Редактор-видавець
Хведір Коломийченко.

Т-во „ЧАС“ останніми часами видало такі нові книжки:

Тр. Спенторський Є. Основи права державного (Пер. О. Вечерницького)	1	50
Доц. Свенцицький Іа. Основи науки про мову українську	1	60
Тр. Тимченко Є. Українська граматики	2	25
Черкасєнко Сп. Рідна школа, читанка I	1	30
Мого-ж. Рідна школа, чит. II	2	10
Челіга Я. Задачник для початкових народніх шкіл, рік другий	—	65
Науменко В. Загальні принципи українського правопису	—	25
Челіга Я. Методичні замітки до навчання грамоти по звуковому методу	—	40
Гоголь М. Тарас Бульба (переклад М. Садовського)	2	—
Кобець О. В Тарасову ніч (драматичні картини для роковин смерті Т. Шевченка)	—	35
Де Амічіс Е. Шкільні оповідання, кн. I. (За рідний край. Маленький лицарь. В поміч батькові. Хлопчик-барабанщик. В лікарні)	—	60
„Будні“. Оповідання з чужих мов (Джованні Чіампол - Родзевичової, А. Доде, Арне Гарборга, Г.-де Моласана, К. Міксата, М. Конопницької й инш.), т. I	2	25
Олесь О. „З журбою радість обнялась“, поезії, кн. I, вид. друге	1	40
Загул Д. З зелених гір (поезії)	1	60
Сад вський М. Спомини з російсько-турецької війни 1877—78 р.	1	50
„Бім-бом, дзелень-бом!“ Нар. казочка, 8 великих малюнків в багатьох фарбах художника О. Судомори	2	50
Теж у чорній фарбі для розмальовування	—	—
„Прибадашка“. Нар. казка мал. О. Судомори	2	50
Старицька-Черняхівська А. Гетьман Петро Дорошенко (драма)	3	—
Ніковський А. Український правопис (словничок)	—	85
Стінний словник старовинних Українських слів	—	75
Московське-Український словник „Час“	3	50
Американські оповідання. Упорядкував В. Старий	2	—
Старицька-Черняхівська А. Останній сніг, вид. 2.	—	70
Де Амічіс Е. Шкільні товариші (щоденник школяра). 3 е вид.	4	—
Гоголь М. Ревизор, комедія (перекл. М. Садовського).	—	—
Ожешкова Е. Gloria victis. (Оповідання).	—	25
Гаршин В. Чотирі дні. (Оповідання)	—	20
Андрєєв А. Петька на хуторі	—	—
Старицького М. Богдан Хмельницький	2	75
Гауптман Г. Гавнуся.	1	50
Маїстрєнко, Х. В вогні і крові.	2	80
Григорєнко, Гр. Твори. Т. I.	4	50
Бічер-Стоу, Г. Томова Хатка (переказ Ол. Діхтяря)	2	—
Марк Твен. Принц та бідак (в перекл. Ол. Діхтяря)	5	—
К. Широцький. Коліївщина	1	—
С. Пеглюра. Незабутні	1	50

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА

на двохмісяшний часопис історії, літератури і культури

„НАШЕ МИНУЛЕ“

Передплата до кінця 1918 року — 20 карб.; окреме число — 7 карб.

Видавець Т-во „Друкарь“.

Ред. П. Зайцев.

Адреса: Київ. Хрещатик 50. Т-во „Друкарь“.

Т-во „ЧАС“ у Києві
випустило з друку книгу
Г. Бічер Стоу
ТОМОВА ХАТКА

Переказ Ол. Діхтяря.
Ціна 2 карб.

Склад видання—Гуртова Книжна
Комора Т-ва „ЧАС“.
Київ, В. Володимирська, 42.

Т-во „ЧАС“ у Києві
випустило з друку книгу
Марка Твена
Принц та бідак

в перекл. Ол. Діхтяря.
Ціна 5 карб.

Склад видання—Гуртова Книжна
Комора Т-ва „Час“.
Київ, В. Володимирська, 42.

Товариство „ЧАС“ у Київі
ПРОДОВЖУЄ НА 1919 РІК ВИДАННЯ
й приймає передплату
НА МІСЯШНИЙ КРИТИКО-БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ЧАСОПИС

Книгарь

літопис українського письменства,
(РІК ВИДАННЯ ДРУГИЙ)

„Книгарь“ при участі відомих українських письменників і знавців з різних спеціальностей дає оцінку кожного видання; оповідє про його зміст, зазначає його якості й хиби.

Часопис „Книгарь“ подає нові відомості про діяльність всіх українських видавництв; оповідє про всі наміри й плани кожного видавництва; про всі книжки, що вийшли або мають вийти.

Ціна часопису „Книгарь“ з пересилкою на 1919 рік—24 карб.; на пів року — 12 карб. Перші 16-ть книжок „Книгаря“ за 1917 і 1918 р. висилаються за 18 карб. Оповідки видавництв по 1 карб. 50 к. за рядок

Гроші на передплату надсилати по адресі: Київ. Володимирська 42, тел. 25-77. „ЧАС“, редакція „Книгаря“.

Щоб не було задержки в висилці, треба поспішати з передплатою.

„Книгарь“—є необхідним справочником і порадиником для всіх осіб та інституцій, що купують або цікавляться книгами *особливо він потрібен для бібліотек, книгозбірень, земств, „Прогвіт“, учительства.*

Список співробітників „Книгаря“:

Проф. Д. Багалій, О. Білоусенко, Л. Бурчак, проф. М. Бурачек, О. Вечерницький, В. Волох, О. Волошин, Ф. Гавриш, П. Гай, М. Гордієнко, А. Грабенко, Мих. Грінченко, Ол. Грудницький, О. Діхтєрь, В. Дога, Д. Дорошенко, О. Дорошкевич, Г. Дмитренко, проф. Дублянський, В. Дубровський, П. Дубровська-Трикулевська, В. Дурдуковський, В. Д-кий, С. Ефремов, Гн. Житецький, Д. Жученко, П. Зайцев, М. Зеров, Н. Ішуніца, Т. Каракашенко, Ол. Кисельов, О. Кожухов, С. Кондра, В. Королів, В. Корінь, Ол. Комацький, проф. А. Кримський, М. Кушнір, П. Лапин, М. Левицький, Ор. Левицький, М. Леонтович, П. Літвін, проф. Лобода, К. Лоський, О. Лотоцький, Є. Лукасевич, М. Марковський, Ф. Матушевський, К. Мацієвич, П. Михайлович, К. Михайлюк, О. Мицюк, Мих. Могилянський, В. Модзалевський, А. Міковський, П. Новак, О. Олесь, М. Павловський, С. Паночіні, С. Пегюра, В. Петрушевський, П. Погоріло, П. Пожарський, В. Порш, Л. Поточний, Д. Ревуцький, Л. Ревуцький, С. Русова, М. Садовський, проф. Іл. Свенцицький, С. Синицький, Ю. Сірий, Ст. Сірополько, М. Сріблянський, В. Старий, Л. Старицька-Черняхівська, П. Стебницький, К. Стеценко, О. Стешенко, В. Странкевич, проф. Є. Тимченко, Ю. Тищенко, О. Томашевський, П. Філіпович, О. Ходзицький, В. Хоменко, С. Черкасенко, М. Шаповал, проф. К. Широцький, О. Шульгин, Н. Шульгіна-Іщук, А. Яковлів, А. Яршович, проф. Ярошевич.

Видавць—Т-во „Час“.

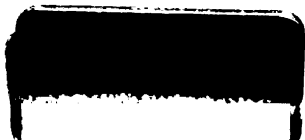
Редактор—В. Старий.

UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA

3 0112 053031339